

ab initio gratia et benevolentia ejus usus, mox postquam una cum abbate et reliquis fratribus monasterio Divionensi obedientiam promisit, in societatem vitæ et consiliorum adscitus est, ita ut cum, Theoderico episcopo mortuo, Rodulfus abbas anno 1092 Viridunum rediret, Hugo Jarentoni adhærendum statueret. Inter viros igitur pontificalium partium præcipuos quibus innotuit noster, Hugonem abbatem Cluniaci Jarentonis comes visitavit, et Hugoni archiepiscopo Lugdunensi in tantum placuit, ut ab eo in ministrum assumptus, negotiis adhiberetur, tantaque ejus familiaritate usus est, ut eum sibi indissolubili vinculo junctum putaret. Talium virorum exemplo excitatus et rerum quarum particeps factus erat gravitate commotus juvenis historiæ scribendæ accessit, eo scilicet animo, ut si ipse fortia audire nequiret, saltem virorum fortium bene acta exploraret et oblivioni eriperet (5). Chronicæ igitur concinnandæ operam dedit, qua res gestas inde a Christi Nativitate ad sua usque tempora deduceret; et subsidiis quamplurimis congestis circa annum 1090 (6) manum operi admovit. Duobus quos conscripsit libris, priore historiam ad initium sæculi XI, altero ad sua usque tempora deduxit, in universum quidem temporum ordinem secutus, sed cum cæpto opere subsidia passim crescerent, sedula diligentia scripta retractare, omissa addere, paginarum margini notas adjicere, folia integra inserere non destitit. Subsidia quibus primum usus est, Lotharingica scilicet et Burgundica, ex penu abbatiarum S. Vitoni et Divionensis acceperit; alia e. g. catalogi archiepiscoporum Lugdunensium et episcoporum Claromontanorum postea accesserunt; ultimo loco Flaviniacensia marginibus et paginis insertis addita constat, cum ipse jam monasterii istius regimen suscepisset. Anno 1095 vel 1096 ineunte cum Jarento ab Urbano papa pro restituenda Ecclesiæ auctoritate et reconciliandis Wilhelmo rege et Roberto duce fratribus in Nortmanniam et Angliam mitteretur, Hugo abbatem suum comitatus est. Re autem infecta, cum Jarento atque Hugo redirent, in mari tempestate valida ad mortis discrimen producti tandem Bajocas pervenerunt, ubi Hugo, morbo violento oppressus, iterum necem vix evasit. Sanatus tamen, postquam Jarento concordiam inter Robertum ducem et fratrem ejus restituit, una cum abbate ducem Hierosolymam iturum

A mense Septembri a. 1096 usque ad Pontem Arliæ comitatus est, et Divionem redux, Haganone Augustodunensi episcopo auctore et canonicis laicisque eligentibus, abbatiam Flaviniacensem suscipere consensit. Ab Hugone archiepiscopo vix ægre dimissus (7), die 22 Novembris a. 1096 Flaviniacum intravit, et postera die consecratus est. Annis fere tribus quibus abbatiae præfuit, rebus agendis operam dedit et in opus ecclesiæ duo millia solidorum expendit; sed Haganone episcopo diœcesano a. 1098 defuncto, Norgaudum successorem adversarium nactus est. Anno 1099 d. 28 Martii Rodulfus abbas obiit; morienti Hugo aderat et passionem Dominicam legit, defunctique funus Viridunum prosecutus est (8). Mense Septembri ejus anni Flaviniaco excessit, inimicis monachis quibusdam et Norgaudo locum dedit, et frustra per aliquod tempus apud Norgaudum et Hugonem archiepiscopum pro reditu laboravit. Anni 1100 initio iterum in Angliam profectus est, mense Augusto adversariis suis Flaviniacensibus frustra iterum litteras scripsit, et Septembri demum exeunte a legatis pontificis in concilio Valentino abbatiae restitutus, Flaviniacum rediit. Sed tunc quoque offensum fratrum animum, qui abbatiam Divionensi subjiciendam suspicabantur, sibi conciliare nequivit, ita ut Norgaudo anno 1101 alterius abbatis constituendi locus daretur, Hugone ejecto et frustra Romam appellante.

Hæc ultima sunt quæ de se ipse scripsit; Divione igitur cum Jarentone stetisse videtur, quem unum omnium amicorum constantem et fidelem sibi expertus fuerat. Librum suum per vices passim, nullo ordine servato et prout animus ferebat, usque ad annum 1102 produxit. Quid de ipso auctore postea actum sit dubitatur; certum tamen esse videtur eum partibus ecclesiæ a quibus tam diu steterat renuntiasse, Divionensi monasterio excessisse, ab abbate Divionensi excommunicatum, et cum a. 1111 Richardus Viridunensis episcopus, Heinrici V assecla, abbatem Sancti Vitoni Paschali fidelem et iterum ad Jarentonem profugientem eiecisset, in ejus locum ab episcopo esse substitutum (9); quod quidem in viro ardentis animi et summa injuria affecto, bene credi potest, etsi nomen Hugonis haud aperte indicetur. Quod si ipse fuit quem Laurentius abbas S. Vitoni Rodulphi successor innuit, abbatiae tribus tantum annis præfuit, Laurentio

(5) A. 1100.

(6) Maxima libri pars jam conscripta erat dum auctor a. 1096 abbas Flaviniacensis electus est; nec quæ de fuga sua et obedientia abbati Divionensi præstita tradit, multis annis post a. 1085 scripta sunt; fol. 97 post a. 1086, fol. 129 post 1087, fol. 124 post a. 1090 exaratum est; nostrum igitur circa a. 1090 scribendi initium fecisse existimo.

(7) Archiepiscopus ita scribit: *cujus sedulitati credebamus immo cujus lingua vox nostra erat.*

(8) D. 2 Aprilis tumultus ep. Rodulfus, d. 10 Aprilis Hugo Flaviniaci aderat.

(9) Hæc prodeunt ex litteris Laurentii abbatis S. Vitoni expulsi, quibus scriptis adversariorum suorum, fortasse Hugonis ipsius, respondet apud Mabill. in Annal. Bened. t. V, p. 685, col. 1. Qui (Richardus)..... adimere præsumit, dans vel auferens a. p. p. d. abbatias, quibus vult, qualibus vult et quomodo vult. In quibus est ille qui ab abbacia Flaviniacensi repudiatus, ab ecclesia Divionensi, cui jubente domino suo abbate Rodolpho professionem fecit, fugitivus, ab abbate Divionensi excommunicatus, virgam pastorem qua in æternum verberandus, suscipere præsumpsit. Cujus præsumptionis participes se fecerunt illi qui tam infami personæ curam pastorem commiserunt et qui se ei committi perpersi sunt. Qui ipse quoque contra eos qui Romanæ ecclesiæ resistunt librum auctoritatibus munitum confecit, et credimus quia modo, juxta quod rustici dicunt cultrum duas leges habere, alium librum compilabit, etc. — Liber iste a Laurentio laudatus Chronicon nostrum fuisse videtur.

exsule per Richardum revocato (10). Quæ qui circa annum 1140 tradidit, Laurentius Leodiensis, Gestorum Viridunensium continuator, se librum suum valde inritum, sed viri venerabilis Hugonis monachi S. Vitonim instantia compulsus, scribere profitetur. Non defuerunt qui Hugonem istum nostrum esse putarent. Nec ætas tunc superstitis, scilicet 73 annorum, obstaret, et aliquantum succurrit, quod scriptor nomen abbatis Laurentio subrogati tacere voluit, et quod Hugonis librum novisse videtur. Quæ si ita se habent, Hugonem post abbatis Laurentii reditum abbatiam abdicasse et vitæ tantis procellis agitatæ annos ultimos in nido cui puer coaluerat quiete exegisse opinari liceret. Sed hæc revera ignorantur.

In libro superstitite ante omnia insignem indefessamque curam qua subsidia operi amplissima undique conquisivit, et addendi corrigendique perenne studium jure laudamus. Ad manus ei erant libri chartæque et epistolæ tabulariis et bibliothecis Viridunensibus, Divionensibus, Lugdunensibus desumptæ, quorum ei copia a Rodulfo et Jarentone abbatibus atque Hugone archiepiscopo facta erat, quibus denique Flaviniacensis accesserunt, scilicet Hieronymi, Prosperi, Idatii, Victoris Tununensis, Bedæ de sex ætatibus, Reginonis Chronica, Æthicus cum itinere Antonini, Orosius, Victor, Vitensis, Jordanis, Nennius, Fortunatus, Gregorius Turonensis, Gesta et catalogi pontificum Romanorum, Isidori Etymologiæ, Vitæ SS. Sanctini inedita, Mansueti, Maximini, Pulchronii inedita, Sigismundi, Chrothildis, Lupi Trecentis, Antidii, Leodegarii, Præjecti, Boniti, Lamberti, Lupi Senonensis, Goerici, Balthildis, Agerici inedita, Carilefi, Magdalvei inedita, translatio S. Gorgonii, Fredegarius, Gesta Francorum, Pauli Diaconi Historia Langobardorum et Gesta episcoporum Metensium, genealogia Carolorum, Einhardi Vita Caroli, Annales Petaviani, Einhardi, Fuldenses, Vedastini, Lugdunenses, fortasse et Flaviniacenses, Adonis Chronicon, Hinemari epistola de Vita Sanctini et Vita Remigii, Bertarii Gesta episcoporum Viridunensium cum continuationibus, Flodoardi Annales. Richerus, Vitæ Deoerici Metensis inedita, Simeonis, Rodulfi Glabri Historia et Vita Wilhelmi Divionensis, Chronicon S. Benigni Divionensis, Vita Roberti abbatis Casæ-Dei, catalogi episcoporum Arvernensium, archiepiscoporum Lugdunensium, chartæ S. Vitoni, Divionenses, Flaviniacenses (11), decreta et epistolæ pontificum Romanorum, episcoporum et clericorum

multæ, collectiones canonum, Acta conciliorum, epistolæ Henrici IV, Agnetis matris ejus, Mathildis comitissæ, et alique nonnulla. Quibus ita usus est, ut ea vel exciperet vel maximam partem vel integra excerpta una cum iis quæ ipse præsens viderat vel ab aliis rerum testibus audierat historiæ suæ insereret; sed textus negligentcr sæpe transcriptus (12) plenam sibi fidem haud conciliat. Ordinem temporis in universum quidem secutus est, sed non raro vel copia rerum abductus vel animo suo indulgens latius exspatiatur, et cum plurima recens reperta antiquiori textui insereret, librumque per multa temporum intervalla sæpissime retractaret, nec tamen integrum rursus describendum curaret, non fieri poterat quin narrationem copia rerum refertam sed æqualitate et perspicuitate carentem relinqueret, dum e. g. unius ejusdemque viri obitus (13) tribus in locis refertur. Cæterum vir doctus et sedulus minus sagacis animi fuit, mirabilium credulus, falsis quoque rumoribus patens (14) et in disponendis rebus fallens, loquax nonnuquam et justo verbosior, scripsitque prout expectari poterat animo in hostes Ecclesiæ irato sed candido, nec hominum suæ partis vitia tacuit; et cum non solum in iis quæ tempus suum antecesserunt, documentis hodie abolitis nisus, quædam memoriæ digna servaverit, sed in historia sui temporis et præcipue Lotharingiæ plurima cæteris incognita prodiderit, primo operis editori, qui librum historiæ ecclesiasticæ undecimi præsertim sæculi thesaurum incomparabilem prædicavit, in universum quidem non astipulamur, dum Lambertum, Bertholdum et Bernoldum, ejusdem ævi historicos, Hugoni præferre non dubitamus, sed eum tamen de historia optime meritum et bono sæpe cum fructu consulendum profiteamur. — Annum noster cum aliis Lotharingis a die Incarnationis d. 25 Martii vel potius a Paschate inchoare videtur (15).

Stylus dilucidus, sermo in rhythmos aliquando resolvitur (16), quod in compluribus sæculi XI scriptoribus fieri jam observavimus.

Liber Hugonis difficilis lectu, Laurentio Leodensi fortasse haud ignotus fuit; at in universum latuisse dici potest usque dum a. 1657 a Philippo Labbe tomo I Novæ Bibliothecæ manuscriptorum typis prodit. Usus est editor codice autographo collegii sui, scilicet Claromontani societatis Jesu quod tunc Parisiis florebat, et textum quem dedit in universum bene expressit, sed nonnulla non suo loco posuit, haud pauca lectu difficiliora omisit, alia quæ ipsi inutilia et vulgaria

(10) Laurentii de Leodio continuatio Gestorum episcoporum Viridunensium.

(11) Memorat et armarium Rothomagense. fol. 89.

(12) Cf. Nicolai II decretum de eligendo papa et quæ ibi monui Legg. t. II, canones Lateranenses, a. 1078, fol. 102, 105, epistolas quamplurimum nota temporis destitutas.

(13) Rodulfi abbatis.

(14) E. g. Conradum II imperatorem Ottonis III filium facit; Wilhelmi Trajectensis obitum anno 1078 loco 1080 ascribit; neque res annorum 1077—

1079 justo ordine refert. Alexandro secundo papæ Alexandrum tertium successisse fol. 95' scribit, folio sequenti recte Alexandro Gregorium VII successisse refert.

(15) Concilium Romanum a. 1074 ascribit fol. 97. quod celebratum est exeunte Februario a. 1075; cometam anno 1065 apparuisse scribit, quod Bernoldus die ix Kal. Maii, scriptor Annalium Beneventanorum die xvi Kal. Maii, Adamus Bremensis III, 50, circa dies Paschæ, alii diebus sequentibus a. 1066, accidisse referunt.

(16) Cf. e. g. fol. 52', 55, 74, 96'.

videbantur, ut pontificum et Patrum auctoritates in defensionem Gregorii VII, resecurit, nec eo quoque crimine absolvi potest, quod reverentia Romanæ curiæ ductus textum aliquoties adulteravit, quod duorum sæculorum silentio tectum jam primum ad lucem venit. Nam, ut b. m. Knustius noster olim monuit, nihil semper latet.

Editionem principem in usus suos verterunt plurimi historiæ ecclesiasticæ et profanæ scriptores, inter quos nominare juvat editores Actorum Sanctorum t. II Junii, p. 976 sqq., Vita Richardi abbatis S. Vitoni, Mabillonium Sæc. VI, p. 1, Actorum O. S. Benedicti p. 185 sqq., Vita Friderici præpositi Atrebatensis, p. 368 quibusdam de Simeone recluso, et p. 557 sqq. Vita Richardi abbatis expressis; et Bouquetum cum continuatoribus qui nostrum t. III, p. 555—565, V, 372—374; VI, 251, 252; VII, 246—248; VIII, 286—297; X, 205—210; XI, 142—147; XIII, 617—628; XIV, 797—804 excerpserunt, et animadversionibus passim illustrare conati sunt.

Nos postquam primum de nova libri editione cogitavimus, in fontes operis inquirendum statuimus, eaque re a socio nostro V. Cl. Rudolfo Koepke quantum textu antiquo et subsidiis litterariis adhibitis fieri poterat diligentissime exacta (17), a. 1844 in Angliam profectus sum, ubi codicem autographum ex publica codicum collegii Claromontani venditione in Meermanianam bibliothecam, indeque nostra ætate in copiosissimum codicum thesaurum viri illustrissimi Thomæ Philipps (18) equitis baroneti Mediomontani translatum, asservari compereram. Flagitanti mihi vir animi liberalitate, litterarum amore, morum comitate insignis, non solum ut codicem evolverem annuit, sed ultro, ut reliquos bibliothecæ ditissimæ thesauros Monumentis Germanicæ edendis utiles inspicerem, invitavit. Codicis igitur copia facta, vere auctoris autographum adesse conspicatus, textui Labbeano corrigendo institi, non nisi locis quibus tunc exscribendis tempus non sufficiebat relictis, quos postea a viro ill. exscriptos accepi; quo fit ut hodie vere absolutum libri textum lectoribus proponere liceat.

Liber membranaceus in folio minori conscriptus, unum sæculi undecimi exeuntis præfert. Scriptus est non uno eodemque tempore, sed calamo sæpissime deposito iterumque resumpto prout scribendi materies sufficiebat. Textus post annos aliquot elapsos iterum iterumque recognitus, passim deletus, passim sententiis et integris paginis additis et intercalatis auctus est. Littera minuta usque ad fol. 69 annumque chronice 950 ea est quam in pagina adjecta exhibemus,

A inde a fol. 69 paulatim magis magisque decrescit; scriptura marginum et paginarum additarum atque correctarum sententiarum est minor; inde a pagina 125, i. e. a. 1079, littera iterum decrescit; quæ inde a pagina 158 Flaviniaci scripta sunt usque ad finem libri amplius decrescentem scripturam ostendunt; ultimæ pagine specimen exscripsimus. Quæcunque ad historiam Flaviniaci folio 158 anteriorem faciunt, aut in margine aut in paginis additis leguntur.

Membrana plurimum quaternionibus constat hoc scilicet ordine: foll. 1—6, 7—14, 15—22, 23—35, 34—41, 42—49, 50—65, 64—72, 73—85, 86—92, 93—95, 96—110, 111—119, 120—128, 129—156, B 157—142, 143—148. Ternio et quaternio initialis foll. 1—3. Kalendarium Flaviniacense, foll. 5. 6 tabulam temporum, foll. 3—5 excerpta canonum et præcepta medica, et foll. 7, 8, 9, 9^b excerpta canonum exhibent chartæ primum vacuæ relictæ postea inscripta; fol. 10 Chronicon incipit et reliquum libri explet. Pagine Chronico intercalatæ sunt 9^b, 12^b, 26, 27, 28, 29, 29^b, 30^b, 33^b, 55^b, 57, 58, 58^b, 60^b, 62^b, 81—83, 86^b, 93, 94, 95, 100, 101, 103^b, 150^b; fortasse et in quaternione folia 50—65 complexo præter 57, 58, 58^b, 60^b nonnulla alia historiam Madalvei exhibentia intercalata sunt. Desunt autem quæ Labbeus Chronico præfixa fuisse refert folia maximam partem vetustate detrita cum serie abbatum Flaviniacensium, quam et ab Hugone conscriptam esse opinari licet, quod eadem in diversis Chronici locis inseruntur. Dein post quatuor paginas interjectas Necrologium legit Labbeus, quod ex anterioribus documentis non accurate congestum hodie in capite codicis exstat, Hugoni deberi ex scriptura colligitur et a nobis quoque Chronico* præmittetur, cum hucusque typis nondum prodierit (19), serie abbatum ad finem Chronici demandata. Excerpta chartarum Flaviniacensium a Labbeo ex schedis Sirmundi pag. 269—273 descripta iterum proferenda non duximus.

Adnotationes operi tam prolixo paucissimas adjicere placuit, quarum eas quæ Koepkio nostro debentur, littera K distinxi.

D Reliquum est ut moneam in Necrologio pauca alio atramento ab Hugone addita reperiri et catalogo archiepiscoporum Lugdunensium successores Hugonis usque ad Humbertum subjici; qui cum annis 1147—1153 præfuerit, Hugonem id temporis attigisse, et plus octogenarium senectam exegisse conjicere liceat.

(17) Vide commentationem in Annalibus nostris t. IX, p. 240 ubi, multa amplius explanantur, quæ hic prætermitti possunt.

(18) D. Thomas Phillips ipse exscripsit fol. 17—41.

(19) Pauca inde Mabillonius excerpit.

Hugonis chronicon.

annos quibus romanum imperium indebita tenuit ita rem. per atrium.
 ut nullus illo crudelior in omni romanorum imperatorum inueniatur
 numero. Ad comparanda erga deorum cultura sua sacrilega devo-
 tionem. in v. anno regni sui templum sine lignorum amixtione est
 structum. quod pantheon appellatur. Tanta elatus est superbia ut
 dominum se et dominum appellari iusserit. Hic audient fidem beatus
 dyonisi in destruendis idolis. et populum ad christum conuertendi
 lyones in gallias misit quos cum inuentum et comprehensum aut idolorum
 sacrificare cogerent. aut diuersis supplicis affectum occiderent.
 Quos ubi beatus dyonisi finem pariter appropinquare cepit.
 sanctum et dominum ad se accessit mandatum quibus predicacionis tradent

et dicitur forcius. Ad diem mediam nec ali quod tempore. noster in uisum diuinitus auditus.
 qui quo cumque. ut ait a omnia pessima dedit. Anno ab incarnatione. c. ij. ordinatus est in episcopum amice
 ponnus casodi abbas. et abbatem casodi de puyandam suscepit dymericus Legatus quoque in burgundis et francis
 directus est Richardus albanensis episcopus. primo sancti septem mortuus est ecclesie locum.

Sigeberti vita Wichperti. Cod. Vindobon. 490.

pro et hortatu moueret. et ipse causa salutis multorum fieret.
 et duplicem coronam remunerationis acciperet .iiii.
Hic fratrum amator qui ex alto cordis suspirio ad dominum cla-
 mare poterat cum isaia. a facie tua domine conceptum et qua-
 si partum uirum et peperit. spiritum salutis fecit in terra
 tue

Chronicon sancti Huberti.

putat coram se cadentem. Quibus pauca correxit.
 in nemine comitum ausa de seculo ad uirum quomodo dicitur
 reuertendum. cum ad ordinem reuertit. euentum mirabile.
 ille euocato beregundo uero uenabili qui tunc in die rebe ob-
 seruabat eis. cartulam illi obtulit exponere clauis. Consulto
 sacerdos dicitur respondit locum quod eadem cartula decidat a deo
 et electum ex quibus multorum anime inuicem debent ad regna
 celorum. Pipino uero subiugente. quod sibi uide

NECROLOGIUM

- Kal. Jan. (2) Agrippini episcopi Eduensis.
2. Non. Jan. Gregorii Lingonensis.
7. Idus Jan. Eugemonii episcopi Augustodunensis.
5. Idus Jan. Paschasie virginis [et martyris 2.] Flaviniaci. Milo abbas Dervensis, monachus Vir-
dunensis.
8. Kal. Febr. Sancti Prejecti martyr.
2. Non Febr. Serotini confessoris Flaviniacensis. Translatio sancti Simphoriani.
4. Idus Febr. Rainaldus obiit, frater ducis, abbas Flaviniacensis.
3. Idus Febr. Fredericus laycus obiit, frater meus.
8. Kal. Mart. Ordinatio domni Zachonis abbatis.
6. Kal. Mart. Galdricus Colticensis, frater domni Haganonis episcopi, conversus et monachus Flaviniacensis obiit.
5. Kal. Mart. Karolus magnus obiit (20) qui omne theloneum in omni regno suo et quidquid ad jus fisci pertinebat Flaviniacensi donavit ecclesie de omnibus terris ejusdem ecclesie in perpetuum.
- Kal. Mart. Obiit Gyrdardus Sinemur, qui cellam Sinemurensis sancto Prejecto dedit.
7. Idus Mart. Wido abbas Melundensis, Flaviniacensis monachus obiit.
6. Idus Mart. Lotharius rex obiit (985).
16. Kal. April. Aymo comes Grin. et monachus qui Sanctum Germanum Latifolii dedit.
14. Kal. April. Wido Pultariensis (21) abbas, monachus Flaviniacensis obiit.
- Amadeus abbas Flaviniacensis obiit, qui Sinemurensis, Colchensem (22), Bellilocensem (23) cellas adquisivit, et Corbiniacum (24) recuperavit.
13. Kal. April. Walterius monachus Flaviniacensis obiit conversus.
11. Kal. April. Eupharii presbiteri Flaviniacensis.
5. Kal. April. Rodulfus abbas obiit.
4. Idus April. Ludovicus II imperator (25) obiit justus et sanctus (879).
12. Kal. Mai. Salvini episcopi Viridunensis. Aratoris episcopi Viridunensis.
11. Kal. Mai. Ordinatio domni Widradi abbatis.
8. Kal. Mai. Roberti abbatis.
4. Kal. Mai. Obiit Fulcherius abbas Flaviniacensis.
2. Kal. Mai. Pulchronii episcopi Viridunensis.
7. Idus Mai. Zacho abbas Flaviniacensis obiit.
- Idus Mai. Rayngus prior Flaviniacensis obiit.
4. Kal. Jun. Evgilis Senonensis archiepiscopi sancti, primum Prumiensis deinde Flaviniacensis abbatis, qui multis claret miraculis.
- A Kal. Jun. Walo monachus et presbiter Flaviniacensis obiit.
- Nonas Jun. Exceptio corporis sancti Ursini martiris Flaviniaco.
18. Kal. Jul. Richardi abbatis.
14. Kal. Jul. Robertus, rex Francorum obiit, qui dedit ecclesiam S. Johannis infra Æduam (1031).
12. Kal. Jul. Ludovicus pius imperator obiit, qui in omni regno suo in civitatibus vicis mercatis et portibus theloneum hominum Flaviniacensis ecclesie, eidem donavit ecclesie (840).
10. Kal. Jul. Ludovicus rex obiit (26) ultimus regalis prosapie, frater Arnulfi episcopi Remensis (987).
7. Kal. Jul. Hagano episcopus obiit pie memoriae.
- B 4. Kal. Jul. Geylo Linguonensis episcopus, Flaviniacensis abbas et monachus obiit.
2. Kal. Jul. Arveus episcopus Æduensis et abbas Flaviniacensis.
- Kal. Julii Liudo Æduensis episcopus obiit.
4. Non. Julii Salocho episcopus Dolensis, monachus Flaviniacensis obiit.
3. Non. Julii Translatio sancti Sanctini a Meldis Viridunum.
- Hugo abbas Melundensis, Flaviniacensis monachus obiit.
2. Non. Julii obiit Geruinus episcopus et abbas Flaviniacensis.
6. Idus Julii Helmuinus abbas Senonensis Sancti Petri, monachus Flaviniacensis obiit.
- C 3. Idus Julii Henricus magnus imperator obiit (1024).
17. Kal. Aug. Herimannus canonicus Leodiensis obiit Iherosolimis.
11. Kal. Aug. Milo vicecomes Tili obiit, qui cellam Prisciaci dedit.
9. Kal. Aug. Magcaldus abbas Flaviniacensis 11° anno Clodovei filii Dagoberti obiit.
5. Kal. Aug. Raynerus obiit, pater meus.
3. Non. Aug. Eufronii episcopi Augustodunensis.
5. Idus Aug. Odo secundus Flaviniacensis abbas obiit.
16. Kal. Sept. Tebaldus secundus Linguonensis episcopus.
- D 14. Kal. Sept. Grimoldus abbas Viridunensis obiit.
10. Kal. Sept. Ursini martiris Flaviniaco et Flaviani episcopi Augustodunensis.
7. Kal. Sept. Odo primus Flaviniacensis abbas obiit.
4. Non. Sept. Siagrii episcopi Augustodunensis.
8. Idus Sept. Wlfardus abbas Flaviniacensis, Ludovici imperatoris sororius, obiit.

NOTÆ.

(20) 5. Kal. Februarii.

(21) Pouthières, dioceseos Lingonensis.

(22) S. Georges, dioc. Augustodunensis.

(23) Beaulieu, dioc. Lingonensis.

(24) Corbigny, dioc. Augustodunensis.

(25) Rex Gallie, balbus.

(26) D. 22 Maii; x Kal. Junii.

7. Idus Sept. Sanctæ reginæ virginis et martiris A Flaviniaci.
5. Idus Sept. Theophili martiris Flaviniaci.
3. Idus Sept. Jonas Æduensis episcopus obiit.
2. Idus Sept. Euanthii episcopi Augustodunensis.
- Idus Sept. Nectarii episcopi Augustodunensis.
10. Kal. Oct. Johannis abbatis.
5. Kal. Oct. Florentini episcopi Augustodunensis.
4. Kal. Oct. Lotharius imperator et monachus obiit (855).
6. Non. Oct. Sancti Leodegarii martiris et Eduensis episcopi.
5. Non. Oct. Sancti Widradi abbatis primi Flaviniacensis.
4. Non. Oct. Madelwei episcopis Viridunensis.
3. Non. Oct. Henricus III imperator obiit, Conradus filius (1056).
- Ludovicus rex Ludovici imperatoris (27) filius, Caroli calvi nepos obiit (882) (28).
2. Non. Oct. Karolus calvus imperator obiit, et Tebaldus secundus episcopus Linguonensis monachus et prior Flaviniacensis (877).
- Non. Oct. Karolus simplex obiit (929).
3. Idus Oct. Hugo junior abbas Melundensis, monachus Flaviniacensis obiit.
17. Kal. Novbr. Gerardus laycus obiit, frater meus.
16. Kal. Novbr. Dada de monte Walcherii, mater mea ¹, obiit, Crothildis filia ².
12. Kal. Novbr. Decia obiit soror sancti Widradi, quæ fecit monasterium sancti Andochii Æduensis; et alia soror fecit monasterium Faverniacense.
9. Kal. Novbr. Pippinus rex obiit, pater Karoli magni (768).
5. Kal. Novbr. Gunterus sacerdos et monachus Flaviniacensis obiit.
4. Kal. Novbr. Walterius Eduensis episcopus obiit, qui reddidit æcclesiæ Flaviniacensi 19 altaria æcclesiarum cum paratis et decimis, et salva-
menta villarum ad cameram abbatis pertinentium.
2. Kal. Novbr. Proculi episcopi Augustodunensis.
- Kal. Novbr. Girardus junior monachus et sacerdos Flaviniacensis obiit.
4. Non. Novbr. Commemoratio sancti Benigni.
- Non. Novbr. Manasses magnus abbas Flaviniacensis obiit.
8. Idus Novbr. Exceptio corporis ejus. Prejecti martiris.
6. Idus Novbr. Heldierus abbas Pultariensis obiit, monachus Flaviniacensis.
5. Idus Novbr. Vitoni episcopi Viridunensis.
15. Kal. Dec. Gregorii episcopi Turonensis.
14. Kal. Dec. Simplicij episcopi Augustodunensis.
11. Kal. Dec. Eusebii presbiteri Augustodunensis.
10. Kal. Dec. Pragmatii episcopi Augustodunensis.
9. Kal. Dec. Hymbertus Parisiorum episcopus obiit, qui dedit æcclesiam sancti Juliani apud Nui.
8. Kal. Dec. Translatio sancti Benigni.
7. Kal. Dec. Girardus senex sacerdos Flaviniacensis obiit.
6. Kal. Dec. Amatoris episcopi Augustodunensis.
5. Kal. Dec. Hugo Belliloci monachus et sacerdos Flaviniacensis obiit.
- . Kal. Dec. Karlomannus frater Karli magni obiit (771).
- Kal. Dec. Agerici episcopi (?) Pippinus major domus pater Karoli Tuditis obiit, qui Glennonem dedit (714).
4. Non. Dec. Chrotildis Ottonis III filia, Conradi imperatoris soror, avia mea ³ obiit.
2. Non. Dec. Karlomannus monachus frater Pippini obiit (754).
- Non. Dec. Karlomannus pater Arnulfi imperatoris obiit (29); et Milo abbas Flaviniacensis (880).
3. Idus Dec. Raynerus junior obiit, frater meus ⁴.
19. Kal. Jan. Heldricus abbas Flaviniacensis obiit.
18. Kal. Jan. Maximini abbatis. Et exceptio sanctarum reliquiarum Flaviniaci. Ludovicus rex filius Karoli simplicis obiit (954).
17. Kal. Jan. Adelaidæ imperatricis sanctæ obitus recolitur, matris Ottonis II (999).
8. Kal. Jan. Sanctus Sigismundus comes et monachus obiit.
- D 7. Kal. Jan. Aymo abbas Flaviniacensis obiit.

VARIÆ LECTIONES.

¹ m. m. lineæ superscripta. ² C. f. addita cf. 4. Non. Dec. ³ a. m. addita. ⁴ f. m. addita

NOTÆ.

(27) Regis.
(28) Obiit d. 5 Augusti.

(29) Dies dubius: cf. Bohmeri Regesta Karolorum p. 90.

CHRONICI LIBER PRIMUS.

Fol. 10. Anno ⁵ a mundi conditione 5198 ⁶, ab indictione 4, concurrente 5, epacta 11, feria 1, luna Urbe autem condita 752, a. 2. cicli decennovenalis, 15, Jesus Christus Filius Dei in Bethleem Judæ na-

VARIÆ LECTIONES.

⁵ In paginae latere adjecta ⁶ hæc leguntur: Anno 19. Octaviani Cesaris Lugdunum conditam invenimus

⁶ vel secundum Aug. CC. XX. VII. 2.

scitur, anno Cesaris Augusti 42 et Herodis regis A Salvatoris sanus a plaga stringii (30) factus est Judeorum 31, Carullo et Quintiliano consulibus. [HIERON.] Anno a Christi nativitate 3, Augusti 45, Herodes 34 regni sui anno, cum Christi nativitatem magorum indiciis cognovisset, universos Bethleem parvulos jussit interfici, et ipse anno sequenti scitentibus toto corpore vermibus miserabiliter moritur regni sui anno 36.

Anno ab inc. Dom. 15, a mundi conditione 5213, Augustus 76. etatis suæ anno moritur; cui succedens Tyberius regnavit a. 22. [Cf. HIERON.] Hujus a. 15. factum est verbum Dei super Johannem Zachariæ filium in deserto, et dominus Jesus trigesimo etatis suæ anno jam peracto, a. 15. Tyberii baptizatur a Johanne, sub altero Herode Judeorum rege, 8. Idus Januarii, quod fuit 7. feria, indictione 3, luna 15, et ipse anno sequente capite truncatur.

Anno igitur a mundi conditione 5232, ab Urbe autem condita 784, concurrente 7. terciæ lineæ, ab inc. Dom. 33. ipse Jesus Christus Dei Filius pro salute mundi venit ad passionem, a. 18. Tyberii Cæsaris, 8. Kalendas Aprilis, 5. feria, luna 14, Gaio Cæsare quater et Junio Saturnino consulibus, anno cicli decennovenalis 13, et typico pascha cum discipulis celebrato traditur a suo discipulo Judeis in nocte, et circa mane ducitur ad Pylatum, traditur militibus et flagellis cesus, sputis illitus, gestans purpureum vestimentum et coronam spineam in capite, ducitur ad crucifigendum 7. Kalendas Aprilis, luna 15, et 6. feria ascendit crucem pro mundi salute. [HIERON.] Terremotus factus est in toto mundo, et solis facta est defectio, ita ut etiam stellæ visæ sint in cælo, sexta hora, in nona parte Arietis. Resurrexit a mortuis 5. Kal. Aprilis, luna 17⁷.

Pilatus per Volusianum Romam adductus, cum eo Veronica sancta, quæ fuerat per Christum a fluxu sanguinis sanata, dampnatus est a Tyberio ut omni tempore vitæ suæ non igne, non aqua, nec igne cocto frueretur propter necem domini Jesu; et relegatus exilio in Amaria civitate Tusciæ. Unde post revocatus a Nerone, iterum propter circumcisionem quam in se exercuerat dampnatus interiit. Veronica vero locupletata facultatibus et divitiis, et imago Domini quam ipsa depinxerat, et quam Tyberio allatam ipsa prosequuta erat, auro conclusa est. Ipsa autem defuncta, Romæ venerabiliter quiescit humata. Tyberius vero in visione ymaginis

Anno Dom. inc. 34. secundum Latinos, qui a Januario annum incipiunt, Paulus cum pergeret Damascus, a Christo de celo vocatus est. Secundum Hebreos autem, qui a Martio anni sumunt initium, eodem anno passionis Domini undecimo mense 8. Kalend. Februarii⁸ [REGINO].

Anno inc. Dom. 39. Gaius regnavit annis 4, mens. 10, diebus 8. His ergo mensibus si addamus sex, qui superfuerunt 56. anno Octaviani, erunt menses 16. Ex quibus quatuor detractis annus integer remanet qui hoc in loco inserendus videtur.

Anno inc. Dom. 44. Pilatus manu sua perimitur.

Anno inc. Dom. 45. Claudius regnat a. 13. m. 7. d. 28. Addamus his 7 mensibus 4 qui supra remanserunt, fiunt 11 et 7 dies; dabis his 28 dies et erunt 37, id est annus et sex dies, qui his temporibus adnumerandus videtur.

Anno inc. Dom. 47. Jacobus frater Johannis decollatur, Petrus in carcerem mittitur. Herodes ab angelo percutitur. Paulus et Barnabas a Spiritu segregantur in prædicationem evangelii.

Anno inc. Dom. 48. Paulus et Barnabas ascenderunt Hierosolymam, ut ipse scribit ad Galathas: *Post annos inquit 14 ascendi Hierosolymam. Recenseatur ergo numerus annorum. Scimus Petrum 25 annis Romæ urbis episcopalem tenuisse cathedram. Sequitur ergo, ut secundo anno Claudii eum Romam venisse credamus, qui erat a passione Domini 15, quo anno et Paulus venit post annum passionis Domini 14, et hac supputatione invenimus Paulum eodem anno passionis Domini ad fidem venisse. 14 igitur et 25 fiunt 39, qui erat annus a passione Domini quando Petrus et Paulus passi sunt, quia 2. anno Neronis Paulus victus missus est, et 11 annis Petro conjunctus pro fide decertavit, et 12. cum eo passus est.*

(Fol. 10'.) Postquam igitur Deus et dominus noster Jesus Christus hominem, quem fecerat, morte sua a morte liberavit æterna, et captivitatem nostræ carnis, quam resuscitavit a mortuis, invexit cælis, eodem anno pro confessione veritatis lapidatus protomartyr Stephanus occubuit, mense 5, tertia die mensis, quod est 4. Nonas Augusti, et dispersa est æcclesia fidelium, quæ erat Hierosolimis, ut verbum salutis, quod missum erat Judeis et respuerant, gentes susciperent. Dum ergo apostoli et ipsorum sequaces discipuli quaqua possunt demigrant, Pe-

VARIÆ LECTIONES.

mus secundum Gregorium Turonensem. S. Austremonius Arvernorum primus episcopus. Urbicus. Legonus. S. Hildius. S. Nepotianus. Artomius de Treveris. Venerandus. Rusticus. S. Naamatius. S. Eparchius. S. Sydonius. Lugduni Patiens. S. Aprunculus, primo Linguonis, tempore Chilperici I. S. Eufrasius, tempore Clodovei I. Obiit 25° anno episcopatus, qui et post obitum ejus vixit 4 annis, et Apollinaris sex mensibus. S. Quintianus primus Rutonæ episcopus. S. Gallus qui a lue inguinaria populum suum oratione protexit, patruus sancti Gregorii Turonensis episcopi, temporibus Theodeberti. Cautinus 1. anno Theodevandi regis. S. Genesis, fecit monasterium Magniloci, et Evodium præfecit abbatem. Felix. Garivaldus 20 diebus. S. Prejectus martyrizatus est anno Dom. inc. 580. anno regni Chilperici 10; præfuit non plenis annis 11. S. Avitus secundo anno Childeberti Judeos convertit; præfuit non plenis 15 annis. S. Bonitus pater ejus sub Teoderico rege. Norbertus annis 15. Proculus.

⁷ reliqua in margine paginæ adscripta sunt. ⁸ Tiberius ante obitum suum 9. mense baptizatus et a plaga stringii curatus occubuit addit 2.

NOTÆ.

(30) Fistulæ?

trus (31) descendit Antiochiam, et per bis septenos⁹ annos Antiochenam fundavit et rexit æcclesiam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ Christiani. Hinc secundo anno Claudii, Vincio et Cornelio, Asiatico et Silvano consulibus, Romam venit, et qui post Christum et per Christum caput est corporis æcclesiæ, Romanis arcibus vexillum intulit prædicationis divinæ (cf. *Gesta pont. Rom.*). Ibi fundata æcclesia, evangelium Christi Romanis annunciavit, et prædicando prædicationemque signis confirmando 25 annis ipsius Urbis papatum tenuit. Mirabatur Roma, quod non didicerat, unitatem in Trinitate et Trinitatem in unitate venerari debere; sed frequenti miraculorum attestazione ad ultimum didicit unice Trinitati corda et colla submittere.

Destinaverat autem idem primus pastor et apostolus Petrus totius occidentis terras vomere verbi proscindere, semina doctrinæ sulcis mentium credere, ut posset manipulos frugum centuplicato fenore in area Domini venientis reconsignare, et eligens viros in fide probatos, potentes in opere et sermone, patientes in tribulatione, longanimes in spe, eruditos in omnibus quæ fecit dominus Jesus, direxit urbi Metensium sanctum Clementem Romanæ rei publicæ patritium, suum vero discipulum, et sanctum Mansuetum, inclita Scottorum progenie generatum, fide et doctrina præcipuum, urbi Tullensium (*Vita Mans.*); Remis etiam direxit sanctos Sixtum atque Sinicium, Catalaunis sanctum Memmium, Treveris quoque, quæ est metropolis et una de primatibus Galliarum et ei vicinæ Coloniae sanctos misit Eucharium, Valerium atque Maternum. (Fol. 11.) Cum his et alii multi fuerunt, qui occidentales tenebras veri solis clarescente radio ab eodem principe apostolorum missi dispulerunt, et nomen Christi, quod necdum in locis illis splenduerat, fide et magnanimitate præditi, populo incredulo prædicaverunt. Ipse Romæ verbum Dei docebat, et murum infidelitatis impulsu ævangeliique quatiebat, turrimque confusionis et idolatriæ piæ confessionis et credulitatis dejiciebat ariete, ibi se opponens et continens obicem, ubi violentior hostis incubuerat, cujus subvertere, Christo duce, nitebatur tyrannidem.

Ad tanti igitur pastoris solatium et prædicationis augmentum Paulus, post multa viarum, laboris et inediae pericula, vincit Romam mittitur anno Neronis cæsaris secundo, ab. inc. Dom. 61, a passione 28, indictione 4, Silvano et Paulino consulibus, non quod Judæi et gentiles ita voluerint, sed quia Christus, ut alter esset alteri solatio, ita præordinavit et voluit. His tonitruum filiis quis repugnaret, quis obsisteret? Symon erat ille magus, qui solus veritati repugnare videretur, cui si post triumphum apostolicum et suæ dejectionis et inauditæ superbæ obpro-

brium respirare licuisset, sola illi sua vexatio, ne talia ulterius præsumeret, intellectum dedisset. Sed quia magus obiit et dampnatus in profundo putei abyssi, ut Nero sperabat, non resurrexit, destitutum se idem Nero videns solatio tam fidelis amici, apostolos Dei, hunc crucis supplicio, illum dampnavit sententia capitali 3. Kalendas Julii, 5. feria, luna 23, ab inc. a. 72, anno a passione 39, Vespasiano septies et Tito sexies consulibus, Olympiade 212.

Post Petrum ab ipso Petro consecratus æcclesiam regendam suscepit Clemens episcopus (*Gesta pont. Rom.*), ut ipse beatus Clemens testatur de se in epistola Jacobo fratri Domini missa, dicens (*epist. interp. Rufino Mansi 1, 91*): *Clementem, inquit, hunc nobis ordino episcopum, cui soli meæ prædicationis et doctrinæ cathedram trado, qui mihi ab initio usque ad finem comes in omnibus fuit, ac per hoc veritatem totius meæ¹⁰ agnovit.*

(Fol. 11'.) Quid autem contra hoc sentiendum sit, quod sunt nonnulli qui conantur astruere, post Petrum suscepisse Linum gubernacula Romanæ ecclesiæ et Lino Cletum successisse, videamus. Dicit Johannes papa scribens universis episcopis per Galliam et Germaniam: *Si Petrus princeps apostolorum adjuutores sibi ascivit Linum et Cletum, non tamen potestate pontificii ligandi vel solvendi normam eis tradidit, sed successori suo Clementi, qui sedem apostolicam post eum et potestatem pontificalem tradente sibi beato Petro tenere promeruit; Linus et Cletus ministrabant exteriora, princeps autem apostolorum Petrus verbo et orationi insistebat. Et post pauca: Linus et Cletus nihil unquam legimus egisse ex pontificali ministerio potestative, sed quantum eis a beato Petro præcipiebatur, tantum agebant.*

Linus igitur, natione Italus regionis Tusciæ, patre Erculano, ordinatus a Petro, sedit Romæ, ipso Petro vivente, a. 11, m. 3, d. 12. Cletus etiam, natione Romanus de regione Vico Patricii, patre Emilianiano, ordinatus ab ipso Petro, ipso vivente sedit a. 12, m. 1, d. 11. Inter Cletum ergo et Clementem computantur dies 20 (*Gesta pontif.*).

Suscepit igitur, ut dictum est, sacerdotale officium Clemens tertius a Petro, eo vivente, natione Romanus, de regione Celio monte, patre Fausto. Sedit annis 11, mensibus 2, diebus 2¹¹ — anno Dom. inc. 70, imperii quoque Neronis 11, Vespasiano quinquies et Tito quater consulibus. Non fuit ex tunc et nunc in omni Romanorum pontificum catalogo, qui in vita sua viginti quinque annis functus sacerdotio ipso annorum numero equipararetur pontifici primo. Hic igitur beatus pontifex Petri institutus regimine, cui semper adhererat et ejus individuis comes fuerat, postquam Symonis magi deliramenta cognoverat et spreverat, quod magister suus inceperat, destinare scilicet orbi occiduo præ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹ septem. corr. septenos c. ¹⁰ doctrinæ excidit. ¹¹ a. 9, m. 2, d. 10 in *G. pont.*

NOTÆ.

(31) Cf. *Vitam SS. Eucharium Valerii Materni; Acta SS. Jan. II, 918.*

dicatores veritatis idoneos, quatinus lux prædicationis gentibus splenderet, ut perficeret, omnimodis procurabat (cf. *ep. Hincmari*). (Fol. 12.) Hinc est quod sanctum Dionisium destinavit Galliarum populis, qui prædicando et prædicationi miraculis fidem dando Parisius, Domino ducente, pervenit (52), socios ei quam plures adhibuit, viros in lege divina exercitatos, genere nobiles, sermone facundos, fide præcipuos, et gratia Dei plenos. Ex his fuit sanctus Sanctinus (*Vit. Sanctini*), Meldensium et Verdunensium pastor primus, qui egregiæ nobilitatis ortus natalibus, cum præfato Galliarum apostolo siues petiit Galliæ, futurus lucerna fugens in ecclesia, quæ non occultaretur modio, sed luceret omnibus superimposita candelabro. Tradidit enim patrum memoria cum unum fuisse de 72 discipulis, et in cœna deputatum, ut aquam lavandis pedibus et manibus discipulorum preberet et linteum pararet Salvatori.

Sanctus itaque Dyonisius ut venit Parisius, per diversas partes suos direxit socios ad dolos diaboli destruendos et populos Domino acquirendos (*ep. Hincm.*). Sanctinus igitur quia præminebat prudentia et pudicitia, a beatissimo Dyonisio ælectus, summum accepit sacerdotium, et consecratus in episcopum, divinitus constituitur in lucem populis gentium (*Vit. Sanctini*).

Cui etiam ad solatium laboris et officii præfatus Dyonisius Antoninum dedit virum sanctum et bonum, in quo declaravit Deus ingens beati viri Sanctini meritum per egregiæ et insolite operationis miraculum, ut patebit in posterum. Et quia decreverat Deus mirificare sanctum suum, dirigitur a beato Dyonisio Carnotum cum præfato socio suo ad illuminandum populum, qui sedebat in tenebris et umbra mortis, quia ei sol justitiæ non luxerat, neque splenduerat ei lux veritatis. Quo beatus hic perveniens, dolebat populum idolatriæ esse deditum, et armatus fide sanctæ Trinitatis, contempnens supervacuum sectam principum terræ et minas eorum, prædicabat Jesum turbis incredulorum. Fundebatur prædicatio juncta virtutibus, et prælustratus gratia divina feroces gentilium mentes salutari mitescebat doctrina. Factumque est, cooperante ei divina clementia, ut Carnotenses viam Domini agnoscerent, et lene jugum Domini subjectis voluntatum humeris ferre non detrectarent. Quod beatus Dyonisius animadvertens, et gratiam virtutis divinæ collaudans, ipsumque plurimum in opere prædicationis valere perpendens, Meldensium civibus pastorem et docto-

rem instituit. (Fol. 12'.) Non quod jam tunc Meldenses viam veritatis agnoscerent, qui omnes tenebantur astricti laqueis idolatriæ, sed ut per fidelem servum suum dignaretur illis Dominus aperire portas justitiæ, quas ingressi credendo ipsius divinitatem et humanitatem, confiterentur nomini ejus, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Beatus itaque Sanctinus paratus ad omnia pro Salvatoris nomine sustinenda, nec reformidans gentilium furentium minas et verbera, eandem urbem aggressus, quia in Domino erat fiducia ejus, instabat prædicationibus, rigabat mentes audientium aquis de ventre ¹⁹ Jesus manantibus, et sic instans oportune, inopportune, docebat eos Jovem despiciere, Saturnum, Mercurium et Neptunum et omnia demonum non deorum portenta abjicere, statuas confringere, et quia in eis non aliqua divinitas, sed omnis inesset falsitas et ludificatio demoniaca, doctrinæ evidentis indicio declarabat. Nec poterant gentes ad hec quidquam contradicere, cum novitati verborum attestaretur magnitudo signorum, et nova faceret qui nova prædicaret. Unde factum est ut et ipsi susciperent verbum Domini, et pastorem doctoremque suum beatum virum, quem aliquando exprobratione, irrisione et abjectione dignum judicaverant (*Vit. Sanctini*), nunc venerarentur et excolerent, ipsius manibus gauderent baptismo ablui et crismate sancto inungi. Humiliabatur Gallicus cothurnus substratus sancti viri pedibus, et Gallorum cervicosisitas divinæ dudum veritatis ignara ad baptismum et confessionem nominis Christi humiliata devote convolabat. Dejiciebantur aræ demonum, et a novo adoptionis populo æcclesia ædificatur, et a beato Sanctino in honore Dei consecratur.

Domicianus tunc Romani imperii tenebat insignia, luxuriæ deditus, avaritia anxius, opere crudelis, qui majestatem imperialem nimia crudelitate polluerat. Qui velut leo inpastus sanctorum sanguinem sitiens, secundam post Neronem in Christianos persecutionem excitavit (fol. 15), et per 15 annos, quibus Romanum imperium indebite tenuit, ita rem publicam attrivit, ut nullus illo crudelior in omni Romanorum imperatorum inveniatur numero. Ad comprobendam erga deorum culturam suam sacrilegam devotionem 5. anno regni sui templum sine lignorum ammixtione construxit, quod Pantheon appellavit. Tanta elatus est superbia, ut deum se et dominum appellari jusserit. Hic audiens (*ep. Hincm.*) famam beati Dyonisii in destruendis idolis et populis ad Christum convertendis, lyctores in Gallias misit,

VARIE LECTIONES.

¹⁹ ita c, mente Labbe.

NOTÆ.

(52) Narrationis magnam partem sibi delibavit ex Hincmari epistola ad Karolum imperatorem a. 876 vel 877 data, quæ integra exstat in Actis SS. Oct. V, 586. In epistolam Hincmarus recepit Vitam quamdam Sanctini, quam ipse juvenis descripserat e quaterniunculis quos Wandelmarus abbas S. Sanctini. . . in loco sibi commisso valde contritos et quæ in iis

scripta fuerant pene deleta de vita et actibus beati Sanctini reperit. Revera Hincmarum tales litteras ad Karolum scripsisse disertis verbis probat Flooardus in Hist. Rem. III, 18; non audiendus igitur est Calmet Hist. de Lorraine I, p. 32, qui eas suppositas esse censet. K.

qui eum inventum et comprehensum aut idolis sacrificare cogent, aut diversis suppliciis affectum occiderent. Quos ubi beatus Dyonisius fines Parisiorum appropinquare comperit, Sanctinum et Antoninum ad se accersiri mandavit (*Vit. Sanctini*), quibus prædicationis tradens officium, ammonuit ut in fide firmi persisterent, et ut quantotius Romam properantes, a præsule sedis apostolicæ cooperatores verbi et doctores expeterent, quia in messe multa sationis Dominicæ operarii perpauca essent, qui semen verbi sulcis mentium crederent, præsertim cum et ipse jam ad gaudia Domini sui festinaret, et mercedem laboris et oneris a pio Domino sibi dari præoptaret.

Consummato igitur per martyrii palmam beato Dyonisio, a. ab inc. Dom. 97, a passione autem 64, ætatis autem ejus anno circiter 90, imperii Domitiani cæsaris ingruente anno 16 (*ep. Hincm.*), Sanctinus et Antoninus præceptis magistri obtemperantes, cum persecutionis procella detonante predicando de loco ad locum cogentur secedere, venerunt in fines Galliæ Belgicæ, et præduce gratia divina, quocumque veniebant, Christi loquebantur magnalia. Belgica¹³ autem Gallia pars est Galliæ (fol. 12^a) dicta a civitate quæ Belgis dicitur, quæ est Treveris (35) [Cf. Richer. I, 1]. Gallia vero a candore populi appellata est, gala¹⁴ enim lac dicitur [*Isid. Et. XIV, 4, 25*]. Montes enim et rigor cæli ab ea parte solis ardorem excludunt. Hanc ab oriente Alpium juga tuentur, ab occasu Oceanus includit¹⁵, a meridie prærupta Pyrenæi, a septentrione Rheni fluenta et Germania. Cujus initium Belgica, finis vero est Aquitania. Est¹⁶ autem regio gleba uberi et pabulosa et ad usum animantium apta, ut ferunt qui situs terrarum descripserunt, fluminibus et fontibus irrigua, perfusa¹⁷ duobus magnis fluviis Rheno et Rhodano. Cisalpina autem Gallia est circa¹⁸ Alpes, transalpina trans Alpes contra septentrionem, Rætia¹⁹ juxta Rhenum (*ib.* 26). Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis, qui cam pene in orbem cingit, est appellata (34) (*ib.* 27). Gallos itaque natura feroces et²⁰ acriores esse ingenio natura climatum facit. Æthicus situm Galliæ describens quatuor ejus asserit esse provincias [Æthicus], Galliam Belgicam et Galliam Lugdunensem, Narbonensem quoque provinciam et Aquitaniam. Et Galliam quidem Belgicam dicit ab oriente habere limitem Rheni fluminis et²¹ Germaniam, ab euro Alpes Penninas²², a meridie provinciam Narbonensem, ab occasu Lugdunensem, a circio oceanum Britannicum, a²³ septentrione insulam

A Britannicam. Gallia vero Lugdunensis, ducta per longum et per angustum flexa, Aquitanicam provinciam semicingit; habet²⁴ ab oriente Belgicam, a meridie partem provinciæ Narbonensis, qua Arellas sita est, et mare Gallico Rhodani flumen accipitur. Narbonensis provincia²⁵ habet ab oriente Alpes Cotias, ab occidente Hyspaniam, a circio Aquitaniam, a septentrione Lugdunensem, ab aquilone Galliam Belgicam²⁶, a meridie mare Gallicum, quod est inter Sardiniam et insulas Baleares. Aquitania habet a circio oceanum qui Aquitanicus sinus dicitur; ab occasu Hispanias, a septentrione et oriente Lugdunensem²⁷, ab euro et meridie Narbonensem provinciam contingit. Provincia autem juxta papam Pelagium certa est quæ habet decem vel²⁸ undecim civitates et unum regem, et totidem minores potestates sub se, et unum metropolitanum, et suffraganeos decem vel undecim episcopos judices; ad quorum judicium omnes episcoporum et sacerdotum ac civitatum causæ referantur. Post destructionem quoque Wandalicam, quæ fere totum pessumdedit occidentis et orientis imperium, Leo papa provincias distribuit. Juxta modernos vero Gallorum provinciæ sunt 17. Prima sedes Galliarum Lugdunensis est cum tribus suis provinciis, 2) Rotomagensi, 3) Turonensi et 4) Senonensi, 5) Belgica prima quæ est Treveris, 6) Belgica secunda, quæ est Rhemis, 7) Germania prima, Magontiacum, 8) Germania secunda, Colonia, 9) Maxima Sequanorum, Vesontio, 10) Alpes Gratiæ²⁹, Darentasia, 11) Viennensis 12) Narbonensis prima, 13) Narbonensis secunda, Aquensis, 14) Aquitania prima, Bituriges, 15) Aquitania secunda, Burdegala, 16) Alpes Maritimæ, Ebredunum, 17) Novem Populana, Auxia (*Notitia prov.*). In provincia igitur Belgicæ primæ urbs erat posita in confinio Neustriæ et Austrasiæ Viridunum nomine, quam antiqui et etiam moderni urbem Clavorum consueverunt appellare. Ethymologiam autem nominis hujus, quod est urbs Clavorum, ipsa nobis quæ sola præteritarum rerum habet scientiam signavit antiquitas, quod scilicet ob id ita sit appellata, quod a lapidibus præmaximis ferro plumboque compactis et consertis ingenti cura et studio sit extracta. Cur autem vocata sit Verodunum, cum diutius in scripturis quesivissemus, hoc solum nobis occurrere potuit, quod cum delectum militem per Gallias Julius ageret, Verolus quidam prædictam urbem obpugnatam in fedus recepit, a quo et nomen sumpsit, ut vocaretur Verodunum quasi Verolidunum, sicut et ab Augusto Edua vocata est Augustodunum. Postea vero o littera mutata in e, dicta est Ve-

VARIAE LECTIONES.

¹³ Belg jam deletum in codice. ¹⁴ jam deletum. ¹⁵ inclu jam deletum. ¹⁶ Est autem reg deleta. ¹⁷ perf. deletum. ¹⁸ citra Is. ¹⁹ rhaet deletum. ²⁰ et deleta. ²¹ deletum. ²² addito A Appenninas corrigil auctor. ²³ deletum. ²⁴ h deletum. ²⁵ pro deletum. ²⁶ deletum. ²⁷ L deletum. ²⁸ vel deletum. ²⁹ i. e. Graiæ.

NOTÆ.

(35) q. e. T. desunt in Isidoro.

(34) Quæ hic et infra de Aquitania leguntur iis-

dem verbis apud Herigerum Gest. epp. Leod. 41. M. G. SS. VII. inveniuntur. K.

redunum, ut testatur Fortunatus (35). Moderni vero a viridantibus pratis, vel quod quasi semper vireat, dicunt eam Viridunum, quasi viride dunum. Has ³⁰ autem omnes conjectiones Æthicus in cosmographia excludens, in Itinerario mundi vocat eam Virodunum, ob virorum fortium industriam longe lateque celebratam. Situs urbis ipsius ipsa sui positione delectabilis, quam præterfluit Mosa fluvius ipsa sui fertilitate et viridantium pratorum graminea planicie jocundus (*Vit. Sanctini*). Gens urbis ipsius effera, cultui demonum dedita, totius veritatis ignara. Nullus ad eam veritatis præco venerat, cum urbes in circuitu positas divinus jam splendor irradiasset (fol. 13').

Ad hanc ergo urbem cum socio perveniens beatus Sanctinus (cf. *Bertar. c. 2*), et videns omnes inhabitantes idolatriæ deditos et absque Deo vero, humi prostratus precabatur Deum attentius, ut populo sedenti in regione umbræ mortis lumen ostenderet veritatis. O oratio Deo grata et speciosa! speciosa inquam, facta est et suavis in conspectu gloriæ summi Dei. Hæc subvecta geminis alis, dilectionis Dei videlicet et proximi, libero volatu celos petit et in conspectu Redemptoris facta est ut thus miri odoris. An non facta est fumus boni odoris, cum de manu angeli tenentis thuribulum ascendat fumus aromatum, quæ sunt orationes sanctorum? et in Apocalypsi viginti quatuor seniores stant in conspectu throni, tenentes phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum? Sed jam orationis hujus fructus videamus.

Jam ab oratione uterque surrexerat, cum ecce vident in una arbore, quæ ramis opaca et altitudine procera, sed cultibus dæmonum erat profanata, quia videlicet ibi gentiles rustici Faunis et Satyris vota solvebant et sacra celebrabant, tres condisse columbas, significantes utique divinæ esse voluntatis ipso in loco trinum et unum Deum prædicari. De Dei ergo fisci misericordia, cujus tanta in futuros adoptionis filios prævidebant beneficia, ipsi intimo cordis affectu multimodas egerunt gratias, et ut in servis suis glorificaretur prece posebant humillima.

Locus igitur, in quo ad Deum præmissa fuit oratio, mons erat situs ad septentrionalem plagam urbis, qui in suo cacumine ex tunc gestat æcclesiam apostolorum Petri et Pauli nomine et meritis ab ipso viro Dei dedicatam. Quæ consecratio facta est anno incarnati Verbi 98, videlicet 13° Domiciani cæsaris anno, Trajano septies et Maximo consulibus. In qua etiam atrium benedixit, et cimiterium Viridunensis æcclesiæ esse constituit, ubi ipse dominus cum successoribus suis præsulibus sanctis, exceptis his, qui sibi dicatas ecclesias corporali illustrant præsentia, vel qui eas ædificaverunt, aut ædi-

ficatas quondam et suis temporibus dirutas reparaverunt, sedem habet requietionis. Quod qualiter de ipso ejus sacratissimo corpore acciderit, cum videlicet proprii laboris in urbe Meldensi cursum consummaverit, sequens sermo suo in loco declarabit.

Beatus itaque Sanctinus videns populum civitatis multum sed idolatriæ errore cæcatum (fol. 14), previdens etiam in spiritu ostium magnum et evidens sibi apertum in Domino, deliberavit cum socio aliquantum remorari in loco ipso. Non erat hoc transgredi præcepta magistri, si et istos lucrifacere, et mandata magistri sui fideliter posset adimplere. Ponens ergo spem suam in Domino, et se illi committens, corde contrito et humiliato progreditur ad populum, replicat Jesu Christi ævangelium. Mirantur in eo vilitatem habitus, dignitatem vultus, sermonis facundiam, miraculorum efficaciam; nec tamen possunt audire, quod debeant demonum cultus abjicere, figuras deorum suorum aureas, argenteas, marmoreas, gypseas et ligneas confringere, et aras subvertere. Quis referat quotiens ab illis cesus, quotiens injuriatus, quotiens ab urbe semivivus projectus sit? Solus hoc novit inspector internorum, qui, quia fuit testis penarum et laborum, factus est militis sui pius remunerator et largitor præmiorum. Augebatur tamen numerus credentium, et de die in diem meritis servorum suorum multiplicabatur æcclesia fidelium, error gentilium destruebatur, et fides sancta ubique docebatur, gratia baptismi condonabatur, et in credentes Spiritus sancti carismata multiplicabantur. Felix æcclesia tanti pastoris regimine digna; illustrabatur enim miraculis atque doctrinis. Omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret. Qui etsi injuriatus est dum prædicaret Christum, libenter tolerabat illata sibi tormenta, obprobria et irrisiones malorum, ut quos persecutores patiebatur, filios faceret, et Domino redderet animas, quas diabolus conabatur auferre.

Cumque jam Dei disponente clementia plures ex his, qui aliquando fuerant vasa iræ in interitum, fierent vasa misericordiæ per baptismi sacramentum, videns æcclesiam fidelium in eo esse, ut proficere jam ipsa per semetipsam posset, et timens ne si aliquanto diutius ibi remoraretur, injunctæ sibi obedientiæ legatio cassaretur, confortatis in Domino fratribus, et suum reditum maturius promittens affuturum, valedicens eis, et commendans eos Domino, illis cum persequentibus cum lacrimis, Romam profectus est (*Epist. Hincmari. (Fol. 14'.)*) Et venientes in Italiam, Antoninus valida febre correptus est, in cujus obsequiis beatus Sanctinus per aliquot dies immoratus, consilio et consensu ejusdem beati Antonini, ne præceptio beati Dyonisii quacumque occasione impediretur, peragere ceptum iter dispo-

VARIAE LECTIONES.

³⁰ Has — celebratam 2.

NOTÆ.

(35) lib. III. c. 29.

suit. Et sufficienter exeniis et honestis linteis principi domus derelictis, petiit et per Deum obtestatus est ut, si Antoninus convalesceret, exinde illi abundantissime ministraret, si vero vita decederet, honestissime sepeliret : et sic iter, quod ceperat, peragere studuit.

Et cum jam Sanctinus fines Romanorum contigit, Antoninus vita decessit. Quem princeps domus, relictis omnibus quæ sibi commendata in ejus obsequiis fuerant, catabuli sui in quo animalia ejus jacebant axes levavit, et in fossam ubi stercore et urinæ animalium defluebant eum projecit, et desuper axes remisit. Quæ omnia beatus Sanctinus, cum jam intrasset fines Romanorum, per Spiritum sanctum cognovit, et cum magna festinatione reversus ad domum in qua Antoninum jacentem dimiserat, B flens et dolens pervenit, et principem domus interrogavit: *Ubi est, inquit, Antoninus frater meus karissimus?* Is autem fictis gemitibus ac suspiriis simulata mestitia : *Mortuus est, inquit : quem de mihi a te commissis honestissime sepelivi.* Cui Sanctinus : *Mentiris, ait, fili diaboli; in sterquilinum projecisti eum virum sanctum et justum. Et nunc veni mecum ad catabuli locum, in quem projecisti eum.* Is autem timore percussus, non est ausus reniti quin cum eo veniret ad locum ubi eum projecerat. Et levantes inde axes, Sanctinus cum lacrimis voce magna clamavit dicens : *Antonine frater, in nomine domini nostri Jesu Christi pro cujus nomine et amore passus est gloriosus martyr Dyonisius, surge, et perficiamus simul obedientiam quam isdem gloriosus pastor et magister noster communiter nobis præcepit.* Et statim Antoninus stercore obvolutus surrexit. Quem beatus Sanctinus de catabuli fossa extraxit, et diligentissime lavit, et mundis ac honestis vestibus induit. Sicque offerentes Domino sacrificium laudis, cum tota mentis intentione et lacrimarum compunctione eucharistiæ corporis et sanguinis Christi participati sunt. Et accipientes cibum confortati sunt. Et iter cœptum aggredientes, Romam auxiliante Domino pervenerunt. (Fol. 15.) Jamque beato Clemente martyrio coronato, in eadem sede post Anacletum ³¹ quartum a beato Petro Euaristum consecratum pontificem invenerunt, cui per omnia, sicut beatus Dyonisius jusserat, actus et martyrii ejus ordinem nar- D raverunt.

Libet hic aliquantisper immorari partibus prudentiæ, quam patres nostri et præcipue moralis doctor Ambrosius definiunt versari in veri cognitione, et scientiæ plenioris cupiditatem infundere. Prudentia quidem est Deum scire, Deum timere Deumque requirere. Hæc est veri cognitio. Accedit et scientiæ plenioris cupiditas, cujus est trimodum intelligentiæ genus, ut si in dictis majorum aliquid diversitatis inveneris, in veri investigatione verseris, ut sit tibi in his discendi et imitandi reverentia, non disputandi astutia. Nos igitur considerantes

A hoc in loco scriptorum dissonantiam, virtutis hujus arcem teneamus, et non nostris fisci viribus, sed scripturæ sacræ fulti auctoritatibus, cui veritas fa- veat, Christo Deo præduce, videamus. Legimus in gestis, invenisse beatum Sanctinum in sede Romani pontificatus, cum venisset Romam ex præcepto beati Dyonisii, papam Anacletum, natione Grecum de Athenis, cui actus et martyrii ejus gesta retulerit. Quod quam sit absurdum facile advertitur, si Romanorum pontificum successio et martyrii ipsius beati Dyonisii terminus inspiciatur per indictiones et annos. Prefuit enim juxta fidem hystoriarum beatus Petrus urbi Romanæ a. 25, m. 2, d. 8, in quibus, ut superius relatam est, sub eo rexit æcclesiam Linus, annis 11, mensibus 3, diebus 12. Obiit 9. Kalend. Octobris. Cui mox successit Cletus, et sub Petro rexit æcclesiam annis 12, mense 1, diebus 11, Obiit 6. Kal. Mai (*Gesta pont. Rom.*). Ecce jam pontificatus Petri annus 23, menses 4 et dies 25. Quibus diebus si adjungantur item dies 20, qui interseruntur post obitum Cleti ante ordinationem Clementis, fiunt 43, i. e. mensis et dies 13, quorum dierum ultimo die consecratus est Clemens a Petro. Quod autem alibi scribitur Clemens idem rexisse æcclesiam annis 11, alibi vero annis 9, mensibus 2, diebus 2, utrumque verum esse non ambigitur, quia et sub Petro sedit anno 1, mensibus 8, diebus 25, quo numero anni 25 præsulatus Petri, cum mensibus et diebus colliguntur exacti; et post Petri obitum annis 9, mensibus 2, diebus 2. (Fol. 15^v) Sedit Anacletus annis 43, mensibus 10, diebus 7. Obiit 3. Idus Julii, et cessavit episcopatus diebus 14. Sedit quoque Euaristus annis 9, menses 7, dies 2; igitur quando Petrus occubuit annus erat Dom. incarn. 72as, quibus juncti 9 anni Clementis faciunt 81. His quoque additi Anacleti anni 14 fiunt 95, Euaristi quoque 9 fiunt 104. Duobus ergo mensibus Petri et diebus 8 ad- liti 2 menses Clementis et dies 2, menses etiam Anacleti 10 et dies 7, dies quoque 14 inter Anacletum et Euaristum, quibus episcopatus cessavit, nec non et Euaristi menses 7, dies 2, faciunt menses 19 et dies 53, et annus hic inseritur, et sic fiunt anni 105, menses 9, dies 53 usque ad obitum Euaristi, qui est 6. Kal. Novemb. Secundo autem Euaristi anno sanctus Dyonisius passus est, et sexto ab ejus passione anno sanctus Sanctinus Romam venit, qui erat ab inc. Dom. 105. Jam ergo Anacletus obierat, jam etiam Euaristus ei successerat. Quomodo ergo invenit eum, qui jam obierat? Restat igitur, ut priori sententiæ fides adhibeatur, quæ veritate subnixâ, non dubitatur, quod cum ita esse sacrarum scripturarum doceamur auctoritate, prudentiæ virtute muniti et scientiæ plenioris doctrinam nacti, teneamus verum, quod nos docuit, ad quod investigandum ipsa nos virtutum principalium prima animavit prudentia. Igitur redeamus ad superiora, et quia annum quo secundum fidem hystoriarum Romam

VARIÆ LECTIONES.

³¹ q. a. b. P. E. in loco raso 2.

venerit tenemus, quem etiam sede Roma invenerit, ut pace omnium loquamur, paucis expediamus.

Beatus Sanctinus (*Vita Sanctini*) dum occupatione itineris et prædicatione Viridunensis novellæ plantationis et infirmitate socii sui retardaretur, Euaristum papam 9²², jam anno pontificantem invenit, a quo etiam cum debito honore susceptus et loco maximæ venerationis habitus, replicuit laboris assumpti causam magistri sui beati Dyonisii esse obedientiam, in consummatione cursus ejus Gallicanam æcclesiam magnam pati prædicatorum penuriam, se ob hoc missos advenisse, ut verbi ministros aliquos mitteret æcclesiæ. Hæc magistrum ultima sibi dedisse mandata, ut consummationis suæ Romano pontifici innotesceret ordinem, et ut ipse, cujus erat ecclesiis providere, operarios dirigeret ad excolendam Dominicæ sationis agriculturam. Unde cum beatus pontifex gratularetur in Domino et ad agenda quæ petebatur se supra se votis omnibus extenderet, moramque in faciendo pati nesciret, decrevit tamen sanctum virum aliquandiu secum retinere ad consolationem sui et recreationem laboris et itineris. At ipse paucis diebus apud eum remoratus, inter grata mutuæ confabulationis solamina, quid etiam per eos divina egerit gratia, et quomodo novella Viridunensis fructificaret æcclesia, humiliter referebat. Unde ille Deo ex intimo cordis affectu gratias agens, socios ei et cooperatores verbi tres viros probatæ auctoritatis dedit, quorum nomina etsi non habemus in scriptis, quia tamen missi sunt non tacetur. Novimus tamen beatum Maurum presbyterum, qui ei successit in pontificatus ordine, ex eorum collegio et numero fuisse.

Interea æcclesia fidelium, quæ erat apud Viridunum, crescebat et confortabatur et doctorem suum devotis et ipsa devotione suspensis animis præstolabatur. Jam ad eos fama de resuscitatione defuncti pervenerat, quæ res eos in fide Dei et amore magistri vehementius accenderat. Pius quoque pater, dum rememoratur suspensos ad suum reditum filiorum animos, Meldensium scilicet et Viridunensium — sex enim anni jam pene evoluti erant a passione beati Dyonisii, et sextus ipse annus pontificatus beati Euaristi fuit octavus —, benedictione postulata et accepta (fol. 16), Meldim redire deliberat. Ne tamen novos adoptionis filios, quos Christo per aquam baptismatis Viriduni regeneraverat, invisitatos præteriret, illo quantotius iter accelerat, ut relictis ibi sociis, quos ab apostolica sede perceperat, ipse Meldim rediret, et suas oves, quibus pastor et rector institutus fuerat, regeret. Cumque Viriduni advenisset, a fratribus devote suscipitur, a civibus contra

A spem pastor eligitur, et ut eis præesse dignaretur, magnates quique et vulgus promiscuum rogant et impetrant. Gaudet pater de numero centuplicato filiorum, letatur in devotione civium, et quod rogabatur implere non moratur. Preparatur æcclesia regenerandis novis fidelium populis, regenerantur plures manibus sancti antistitis lavacro salutari. Destruuntur templa demonum et delubra, dejiciuntur idola, et quia prima non sufficiebat, nova edificatur æcclesia mira civium devotione et industria; qua accelerata præparantur dedicationi necessaria, et a beato pontifice in honore Dei genitricis et Virginis consecratur a. Dom. inc. 104, qui erat a passione beati Dyonisii 7, Gallo et Bradua consulibus, Olimpiade 220, et mater æcclesia in qua sit sedes episcopalis constituitur.

B His expletis, plebem monet et diligentius instruit documentis salutaribus, firmans eos benedictionibus, et sic Meldim regreditur; ubi prædicationi et sanctis operibus insistens (*epist. Hincmari*), cum cognovisset imminere diem vocationis suæ, litteras exortatorias et consolatorias direxit filiis Viridunensis æcclesiæ (*Vita Sanctini*), in quibus, quia prope esset vocatio ejus, et quod amplius faciem ejus non essent visuri prædixit, et ut Maurum presbyterum, virum in fide catholicum et doctissimum, sibi successorem eligerent monuit et præcepit. Illi primo viso nuncio cum litteris gaudebant, et consolabantur se mutuo in respectu paterno. Ubi vero de pastoris resolutione et sua destitutione facta est mentio, fit statim clamor et luctus omnium. Vox erat una dolentium. Dolebant enim quia amittebant patrem karissimum, pastorem mitissimum, et vi doloris attrita et depressa acie mentis cogitare vix poterant, quia mors ei via ad patriam, ubi finis laborum et retributio præmiorum æternorum: unde eis tanto melius opitulari et subvenire valeret, quanto vicinius Deo, cui servierat, in quo speraverat, quem confessus fuerat, deposito corporis onere, adhereret. Fides quidem flere prohibebat, sed gemitum extorquebat affectus. Illic ergo positus nos humillimos servos suos hic orantes exaudiat, æcclesiam inter mundi turbines fluctuantem sibi commissam, suo labore ad id quod est propectam (fol. 16'), regat et protegat, filiorumque preces et lacrimas Dei patris omnium conspectui offerat.

D Legitur sane in antiquioribus ejus gestis (36), quod cum Meldis redisset, tyrannum increpaverit, quod res ecclesiæ diripisset, et ob id illum ira præcipiti fervidum, gladio adauctum beatum virum vitæ transmisisse perpetuæ. Apparet etiam nunc in ipso viri beatissimi capite, sicut relatum est ab his

VARIÆ LECTIONES.

²² IX jam anno in loco raso 2.

NOTÆ.

(36) Calmet, *Hist. de Lorraine* I, p. 52 in monasterio S. Vitoni Vitam Sanctini post a. 952 conscriptam se legisse testatur in codice sæc. XII inscripto: *Incipit Vita S. Sanctini primi pontificis urbis Clavorum. Post gloriosam caelestis victoriae trium-*

phum, etc. Quin hanc Vitam Hugo ante oculos habuerit, vix dubitari posse probat ipsius narratio cum Vitæ compendio, quod Gallice dedit Calmetus, collata. At non hæc Gesta, sed illa ab Hincmaro conscripta antiquiora fuisse, nemo non videt.

qui viderunt, et ossa ejus sanctissima contrectaverunt, sectio gladii materialis ita, ut media pars capitis, ipsa videlicet pars anterior, in qua positæ sunt fenestræ oculorum, non habeatur cum reliquo corpore, et quasi gladio secta et divisa videatur pars posterior ab anteriore. Qualiter ergo servum suum Deus ad se evocaverit, ipse novit qui eum prælegit ante sæcularia tempora; nos credimus, quia etsi ejus animam gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen martyrii non amisit, quia totus vitæ ejus excursus jugis fuit cum principe mundi conflictus.

Ascivit autem sibi Dominus nunc sanctum pontificem post multa laborum pericula, post innumera bonorum operum exercitia, in urbe Meldensi, 5 Kal. Octobris, regnante terris principe Trajano.

Quod si studiosus lector plenius cupit addiscere, advertat, quia 15° anno imperii Neronis, quo anno Petrus et Paulus gloriose occubuerunt, qui erat annus ab inc. Dom. 72, Vespasianus a Nerone in Judeam cum exercitu missus est. Mortuo autem Nerone anno sequenti antequam Vespasianus Romam rediret, Galba, Otho et Vitellius regnaverunt anno 1 et mensibus 6. Vespasianus ergo apud Judeam imperator appellatus est, qui et Capitolium ædificavit; ³³ cujus secundo anno Judeorum regnum finitum est, quum a prima ædificatione templi sub Salamone usque ad ultimam ejus ruinam sub ipso Vespasiano colligantur anni 1202. [REGINO.] Regnavit igitur Vespasianus a. 9, m. 11, d. 22. His 11 mensibus additi 7 Neronis fiunt 19, et his 22 diebus additi illius 28 fiunt 50 dies i. e. annus et 7 menses et 20 dies, qui annus hoc in loco inseritur. Titus quoque regnavit a. 2, m. 2. Domicianus a. 15, m. 5. His 5 addamus 7 menses Vespasiani, completur annus, qui hic inseritur. Post Domicianum Nerva regnavit, a. 1, m. 4, d. 8. Sex igitur mensibus Othonis, Galbæ et Vitellii si addiderimus Titi duos, Nervæ 4, completur annus, et hic inseritur. Post Nervam regnavit Trajanus a. 19, m. 6, d. 15, cujus a 2° beatus Sanctinus migravit ad Dominum, anno ab inc. Dom. 105, m. 10, d. 18, Africano et Crispino consulibus, a passione beati Dyonisii a. 8, pontificatum agente Romanæ ecclesiæ papa Euaristo a. 9, interposito tamen anno illo, qui de supputatione mensium procedit, ut numerus annorum pontificalium perfecte servetur, et ab obitu beati Sanctini usque ad obitum Euaristi, qui obiit 6. Kal. Novembris, annus integer et dies 17 computentur.

Sepultus est sane condigno honore fidelium in ecclesia sancti Petri (fol. 17) quam ipse a fundamentis edificaverat, quæ quidem a sancto Antonino ³⁴, qui ei in episcopatu successerat, ampliata, atque in honore ipsius magistri sui dedicata est, ubi multis

annis intra septa sepulcri thesaurus celestis delituit. Novissime divina revelatione repertum et elevatum mira exultatione civium et confluentium populorum, sacratissimum corpus ejus ad propiciandum Deum miseris mortalibus super altare in celesti propiciatorio ab episcopis honorifice repositum est, ubi per succedentium annorum volumina ab excubitoribus diligenter servatum et honorifice, permansit usque ad tempora Ludovici imperatoris, Lotarii æque imperatoris filii, Deo sanctum suum mirificante signis et prodigiis innumerabilibus. Post hec, quia sic Deus voluit, translatum est, et Verduni in ecclesia sancti Petri locatum, et in scrinio argenteo reconditum, ubi meritis ejus et precibus exuberant beneficia divina usque in hodiernum diem, prestante Jesu Christi gratia, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum amen.

Rexit autem post eum Meldensem ecclesiam beatus Antoninus annis multis, et piis virtutum operibus insignis migravit ad Dominum 2. Kalendas Octobris (*ep. Hincm.*) præstante Jesu Christi gratia cui est honor et gloria in sæcula amen.

Domiciano igitur defuncto Nerva suscepit imperium anno 1 et mensibus 4; sub quo Johannes apostolus revocatur ab exilio.

Cui successit Trajanus; sub quo Zacharias Viennensis ecclesiæ episcopus martyrio coronatur. Nam primus Crescens, secundus Martinus apostolorum discipuli Viennæ sederunt. Regnavit Trajanus a. 18. m. 6. d. 15. His 6 mensibus si addiderimus dies 28, qui supra remanserunt, et 15 Trajani fiunt 43. Post Zachariam Verus Viennensium episcopus floruit. Cujus regni a. 5° assumptus est ipse beatus apostolus anno post passionem Domini 68°, ind. 14, epacta 6; et sexto ejus anno migravit ad Dominum beatus Sanctinus, et suscepit ecclesiam regendam Maurus presbyter, vir honestæ vitæ et per cuncta laudabilis. [HER.] Trajano adversus Christianos persecutionem movente, Symeon Hierosolymorum episcopus crucifigitur, Ignatus bestiis traditur, Alexander papa post administratum a. 11, m. 7, d. 2 pontificatum martyrio coronatur sub Trajano 5. Non. Mai (*Gesta pont. Rom.*). Hic constituit ut aqua sparsionis cum sale benedici. Post eum sedit Xystus, natione Romanus, ex patre Pastore, de regione Via Lata, a. 10. m. 2, d. 1. [ADŌ.] Hic constituit ut ministeria sacrata non tangerentur nisi a ministris. Justus Viennensis episcopus floruit ³⁵.

Anno quoque ab inc. Dom. 121. regnavit Adrianus, consobrinæ Trajani filius. [BEDA, Hieron.] Hic 9° imperii sui anno persecutione laxata, pater patriæ appellatur, et uxor ejus augusta. Regnavit a. 21. Thelesphorus, Grecus natione ex anachorita, a. 11, m. 3, d. 21 (*Gesta pont. Rom.*). Duxit ³⁶ illustre

VARIÆ LECTIONES.

³³ Vespasiano VI. et Tito V. consulibus Judea subvertitur *in margine c.* ³⁴ hic *in margine legitur*: Anno ab incarnatione Domini 167. Lucius rex Britannicæ missa legatione a papa Euaristo et imperatoribus Romanis fidem Christi suscepit, cum omnibus regulis gentis suæ. ³⁵ Justus — floruit *in margine.* ³⁶ Duxit — Jan. *in marg.*

martyrium Non. Jan. Hic constituit ut 7 hebdomadis ante pascha jejuniū celebretur (fol. 17) et in nocte natalis Domini missæ celebrentur et *Gloria in excelsis Deo* caneretur. Obiit 3. Idus Januar³⁷. Cui successit Yginus natione Grecus ex phylosopho de Athenis, sedit a. 4, m. 3, d. 8. Hic clerum composuit et distribuit gradus ecclesiasticos. Obiit 3. Idus Januar³⁸.

Anno ab inc. Dom. 142 [BEDA]. Antoninus cognomento Pius cum filiis Aurelio et Lucio regnavit a. 22, m. 4. Pius, natione Italus, ex patre Rufino, frater Pastoris, de civitate Aquileia (*Gesta pont. Rom.*), sedit post Yginum a. 19, m. 4, d. 3. Obiit 5. Idus Julii³⁹. Hic, angelo monente, precepit Dominico die pascha celebrari. Inter Pium et Anicetum d. 29. Anicetus, natione Syrus, patre Johanne, de Vico Emisa⁴⁰, a. 11, m. 4, d. 3 [BEDA]. Obiit Kal. Mai⁴¹. Sub quo Policarpus Romam veniens, multos ab heretica labe Valentini et Cerdonis castigavit.

Anno ab inc. Dom. 164. Marcus Antoninus Verus cum fratre Aurelio Commodo regnavit a. 29, m. 1. Fotinus Lugdunensis et Justus Viennensis martyrio coronantur⁴². Polycarpus martyrio coronatur. Vero quater et Quadrato Aproniano et Paulo consulibus sub Aniceto. (*Gesta pont.*) In Gallia quoque multi pro Christo occisi sunt. Anicetus papa constituit ut clericus comam non nutret. Obiit 11. Kal. Julii⁴³. Inter Anicetum et Sotherum d. 21. Sother, natione Campanus, ex patre Concordio, de civitate Fundis, anno ab inc. Dom. 168, Marci Antonini Veri et Aurelii Commodi 9. suscepit gubernacula Romanæ ecclesiæ, sedit a. 9, m. 7, d. 21. Hic constituit ut nulla monacha pallam sacratam tangeret nec incensum in ecclesia poneret. Obiit 10. Kal. Mai⁴⁴. Inter Sotherum et Eleutherum d. 21. Anno ab inc. Dom. 177. Eleutherus, natione Grecus, patre Abundio, de oppido Nicopoli, sedit a. 15, m. 3, d. 2. Hic constituit ut nulla esca a Christianis repudiaretur quæ rationabilis et humana est; ad quem missa epistola Lucius Britannæ rex ut Christianus efficeretur impetrat. Obiit 7 Kal. Junii⁴⁵. Defuncto Commodō fratre Antoninus Commodum filium suum consortem regni facit, qui regnavit post mortem patris annis 15. Cujus⁴⁶ tempore Marcomanicum bellum Dei actum est providentia. Nam cum in-

manos largissime refecerit et barbaros crebris fulminum ictibus territos in fugam converterit. Quorum terga cedentes, incruentam victoriam potenti Christi meruere auxilio. Sub quo Hyrenæus Lugdunensis episcopus claruit, et Dionysius Viennensis. Post quem regnavit Helius Pertinax mensibus 6. Quo defuncto regnavit Severus anno ab inc. Dom. 198. regnavit a. 18. Victor, natione Afer, patre Felice, sedit a. 12, m. 2, d. 10 (*Gesta pont. Rom.*). Hic constituit, sicut et Pius, ut pascha die Dominico celebraretur a. 14. luna primi mensis usque ad 21. ejusdem mensis. Obiit 5. Kal. Aug.

Anno ab inc. Dom. 206. Zepherinus, natione Romanus, patre Abundio, sedit a. 18, m. 6, d. 10. Obiit 7. Kal. Sept.

Anno ab inc. Dom. 216 [BEDA]. Antoninus Caracalla regnavit a. 7. Post hunc Macrinus a. 1, et post eum Marcus Aurelius imperator a. 4. Anno⁴⁷ ab inc. Dom. 202, Severi a. 4, questione habita de observatione paschæ Victor Romanus papa, Narcissus Iherosolimæ, Policrates Ephesiorum, Hyreneus Lugdunensium litteris ediderunt qualiter paschæ esset observandum.

Anno ab inc. Dom. 210. sub Severo martyrium beati Hyrenei cum sociis actum est (fol. 18).

Anno ab inc. Dom. 224, 1° anno Marci Aurelii, Calixtus, natione Romanus, patre Domicio, de urbe Ravennatum, sedit a. 6, m. 2, d. 10 (*Gesta pont. Rom.*). Coronatus est martyrio sub Alexandro 2. Idus Octobris, 5° Alexandri anno. Cui successit Urbanus, natione Campanus, patre Pontiano. Sedit a. 7, m. 10, d. 20; obiit 9. Kal. Junii⁴⁸. Inter Urbanum et Pontianum d. 30. Pontianus, natione Romanus, patre Calpurnio, sedit a. 9, m. 5, d. 2. Pontianus⁴⁹ sub Maximino fustibus cesus occubuit 3. Kal. Nov. Defuncto Aurelio, anno Dom. inc. 228 successit Alexander [BEDA]; regnavit a. 13. Inter Pontianum et Antherum d. 10.

Anno 2° imperii Alexandri 13°, ab inc. Dom. 236, indictione 15, epacta 9, concurr. 6, secundo anno pontificatus Pontiani papæ, celebratum est pascha primum sicut hactenus servatur a nobis. Nam usque ad id tempus observabatur in 14. luna secundum morem Judeorum.

Anno ab inc. Dom. 241. ordinatus est 11. Kal. Decembris Antherus, natione Grecus, patre Romulo. Sedit m. 1, d. 17; obiit⁵⁰ 4. Non. Januar. (*Gesta pont. Rom.*) Post Alexandrum Maximinus regnare orsus [BEDA], persecutionem movit in Christianos, a quo Pontianus et Antherus martyrio coronantur; regnavitque Maximinus a. 5, et post eum Gordianus a. 6. Sub⁵¹ Gordiano Florentius Viennensis episcopus claruit. Post quem regnavit Philippus

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ Ob. 3. Id. Jan. in marg. ³⁸ Ob. 3. Id. Jan. in marg. ³⁹ Ob. 5. Id. Julii in marg. ⁴⁰ Invisa corr. emisa c. ⁴¹ Ob. Kal. Mai. in marg. ⁴² Fotinus — coronantur in marg. ⁴³ Ob. 11. Kal. Julii in marg. ⁴⁴ Ob. 10. Kal. Mai. in marg. ⁴⁵ Ob. 7. Kal. Junii in marg. ⁴⁶ Cujus — auxilio in margine add. ⁴⁷ Anno — observandum in marg. add. ⁴⁸ o. 9. K. I. in marg. ⁴⁹ Pontianus — Nov. in marg. ⁵⁰ Anno — Judeorum in marg. ⁵¹ o. 4. N. I. in marg. ⁵² Sub — claruit in marg.

cum filio Phylippo a. 7 [Abo]. Hic primus omnium imperatorum christianus fuit, et 3 ejus anno millesimus annus Romæ urbis expletus est. Unde coronata urbe cum sollempnizaret populus Romanus et sacrificia celebraret, imperator cum filio et coevo sibi Pontio (*Acta Pontii?*), nobili et ingenuo viro, occulte tamen christiano, procedebat ad templum. Sed a beato Pontio revocatus et doctrinis ecclesiasticis imbutus, baptizatus est cum filio. Qui beatus Pontius ob hoc quia Romanos imperatores Christo credere docuit, martyrii coronam suscepit. Corpus ejus translatum post longa tempora nunc condigne requiescit et veneratur in monasterio quod Tome-rias dicitur. Philippus ⁵³ imperator in die paschæ, id est in ipsius vigiliis, cum voluisset communicare misteriiis, a Fabiano papa qui pontificatum suscepit anno dom. incarn. 241, non prius est permissus, nisi confiteretur peccata sua et inter penitentes staret, et per penitentiam culpas quæ de eo plurime ferebantur dilueret. At ille quod a sacerdote fuerat imperatum libenter suscepit, divinum metum et fidem religionis plenissimam rebus et operibus sibi inesse comprobans. Hujus humilitas tanto mordacius tumorem regum nostrorum impetit, quanto religiosius ille in tam tenera ⁵⁴ christianitate penitentiam ⁵⁵ suscepit, quam ⁵⁶ isti in matura ecclesia ⁵⁷ et ⁵⁸ per ⁵⁹ orbem ⁶⁰ dilatata nec audire consentiunt.

Anno inc. dom. 257 Decius imperium assumpsit quod tenuit a. 1, m. 3 [BEDA; REGINO]. His ⁶¹ 3 mensibus Decii adde Antonini Pii 3, Marci Antonini 1, Helii Pertinacis 6, fit annus qui hic ponitur. Remanet m. 1 et d. 28 supranotati. Anthero papa martyrio coronato, Fabianus succedens, natione Romanus, patre Fabio sedit a. 13, m. 11 (*Gesta pont. Rom.*). Inter Antherum et Fabianum d. 15. Decius multa sanctorum milia interfecit. Fabiano papa sub Decio martyrio coronato 13. Kal. Februarii cessavit episcopatus d. 7.

Anno dom. inc. 254, quo tempore claruit Lupicinus Viennensis, succedit Cornelius natione Romanus, patre Romano [Abo.] Sedit a. 5, d. 3. Coronatus ⁶² est sub Decio. Hic rogatus a Lucina levavit corpora sanctorum apostolorum; et Pauli quidem via Ostensi, ubi decollatus est, posuit 18. Kal. Octobris. Inter Cornelium et Lucium d. 35. Cujus tempore surrexit heresis Novatianorum a quodam Novato qui ex. . . . ecclesiam ordinatione Novatiani et Deus Cornelium intronizari voluisset, ab ecclesia recessit et heresim sui nominis statuit. Præerat tunc Carthagini Cyprianus martyr primas Africae qui superfuit Cornelio usque ad tempora domni Lucii papæ, et coronatus est eodem die quo Cornelius persecutione Valeriani martyrio ⁶³. Lucius, Romanus, patre Porfirio, sedit a. 3, m. 3, d. 3.

A (*Gesta pont. Rom.*). Hic constituit ut 2 presbiteri et 3 diaconi episcopum in omni loco non desererent. Obiit 3. Non. Martii, sepultus 8. Kal. Sept. [BEDA]. Inter Lucium et Stephanum d. 25. Gallus cum filio Volusiano regnavit a. 2, m. 4. Stephanus Romanus, patre Jobio, a. 6, m. 6, d. 2. Hic constituit ut sacerdotes et levitæ vestes sacras in cotidiano usu non haberent (*Gesta pont. Rom.*). Decollatus est sub Valeriano et Gallieno 4. Non. Aug., et cessavit episcopatus d. 22.

Anno inc. Dom. 261. regnaverunt Valerianus et Galienus a. 15 [BEDA] Valerianus in christianos persecutione commota statim ⁶⁴ a Sapore Persarum rege capitur (fol. 18), et luminibus orbatus misera servitute consenescit [Abo.]; ita ut Sapori equum ascendenti dorsum pro scabello pararet. Unde territus Galienus pacem ecclesiis reddidit [BEDA].

Anno. inc. Dom. 276. Claudius regnavit a. 1, m. 9 [REGINO]. His ⁶⁵ 9 mensibus adde 4 Volusiani, fit annus qui hic numeratur, et remanet m. 1. Cui successit Aurelianus a. 5, m. 5. Hic christianos persequitur. Sub hoc passus est Benignus martyr cum sociis. Quo mortuo Tacitus regnat menses 6 [BEDA; REGINO]. His ⁶⁶ etiam adde 6 Aureliani, fit annus, remanent 88 dies Floriani. His junge 28 dies qui supra remanserunt, fiunt 108, menses 3 et 18 dies. Adde superfluos 2 menses, fiunt m. 5 et d. 18. Et post eum Florianus dies 88 [BEDA]; post quem regnavit Probus a. 5, m. 4. His ⁶⁷ adde 6 Taciti et 5 supradictos [REGINO], fit annus, remanent menses 5.

Anno ab inc. Dom. 264, Valeriani et Galieni a. 3, quo ⁶⁸ tempore Simplides episcopus Viennensis claruit [Abo] Nystus, Grecus, ex phylosopho ordinatus 11. Kal. Aug. A. 1, m. 11, d. 5. Passus est sub Valeriano 8. Idus August. (*Gesta pont. Rom.*) Inter Xystum et Dionysium d. 5 ⁶⁹. Dionysius ex monacho, cujus generationem invenire non potui, sedit a. 6, m. 2, d. 4. Regnavit Carus cum filiis Carino et Numeriano a. 2. Cui successit Diocletianus anno ab inc. Dom. 290 [BEDA]; regnavit a. 20 cum Maximiano et Constantio, et post mortem Diocletiani Maximianus cum Severo, Galerio et Maximino [BEDA]. Dionysius papa parrochias et dioceses constituit, et presbyteris ecclesias dedit (*Gesta pont. Rom.*). Cui successit Felix Romanus, patre Constantio, sedit a. 4, m. 3, d. 1. Obiit 3. Kal. Jun. Constituit supra memorias martyrum missas celebrari. Euticianus Tuscus, patre Marino, de civitate Lunis, sedit a. 1, m. 1, d. 1. Sub ⁷⁰ Aureliano hic martyrio coronatus 8. Kal. Aug. in cimiterio Calixti sepelitur, qui etiam ipse 342 martyres manu sua sepelivit, et cessavit episcopatus dies 8. Constituit super altare benedici fruges fabæ et uvæ. Gaius Dalmata, patre

VARIAE LECTIONES.

⁵³ Philippus — comprobans in marg. ⁵⁴ ex conjectura suppletum. ⁵⁵ His — supranotati in marg. ⁵⁶ Coronatus — Valeriani in marg. ⁵⁷ vox erasa. ⁵⁸ His — m. 1 in marg. ⁵⁹ His — d. 18 in marg. ⁶⁰ His — 3 in marg. ⁶¹ Quo — claruit in marg. ⁶² XXXV corr. V codex. ⁶³ Sub — 8 in margine.

Gaio, ex genere Diocletiani, a. 11, m. 4, d. 12. Martyrio coronatus est 11. Kal. Mai. Hujus temporibus viguit sanctus Sebastianus. Inter Gaium et Marcellinum dies 11. Marcellinus Romanus, patre Prejecto ⁶⁴, a. 9, m. 4, d. 17. Inter Marcellinum et Marcellum dies 25. Marcellus Romanus, patre Benedicto de Via Lata, a. 6, m. 7, d. 25. Diocletianus imperator ad consortium imperii Maximianum ascivit, Valerium et Constantium cesares fecit. Hic adorari se jussit ut Deum [HIERON]. Constantius cesar juxta Lingonas 60 milia Alemannorum qui rebellaverant interfecit. Anno 18 regni Diocletiani persecutio nova cepit, et mense Martio in diebus paschæ quod fuit 5. Kal. Aprilis universæ ecclesiæ subversæ sunt. Vicesimo autem, id est ultimo anno regni, qui erat tertius annus persecutionis ab inc. Dom. 310, Diocletianus et Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt. Diocletianus moritur. Maximianus apud Massiliam fugiens, dum genero suo insidias parat, strangulatus interiit. Constantius cesar, Claudii imperatoris nepos ex filia, pater Constantini, tertio anno persecutionis obiit, vir summæ civilitatis et mansuetudinis [BEDA]. Et Maximianus et Severus cæsares facti sunt (fol. 19). Maximianus supra sua christianorum persecutionibus accumulatur. Cepta semel persecutio efferbuit usque ad 7. Constantini principis annum; ita infra unum mensem 17 milia martyrum passi inveniuntur.

Anno ab inc. Dom. 310 (*Gesta pont. Rom.*), Constantianus, Constantii ex Helena filius, in Brittania imperator creatus 5. Non. Mai, regnavit a. 30, m. 10. His adde 3 menses qui supra remanserunt, fit annus, remanet mensis [REG.]. Sub hoc S. Agricus confessor et episcopus Trevirensis claruit, cujus successor fuit S. Maximinus (*Gesta pont. Rom.*). Post Marcellum, primo anno Constantini, Eusebius Grecus ex medico sedit Romæ mensibus 7. Sub hoc inventa est crux Domini. Obiit 5. Non. Oct., et cessavit episcopatus dies 7 [BEDA]. Inter Marcellum et Eusebium dies 20. Quarto anno persecutionis Maxentius, Herculii Maximiani filius, Romæ augustus appellatus est. Contra quem pugnavit Constantinus 6. imperii sui anno, et apud Romam interfecto eo, Urbem recepit. Helena, mater Constantini, christianissima, filium proficiscentem ad bellam prosequuta, de civitate Trevirorum cum multo comitatu egressa, Bysantium venit, et in ecclesiola sancti Stephani in monte sita juges fundens lacrimas et longa ducens jejunia, pro salute filii [aures] Domini et beati Stephani prece pulsabat humillima. Et quia locus ille erat permodicus, votum vovit de reparatione et ampliacione novæ ecclesiæ, quod et fecit dirigens cementarios et expensas ad edificacionem basilicæ condignas. Constantinus imperator victoria

potitus per vexillum sanctæ Crucis celitus illi ostensum, matrem suam misit Hierosolimis ad perquirendum lignum dominicum, quod etiam invenit et sic secari fecit per medium, ut et crucem deferret ad filium, et crucem Hierosolymis reservaret, sapienti usa consilio, ut ubi fuerat membris dominicis aptata per supplicium, illic glorificata veneretur a populis. Melchisedes Afer sedit Romæ annis 4 (*Gesta pont. Rom.*); quo ⁶⁵ tempore claruit Paschalius Viennensis episcopus. Hic constituit ut nullus die dominico aut 5. feria jejunaret. Obiit 5. Idus Decembris, et cessavit episcopatus dies 17.

Anno dom. inc. 315. Silvester Romanus, patre Rufino, sedit a. 22, m. 10, d. 11. Hic constituit crisma confici, et baptizatum confirmari, dalmaticas precepit indui et sacrificium panno lineo involvi. Secundo igitur anno postquam Constantinus superato Maxentio tyranno, Maximiani Herculii filio, Urbem recepit, persecutionis anno 10, per Silvestri papæ predicationem ad fidem Christi conversus est, et fecit Romæ, ubi baptizatus est, basilicam beati Johannis baptistæ quæ appellatur Constantiniana [BEDA]. Hoc ⁶⁶ est privilegium quo Silvester papa interventu Helenæ augustæ per Agricum patriarcham Trevirensis ditavit ecclesiam, quod Volusianus archiepiscopus rescribi jussit (37): « Sicut in gentilitate propria virtute, sortire et nunc Treviri primas * super Gallos spiritualem et Germanos prioratum, quem tibi præ omnibus harum gentium episcopis in primitivis christianæ religionis doctoribus, scilicet Euchario, Valerio et Materno, per baculum suum caput ecclesiæ Petrus signavit * habendum, suam quodammodo minuens dignitatem, ut te participem faceret. Quomodo ego Silvester servus ejus successioneque indignus per patriarcham Agricum renovans confirmo, ad honorem dominæ Helenæ augustæ ejusdem metropolis indigenæ, quam ipsa felix per apostolum Mathiam a Judæa translatum ceterisque reliquiis Domini magnifice ditavit specialiterque provexit. Hujus privilegii cleri novici emuli communionem dirimantur, quoniam anathemate maculantur ⁶⁷. » Fecit et aliam beato Petro in templo Apollinis (fol. 19'), nec non et aliam beato Paulo, corpus utriusque ære cyprico circumdans 3 pedes grosso (*Ibid.*). Fecit et basilicam in palatio Sororiano quæ cognominatur, ubi de ligno crucis Domini posuit. Basilicam etiam sanctæ martyris Agnæ ex rogatu filiæ suæ fecit, et baptisterium ibidem ubi et baptizata est soror ejus Constantia cum filia Augusta. Fecit et basilicam beato martyri Laurentio via Tyburtina in agro Verano. Basilicam quoque via Lavicana inter duos lauros beatis martyribus Marcellino et Petro, et mausoleum ubi matrem suam posuit in sarcophago purpureo. Basilicam

VARIE LECTIONES.

⁶⁴ Plecto c. ⁶⁵ quo — episcopus in margine. ⁶⁶ Hoc — jussit in margine. ⁶⁷ EPR. quod Volusianus archiepiscopus rescribi jussit hic repetit c.

NOTÆ.

(37) Cf. *Gesta Treverorum* c. 19.

quoque in civitate Ostia juxta portum urbis Romæ beatorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Johannis baptistæ. Item aliam sancti Johannis baptistæ in civitate Albanensi. Item aliam in urbe Neapoli [BEDA]. Idem Constantinus Drepanam⁶⁸ Bythinæ civitatem in honorem martyris Luciani ibi conditi instaurans ex vocabulo matris suæ Helenopolim nuncupavit. Constituit templa paganorum claudi. Hic statuens urbem nominis sui in Trachia, Constantinopolim appellavit, quam et sedem imperii et totius Orientis caput esse voluit. Fecit etiam privilegium sanctæ Romanæ ecclesiæ quod constituit beato papæ Silvestro et omnibus successoribus ejus pontificibus usque in perpetuum, et optulit illud super corpus beati Petri apostoli. Quod hic inserere non pigebit. Est autem hujusmodi (*Decret.*): « In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Patris scilicet et Filii et Spiritus sancti. Imperator cæsar Flavius Constantinus, in Christo Jesu una ex eadem Trinitatis persona salvatore domino Deo nostro fidelis, mansuetus, maximus, beneficus, Alemannicus, Britannicus, Hunicus, pius, felix, victor et triumphator, semper augustus, sanctissimo ac beatissimo patri Silvestro urbis Romæ episcopo et papæ, et omnibus ejus successoribus qui in sede beati Petri apostoli sessuri sunt usque in fine seculi pontificibus, nec non etiam omnibus reverentissimis et Deo amabilibus catholicis episcopis eidemque sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ per hanc nostram imperialem constitutionem subjectis in universo orbe terrarum, nec non et posteris eorum cunctis postfuturis temporibus constitutis, gratia, pax, gaudium, longanimitas, misericordia, a Deo patre omnipotente et Jesu Christo filio ejus et Spiritu sancto in omnibus vobis (fol. 20). Quod equalis salvator et redemptor noster Jesus Christus, altissimi patris filius, per suos sanctos apostolos Petrum et Paulum, interveniente patrono nostro Silvestro summo pontifice et universali papa, mirabiliter operari dignatus est, liquida narratione per hujus nostræ imperialis constitutionis paginam ad agnitionem omnium populorum universo orbe terrarum studuit propagare nostra mansuetissima serenitas, primum quidem fidem nostram, quam a prelato exortatore nostro Silvestro universali papa et pontifice edocti sumus, iatima cordis confessione ad instruendas omnium mentes proferentes, et ita demum misericordia Dei super nos diffusam annunciantes. Nosse enim vos volumus, sicut per anteriorem nostram sacram pragmaticam jussionem significavimus, nos a culturis idolorum, simulacris mutis et manufactis, diabolicis compositionibus atque ab omnibus Satanæ pompis recessisse, et ad integram christianorum fidem, quæ est lux vera et vita perpetua, pervenisse, credentes juxta id quod nos idem almificus summus pater et doctor noster Silvester instruxit, credere in Deum patrem omnipotentem, factorem celi et terræ, visibilibus omnium et invisibilium, et in Jesum Christum filium ejus unicum,

et in Spiritum sanctum dominum et vivificantem universæ creaturæ. Nos Patrem et Filium et Spiritum sanctum confitemur, ita ut in Trinitate perfecta sit plenitudo divinitatis et unitas potestatis. Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; et tres unum sunt. Tres itaque personæ, sed una potestas; nam semper Deus se edidit ex se quod semper erat gignenda ad secula verbum. Et quando eodem solo suæ sapientiæ verbo universam formavit creaturam, cum eo erat cuncta suo archano componens ministerio. Igitur perfectis celorum virtutibus et universis terræ materiis, pio sapientiæ nutu ad imaginem et similitudinem suam primum de limo terræ fingens hominem, hunc paradiso posuit voluptatis. Quem antiquus serpens et antiquus hostis invidus diabolus, per amarissimum ligni vetiti gustum, exulem ab eisdem effecit gaudiis, eoque expulso non desunt sua venenosa multis modis protelare jacula, ut a via veritatis humanum abstrahens genus, idolorum culturæ, creaturæ videlicet et non creatori, deservire suadent. Quatinus per hoc eos quos suis valuerit irretire insidiis, secum eterno afficiat concremando supplicio. Sed Deus noster misertus plasmatis sui, dirigens sanctos suos prophetas, per quos lumen futuræ vitæ, adventum videlicet filii sui domini nostri Dei et salvatoris nostri Jesu Christi adnuncians, misit eundem unigenitum filium suum et sapientiæ verbum (fol. 20'). Qui descendens de celis propter nostram salutem, natus de Spiritu sancto et Maria virgine, verbum caro factum est et habitavit in nobis, nec amisit quod fuerat, sed cepit esse quod non erat, perfectus Deus et homo; ut Deus perficiens mirabilia, ut homo humanas sustinens passiones. Ita verum hominem et verum Deum predicante patre nostro Silvestro summo pontifice intelligimus, ut verum Deum et verum hominem fuisse non abnegemus. Qui electis 12 apostolis miraculis coram eis et innumera populi multitudine coruscavit. Confitemur eundem Dominum nostrum dominum Christum et implesse legem et prophetas, passum, crucifixum, secundum Scripturas tertia die a mortuis surrexisse, assumptum in celos, atque sedentem ad dexteram Patris, inde venturum judicare vivos et mortuos; cujus imperii non erit finis. Hæc est fides nostra orthodoxa a beatissimo Silvestro summo pontifice nobis prolata. Idcirco exortamur omnem populum et diversas gentium nationes hanc fidem tenere, colere et predicare, et in sanctæ Trinitatis nomine gratiam baptismi consequi, et dominum Jesum Christum salvatorem nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto per infinita vivit et regnat secula, quem Silvester beatissimus pater noster universalis predicat pontifex, corde devoto adorare. Ipse enim dominus Deus noster misertus mihi peccatori, nostris suis sanctos apostolos ad visitandum nos et lumen sui splendoris infulsit

⁶⁸ depravan c.

nobis et abstractum a tenebris ad veram suam lucem et agnitionem sui nominis me pervenisse gratulamini. Nam cum dudum valida squaloris lepra totam mei corporis invasisset carnem, et multorum medicorum convenientium cura adhiberetur, nihil profuit ad salutem. Ad hæc advenerunt sacerdotes Capitolii dicentes mihi debere fontem fieri in Capitolio, et compleri hunc innocentum sanguine, et in eo calente totum me posse mundari. Et secundum eorum dicta aggregatis pluribus innocentibus, dum vellent sacrilegi paganorum sacerdotes eos mactari et ex eorum sanguine fontem repleri, cernens serenitas nostra lacrimas matrum eorum, ilico exorui facinus, misertusque earum, proprios illis restitui filios, datisque vehiculis et donis concessis ad propria illas omnes gaudentes relaxavimus. Eadem igitur transacta die nocturno nobis facto silentio dum somni tempus advenisset, adsunt apostoli sancti Petrus et Paulus dicentes mihi : « Quia flagitiis posuisti terminum, et effusionem sanguinis innocentis orruisti, missi sumus a Christo domino nostro dare tibi sanitatis recuperande consilium. Audi igitur monita nostra, et fac quæcunque indicamus tibi. Silvester episcopus civitatis ad montem Seraptim fugiens persequutiones tuas, in cavernis cum suis clericis latebram fovet. Hunc cum ad te adduxeris, ipse tibi piscinam salutis ostendet, in qua dum te tertio merserit, omnis a te lepræ valetudo diffugiet. Quod cum factum fuerit, hanc vicissitudinem tuo Salvatori compensa, ut omnes per totum orbem tuo jussu ecclesiæ restaurentur. Te autem ipsum in hac parte purifica, ut relicta omni superstitione idolorum Dominum vivum et verum, qui solus est Deus verus, adores et colas, ut ad ejus voluntatem attingas. » Exurgens autem a somno protinus juxta id quod a sanctis apostolis admonitus sum peregi, advocatoque eodem precipuo et magnifico patre et illuminatore nostro Silvestro universali papa, omnia a sanctis apostolis precepta in verba dixi, percunctatusque sum cum, qui essent dii isti Petrus et Paulus (fol. 21). Ille vero non eos vere deos dictos ait, sed apostolos Salvatoris domini nostri Jesu Christi. Et rursus interrogare cepimus eundem beatissimum papam, utrum eorum imagines pietas haberet, ut ex picturis disceremus hos esse quos me revelatio docuerat. Tunc isdem venerabilis pater imagines eorundem apostolorum per diaconem suum exhiberi precepit. Quam dum aspicerem et eorum quos in somno videram figuratos in ipsis imaginibus aspexissem vultus, ingenti clamore coram omnibus satrapis meis confessus sum eos esse quos in somno videram. Ad hæc indixit beatissimus Silvester, idem pater noster, urbis Romæ episcopus, nobis pœnitentiæ tempus intra palatium nostrum Lateranense in jejuno et cilicio, ut omnia quæ a nobis impie peracta atque injuste disposita fuerant, vigiliis, jejuniis, lacrimis et orationibus apud dominum nostrum Jesum Christum Salvatorem nobis donari impetraremus. Deinde per manus impositionem clericorum usque

A ad ipsum presulem veni, ibique abrenuncians Satanae pompis et operibus ejus, et universis idolis manu factis, credere me dixi in Deum patrem omnipotentem factorem cœli et terræ, visibilium et invisibilium, et in Jesum Christum unicum dominum nostrum qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine, spontanea voluntate coram omni populo confessus sum. Benedictoque fonte illic me trina mersione unda salutis purificavit. Positoque me in fontis gremio, manum me de cœlo contingentem propriis oculis vidi, de qua mundus exurgens, ab omni me lepræ squalore mundatum cognoscite (fol. 21'). Levatoque me de venerabili fonte indutoque vestibus candidis septiformis Spiritus sancti in consignationem adhibuit, beati crismatis unctione et sanctæ crucis vexillo meam frontem linivit, dicens : « Signat te Dominus sigillo fidei suæ in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti in consignatione fidei ; » cunctusque clerus respondit : « Amen. » Et adjecit presul : « Pax tibi. » Primo itaque post perceptum sacri baptismatis mysterium et post curationem corporis mei a squalore lepræ agnovi non esse alium Deum nisi Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quem beatissimus pater Silvester predicat, trinitatem in unitate, unitatem in trinitate. Nam omnes dii gentium quos hactenus colui, demonia opera manu hominum facta compræbantur. Etenim quantum potestatem idem Salvator apostolo suo Petro contulerit in cœlo et in terra, lucidissime nobis idem venerabilis pater edixit, dum fidelem eum in sua interrogatione inveniens dixit : « Tu es Petrus et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in celis, et quodcunque solveris super terram erit solutum et in celis. » Mirum hoc est valde et gloriosum in terra ligare et solvere, et in celo ligatum et solutum esse. Et dum hæc predicante beatissimo Silvestro agnoscerem et beneficiis ipsius beati Petri integre me sanitati corporis restitutum, utile judicavimus una cum omnibus nostris satrapis et universo senatu et cuncto populo Romanæ gloriæ et imperio subjacente, ut sicut in terris vicarius filii Domini videtur esse constitutus, ita etiam et pontifices qui ipsius principis apostolorum vices gerunt, principatus potestatem amplius quam terrena nostræ imperialis mansuetudo serenitatis habere videtur, concessam a nobis nostroque imperio obtineant, eligentes nobis ipsum principem apostolorum vel ejus vicarios firmos apud Deum esse patronos. Et sicut est nostra terrena imperialis potentia ejus sacrosanctam Romanam ecclesiam decrevimus honorare et amplius quam nostrum imperium et terrenum regnum sedem sacratissimam beati Petri gloriose exaltare, tribuentes ei potestatem et gloriæ dignitatem atque vigorem et honorificentiam imperialem, atque decernentes sancimus, ut principatum optineat tam super 4 precipuas sedes, Antiochenam, Alexandrinam, Constantinopolitanam

et Jerosolimitanam, quamque eciam super omnes universo orbe terrarum Dei ecclesias. Et pontifex qui pro tempore ipsius sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ extiterit, celsior et princeps cunctis sacerdotibus totius mundi existat, et ejus judicio quæque ad cultum Dei et fidei christianorum stabilitatem procuranda fuerint, disponantur (fol. 22). Justum quippe est ut ibi lex sancta caput teneat principatus, ubi sanctarum legem institutor Salvator noster beatum Petrum apostolum apostolatus optinere precepit cathedram, ubi et crucis patibulum sustinens beatæ mortis sumpsit poculum, sui que magistri et domini imitator apparuit; et ibi gentes pro confessione Christi nominis colla flectant, ubi earum doctor Paulus extenso collo pro Christo martyrio est coronatus; illic usque in finem querant doctorem, ubi sanctum quiescit doctoris corpus; et ibi proni et humiliati celestis regis domini salvatoris nostri Jesu Christi famulentur officio, ubi superbi terreni regis serviebant. Interea nosse volumus omnem populum universarum gentium et nationum per totum orbem terrarum, construxisse nos intra palatium nostrum Lateranense eidem salvatori nostro domino Deo Jesu Christo ecclesiam a fundamentis, et 12 nos sciat de ejus fundamentis secundum numerum 12 apostolorum cophinos terræ onustos propriis asportasse humeris; quam sacrosanctam ecclesiam caput et verticem omnium ecclesiarum in universo orbe terrarum dici, coli et venerari et predicari sancimus, sicut per alia nostra imperialia decreta statuimus. Construximus etiam ecclesias beatorum Petri et Pauli principum apostolorum, quas auro et argento locupletavimus, ubi et sacratissima eorum corpora cum magno honore recondentes, thecas ipsorum ex electro, cui nulla fortitudo elementorum prevalet, construentes; crucem ex auro purissimo et gemmis preciosis per singulas eorum thecas posuimus, et clavis aureis confiximus, quibus pro concinnatione luminarium prædia contulimus et rebus diversis casditavimus, et per nostram imperialium jussionem sacram tam in oriente et occidente quam in septentrionali et meridionali plaga, videlicet in Judæa, Grecia, Asia, Tracia, Africa, Italia vel diversis insulis, nostram largitatem eis concessimus, ea prorsus ratione ut per manus beatissimi patris nostri Silvestri pontificis successorumque ejus omnia disponantur. Gaudeat itaque una nobiscum omnis populus et gentium nationes in universo orbe terrarum, quos exortamus omnes ut Deo et salvatori nostro Jesu Christo immensas una nobiscum gratias referatis, quoniam ipse Deus in celis desuper et in terra deorsum; qui nos per suos sanctos apostolos visitans sanctum baptismatis sacramentum percipere jussit, et corporis sanitate dignos effecit (fol. 22). Pro qua concedimus ipsis sanctis apostolis dominis meis, et per eos etiam beato Silvestro patri nostro summo pontifici et universali urbis Romæ papæ, et omnibus ejus successoribus pontificibus qui usque in fine mundi in sede beati Petri erunt sessuri, at-

que de presenti contradimus palatium nostrum Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum prefertur atque eminet palatiis; deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque frigium nec non et superumerale, videlicet lorum quo imperiale assolet circundari collum, verum et clamidem purpuream atque tunicam coccineam et omnia imperialia indumenta et omnem processionem imperialis culminis seu et dignitatem imperialium presidentium equitum; conferentes etiam et imperialia sceptrâ, simul conta atque signa blanda et omnia diversa ornamenta imperialia et gloriam nostræ potestatis. Viros etiam reverentissimos clericos diversi ordinis eidem sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ servientes illud culmen, singularitatem, potentiam et præcellentiam habere sancimus, cujus amplissimus noster senatus videtur gloria adornari, id est patricios atque consules effici, nec non et ceteris dignitatibus imperialibus eos promulgantes decorari. Et sicut ornatur imperialis milicia, ita et clerum sanctæ Romanæ ecclesiæ ornari decernimus, et quemadmodum imperialia officia diversa cubiculariorum ostiariorum et omnium excubitorum ornantur, ita et sanctam Romanam ecclesiam decoravi volumus et ut amplissime pontificali decore præfulgeat. Decernimus et hoc clericis ejusdem sanctæ Romanæ ecclesiæ, ex lintheaminibus candidissimo decore eorum decorari equos et ita equitare, et sicut noster senatus calciamentis utitur cum udonibus, id est candido lintheamine, illustrari; ut sicut celestia ita et terrena decorentur. Præ omnibus autem licentiam tribuentes ipsi sanctissimo patri nostro Silvestro, urbis Romæ episcopo et papæ, et omnibus qui post eum in successum perpetuis temporibus advenerint beatissimis pontificibus, pro honore et gloria Christi domini nostri in eadem magna Dei catholica et apostolica ecclesia ex nostris inclitis, quem placatus proprio consilio clericare voluerit et in numero religiosorum clericorum dinumerare, nullo ex omnibus presumente superbe agere. Decrevimus itaque et hoc ut idem venerabilis pater noster Silvester summus pontifex vel omnes ejus successores diadema, videlicet coronam ex capite nostro, quod illi concessimus, ex auro purissimo et gemmis preciosis uti debeant et in suo capite ad laudem Dei pro honore beati Petri gestare (fol. 23). Ipse vero beatus papa supra coronam clericatus, quam gerit ad gloriam beati Petri, omnino ipsa ex auro non est passus uti corona. Frigium vero candido nitore splendidum resurrectionem dominicam designans, ejus sacratissimo vertici manibus nostris imposuimus: stantes eodem frigio omnes ejus successores singulariter uti in processionibus ad imitationem imperii nostri. Unde ut non vilescat pontificalis apex, sed magis amplius quam terreni imperii dignitas et gloriæ potentia decoretur, ecce tam palatium nostrum ut prælatum est, quamque Romæ urbis et omnes Italiæ seu occidentalium regionum provincias loca et civitates sepefato beatissimo pon-

tifici universali papæ patri nostro Silvestro contradentes atque relinquentes ejus vel successorum ejus pontificum potestati et ditioni, firma imperiali censura per hanc nostram divinalem sacram et pragmaticum constitutum decernimus disponendum, atque sub jure sanctæ Romanæ ecclesiæ concedimus permanendum. Unde congruum perspeximus nostrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri et transmutari regionibus et in Bizantiæ provinciæ in optimo loco nomini nostro civitatem edificari et nostrum illic constitui imperium, quum ubi principatus sacerdotum et christianæ religionis caput ab imperatore celesti constitutum est, justum non est ut illic imperator terrenus habeat potestatem. Hæc vero omnia quæ per hanc nostram imperialem sacram et per alia divinalia decreta statuimus atque confirmamus, usque in finem mundi illibata et inconcussa permanenda decernimus. Unde coram Deo vivo qui nos regnare præcepit et coram ejus terribili judicio obtestamur per hoc nostrum imperiale constitutum omnes successores nostros imperatores et cunctos optimates satrapas et amplissimum senatum et universum populum in toto orbe terrarum nunc et in posterum cunctis retro temporibus imperio nostro subjacentem, nulli eorum quoquo modo licere hæc quæ a nobis imperiali sanctione sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ vel omnibus ejus pontificibus concessa sunt refragari aut confringere vel in quoquam convelle. Si quis autem, quod non credimus, in hoc temerator aut contemptor extiterit, eternis dampnationibus subiaceat innodatus, et sanctos Dei principes apostolorum Petri et Pauli sibi in presenti et in vita futura sentiat contrarios, et in inferno inferiori concrematus, cum diabolo et omnibus impiis deficiat (fol. 23'). Hujus vero imperialis nostri decreti paginam propriis manibus roborantes, super venerabile corpus beati Petri apostolorum principis posuimus, ibique eidem Dei apostolo spondimus nos cuncta inviolabiliter custodire; et nostris successoribus imperatoribus in mandatis relinquimus, et beatissimo patri nostro Silvestro ejusque per eum cunctis successoribus, domino Deo et salvatore nostro Jesu Christo annuente, tradimus perenniter atque feliciter possidenda. Amen. Divinitas vos conservet per multos annos, sanctissimi et beatissimi patres. Datum Roma sub die 3. Kalendarum Aprilium, domino nostro Flavio Augusto quater et Gallicano viris clarissimis consulibus. Ambrosius ⁶⁹ in libro de obitu Theodosii, Constantino hæc in ultimis constituto baptismatis gratia omnia peccata dimiserit, tamen quod primus Imperatorum credidit, et post se hereditatem fidei principibus dereliquit, magni meriti locum repperit.

[Ado] Anno ⁷⁰ post inc. Dom. 625. 6. synodus

A apud Arelatenses 600 patrum, Marino ejus urbis episcopo, Claudio Viennensi.

Nono igitur anno postquam Constantinus fidem Christi suscepit, pestilens morbus Arrii in toto orbe diffusus est, a quo Arriana heresis [HIERON.]. Ad cujus perfidiam destruendam apud urbem Nicæam ab Alexandro I. ⁷¹ anno ab inc. Dom. 319, 318 episcopi congregati sunt, preceptione papæ Silvestri, ubi et ipse rex interfuit et hereticorum machinas omousii oppositione deleverunt (*Gesta p. R.*). Congregavit ⁷² etiam Silvester papa in urbe Roma concilium cum consilio augusti 15. Kal. Julii 267 episcopos, et dampnavit iterum Calixtum, Arrium, Fotinum et Sabellium, et constituit ut presbyterum Arrianum resipiscentem non susciperent nisi episcopus loci designaret et crisma ab episcopo confici, et ut episcopi baptizatum consignent propter hereticos, et ut baptizatum puerum presbyter crismate liniat propter occasionem mortis, et ut nullus laicus crimen clerico audeat inferre. Hic sepultus est in cimiterio Priscillæ pridie Kal. Januarii vere catholicus et confessor; et cessavit episcopatus diebus 13 [HIERON.]. Moritur Constantinus anno ætatis suæ 65, imperii 50.

Anno vero ab inc. Dom. 544. Constantius cum Constantino et Constante fratribus regnaverunt a. 23, m. 5, d. 13.

Anno ab inc. Dom. 538. præfuit Romanæ ecclesiæ Marcus, natione Romanus, patre Prisco annis 2, m. 7, d. 20. Obiit 6. Non. Octobr.; c. e. d. 21 (*Gesta p. R.*). Cui successit Julius Romanus, patre Rustico, a. 15, m. 2, d. 7. Obiit 2. Idus Aprilis; c. e. d. 26. Anno regni Constantii 13. [HIERON.] Constantius interficitur, post quem Constantius solus optinuit imperium. Eodem anno Romanæ ecclesiæ pontificatum suscepit Liberius, sedit a. 6, m. 3, d. 4 (*Gesta p. R.*). Dehinc impietas Arriana Constantii fulta presidio exiliis, carceribus et variis afflictionum modis primo Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos persecuta est [HIERON.]. Athanasius toto orbe fugiens a Maximino Trevirense suscipitur (*Gesta p. R.*). Liberius papa primo a Constantio pro fidei confessione exilio relegatus. Hoc fuit anno 3, et substituitur cum ejus consilio Felix ⁷³ vir catholicus et Arrianae hereseos adversarius. Hic fecit concilium 48 episcoporum, et dejecit Ursacium et Valentem presbyteros communicantes Constantio. Quem postea Valens et Ursacius, favente eis eodem Constantio augusto Arriano, dejecerunt facto concilio cum hereticis, et Liberium ab ipsis depravatum et ad errorem suum conversum, Limenio et Catulino consulibus, de exilio Romam revocaverunt, et facta est persecutio in clero, ita ut multi martyrio coronarentur. Felix vero episcopus habitavit in prædio suo, ubi et in pace quievit 4. Kal. Aug. Li-

VARIE LECTIONES.

⁶⁹ Ambrosius — repperit in marg. ⁷⁰ Anno — Viennense in marg. ⁷¹ CCCXXIII corr. CCCXVIII c. ⁷² Congregavit — dictus 15. in marg. ⁷³ et — Felix in marg.

berius itaque consentiens Constantio Augusto Arriano, non tantum rebaptizatus est, sed assensum ei præbuit, et postea præfuit in parte annis 7. Omnes anni feliciter in ordine Liberii numerantur. Post Liberium cessavit episcopatus diebus 6. Successit Felix, natione Romanus, patre Anastasio; sedit a. 4, m. 3, d. 2. Hic declaravit Constantium Augustum hereticum et rebaptizatum ab Eusebio Nichomediense in villa Aquilone juxta Nichomediam, et pro hoc capite truncatur 3. Idus Novembr., et cessavit episcopatus diebus 38. Sepultus est 17. Kal. Decembr.

Constantius Gallum cæsarem nepotem suum interfecit [HIERON.]. Dehinc Julianum cæsarem fecit, et in Gallias direxit. Eusebius Vercellensis, Dionysius Mediolanensis, et Lucifer Caralitanus insignes habentur. [PROSPER] Paulinus Trevirensis in Frigia exulans moritur, Constantio novies et Juliano 2. consulibus. Lucifer ⁷⁴ Caralitanus dum rigorem justitiæ erga lapsos non relaxat, a suorum communionem descivit ⁷⁵.

Priscillianus Galliciensis episcopus heresim sui nominis condidit Gratiano 6. et Theodosio consulibus. Priscillianus in synodo Burdigalensi dampnandum se intelligens ad Maximum imperatorem fugit, ab Evodio prefecto pretorii gladio addictus est. Itacius et Ursatius episcopi Priscilliani accusatores ob necem ejus communionem privantur, Archadio 2. et Rufino consulibus [ADO]. Florebat tunc tempore Nectarius Viennensis episcopus.

[HIERON.] Hylarius Pictavensis cum apud Constantinopolim librum pro se Constantio porrexisset, de exilio Gallias rediit, omnesque pene totius orbis ecclesiæ sub nomine pacis regis et Arrianorum consortio polluantur.

(fol. 24) Constantius a. 20. regni sui Romam ingreditur, et 22. anno synodus apud Ariminum, deinde apud Mediolanum facta est, in qua antiqua 318 episcoporum fides recitata est. Dehinc omnium episcoporum auctoritate heresis Arriana dampnata est. Moritur Constantius anno ætatis suæ 45 [REG.]. Post quem Julianus 35us ab Augusto regnavit a. 2, m. 8. His ⁷⁶ adde 6 qui remanserunt, fit ann.... remanent 2 m., d. 28 [HIERON.]. Magnentio apud Augustodunum arripiente imperium. Constans haut longe ab Hispania in castro Helena interficitur, ob quam rem conturbata republica Veteranio Misæ, Nepotianus Romæ imperator factus est, Sergio et Nigriano consulibus [HIERON.]. Nepotiani caput pilo Pisæ urbem circumlatum, Vetranioni apud Naysum regium insigne detractum. Magnentius Misæ superatus est post consulatum Sergii et Nigriani. Magnentius Lugduni in palatio se interfecit. Decentius frater ejus, quem ad tuendas Gallias cæsarem fecerat, Senonas laqueo vitam finivit. Hic ad idolorum

cultum conversus christianos persequitur. Primo ejus anno beatus Martinus miliciam deserens, a beato Hilario baptizatus, factus est Christi miles egregius. Juliani blanda fuit persecutio, illiciens magis quam impellens, et multi voluntate propria corruerunt. Julianus ergo in Persas profectus post victoriam a contrariis hostibus separatus, a quodam de suis conto illa perfossus interiit. Post quem sequenti die Jovinianus christianorum imperator efficitur, quem Julianus apostata milicia privaverat, quia idolis sacrificare nolisset [BEDA]. Hic Athanasium revocavit. Læta ejus et honesta principia mors immatura corruptit, moritur 8. imperii mense.

Anno ab incarnatione Domini 367. Valentinianus successit Joviniano cum fratre Valente. Valens ab Eudoxio Nichomediæ episcopo Arriano rebaptizatus christianos persequitur; regnavit annis undecim [ADO]. Hylarius ⁷⁷ Pictavensis et Nectareus Viennensis moriuntur [BEDA]. Gratianus, Valentiniani filius, tercio Valentiniani et Valentis anno Ambianis imperator efficitur [HIERON.]. Athanaricus, rex Gothorum, christianos persequitur et multos interficit, reliquos sedibus propriis pulsos ad solum Romanum expellit. Anno Valentiniani et Valentis 3. Damasus post Felicem, patre Antonio, Romanæ ecclesiæ pontificatum suscepit anno ab inc. Dom. 379 (*Gesta p. R.*). Et cum eodem ordinatus est Ursinus, et facto concilio constitutus est Damasus in sede apostolica, et Ursinus factus est Neapolim episcopus. Sedit a. 18, m. 2, d. 6. Hunc Concordius et Addiscus vel Calistus diacones invidiose de adultærii crimine accusaverunt, quo tamen se purgante in synodo 244 episcoporum, ipsi dampnati et de ecclesia projecti laqueum quem intenderant incurserunt. Hujus rogatu Hieronymus plurimum in Dei desudante servicio constituit ut psalmi die noctuque in ecclesia canerentur. Et quia indifferenter canebantur ex præcepto ipsius Damasi, hoc beatus Hieronymus sic divisit, ut in fine psalmi Gloria Patri, Filio et Spiritui sancto ab omnibus diceretur, addiditque postea sicut erat in principio et reliqua, ad confutanda utique Arrianæ hereseos crementa nefandissima. Sexto ⁷⁸ decimo anno presulatus Damasi, anno 5 Gratiani et Valentiniani, secunda synodus Constantinopolitana. Obiit Damasus papa pridie Idus Decembr., et cessavit episcopatus dies 31 (*ib.*).

Temporibus igitur Tyberii cæsaris gens quædam egressa ab insula Scandinavia super Renum consedit (*Vita S. Sigismundi*). Et tempore Valentiniani ad Renum usque descendentes, castra quæ ibi posuerunt burgas ⁷⁹ vocaverunt, et ob id acceperunt nomen Burgundiones [FREDEC.], qui antea nec nominabantur, ibique nihil aliud presumebant nisi quantum

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴ Lucifer — Viennensis episcopus *in marg.* ⁷⁵ descivit *corr.* deseruit *c.* ⁷⁶ His — finivit *in marg.*
⁷⁷ Hylarius — d. 6 *in marg.* ⁷⁸ Sexto — dies 31. *in marg.* ⁷⁹ burgus *corr.* burgas *c.*

precio ementes a Germanis stipendia accipiebant. Ubi cum duobus annis resedissent, per legatos invitati a Romanis et Gallis qui in Lugdunensium provincia Cisalpina Gallia comata residebant (fol. 24'), ut tributa rei publicæ renuere possent, ibi cum uxoribus et liberis jussi sunt residere (*Vita Sigism.*), et ibi remanserunt levato super se rege Gundiocho, qui fuit genere Athanarici persecutoris regis Gothorum (CFR., *Vita S. Chrothildis*). Valentinianus 41. anno regni sui in Britannia oppressus⁸⁰ est, vomitu sanguinis extinctus est [HIERON.]. Successit Valens cum Gratiano et Valentiniano, filiis fratris sui, regnavit⁸¹ annis 4, qui et legem dat ut monachi militarent, nolentes jussit interfici. Justina⁸² autem, superioris Valentiniani uxor, Valentinianum puerum ad heresim Arrianorum declinare persuasit, erat enim et ipsa Arriana. Preceptis ergo imperatoris, Arrianis traduntur ecclesiæ, et in Mediolanensi ecclesia⁸³ Auxentius promovetur hereticus. Post cujus seram mortem Ambrosio episcopo divino nutu constituto, cum in eum regia deseurent mandata, et una quo Arriani convenirent peteretur basilica nec impetraretur, populusque civitatis observaret Ambrosium, ne vi raptus ab ecclesia exilio religeretur, sermonem habuit, quem de tradendis basilicis contra Auxentium prætitulavit, quem quia his nostris temporibus congruere scimus, huic opusculo adnectere curabimus (38). Tanta enim beatus Ambrosius, cum undique Justinæ Arrianæ reginæ et regis appeteretur insidiis, in ecclesia Dei laboravit et desudavit industria, ut per eum ad ultimum rectæ fidei tota subderetur Italia, Gens igitur Hunorum diu inaccessis reclusa montibus [OROS.], repentina rabie percita exarsit in Gothos, eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus pellit. Gothi vero, transito Danubio fugientes, a Valente sine armorum depositione sunt suscepti [BEDA.]. Moxque per avariciam Maximi ducis fame ad rebellandum coacti, funduntur in Tracia, victoque Valentis exercitu simul omnia cædibus, incendiis rapinisque fuderunt [HIERON.]. Ipse imperator, suis usque ad internecionem cesis, cum sagitta saucius fugeret, et dolore nimio sepe equo laberetur, ad proximæ villulæ casellulam deportatus est [BEDA.]. Quo insequentibus barbaris, incensa domo, sepultura caruit, eundem habens locum et mortis et sepulcri, a. Dom. 377. — Gratianus autem cum fratre Valentiniano regnavit annis 6, a quo Theodosius electus in imperium, maximas illas Scithicas gentes, id est Alemannos, Hunos, Gothos, magnis multisque præliis fudit. Cujus virtutem et concordiam non ferentes Arriani, post 40 annos ecclesias, quas vi tenuerant, reliquerunt.

A [ADO.] Quo⁸⁴ tempore Viennensem ecclesiam regebat Niceta, vir præclarissimus, et Justus Lugdunensem. Hic sub Paschasio nutritus et Claudii episcopi diaconus ad Lugdunensem ecclesiam regendam translatus est. Synodus 150 patrum congregatur in urbe regia sub Damaso papa et Gratiano principe contra Macedonium et Eudoxium. [IDAT.] Inter Romanos et Gothos plura certamina conseruntur.

[PROSPER.] Anno 5. regni Theodosii Athanaricus rex Gothorum se Theodosio tradit, et Constantinopolim veniens, magno a principe honore donatus, 15. die interiit, et Alaricus successit, Merabauda et Saturnino consulibus. [IDAT.] Undecimo anno regni sui Romam ingressus cum filio Honorio, leges Romanorum integra emendatione correxit. [BEDA.] Maximus, vir strenuus et augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset⁸⁵, eodem anno in Britannia invitus ab exercitu imperator creatus, in Galliam transiit, ibique Gratianum augustum dolis circumventum Lugduni interfecit. Unde⁸⁶ Jheronimus: « Cruentæ ait manus vestigia parietes tui Lugdune⁸⁷ testantur (*ep.* 60). » Fratremque ejus Valentinianum Italia expulit, et Victorem filium suum instituit, qui eodem anno quo Maximus occisus est ab Arbogaste. [BEDA.; PROSPER.].

Hunc⁸⁸ ergo Maximum Ambrosius a communione consortio segregavit, ammonens ut effusi sanguinis domini sui et quod est gravius innocentis penitentiam ageret. Sed cum ille penitentiam declinat superbus spiritu, non solum futuram sed et presentem salutem amisit. Contra quem Theodosius pugnavit, et eo interfecto, Valentinianum regno restituit [OROS.], peractis a conditione mundi 5690 annis, qui apud Viennam anno sequenti scelere Arbogastis comitis interfectus est (IDAT. *Ep.* 60). Et de hoc Jheronimus: « Adolescens, inquit, Valentinianus pene puer post fugam, post exilia, post recuperatum multo sanguine imperium, haut procul ab urbe fraternæ⁸⁹ mortis conscia necatus est, et cadaver exanime infamatum suspendio [BEDA.]. » Annis 11 Theodosius, viventibus Gratiano et Valentiniano, Orientem rexit, post mortem eorum 6 annis regnavit. Ipsum⁹⁰ quoque prefatus admirabilis doctor Ambrosius ab ingressu ecclesiæ et a communione sacramentorum pro quibusdam excessibus prohibuit; quod ita clementissimus imperator gratanti animo suscepit ut publicam penitentiam non aboreret. Interfecto autem Valentiniano augustæ memoriæ in annis juvenilibus, Eugenius suscepit imperium, qui quia de repetenda ara Victoriæ se sacrilegio miscuit, Ambrosius munera ejus sprexit et ab

VARIÆ LECTIONES

⁸⁰ o. e. in marg. ⁸¹ r. a. 4. in marg. ⁸² Justina — Italia in marg. ⁸³ ecclesiæ c. ⁸⁴ Quo — translatus est in marg. ⁸⁵ eversisset c. ⁸⁶ Unde — testantur in marg. ⁸⁷ Lugduno c. ⁸⁸ Hunc — amisit in marg. ⁸⁹ Fræ c. ⁹⁰ Ipsum — interfectus in marg.

NOTÆ.

(58) Ambrosii epistola 21 ad Valentinianum. Sermo contra Auxentium II, 863.

ecclesia eum et complices ejus aljecit, neque postea faciem ejus vidit [IDAT.]. Qui cum suis omnibus a Theodosio est interfectus. Defunctus est Theodosius Mediolani 17. anno regni sui.

Anno ab inc. Dom. 397. Siricius papa a Petro 40, patre Tyburtio, sedit annis 15 (*Gesta p. R.*). Ille precepit penitentibus in ultimo viaticum non negari. Obiit 8. Kal. Mai, et cessavit episcopatus diebus 20 (fol. 25). Cui post dies 90 successit Anastasius Romanus, patre Maximo. Ille constituit ut quotiescunque evangelium recitatur, sacerdotes non sedeant, sed stent curvi. De hoc Jheronimus in epistola ad principia ita loquitur [HIERON. ep. 127.]: « Non multum tempus in medio successit in pontificatu vir insignis Anastasius, quem diu Roma habere non meruit, ne orbis caput sub tali episcopo truncaretur; immo idcirco raptus atque translatus est, ne simulatam sententiam precibus suis flectere conaretur, » aperte insinuans raptum eum ante irruptionem Urbis factam sub Alarico [PROSPER]. Imperabat tunc Archadius cum fratre Honorio; cujus anno 7. facta est revelatio prothomartiris Stephani 5. Kalendar. Decembr., et 11. ejus anno obiit S. Martinus 3. Idus Nov. feria 1, luna 15, anno ætatis suæ 71, episcopatus 25 (*ib.*). Regnavit Archadius annis 13; cui Honorius successit cum Theodosio minore; cujus tempore, anno ab inc. Dom. 433, 6to Celestini papæ anno, tertia synodus Ephesina 200 patrum contra Nestorium regiæ urbis episcopum; et peractis tricennialibus suis obiit [IDAT.], et Theodosius cum Valentiniano successit. Ante 4. consulatus Theodosii annum Roma ab Alarico capitur [PROSPER]. Anno 7. regni Theodosii Aetius dux utriusque miliciæ patricius appellatur, qui et Burgundiones, qui rebellabant Romanis, perdomuit [IDAT.], cæsis 20 milibus de eorum exercitu, et Gothorum qui eis auxilium præbebant 7 milibus [JORD.]. Wandalorum gens de vagina suæ habitationis egressa Gallias invasit.

Post Innocentium Romanæ ecclesiæ sedit Zosimus Grecus, patre Ebranno, a. 3, m. 3, d. 26. (*Gesta p. R.*). Obiit 8. Kal. Jan.; c. e. d. 11; et post eum Bonifacius Romanus, patre Jocundio presbitero, a. 3, m. 8, d. 7. Obiit 8. Kal. Oct.; c. e. d. 9. Ille sub contentione ordinatur cum Eulalio, et fuit dissensio in clero. Quamobrem Honorius imperator et augusta Placidia cum filio Valentiniano Bonifacium assenserunt esse episcopum Urbis, Eulalium miserunt foras in Campaniam. Post quem a. Dom. 428. Celestinus Romanus, patre Prisco, a. 8, m. 10, d. 17 [IDAT.]. Obiit 8. Idus Aprilis; c. e. d. 20. Honorius ⁹¹ Constantium patricium apud Ravennam consortem fecit imperii, qui et Placidiam uxorem duxit sororem ejus, ex qua genuit Valentinianum. Anastasius papa obiit 5. Kalend. Mai, et cess. e. d.

A 21 (*Gesta p. R.*). Successit Innocentius Albanus, patre Innocentio; sedit a. 15, m. 2, d. 21. Obiit 5. Kal. Augusti; cessavit episcopatus d. 22. Ab hoc ordinatus mittitur ad Scottos in Christum credentes Palladius primus episcopus, anno ab inc. Dom. 431, anno imperii Theodosii junioris 8.

Eudoxia Theodosii principis uxor Hierosolymam profecta [BEDA] catenam, qua Petrus apostolus a Nerone vinctus fuit in carcere, a quodam Judæo suscepit et Romam cum multis aliis reliquiis attulit. Theodosius anno imperii sui 27. obiit, cui eodem anno Marcianus successit ⁹², et sumpta in conjugium sorore Theodosii regnat in partibus Orientis annis 7 [IDAT.]. Valentinianus et Placidia Romæ morantur, vixque suos fines ab incursione barbarorum gentium defendere et tueri prævalent. Temporibus ⁹³ Valentiniani et Placidie matris ejus viguit S. Germanus Autissiodorensis temporibus Zosimi et Bonifacii, Celestini papæ et Xisti, Hilarii Arelatensis, presidente Lugdunensi ecclesia post Senatorem Eucherio pontifice, Ysichio Viennensi, et post eum Claudiano [PROSPER]. Theodosio 13. et Valentiniano 2. consulibus Germanus Britanniam ivit. Gaysericus enim rex Wandalorum Siciliam vastavit, et terras omnes ad jus imperii pertinentes; nec potuit Valentinianus ab insectatione barbarorum terram suam defendere (*Gesta p. R.*). Post Celestinum sedit Romæ Xystus papa Romanus, patre Xysto, a. 8, d. 14. Ille post annum et menses 8 incriminatur a quodam Basso. C Quod audiens Valentinianus augustus, jussit concilium congregari, et facto conventu purgatur a 56 episcopis, et condemnatur Bassus a synodo, ita tamen ut ultimo die ei viaticum non negaretur intuitu humanitatis et misericordiæ [PROSPER]. Ælio ⁹⁴ et Valerio consulibus Xistus papa ordinatur totius orbis pace et consensu mirabile. Quo defuncto 40 diebus et amplius Romana ecclesia sine pastore fuit, mirabili pace et patientia presentiam diaconi Leonis expectans, quem tunc Galliæ detinebant componentem pacem inter Etium et Albinum, quasi ideo abductus esset, ut electi meritum et eligentium judicium probaretur (*Gesta p. R.*). Valentinianus autem augustus cum Placidia matre augusta furore commoti Bassum proscriptione condemnauerunt, et omnia prædia facultatesque ejus ecclesiæ traderunt. Nutu vero divinitatis intra 3 menses moritur Bassus, cujus corpus Xystus papa cum linteaminibus et aromatibus tractans et recondens, sepelivit a. S. Petrum in cubiculo parentum ejus (fol. 25'). Hujus supplicationibus Valentinianus augustus cum matre Placidia multa ornamenta optulit ad confessionem beati Petri, et semper Romanam ecclesiam provexit et extulit.

Anno ab inc. Dom. 445. successit Leo Tuscus, patre Quintiano. Sedit a. 21, m. 1, d. 28. Ille

VARIE LECTIONES.

⁹¹ Honorius — d. 22. in marg. ⁹² a. D. 449. in marg. ⁹³ Temporibus — ivit in maria ⁹⁴ Ælio — probaretur in marg.

deprehendit duas hereses, et ob id misit ad fidelem principem Marcianum, et facta collacione cum eodem principe, convocati sunt episcopi secundo regni ejus anno, qui erat ab inc. Dom. 452, et factum est concilium in urbe Calcedona, et congregati sunt 256 sacerdotes et aliorum quorum cucurrit cyrographus 354, qui simul juncti fiunt 600 sacerdotes cum papæ Leonis cyrographo et Martiano augusto, et exposuerunt fidem catholicam, et apostolicam duas naturas in Christo, Dei simul et hominis. In quo loco piissimus princeps una cum uxore Pulcheria deposita regia majestate fidem suam exposuerunt ante conspectum sacerdotum, et eam proprio cyrographo exponentes, postulaverunt sanctum concilium ut dirigeretur ad beatissimum papam Leonem. Ibi dampnati sunt Euthices, Nestorius et Dioscorus heretici. Hic beatus Leo misit multas epistolas de fide ad Martianum, ad Leonem augustum, ad Flavianum episcopum, quæ habentur in archivis Romanæ ecclesiæ [Abo]. Tempore ⁹⁵ Marciani et Valentiniani Ysichius Viennensis episcopus claruit post Mamercum, qui rogationes instituit, et diebus Ysichii Severus presbyter de India Viennam venit. Et Eucherius Lugdunensis clarus habetur.

Igitur de vita et virtutibus beati patris nostri Pulchronii pauca loquuturi, superiora pertractemus, et quam gravia quamque periculosa sacerdotis ejus tempora fuerint, in ejus laude ad ædificationem audientium breviter indagemus. Utque plenius illucescat rei veritas, dicamus ex historia Italarum Getarum et Romanorum seu etiam Wandalorum et Suevorum, quid de his temporibus recenseat antiquitas, quid Jheronimus in suis epistolis, quid postremo gentes et regna suis attestentur periculis et calamitatum miseriis.

Sub Constantino enim principe qui monarchiam imperii solus optinuit et citra ullum hominum statuit templa paganorum claudi, ecclesia Dei jamdudum optata libertate potita dilatari cepit et crescere; sed dum nimis sibi aggaudet in felicitate, germen viciorum luxuriantium nimis in se neglexit extirpare. Arrii ⁹⁶ namque perfidia statum pacis ecclesiasticæ perturbavit et ipsa perturbatione ita gratiam communionis catholicæ pessumdedit, ut sub Constantio Constantini filio, dum per singula serperet, Arrianum se fere totus miraretur orbis. Sequuta sunt pestem illam, ut matrem, omnium genera criminum, quæ ita universos propemodum infecerunt, ut periculosiora tempora nemo viderit mortalium. Verum quia Deo nusquam abest cruditionis causa, nusquam emendationis nostræ sollicitudo discedit, diversa diversis temporibus et causis remedia providet, quibus alteraretur maliciæ seminarium et eliminaretur (fol. 50). Ad hoc enim evellendum ex eadem massa iniquitatis, Arrianæ sevitie præparavit tribulam,

A principes scilicet et pontifices Arriano cœno sordentes per quos ecclesiam suam sub præfato Constantio, Juliano et Valente persecutionibus crescere et dilatari, melius ei esse quam in pace luxuriari edocuit. Hinc paterno affectu filiis sub verberibus ingemiscuntibus, et auxilium de tribulatione poscentibus, pie misertus, sub Theodosio principe flagella temperavit, quando ejus principis virtutem non ferentes Arriani, ecclesias quas per quadraginta annos vitenerant, reliquerunt. Quo respectu divinæ pietatis exhilaratus populus christianus, dum rursus plus æquo nocivæ indulgeret quieti, et ex habundanti et supereffluenti rerum copia propensius curat corpora, securitate deceptus est, et excusso a cervicibus suis jugo timoris dominici, præceps ferebatur ad scelera, devia quæque sectabatur et lubrica, rectoreque contempto in sordibus volutabatur luxuriæ, nec timuit, distentus saturitate et torpens ocio, inmergi cenulenta voragine horribilis et detestandæ sodomiticæ immundiciæ. Vidit Deus et doluit, et ad iracundiam concitatus est, exarsit ut ignis ira ejus, quia provocaverunt eum quondam filii sui et filiæ, nunc autem domus irritatricis et exasperatricis Samariæ. Regebat per id temporis Romanam ecclesiam Innocentius, et per urbes Galliæ et Germaniæ pontifices amore Christi ferventes, fide, doctrina et miraculis præcipui, præerant æcclesiis. Perpauca tamen erant quibus episcopi præessent, multæ enim pastoribus vacabant (*Vita Antid.*). Remorum metropolim sanctus regebat Nicasius; Linguonum urbi sanctus præerat Desiderius; Crisopolitanam sedem fide et magnanimitate cum bonorum operum exercitio sanctus adornabat Antidius, et plures erant alii, ex tunc et nunc lucernæ lucentes in domo Domini. Hii igitur licet assiduis monitionibus oves sibi creditas suaderent a via Dei non recedere, populus tamen retroactis temporibus faciente Arriana perfidia sine duce, sine rectore, absque moderatore ⁹⁷ per se inmaturo potitus libertate, etsi verba Dei audiebat, divitiis et voluptatibus sæculi ut spinis suffocatus, fructus bonorum operum afferre fastidiebat. Unde et iratus Dominus omnem Galliam et pene totum Occidentem Wandalorum, Alanorum, Suevorum, Sarmatorum et Hunorum tradidit gladio feriendam ⁹⁸. Sed ⁹⁹ querit hic fortasse aliquis, unde hæc orta fuerit, vel unde nomen traxerunt? [ISIDOR. ET. IX, 2.] Wandelicus quoque amnis est ab extremis finibus Galliæ erumpens, juxta quam eos habitasse et ex Wandalo fluvio sic dictum fuisse certissimum est. Lanius vero fluvius est ultra Danubium ab Alano dictus, sicut et Lemannus dictus ab Alemanno. Suevi vero dicti sunt a monte Suevo qui ab ortu initium Germaniæ facit, cujus loca incoluerunt; quorum fuisse centum pagos et centum populos multi prodiderunt. Est autem Genua pars Ger-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵ Tempore — habetur in marg. ⁹⁶ Arrii — evellendum in marg. ⁹⁷ moratore c. ⁹⁸ hic plurima erasa. ⁹⁹ hæc — confuderunt in margine fol. 50 et 50'.

maniam. Germania vero gentes plurimas habuit ferocis animi et semper indomiti, varias amictu ¹⁰⁰, discolors armis, linguis dissonas, origine vocabulorum incertas, ut Tolosates, Ansivari, Quadimigi, Marcomanni, Bruteri, Camasi, Blangiani, Tubantes, quorum immanitas barbarie in ipsis etiam vocabulis horrorem quendam significat [Oros.]. Juxta Orosium autorem in Germania, ubi Suevi habitant, sunt gentes 54. Europa habet ab oriente Alaniam unde Alani; in medio Daciam, unde Dani; ubi et Gothia, inde Gothi; deinde Germaniam [PAUL. Diac.]. Ab hac ergo populosa Germania, ut in Historia Italorum scriptum reperitur libro I, cap. 4, multae sepe gentes egressae sunt, eo quod tantos gignat populos, quantos alere vix sufficit, quae et partes Asiae et maxime Eufopam sibi contiguam affligerunt. Testantur hoc urbes erutae per Illiricum et Galliam; Gothi enim et Wandali et Rugi et Heruli atque Turcilingi, nec non et aliae feroces nationes ab ea prodierunt, pari etiam modo et Winilorum ¹⁰¹, id est Langobardorum, gens a Germanis originem ducens, ab insula quae Scandinavia dicitur adventavit. Queri etiam potest quid rerum fuerit quod tot et tantae ferocitatis gentes in unum coaluerint, quae se invicem multoties diversis caedibus populabantur. Historia haec notissima est [Oros. vii]. Theodosius senior gentes has efferas et indomitas magnis praeliis fuderit, tamen post ejus obitum addita eis ¹⁰² scelera et praelia, insolens animae..... vitia. Hic curam infantum Archadii ¹⁰³ videlicet et Honorii ¹⁰⁴ et disciplinam palatii commiserat viris peritissimis, Rufino orientalis, Stiliconi occidentalis imperii; sed alius sibi, alius filio suo affectans regale fastigium, rem publicam turbavit. Ita post hujus necem Wandalarum comes, ut Eucherium filium suum a puero christianorum necem sitientem purpura indueret, totius humani generis sanguinem dedit, cum Alaricum et cunctam Gothorum gentem gentesque alias prefatas copiis et viribus intolerabiles Halanorum, Suevorum et Wandalarum ipsoque motu impulsorum Burgundionum, ad terendam rem publicam ultro in arma sollicitans suscitavit, sperans quod barbarae gentes tam facile valerent comprimi quam commoveri. Quae ubi Honorio nunciata sunt, commoto exercitu occisus est Stilicho, occisus et Eucherius et pauci cum eis satellites, tantarum molitionum auctores. Veruntamen occiso illo qui fuit prima causa malorum, refloruit iniquitatis seminarium. Nam ante biennium Romanae irruptionis quae facta est per Alaricum excitatum per eundem Stiliconem, gentes prefatae Wandalarum, Alanorum, Hunorum, Suevorum, Burgundionum et multarum gentium ut dicimus... (fol. 50) Galliae ab eis subversae, aeclesiae, urbes exustae, populi trucidati et usque ad internecionem deleti, facientibus peccatis inhabitantium pene totus redactus

A est Occidens, et, ut referunt qui temporum ipsorum pericula conscripserunt, non fuit civitas aut castrum in Gallia, quod effugerit indignationem eorum. Turmis enim de se factis, fluvios Padum, Rhodanum, Rhenum, Ligerim, Sennam, Garonnam et ceteros intravere, et navali praelio terrestrique urbes in finibus positas irrumpentes, intolerabili audacia et crudelitate omnia pessum dedere. Qui enim per Rhenum ascenderunt, urbes super Rhenum positas 103 destruxerunt, inde ad eas super fluvios in Rhenum descendentes positas se conferentes 75 pari sorte prostraverunt. Qui vero per Rhodanum, Arelatum, Nemausum, Vivariam, Valentiam, Diam, Gratianopolim, Viennam, Lugdunum Italiaeque omnia vicina contriverunt; et qui per Padum et Ligerim et B Garonnam et Sennam reliquosque fluvios, simul urbes et omnia situ vicina consumpserunt: et ita terra marique uno impetu, uno tempore, sub multis tamen regibus et ducibus universa simul confuderunt [PROSPER]. Archadio ¹⁰⁵ 6 et Probo consulibus Wandali et Alani transeunt Renum, et 2 Kal. Jan. Galliam ingressi sunt, Honorio 8 et Theodosio 2 consulibus [Oros.]. Anno ab inc. Dom. 407, imperantibus Honorio et Theodosio minore, Stilicone et Aureliano consulibus, anno regni Honorii 14 et Theodosii 1, indictione quinta, de mari oceano ascendentes, quo pyriticam exercentes vagabantur, Gallias invadunt et Pyreneum usque perveniunt. Cujus obice ad tempus repulsae per provincias difflunduntur, et efferati mentis superbia, dum sili nullam C gentem putant resistere, grandia quaeque moliantur, et sub rege Croscos terras omnes suae cogitant ditiori subijcere (Cf. Vita Antidii). Rex ¹⁰⁶ autem eorum potentissimus et princeps Croscus fuit, superbia tumidus, opere crudelis. Clamat hoc universus pene Occidens, ruina ipsa urbium antiquarum, munitissimarum et praepotentum, quae quanto vicinorum sibi fluviorum propiori applaudebant opportunitate, tanto graviores et crudeliores illos senserunt in sua contritione, ut jam ex parte impleri videretur illud propheticum: *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos* (Sap. v, 21). Quae enim fuerant aliquando incitamenta luxuriae, facta sunt eis fomenta ruinae, ut in quo gravius peccaverant, in ea severius punirentur. Ad augendam ferocitatem animi ejus D accessit et mater impia, felle amaritudinis et rabie furoris viperei amaricata [FREDEG.], dirumque virus efflans et impietatis sibilos emittens ait filio: *Si te, fili, magnificare et nomen tuum dilatare novamque rem volueris facere, quod alii edificaverunt, tu destrue; populos quos superaveris, interfice; in christianos gladium tuum exere, ut qui faciem non viderint nomen tuum timeant.* Quibus incitamentis tyrannus nimio furore succensus, Rhenum apud Mogunciam transiens, eandem urbem cum populo vastavit. (Cf. Gesta Trev. 55) Inde Trevirorum urbem aggressus,

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰ amicis c. ¹⁰¹ Winilorum corr. Windorum c. ¹⁰² eis corr. eas c. ¹⁰³ Archadius corr. Archadii c. ¹⁰⁴ ex conjectura addidi. ¹⁰⁵ Archadio — Theodosio 2 consulibus in marg. ¹⁰⁶ Rex—punirentur in marg.

exterminium civitatis et christianorum siciebat sanguinem. (*Vita Antidii*) Treverici vero in arenario civitatis quem munierant liberati sunt. Plures dehinc Austrasiorum civitates vallans innumerabilis eorum exercitus post destructas urbes et eversa castra Mettim obsidione circumdat, murorum firmitatem crebro pulsat ariete, sed nisi præpedirent scelera et crimina habitatorum terræ, non timuisset ruinam civitas beati prothomartyris Stephani illustrata sanguine, et Auctoris episcopi munita intercessionem. Eis itaque parum proficientibus diutina obsidione urbemque relinquentibus, cum duodecimo ab urbe miliario castra posuissent, murus nutu divino corruens Wandalis patefecit ingressum. Deprædata igitur urbe et conflagrata incendio, excepto sancti Stephani oratorio, egressi sunt barbari, Auctorem episcopum et captivos plurimos ducentes; quem mox, miraculo divino perterriti, cum omnibus suæ civitatis captivis et præda innumerabili abire sinunt, satis verentes ne pro tanti viri contumelia celeste eos conflagraret incendium. Sic vir sanctus dum pro ovibus mori desiderat, captivitate sua captivorum solvit vincula. Interea castra illorum, junctis sibi Hunis qui per Rhenum Mosam fluvium descenderant, Virdunum adveniunt, urbem obsidione circumdant, in proximo colle ex adverso civitatis castrum collocant, unde frequentibus eruptionibus oppidanos perturbant. Villas omnes in circuitu positas edax flamma consumpsit, edificia omnia ruina contrivit, nulli est indultum ætati; senes et juvenes, parvos et magnos, matres cum liberis, dominos cum familia, omnia tulit gladius. Barbari vero diutius attemptata, considerata et inspecta urbis firmitate et civium se suaque defensionem magnanimitate, cum disiderent sua eam posse virtute capi, quæ cingebatur muro indissolubili, compactis et consertis lapidibus plumbo ferroque, et jam in hoc essent ut ad alia se conferrent, urbem capiunt et diruunt. Croscus vero universas Galliarum urbes pervolans, alias delevit, alias concremavit, et christianæ legis fautores pravis et inauditis persecutionibus quatiens, quosdam variis protraxit penis, quosdam citato secuit ictu bipennis. Nullus enim erat in barbaris modus vesaniæ, nullus indulgentiæ locus, sed erat semper ad cædendum continua manus.

Temporis hujus mentionem faciens Jheronimus¹⁰⁷ in epistola sua quam scripsit ad Agerochiam de monogamia, sic ait: « Presentium miseriarum pauca percurram: quod rari huc usque residemus, non nostri meriti sed Domini est misericordiæ. Innumerabiles et ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quicquid inter Alpes et Pyreneum est, quod oceano Rhenoque includitur, Quadus, Wandalus, Sarmata, Alani, Geppides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, et, o lugenda res pu-

blica! hostes Pannonii vastaverunt. Etenim Assur venit cum illis. Magonciacus nobilis quondam civitas capta atque subversa, et in æcclesia multa milia hominum trucidata, Vangiones longa obsidione deliti, Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacus, Argentoracus translatae in Germaniam, Aquitaniam, Novempobulana¹⁰⁸, Lugdunensis quoque et Narbonensis provinciæ; præter paucas urbes cuncta populata sunt, quas et ipsas foris gladius, intus vastat timor. Non possum absque lacrimis Tolosæ facere mentionem, quæ ut lucusque non rueret, sancti Exuperii merita prestiterunt. Ipsæ Hispaniæ jamque perituræ contremiscunt, recordantes irruptionis Cymbricæ, et quod alii semel passi sunt, ipsæ semper timore patiuntur. »

(*Vita Antidii*.) Croscus itaque Galliam Lugdunensium pervagans cum Arelatum obsideret, captus a Mario præside et catenis vinctus per urbes quas vastaverat ad improperium reductus, post multa tormenta impiam vitam misero finivit obitu. Regnavit autem post eum super Wandalos Fredebaldus [IDAT.]. Hunc Constantius patricius, quem Honorius apud Ravennam consortem fecerat imperii et Placidiam sororem suam ei dederat, ex qua genuit Valentinianum, ingeniose cepit et Honorio direxit; cui successit Gundericus [Onos. vii, 40]. Wandalis ergo per Gallias debacchantibus, apud Britannias Gracianus tyrannus creatur et occiditur, et Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur. Qui mox in Gallias transiens, et a barbaris incertis federibus sæpe delusus, cum vellet in Hispaniam iudices mittere, et Pyrenei claustris militum custodia munitis repelleretur, Constantem filium suum ex monacho cæsarem factum cum quibusdam barbaris in foedus receptis et ad militiam allectis qui Honoriaci dicebantur illo misit. Et interfectis illis qui Pyrenei alpes privato præsidio tutabantur, his barbaris quasi pro premio victoriæ in Palæstinis campis prædandi licentia data, dehinc supradicti montis remota rusticorum fideli et utili custodia cura est permissa. Qui præda imbuti et habundantia illecti, quo magis scelus impunitum foret et magis eis prædari liceret, prodita Pyrenei custodia, claustrisque apertis, gentes que per Gallias vagabantur introducunt et Hispaniarum provinciis¹⁰⁹ inmittunt, eisque ipsi adjunguntur atque post graves rerum hominumque vastationes distributa ibidem possessione constituerunt, ubi multos christianorum Gundericus interfecit. Jheronimus de statu temporis scribens ad Heliodorum (*ep.* 60): « Horret, ait, animus temporum nostrorum ruinas prosequi. Viginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim et Alpes Julias cotidie Romanus sanguis funditur. Scithiam, Trachiam, Macedoniam, Thessaliam, Dardaniam,

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁷ Jheronimus --monogamia in marg. ¹⁰⁸ Novempobulana corr. Novempobulana c. ¹⁰⁹ provincias corr. provinciis c.

Daciam, Epyros, Dalmatiam cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Huni, Wandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Capti episcopi, interfecti presbyteri, subversæ æcclesiæ, martyrum effossæ reliquæ » [IDAT.]. Gundericus igitur cum æcclesiis Dei insidias intenderet, anno regni sui 14 iudicio Dei percussus interiit, cui frater suus Gysiricus succedit. Hic cum Wandalis et omni eorum familia de Hispania ad Africam mare vadando ¹¹⁰ transivit (VICT. VIT.), quod fertur ibi duodecim milia passus latum esse. Inventa autem sunt Wandalorum qui transierunt octoginta milia fuisse. Quanta tunc contra æcclesias Dei acta sunt qui nosse desiderat, legat Gesta Wandalicæ persecutionis. Tunc maxima et antiqua illa Carthago a Wandalis capta et intrata est [BEDA]. Tunc quoque Augustinus doctor, cum civitas ejus obsideretur a Wandalis, tertio obsidionis mense decubuit febribus et migravit ad Dominum anno dominicæ incarnationis 450. Defuncto autem Gysirico anno regni sui 57, mense 5, Honoricus successit crudelior illi; et ei post annos 7, menses 5 Gunthamundus successit. Hic catholicos ab exilio revocavit; cui post annos 12 Trasamundus successit. Initia ergo dolorum fuere a tempore Honorii et Theodosii minoris, quando tet tantisque perturbationibus attrita est Gallia, immo totus Occidens ob populi peccantis insolentiam, permittente Dei potentia ut prævaleret barbarorum sævitia, ut quæ paulo ante gloriabatur de cæde multarum gentium sua dejectarum victoria, uno terribili, immenso et horribico barbarorum impetu conculcata fieret præda hostis atque ludibrium. Duravitque hæc vastitas, incumbentibus ecclesiæ catholicæ Wandalis Arriana pravitate foedatis, annis 100 a tempore Honorii et Theodosii minoris usque ad tempora Justini imperatoris, qui Anastasio successit, a tempore scilicet Gunderici regis Arriani usque ad Chilpericum regem eorum, qui et Gylimer dictus est, in quo defecit regnum ipsorum. Sed nec Roma immunis fuit ab hac et simili vastatione [OROS. VII, 59]. Alaricus enim Gothorum rex, Athanarici successor, Romam trementem obsedit, turbavit, irrupit, anno ab Urbe condita 1164, ab inc. Dom. 412, et, cum ubique cædes ageretur, omnibus indultum est qui ad apostolorum limina confugerunt. Accidit quoque ut beatus Innocentius ejusdem urbis episcopus, tanquam justus Loth subtractus a Sodomis, apud Ravennam positus, peccatoris populi non videret excidium (ep. 127). De hoc Jheronimus in epistola ad Principiam de vita Macellæ, cum fecisset mentionem hereticæ vesaniæ adversum ecclesiam catholicam intantum furentis, ut nec sibi nec alicui bonorum parceret, in processu epistolæ hujus quoque irruptionis

A meminit in hæc verba: « Dum hæc, inquit, aguntur, terribilis in Occidente affertur rumor, obsideri Romam et auro salutem civium redimi, spoliatosque rursus circumdari, ut post substantiam vitam quoque amitterent. » Et post pauca: « Capitur urbs quæ cepit totum orbem, immo fame periit antequam gladio, et pauci vix qui caperentur inventi sunt. Ad nefandos cibos erupit esurientium rabies, et sua invicem membra laniant, dum mater non parit lactanti infantiae, et recipit utero quæ paulo ante effuderat. »

B Si quis igitur requirat, hæc divinæ animadversionis justa severitas quamobrem in christianum populum sic accensa desævit, agnoscat quia judicia Dei occulta quidem et incomprehensibilia, nunquam tamen injusta. Quæ igitur nobis sinit occulta, quia juxta psalmistam *Judicia tua abyssus multa*: (Psal. xxxv, 7), veneremur justa. Igitur evolutis plurimis annis ubi pax ecclesiis Dei reddita est, rarescentibus bellorum tumultibus, pauci qui remanserunt christiani divinam ultionem juste in se exercere videntes, et propitiationi ejus gratias agentes, exquendis mandatis Dei promptiori subdebantur animo. Et quia multæ ecclesiæ vacabant, episcopis quibusdam gladio peremptis, quibusdam sorte humana præventis, et in loco eorum aliis non subrogatis, congregati in unum pauci qui remanserunt sacerdotes, consilium de magnis rebus inierunt, et quomodo paci catholicæ consulerent inter se tractare ceperunt [OROS.]. Eo tempore per Constantium patricium Romanis Gothicisque federatis, Constantinus cæsar interficitur Arelato, filius ejus ex monacho cæsar Vienna. Post quos Jovinus et Sebastianus pari temeritate rem publicam deinvadentes, pari sorte perierunt.

C D Viridunensis (fol. 51) itaque ecclesia tunc temporis tot sibi adversis succedentibus pastore viduata, longo rerum infortunio pressa et oppressa jacebat, et pontificem, longo jam tempore destituta ecclesiæ cathedra, pia sedulitate requirebat. Et merito. Per trecentos enim quadraginta et eo amplius ¹¹¹ annos, ab obitu scilicet beati Sanctini usque ad tempus illud, tres tantummodo episcopos in ea urbe fuisse, Maurum videlicet, Salvinum et Aratorem, priorum patrum (59) signavit antiquitas. Utrum ibi pluriores episcopi fuerint, quorum nomina et actus oblivio deleverit vel scriptorum raritas neglexerit, aut etiam fervor persecutionis episcopos substituere vetuerit, nos ignoramus, quia nec uspiam invenire valuimus; maxime cum etiam horum trium sanctorum præfatorum corpora ¹¹² quonam sepulta fuissent, vel quo fine ad Dominum migrassent, juniores

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁰ vadando corr. vadando c. ¹¹¹ Fuerat initio: et 3 annos usque ad hunc præsentem de quo loquitur auctor. Quibus verbis præter annos usque ad litura deletis eadem manu et eodem atramento superscripta sunt ea quæ in textu posuimus. ¹¹² Nomina corr. corpora cod.

NOTÆ.

(59) Bercarii scilicet in Gestis episcoporum Viridunensium.

et moderni hodieque nescirent, nisi beato Agerico, qui post longa tempora, videlicet post successiones quinque pontificum, ipse sextus eis successerat, tam preciosa simbola revelatione nocturna per angelorum officium dignatio declarasset divina. Narra-
 verunt autem de beato Mauro ¹¹³ posteris, illi qui interfuere translationi quæ a beato Agerico tunc temporis facta est, et posteriores scriptis ad nostram usque notitiam transmiserunt, beatum Maurum diversis suppliciorum generibus affectum veritati testimonium perhibuisse, et pro fide Christi martirio occubuisse, sicut et ipsi in defuncto videre, et necdum soluto corpore sancti piis osculis dulcia vulnera contrectavere. Sed fortasse dicat aliquis: Quare ergo beatus Agericus et temporis illius fideles memoriam illius sub nomine et honore martyris celebrari non instituerant, quæ hodieque sub nomine confessoris veneratur? Quisquis ista obponit, respondeat et ipse: Quare beatus Gregorius papa Romanus, memoriam prædecessorum suorum pontificum Romanorum martyrio coronatorum in ecclesia sicut hodieque canitur instituens, nobilitavit eos nomine confessorum et non potius martyrum, quos utique scimus pro Christo gravissimis tormentis afflictos ¹¹⁴ præmia vitæ sanguine redemisse? Nos pro modulo ingenioli id respondemus: Quia tantæ tunc in ecclesia erat gloriæ, quemlibet doctorum in verbo doctrinæ desudare et sibi commissis verbo et facto invigilare populosque erroneos et absque domino vero ad viam veritatis convertere et talibus officiis mercari gaudia vitæ, quantæ ad ictum securis vel imminentis gladii caput inclinare collumque extendere; cum ad martyrii gloriam capessendam quilibet de populo, cujus cor Dominus illustrando præparasset, quiret sufficere, ad proscindenda vero vomere verbi corda incredulorum et eroganda semina divinorum dogmatum, ad exerendas varietates ammonitionum digne et discrete pro qualitate et capacitate ¹¹⁵ audientium, in tam rara christianitate perpauci invenirentur quibus committi posset sacerdotale officium. Quid enim tercius a Petro Clemens? nonne maris gurgitibus immersus complevit martyrium? Quid Marcellus? nonne in domo Lucinæ matronæ quam Deo dicaverat, stratis planis ad animalia catabuli publici ibidem ad eorum custodiam deputatus vitam finivit? Quæ major nominis christiani injuria, quam Dei summum sacerdotem et ecclesiæ sanctæ rectorem mutorum animalium dici vel esse custodem? Itaque hi, ut taceamus interim de pluribus, per martyrii coronam ad æternam pervenire felicitatem; et tamen cum eorum memoria in missæ celebritate recolitur, sacerdotii dignitas ho-

noratur. Neque hoc dicentes æquales profiteamur confessores martyribus, quorum constantia Christi est in sua passione sequuta vestigia; sed tunc in primordio nascentis ecclesiæ cum sevitia furentis adversarii multos nobis faceret veritatis martyres, perrari inveniebantur ecclesiarum magistri et doctores. Nunc quia jam in mundo viget christianitatis titulus, et pace ecclesiæ Dei reddita hostium adversantium contritus est impetus, sacerdotumque puritate innocentis vitæ Domino adherentium diurnitate pacis crevit numerositas, adeo ut plures ecclesiæ quæ multorum pontificum beatorum irradiantur titulo, vix unius martyris fulciantur patrocinio: fit ut quidam e vulgo quod habent quasi fastidiant, quod non habent desiderent, et martyres omni quidem honore dignos judicent, ut justum est, sacerdotes vero Domini quos habent patronos, minori cultu venerentur et honorent. Quorum animas etsi gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen non amisere martyrii, dum carnis illecebras et hostis invisibilis machinamenta, fidei, spei et caritatis invictæ superavere constantia. Sed docendus est populus, non sequendus. Honorentur martyres et nobilissimi divini prælii bellatores et christiani nominis propugnatores, honorentur et confessores ut fidelium animarum rectores et doctores, et eorum singulis in locis propensius honoretur sacerdotium, per quos salutis sumpsimus exordium. Verum de his ista sufficiant. Nunc quid de beato Pulchronio, quem Viridunensis civitas eo tempore meruit habere rectorem, in scripturis invenerimus vel fidelium veraci relatu didicerimus, Christi domini protegentis et edocentis nos adjutorio brevis et lucida prosequatur oratio ¹¹⁶.

Igitur (40) imperantibus (fol. 26.) Honorio et Theodosio juniore, qui Valentinianum, Constantii et Placidie filium, consortem imperii fecit ¹¹⁷, natus est in urbe Trecassina beatus Pulchronius christianis parentibus ex familia ecclesiæ. Nativitatis vero ejus primordia cœlestibus auspiciis divina insignivit clementia. Revelatum est enim parentibus ejus ante longa conceptionis ipsius tempora, quod talem habituri essent filium qui esset sanctæ Dei ecclesiæ lucerna lucens ante Dominum, et in tempore opportuno fieret iracundiæ Dei reconciliatio et furoris ejus placatio. Erant autem parentes ejus religiosi et gratia inter suos nominatissimi, fide pleni, elemosinis dediti, domus suæ curam habentes, familiam pie justeque regentes, in mandatis et justificationibus Dei incedentes, pauperum et peregrinorum officiosi susceptores, ecclesiarum studiosi amatores, quibus merito, quantum ad humanum modum, præ-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹³ De b. M. in marg. ¹¹⁴ Affectos corr. afflictos cod. ¹¹⁵ Et cap. superser. ¹¹⁶ In marg. adscribitur: Verte quattuor folia retro et lege, quibus verbis remittimur ad folia 26. 27. 28. 29. quæ postea ab Hugone inserta sunt inter folia 25 et 30. ¹¹⁷ Fecerunt corr. fecit c.

NOTÆ.

(40) Sequentia excepit auctor ex Vita S. Pulchronii jam deperdita.

statum sit ut tantum ac talem haberent filium. A Natus igitur puer sacramentis cœlestibus iniciatus est, et in baptismo Pulchronius nominatus est sive Policronius. O dignum præsagium neminis, quod si in Greco resolvere velis, interpretatum ¹¹⁸ sonat civitas temporis. Et quid hoc signatur vocabulo, nisi quod puer hic sanctus hoc esset futurus in opere quod signabatur ex nomine? Nam si referas ad tempus vitæ ejus, cum bella cuncta perderent, civitas temporis illius factus est, cum ad tuitionem et munimentum omnium Deo adherere volentium prædestinatus est; civitas temporis factus est, cum ad colligendas et conservandas credentium animas pontifex constitutus est. Consideremus tamen et altiori mysterio vim vocabuli hujus. Cum enim habuit directos pedes ad evangelizandam pacem, et dum staret pede immoto in atriis Hierusalem, quæ ædificatur ut civitas, civitas civitatis temporis æterni factus est, quia et participatio ejus in idipsum est, ubi ascenderunt tribus Domini ad confitendum nomini Domini. Ergo et civitas temporis est etiam civitas civitatis temporis non transitorii sed æterni, civitatis itaque non quæ ædificatur lapidibus insensibilibus sed vivis; in qua lapis qui ab edificantibus reprobatus est angularis missus est, qui abscisus est de monte sine manibus præcidentium et implevit universum orbem terrarum. Intueamur itaque edificacionem hujus civitatis temporis, et ut digne videre mereamur, edificatorem ejus Spiritum sanctum invocemus, ut ponat verbum in ore nostro et in corde nostro, quatinus sit os nostrum in corde nostro, ut digna loqui valeamus.

Ablactatus igitur est, et decursa balbutientis infantia hebdomada litteris traditus, prima eorum temptabat addiscere rudimenta. Quarum elementis brevi datis memoriæ, festinabat jam ad altiora conscendere. Datus igitur vacationi sapientiæ, hauriebat fontes doctrinæ, tardus eloquio, licet clarus ingenio, quum ¹¹⁹ non qui multæ eloquentiæ vel etiam multæ est sapientiæ, quia eloquentiæ aura parum quidem auditum mulcendo delectat, simul vero ut desinit sonus loquentis, et profectus desinit audientis. Ideo etiam puer strenuus ad perfectiora totis tendens viribus, illi studebat sapientiæ, non quæ in verbis volat, sed quæ in virtutibus constat. Intellectus enim bonus est omnibus qui faciunt eum, non qui loquuntur et prædicant eum.

(fol. 26'.) Jam vero puericiæ annis ad similitudinem patriarchæ Jacob domi simpliciter exactis, cum jam ingrederetur nutantis adolescentiæ bivium, positus in conversacione scolari, non vel ætatis vel coæqualium illecebris cedens prodidit pudicitiam, sed tamquam sibi a Domino commissum servavit integrum signaculum castitatis (*Vita Lupi*). Erat tunc temporis in eadem urbe Trecorum beatus Lupus, morum probitate celebris, sanctitatis dote insignis,

pietate laudabilis, patientia mirabilis, sapientia conspicuus, caritate diffusus, spe longanimis, fide prædicabilis, gravitate venerabilis, per zelum justitiæ erga delinquentes erectus, per compassionem proximus, in adversis patientissimus, in prosperis cautus, in quo omnis laus secure canitur. Hic in sæculo ¹²⁰ annis 7 cum uxore sua Piminiola, sancti Hylarii Arelatensis archiepiscopi sorore, conversatus, Lirinense cœnobium expetiit, unde raptus ad pontificium, eandem gravitatem morum, eandem humilitatis et vilitatis sectabatur continentiam, locato sibi in prospectu urbis ¹²¹ monasterio, ubi cum his qui secum aderant divinis intendebat theoriis. Huic beatus Pulchronius in monasterio erudiendus a parentibus traditus, magistri cepit imitator existere, et quæ eum facere videbat ad eadem se modis quibus poterat informare. Erat ei in vultu alacritas, in sermone gravitas, in obediendo sagacitas, in obsequendo humilitas, in deferendo sedulitas, verecundia in vultu, reverentia in incessu, dulcedo in voce, constantia in actione. Diligebatur ab omnibus, laudabatur a cunctis, honorabatur ab universis. Quem si quis esset qui non amaret, se potius illum non amando improbare. Erat ¹²² ei quoque studium timorem Dei habere, seniores venerari, castitatem tueri, humilitatem non aspernari, verecundiam diligere et clementiam, quæ sunt ornamenta minori ætati. Erudiebatur jam tunc profecto divinitatis occulto judicio, ne quid deesset apostolico pontifici mox futuro. Erat quippe ex mundis animalibus, illis scilicet qui et ruminare norunt et verbum Dei ad memoriam revocare, quique etiam divinis sacrificiis et altaribus apti sunt. Circumcidebat in se omne, quidquid illud est, quod neque cibus neque sacrificiis aptum est, quod humanæ naturæ vicio in homine operitur et tegitur. Armabatur ad patientiam mortis, et prima ejus ætas jam meditabatur martyrium. Attenuabat corpus tenerum jejuniis, et frequenti inedia incendia carnis edomabat, sciens quod non indigeret flamma copiosiore materia, nec insolens bestia abundantioribus cibus, ut insolentior fieret, cum sufficeret corpori malicia sua. Legebat assidue, psallebat frequenter, ut semper eum inveniret diabolus occupatum, qui ociosos appetit, occupatos refugit. Si quid vero hostis astutia subrepsisset adolescentulo, requirebat baptismum lacrimarum; ibi sine dubio igni baptizabatur. O adolescentulum senibus præferendum! O discipulum cujus imitatores ipsi desiderabant fieri sacerdotes! Lætabatur beatus Lupus de profectu discipuli, gaudebant et parentes de industria et proposito filii, quod esset perspicax in scripturis, rationalis in fide, cursum suum ad statutas lineas mandatorum Dei refrænans et temperans, et, quod gravissimum est in illa ætate, neque ad dextram neque ad sinistram declinans, sed via regia fortiter incedens.

(*Vita Lupi* p. 81.) Erant autem ejus condiscipuli

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁸ Interpretatam c. ¹¹⁹ quam corr. quum c. ¹²⁰ Hic. . . inscla c. ¹²¹ orbis corr. urbis c. ¹²² Erat — ætati in marg.

sub institutione præfati patris Severus, postea Tre-
virorum sanctus episcopus, Albinus quoque Catha-
launensis, et sanctus Emilianus, sanctus quoque
Aventinus, postea Trecurum episcopus, cum aliis
quam pluribus; qui omnes gratia Dei innumeris cla-
ruere miraculis, ut ex meritis discipulorum daretur
intelligi quantæ sanctitatis magister eorum fuerit
qui tales in via Dei ¹²³ discipulos informaverit (fol.
27). Beata nimium et Domino nostro grata societas,
in qua erat videre tranquillitates animorum, mansue-
tudinis studium, moderationis gratiam, honestatis
curam, et considerationem decoris, inter quas vir-
tutes prima sibi fundamentum in eis verecundia po-
suerat! Sed quia ut æqualium cohabitatio dulcior, ita
et senum tutior est, beati viri Lupi individui ad-
herabant contubernio, qui magisterio quodam et do-
ctrina vitæ colorabat mores adolescentum, et velut
murice probitatis inficiebat. Quod quidem maxima
vir Deo plenus adimplebat gratia, ut videret alacri-
bus illos animis ¹²⁴ patris instituta sequi, quos nec
ab incepto gravioris propositi deterrebat rigor, cum
juvenilis alacritas ad ea semper convertatur studia
quæ arbitratur plausibilia. Inter hos itaque con-
tribules ¹²⁵ suos beatus Pulchronius meritorum ra-
diabat lampade. Honestatis fulgebat decore, omnimo-
dis satagens ut de se unusquisque et maxime vir
optimus boni sentiret, quapropter et omnibus bonis
debitam exhibebat reverentiam. Cavebat motus animi
juvenilis, se ipsum observans et circumspiciens, et
prorumpentes in se appetitus quadam vi animi co-
hercens atque refrænans, ne appetitus rationem vel
præcurreret vel desereret, ne præcurrendo perturba-
ret eam atque excluderet, et deserendo destitueret.
Et ita singularum actionum modos servans, ordinem
quoque et constantiam dictorum suorum et operum
moderationemque custodiens, decore illi intendebat
quod generale esse et speciale attestatur moralis do-
ctor Ambrosius in libro de Officiis, ita inquit: « Est decorum, ait, quod præeminet; ejus divisio
gemina est. Nam est decorum quasi generale, quod
per universitatem funditur honestatis, et quasi in
toto spectatur corpore. Est etiam speciale, quod in
aliqua corporis eminent parte. Generale est, si quis
universitatem honestatis in omni actu suo habeat
concontinentem, ut sibi omnis vita ejus consentiat nec
in ulla re discrepet. Speciale vero est, si aliquem
actum ¹²⁶ in suis habet virtutibus ¹²⁷ præminentem. »
His igitur virtutum insigniis ornabatur adolescens
spectabilis. Provexerat quoque eum morum specio-
sitas, et ecclesiastico mancipatum officio ordinisque
divini ampliatus ministerio divina sublimare para-
bat pietas. Cum vero jam emensa adolescentiæ se-
mita in robur emigrasset virile, Dei cepit jam fer-
ventior servitus insudare, et in dies robustior de
virtute in virtutem proficere, et ea quæ retro sunt
obliviscens, in ea quoque quæ in antea sunt se su-

perextendens, desiderabat Christo carnis mortifica-
tione consepeliri, ut mereretur per ipsum ad gloriam
Patris in virtute Spiritus per bonorum exercitia ope-
rum conresuscitari. Sic in carne vivens non secun-
dum carnem militabat, præcavens et observans ut
neque peccando, neque positus in suspitione pec-
cati, fieret offendiculum fratribus aut scandalum
(fol. 27). Intellexerat enim ex evangelio, quam gra-
vis sit a Domino scandalizanti unum ex minimis
constituta animadversio. Erat in corde ejus fixa illa
Domini sententia: *Qui se humiliat, exaltabitur* (Luc.
xiv, 11), unde et humiliari studebat in terris, ut a
Domino exaltari mereretur in cælis. Sed nec potuit
abscondi lucerna delitescens sub modio, verum ad
effugandas errorum tenebras atque ad illuminatio-
nem multorum imposita est candelabro. Cum enim
placuit ei qui electos ad eternitatem vocat, vocatos
justificat, justificatos remunerat, ut exaltaret ser-
vum suum habentem fiduciam in se, inspiravit cordi
beati antistitis Lupi ut, ad solatium laboris et mini-
sterii sui, ad ordinem eum promoveret sacerdotii.
Electus itaque communi voto et laude cleri et populi,
presbiterii honorem accepit et moribus adornavit.
Erat namque potens in verbo et doctrina, et pote-
state ipsa cum apostolo utebatur in edificationem,
non in destructionem, ut edificarentur correcti pec-
catores ad pœnitentiam, quibus jam videbatur im-
minere destructio per culpam. Orabat pro peccatis
populi, et, cum nullum læderet, omnibus prodesse
cupiebat; sciens sacerdotis vel ministri esse prodesse
si fieri potest omnibus, obesse nemini. Implebatur
jam in eo illa nominis sui ethimologia; et quod præ-
nuntiatum erat ex nomine, sonabat jam in actione.
Civitas enim erat temporis utique gravissimi et pe-
riculosissimi, in quo præliorum fremitibus totus fere
quatiebatur orbis. Erat et refugium pauperum, tutor
orphanorum, defensor viduarum et pupillorum, op-
pressorum consolator, et omnium ad se confugien-
tium piissimus susceptor et auxiliator. O civitas in-
expugnabilis, protectio incomparabilis, defensio in-
vincibilis, sedes divini propiciatorium altissimi, in
qua regnat sapientia et dictat leges justitia, quam
fortitudo inhabitat, regit prudentia, disponit tem-
perantia, in qua fulget Dei imago, quæ viciorum
imagines obliterat! Suscipe et nos humillimos dile-
ctores tuos et in defensione tua protege.

Cum igitur tantis bonorum operum præconiis
beatus efferretur Pulchronius, fieretque jam in pro-
patulo omnibus sanctimonia ejus, ad pontificatum
petebatur Virdunensis urbis, quæ, ut diximus, tan-
tis erat attrita calamitatibus, gravata malis, ut per-
pauci in ea invenirentur qui divinis deservirent
cultibus. Causas calamitatis supra exposuimus.
Verum cum id ab eo optineri non posset ut votis
petentium daret assensum, ad beatum Lupum civium
qui erant residui spes tota convertitur, et ut subve-

VARIÆ LECTIONES.

¹²³ Domini corr. Dei c. ¹²⁴ alacres illorum animos corr. ut in textu. ¹²⁵ contubernales suprascripto
ribu c. ¹²⁶ aliquam virtutem corr. aliquem actum c. ¹²⁷ actibus corr. virtutibus c.

niat miseræ civitati, iam fere desolatæ, jam destitutæ, lacrimosis ingeminatur questibus. Accessit et vicinorum sacerdotum supplicatio suspirantium et jam sibi applaudentium de futuri collegæ solatio. Nec poterat vir sanctissimus tantis consacerdotum et plebis devotæ reniti petitionibus, cum sciret Dominicum esse preceptum : *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (Luc. x, 27), et quod jubetur fidelis anima non sua quærere, sed quæ Jhesu Christi sunt. (fol. 28.) Cessit itaque, et devotum discipulum devotis civibus assignavit pastorem et episcopum. Diem illam sanctorum gaudiorum celebritate solempnem, piorum animorum alacritate jocundam, beati viri electione et promotione celebri beatificatam, Viridunensis amplexata est ecclesia, et usque in hodiernum diem assidua diei illius sentit beneficia. Gaudet celum et exultat terra, quia in hoc concurrunt divinæ dispensationis omne mysterium, ut qui hactenus fuerant vasa iniquitatis ad interitum, conversi ad penitentiam per beatum virum fierent vasa justitiæ in sanctificationem. Consecratus ergo in pontificem mira omnium devotione et gratia, studuit pietatis augere opera, qui pontificali auctus erat infula. Suscepit nomen et habitum sacerdotis, studebat et Dei summi esse sacerdos et sacrificium. Exhibebat enim se ipsum hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, immolans ei sacrificium laudis et spiritum contribulatum, quod solum sacrificium, ceteris omnibus abjectis et despectis, Deus expetit. Studebat etiam profectus sui exemplo invitare et illicere ceteros ad virtutem præcipue per humilitatis a Deo nobis traditam formam. Assueverat quoque longa et assidua meditatione sursum semper respicere et carnis materiam deprimere, frenis arctioribus sublevare. Sciebat speciale esse officium sacerdotis mediatorem populi effici apud Deum, ideo et præesse recusaverat illis quibus se purgatorem esse scire metuebat. Versa autem erat tunc in amaritudinem vitis quondam leta palmitibus, vitis tota fructifera, et diadema decoris et corona gloriationis in confusionem et ignominiam, quia Arriana fece totus jam pene sordebat Occidens, quæ ¹²⁸ ubicumque incubuit foeda semper criminum vestigia habuit. Et licet Gallia Belgica fidem Petri semper imitata, profanas vocum novitates et scismatum errores orruerit, viciis tamen, quæ quiete et ocio aluntur, tunc nimium fræna laxaverat. Redarguebat vero errantes pius pastor lenitate et mansuetudine patris, severitate et auctoritate pontificis, sciens Heli pro filiorum iniquitate dampnatum, quod minus severa animadversione delinquentes eos corripuerat. Querebat etiam cum Iheremia (ix, 1) aquam capiti suo et oculis suis fontem lacrimarum, ut digne posset deflare maliciam eorum qui peccaverant et non egerant penitentiam ab immundiciis et iniquitatibus. In ipsis enim reliquiis captivitatis et destructionis Wandalicæ cum esset adhuc recens ejus

memoria, vigeat tamen adhuc Arrianæ iniquitatis seminarium. Flebat vir beatissimus peccata populi, prædicabat curationem, suadebat penitentiæ compunctionem, ut resipiscentes converterentur ad Dominum, quam bonus est, et in seculum misericordia ejus. Docebat cum apostolo fornicacionem fugere, quoniam qui fornicatur in corpus suum peccat, et quia in corpore subdito peccatis non habitat sapientia. Nec poterat inanis esse et sine fructu tanti predicatoris assertio, quin immo sensit urbs Viridunica, et usque in hodiernum diem agnoscit, quantum sibi prestitum fuerit in tali pontifice, cujus vita populi erat firmamentum, cujus doctrina medicamentum erat animarum, correptio morum, eradicatio viciorum.

(fol. 28'.) Inter hæc itaque pia divini famulatus exercitia cepit servum suum Deus mundo multis manifestare miraculis, ut agnosceretur ab omnibus quod grata esset spiritibus angelicis conversatio ejus. Cæcis namque visum, claudis gressum, surdis præstabat auditum, et omnia corporum incommoda verbi virtute fugabat. (*Vita Lupi*, p. 70.) Super dæmones quoque tantam consequutus erat a Domino potestatem, et, ut legitur in Vita beatissimi Lupi, tanta in eo vigeat gratia curationum, ut solo jussu dæmones ab obsessis fugaret corporibus, et ad primum vocis ejus imperium omnis eorum tenebrosa potestas evanesceret, et vigor omnibus membris refunderetur. Testatur hoc et alius quidam præfati beati Lupi scripto virtutes replicans et discipulorum ejus memoriam faciens, qui hujus quoque beati patris nostri meminit in hæc verba : (*Vita Lupi*, p. 81.) « Horum, inquit, unus fuit sanctus Polochronius, urbis Clavorum episcopus, cujus vitam sanctitate plenam, munere virtutum insignem, miraculorum patratio ostendit, quibus claruit plus quam credibile sit. » Nam miseris, quos dira vexabat condicio furoris, ut astringerentur ferreis hominum catenis, precibus suis impetrabat a Domino remissionem furoris, ut solo ejus jussu et dæmones pellerentur cum armis suis virulentis, et larvarum lemurumque carerent fantasiis. Nec solum in talibus, sed et in diversis fulsit horum similibus, quæ libellus de vita ejus scriptus plenius elucidat scire volentibus. Hæc ¹²⁹ sunt sanctitatis beati viri testimonia, quæ ubique et tunc in vita sua et nunc post obitum ejus celebrat, veneratur et prædicat sancta Dei ecclesia. O virum omni laude dignissimum, omni devotionis amore colendum ! O Spiritus sancti templum dignum, jejuniis sobrium, vigiliis cautum, orationibus mundatum, castitate clientissimum ! O civitatem munitam adversus insidias diaboli, sanctuarium Dei, propiciatorium cœlestis oraculi, turrim David quæ edificata est cum propugnaculis, in qua milia clypeorum dependent omnis armatura fortium ! Non sunt in ea loca humentia, nulla ibi calami umbra, in qua accubet draconis mollicies ve-

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁸ Quæ — laxaverat *in marg.* ¹²⁹ Hæc — ecclesia *in marg.*

ternosa. O virginitatis domicilium, pietatis sacramentum! Talis nimirum minister decebat sanctam Domini matrem, talis pontifex sanctam ejus digne adornabat æcclesiam, regebat familiam, et in tempore erogabat conservis Dominici tritici mensuram. Quem merito Viridunensis ecclesiæ fatemur apostolum, sic tamen primo pastori nostro beato Sanctino prærogativam honoris debiti non minuamus. Agrum namque Dominicum sanctus Sanctinus digne excoluit, nullo adhuc maligni cultoris aratro maculatum, nec præventionem pessimi seminis occupatum, et viam inusitatam et rudem nullisque antea vestigiis proculcatam assiduitate comœandi fecit attritam et levigatam. Verum cum postea agrum ipsum tum persecutionis violentia, tum colonorum penuria urticae et vepres cooperuissent, et super semen fidei et veritatis inimicus homo seminasset zizania, id est malam doctrinam et perversa dogmata, beato Polochronio quodammodo duplicatus est labor, cui prius conceptas corde (fol. 29) maliciae formas necesse fuit extrudere et exturbare et noxia quæque evellere et eradicare, tum deinde semen rectæ fidei denuo sulcis mentium credere, et quasi nil esset factum totum a principio renovare. Quam multæ enim fuerant species depravationis, tam multas oportuit esse et restitutionis. Sed horum omnium scientia et disciplina ab ipso et scientiæ Domino tradita est, a quo ad animarum instituendarum curam ante secularia tempora præelectus est. Et hoc dicentes beati patris Sanctini debiti honoris et devotionis auctoritatem non minuimus, quin potius ampliamus, cui ad cumulum devotionis et laudis hoc præstitum sit, ut talis ei successor accederet, qui ab integritate fidei ejus non discreparet, et doctrinæ prædicationisque ejus non segniter exequutor existeret. Amplectimur enim eum totis medullis ossium, ut decet patrem et karissimum dominum, per quem hoc optinere meruimus, ut talis nobis datus sit pontifex, qui potest et animabus mederi et corporibus. Ad ejus enim gloriam spectat quod Viridunensis ecclesia in fide sancta fructificat. Gratia namque ecclesiæ laus doctoris est. Honoramus etiam non verbo tantum sed affectibus cordium beatum Pulchonium, quia et ut digne honoretur a nobis dignius ipse promeruit, qui clavum navis ecclesiasticæ, quam peccatorum sordibus sentinosam purgavit, inter mundana pericula fortiter rexit, et nunc usque regere precibus et auxilio non destitit, nec Deo propicio desinet. Sed jam ad narrationis ordinem redeamus.

Tantis vir Domini virtutum clarus insignis, ita in se omnium provocaverat affectum, ut a regibus et principibus, divitibus quoque et mediocribus, devotione nimia veneraretur. Erat enim verecundus in visu, in motu, in gestu, in incessu, ut habitum mentis in interioris hominis statu cerneret. Inces-

A sus ejus gravis erat, motus purus et simplex, gestus qui non dedeceret, visus pudicus et pius, sermo mitis et placidus, benivolentiæ et gratiæ plenus de doctrina fidei, de magisterio vitæ, de disciplina morum, de confessione peccatorum, de confusione iniquorum, de gloria vitæ æternæ, de spe retributionis æternæ.

Quanto autem decore Dei templa adorna verit, cum ejus hoc semper studium fuerit ut aula Dei congruo ornatu niteret, ex ipso cultu mentis ejus, ubi sedem sibi sapientia locaverat, advertere possumus. Neque enim tantum nec in ecclesia locum optinisset, nisi eam dum advixit competenti nitore adornasset. Filiorum cura propensior ei erat, ut ambularent in sanctitate cordis et justitia, ut penitentiam de peccatis agerent et de futuris se custodirent, ut digne Deo placerent et innocentiae vias graderentur, ut spe ad superna erigerentur. Clericos ut membra sua diligebat, et vitæ eis pabula ne in via deficerent, tendendo ad Christum devotus administrabat; erga omnes misericors, erga omnes fraterno distentus affectu; talis circa discipulos, velut nutrix fovet parvulos suos. Deferebantur autem ad eum ex diversis mundi partibus claudi, cæci, aridi, lunatici et quotquot oppressi tenebantur multimodo morborum genere, quorum sicut et species discernere perdifficile est, ita etiam nomina scire; quorum turba innumerabilis diebus ac noctibus excubabat ante domum episcopi, quos omnes precibus ejus curabat medica manus Dei. Discedebant alii sanati, alii veniebant sanandi. Eorum autem qui vexabantur a spiritibus immundis, quorum quam plures adducebantur vulgante fama sanctitatis ejus insignia, dolendum erat videre oculos cruentos, dentes frendentes, collum intortum, linguam aliena loquentem, manus catenis vinctas (fol. 29'), labia tremula, vocem multiplicem, intus hostem sævientem, foris miserum suimet impotentem. Quæ tamen rabies ad unum viri Dei imperium dicto citius abscedebat, et uno eodemque momento salus accedebat indulta. Beatum dicebant omnes populum tanti pontificis regimine protectum, et plebes urbium vicinarum de sociis sancti viri, de discipulis scilicet beati Lupi, sibi præoptabant dari episcopum. Trevirensis autem metropolis cum non haberet pontificem, sanctum suscepit Severum, eximie sanctitatis virum, verbo et doctrina clarissimum, qui cum beato Germano Autissiodorensi, quia beatus Lupus senio excusabatur, missus est Britannicam insulam secundo a Pelagiana heresi verbi virtute revocare. Cathalaunensis vero civitas sanctum elegit Albinum, quem hodieque letatur habere patronum.

D Dum (41) ergo tantorum virorum prædicatione et industria Gallicana floreret Ecclesia, anno ab incarn. Dom. 450, Marciani principis, qui successerat Theodosio juniore, anno primo, invaluit persecutio et rabies Hunnorum, Valentiniano ¹³⁹ septies et Alieno

VARIE LECTIONES.

¹³⁹ Valentiniano—consulibus *in marg.*

NOTÆ.

(41) Sequentia usque ad finem f. lii 29' Hugo de suo Vitæ inseruit.

consulibus. Computantur autem a Wandalica irruptione usque ad annum illum, quo sub regibus Bleda est Attila Hunorum per Gallias diffusus est exercitus, secundum fidem hystoriarum, anni 45 hoc modo. Anno enim principatus Honorii 14^m Wandalarum rabies efferbuit, et Honorius postea regnavit 16 annis; post quem Theodosius junior regnavit annis 27, et successit ei Marcianus imperator, cujus primo imperii anno Huni Gallias occuparunt. [Legimus autem in Getarum ¹³¹] historia referri [JORDAN. 21.] (fol. 29*), quia dum Romæ emula a Constantino conderetur civitas sub Ariarico et Adrico regibus 40 Gothorum milia in solatium eidem principi prævenisse ¹³² (*Ib.*, 22). Post quorum discessum cum a Geberich Gothorum rege Wisirmar Wandalarum rex impeteretur, ut refert Deuxippus historiographus, qui dicit eos ab Oceano ad nostrum limitem vix in anni spacium pervenisse præ nimia terrarum immensitate, cum essent commorantes Wandali in locis ubi nunc Gepidæ habitant, ad litus annis Marisæ victi a Geberich et prostrati, patriam illam linquentes, Pannoniam a Constantino petierunt, ubi per 60 et eo amplius annos decretis imperatorum famulati, inde post a Stilicone magistro militum et patricio evocati Gallias occuparunt, ubi non a Deo fixas sedes habuerunt. Et post aliquanta etiam hæc subdit ¹³³ :

(*Ib.*, 24.) Post non longi temporis spatium, Hermanarico qui Geberic successerat rege, Hunorum gens, Balamir regnante in eos, omni ferocitate atrocior, exarsit in Gothos Ostrogothas, id est orientales. (*Ib.*, 25.) Quod videntes Visigothæ, legatos ad Valentem Valentiniani senioris fratrem miserunt, promittentes, si Traciæ vel Mœsiæ illis daret, se Christianos futuros. A quo Arriana perfidia, qua ipse detinebatur, imbuti, eandem perfidiam quasi pro generis propinquitate Ostrogothis et Gepidis Wisigothi tradiderunt, et ipsi Danubio transmeato, Daciam, Mesiam et Tracias permissu inderunt. (*Ib.*, 26.) Cumque post totas septentrionales partes usque Danubium tenere vellent, ab eodem Valente bello appetiti et victores facti, imperatorem saucium, cum in proxima casa refugisset, imposito igne concremaverunt, regnante in Gothos post Ermanaricum Fridigerno, cui successit Athanaricus et ei Alaricus. (*Ib.*, 28.) Verum ubi Theodosius cum Graciano rerum summa potitus est, pace cum eis facta, benigne eos habuit; sed filiis eorum aliter cum eis agentibus, cum invaderent Italiam, Alarico rege Stilicone et Ariliano consulibus, data est eis Gallia, (*Ib.*, 30.) ut defenderent eam a Wandalis, contra quos apud Pollentiam in dolo Stilicone pugnante, iratus Alaricus Romam rediit, invasit, deprædavit, et per Campaniam et Siciliam ad Africam transiens moritur, in Barinto amne sepultus. (*Ib.*, 31.) Cui Athaulfus succedens iterato Romam et Italiam

privatis et publicis spoliavit divitiis, et sumpta in uxore Placidia sorore Honorii, et Italia dimissa pro consanguinitate, Gallias appetiit, quæ a Wandalis Cresco duce, Alanis quoque et Burgundionibus graviter infestabantur. Nam tunc Wandali, metu Gothorum relicta Pannonia, Galliis incubabant, ibi certas sedes temptantes figere. Quod malum pro sui enormitate omnibus patet satis superque. Attamen ante faciem ejus fugientes in Hispania se recluserunt, ubi a Gothicis cæsi sunt. (*Ib.*, 32.) Cum ergo Wallia, quartus ab Alarico, succedisset, et Wandali, Hierio et Ardabure consulibus, iterum Galliam infestarent, moto contra eos exercitu ad Africam eos migrare compulsi sub rege Gisirico. (*Ib.*, 34.) Wallia quoque decedente in regno Galliæ et Hispaniæ Theodoritus successit, contra quem Etius patricius, pace rupta, in Gallos movit exercitum, auxiliatoribus Hunis, (*Ib.*, 35.) quorum erant reges Bleda et Attila, Theodosio juniore imperante, Theodosio et Flesto consulibus, et datis utrimque dextris discessum est, et post hæc Attila, fratre interfecto, omni Hunorum populo sibi subjecto, ad totius mundi principatum anhelare cepit. Ex his Jordanis ¹³⁴ historiographi dictis liquido colligimus, prius Wandalarum, post Hunorum inundatione Occidentis imperium concussum esse.

(fol. 29*) [NENNIUS X, 13.] Adam plasmatio Dei vivi genuit Seth, Seth genuit Enos, Enos Caynam, Cayna genuit Mahaleel, Mahaleel quoque genuit Jareth, Jareth ¹³⁵ Enoch, Enoch Matusalam, Matusalam Lamech, Lamech genuit Noe, Noe genuit Jafeth, qui dilatavit termines suos in Europa, Sem in Asia, Cham in Africa. Jafeth genuit Johan, Johan Lobath, Lobath Bath, Bath quoque genuit Hisrau, Hisrau Esraa, Esraa Ra, Ra genuit Abyr, Abyr Ooth, Ooth Ethech, Ethech Aurchact, Aurchact Ectactus, Ectactus quoque genuit Mayr, Mayr Semion, Semion Boib, Boib Thoy, Thoy Ogomuin, Ogomuin Fetuyr, Fetuyr Alanum (*), qui primus venit ad Europam cum tribus filiis suis, Ysichion, Armenon, Neugio; Ysichion genuit filios 4, Francum a quo Franci, Romanum a quo Romani, Alamannum a quo Alamanni, Brittonum a quo Brittones. Armenon 5 genuit filios, Gothum a quo Gothi, Walagothum a quo Walagothi, Cibidum a quo Cibidi, Burgundum a quo Burgundi, Langobardum a quo Langobardi. Neugrio 4 habuit filios, Bogarum a quo Bogari, Wandalum a quo Wandali, Saxonem a quo Saxones, Taringum a quo Taringi; et ab Alano patre dicti sunt Alani. Hæc gentes per totam Europam divisæ sunt.

(*) Hoc potissimum loco generationes populorum, quales in codicibus inde ab ineunte nono sæculo legi, sistere placet; sunt autem hæc :

1. Cod. regius Paris. Nro. 609. sæc IX incuntis.

VARIE LECTIONES

¹³¹ Hæc supplenda videntur. ¹³² provenisse corr. prævenisse c. ¹³³ subdet c. (?) ¹³⁴ Jordanis corr. Jordanandis c. ¹³⁵ Lareth corr. Jareth c.

Qui fuerant qui gentes genuerunt? Resp. Tres fratres, Ermenus, Inguus, Etscius. Ermenus genuit Gotos, Wandalos ¹³⁶, Gebeteos et Saxones. Inguus genuit Burgundiones, Toringos, Longibardos et Bawarios. Scit genuit Romanos, Brittones, Francos et Alamannos

2. *Cod. Sangallensis Nro. 752. 4° membr. sæc. IX exeuntis seu X, fol. 142.* Adam cum esset 150 annorum, genuit Seth et sic 6 ætates usque fol. 154 : et inde dominus Karolus solus regnum suscepit et Deo protegente gubernat usque in presentem annum feliciter, qui est annus regni ejus 43, imperii autem 40. Sunt anni totius summe ab origine mundi usque in presentem annum 4762. **INCIPIT GENERATIO REGUM. PRIMUS REX ROMANORUM ANALEU :** Analeus genuit Papulo; Papulus genuit Egegium; Egegus genuit Egegium; Egegus genuit Fadiru, et ipsum Romani perdiderunt. **TRES** fuerunt fratres unde sunt gentes, Erminus, Inguo et Istio frater eorum; Erminus genuit Gothos, Walagotus, Wandalus, Gepedes et Saxones. Hæc sunt gentes 5. Inguo frater eorum genuit Burgundiones, Loringus, Langobardus, Bajoarius. Hæc sunt gentes 4. Istio frater eorum genuit Romanos, Brictones, Francus, Alamannus. Hæc sunt gentes 4.

3. *Cod. regius Paris. Nro. 4628 A. sæculi X; et Ottobonianus 5081. sæc. XV.* **ITEM DE REGIBUS ROMANORUM.** Primus rex Romanorum Allanius dictus est. Allanius genuit Pabolus, Pabolus Egegius, Egegius genuit Egegium, Egegus genuit Siagrius, per quem Romani regnum perdiderunt.

Tres fuerunt qui dicti sunt. Primus Ermenius, secundus Ingo, tertius Escio. Inde adcreverunt gentes 15. Primus Ermenius genuit Gothos, Walagotus, Wandalos, Gippedios et Saxones. Ingo genuit Burgundiones, Thoringos, Langobardos et Baeweros. Escio genuit Romanos, Brittones, Francos et Alamannos.

4. *C. musei Britannici inter Harleianos Nro. 5859. Nennius sæc XI.* Primus homo venit ad Europam de genere Jafeth Alanus cum tribus filiis suis, quorum nomina sunt Hessitio, Armeno, Nege. Hessitio autem habuit filios quattuor. Hi sunt Francus, Romanus, Britto, Albanus. Armeron autem habuit quinque filios, Gothus, Valagotus, Gebidus, Burgondus ¹³⁸, Langobardus. Neugo autem habuit tres filios, Wandalus, Saxo, Boguarus. — Ab Hisionem autem orte sunt quattuor gentes, Franci, Latini, Albani et Britti. Ab Armenone autem quinque, Gothi, Walagothi, Gebidi, Burgondi, Langobardi. A Neugio vero quattuor, Boguarii, Vandalis, Saxones et Taringi. Istæ autem gentes subdivisæ sunt per totam Europam.

5. *Ex codice monasterii Cavensis Legum Langobardorum sæculi XI ineuntis.* Mulius rex tres filios habuit, quorum nomina hec sunt : Armen, Tingus, Ostius. Singuli genuerunt quaternas generationes; Armen genuit Gothos, Guandalos, Brigidos, Saxones; Tingus genuit Tuscos et Langobardos, Burgundiones, Bajoarios; Hostius genuit Romanos, Brittones, Francos et Alamannos.

6. *Cod. Vatic. Nro. 5001. anni c. 1500. fol. 140 :* Tres fuerunt fratres, ex quibus gentes 15. Primus Ermenius genuit Butes, Gualangutos, Guandalos, Gepidos, Saxones; Ingo genuit Burgundiones, Toringos, Langobardos, Bajoeros; Escio Romanos, Brictones, Francos, Alamannos.

(Cf. GREGOR. TUR., II, 5.) Cum itaque Wandali a Gallis recessissent, et rumor exisset Hunos in Gal-

liam velle prorumpere, Gallicanarum urbium populi qui erant residui, diffidentes viribus suis se illis posse resistere quorum barbaries jam eos potenter terruerat, munitissima expetierunt loca, quibus se tutari posse credebant adversus tremenda discursantium hostium molimina. Et plurimi quidem colles natura munitos occupavere, turribus et machinis ceteris et bellicis instrumentis se præmunientes, quæ hostibus formidini, suis vero essent fortitudini; quidam vero urbes nulla naturali virtute munitas vallo et murorum firmitate, interrupta sarciendo, diruta restaurando, inexpugnabiles reddidere. Sacerdotes vero cum clericis ad orationum confugerunt auxilia, et precibus continuis pulsabant aures domini Salvatoris, ut propiciaretur populo suo, inebriato nec vino neque sicera sed a fortitudine plagæ quam ei invexerat. Tantus enimvero timor ingruentium hostium omnes occupaverat, ut cuncta mortem ipsam intentare viderentur. Omnia enim perturbaverat inimicus, ut nichil videretur melius quam fugere e medio et latere. Cæca erant omnia, vastitas et contritio, calamitas et gladius cuncta repleverat. Obstupescere posset humana infirmitas, quomodo sub tantis Christianæ fidei doctoribus, pontificibus scilicet sacris quibus se Gallicana tunc temporis certatim munierat Ecclesia, tanta sustinuerit pericula conculcationes et obprobria, ni crederet iudicia Domini incomprehensibilia, quorum multam abyssum ut est investigare hominem velle desipere est. Et utique invenitur in scripturis, quoties ecclesie Dei violentior incubuit hostis antiqui furor, totiens ei Domini insuperabiles providisse castrorum spiritualium duces, qui et diaboli machinamentis potenter resisterent, et populo Dei laboranti cornu salutis erigerent. Quod ideo actum est dispensatione divina, ut et probati manifesti fierent, et infidelitate deteresa veritas magis ac magis splendesceret in lucem ipsam. Dum ergo hoc tempore omnis nutaret Belgica, beatus Pulchronius propter peccata populi inhabitantis prævidens et prænoscens maximam Gallie partem eversum iri, holocausta medullata cum adipe agnorum et arictum offerebat pro ovibus sibi commissis, ne forte Deum labiis honorarent, et corde longe posito manibus irritarent, fidemque verbotenus profitentes actionibus abnegarent. Suadebat flammis peccatorum elemosinis redimere, et crimina illa quibus tunc adhuc fere tota premebatur Gallia, de saturitate ventris securitate et ocio pululantia, confessione et penitentia digna abstergere, dicens ¹³⁷ quia qui accusatur testimonio conscientie, frustra Dei oculos sub umbra et foliis nititur effugere. Accedebant et miracula juncta prædicationibus, quæ per servum suum Deus operari dignabatur, ut quibus sola non sufficiebat prædicatione, terrerentur miraculo, immo ad cognoscendam

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁶ cod. V:::ndalos. ¹³⁷ superscriptum. ¹³⁸ burgandus. longobardus corr. burgondus. langobardus; ita et infra.

suam maliciam, et reprimendam atque delendam invitarentur. Sed quid non audet impunita nequitia? Nihil erat quod peccantes ab immanitate scelerum posset compescere, donec veniens gladius vindex iræ cælestis omnes percuteret sententia irrevocabili. [JORD.] Attila ¹³⁹ enim, ut diximus, rex Hunorum, quingentorum milium numero confisus exercitus, patre genitus Munzucco, vir in concussione natus in mundo, terrarum omnium metus, mirabili sorte cuncta terrebat, formidabili de se opinione vulgata. Erat namque superbus incessu, oculis vigentibus, ut elati potentia ipso quoque motu ¹⁴⁰ corporis apparet. Bellorum amator, ipse manu temperavit, consilio validus, supplicantium exorabilis, propicius in fidem semel receptis, forma brevis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, tenui naso, teter colore, originis suæ signa referens. Qui quamvis hic esset naturæ ut semper magna præsumeret, addebat tamen ei confidentiam gladius Martis inventus, apud Schitarum reges semper habitus, per quem arbitrabatur se orbis principem constitutum et potestatem sibi concessam bellorum homo subtilis. Antequam bella gereret, arte pugnabat. Unde et omnium civitatum et regnorum sitibat dominium. Aderat cum eo et Walamer Ostrogothorum rex et Ardaricus Gepidarum, quos propter sagacitatem suam super ceteros regulos Attila diligebat; cetera turba regum diversarumque nationum duces satellites Attilæ nutibus deserviebant. Ipse rex omnium regum super omnes pro omnibus sollicitus erat; more turbinis iaudentis omnia devastans et conterens. Quod sua miseria satis didicit Gallia. Inaudita namque ante se potentia solus Schitica et Germanica regna tenuit et utraque Romani orbis imperia terruit civitatibus captis; et ne reliqua disperderentur, annum vectigal accepit: ut Jornandis historiographus refert. In ovile ergo Dominicum lupis irruentibus, Hunis scilicet in populo Domini debacchantibus, innumerabilis eorum exercitus urbes invadit primæ Belgicæ ¹⁴¹, populos qui Wandalorum manus evaserant, et vix adhuc respirare valebant, clamantes de profundo miseriarum: *Hos fame, illos premit ferro; illos neci, istos addicit captivitati*. Miserabilis et prorsus miseranda conditio, videre plebes omni destitutas munimine, omni frustratas solamine, in quarum viscera recenti adhuc memoria Wandalicæ persecutionis rabies efferbuerat, has nunc tremere sub jugo Hunorum, pallere ora jejunio, in omni crudelium dominorum emori servitio, puellas, virginesque sacras, si quæ remanserant, matronas ¹⁴² etiam et ingenua quæque nobilia corpora lupanari sterni ludibrio; quibus optabilius fuerat ferro perimi quam tam ignominiosæ servituti subijci. Capti episcopi ludibrio

A fuere beluis, interfecti presbiteri et diversorum officia clericorum, subversæ ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi. O si possemus in speculam mentis ascendere et tantarum miseriarum genera inspicere, videremus gentes gentibus et regnis regna collisa, alios torqueri, alios necari, alios fluctibus obrui, alios ad servitutem trahi. Ubique luctus, ubique gemitus, et plurima mortis imago. Quot monasteria capta, quantæ fluviorum aquæ humano cruore mutata, vastatæ urbes et tracti greges captivorum! Peccatis populi facientibus fortes erant barbari, vicis Christianorum ¹⁴³ Hunorum superabat exercitus; offensus erat Deus, et accensus furor ejus ¹⁴⁴. Excecatum enim erat cor filiorum hominum, et præter paucos senes omnes in captivitate et obsidione generati non desiderabant, quam non noverant, libertatem ¹⁴⁵.

B Videbat inter hæc pontifex sanctus quod dolebat; populus jam quod merebatur agnoscebat. Nullum erat consilium, nulla evadendi spes, nullum nisi de Dei pietate refugium. Hortabatur filios saltem in die ultionis resipiscere, crimina quæ prius neglexerant, imminente jam cervicibus mucrone, confiteri et plangere ut possent iram Dei jam præsentem, jam incumbentem, in mansuetudinem vertere, ut gladius foris devastans, intus pavore deprimens, dum pervenerit usque ad divisionem animæ et corporis, fieret per patientiam sustinentibus placatio furoris Altissimi, ne renatos lavachro salutari mors secunda possideret, et de dampnatione corporis et animæ inimicus exultaret. Sic omnes documentis salutaribus informans et sacerdotali benedictione confirmans, incitabat universos ad coronam martyrii, ut per penitentiam uncti et quodammodo incorporati divinæ voluntati, mererentur fieri holocaustum regis æterni, purgati camino tribulationis. Munierant ¹⁴⁶ autem et ipsi civitatis loca oportuna, accessu difficilia, defensionem idonea, et eo se probus quisque et potens viribus contulit ad frustranda hostium molimina, imitati Machabeorum virtutem, qui dum simili coartarentur angustia, res illis fuit pro anima, gladius pro tuitione et tutela, studium pro vita tuenda, labor omnis ne simili ut dudum prosternerentur ignavia ¹⁴⁷. Nec erat perdifficile Hunos furoris cædisvæ suæ vesaniam longe lateque extendere; quam ob rem et populus ad vocem sacerdotis salubria momentis dum didicisset procul respicere proximum bonum esse, vias ¹⁴⁸ vitæ quas fastidivit per innocentiam, tenebat jam per penitentiam. Opperiebatur anhelò spiritu dependentem cervici mucronem, et gratissimum erat eis sic emori, dum reformidabant omni ferro graviolem barbaricæ dominationis et direptionis captivitatem. Advenerat jam dies tubæ et

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁹ Attila — histor. refert in margine postea addidit Hugo; non erant in Vita Pulchronii. ¹⁴⁰ nutu corr. motu cod. ¹⁴¹ Gallicæ corr. Belgicæ c. ¹⁴² matr. — corpora in marg. ¹⁴³ ejus corr. christianorum c. ¹⁴⁴ et a. f. e. in rasura. ¹⁴⁵ Post hæc scæ vel septem voces erasæ, quarum quarta fuit turba. ¹⁴⁶ Munierant — gentium in marg. atramento alio. ¹⁴⁷ Post hæc atramentum mutatur. ¹⁴⁸ vias et fastidivit in rasura.

clangoris, strepitus et ululationis. Diffunditur hostilis acies, flunt Christianorum caedes, fluant sanguinis flumina hostili crudelitate profusa, non bestiarum sed hominum cruore manantia. Senam qui reliqui erant ¹⁴⁹ nemo miserabatur, juvenes absque respectu trucidabantur. Matribus et virginibus nichil pudoris, nichil verecundiae servatum est; pueris et infantibus misertum non est. Pervenit gladius usque ad animam. Cum ante oculos reduco quod factum est, præ doloris amaritudine vox ipsa concluditur, quia in tanta plebis Dei vastatione meret mens, cor cruciatur et spiritus anxiatur. Miserere, Domine, populo tuo, funiculo hereditatis tuæ! Ne deseras partem tuam nec des eam in conculationem gentium.

Numerum igitur peremptorum sola Dei scientia colligit, quia civitatibus castellisque Wandalica numero crudelitate dirutis atque expositis, vix ullus erat receptui locus, vix ullus fugæ patebat aditus. Si qui vero se in abditiis silvarum occultuissent, pallebant marcentia ossa jejunio, præsertim cum et ibi non deesset qui latentes investigaret, inventos traheret, tractos prosterneret. Sic maxima pars Galliarum hostium præda efficitur, civitates aliquæ pene ¹⁵⁰ absque habitatione redduntur: qui evasere, in abditiis montium, in cavernis petrarum vitam trahunt potius quam deducunt. Adeo in nece populi peccantis ira deserviebat Altissimi. Plures ¹⁵¹ tamen sacerdotum cum plebibus sibi commissis in munitionibus ad quæ confugerant quasque attentius præmuniverant ex periculis ¹⁵² quibuslibet divina protectione et humana defensione liberati sunt. Hac itaque tempestate beatus Lupus evidentissima dedit suæ sanctitatis signa, qui, ut in ymmo ejus canitur, *dum bella cuncta perderent, orando Treceas munit.* In omnibus autem locis quæ ab eis vastata sunt, si quid inventum est opum, præda fuit; reliqua consumpsit incendium aut redemit vectigal annuam. Quid ¹⁵³ vero per singulas urbes et loca egerint, singulis urbibus et locis sua vexatio satis superque est testimonio. Nos breviter quis ejus audaciæ finis fuerit videamus, et sic ac enarrandum beati viri obitum reflectamus articulum.

Post multam igitur effusionem sanguinis sanctorum Aurelianis perveniunt. Regebat ¹⁵⁴ eo tempore Aurelianensem urbem sanctus Anianus, sextus urbis ejusdem episcopus, qui post sanctum Evantium, qui tempore Constantini principis et papæ Silvestri Desiniano successit, cathedram susceperat.

[JORD. 57.] Et cum ¹⁵⁵ Etius patricius, qui sub Marciano principe Gallias regebat, comperisset Singibanum ¹⁵⁶ Wandalorum regem, qui in ea morabatur et partibus Etii favebat Aurelianorum velle tradere civitatem, cui ¹⁵⁷ sanctus Anianus episcopus

A præerat, ut dictum est, misit ad Theodoricum regem Wisigothorum, petens auxilium contra Hunos, quibus si prævaluissent, mediam partem Galliae Gothis daret. [FRED.] Quod et Theodoricus annuit. Aliosque mittens nuncios ad Attilam regem Hunorum, auxilium petivit contra Gothos qui Galliam conabantur invadere; quibus si prævaluissent, mediam partem Galliae Hunis daret. Quod cum et Attila annuisset, utrimque Gothi et Huni pro parte Galliae gravi confligunt certamine. [JORD. 41.] Cæsa sunt eo prælio Wisigothorum ducenta milia cum rege Theodorico, Hunorum vero centum quinquaginta milia, exceptis ¹⁵⁸ 90 milibus Gepidarum et Francorum, qui inter se ante congressionem publicam mutuis cecidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunorum parte pugnantibus nocturno occursum. [FRED.] Sic orationibus beati Aniani et industria Aetii patricii civitas Aurelianis liberata est. Huni vero cum Ostrogothis in Mauriacensi resident campania. Thorsimundus autem qui patri in regnum successerat, collecto Wisigothorum omni exercitu patrem ulcisci desiderans, cum Hunis Mauriacæ campo confligit. [JORD. 58.] Tribus diebus continuo pugnatum est, Sangibano ¹⁵⁹ semper in medio positone ad Attilam deflecteret, et innumerabilis multitudo corrui. Etius vero consilio strenuus noctu veniens ad Attilam dixit: *Optaveram ut tua virtute regionem hanc a Wisigothorum infestatione potuissem eripere; quod fieri nequaquam potest. Hac enim nocte Theodoricus Thorsimodi frater cum maxima Gothorum gente advenit, quem præliando vincere non poteris, et utinam evadere possis.* [FRED.] Tunc Attila dedit Etio decem milia solidorum, ut ejus auxilio et virtute Pannoniam redire posset. Ipsa etiam nocte Etius ad Thorsimundum pergens, causam consimilem de adventu maximæ multitudinis Hunorum a Pannoniis confluxit, adjiciens, debere illum vereri, ne dum remoratur, frater ejus Theodericus regnum ei subriperet. Similiterque susceptis ab eo decem milibus solidorum auxilium spondet contra Hunos, et sic clam Wisigothi recedunt. His ergo fugientibus, Hunis quoque altera ex parte recedentibus, Etius, junctis sibi Francis, suos post tergum Hunorum direxit. Quos usque Toringiam persequutus est, et sic ejus virtute et ingenio Gallia ab hostibus liberatur. Cum igitur hæc factio Thorsimodo et Gothis perlata fuisset et illi promissam Galliae partem requirerent, urticulus aureus quingentarum librarum ¹⁶⁰ gemmis ornatus compositionis causa eis ab Etio transmittitur, qui usque hodie in thesauris Gothorum pro ornatu reservatur.

[JORD. 40.] Narrat ¹⁶¹ Getarum historia, Theodoricum Wisigothorum regem a Valentiniano juniore

VARIAE LECTIONES.

¹⁴⁹ q. r. e. postea additum; ad latus legitur eptis. ¹⁵⁰ ex.. plebous c.? ¹⁵¹ Quod — articulum in marg. ¹⁵² Regebat — susceperat in marg. ¹⁵³ in rasura. ¹⁵⁴ S. W. r. q. in ea m. et p. E. f. superscripta. ¹⁵⁵ e. s. A. e. p. in rasura; ut d. e. superscripta. ¹⁵⁶ exceptis — occursum in margine. ¹⁵⁷ S. s. in. m. p. ne ad A. d. in margine. ¹⁵⁸ Q. l. superscripta. ¹⁵⁹ Narrat — inglorius in margine folii antecedentis leguntur adjecto signo Θ. Sed ea huc pertinere, docent verba Verte folium in signo Θ quæ post reservatur superscripta habentur.

qui regnavit in partibus Occidentis ad usque hostes Pannonios incitatum, quatuor filiis domi dimissis, cum Thrasimundo et Theoderico ad prælium processisse; Etium e contra tanta cura et prudentia processisse obviam Attilæ, ut infinitum agmen non impar occurreret. Bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui simile nullum narrat antiquitas, ut rivulus humili ripa prælabens sanguine nimio torrentis more inundaret. Quo Theodericus, dum suos circumiret adhortans, equo dejectus et suorum pedibus conculcatus vitam finivit. Quo facto Wisigothi divisi ab Alanis invasis Hunnis pene Attilam trucidassent, nisi eo suos intra septa castrorum recludente nox prælium diremisset, quod circa nonam diei horam ceptum erat; ubi tamen obsidione clauderetur, nisi obstitissent sagittarii quibus se certatim munierat. At Thorismundus curatis exequiis dum patrem ulcisci desiderat, Etium quid ageret consulit. Qui metuens ne Hunis funditus peremptis a Wisigothis Romanum premeretur imperium, præbet consilium ut ad patrias sedes rediret regnumque arriperet, ne germani ejus paternis opibus præreptis regnum invaderent, et graviter cum suis quam cum extraneis pugnaret. Hoc responso accepto rediit ad Gallias. Qua discessione Attila cognita, ad oppressionem Romanorum intendit et Aquileiensem obsedit urbem, quæ est metropolis Venetiarum. Thorismundus in campis Catalaunicis, ubi et pugnaverat, regia majestate subvectus Tolosam ingreditur. Attila, Aquileia capta et crudeliter diruta et vastata, per reliquas Venetum civitates debachatur. Mediolanum subvertitur, Ticinum diruitur, vicina loca alliduntur, et totam pene Italiam demolitur. Romam dum intendit peraccedere et a suis removetur exemplo Allarici regis, quod ille post fractam Romam non diu supervixerit, Leo papa per se ad eum accessit, a quo delentus ultra Danubium pacta pace discessit, graviora se Italiae illaturum mala denuncians, nisi sibi Honoria Valentiniani germana Placidia filia cum portione opum regalium sibi mitteretur; quod ab Honoria et requisitum erat. (*Ib.*, 45.) Et dum Alanos ultra Ligerim consistentes sibi temptat subigere, a Wisigothis quorum intendebat exterminio, Alanis opem ferentibus, recessit inglorius. (*Ib.*, 44.) Thorismundus ergo Hunis devictis, pace suorum composita, obiit, Theodericus frater successit. Qui Reciarium Suevorum regem in Hispaniam invadentem auxiliariis Gundioco et Chilperico regibus Burgundionum usque ad internecionem prostravit, eo perempto; cui Recismundus sub Gothorum dominio successit. (*Ib.*, 47.) Et Theodericus occubuit, Eurico fratre ei succedente, qui Arelatum et Massiliam propriae subdidit ditioni. (*Ib.* 48.) Vixit autem usque ad tempus Theodemiri regis Ostrogotharum Gothis ¹⁶² eis omnino subjectis et Attilæ imperio parentibus. Nec aliter aliqua gens Scithica ab

A Hunorum imperio dirimi potuit, nisi in commune optata cunctis nationibus Attilæ mors prævenisset. Quæ tam vilis fuit ut vita mirabilis. Nam dum post innumerabiles uxores puellam sibi sociasset et in nuptiis hilaritate nimia resolutus vino somnoque gravatus esset resupinusque jaceret, sanguis qui insomniato de naribus fluebat, dum consuetis meatibus impeditur itinere ferali faucibus illapsus dormientem extinexit. De quo id accessit mirabile, quod Marciano principi Orientis de tam feroci hoste sollicito divinitas adsistens arcum Attilæ fractum eadem nocte ostendit, ut Priscus historicus refert. Nece autem ejus comperta, in mediis campis et intra tentoria serica cadavere locato spectaculum mirabile exhibetur. Nam de tota Hunorum gente lecti equites B locum quo erat positus ambientes, facta ejus cantu funereo prosequabantur, ingentem commensationem celebrantes luctumque funereum mixto gaudio explicantes. Cadaver autem loculo inclusum primum auro, secundum argento, tertium ferro communiunt, quod ferro gentes edomuerit, in auro vero et argento ornatum utriusque rei publicæ acceperit. Adduntur arma hostium cedibus acquisita falerique vario gemmarum fulgore pretiosi, diversi quoque generis insignia quibus aliquod decus colitur. (*Cf. ib.*, 50.) Et ut tot tantisque divitiis humana cupiditas arceretur, huic operi deputatos detestabili mercede trucidarunt, sepelientes scilicet ut esset mors momentanea sepelientibus cum sepulto. Locus vero sepulturæ ejus fluvius immanissimus ab alveo suo in septuaginta rivos extensus. Et ubi totus fluvii inundabat impetus, ibi sepulturæ est traditus, et obstructis rivis fluvius alveo suo est redditus.

Igitur Gallia ab infestatione Hunorum ita quidem tunc temporis liberata est. Pauci etiam qui remanserant Christiani divinam ultionem juste in se exercitam videntes et propitiationi ejus animo gratias agentes, exequendis mandatis Dei promptiori subdebantur animo. [BEDA.] Etius quoque patricius, magna occidentalis rei publicæ salus et regis Attilæ terror, a Valentiniano manu propria fraude perimitur. Qui postea a duobus Etii familiarissimis dolo Maximi interfectus est anno imperii sui 50, anno 4 Marciani. [FRED.] Cui succedens Maximus tyrannus D relictam Valentiniani sibi duxit uxorem, et quarto mense tumultu militari occiditur, succeditque Avitus, a Gallicano exercitu primo Tolosa a Gothis, deinde apud Arelatum augustus appellatus. Qui tertio anno imperio et vita caruit, et Marcianus monarchiam optinuit. Quo mortuo anno ab incarnatione Domini 457, Majorianus in Italia et Constantinopolim Leo augusti appellantur. Anno igitur ¹⁶³ ab incarnatione Domini 455, antequam Avitus imperator fieret, Gaisericus Wandalorum rex sollicitatus a relictâ Valentiniani, Romam ingreditur, ditatusque opibus Romanorum Africam redit, Valentiniani uxorem et duas

VARIAE LECTIONES.

¹⁶² Gothis — est redditus in marg. ¹⁶³ Post hæc tria fere vocabula crasa.

filias et Etii patritii filium Gaudentium secum habens. [ISID.] Regnavit Gaysericus a. 57, m. 3, et eo mortuo successit Honoricus.

[JORD. 50.] Igitur ¹⁶⁴ mortuo Attila, dum successores ejus cuncti imperare cupiunt, omnes simul imperium perdiderunt. Ardaricus enim, Gebidarum rex famosissimus, contra filios Attilæ primus insurgit, et bellum commissum est in Pannonia concurrentibus gentibus variis quibus Attila dominatus fuerat, Gothis, Gebidis, Suevis, Hunis, Alanis, Erulis, quorum triginta milia Ardarici gladius interemit; reliqui fugantur. In ¹⁶⁵ eo prælio Elac major filius Attilæ occiditur, reliqui fugantur juxta litus Pontici maris, ubi prius Gotthorum sedes fuere. Gepidæ victores Daciæ fines occupaverunt, Gothi Pannonias, Huni Illiricum, Alani Scythiam inferiorem. Erma junior Attilæ filius extremam minoris Scythiæ sedem sibi accepit, et habuit Marciano imperante.

Beatus itaque Pulcronius, urbis Clavorum episcopus, cursu vitæ consummato discessit 2 Kal. Mai. et migravit ad Dominum. Corpus ejus in ecclesia sancti Amantii nomine honore dicata sepultum est: licet a multis astipuletur, timore hostium sepultum eam juxta viam publicam, quia in ipsis bellorum tumultibus raptus sit, ne videret exterminium civitatis et populi, et postea rarescentibus bellis super eum edificata sit ecclesia a viris timoratis. Unde postea evolutis aliquot annis nutu divino levatum sit sacratissimum corpus ejus, et in ecclesia sancti Petri ut sanctum decuit honorifice reconditum. Successit ei sanctus Possessor, de quo certum habemus quia placuit Deo et inventus est justus. Obiit et ipse mense Decembrio, die primo, et in ecclesia sancti Petri sepultus ¹⁶⁶. De sancta eorum memoria hoc in patrum scriptis invenimus, quod (BERCARI G. *ep. Virid.*) eorum merita Deo fuerint grata, et inter cives sanctorum ipsi fuerint annumerati. Celebratur dies translationis annuatim celebri memoria 4 Nonas Maii.

[JORD. 53.] Ostrogothorum ¹⁶⁷ autem rex post Walamerem Theodemir fuit, et post eum filius ejus Theodericus fuit rex potentissimus. Qui annorum septem pacis obses Marciano redditur et Constantinopolim ad Leonem ducitur. Quo tempore Gothi Hunos usque ad interneccionem sternunt, Scirorum gentem deleverunt. Quo prælio Walamir occubuit, et a Teodemiro fratre ejus Suevi, Sarmatæ, Gepidæ et Alani vastantur et subjiciuntur, et a Leone imperatore filius ei redditur. (*Ib.*, 56.) Theodemir fratrem suum Widimer ad Italiam dirigit, ubi ille defungitur heredem sui nominis relinquens, qui magnis muneribus a Glicerio imperatore susceptis ad Gallias venit

A et junctis Wisigothis Gallias suo jure defendit, quæ a vicinis gentibus premebantur. Theodemir autem Pannoniam invadit et Thessalonicam, et ab Ylario patricio muneribus sumptis loca quæ incolerent accipiunt sicque quiescant. Theodemir obiit, Theodericum relinquens heredem, ut dictum est, Zenone imperante. (*Ib.*, 57.) A quo Theodericus invitatus et consul factus et in filium adoptatus, missus est Romam ad liberandum eam a tyrannide regis Thorcilingorum et Rugorum: quam et tercio ingressus sui in Italiam anno optinuit, et regio coronatus est diademate, Alarico super Wisigothos regnante, Sigismundo in Burgundia, qui et ejus filiam habebat, Clodoveo in Francia, Ermenfrido in Toringia, Trasamundo super Wandalos. (*Ib.*, 58.) De Alarico natus est Amalaricus. Qui cum regnaret in Gallia et Hispania, a Francis apud Barcinonam peremptus, regnum cum vita amisit. Postque in Wisigothis Theudis regnans, Agili regnum reliquit, contra quem Athanagildus cum Liberio patricio Romanorum insurrexit. Super Ostrogothos vero in Italia post Theodericam Athalaricus filius filii ejus regnavit, cui successit Theodatus. Quo dejecto, Witigis rex creatur, in quo finitum est regnum et cessit Romano imperio.

Redeamus jam ad successiones imperatorum et pontificum Romanorum. Majorianus quinto anno regni sui interficitur Romæ contra Wandalos profectum faciens, et Antimus imperator efficitur, anno 7 Leonis imperatoris. (*Ib.*, 45.) Antimus ¹⁶⁸ imperator a Recimero genero suo bello intestino peremptus, regnum reliquit Avito. Qui ultro recedens Placentiæ episcopus factus, regnum liquit Olibrio. Et hic spadonum ensibus occubuit. Et Glicerius apud Ravennam cæsar factus, a Marcellini sororis filio Nepote vix anno exacto episcopus ordinatur in portu Romano. Et Nepus fugiens Orestem, qui filium suum Augustulum apud Ravennam imperatorem creaverat, apud Dalmatias defecit. Cui successit Augustulus, quem ab augustali dignitate Odoacer Herulorum rex dejecit et imperium obtinuit; et sic augustalis illa sublimitas, quæ ab Octaviano cepta est, apud Romam deperiit, anno ab incarnatione Domini 475, imperii vero 522, ab urbe condita 1214. (*Gesta p. R.*) Anno ab i. D. 466. Hilarius sedit Romæ a. 6, m. 3, d. 10. Cui successit Simplicius, sedit a. 15, m. 1, d. 4. Sub hujus episcopatu venit relatio de Grecia ab Achacio Constantinopolitano episcopo, affirmans Petrum Alexandrinum episcopum Euthichianistam hereticum factum. Tunc Simplicius dampnavit Petrum Alexandrinum, eo quod Acacius innumera crimina de eo affirmabat, reservato tempore penitentiae. Obiit ergo Simplicius et

VARIAE LECTIONES.

¹⁶⁴ Hinc incipiunt varia additamenta, quæ parva membranæ lacinia inserta continentur, valde difficilia dijudicatu, quoniam nulla fere argumenti ducis concinnitate et signa appicta interdum evanuerunt. Accurate quantum potui signa secutus sum et ubique indicavi. URLICHS. ¹⁶⁵ In — fuere in scedula assuta. ¹⁶⁶ Huc videntur pertinere verba in superiore margine atramento eodem verum tenuibus ductibus appicta: Severus . . . fuco 4. anno occubuit. ¹⁶⁷ Ostrog. — imperio in marg. ¹⁶⁸ Antimus — Domini 596. in scedula assuta.

sepultus est in ecclesia beati Petri 6 Non. Marcii, A et cessavit episcopatus dies 6.

[FREDEG.] Post captam igitur Romam regnum Gothorum bifaria divisione partitum est, et qui in Italia remanserunt, ditioni se imperii tradiderunt; reliqui Tolosam Aquitanie civitatem sibi statuerunt sedem. Elegerunt Adaulfum regem, qui et Placidiam duxit uxorem, ut dictum est. [ISID.] Quo septimo anno occiso, Vallia successit, et ei Theodericus, et Theodorico Thorsimodus, Thorsimodo quoque Theodericus, et ei Euricus frater ejus. Qui Hispanias Galliasque et totam Burgundiam sibi subdens 24° anno regni sui Arelato obiit. Cui successit Alaricus contra quem Clodoveus pugnavit. [FREDEG.] Gothi ergo, qui terram Italiae possederunt, et se ditioni imperii Leonis tradiderunt, cum ab Odoacro rege Herulorum et vicinis gentibus assidue vastarentur, per legatos Leonem imperatorem postulaverunt, ut Theodericum eis institueret patricium, qui adversariis eorum resisteret. Quod imperator Leo clementer annuens, cum consilio senatus Romam Theodericum direxit, qui a Romanis et Gothis patriciatus honore gloriose susceptus est. Hic ex genere Macedonum fuit. Idacius enim patricius et Eugenia uxor ejus cum essent absque liberis, et haberent in ministerio creditarios pueros, Theodorum et Liliam Macedones, unde parvuli fuerant advecti, copulaverunt eos invicem. Eugenia jussit puellae ut in nocte qua jungerentur quicquid vidisset in somnio sibi referret. Vidit ergo puella somnium, quod arbor de ea exiliens tam excelsus esset ut nubes penetraret. Quod cum viro narrasset, dicit ad eam: *Cum steteris in conspectu dominæ tuæ, dices ei vidisse te hac nocte equum et equam nimie pulcritudinis, quos sequebatur equus parvulus, ambulantes in medio dominorum tuorum.* Eugenia hoc audiens viro suo punit, et putantes liberum futurum, statim utrosque liberos esse jusserunt, et rebus plurimis ditaverunt. Peperit ergo Lilia filium nomine Theodericum, quem Idacius et Eugenia, quia esset decorus, prudens et fortis et longus, sibi adoptaverunt in filium. Post quorum mortem præcepto Leonis imperatoris militare jussus, duodecim annis militiam gerens tantæ fortitudinis et ingenii prælia gessit, ut ab omnibus diligeretur. Postremo senatores palatii tanto invidiæ dolore cum persecuti sunt, ut inquirerent qualiter jussu imperatoris interiret. Tholomeus autem quidam de senatoribus cum eo amicitiam iniit, quam usque in diem obitus custodivit. Susceptus ergo a Romanis et Gothis cum Odoacro qui Romam optinuerat et Herulis plura prælia gessit. [FREDEG.] Die igitur quadam invito prælio Theodericus cum Gothis, fugiens Ravennam ingressus est. Ubi Liliam matrem suam inveniens, ab ea correptus cum improperio, quod non esset ubi fageret nisi ut iterum ingrederetur uterum de quo natus esset, nimium confusus, cum paucis iterum obviam

exivit Odoacro et Herulis. Quos dispersos inveniens, cum paucis eos superat, persecutusque Odoacrum vinctum cum uxore et liberis interfecit, gentemque et regnum Herulorum delevit.

[ISID.] Postquam vero Wandali ad Affricam transierunt, Galiciam Suevi sortiti sunt: et rex eorum Erenricus regnavit a. 52, et post eum Recila a. 8, cui Recianus filius successit, et catholicus factus regnavit a. 8. Quo interfecto Maldra, Frumarius et Reccimundus reges constituuntur. Multis itaque Suevorum regibus in Arriana perfidia permanentibus, tandem regnum Theodomirus accepit, qui statim Suevos catholicæ fidei reddidit. Cui Maro successit et regnavit a. 14. Huic Eboricus successit, quem Audeca sumpta tyrannide regno privavit et monachum fecit. Contra quem Leovigildus Gotthorum rex pugnavit et captum totondit et presbyterum fecit, et sic regnum Suevorum in Gothos transfertur, quod manserat a. 177. Regnum vero Gotthorum postea duravit a. 380. Leovigildo, regi Hispaniæ qui Alarico successit, Richaredus rex successit, fratre ejus Herminigildo martyrio a patre coronato. Hic Richaredus secrete baptizatus, omnes Gothos Toleantum adunatos ad fidem catholicam reduxit, anno ab incarnatione Domini 596.

[ADO.] Tempore ¹⁶⁹ Leonis Ylarius Arelatensis et Claudianus Viennensis clari habentur. Pyminiola, soror sancti Ylarii Arelatensis, uxor fuit sancti Lupi Trecassinensis, cujus discipulus fuit sanctus Pulchrenius Virdunensis. Septem autem simul fuere annis.

(*Gesta p. R.*) Tempore igitur Odoacri regis sedit Romæ Felix natione Romanus, patre Felice presbytero, a. 8, m. 11, d. 18. Fuit usque ad tempora Theoderici. Sub hoc iterum venit relatio de Grecia Petrum Alexandrinum revocatum ab Acatio Constantinopolitano, et facto concilio Felix papa dampnavit Acatium cum Petro. Leo ergo imperator exactis in imperio 17 annis obiit anno ab inc. Dom. 474. Successit alter Leo et eodem anno defunctus est. [ISID.] Tunc Zenon imperator efficitur, quod tenuit a. 16. Sub quo corpus Barnabæ apostoli reperitur. Ab hoc relatio venit ut penitens rediret Acatius. (*Gesta p. R.*) Tunc papa Felix misit duos episcopos Mesenum et Vitalem, ut si invenirent complicem Petri Acatium dampnarent eos. Qui corrupti pecunia non fecerunt juxta præceptam apostolicæ sedis. Eodem tempore facta synodo invenit judicium, ambos episcopos corruptos pecunia, et ejecti sunt a communione. Hic sepultus est in basilica beati Pauli, et cessavit episcopatus dies 5. Post eum Gelasius natione Afer, patre Valerio, sedit a. 4, m. 8, d. 9. Hic fuit amator cleri et pauperum et liberavit a periculo et fame urbem. Hujus temporibus Manichei in urbe inventi exilio deportati sunt, et codices eorum incendio concremati. Hic revocavit Mesenum ad communionem sub satisfac-

VARIAE LECTIONES.

¹⁶⁹ Tempore — annis in marg.

etione, et purgatus receptus est. Hic dampnavit in A perpetuum Acatium et Petrum, nisi resipiscerent. Obiit 11 Kal. Dec. Fecit tractatus et hymnos.

[BEDA.] Post Zenonem imperavit Anastasius anno ab incarnatione Domini 490, annis 27, qui, quia catholicos insequutus est favens heresi Euthicetis, fulmine interiit. [ISID.] Trasamundus ¹⁷⁰ Wandalorum rex catholicas ecclesias clausit et 220 episcopos Sardiniam misit. Regnavit a. 27, m. 4. Cui successit Ildiris Honorici filius.

(*Gesta p. R.*) Anastasius papa, natione Romanus, sedit Romæ a. 1, m. 11, d. 24. Ab hujus communi-
one subtraxerunt se multi, eo quod sine consilio ecclesiæ catholicæ communicasset cuidam diacono Thessalonicensi, nomine Fotino, qui communicabat Acatio. Et cum vellet a decessoribus suis dampna-
tum occulte revocare Acatium, non potuit, quia di-
vino iudicio percussus interiit. Successit Symma-
chus 53 a Petro, natione Sardus, patre Fortunato, sedit a. 15, m. 7, d. 27. Fuit tempore Anastasii et Theoderici. Constituit ut die Dominico et sanctorum nataliciis canatur *Gloria in excelsis*. Hic inter multa ecclesiarum opera omnibus episcopis per Affricam et Sardiniam exilio religatis omni anno necessaria ministrabat.

Anno ab inc. Dom. 509, obiit sanctus Benedictus, et in Monte Cassino per 15 annos jacuit, et post corpus ejus in Galliam translatum est anno 660. Tempore Anastasii claruit Antonius.

(*Gesta p. R.*) Hic et Laurentius sub intentione ordinati sunt uno die, et confirmatus est Symmachus, et ordinavit sub intuitu misericordiæ Laurentium episcopum in Nucarina civitate. Post annos 4 zelo ducti quidam de clero et senatu incrimina-
verunt Symmachum, et facta sunt mala pejora prio-
ribus. Quidam vero de senatu quasi consultius agentes, miserunt ad Theodericum regem, ut eis destinaret qui ordinaretur apostolicus depositis illis utrisque. Qui contra sacros canones misit eis Petrum, Altinæ civitatis episcopum. Symmachus vero congregans universalem synodum 425 episcoporum, prius purgavit se de crimine quod de eo ferebatur, deinde tam ipse quam omnes dampnaverunt Petrum a rege missum ut invasorem sedis apostolicæ, et Laurentium similiter qui seditiosis assentiens vi-
debatur se ad papatum ingerere. Ipse vero in Do-
mizic confortatus usque ad diem dormitionis suæ permansit apostolicus. Audiant qui favorem terreni principis divinæ voluntati anteponunt, et intelligant istius dampnationis sententiam usque ad se dirivari et pertingere, quæ a beato Symmacho papa et aliis 425 episcopis in Petrum et Laurentium legitur processisse. Discant hic saltim ¹⁷¹ hi qui apostolicam sedem invaserunt et Romanæ ecclesiæ præjudicium fecerunt, qui favorem terreni principis divinæ auctoritati anteponunt, secundum tam evidens exem-

plum, dampnationi suæ ipsi esse obnoxii; nec malint cum impiis in circuitu ambulare, aut vertiginem capitis sui quæ in propatulo est defendere, quam errorem suum simpliciter confiteri et doctrinam suscipere.

Zenon ¹⁷² et Anastasius imperatores Euthichianistæ, hi leguntur prius sibi sanctam catholicam ecclesiam subdidisse, ita ut catholicos episcopos exilio religarent et apostolica traditione postposita sibi consentaneos in eorum sedibus subrogarent. Nam ante horum tempus leguntur quidem heretici imperatores catholicos episcopos multis modis vexasse, electioni vero aut promotioni cujuslibet pontificis nusquam leguntur se miscuisse. Siquidem sub eisdem Euthichianistis imperatoribus et Constantino-
poli et reliquis urbibus legitur innumerabilis fide-
lium multitudo cleri et populi pseudoepiscopos eorum nullatenus suscipere voluisse, quia constabat eos absque sui electione in Dei contemptum et sui erroris augmentum a præfatis principibus promotos fuisse. Ut enim tradit Anastasius, sanctæ Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, in chronica Theophanis et Georgii Dei cultorum, quam ipse de Greco in Latinum transtulit: [ANAST.] « Vicesimo imperii Anastasii anno, Johanne Niocetæ Alexandrino episcopo heretico mortuo, Dioscorus junior prælatus est episcopus Alexandria. Qui cum manus impositionem accepisset, recesserunt multitudines rusticorum dicentes, quia nisi sicut sancti canones continent fiat episcopus, non recipietur. Principes enim intronizaverunt eum. Dyoscorus autem venit ad Sanctum Marcum, et venientes clerici induerunt eum secundo et iterum eum consecraverunt. Et ita veniens ad Sanctum Johannem perfecit collectam. Cum autem esset illic Theodosius filius Calliopii augustalis et Achacius magister militum, turbæ turbatæ ceperunt injuriis afflicere filium augustalis, eo quod laudaret imperatorem Anastasium, et insipientes quidam a sede depulerunt eum et interfecerunt. At vero Achacius magister militum quotquot capere potuit interfecit. Quod audiens imperator iratus est. Porro Dioscorus mitigavit eum. Cumque Constantinopolim venisset apud imperatorem pro Alexandrinis intercessurus, ab orthodoxis publice conviciis appetebatur. Quam ob rem et ipse cum ob homicidium intercessisset, eum festinatione recessit. » Ecce quibus primis auctoribus seculi principes suos pontifices nituntur Dei ecclesiæ promovere. Sequentes autem horum hereticorum exempla quidam Grecorum imperatores regni sui urbibus suos episcopos imponentes, Romanæ vero urbi hoc pepercerunt. Decretum enim electionis a clero et senatu susceptum sibi mitti stauerunt, priusquam futurus pontifex consecratur. Quod cum legatur sepius directum fuisse, nusquam tamen legitur eos Romanorum electionem mutasse aut reprobasse,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁰ Trasam — filius in marg. ¹⁷¹ saltim — anteponunt in marg. ¹⁷² Sequentia in marg.

Hoc tamen quia Domino erat contrarium, ut ecclesia pontifice careret, usque dum qui decretum ferebat iret et rediret, penitus respuerunt sequentes imperatores, religione præstantes, quod liquido cognoscere possumus in præceptis Constantini principis ad Benedictum episcopum et clerum et populum Romanum. Itaque qui attendit alios Grecorum imperatores decretum sibi mitti noluisse, attendat eos nunquam electionem mutasse, attendat etiam¹⁷³.

Post Anastasium Justinus senior accepit imperium anno ab inc. Dom. 517; regnavit annis 9. (*Gesta p. R.*). Ormisda Campanus sedit Romæ anno ab inc. Dom. 511, sedit a. 8, d. 14, patre Justo de Frisone. Hic constituit clerum et presbiteros erudit. [BEDA.] Post hunc Johannes Tuscus, patre Constantio, a. 2, m. 8, p. 15. Hic Constantinopolim veniens ad portam quæ vocatur Aurea, in conspectu omnium roganti cæco lumen reddidit. (*Gesta p. R.*) Qui cum redisset et Ravennam venisset, Theodericus eum cum comitibus carceris afflictione peremit, invidia ductus quod catholicæ pietatis defensor Justinus honorifice eum suscepisset; quo etiam anno Symmachum et Boetium patritios occiderat, et ipse 99 post hoc facinus die morte subita sequenti periit anno. [BEDA.] Episcopi de exilio, quo per Africam et Sardiniam tenebantur, revertuntur post annos 74 hereticæ profanationis. [ADO.] Julianus Viennensis ecclesiæ episcopus claruit. [ISID.] Childericus enim, qui et Ildiris, Honorici filius ex Eudochia captiva Valentiniani filia ortus, post Trasamundum Wandalorum regnum obtinuit. Hic pro sacramento quo erat astrictus, ut quam diu regnum teneret episcopos ab exilio ne revocaret, antequam regnum acciperet, catholicos sacerdotes quos Trasamundus dampnaverat, ab exilio revocavit. Quem Gilimer sumpta tyrannide regno privavit, qui et Childericus dictus est et regnum optinuit. [FREDEG.] Justinus non multo post bellum in Persas movens, cum Calcedonem pertransisset, morbo periit, et Justinianus in regnum elevatur. Qui cum regem Persarum oppressum vinctum teneret, honorifice eum in cathedra sedere jussit, quærens ab eo civitates et provincias rei publicæ. Cumque ille diceret: *Non dabo*, et Justinianus econtra verbo rustico responderet: *Denas*, ob hoc illo in loco civitas fundata nomen accepit Denas. Receptis ergo provinciis et civitatibus plurimis, permisit eum in Persas regnum recipere, et cum magno triumpho reversus est Constantinopolim. Qui cum unico amore diligeret Belsarium, instituit eum patricium in illis partibus Africæ quæ a Wandalis non fuerat occupata. Senatus autem zelo ductus suggessit de eo imperatori quod dejectionem ejus meditaretur, ut ipse in regnum sublimaretur; et ob id zelum ducens adversus Belsarium, jubet eum Wandalos expugnare, a quibus multæ militum le-

giones sepe fuerant trucidatæ. Belsarius timens Wandalos, adhortante Antonina uxore sua Christiana, votum vovit Deo se futurum Christianum si posset Wandalos superare. Wandali super litus maris castra metantur, Belsarius econtra terrestri prælio et Antonina navali procedere parant. Cum jam prope conflictum essent, Antonina cum suis egressa, omnes mulieres et liberos Wandalorum delevit, nec animal ex illis vivere permisit. Quod ubi Childemer audivit, retrorsum ad castra rediens, destructa phalanga prælii a Belsario et Antonina, terra marique vallatus cum suis omnibus ad interneccionem cesus est. Qui fugiens cum duodecim tantum Wandalis in castro tuto se recepit, ubi coartatus petebat Belsarium, ne ligatum eum imperatori præsentaret. Quo promittenti non se eum ferro, non ligno, non corrigia, non cre ligandum, Childemeris se reddidit. Quem Belsarius catena argentea constrinxit, sociosque ejus interfecit, ipsumque Justiniano præsentavit; quem ille in palatio suo habitare jussit, sed sputis et opprobriis gravibus obprimebat. Petensque imperatorem ait: *Habitatores palatii tui sputis et opprobriis opprimunt me; quorum ego si juberis duodecim et ego unus cum equo quem habui ante conspectum gloriæ tuæ armati accederemus ad prælium, cognosceres cui ex nobis validitas sit aut ignavia.* Quod cum Justinianus duodecim militibus jussisset, ille dum eos aggreditur fugam fingens, omnes singulatim interfecit. [ISID.] Post hac jussu imperatoris eunuchus factus, in provincias vicinas contra Persas patricius ordinatur, et¹⁷⁴ sic regnum Wandalorum finitum est anno ingressionis eorum in Hispaniam 97, et manserat a. 113. [FRED.] Senatus iterum Belsarium Justiniano facit odiosum. Quam ob rem ab honore patriciatus deponitur. Iterum quendam Florianum in imperium nititur sublimare et Justinianum dejicere. Qui petens Belsarium ut se adjuvaret, nuncios misit ad eum. Et ille fingens se Florianum adorare vallatus pueris suis Florianum gladio percussit et omnes inimicos suos qui erant cum eo, coronamque auferens a capite Floriani imposuit capiti Justiniani, reddens ei basia per manus [FRED.].

A. 525. Justinianus imperator Justini majoris nepos regnavit a. 57. Quo defuncto in Constantinopolim Justinus a. 563 ambivit imperium, vir iniquus et cupidus.

[ADO.] Tempore¹⁷⁵ Justini Pantagathus Viennensis quinque annis, cui successit Ysielnus. Tempore¹⁷⁶ Justiniani imperatoris Dominus Viennensis episcopus floruit.

[FREDEG.] Teodericus igitur Gotthorum rex, de quo supra retulimus, cum tempore Leonis imperatoris renuisset subire ditionem imperii, triginta annis cum magna felicitate regnavit. Fuerunt omnes anni quibus regnavit in Italia 52 anni, a finibus Pannoniæ usque ad Rodanum fluvium, a Tyrreno mari

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷³ Hic quædam discerni nequeunt. ¹⁷⁴ et — 113. in marg. ¹⁷⁵ Tempore—Ysielaus in marg. ¹⁷⁶ Tempore—floruit in marg.

usque ad Alpes Penninas et Yseram fluvium. 14 A anno regni sui basilicam sancti Juliani Brivatæ columnis mirificis ornata exstruxit. Civitates omnes quas regebat miro opere restaurare et murire solertissime fecit. Palatium splendidissimum Papiæ quæ Ticinum cognominatur, Ravennæ quoque et Veronæ fabricare jussit. Cujus filiam Sigismundus Burgundionum rex habuit uxorem. Post ¹⁷⁷ quem suscepit regnum Athalaricus filius filiae ejus et ei Theodatus. [JORD.] Quo dejecto, Vitiges rex creatur, et hic a Justiniano per Belsarium victus opprimitur, et Constantinopolim ductus patricius creatur. Sic regnum Gotthorum post a. 2500 Romanorum cessit imperio.

Amator ¹⁷⁸ episcopus Silverio papæ (MANSI, IX, 7): A quibusdam, Pater dilectissime, audivimus vos a sede sancti Petri injuste pulsum et exilio dampnatum. Quod nimis grave ferentes, misimus vobis argenti libras 50 ad vestram vestrorumque sustentationem. Silverius papa Amatori episcopo: Omnia patritia mihi infesta erat, quod non restituebam Antemium dudum patriarcham Constantinopolitanum, quem Agapitus prædecessor meus meritis suis donavit. Urgente etiam jussione exierunt falsi testes, dicentes adversum me crimina quorum nunquam particeps fui. Sed dum multi in illa accusatione persisterent, timuit Wilisarius patritius noster, et mandavit me ad se venire pacifice pro quibusdam ecclesiasticis dispositionibus in palacium principis, et ad primum et secundum velum retinuit omnem clerum et populum qui mecum veniebat, et nullum permisit introire nisi me solum et B Vigilium nostrum. Me vero vi retentum et ante prædictam patriciam deductum miserunt quomodo sustentor in exilium, pane tribulationis et aqua angustiae. Comites propterea duos dimisi nec dimitto officium meum, sed cum episcopis quos congregare potui, eos qui talia erga me egerunt anathematizavi, et una cum illis apostolicarum synodali auctoritate statui, nullum unquam decipiendum, sicut deceptus sum, et si aliquis deinceps ullum episcoporum ita deciperet, anathemaranatha fieret in conspectu Dei et sanctorum angelorum. Silverius Vigilio: Quia contra jura canonica temporibus Bonifacii papæ ipso vivente successor ejus designari conabar, nisi tibi amplissimi senatus obviasset justitia, tunc providentia pastoralis tua debuerant execranda jam vicia detruncari. Sed dum parvum vulnus in te neglectum est, insanabilis adcrevit apostamia, quæ nisi ferro altius abscidatur, fomentum, non poterit sentire medicinam. Quippe nequissimi spiritus audacia ambitionis frenesiam concipiens in illius apostolici medici cui animas ligandi solvendique potestas concessa est versari contumeliam, novumque scelus erroris iteris rursus inducere, et in morem Symonis cujus te discipulum ostendis, data pecunia meque repulso, qui favente Domino tribus jam

emensis temporibus ei præsideo, tempore meo iteris invadere. Habe ergo cum his qui tecum erunt plenæ dampnationis sententiam, sublaturumque tibi nomen et munus ministerii sacerdotalis agnosce, Spiritus sancti judicio et apostolica anathematis auctoritate dampnatus. Sic enim decet fidem sanctorum Patrum in ecclesia servare catholica, ut quod habuit amittat, qui improba temeritate quod non accepit assumpserit.

(H. Misc.) Justinianus 5 imperii anno promulgavit, ne militarent nisi catholici soli, dans hereticis inducias nisi sese movissent ad conversionem. Hunc adiit Agapitus papa pro quibusdam rogaturus, sed sentiens eum Euthicetam factum, cum eum argueret, et ille graves ei minas intentaret, ait papa: Ego ad Justinianum Christianissimum venire desideravi, sed Diocletianum inveni. At ille videns ejus constantiam inconcussam et inadulatam, ad catholicam fidem cum multis regressus est. Anthimum quoque regiae urbis episcopum præfatae hereseos defensores publice communionem privavit, et non multo post in eadem urbe defunctus est; cui successit Silverius. Belisarius post hec Carthaginem cepit, cum 95 annos Wandali eam tenuissent, et omne Wandalorum regnum et stirpem deleverit. (Gesta pont. Rom.) Silverius itaque cum rogaretur ut Anthimum restitueret, noluit. Ob hoc a Belisario nolente captus ex præcepto Theodoræ augustæ in Pontia insula exulans obiit.

Nomina pontificum Lugdunensium ab inicio: C Photinus martyr. Hyreneus martyr. Zacharias. Helius. Faustinus. Verus. Julius. Tolomeus. Vocius. Maximus. Tretradius. Verissimus; hic interfuit Sardicensi synodo 4. Sanctus Justus. Sanctus Alpinus. Martinus. Sanctus Antiochus. Elpidius. Senator. Sanctus Eucherius. Salonius. Sanctus Veranus. Sanctus Paciens. Sanctus Lupicinus, tempore Wandalicæ persecutionis. Rustitius. Stephanus. Viventius. Sanctus Lupus, tempore Sigismundi et Clodovei. Lyconcius. Sanctus Sacerdos, tempore Childeberti. Sanctus Nicetius, tempore Childeberti ejusdem. Sanctus Priscus; hic auctor synodorum 21, 22 et 24 extitit. Sanctus Etherius; huic scribebat beatus papa Gregorius. Secundinus. Arigius. Tetricus. Gandericus. Viventius. Sanctus Aonemundus martyr. Sanctus Genesis. Sanctus Landebertus; hujus tempore obiit sanctus Bonitius et Lugduni est sepultus, qui Clippiaco in palatio regali sanctum Ansbertum Rotomagensem consecravit antistitem. Sanctus Gudinus. Fulcoaldus ¹⁷⁹. Hic est Fulcoaldus episcopus, qui corpus sancti Boniti ¹⁸⁰ Arvernensibus reddidit. Madalbertus. Ado. Eldoynus. Leitradius tempore Karoli Magni; hic restauravit Lugdunensem ecclesiam post destructionem Wandalorum. Agobardus doctrina clarus tempore Ludovici Pii.

VARIAE LECTIONES.

¹⁷⁷ Post — imperio in marg. ¹⁷⁸ Sequentia omnia usque ad finem catalogi pontificum Lugdunensium in folio assuto. ¹⁷⁹ fulc. deletum. ¹⁸⁰ vox deleta.

ere annos Lugdunensis ecclesia primatum æcclesiarum in Gallia ab ipsis temporibus apostolorum optinens ¹⁸¹, vices Romanorum pontificum pro suæ sanctitatis merito optinuit. Remigius tempore Karoli Calvi. Sanctus Aurelianus legatus Romanæ sedis; post quem, fuit Agrinius Linguonensis qui non habetur in numero. Aluvala. Bernardus. Austerius. Remigius. Anschericus. Wido. Amblardus. Borchardus senex. Borchardus juvenis. Sanctus Odelricus. Halinardus. Sanctus Gebuinus. Hugo ¹⁸².

[FREDEG.] Langobardorum igitur gens priusquam hoc nomine vocaretur egressa de Scatanavia quæ est ultra Danubium et mare oceanum, Danubium transmeavit. Cum a Hunis interrogati fuissent, quæ geas terminos eorum ausa fuisset vitare et eis bellum conarentur intrare, illi mulieres præceperunt comam capitis ad maxillas et mentum religare, ut habitum virorum similarent, ut ipsa sua multitudine hostes terrerentur, eo quod mulierum comæ ad instar barbæ valde longæ esse viderentur; et exclamaverunt omnes: *Hæc est gens Langobardorum*. Et ita bellum ineunt, Hunos superant, partem Pannoniæ invadunt Narsis ergo patricius cum esset eunuchus, et Sophia uxor Justinii imperatoris apparatus muliebrem ex auro factum ei misisset, ut filaret et pensa lanariorum et non populum regeret, ille iratus respondit: *Filabo filum de quo Justinus et uxor ejus ad caput venire non poterunt*. [PAUL. DIAC.] Hic ¹⁸³ Totilam Gothorum regem occidit, sed accusatus per invidiam a Romanis recessit Neapolim Campaniæ. [FREDEG.] Et Langobardos a Pannoniis invitans in Italiam cum rege Alboino introduxit, qui Glodesindam filiam Clotharii regis Clodovei magni duxit uxorem. Qua ¹⁸⁴ defuncta aliam duxit uxorem cujus matrem occiderat, a qua et ipse veneno periit. Hic invasit, ut dictum est, Italiam, et obsedit, Romam vastavit..... Langobardi ergo elevato ¹⁸⁵ rege super se Clyp nomine irruentes Galliis, Amatam patricium perimunt et multas strages faciunt, pro quo D Mummolus patriciatum assumpsit.

[PAUL. DIAC.] His ergo diebus apud Constantinopolim cum amentia quam incurrerat mortuo Justino 17 anno regni sui, Tiberius, qui cum Sophia uxore Justinii regnum regebat, invasit imperium et tenuit a. 6, m. 10, d. 8. Qui et largissimus in elemosinis fuit. Sophia adversus Tiberium insidias parans, Justinianum Justinii nepotem in regnum voluit subli-

ricus rex carceris afflictione peremit, Felix, natione Samnius, patre Castorio, sedit a. 4, m. 2, d. 15. Post eum Bonifacius Romanus, patre Præjecto de Celio monte, a. 2, m. 4, d. 6. Johannes ¹⁸⁶, qui et Martinus, post Bonifacium sedit annis 2, m. 4, d. 6, obiit 6 Kal. Jun. et cessavit episcopatus diebus 5, et successit ei Agapitus Romanus, patre Gordiano presbytero, m. 11, d. 19. Inter Agapitum et Silverium d. 29. Silverius Campanus, patre Ormisda, episcopus Romæ a. 1, m. 5, d. 11. Anno ab inc. Dom. 538, indictione 1. Vigilus Romanus, patre Johanne consule, a. 18, m. 6, d. 26. Anno ¹⁸⁷ præsulatus papæ Vigili 14, indictione 14, anno ab inc. Dom. (*Gesta p. R.*) 552, quinta synodus Constantinopolitana. Anno Justiniani Justinii majoris nepotis 27, Vigilus a Justiniano in exilium truditur; revocatus cum Romam reverteretur, in Sicilia civitate Syracusana calculi dolore moritur. Pelagius Romanus, patre Johanne vicariano, a. 11, m. 10, d. 18. Hic ordinatus a duobus episcopis et uno presbytero. Inter Pelagium et Johannem d. 26. Johannes Romanus, patre Anastasio, a. 12, m. 10, d. 26. Hic restauravit cimiteria martyrum et constituit per Dominicas oblationes et luminaria. Benedictus Romanus, patre Bonifacio, a. 4, m. 1, d. 28. Inter eum et Pelagium d. 5.

(*Gesta p. R.*) Anno ab inc. Dom. 582. Mauritius imperator successit Tyberio, regnavit a. 16. Post Benedictum sedit Romæ Pelagius Romanus, patre Unigildo, a. 10, m. 2, d. 10. Eo imperitante fuerunt pluvie, ut videretur diluvium redisse. Tanta clades quantam nullus meminit a seculo fuisse, qua etiam Pelagius papa moritur et Gregorius doctor electione cleri et populi pontificatum Romanæ suscepit ecclesiæ, anno imperii Mauricii 10, ab incarnatione Domini anno 592, indictione 10, epacta 21, concurrente 7, natus Romanus, patre Gordiano, sedit a. 15, m. 6, d. 10. Hic fecit ut missa caneretur supra corpus beati Petri apostoli. Anno pontificatus 4, indictione 15, congregata synodo 24 episcoporum beati Petri apostoli de necessariis ecclesiæ tractavit. Hic missis Britanniam Augustino, Meilito, Johanne et aliis pluribus monachis ad Christum Anglos convertit.

[ADO.] Tempore ¹⁸⁸ Leovigildi Renatus Viennensis episcopus floruit, qui eodem anno quo Justinus amens factus est, obiit.

[BEDA.] Hermenigildus Leovigildi Gothorum regis

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸¹ optinet legi videtur. ¹⁸² aliis manibus atramentove subjiciuntur: Parvus Josorrandus. Humbaldus, Vizeliacensis abbas. Rainaldus. Falco. Petrus. Amedeus obiit in itinere [itine c.] Iherosolimitano. Humbertus qui superest adhuc v. supra p. 282. ¹⁸³ Hic — Campaniæ in marg. ¹⁸⁴ Qua — vastavit in marg. ¹⁸⁵ e. r. s. s. C. n. superscr. ¹⁸⁶ Joh. — quinque in marg. ¹⁸⁷ Anno — moritur in marg. ¹⁸⁸ Tempore — obiit in marg.

ptizatus est, et post omnes o

erant Toletum adunari jussit quinto anno pontificatus Gregorii, et presentari sibi omnes sectæ Arrianæ libros quos et cremari fecit, et omnes Gothos baptizari mandavit.

[ADO.] Philippus quoque Viennensis episcopus vigit (fol. 36), cui successit Evantius vir sanctus, qui cum sancto Prisco Lugdunensi et Artemio et Senonico et Remigio Bituricensi et aliis sanctis episcopis, Siagrio quoque Eduensi, 20 capitula roboravit; cui successit Verus, cujus diaconus fuit sanctus Desiderius Eduensis, et ei successit Domnolus in redimendis captivis strenuus, eique successit Etherius tempore Eraclii imperatoris.

[FREDEG.] Eo anno uxor Arnulfi imperatoris Persarum virum suum relinquens cum quattuor pueris et totidem puellis, ad sanctum Johannem Constantinopolim episcopum veniens, dixit se unam esse de populo, et baptizata est, quam suscepit de lavacro sancto uxor Mauricii imperatoris. Quæ cum sepius per legatos repeteretur et uxor ejus esse nesciretur, augusta videns eam pulcherrimam et suspicata ne ipsa esset quæ querebatur, ostendit eam legatis. Quam illi viderunt, et agnoscentes nullum ab ea responsum audire potuerunt nisi prius baptizarentur. Illi animo volenti gratiam baptismi acceperunt. Quibus illa id dedit responsum, non se ad virum redituram, nisi ille primo baptismi perciperet gratiam. Quod cum imperatori Persarum nunciatum fuisset, legationem misit ad Mauricius imperatorem, ut sanctus Johannes veniret Antiochiam, a quo baptismum salutis acciperet. Quod et Mauricius fieri jussit cum infinito apparatu. Ibi baptizatus est imperator Persarum cum sexaginta milibus virorum, et a sancto Gregorio Antiocheno de fonte susceptus. Petiit autem ab imperatore Mauricio episcopos cum clero sufficienti, quod et ille concessit, et sic summa celeritate omnis Persida Christo domino credidit. Eodem tempore anno ab inc. Dom. 598, inventa est tunica Domini inconsutilis in civitate Zafath, et a Gregorio Antiocheno et Thoma Iherosolimitano et Johanne Constantinopolitano cum aliis multis episcopis facto triduario jejunio levata cum arca marmorea, ita levi facta ac si de ligno fuisset, ordine pedestri Iherosolimam cum devotione sanctissima perducta, et in loco ubi crux Domini adoratur cum triumpho posita.

Tempore ¹⁸⁹ Mauricii imperatoris, pontificatum Romanæ ecclesie agente papa Gregorio a. 9 constructio cenobii Flaviniacensis in castro prænomi-

mavit factum, e

secundo post transitum sancti Gregorii anno, primo scilicet papatus Saviniani, præside Lugdunensi ecclesie Secundino archiepiscopo.

Anno ab inc. Dom. 602 ¹⁹⁰, Focas dux et patricius rei publicæ victor a Persis rediens, Mauricius imperatorem interfecit, et imperium assumpsit; regnavit annos 8 ¹⁹¹. Eo anno Etherius Lugdunensis archiepiscopus obiit, in ejus locum substituitur Secundinus. Anno Focæ 2, indictione 8, epacta 26, concurrente 4, ab inc. Dom. 605 ¹⁹² beatus Gregorius migravit ad Dominum, regnantibus in Francia Theoderico et Theodeberto fratribus. Successit ei in episcopatu Romanæ ecclesie post d. 22 Savinianus Tuscus, patre Bono de civitate Blera, sedit a. 1, m. 5, d. 8 (*Gesta p. R.*). Hic addidit luminaria in ecclesia beati Petri. Post eum sedit Bonifacius III Romanus, patre Johanne ¹⁹³, m. 8, d. 22. Hic rogavit imperatorem ut statueret Romanam ecclesiam caput esse omnium ecclesiarum, quia Constantinopolitana se primam scribebat. Bonifacius III, de civitate Valeria natione Marsorum, patre Johanne medico, sedit a. 6, m. 8, d. 15. De hoc legitur in ecclesiastica hystoria, quod impetravit a Foca donari ecclesie Christi templum Romæ quod Pantheon vocabatur ¹⁹⁴, cujus papatus ¹⁹⁵ ... anno Focas obiit. [FREDEG.] Cum enim Heraclius patricius esset universarum Affricæ provinciarum, et Focas imperium nequissime regeret, et modo amentie thesauros in mare projiceret, dicens se Neptuno munera dare, senatores cernentes quod vellet imperium per stultitiam destruere, factione Heraclii Focatem apprehensum manibus et pedibus truncatis, lapide ad collum ligato, in mare projecerunt, et Heraclius consensu senatus sublimatur in regnum anno 607 ¹⁹⁶. [BEDA.] Cum infestatione Persarum multæ imperii provincie vastatæ fuissent temporibus Mauricii et Focatis imperatorum, temporibus ejus Persæ Calchedona civitate vastata Constantinopolim quoque sedem imperii destruere moliebantur, multasque ¹⁹⁷ Romanorum provintias et ipsam Jerosolimam invadunt, et destruentes ecclesias et sancta profanantes, inter reliqua ornamenta etiam vexillum sancte crucis abducunt. [FREDEG.] Contra quos Heraclius aciem dirigit, et ipsi duo exercitus principes singulari certamine omnibus ex utraque parte eventum rei expectantibus congregiuntur. Heraclius victor caput Persæ præcidit, et totum Persarum exercitum ad sedes proprias regredi compulit. Post hec evectu

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁹ Tempore — archiepiscopo in marg. ¹⁹⁰ Sic e corr. litteris quibusdam erasis. ¹⁹¹ superscr. atram. paulo nigriore. ¹⁹² Hæc ultimo verba atram. magis nigro suprascr. ¹⁹³ Quædam hic erasa sunt. ¹⁹⁴ Luccina septem fere vocab. in rasura. ¹⁹⁵ Unum vocab. crasum videtur. ¹⁹⁶ Numeri suprascr. ¹⁹⁷ multasque — abducunt in marg.

Persida vastata, suæ conditioni subiecit, lignumque Dominicum reportavit. Postmodum Persas rebellantes iterato superat et sibi subiecit. Qui cum esset palcherrimus aspectu, fortissimus viribus, pugnator egregius, litteris etiam apprime eruditus, cernens in syderum signis a circumcisis gentibus imperium devastandum, direxit nuncios ad Dagobertum regem Francorum, petens ut omnes Judeos regni sui baptizari præciperet, quod et ipse decreto fieri statuit per omnes provincias imperii.

Anno ¹⁹⁸ Heraclii imperii 5, natus est Mahamet, qui cum esset infantulus, defunctis patre et matre, adhesit viduæ quæ et nutriebat. Cumque adolevisset, cepit per scholas Christianorum ire et auditoriis interesse, et quæ ibi audiebat, domi hominibus gentis suæ referebat. At illi mirabantur jam tum in eo sapientiam, cum audirent ab eo quæ audierant. Die igitur quadam cum reverteretur ab auditorio, obviam habuit diabolum habentem os aureum, et dicentem se esse Gabrielem archangelum missum a Deo ad ipsum, ut prædicaret genti suæ quæ audierat et sciebat. Tunc cepit prædicare Mahamet ut derelinquerent idola manu facta et adorarent creatorem qui fecit quæ sunt. Cumque plures adhererent illi et ut prophetam eum haberent, congregatis qui secum erant arma sumpsit, et ut rex et propheta quos poterat sibi subiciebat, et regnavit in Damasco, et caput regni ejus Babylonia civitas fuit.

[FREDEG.] Agarenorum igitur gens circumcisa, qui et Sarraceni dicitur, egressa a latere montis Caucasi super mare Caspium, cum in nimiam multitudinem coaluissent, tandem arma sumentes, provinciis Heraclii imperatoris vastandis irruunt, contra quos Heraclius direxit exercitum. Sed Sarraceni milites superant, eosque gladio graviter trucidant, ita ut 150 milia militum interficerent. Spolia eorum Heraclio offerunt, quæ ille recipere noluit, cupiens super Sarracenos vindicare, et mittens legationem, portas quas Alexander Macedo super mare Caspium æreas fieri et serrare præceperat, propter inundationem gentium sævissimarum, quæ ultra Caucasi montis culmina habitabant, easdem portas aperire præcepit, indeque centum milia pugnatorum auro locatos contra Sarracenos mittit ad prælium. Cumque non procul a se invicem castra metarentur, utrique exercitus ut mane facto confligerent, eadem nocte Dei virtute exercitus Heraclii percutitur, quinquaginta enim eorum milia in stratis suis mortui sunt. Quo facto territi milites ad propria sunt reversi. Sarraceni, ut ceperunt, provincias devastant. Cum jam Hierosolimis propinquassent, Heraclius videns quod non posset eis resistere, nimio amaritudinis merore adreptus, ad ultimum infelix Euthicetis heresim sectans et Christi cultum relinquens,

sui ²⁷ crudeliter vitam finivit. Heraclionus ¹⁹⁹ cum matre sua Martyna regnavit annis 2, cui successit Constantinus filius Heraclii mensibus 6, anno Dominicæ incarnationis 654, pontifice Honorio, indictione 7. (*Ib.*) Et successit in regnum sub tenera ætate et consilio Constantinus filius ejus, qui et Constans, cujus tempore res publica a Sarracenis nimium vastatur. Duravit hec vastitas per annos 47 usque ad tempora Constantini superius nominati. Tunc est Hierosolima capta et ceteræ eversæ civitates; Ægyptus superior et inferior pervaditur, Alexandria capitur et predatur, Africa tota vastatur, Asia et Europa quatiuntur, et omnia regna mari contigua pervagantur. Constantinopolis tantum cum Thracia provincia et, paucis insulis et Romana provincia ditioni imperii remanserunt.

. . . rius papa Apollinarista . . . us est ²⁰⁰.

Anno ²⁰¹ inc. Dom. 651, 11 Kal. Mai. ordinatio domni Widradi abbatis, cum locum Flaviniacensem 48 annis Magoaldus abbas rexisset

Anno ab inc. Dom. 665, papa Vitaliano, adventus Benedicti in Gallias, et Tequemio obiit sanctus Amandus Tungrorum episcopus, cui successit sanctus Remacius anno imperii Constantini 22, et ei Theodardus, et Theodardo sanctus Lambertus.

(*Gesta p. R.*) Bonifacio igitur papæ post dies 25 successit Deusdedit Romanus, patre Stephano subdiacono, sedit a. 3, d. 25. Post quem m. 5, d. 26 exactis sedit Bonifacius V, Campanus, patre Johanne, a. 5. Hic constituit ut ullus de ecclesia traheretur. Successit post dies 13 Honorius Campanus, patre Petronio consule, sedit a. 12, m. 11, d. 18. Hic exortum apud Scottos errorem de observatione paschæ 14 Jun. per epistolam redarguit. Successit Johannes natione Dalmata, patre Venantio, sedit a. 1, m. 8, d. 18. Hic per Istriam et Dalmatiam multas pecunias misit ad redemptionem captivorum. [BEDA.] Hic cum adhuc clectus esset pro pascha et pro heresi Pelagiana Scottos redarguit. Theodorus Grecus, patre Theodoro episcopo de civitate Hierusalem post m. 5 et d. 15 sedit a. 6, m. 5, d. 18. (*Gesta p. R.*) Hic condempnavit Pyrrum regis civitatis episcopum, qui cum Cyro Alexandria et Sergio prædecessore suo achephalorum heresim instauraverat. [BEDA.] Venit enim ficta ut post apparuit pœnitentia et obtulit eidem papa libellam pœnitentiæ; sed domum reversus ad vomitum rediit, quam ob rem presente clero et populo Romano vinculo anathematis, ut prædiximus, innodatus est. (*Gesta p. R.*) Post Theodorum Martinus de Tudertina Tusciæ sedit a. 6, m. 5, d. 23. [BEDA.] Constantinus igitur deceptus a Paulo regis civitatis episcopo sicut et Heraclius proavus ejus a Sergio, librum composuit adversus fidem catholicam. Unde Martinus

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁵ Anno—civitas fuit in marg. ¹⁹⁹ Her.—ind. 7. in marg. duabus codicis exarata. ²⁰⁰ an : Honorius papa S. Apollinaris basilicam orsus est? ²⁰¹ Hæc in margine leguntur.

papa congregata Romæ synodo 110 episcoporum A dampnavit sub anathemate præfatos Cyrum, Sergium, Pyrrum et Paulum hereticos. Pro qua remissus ab imperatore Theodorus exarchus tulit Martinum de ecclesia Constantiniana, et perduxit eum Constantinopolim. Qui post religatus Cersonam, ibidem vitam finivit, multis virtutum signis in eodem loco usque hodie refulgens.

Anno Dom. incarn. 640, indictione. . . Martinus papatum su. . . Facta est hec synodus anno Dom. inc. 650, indictione 8, anno imperii Constantini 9, qui imperavit postea a. 19 et mortuus est anno dom. inc. 669, indictione 12.

(*Gesta p. R.*) Eugenius Romanus, patre Rufiniano, sedit a. 2, m. 9, d. 24, cui post mensem et dies 28 successit Vitalianus Signensis provinciæ Campanæ, patre Anastasio, sedit a. 14, m. 6. Hic regulam ecclesiasticam et vigorem, ut mos est, omnino servavit. Quo nuper ordinato Constantinus misit beato Petro evangelia aurea gemmis albis ornata miræ magnitudinis. Vitalianus misit Britanniam plurimos divini verbi prædicatores, qui ecclesias Anglorum multa divini verbi fruge fecundarunt. Constantinus imperator Sarracenorum tributarius factus tribus annis et amplius unoquoque die mille solidos auri crariis Sarracenorum reddebat (*Ib.*). Tandem aliquando resumptis viribus tributa denegavit, et ipse post plurimas et inauditas deprædationes provinciis factas, occisus in balneo periit; regnavit a. 28. Nec multo post Vitalianus regna celestia petivit, cui post m. 3 et d. 15 successit Adeo-

[*BEDA.*] Anno igitur ab incarnatione Domini 670, indictione 13, epacta . . . concurrente . . . Constantinus filius Constantini superioris regnare orsus, regnavit a. 17. Agatho papa rogatu Constantini misit in regiam urbem legatos suos pro adunatione facienda sanctarum Dei ecclesiarum. Qui benignissime a Constantino suscepti, jussi sunt colloquio pacifici de fide vera perquirere. Residentibus ergo 150 episcopis, præside Georgio Constantinopolitano et Machario Antiocheno, facto conflictu, Georgius correptus est, Macharius cum suis sequacibus dampnatus est, tantaque gratia legatos pacis catholicæ comitata est, ut Johannes Portuensis episcopus unus ex eis Dominica octava paschæ missas publicas in ecclesia sanctæ Sophiæ coram principe et patriarcha celebraret. Hec est sexta synodus universalis Constantinopoli celebrata et Græce conscripta, tempore papæ Agathonis, tertio ²⁰² papatus ejus anno, exequente principe Constantino et residente

intus palatium suum, regni ejus anno 14, ab incarnatione Domini 668, indictione 11, simulque legatis apostolicæ sedis et episcopis 150 residentibus. Prima enim synodus apud Niccam 518 Patrum contra Arrium tempore Silvestri papæ Romani, Macharii Hierosolimitani, Alexandri Alexandrini, sub Constantino principe. Secunda Constantinopoli 150 Patrum contra Macedonianum et Euxodium qui Spiritum sanctum Deum esse negabant tempore Damasi papæ, Cyrilli Hierosolimitani, Noctarii Constantinopolitani sub Theodosio seniore, et Gratiani principis. Tercia in Epheso 200 Patrum contra Nestorium regiæ urbis episcopum duas personas in Christum asserentis, sub Theodosio juniore et papa Celestino, tempore Juvenalis Constantinopolitani, Cyrilli Alexandrini. Quarta in Calcedone 650 Patrum sub Leone papa et Martiano principe, tempore Juvenalis Hierosolimitani et Constantinopolitani contra Euthicem Constantiniani abbatem, verbi Dei et carnis unam naturam esse pronunciantem. Quinta Constantinopoli contra Theodorum et omnes hereticos, tempore Vigilii papæ, sub Justiniano imperatore. Sexta hæc de qua diximus.

[*ADO.*] Quo ²⁰³ in tempore Sindulfus Viennensis claruit, cui successit Hecdicus magnæ religionis, et vixit usque ad ultimum tempus Justiniani, sub quo et obiit; cui succedens Cadoldus duravit usque ad tempora Teoderici regis; cui successit Dodolenus, et ei Bobolinus tempore Johannis qui Sergio papæ successit, eique successit Georgius magnæ virtutis episcopus.

Romanam igitur sedem post Agathonem suscepit Leo II Sicula, patre Paulo, interpositis inter Agathonem et ordinationem ejus a. 1, m. 6, d. 6, sedit m. 7, d. 17, cui post m. 11 et d. 22 successit Benedictus II. junior natione Romanus m. 10, d. 12. (*Gesta p. R.*) Hic suscepit jussiones clementissimi principis Constantini ad clerum et populum Romanum, ut qui electus fuerit in pontificatu Romano e vestigio consecraretur, nec expectaretur ulterius assensus et jussio imperatoris. Post eum interpositis duobus mensibus, diebus 15, sedit Johannes V. Syrus de provincia Antiochiæ, patre Cyriaco, anno 1, et ei post m. 2, d. 18 successit Chonon, patre Tracesio, educatus apud Siciliam, sedit m. 11

Incarn. ²⁰⁴ Dom. a. 688, imperii Romani a. 5, indictione 1, præ . . . pontificatum Romanæ ecclesiæ Sergius.

Post quem Sergius Syrus Antiochiæ regione oriundus, patre Tyberio in Panormo Siciliæ, sedit a. 13, m. 7, d. 25. Constituit *Agnus Dei* cantari a clero et populo et letanias in ypapanti Domini. Hic invenit, Domino revelante, in sacrario beati Petri capsam argenteam, et in ea crucem auream gemmis ornatam, in qua sub 4 petalis erat recondita por-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰² Quæ litteris diductis expressimus hoc loco, auctor postea supplendo superscripsit; apud Bedam nec leguntur. ²⁰³ Quo — episcopus in marg. ²⁰⁴ Inc. — Sergius in marg.

tio ligni salutaris, quæ [extunc die exaltationis ejus] in basilica Salvatoris ab omni veneratur et osculatur populo. [BEDA, *Chron.* S. Benigni.] Hic ordinavit sanctum Willibrordam cognomento Clementem Frisionum genti episcopum, anno dominicæ incarnationis 696, quem misit illuc cum sociis Pippinus major domus, postquam Frisiam devicit et ducem Ratbodum fugavit.

Tertio Justiniani anno cepit regnare Pippinus, et retinuit majoratum domus annis 20 sub Justiniano, Leone et Tyberio, item Justiniano, Theodosio et Leone, cujus regni anno 6. obiit; successit Karolus Martellus et obiit 7. Constantini anno.

[BEDA.] Anno ab inc. Dom. 678, indictione 2, epacta nulla, concurrente 5, Justinianus minor filius Constantini regnare orsus regnavit annis 10. Hic papam Sergium rapi jussit de ecclesia et Constantinopolim deportari, quia erraticæ suæ synodo quam fecerat in urbe regia favere et subscribere noluit. Sed prævenit militia Ravennatæ urbis vicinarumque partium jussa regis, et missos ejus expulit ab urbe Roma. Justinianus ob culpam perfidiæ regno privatus, exul in Pontum secedit; post quem imperavit Leo annis 3, contra quem pugnavit Tyberius et de regno ejectum tempore quo ipse regnavit in custodia tenuit in eadem civitate. Post Sergium Joannes VI, natione Grecus, interpositis m. 1, d. 15, Romanam rexit ecclesiam a. 3, m. 2, diebus (*Gesta p. R.*). . . , cujus tempore cum Gisulfus dux Langobardorum Campaniam igne, gladio et captivitate vastaret, et non esset qui ei resisteret, ipse papa missis ad eum sacerdotibus et clericis cum donariis plurimis universos captivos redemit, et hostes domum redire fecit. [BEDA.] Successit ei Joannes VII, natione Grecus, patre Platorio, sedit a. 2, m. 7, d. 27. Sedit Constantinus Syrus patre Johanne, a. 7, d. 15 (*Gesta p. R.*).

[PAUL. DIAC. VI, 46.] Eo ²⁰⁵ tempore gens Sarracenorum in loco qui Septem dicitur ex Africa transfrantes Hispaniam invaserunt, et post 10 annos cum uxoribus et filiis Aquitaniam ingressi, Carolo cum Eudone Aquitanicæ principe super eos irruente, 570 milia a Francis perempta sunt, ex Francis vero mille quingenti tantum ceciderunt. Eudo quoque irruens super eos pari modo multos interemit, et fugientes Sarraceni cum nimio exercitu Constantinopolim triennio obsederunt.

[BEDA.] Justinianus igitur quem superius regno privatum diximus, auxilio Terbelli Vulgarorum regis regnum recipiens 6 annis tenuit, et occidit eos patricos qui se expulerant, et Leonem qui locum ejus usurpaverat, et successorem Leonis Tyberium qui eo de regno ejectum in custodia tenuerat. Gallicum vero patriarcham erutis oculis misit Romam, et dedit episcopatum Cyro qui erat abbas in Ponto et eum exulem aluerat. Hic Constantinum papam ad

A se venire præcipiens honorifice suscepit, ita ut die dominica missas eum sibi jubens facere, communionem de manu ejus susciperet, et in terra prostratus pro suis peccatis eum intercedere rogans, cuncta ecclesiæ privilegia renovaret. Qui cum exercitum in Pontum mitteret ad comprehendendum Philippicum quem ibi religaverat prohibente papa, conversus exercitus Philippicum fecit imperatorem, reversusque cum eo Constantinopolim, pugnavit contra Justinianum, et victo eo atque occiso regnum suscepit, quod tenuit a. 1 et m. 6.

[ADO.] Quo ²⁰⁶ in tempore Deodatus Viennensis episcopus florebat vir magnæ parsimoniæ, cui successit Blidrannus, et ei successit Coldus episcopus qui et Viennensem ecclesiam rebus auxit; fuit enim B affinis regibus Francorum. Successit ei Bobolinus, et huic Austrobertus vir strenuus et nobilis.

(*Gesta p. R.*) Hic Constantino papæ litteras pravi dogmatis misit, quas ille judicio apostolicæ sedis respuit, statuitque populus Romanus, ne heretici imperatoris nomen aut cartas aut figuram solidi susciperet. Unde nec ejus effigies in ecclesiam introducta est, nec nomen ad missarum solempnia recitatum. In tempore ejus Anastasius regnavit annis 3, et Philippicum captum oculis privavit nec occidit. [BEDA.] Hic Constantino papæ litteras misit, quibus se fautorem catholicæ fidei, et sanctæ 6. synodi prædicatorem esse docuit. Post Constantinum Gregorius II. Romanus a Petro 92, patre Marcello sedit, a. 16, m. 9, d. 12. (*Gesta p. R.*) Constituit ut in quadagesima 5. feria jejunium fieret, quod antea non fiebat, et missarum celebritates. [BEDA.] Ejus admonitione Liutbrandus rex Langobardorum donationem patrimonii Alpium quam Hereberechtus rex fecerat et ille repetierat, secundo confirmavit. Tunc plurimas Scotticæ gentis provincias Echibertus vir sanctus de gente Anglorum ad canonicam paschæ observantiam pia prædicatione convertit anno ab inc. Dom. 717.

Theodosius igitur electus in imperatorem a. 708. Anastasium apud Niceam gravi prælio vicit, et dato sibi sacramento clericum fieri et presbyterum fecit ordinari. Regnavit a. 1, et cum esset catholicus, in regia urbe imaginem illam in qua sanctæ 6 synodi erant depictæ et a Philippico fuerant dejectæ pristino in loco erexit. Post eum imperavit Leo anno 709, annis 26.

[PAUL. DIAC.] Hic ²⁰⁷ sanctorum imagines deposuit et incendit, et Romano pontifici si suam vellet habere gratiam mandavit. Quod pontifex contempsit. Omnesque talibus jussis uno animo restiterunt, et nisi eos pontifex ipse, videlicet Gregorius IV, prohibuisset, imperatorem super se constituissent. Quem tamen postea papa deposuit. Germanus Constantinopolitanus patriarcha errori imperatoris non consentiens, a sede pulsus est. Sarraceni cum ma-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁶ Eo — obsederunt in marg. ²⁰⁵ Quo — nobilis in marg. ²⁰⁷ Hic — pulsus est in marg.

gao exercitu Constantinopolim venientes, triennio civitatem obsident, sed civibus multa instantia ad Deum revertentibus plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perierunt, et sic pertesi obsidionem relinquunt. Inde Vulgarorum gentem pecierunt, a quibus victi naves suas repetierunt. Sed cum alta peterent, ingruente tempestate submersi sunt. Intus ²⁰⁸ Constantinopolim vero trecenta milia hominum pestilentia perierunt. Liutbrandus audiens quod Sarra- ceni loca illa fedarent, ubi ossa sancti Augustini olim propter barbaros translata et honorifice condita fuerant, misit, et dato magno pretio, Ticinum ea cum honore debito transtulit. Gregorius III Syrus, patre Joanne, sedit a. 10, m. 8, d. 25. (*Gesta p. R.*) Hic ²⁰⁹ removit Romam et Italiam et omnia tam rei publicæ quam ecclesiasticæ jura in Hesperiiis parti- bus ab obedientia Leonis et imperii sub eo constitu- ti. (*Hist. Misc.*) Sed et Joannes, non papa aut epi- scopus, sed monachus et presbyter Damascenus et doctor optimus, eundem Leonem cum Orientis epi- scopis anathemizavit, scriptum in Romana historia libro XXIII. Obiit Leo anno ab incarnatione Domini 735.

Post ²¹⁰ Leonem suscepit imperium Constantinus impius anno ab inc. Dom. 736, cujus regni anno. . . ²¹¹ Stephanus papa Franciam venit; regnavit autem a. 45; et successit Leo filius ejus anno ab inc. Dom. 770; regnavit a. 5, d. 6 minus, et successit Hyrene cum filio Constantino decem annorum ²¹² uxor Constantini superioris, a. 775. indict. 13. ²¹³ Anno

Obiit Gregorius papa 4. Kalendas Decembr., indi- ctione 5, die 10, cessavit episcopatus d. 8. (*Gesta p. R.*) Et post eum Zacharias Grecus anno incarnatio- nis Domini 742, patre Polichronio, a. 10, m. 3, d. 14. (*Ann. Fuld.*) Hunc missa legatione Pippinus major domus in regno Francorum interrogat de re- gibus Francorum ex antiqua Mervingiorum stirpe descendentium, qui reges quidem dicebantur, sed tota regni potestas apud majorem domus habeba- tur, excepto quod cartæ et privilegia regis nomine scribebantur, et qui rex dicebatur in Martis cam- pum plaustro vectus trahentibus bobus atque in eminenti sedens, semel in anno a populo visus, pu- blica dona solempniter sibi oblata, stante ante eum majore domus, et quæ deinceps eo anno agenda erant populis annunciante, ei sic rege domum re-

A deunte cetera regni negocia major domus admini- strabat. Orat ergo decerni sibi, quis eorum rex juste debeatur dici et esse, is qui domi securus sedebat, an ille qui curam regni et omnes molestias sustine- bat. Zacharias ex auctoritate apostolica mandat po- pulo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, nominis quoque dignitate frueretur. Ita Hildericus ultimus rex de stirpe Mervingiorum de- positus et in monasterium trusus est. Pippinus ve- ro in civitate Suessionum a sancto Bonifacio archi- episcopo in regem unctus regni est honore sublima- tus.

Obiit ²¹⁴ Zacharias papa Idus Martii, indictione quinta (*Gesta p. R.*)

B Defuncto ²¹⁵ autem in Christo beatissimo papa Zacharia Romani elegerunt Stephanum quendam presbyterum, et consecratus est papa. Qui cum die tertio a somnio surgens causas familiares dispone- ret, subita egritudine percussus obmutuit, et die sequenti mortuus est.

Anno ab inc. Dom. 752, indictione 5, concurrente 4, epacta 6, Stephanus Romanus, patre Constanti- no, sedit Romæ a. 5, d. 29 (*Hist. Misc.*). Hic pro- pter infestationem Aistulfi regis Langobardorum ad Pippinum venit in Francia, et constituit eum Ro- manæ ecclesiæ defensorem et principem, et conse- cravit eum regem. (Fol. 39.) Ex tunc ablata est Ro- ma a subjectione imperii Grecorum. Quia ergo jam Deo donante ad id locorum devenimus, ut de Fran- corum regibus prosequendum videatur, repetamus paululum superiora et quibus temporibus in Fran- corum terra reges regnare ceperint, quive fuerint, vel unde processerint, patrum dicta sequentes bre- viter dilucidemus.

Priamus ²¹⁶ primus rex Francorum. Frigus ²¹⁶ Francio ²¹⁶. Turchot ²¹⁶. Deinde ²¹⁶ fuere sub duci- bus usque ²¹⁶ ad Marcomirem ducem ²¹⁶ tempore Theodosii. Marcomirus ²¹⁶ genuit Faramundum. Clodio ²¹⁶ filius ejus. Merovingius ²¹⁶ filius. Childer- icus ²¹⁶ tempore Mauricii. Clodoveus ²¹⁶ rex octa- vus a primo (*Hist. Franc. epit., c. 2.*)

Anno ab inc. Dom. 446, indictione 14, epacta 9, concurrente 1, pontificatus domni Leonis Magni pa- pæ anno 2, in Francorum terra reges regnare ce- perunt, et primus eorum nomine Clodio regnavit a 20. [FREDEG.] Deinde Childericus filius Merovei, ex- pulso Egidio duce Romanorum de regno atque inter- lecto, regnum invadit anno ab inc. Dom. 466, et re- gnavit a. 24, qui genuit filium ex Basina Toringo- rum regina nomine Clodoveum, virum bellicosissi- mum et potentissimum, in primis gentilem postea christianum. Childerico ergo defuncto Clodoveus

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁸ Intus — perierunt in marg. ²⁰⁹ Hic — 755 in marg. ²¹⁰ Post — successit Leo in marg. ²¹¹ rasura, in cujus initio distinguitur P. ²¹² d. a. superscripta. ²¹³ post hæc quinque fere vocabula erasa. ²¹⁴ Obiit — ind. 5. in marg. ²¹⁵ Defuncto — mortuus est in marg. ²¹⁶ Priamus octavus a primo in marg. atramento eodem quo textus. Initia linearum Pr, Fri, Fr, Tur, Dein, us, duc, Ma, Clo, Me, Chi, Cl abscisa.

successit (42). Anno 3 regni ejus Syagrius, Ægidii Romanorum ducis filius, apud civitatem Suesionicam sedem habebat, super quem Clodoveus irruit. At ille elisum cernens exercitum suum, ad Alaricum Gothorum-regem cursu veloci Tolosam perlabitur. [GREG. TUR. II, 27.] Sed Alaricus acceptis regis nunciis cum intentione minarum, ut Gothorum mos est pavere, Syagrium vinctum legatis tradidit. Quem Clodoveus custodiæ mandari præcepit, regnoque ejus accepto eum clam gladio feriri jussit. [HINCMAR. Vit. Remig.] Remorum tunc ecclesiam beatus regebat Remigius, qui factus est a Domino populo jam fere desperato in tempore iracundiæ reconciliato. Post vindictam enim scelerum, quæ facta est a Domino cæde Galliarum, Wandalorum primo, deinde Hunorum persequente crudelitate, misericordiam cæli distillarunt, dum ad mitigandum furorem Altissimi Remigium mundo pontificem protulerunt.

[FREDEG.] Gundebaudus tunc regnabat in Burgundia Gundiochi regis filius, qui fuit de genere Athanarici persecutoris. Habuit Gundiochus et alios filios, Godegisilum, Chilpericum et Godemarum. Gundebaudus Chilpericum fratrem suum interfecit gladio, uxorem ejus ligato ad collum lapide aquis immersit, duos eorum filios gladio trucidavit, duas filias exilio condemnavit. Harum senior Sedeleuba se Domino mutata veste dicavit, minor Crothildis nominabatur. Hæc quæsitæ est a Clodoveo rege Francorum, ut sibi eam traderet Gundebaudus patruus ejus. Quod cum ille negare non auderet, venientes Franci acceperunt eam a Gundebaudus et cum multis thesauris ad Clodoveum dirigunt. (Fol. 40.) Consilio autem Aredii sui reminiscens Gundebaudus mali quod fecerat, quia videlicet patrem, matrem et fratres Crothildæ interfecisset, et timens, ne si Crothildis prævaleret, mortem parentum vindicaret, post eam misit exercitum qui basternam et thesauros retentant; puella levata in equum a Francis ad Clodoveum dirigitur, quam regali assumens honore in matrimonium perfecto dilexit amore. (Hist. Franc. epit.) Habebat jam tunc Clodoveus filium de concubina, nomine Theodericum, qui regnavit post eum annis viginti tribus. [FREDEG.] Habuit et alios tres filios ex Crothilde Clodomerem, Childebertum et Clotarium, qui post eum regnaverunt. [GREG. TUR.] Defuncto autem Gundebaudus, regnum Burgundiæ Sigismundus filius ejus obtinuit, habuitque uxorem filiam Theoderici regis Italiæ. [FREDEG.] Qua mortua, aliam duxit, et prioris conjugis filium novæ insidiis jussit interfici. Nam sopitum vino filium dormire post meridiem jussit; cui dormienti orarium sub collo positum est, et sub mento ligatum, et sic trahentibus ad se invicem pueris duobus sugillatus est. [GREG. TUR.] Sed jam sero poenitens super

cadaver exanime ruit flens amarissime, et in monasterio sanctorum Agaunensium, quod ipse miro opere a fundamentis construxerat, per dies multos veniam petens, et psallentium chorum instituens, Lugdunum rediit, ultione divina e vestigio subsequente. Hujus filiam Theodericus Clodovei filius uxorem accepit.

[GREG. TUR. II, 30, 31.] Crothildis ergo regina, cum esset christianissima, et Clodoveus fanaticis uteretur legibus, monereturque frequentius ab ea, ut idola vana negligeret, et Deum verum agnosceret, in cujus manu est cor regum et omnium dispositio potestatum, acquiescere noluit, donec bello contra Alamannos suscepto, compulsus confiteri necessitate, quod prius negaverat voluntate. Cum enim exercitus ejus ad internecionem usque cæderetur, invocato nomine Jesu Filii Dei, quem prædicabat Crothildis, victoriam obtinuit. Quod cum domi veniens uxori narrasset, illa clam accersito beato Remigio Remorum archiepiscopo suadet, ut regi verbum salutis insinuet. Quod cum faceret — erat enim egregiæ scientiæ, et rhetoricis adprime imbutus studiis — divina præduce gratia rex credidit, et cum exercitu baptizatus est 15 anno regni sui, Albino V. C. consule, incarn. Dom. a. 502.

[GREG. TUR. I, 32.] Burgundiones tunc Arianorum sectam tenentes habitabant circa Ararim et circa Rhodanum, qui fluunt juxta urbem Lugdunensem, quibus præerant Gundebaudus et Godegisilus fratres. (II, 34.) Godegisilum Gundebaudus interfecit, et ipse cum moneretur a sancto Avito Viennensi archiepiscopo, ut confiteretur Christum Filium Dei et Spiritum sanctum æqualem Patri — erat enim Arianus — clam ut chrismaretur expetiit. Sed illo adhortante, ne formidaret rex seditionem populi, neque erubesceret in sæcula regnantem in sæculo confiteri, ipse hac ratione confusus usque ad vitæ exitum in sua insania perduravit; cui Sigismundus successit. (fol. 40.) Clodoveus itaque cum esset armis strenuus et in fide sancta nominatissimus, et videret Gothos, quorum erat princeps et rex Alaricus, et dominatio eorum ultra Ligerim, Arriana peste et perversitate corruptos, velletque ut, superatis eis cum divino auxilio, terra redigeretur ditioni suæ, commotum exercitum Pictavis, ubi rex Alaricus morabatur direxit. (II, 37.) E contrario Alaricus cum suis decimo ab urbe milliario obviam venit adversariis, et confligentibus eis in Campania Voglanense victoriam Clodoveus de Arrianis obtinuit. [FREDEG.] Alaricum cum plurima Gothorum manu interfecit, regnumque ejus a mari Tyrrheno et Ligere fluvio usque ad montes Pyrenæos et mare Oceanum occupavit, thesaurosque ejus a Tolosa auferens, secum Parisius advexit. (II, 58.) Per idem tempus ab Anastasio imperatore codicillos pro consulatu accepit, et coronam auream et tunicam blatteam, ex qua die con-

NOTÆ.

(42) Textum foliorum 31 — 40 debemus viro cl. D. Urlichs professori regio Gryphiensi, qui ea D.

Thoma Phillipps Bar. benignissime favente hoc anno in bibliotheca Mediomontana exscripsit.

sus et augustus est appellatus. [GREG. Tur., II, 40.] Cum ergo moraretur Parisius, et cogitaret adjungere ditioni suæ regnum Sigeberti propinqui sui, cujus regni sedes Colonia civitas erat, quem etiam in bello contra Alaricum adiutorem fidelem habuerat, dolose egit missis nunciis ad Theodericum ipsius filium Sigiberti (II, 37), qui pro patre, quia pater contra Alamanos pugnans percussus in geniculo claudicabat, bello præfato interfuerat, ut filius patrem in tentorio meridie dormientem, quasi regnum ipsius possessurus, immissis persecutoribus interficeret. (II, 40.) Cum ergo quasi gratulabundus de morte patris nuncios Clodoveo mitteret, ut ad se fideles suos dirigeret, qui de thesauris patris, quod placeret oculis ejus efferrent, Clodoveus iterum dolose egit, ut dum ille venientibus nunciis patris thesauros ostendit, dum inclinis arcellulæ manum, ut cuncta scrutetur, immittit, unus bipennem cerebro ejus illideret. Et sic quæ in patrem egerat, is recepit. Quod audiens Clodoveus ad eundem locum venit, et quasi qui esset innoxius a sanguine parentum suorum, populo satisfacit, et in regem constitutus est. Quod quarundam civitatum habitatores indigne ferentes, contra eum si fuisset possibile nisi sunt rebellare. (Vita Maxim., p. 582.) Inter quos cives Viridunensis oppidi defectionem atque duellionem contra eum dicuntur meditati. [GREG. Tur., II, 41.] Clodoveus post hæc Chararicum regem et filium ejus, propinquos suos dolis circumventos cepit, vinctos totondit, et patrem quidem presbyterum, filium vero diaconem ordinari fecit. Sed sentiens quod sibi cæsariem ad crescendo niterentur laxare, utrosque jussit capite plecti, regnumque eorum cum thesauris et populis acquisivit.

(Vita Maxim., p. 582.) Audita autem defectione Viridunensium, et ratus non esse procrastinandum in talibus, viribus undecumque coactis, cum valida manu militari ad eandem urbem venit, injuriæ gratia ulciscendæ. Cujus muros corona militum obambit, aggeres struit, aspera complanat, et quæque urbi capiendæ commoda ordinat, portis custodias admovet, et ne quis tute exeat, magno studiosoque conamine prohibet. (Fol. 41.) Quo in tempore Firminus episcopus ejusdem civitatis, miræ sanctitatis vir, diem clausit ultimum. Hic Tullensi territorio ortus, et civitati Viridunensium post sanctum Possessorem pastor constitutus, quantæ sanctitatis fuerit, quam sollicitas excubias super gregem sibi creditum cura pervigili exercuerit, quam pius in subditos, quam terribilis erga reprobos fuerit, testantur miracula, quæ ad sepulcrum ejus sæpenumero fiebant. Invenitur etiam scriptum in gestis, quod ejus instinctu populus Viridunensis desciverit. Obiit autem mense Decembrio, die secundo, anno quantum colligere possumus ab inc. Dom. 504, imperante Anastasio anno 14, tertio conversionis Clodovei anno, Atheo V. C. consule, pontificatum Romæ agente beato papa Symmacho; et soluta obsidione sepultum est corpus ejus sacratissimum ad dexteram altaris beati Petri

apostolorum principis, ubi per multa tempora delituit thesaurus hic delectabilis, a tempore scilicet Clodovei usque ad tempus Othonis Magni. Verum ad rem redeamus.

(Ib.) Obsessi ergo, cum, ut diximus, clausi tenerentur viribusque diffident, et mortuo episcopo nullus putaretur aptus reperiri, qui preces populi convenienter allegaret coram principe ira fervente, omnes in unam coiere sententiam, ut sanctum virum Euspicium, qui sub titulo presbyteratus in eadem urbe degebat, ad principem mitterent miserorum civium preces allegantem, et ejus misericordiam deprecantem. Is autem Domino misericordiamque plenus suorum civium postulata non renuit, sed in eo confidens, qui dixit discipulis suis: *Cum steteritis ante reges et præsidēs, nolite cogitare quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; ad principem, ut petebatur, ire disposuit. Cumque se humiliter coram rege terræ prostravisset, ab eo reverenter surgere, et causam adventus sui dicere est jussus. Tum ille ad eum is fertur verbis usus: Nobilissime, inquit, omnium et piissime regum, pene universo pervulgata tua bonitas et sæculo, per quam bonitatem tuam te obsecro, ut patienter me audias meorum civium preces allegantem et tuam misericordiam deprecantem. Emersit quidem inter nos quorundam improbitas hominum, quæ et multorum maculavit imperitiam et juvenum sustulit stultam proterviam. Et quidem tua digni sumus animadversione, nec diffitemur: sed obsecro propter Dominum, interim subtrahantur culpis debita supplicia, et porrigatur immeritis clementia. Nec abhorreret a victoria tua nostra persuasio, quia cum victor sis hominum, passionis quoque propriæ fortior eris triumphator, si malueris patientiæ vires exercere, quam sanguine civium tuum sædare triumphum. His rex auditis, et vi dictorum gravitateque viri perspecta, cœpit vigor animi ejus mansuefieri et amaritudo fellis dulcorari, Dei utique nutu id agente, cujus fortitudini immania cedunt, et dura fatiscunt. (Fol. 41'). Denique tactus divino nutu rex adeo est affectus, ut petitioni assensum præberet, et veniam civibus quamvis ingratis tribueret, ut impleretur de eo illud Sapientis: *Hanc quoque, inquit, vidi sub sole sapientiam, et probavi maximam: Civitas parva, et pauci in ea viri; venit contra eam rex magnus, et vallavit eam, extraxitque munitiones per gyrum, et perfecta est obsidio. Inventusque est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem sapientia sua. Igitur viro Dei ordinante et manum regis tenente, repagula portarum reduci visa sunt et portæ aperiri. Sed et clerus procedere est ordinatus, regem cum laudibus et Deo dignis cantilenis suscepturus, per quas et Domino suæ liberationis offerret tripudium, ac principi sedulitatis suæ devotum monstraret obsequium. Rex itaque postquam ira refrigerata per famulum ejus se sensit immani ereptum piaculo, gratias in ecclesia Deo reddidit, et civibus principali indulgentia data, ad curanda juxta morem epulis regalibus**

corpora sese convertit, quibus biduo indulgens, et recreatum exercitum post laborem videns, ad alia paria negotia curanda ducere volens, virum Dei sanctum Euspicium suis aspectibus præsentari jussit, et ut urbi, cujus subventor extiterat, quamque ab imminente periculo eripuerat, pastorali sollicitudini præesset admonuit et admonendo petivit. At vir Dei non immemor verborum, quibus dicitur: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Domino invenies gratiam*, oblatum honorem vel potius onus sacerdotii humiliter recusavit, immo præsciis brevitatis vitæ suæ, quæ postmodum terminanda erat, ut ei alter succederet, cedere libuit. Tunc rex evocata protinus in unum fidelium multitudine, ut de constituendo pastore sententiam in medium proferrent præcepit. Noverat enim quod juxta decretum Leonis Magni papæ nulla ratio sinebat, ut inter episcopos haberentur, qui nec a clericis essent electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis cum metropolitani judicio consecrati. Noverat etiam quoniam, licet præsideret seculari dignitate, rerum tamen præsulibus divinarum, ut scribit beatus Gelasius papa, devotus deberet colla submittere atque ab eis causas suæ salutis expetere inque submitendis celestibus sacramentis eisque ut competit disponendis subdi se debere eognoscebat religionis ordine magis quam præesse. Volebat quoque parere decreto præfati Leonis Magni, in quo ait scribens Rustico Narbonensi archiepiscopo inter cetera: *Cum de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, quem cleri plebisque consensus unanimiter postulaverit. Nullus autem invitis et non petentibus detur, ne civitas episcopum non optatum aut contempnat aut oderit, et fiat minus religiosa cui non licuerit habere quem voluit. Celestinus quoque in decretis suis: Nullus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis desiderium requiratur.*

(Fol. 42.) Clodoveus itaque Ranacharium regem, cujus regni sedes erat Cameracus civitas, parentem suum dolo manu propria interfecit, et fratrem ejus Racharium. [FRED.] Dederat autem traditoribus ejus ornamenta quædam, non aurea, sed ærea et deaurata. [GREG. TUR., II, 42]. Post mortem vero domini sui cognoscentes proditores aurum, quod a rege acceperant, non verum, sed adulterinum, et cum hoc regi dixissent, respondisse fertur rex: *Merito tale aurum accipit, qui dominum suum ad mortem propria voluntate perducit.* Tertius igitur frater eorum, propinquus et ipse Clodovei, apud Cynomannicam civitatem jussu ipsius interfectus est. Quibus mortuis omne regnum eorum et thesauros accepit, interfectisque et aliis multis regibus, et proximis parentibus suis, quos suspectos habebat ut ei regnum auferrent, regnum suum per totas Gallias dilatavit. Obiit apud Parisiorum urbem anno Dom. inc. 518, regni sui anno 30, ætatis 45, sepultusque est in basilica sanctorum apostolorum quam construxerat. Præsidebat tunc Romanæ ecclesiæ Hormisdas papa,

Justinus Anastasii successor imperabat in re publica.

(III, 1.) Regnum igitur Clodovei quatuor ejus filii æqua inter se lance dividunt Theodericus, Clodomeris, Childebertus et Clotharius. [FREDEG.] Sedes regni Theoderici Mettis civitas fuit, Clodomeris Aurelianis, Childeberti Parisius, Clotharii Suessionis. [GREG. TUR., III, 1]. Habebat jam tunc Theodericus filium, Theodebertum nomine, elegantem et utilem, et filiam, quam accepit uxorem Amalaricus rex Hispaniæ Alarici filius, qui apud Barcinonam a Francis occisus est. [FREDEG.] Inter Theodericum et Childebertum contentio magna semper fuit, quæ multas urbes afflixit. [GREG. TUR., III, 15]. Fuit enim Theodericus ingeniosus et callidus, postmodum vero cum fratre fœdus iniit, et dato sacramento, ut nullus contra alium moveretur, obsides ad invicem acceperunt. Sed orto iterum inter reges scandalo, obsides dati filii senatorum servitio publico sunt addicti. Nam quicumque eos custodiendos acceperunt, servos sibi fecerunt. (*Vita Carilefi*). Tempore Clotharii et Childeberti sanctus Avitus et sanctus Carilephus ab Arvernus de monasterio Menate egressi, Miciacense cœnobium, quod sanctus Maximinus, frater sancti Vitoni, fundaverat, expetierunt, et ei se subdiderunt.

[FREDEG.] Crotildis vero regina post mortem viri sui monebat filios, mortem patris et matris et fratrum ulcisci. Quam ob causam illi Burgundias appetunt, Sigismundum Gundebaudi filium et Godemarem prælio vincunt. Clodomeris Sigismundum, dum ad monasterium sanctorum Agaunensium fugeret captum, cum uxore et liberis interfecit. Godemaris terga vertens latuit, et resumptis viribus regnum Burgundiæ tenuit. Avitus vero abbas monasterii Aurelianensis prædixit Clodomeri, quod Sigismundo fecerat, identidem ipsum esse passurum. Cumque Vesperontia Franci cum Burgundionibus bellum inissent, Clodomeris capite truncatus est, deceptus ab auxiliis Theoderici regis Italiæ, cujus filiam Sigismundus uxorem habuit: qua etiam defuncta, aliam, ut prætaxavimus, duxit. [GREG. TUR., III, 18]. Cumque Crotildis filios Clodomeris unico affectu diligeret, invidia ductus Childebertus Clotarium ad necem puerorum incitavit. (Fol. 42.) [FREDEG.] Cumque Parisius convenissent quasi pueros in regno patris sublimaturi, Clotharius dolose susceptis eis a matre, Theodaldum et Guntharium occidit, tertius Clodoaldus in clericum tondetur: ad cujus sepulcrum virtutes fiunt. [GREG. TUR., III, 13; III, 16; III, 12.] Theodericus ad direptionem Arvernici territorii festinans, Sigivaldum cum omni familia illic commigrare præcepit, qui plura mala peregit, et ipse postea male periit. Tale autem excidium regioni eidem rex præfatus intulit, ut neque minoribus natu neque majoribus quidquam proprii relictum sit, præter terram solam, quam barbari secum ferre non poterant. Eduam quoque obsedit, et omnino deprædatus est.

Beato igitur Vitono in gaudio Domini assumpto, et pro fidelitate paucorum et lucro supra multa et perpetua bona constituto (43), Desideratus successit in episcopalem curam multa vigilantia egentem, sollicitudinum angoribus circumseptam. Theodericus enim cum esset pertinacis et mali animi et pro dissensione inter se et fratrem suum multas, ut prædiximus, urbes afflixisset, et [GREG. TUR., III, 34] Desideratus ipse post multa sibi illata damna, exilia, ærumnas, injurias, jam ad libertatem Domino jubente redisset, et apud Viridunum, ut diximus, episcopatus fungeretur officio, fuerat enim in sæculo nobilissimus, habens uxorem et filium, nomine Syagrium. (III, 35.) Sed a Syriualdo quodam apud præfatum regem incusatus, non solum spoliatus rebus, verum etiam fuerat supplicii affectus, cum tonsuratus postea et electione cleri et populi Viridunensi fuisset prælatus ecclesiæ, Theodericus perpetuas retinens erga eum inimicitias, quia non consentiret pravis ejus operibus, civitatem cum habitatoribus vehementer attrivit. Supervenit insuper divino judicio famæ valida invalido civitatis populo, qua attenuati in afflictione nimia erant positi. (*Ib.*) Et cum ipse de rebus suis per Theodericum remansisset extraneus, nec haberet ex proprio, qualiter indigentes et destitutos cives suos consolaretur, dolebat et tristabatur. (III, 25, 25.) Defuncto autem Theoderico anno regni sui 23, ab incarnatione Domini 541, cum Theodebertus filius ejus regnum suscepisset, et contra voluntatem Childeberti et Clotarii in regno a suis leudibus esset stabilitus atque firmatus, et postmodum a Childeberto maximis muneribus muneratus, in filium esset adoptatus, magnum se et præcipuum in omni bonitate ostendit. Erat enim regnum cum justitia regens, sacerdotes venerans, ecclesias munerans, pauperes relevans, et multa multis beneficia pia et dulcissima voluntate accommodans, tributa etiam, quæ ab ecclesiis in Arverno sitis fisco reddebantur, clementer indulisit. (III, 26.) Habebat uxorem Deuteriam, et filiam jam adultam; sed Deuteria timens, ne se relicta, filiam sibi rex in conjugium assumeret, in basterna eam positam indomitis bobus conjunctis apud Viridunum de ponte præcipitavit, quæ in ipso flumine spiritum reddidit. (III, 34.) Desideratus itaque bonitatem et clementiam Theodeberti regis erga omnes cernens, cum jam populus dilaberetur, et civitas quasi in solitudinem redigeretur, ad regem se contulit, miseriam populi lacrymabilem deploravit, petitione benigna animum regium inflexit, ut de thesauris suis miserans calamitati obstaret, famem cohiberet, populum pereuntem retineret, et commodata per gratiam periculo superato cum gratia Dei hominumque susciperet. (III, 31.) Acceperat enim a Theodado Italiæ rege, Theoderici successore, cum patruo suo Childeberto quinquaginta aureorum milia pro composi-

tionem mortis filix sororis Clodovei, quæ fuerat copalata præfato Theoderico in matrimonium et eo defuncto contra natalis suos servo nupserat (fol. 43), et quia mater indignata moto contra eam exercitu servum peremerat, filiamque ad domum reducerat, illa irata venenum in calice, quo mater erat communicatura, posuit — erant enim Arriana detenti perfidia, — quo hausto mox mater mortua est, et ob hoc indignati Itali, ea abjecta, prædictum Theodadum regem constituerunt, a quo successore vehementer balneo inclusa, inter diros vapores pavimento corruens, mortua est. (III, 52). Quamobrem et Theodebertus Italiam pervasit, sed quia exercitus ejus diversis febribus vexabatur, ducem cum parte exercitus ibi dimisit, qui omnem Italiam ditioni ejus subdidit atque Siciliam, et thesauros innumerabiles ei direxit. (FREDEG.) Magna enim felicitas regis in his omnibus fuit, quia timuit Dominum, et sacerdotes et ecclesias ejus venerabatur. (GREG. TUR.) Audita igitur petitione Viridunensis episcopi, rex annuit, motus ad misericordiam, et septem milia solidorum ei tradens, conditionem adscripsit, ut eo tenore partiretur indigentibus, quatenus hoc auxilio victo famis dominio, sua sibi cum gratia redderentur ex numero. (III, 34.) Quæ pontifex accipiens per cives suos erogavit, unde et negotiatores facti usque hodie clari habentur. Cumque hoc solatio docti in melius experimento periculi mediocritatis optimæ scientia profecissent, et procul respicere proximum bonum esse didicissent, pecuniam alacriter recollecterunt, et episcopo magnæ gratiæ mediatore regi cum votivis gratiarum præconiis obtulerunt. Rex ut advertit sublevationem, vidit lætæ devotionis magnanimitatem, et colligens regium et pecuniæ dominantem animum indulisit eis, ad præpotentem cumulum boni nominis, et ad memoriam laudabilem tunc præsentis et futuræ generationis. (III, 35.) Syagrius autem, Desiderati episcopi filius, post mortem Theoderici reminiscens injuriarum patris, quas passus est a Theoderico instigante et accusante Syriualdo, sumptis comitibus venit ad villam proprietatis ejus in Divionensi territorio sitam, cujus nomen Floriacus, et mane facto, cum esset nebula condensa, domum ingressi, unum amicorum ejus interfecerunt, putantes ipsum esse Syriwaldum. Sed cum cognovissent ipsum non fuisse, iterato domum circumdantes, effosso pariete interfecerunt eum. Actum est hoc post mortem Desiderati episcopi.

(*Vita Agerici.*) Verum ut ad superiora redeamus, et misericordiam Dei uberem erga suam imaginem subtilius indagemus, providentia divina dispositum habens de fonte misericordiæ ecclesiæ Viridunensi succurrere, et supradictis innumerabilibus calamitatum infortuniis periclitanti manum auxilii subrogare, die et tempore quo voluit, de altissimo ac serenissimo bonitatis suæ consilio, hanc viam novæ

NOTÆ.

(43) Brevem Vitoni Vitam ex antiquissimo codice Trajectensi dedit Surius Act. SS., t. VII, p. 820.

Miracula auctore Rudolfo abbate S. Vitoni exstant Mabillon Act. SS. Sæc. VI, p. 565.

salutis invenit, ut angelum sanctum mitteret de excelso cælorum habitaculo, qui parentibus futuram ex misericordia unius pueri nativitatem denuntiaret, terminum quo id fieri deberet indiceret, nomen quo censeretur aptaret. Nimirum propter nimiam dilectionem, qua suam in homine diligebat imaginem, condoluit miseris mortalibus grave jugum a primo patre portantibus, et generali misericordia populum hunc, quem specialiter peccata obriverant, restauravit. Tetigit prius, et conturbavit, ac paterno verberare livorem infixit, postea respiciens mirabili remedio percuravit. Venit ergo consilii divini legatus, protulit imperium, promulgavit edictum, et præelecti pueri parentes alloquens miserandis civibus cornu salutis erexit. *Post triennium, inquit, expectatio dilata probabitur, filius ipse Agericus vocabitur. Indicium est potioris ac superexcellens apud Deum privilegii a Deo titulum nominis cuilibet vel poni vel mutari. Magnum igitur donum, magna gratiæ dignatio, magna fiducia promissorum. Non potest immutari, quod de tribunali Regis æterni cælesti legato evangelizante dictatur. Agericus, inquit, vocabitur.* Abusivum nomen, nec scripturarum paginis hærens, sed quanto ignotius apud homines, tanto dignius divinatum, et quanto acceptius Deo, tanto commodius homini. Nulli profecto potest esse ambiguum, quod nunc quoque oblita sui non sit lingua cælorum, et quod scriptura cælestis in perpetuum teneat, quod cælum in terra descripsit. Ergo terra non reprobet, quod cælum probat. Nascitur igitur infans post triennium; longa parentum expectatio porrigitur in effectum, fit gratus in croceis, in cunabulis dulcis. Transgreditur ebdomadam infantia succrescens ad officium linguæ; fit puer incremento, puer innocentia, naturam tenellam indole prælucida perornabat; angelus quippe, qui eum prænunciaverat, præsto ei ad custodiam semper erat. Datur puerulus vacationi sapientiæ, jungitur contubernio scolasticorum, haurit fontes sapiæ, inundantia semper ubera sugit, voluptates internas et karismata meliora sedulus emulatur. Doctor enim interior, qui eum imbuerat, cum ætatis successu indicia virtutum ejus clara monstrabat, qui et præscitus ante uterum, sanctificatus in utero, sanctimoniam et magnificentiam in sanctificatione Dei augebat. Amabatur ab omnibus, invidias et detractones omnium gratiæ pererrantis sublimitate vincebat. Transivit in eadem urbe Vir dunensium proficiens ad perfectam usque incrementorum ætatem, virtutem virtuti adjiciens, et stigmata passionis Jesu in corpore suo portans, currebat per viam mandatorum Dei cum gaudio inenarrabili. Jam enim triginta annos habens, in ipsa civitate Vir dunensi ductus est ad ecclesiam sancti Petri et tonso capite Christo dicatus, florebatque in atriis domus Domini ut palma, et ut cedrus in Libano totam domum bonis odoribus respergebat. Provexerat cum morum speciositas, et in gradu levitico famulabatur antistiti, cum ecce clerus et populus ad honorem sacerdotii promovere cum expe-

Atentes ad eandem eum æcclesiam perduxerunt, et cum gaudio et præconiis gratiæ inibi ordinari fecerunt. Omnes autem quasi ex uno ore cantabant: *Exaltavi electum de plebe mea: oleo sancto meo unxi eum* (Psal. LXXXVIII, 20), quia a Christo Domino erat electus, ut oleo spiritualis gratiæ esset fovendus. (Fol. 44.) Contigit interea Desideratum nomine officio cum vita defungi, et successorem idoneum cathedra ecclesiæ viduata requirebat. Non multum quod aderat queritur, nec diu sententia melior ignorantia nocte differtur. Omnes in unum coeunt, omnes uni in electione incumbunt, omnes ordinari ad pontificatus infulas Agericum deposcunt. Temptat unus resistere plurimis, multum se excusando laborat, sed roborante Deo prævaluit sententia cleri et populi. Deus enim ad munimen urbis invalidæ reparandum, ad cornu salutis contra malitiam erigendum, cooperabatur in populo. Tribus enim post tonsuram peractis annis, a plebe Vir dunensium rapitur et in ecclesia majoris sanctæ Dei genitricis perducitur, et ab episcopis episcopus consecratur. Suscepit ad regendas oves Domini pastorem virgam, et non tyrannum se ovibus exhibuit, sed ex veritate pastorem. Non patiebatur, ut terra sua contra se clamaret, et cum ea sulci ejus deflerent, sed impiger instabat cultura Dei, ut opere redderet, quod nomine fatebatur. Habebat fidem ante oculos advocatum Dominum Jesum Christum justum, eique se suosque supplicatione assidua committebat. Holocausta medullata offerebat pro ovibus, ne forte labiis honorarent Deum, et corde longe posito manibus irritarent, fidemque verbo tenus profitentes actionibus abnegarent. Circumspectus semper leonem insidiantem orationibus allidebat, flammam temptationum elemosinis redimebat, virtutum apothecas humilitatis arce servabat. Terrebat hostes prædicationibus, vitia occulta proferebat in lucem, et tela mortifera inimici doctrinæ potentis acumine perfringebat, semperque se ipso robustior per Jesum et sacerdotem magnum undique triumphabat. Nimirum vitabat et perhorrebat aliquatenus committere, unde testimonio conscientia accusatus sub umbra et foliis cogeretur effugere. Semper pavidus, semper sollicitus dum curam debitam susceptis ovibus impendebat, victo hoste, et liber vitiis servitio justitiæ se hilariter mancipabat. Loquebatur sepius et litteris et verbis cum præcone suo angelo sancto, consilioque ipsius gesta preciosa Domino fidelis athleta mittebat, talenta ibi data sæpius numerabat, ne forte plus accipiens minus in lucro redderet et sero penitens obnoxius tenebris, pauper et nudis vinculis traderetur. Fecit etiam signa quæ cum possint cum reprobis haberi communia, ille probabiliter simplici oculo, lucido corpore fecit, ovium suarum et totius mundi necessitate compulsus. Justo enim et sancto Deo populo exasperanti irato, elementis pro eo contra insensatos pignantibus recesserunt nubes, aer incanduit, terra exaruit, viror herbarum emarecuit, aqua fontium venas dereliquit. (Fol. 44.) Sicque secedentibus elementis mundus desolatus elanguit. Vitiositas

enim usu nutrita, nisi duro molliatur verberare, ad notitiam sui redire durescit. Unde factum est ut, tribus annis subtracta benedictione pluviarum, cælum super eos extenderetur ut ferrum. Pertulerunt primum annum expectantes, secundum desperantes, in tertio defecerunt. Cumque inter se nullum invenissent consilium, tandem prævaricatores ad corda quodammodo oblita redeunt, concurrunt ad pontificem, pastorem inclamant, ut propitiaret Deum peccatis iratum, removeret vindictam, impetraret veniam, et arescentes terras colonis morientibus reformaret. Flexit sanctum generalis necessitas, et commune periculum communi oratione tolli consuluit. Itaque triduanum jejunium indixit, letanias per ecclesias Dei fieri, cruces ad misericordissimam Dei memoriam ferri, ut qui passus est pro peccatoribus Christus propiciaretur eis sanctorum intercessionibus. Indixit hoc et jussit, et primus quod jusserat fecit. Egrediuntur indifferenter excaleciati, cinere et cilicio obvolvuntur, inclamant miserationem sanctorum, propiciationem Dei, tundunt pectora, lacrimas fundunt, ne Deus judicia faciens in operibus manuum suarum comprehenderet peccatores. Igitur prima letaniarum die pastor ipse cum ovibus gradens, in præsentia concurrentium oculos convertit ad cælum, in corde suo quiescentem commovit ad misericordiam Deum, et subito nubibus densis obumbrato aere fluxerunt aquæ. Sicque per triduum illud defluentibus pluviis terra vigorem, herbæ virorem, fontes fluorem, arbores vitam et mundus plenam recepit abundantiam. Nec latuit homines, viderunt et ammirati sunt, quanta de pastore sancto apud Deum cura extitit. Nam cum sub nudo aere grade-retur, omnesque aquis descendentibus perfunderentur, ipsi Deus in pluvia umbraculum fecit. Hac et illac, ubi est, jussa aqua cecidit, ipsum ab aqua tangi prohibuit, qui omnia quæcunque voluit fecit.

Cum ergo juxta consuetudinem pastorem limina ecclesiæ principalis sanctæ Mariæ tereret, quidam Johannes nomine membris solutus, nervis aridus, mortuus viribus, anima subsistente, linguæ tantum officio prævalens, vocibus, quas enervis habebat, episcopum exoravit, dicens: *Obsecro, sancte Dei, ut habeas in me misericordiam.* Cui sacerdos flexus quodammodo et cum infirmo infirmatus respondit: *Quid tibi vis faciam?* Ad hec languidus: *Ut miserearis mei,* ait. Tunc sacerdos in Deo ditissimus pauca de loculis protulit, et infirmo de plenitudine boni cordis exhibuit. Nam carnis sustentaculum tribuens, dedit simul corporis solidamentum. Aridus quoque cum fide Christi suscepit dona sacerdotis, et cum eodem munere meruit sanitatem recipere. His et hujusmodi indiciis clarificante Deo servum suum, cepit manifestum esse omnibus, quod sanctus Agericus Christi esset alumnus. Tanta quippe virtutum copia de illo exibat, ut si quis infirmus eulogias de manu ejus susciperet, protinus sanitatem reciperet. (Fol. 45.) Cum ergo præfate basilicæ calcaret limina, et ex more studiis spiritalibus

operam daret, piissimam benignitatem quam gerebat in mente, ostendit miraculi magnitudine. In ipso enim ingressu mulierculam, Theresindem nomine, obviam habuit, quæ baculo regente cæco viam queritabat errore, et ducem sequebatur animum oculorum desolatione. Qui statim simplici sanctæ crucis medicamine tenebras quindecim annorum effugavit, et lucem diu absentem luce fidei resplendens protinus reparavit. Radiavit virtus per crucem, radiavit et per pontificem. In pontifice regnabat pietas, in cruce potestas. Nec pietas quidquam profecisset, nisi in fide crucis prævaluisset. Potestas enim tanta fuit in cruce, ut non solum feminae vultum illustraret orbatum, sed lucem indeficientem per totum effunderet mundum. Postquam enim lux mundi pependit in cruce, mundi climata resplenduerunt non sequente nocte. Nox diaboli regnum perdidit, dies crucis optinuit principatum. Hinc est quod sanctus episcopus tantum prævaluit, quia lucem per fidem crucis et dilectionem in corde nutrit. Signum crucis super oculos orbatæ feminae posuit, quia Spiritus sanctus in digito per virtutem crucis fuit. Quid plura? Gaudet mulier, miratur solem, tenebras execratur, veneratur medicum, adorat Deum in rerum diversitate mirabilem, quæ confusionem prius tantummodo noverat et noctem. Ita Deus per verum Israelitam illuminavit hanc feminam, populumque admirantem excitavit ad laudem et gloriam suam.

Alio tempore cum vidisset misericordiæ amator, pietatis cultor, sollicitus ovium pastor quandam paellam, Childuidem nomine, a spiritu maligno raptam atque pervasam, condolens miseriæ, memorque officii, ascendit protinus ex adverso, opposuit se murum furenti inimico, et ostendens se unum de illis canibus, de quibus dicitur: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso (Psal. LXVII, 24),* miseriæ medicalem linguam auxilii, hosti et pervasori dentes exeruit imperantis zeli, et latrans voce dominica, quæ mitis et paciens non clamavit, neque audita est in platea, perterruit semper tumidam nequitiam, et imaginem Dei, quæ ancillabatur violenter non Domino, reddidit liberam. Postquam enim dixit: *Præcipio tibi, spiritus immunde, ut ex eas ab ea, et amplius non introeas in eam,* ille percussus virtute omnipotentis, projectus est in tetram abyssum sedis suæ, in ignea spuma quam puella evolabat ostendens, quo camino, quo clibano clandestino miseram possidebat adurens. Illa mansuefacta seque ipsam cognoscens lassabunda subsedit, et perdita crassantis interioris inimici armatura mitis, et omnibus facta miraculo, amplius se ipsa pavitando miratur. Habere se incipit, quæ habebatur, et paulisper spiritu purgata extraneo spiritum naturæ recolligit. Remittit servus Dei de servitio maligno liberatam; et legitimo domino universorum, quod servus mendax et ab inicio homicida abstulerat, servire præcepit. O Deus potentissime, victoriosissime, misericordissime, reddant tibi servi tui

potentes, quod habent abs te victoriosi et misericordes, teque et omnia semper habebunt.

Ita tenus sequuti sumus Dominum quasi per terram gradientem, describentes, prout datum est (44), sanctum suum famulum in caducis corporibus pietatis et misericordiae opera exercentem : (fol. 45^v) jam nunc nos elevare cogit spiritus vivificans volubilem rotam scripturae et spirituale miraculum penna corporea et visibili denotare. (*Vita ampl. Agerici.*) Beatus enim Agericus apostoli praecipuum in corde servans, et opere complens, dicentis : *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite*, contigit ut jaceret in tempeste cujusdam noctis memor Domini in stratu suo, et se secreto suavi ac dulci voluptate meditationibus castis ignescens, ipsius quoque corporis pondus spiritus lenitate excedens ; subito lumen, quod ante ipsum ardebat, extinctum est, et remansit pervigil ac sobrius, non visu, non auditu, non ullo sensuum quinque carnalium obstaculo impeditus. Cumque totus secum, totum se Deo extenderet, et anima sancta corpore gravi pressa in Deum se speculando dilataret, ascendente eo ad superna ex desiderio, familia ad eum superna descendit, et multitudo angelorum domus ejus sanctitudinem penetravit et perlustravit. Refulgebat cella accubitalis sanctorum angelorum splendoribus, et quot ministri gloriae, tot lumina gloriarum ; canebant ymnos cum concivi et contubernali suo, et inenarrabiles Deo deorum glorioso in sanctis armonias resonabant. Hauriebat ille ac degustabat suaviter vase fragilis corporis ampliore, nec munera Dei superundantia caro infirma comprehendere vel continere valebat. Laudabatur ab angelis sanctis gratia Dei et misericordia in sanctos ejus et respectus in electos illius. Cumque tot gaudia in conspectu episcopi chorea caelestis exhiberet, ad profectum supplendumque totius sanctae ecclesiae praesidium, sanctos antecessores suos episcopos Maurum, Salvinum, Aratorem, ille sanctorum senatus revelavit, quorum erant in suo collegio animae, corpora vero terrae credita in ignorantia celabantur. Haec munera, haec tam preciosa symbola caelestes concives hospiti suo et concivi in munificentia reliquerunt, qui multis ante eum annis Viridunensem ecclesiam rexerunt, et conjuncti Deo conjuncti quoque fuere sepulcro. Igitur post visitationem tam mirabilem, cum lux et angeli caelo se recepissent, illi qui cubiculo simul inerant, tanto attoniti miraculo pene exanimis sunt redditi stupore divino. Quibus sanctus Dei fortissima increpatione prohibuit, ne ulli hominum haec dicendo publicarent, quamdiu ipse in hujus vitae curriculo permaneret. Levata sunt ergo sanctorum corpora auro chrizo preciosiora, et in ecclesia, ubi sedem habuerant requietionis, sancti Petri apostoli nomine a

beato Sanctino consecrata honorabiliter et sanctissime ab ipso viro Dei pridie Nonas Septembris sunt ordinata, et dies translationis et revelationis eorum per succedentia tempora celebritatis annuae est honore insignita. Quorum merita ad sepulera illorum ostendunt frequentia miracula. Nos ergo eo jam meliore via suscepto, jam ad patriam felicitatis aeternae perducto, secure de tam gloriosa miseratione ad laudem Dei et praeconium servi sui fidelis fideliter et devota humilitate placeret aliquantulum declamare. Denique ille placens et adhaerens Deo in regione vivorum nobis exemplum reliquit, auxilium impendit in regione mortuorum, ut et nos nostra ad normam justitiae informemus opera, et de justis operibus proferamus verba. (Fol. 46.) Orabat sine intermissione, ut impletet praecipuum Domini dicentis : *Oportet semper orare, et non deficere* (Luc. xviii, 1). Quomodo autem non deficiens orabat? Quia Dominum sanctis precibus sanctisque operibus benedicebat, quemadmodum David de se ipso dicebat : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo* (Psal. xxxiii, 2). Et Tobias ad filium : *Omni, inquit, tempore benedic Deum* (Tob. iv, 20), et reliqua. Sicut enim malis operibus fidem negamus, sic econtra bonis operibus astruimus ; et bene Deum orat, qui prece aut bono opere proximum edificat. Quia autem, sicut illi pastores evangelici supra gregem vigilabant, ita iste orationibus Deo acceptis custodiae commissorum instabat, ideo meruit ab angelis visitari, et mortalis adhuc luce caelestium perfrui. Et sicut illi gloriam in excelsis Deo, et pacem bonae voluntatis hominibus annunciabant, ita isti Deum in suo sancto pontifice glorificabant. Quomodo etiam illi ad salutem mundi designaverunt nativitatem Christi, ita isti ad salutem ecclesiae sanctorum corpora monstraverunt. Igitur ab angelis, ab animabus sanctis, a nobis etiam in corpore minimis decantetur gloria regi seculorum immortalis, invisibilis, qui est benedictus in secula. Haec ad gloriam Dei et commonitionem audientium dixisse sufficiat, hinc redeamus ad causam.

Anno 157 post transitum sancti Martini sanctus Eufronius Eduensis episcopus Turonicam sedem ... regnante Clothario, qui defuncto Ariberto, in sedem ejus Sigebertum induxit.

[GREG. TUR., iv, 9.] Theodeberto igitur rege ad superna demigrante, Theodebaldus filius ejus successit, valde iniquus et mali ingenii, qui obiit 7 anno regni sui. Regnum ejus Clotharius accepit. Childebertus quoque Parisius obiit : et sic Clotharius monarchiam optinuit. (*Genealog. Carol.*) Hic Clotharius sororem suam Ansberto in matrimonium junxit, qui et genuit Arnoldum, Arnoldus Arnulfum

NOTÆ.

(44) Duplicem Agerici Vitam, breviorē unam et antiquiorē illam, ampliorē alteram se ante oculos habuisse testantur Bollandistæ Act. SS. Sept., t. II. 222. Ampliorē secutum esse Hugonem, pa-

tet ex loco quodam Vitæ brevioris, qui l. l. legitur. Ex hoc fonte alteram illam Vitam fluxisse Hugonis narratione probatur. K.

episcopum Mettensem, Arnulfus Anchisem qui et Ansegisus, Ansegisus Pippinum, Pippinus Carolum.

[GREG. TUR., IV, 20.] Eo tempore Clotharius filium suum Chramnum contra se rebellantem, et res novas molientem, cum prius captus fuisset et ligatus, jussit igne comburi. Post hec Clotharius pro peccatis suis ad limina sancti Martini properavit, unde rediens Compendio villa obiit anno ab inc. Dom. 569, ætatis suæ anno 95, anno regni sui 51; regnum ejus quatuor filii ejus inter se diviserunt. (*Vita Præj.*) Chilpericus regnum patris optinuit sedem habens Suessionis; sub ²¹⁷ quo (45) passus est sanctus Præjectus martyr et pontifex Arvernorum interfectus a suis civibus, anno ab inc. Dom. 580, et successit sanctus Avitus, qui præfuit non plenis 15 annis (46), et ei sanctus Bonitus primo anno Teoderici successit. (*Vita Boniti.*) Aribertus regnum Childeberti, sedem habens Parisius: Guntrannus regnum Clodomeris sedem habens Aurelianis: Sigebertus regnum Theoderici, sedem habens Mettim. [FREDEG.] Huius Gallias expetierunt, quos Sigebertus vicit, fugavit, et post cum eis pacem iavit. Chilpericus interea Remensem urbem et alias urbes de regno Sigeberti invasit, unde bellum civile inter eos fuit. Sigebertus vero Suessionem obpugnat, Theodebertum Chilperici filium capit, et exilio religat, ipsum superat, et urbes recipit. Post annum filium ei reddit, et pacem firmat. Guntrannus in Burgundia regnans fuit vir bonus et elemosinis deditus. Sigebertus vero videns, quod Aribertus et Guntrannus viles uxores acciperent, Brunam, quæ et Brunichildis dicitur, filiam Athanagildi regis Hispaniæ, uxorem accepit, cujus consilio multa mala et sanguinis effusio in Francia facta sunt. Chilpericus quoque sororem ejus Gachilissindam uxorem duxit, relinquens Fredegundem et alias uxores, quas habebat, quam postea fracto juramento, quod habuerat ad Gothos, ne eam de regno deponeret, sugillare fecit, et sic Fredegundem recepit, quæ postmodum crudelissimam vitam digna morte finivit. [GREG. TUR., V, 29.] Hic Nerone peior et Herode ecclesias Dei vastavit, et multos sanctorum interfecit; descriptiones gravissimas in toto regno suo fecit, quas cum ferme per omne regnum percipisset, qui ferebat, a Lemovicinis interceptus, peremptus est, et descriptiones combustæ. (*Vita Præj.*) Ab hoc etiam peremptus est Hector Massiliæ patricius, cum ab eo sanctus Præjectus injuste ante ipsum delatus esset, et causam delati probare, ut dixerat, nequivisset.

[FREDEG.] Anno ab inc. Dom. 566, Sigebertus re-

VARIE LECTIONES.

²¹⁷ sub— Teoderici successit *in margine additur.*

(45) Duplex Vita S. Præjecti testis est, eum Childeberto rege interfectum esse circa a. 674, ut docet Mabillon Act. SS. sæc. II; Act. SS. Januar., t. II, 630.

agnare cœpit, et regnavit annis quatuordecim; Guntrannus quoque Langobardos regno suo irruentes tanta cæde perdomuit, ut ex omni exercitu illorum quadraginta tantum Italiam redirent. (Fol. 46'.) Post hæc Chilpericus et Sigebertus consilium ineunt, ut Guntrannum interficiant, et regnum ejus accipiant. Sed Domini voluntate mutati consilio Sigebertus super Chilpericum irruit, qui fugit Tornacum, et ille Parisius venit, ubi correptus a sancto Germano Parisiensi, ut desisteret fratrem persequi, audire noluit. Cui episcopus dixit: *Scriptum: Qui parat fratri suo foveam, prior incidit in eam.* Veniens autem Victuriaco, omnes Neustrasios in deditioem recepit, et ibi dolo interfectus est a duobus pueris, qui etiam deprehensi interfecti sunt, et sic Chilpericus regnum recepit. [GREG. TUR., IV, 41.] Obiit autem Sigebertus anno regni sui 43, ætate quadragenaria, et regnabat Childebertus filius ejus pro eo anno 582, indictione 15. [FREDEG.] Brunichildis Parisius sub custodia cum filio Childeberto detinebatur; sed puer in pera per fenestram demittitur, et Mettim a Gundebando duce in regno patris sublimatur. [GREG. TUR., V, 1, 2.] Brunichildis vero jussu Chilperici Rotomagum exilio damnatur anno primo regni Childeberti. Eo anno transiit sanctus Germanus Parisiorum episcopus, et Regnamundus successit. Chilpericus itaque filium suum Meroveum Pictavis cum exercitu direxit, qui relicta ordinatione patris, adjuncto sibi Guntramno Bosone duce, Rotomagum petiit, et Brunichildem in conjugium accepit. Quod audiens Chilpericus Rotomagum venit et post paucos dies, assumpto Meroveo, Suessionis rediit, et non multo post propter conjunctionem Brunichildis suspectum habens spoliatum omnibus custodiae mancipavit. (v, 3.) Qui dum in custodia detineretur, tonsoratus est, mutataque veste presbyter ordinatur, et fugiens ecclesiam petiit sancti Martini apud urbem Turonicam, ubi hæc gesta sunt. (v, 14.) Latuit in eadem basilica per duos menses, et post hæc ad Brunichildem rediit, et ab Austrasiis receptus non est. Cum ergo in Remensi Campania latitaret, dolose captus ab Atrebatensibus, et timens ne patri redderetur, socium monuit ut irrueret super eum. Quo facto adveniente rege, mortuus inventus est.

(v, 31.) His diebus apud Constantinopolim cum amentia mortuo Justino, Tiberius imperator factus est largus in eleemosynis. (v, 58.) Quinto anno Childeberti magna christianorum persecutio in Hispaniis facta est. (v, 35.) Dysentericus quoque morbus Gallias præoccupavit, quo ingravescente, Chilpericus adultos jam tres filios uno anno perdidit; quartus qui superfuit, nomine Clodoveus, carceri mancipa-

NOTÆ.

(46) *Ter quinis fere amplius annis munere functus est.* Avitus in Vita S. Boniti Act. SS. Januar., t. I, 1071.

tur, et factione matris cultro a patre perimitur. Childebertus rex sororem suam Herminigildo, Wisigothorum regis filio, tradidit, cujus hortatu et Leandri Hispalensis episcopi prædicatione ad fidem Christi conversus est. [FREDEG.] Post Tiberium Mauricius accepit imperium, a quo Childebertus quinquaginta milia solidos auri accepit, ut Langobardos Italia pelleret. Intravit ergo Italiam, et omnes ditioni ejus se subdiderunt, cum quibus et amicitiam firmavit, et gloriose inde reversus est. (*Vita Agerici*). Cum ergo placitum et conventum multorum Viriduni habere debuisset, et beatum hunc Agericum, de quo agitur, dilectionis et venerationis amplexibus honoraret, eum opsoniis necessariis gravari non patiens, removit servitii necessitatem, et placitum transtulit ad Metensem civitatem. Cumque consequenti tempore per urbem fecisset transitum, et a sancto pontifice benigna esset susceptus dulcedine, humanitas quoque hospitalis ei exhiberetur cum omni cura et sollicitudine, in ipso fervore regis servitutis accedens ad eum economus rerum suarum universalis: *Et si alia, inquit, Domine, providendo abundamus, vinum ut majestati regis decet, exhibere non possumus, quia præter vas medium, quod tonna vulgariter dicitur, nihil habemus.* Tunc vir Dei in corporea angustiatus, sed corde in Domino dilatatus. *Noli, ait, desperatione languescere, sed affer mihi de eodem liquore: potens est Deus tristitiam parvitatæ nostræ in gaudium abundantis commutare.* (Fol. 47.) Dixit, et allato sibi vino paululum sorbuit, et ad celos oculos sublevans: *Domine, inquit, oro ut fiat istius vini amplificatio.* Cumque ipsius præcepto refudisset illud in vase supradicto, cepit vinum copiose ministrari, cepit copiose affluere, et quanto amplius vacuabatur ad libitum bibentium efferendo, tanto magis augebatur Creatoris jussu et virtute redundando. Poterat namque istud Omnipotens, qui de aqua vinum fecerat in Chana Galilææ, poterat et de vino vinum facere sincera verbi petentis et indubia fide. Quid plura? Biberunt ut Galli, nec erat mensura in erogando. Multis diebus vas illud vinarium conati sunt vacuare, et quodammodo vina infundere videbantur, dum effusioni instarent. Crescebat modica benedictio multis vorantibus, et Deo imperante modum naturæ superabat. Ad ultimum finito servitio, nec imminuto vino, rex miraculo stupefactus, episcopo humiliatus, Deum in ipso veneratus, regiam ostendit largitatem, et qui virtutis vinum biberat, vineas et possessiones ex amore et devotione episcopi ecclesiæ optulit, quas et usque hodie privilegio et deinceps auctoritate stabili possedit. Sane virtutis vinum per præsulem sanctum a Deo virtutum regi et comitibus propinatum corda devota populi adeo tunc temporis lætificavit, ut in loco, quo copia ex benedictione profluxerat, altare construerent, quatinus hujusmodi signo sæcula ventura noscerent, cujus meriti excellentia beatus Agericus

A apud Deum in gloria æterna fulgeret. Quidam etiam valde nobilis, cum pro suis sceleribus a rege vita privari debuisset, et precibus beati antistitis salvatus est: unde dedit ille Viridunensi ecclesiæ alodium suum et scripto roboravit.

(Fol. 46'.) Guntramnus ²¹⁸ Boso dux cum exosus reginæ haberetur, cœpit per episcopos et proceres discurrere, et veniam deprecari. [GREG. TUR., IX, 8.] Nam cum esset Childebertus juvenis, reginam conviciis et improperiis lacescebat, unde et a rege jussus est persequi; qui cum se cerneret in discrimine positum, Viridunum petiit, putans per beatum Agericum, qui pater regis erat ex lavacro, se posse salvari, pro quo episcopus intercessurus ad regem properat. Quod cum rex negare nequiret, ait: *Veniat, et datis fidejussoribus in præsentia patris mei exequatur iudicium.* Adductus ergo et armis nudatus et coram rege prostratus a terra jussus est surgere, et sancto sacerdoti usque ad præsentiam Guntramni est commissus. (IX, 9.) Post hæc Childebertus cum matre, sorore et conjuge in occursum patris festinat. Quibus conjunctis præsentatur et Guntramnus Boso absque ullius defensione, quia sic convenerat sanctus episcopus: episcopus vero remansit. Sed cum ille pro diversis facilitatibus culpabilis judicaretur, ad mansionem episcopi confugit. Quo cum cum interfectores insequerentur, et ille a viro sancto avelli se non pateretur, nuncii etiam ad regem missi ab episcopo intercessores abbates et clerici non audirentur, jussu Guntramni injectus est ignis domui illi, ut si episcopus egredi nollet, pariter concremaretur (Fol. 47.) Quod audientes clerici, vi effracto ostio sacerdotem eicieunt. Miser autem ille, cum se videret flammis urgeri, demumque egredi tentaret, susceptus ab hostibus interfectus est; quod multum sacerdos doluit. (IX, 12.) Cum autem quidam de regni primoribus de morte regum, patris scilicet et nepotis, tractassent, et deprehensi interficerentur, quidam eorum Bertefredus nomine ad urbem Viridunensium confugit. Quo insequentibus adversariis, domum ecclesiæ, in qua erat episcopus, et quam et ille confugerat, exercitu vallant, et ascendentes super tectum, tegulis et materiis tecti illidentes interfecerunt illum cum tribus pueris. Multum ex hoc doluit sanctus episcopus, quod non solum eum defensare non potuit, verum etiam locum quo orare consueverat, ubi et pignera sanctorum multa aggregaverat, humano sanguine pollui vidit. Multa vero Childebertus munera misit, ut a mœrore revocaret, sed consolari non potuit. (IX, 23.) Verum diuturnæ amaritudinis mœrore graviter ægrotare cœpit, præsertim autem Guntramni filios secum retinens quotidie flens illos sibi soli relictos orphanos.

(*Vita Agerici*.) Transibat aliquando hic sanctus per civitatem Laudunensium, et ecce obviam sibi fuit quidam manicis strictus et compedibus, cui tortore præeunte carcere aperiebatur obscurus. (Fol. 47'.) Ibat,

VARIE LECTIONES.

²¹⁸ Guntramnus — orphanos in margine fol. 46 et 47.

sed magis impellebatur infelix vagitibus plateas implens, et lacrimis omnes quos offendeat ad auxilium ululatu et gemitu provocabat. Talis est peccatorum redditio: sera semper pœnitentia tormento suscipitur, et illecebræ voluptatum asperis et amaris exitibus puniuntur. Cumque miserabilis misericordem aspiceret virum, petivit, ut potuit, sibi refugium, et ut ei impenderet orationis suffragium. Audivit misericordia, et pontifex tactus dolore et compassione intrinsecus, convenit tortorem multa prece supplicii postulatione, ut flecteretur et propitiaretur misero indulgentiæ lænitare. Abnegavit, et reppulit, nec eum aliquatenus audire consensit. Illius flagitia et facinora animum iudicis infrenabant, ne flecteretur misericordia. Petiit secundo et tertio, repulsus est; triplicavit precem, et auditus non est. Quid faceret pietas? Quo se verteret? Homo hominem neque cogere neque precari valebat, et pietas nichilominus increscebat. Itaque conversus ad Dominum porrexit vota in cælum; cucurrit ad misericordiae fontem sepius expertum, orans ut misero esset in auxilium, et solveret jussio invisibilis et omnipotens quod despexerat iudex superbus et insolens:

Audiit Omnipotens, subitoque ligamina solvit;
Vincta cadunt, et nemo patet qui vincula solvat,
Nulla manus, vis nulla, Dei nisi jussio summi.

Cumque hoc iudex obstupescens aspiceret, confusus et timore correptus, corruit ad pedes sancti, inobediendiæ compede vinctus, petens jam et implorans sibi veniam, quam noluerat impendere proximo postulanti. Indulget vincto per culpam, soluto per veniam tantum gratiam postulans, qua solvatur. Ita Deus operatus in servum, illum reatu, illum indulgentia liberavit.

Hæc pauca divini virtutis miracula per virum sanctum nobis monstrata, nos pro modulo nostro litteris indicibus posteris ad notitiam salutis annotavimus, et digitum Dei, per quem oppressa Egyptus, per quem ejectus est inimicus, per quem mensura fidei, per quem divisio carismatum est divinum, in his operatum adoramus. Exteriora, quia sunt visibilia, quasi faciem hujus patris nostri pulchram decoramque pingentes, et coloribus verborum ignobilium informantes. Sed si cum sudoribus et labore vix pervenimus ad ostium, id est ad comprehensionem exteriorum, quid de interioribus faciemus? Quomodo clausa et abscondita penetrabimus? Nimirum ipse Dei servus in hoc maxime et sollicite servavit Deo, quia vocem ejus medullitus obaudivit, quam evangelio promulgante percepit: *Tu, inquit, cum oraveris, intra in cubiculum et clauso ostio ora Patrem tuum (Matth. vi, 6)*. Quid igitur mirum, si archana ejus nequimus agnoscere, qui extra ostium compellimur excubare? Nimirum detrimenti causam deputabat, si vel amicus secreta sua cognosceret. Legerat Ezechiam regem in hoc sibi

A Deum placabilem improvide offendisse, quod nunciis Babilonis thesauros suos et aromatum cellas inventus et reprehensus est ostendisse. Timebat et sollicitus invigilabat, ne si hostis insidians, hostiaria segniter soporata, domum ejus irrumperet, somno mortis obrutus negligentia deperiret. Quapropter servabat cor suum omni custodia, et templum sanctum Dei in se illesum illibatamque conservans, et permundans, variis honorum operum floribus adornabat. Concorrebat enim populus, et civitas tota cotidie confluebat, ut de sanctuario Dei per ipsum oracula salutis, sicut antiquus populus per Moysen, et vitæ responsa perciperent. Sacerdos ipse summus tam pro se quam pro commissis hostias Deo sepius immolabat, et legem Dei ad faciendum eam de cathedra æcclesiæ perdocebat. Ita vestibus Aaron pretiosus et sanctis spirituali lege perfungens, domini Christi vicarius se ipsum hostiam sanctam Deo placentem offerebat pro populi salute, in acquisitione laudis æternæ. Hunc talem tam gloriæ singularis heredem Deus ipse reddebat, qui eum et antequam nasceretur præelegerat, quicum per se per ministros claros domus suæ, et cum eo omni tempore erat, et frequentibus concursibus visitabat. Hos fasces, hæc insignia urbis æternæ, hanc civicam coronam Jerusalem supernæ, quomodo potest filius hominis vermibus apprehendere? (Fol. 48.) Quod si dicas et ipse filius hominis et ipse vermibus, verum utique dicis, sed miracula per Filium Dei et hominis specialiter facta in amicis superexcellunt, nec sunt applicanda servilibus et Adæ paupertati. Dicam interim, dicam de me, quia pressus sarcinulis corruptionis avitæ, nec radicem caritatis ejus cælo fixam conabor attingere, nec dignum me fatebor corrigiam calciamenti ejus solvere. Sequar tamen ejus præconando vestigia, si qua Deus illuminato suo fuerit dignus ostendere.

Cum ergo vir Dei inenarrabilibus et supradictis dies suos virtutibus omni studio replet, et lucrum bonum de talentis sibi commissis bono Domino fideliter congregaret, hospitalitatis officium juxta apostoli præceptum sollicitus exhiberet, contigit semel sibi clericum Fortunatum nomine supervenisse. [PAULI *Hist. Lang.* II, 13; BERT. VI.] Cum enim esset idem Fortunatus in Italia, in urbe scilicet Ravenna, et nimium oculorum dolorem pateretur, venit ad quoddam monasterium in eadem urbe intra muros in honore sanctorum Joannis et Pauli in qua etiam ²¹⁹ altarium beati Martini constructum ²¹⁹ honore, propinquam ²¹⁹ habebat fenestram in qua ²¹⁹ lucerna erat constituta ²¹⁹, comitante secum Felice ²¹⁹ Tarvisiæ urbis episcopo ²¹⁹, qui pari modo oculorum dolorem ²¹⁹ patiebatur; et visum est illi, ut de oleo lampadis ante altare ardentis oculos suos linirent sub nomine sancti Martini. Quod ut fecit, protinus meritis ipsius oculorum uterque salutem recepit. Qui flagrans desiderio visendi sepulchrum

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁹ etiam alta, construc, uam, n qua, ituta, lice, episcopo, dolorem *deleta*.

sancti Martini, de Italia venit in Galliam, et fuit iter illius per Viridunum. Quem episcopus, cui lex canonica jubet omnes suscipere, benigne suscepit, humane servivit, et viscera super eum totius sanctitatis et pietatis pro consuetudine sua bona patefecit. At ille remunerationem cogitans pro servitute suscepta, cum voto expleto. (BERT.) Pictavim rediens ibi habitaret, consecratus in presbiterum, et post in ejusdem urbis episcopum, et esset doctus arte grammatica, composuit ibi carmen in laude ipsius hexametris comptum et pentametris versibus, quos hic subjungere operæ precium duximus. Ita ergo carmen id dicitur :

*Urbs Viriduna, brevi quamvis claudaris in orbe,
Pontificis meritis amplificata places.
Major in angusto præfulget gratia gyro,
Agerice, tuus, quam magis auxit honor.
Plurima magnarum sudisti semina laudum,
Quæ matura opere fertilitate metes.
Tempore præsentis victum largiris egenis.
Unde futura dies centuplicabit opes.
Dogmatis archani reseras penetralia pastor :
Non solum dapibus, pascis et ore greges.
Templa vetusta novas, preciosius et nova condis,
Culcior est Domini te famulante domus.
Egregios fontes sacri baptismatis exples,
Tam pia divino fonte repletus agis.
Candida sincero radiat hec uula sereno :
Et si sol fugiat, hic manet arta dies.
Ad nova templa avide concurrunt undique plebes,
Et tribuis populis plus in amore Deum.
Te solamen inops meruit, te nudus amictum.
Et solus cunctis potus et esca manes.
Felix, qui meritis æternæ lucis amator,
Tempora jam modico non moritura paras.
Phebus ut elatum suspendit in ethera cursum,
Purus et igniferum spargit ubique jubar :
Effusis radiis totum sibi vendicat orbem,
(Fol. 48') Montes, plana replens, ima vel alta tenet.
Sic præsul splendore animi cum sole choruscas,
Ille suis radiis fulget, et ipse tuis,
Agerice sacer, cujus sermone colente
Ecclesiæ segetes fertilitate placent,
Terrenis sterilis rebus, secunde supernis,
Cuncta caduca negans, dives iture polis.
Illecebris mundus, mundi lasciva repellens,
Nil cui subripuit carnis amarus amor.
Lubrica culpa perit, neque mors de crimine gaudet,
Cum tua delictis libera membra vides.
In templis habitando piis sic purus haberis,
Ut tua corda, pater, sint pia templa Dei.
Eligit in tali se Christus vase recondi ;
Quam sibi purgavit, possidet ipse domum.
Non dolus in labiis, non sunt fera nubila mentis,
Sinceris animis vernat in ore dies.
Doctiloquum flumen salienti fonte refundis,
Et sensus steriles voce rigante foves.
Ardua cælorum pandis misteria terris,
Per quem plus Dominum scit, timet, orat, amat.*

*A Dogmate divino præsul facunde triumphans,
Das pastor monitis ne premat error oves.
Deliciis reficis, quas celum, arva, unda ministrat,
Et saciat populos hinc cibus, inde fides.
Sumit pauper opem, tristis spem, nudus amictum,
Omnia quidquid habes omnibus esse facis.
Hic tibi longa salus maneat, licet inde futura :
Atque diu pastor pro grege vota ferens.*

Cum igitur prolongatum vitæ hujus incolatum mortem delectabiliter expectans diu patientissime pertulisset, et pondus impositum diei et æstus spe salutari infatigabiliter deportasset, et lacrimas quoque crescentis cotidie desiderii panes bonæ ac lætæ consolationis habuisset, videns inimicos suos victoria vitiorum scabellum pedum suorum, gaudebat anima ejus in Domino, et exultabat spiritus ejus in Deo salutari suo. Vincula terrenæ molis graviter tolerabat, et quanto viribus corporis destituebatur, tanto magis libertatem promissam amplius sitiabat cum apostolo dicens : *Cupio dissolvi, et esse cum Christo multo magis melius* (Philipp. 1, 23). Quod per speculum in enigmate jam senex ac lassabundus tenebat, hoc videre ardebat per speciem. Bonus autem Dominus messis differebat succisionem, quia oportunam noverat et disponebat maturitatem. Videbat eum et adjuverat in hac hieme aspera perniciousiter desudasse, ventos temptationum, pruinas tribulationum, adustiones voluptatum superasse, et providus sanctarum virtutum agricola fructum multiplicem terræ bonæ differebat succidere, plenitudinem ejus accumulans in patientia. Appropinquavit igitur vespere mortis, et gaudens, ac præteritorum quodammodo immemor, in anteriora se extendebat præparatæ pausationis denarium a patre familias reposcens pactæ ac diu expectatæ mercedis. Non sefellit eum (fol. 49.) spei ancora omnibus firma periculis, et veritas de promissionis umbraculo processit in lucem. Taetus enim digladiabili sorte naturæ, et sciens sibi discidium corporis et animæ supervenire, confidens in Deo, qui potest et animam et corpus perdere et salvare, convocari jussit omnes ecclesiæ suæ filios et in æcclesia meliores, et consueta salutis documenta replicans, seque illis commendans, ad ultimum ait futura pronuntians : *Sabbato venturo, filii karissimi, magnam scitote futuram serenitatem cæli. Serenissimus enim sabbati Dominus mihi servo suo fideli dabit sabbatum requietionis, et pertesum labore sex dierum hujus seculi, in septima sine vespere omni labore liberum transportabit. Terræ igitur matri, quod suum est reddite ; nam Deus, vita mea, recipiet, quod inspiravit in faciem meam spiraculum vitæ. Vos etiam obsecro, fratres, et nunc pro vobis sollicitus, ut numquam a memoria vestra recedat, qui semper et ubique vobiscum est, Dominus. Dicebat hæc aliaque similia, et quasi ad pascha superventurum se preparans, sordes et contagia circumstantium atque lugentium sacra et multimoda ammonitione eluebat ; nunc de his quæ relinquebat, easti-*

gando retrahens, nunc ad ea ad quæ transmigrabat, A instigando impellens. Venit quod prædixerat sabbatum, et ecce repente in cella ubi eger recumbebat, auditur frequentia, audiuntur voces, quas lingua edicere nec vox potest resonare mortalium. Cesserunt lacrimæ, stupor et extasis omnes invasit, miraculo et terrore omnes tenere silentium. Audiebantur carmina sexuum diversitate diversa, nec qui essent cantores, corpulentia tenebrosa et fragilis videre prævalebat. Hoc tripudio, hac simphonia lætitiæ inter supernorum civium exultationes, inter manus sanctorum angelorum dulcissimi pontificis anima de corruptibili carcere exempta, veluti nivea columba cunctis videntibus evolavit, quorum Deus oculos, ut videre mererentur, aperuit. Ibi felix et beata anima illud unum quod in evangelio Salvator docet necessarium, ab eodem Domino perenniter et feliciter recipit. [GREG. TUR., IX, 23.] Obiit autem pro illis, ut supra diximus, causis amaritudinis felle adgravatus, maxime inedia consumptus. Curatum est sane corpus ejus sacratissimum pia filiorum diligentia, et juxta patris ultima præcepta terræ mandatum in æcclesia sancti Andreæ et beati Martini nomine consecrata. Ubi meritis ejus et precibus exuberant divina beneficia, cunctosque Dei medetur pietas. Requievit autem mense Decembrio, die primo, qui erat dies sabbati. Annunciatus est ab angelo anno ab inc. Dom. 518, natus post triennium a. 521, ordinatus in pontificem anno ætatis suæ 53. ab inc. Dom. 553, indictione 5, regni Theodeberti a. 15, post quintam synodum Constantinopolitanam a. 2, pontificatum agente Romanæ ecclesiæ papa Vigilio, imperante Justiniano minore a. 28, Justiniani majoris nepote. Vixit in episcopatu a. 47, decessit ætatis suæ a. 81, ab inc. Dom. 602, indictione 5, qui erat annus Guntramni 55, papatus domni Gregorii papæ a. 12. (BERT. VII.) Butiovaldus quidam abbas episcopatum ambiens, quia esset superbus, nichil optinuit. Caramerum referendarium cum consensu civium regalis assensit auctoritas fieri sacerdotem. Post eum extitit.....²¹⁰ (Fol. 45^v) Ermenfridus, de quibus nullam aliam habemus memoriam, nisi quod in ordine episcoporum episcopi sunt reperti. Verum de his nunc ista sufficiant.

[GREG. TUR., IV, 46.] Chilpericus itaque, Nerone D peyor et Herode, post multa mala, bella, cædes et descriptiones novas et gravissimas, quas in omni regno suo fecit, dum de venatione apud villam Calensem juxta Parisium jam subobscura nocte rediret, dum de equo susciperetur, et unam manum super pueri scapulam teneret, adveniens quidam, nomine Falco, missus a Brunichilde, cultro eum sub ascella percussit, et iterato ictu spiritum ejus fudit. [FREDEG.] Hic multas regiones devastavit, episcopos execrabatur, testamenta ecclesiarum multa dirupit, nullum unquam dilexit, a nemine dilectus est. [GREG. TUR., IV, 46.] Cum spiritum exhalasset, solus derelictus

VARIAE LECTIONES.

²¹⁰ locus erasus et vacuus in c. tertia pars lineæ.

est. Hunc Madelulfus Silvanectensis episcopus noctu sepelivit. Obiit a. 588, anno.... Childeberti filii Sigeberti.

[FREDEG.] Anno igitur ab inc. Dom. 595, regnante Guntramno, anno regni sui 25, ipse dominus Guntramnus rex ecclesiam in suburbio Cabilonensi in honore sancti Marcelli ædificavit, quam rebus plurimis ditavit, et congregans synodum quadraginta episcoporum, monachos inibi esse decrevit ad instar monasterii Agaunensis. Cumque ei perlatum fuisset, quod frater suus Chilpericus interfectus fuisset, abiit Parisius, baptizatum filium Chilperici, nomine Clotharium, ipse de fonte suscepit, et in regna patris constituit.

Anno 26 regni ejus, filius nascitur Childeberto B Theodebertus, et anno sequenti Theodericus. Guntramnus Childebertum adoptavit in filium, quia filios non habebat. Ipso anno gens Persarum credidit Christo, et baptizatus est imperator Persarum a sancto Johanne Constantinopolitano cum 60 milibus eorum.

Anno 50 regni ejus, qui erat ab inc. Dom. 598, inventa est tunica Domini nostri Jesu Christi inconsutis, et a Gregorio Antiocheno, Thoma Hierosolymitano, Johanne Constantinopolitano, et aliis multis de Zafati civitate cum area marmorea levata, ordine pedestri Hierosolymam perlata est, et in loco ubi crux adoratur, cum triumpho posita.

Guntramnus, postquam 55 annis regnum Burgundia tenuit, moritur 5 Kal. Aprilis; sepultus est C Cabilone. Regnum ejus Childebertus assumpsit, quod annos quatuor tenuit, et mortuus est in adolescentia, anno regni sui 17, ætatis 25, ab inc. Dom. 605. Filii ejus regnum susceperunt Theodebertus Austrasiorum, sedem habens Mettim; Theodericus regnum Guntramni in Burgundia, sedem habens Aurelianis. Hi duo reges contra Clotharium Chilperici filium arma movent, ubi Clotharius opprimitur, et qua potest conditione pacem facit.

(Fol. 50.) Anno regni.... Theoderici, qui erat ab inc. Dom. 602, Phocas dux et patricius rei publicæ Mauricium imperatorem interfecit et imperium assumpsit. Theoderico nascuntur filii Sigebertus et Childebertus. Brunichildis et Prothadius major dominus Theodericum adversus fratrem commovent; quamobrem Prothadius ab exercitu Theoderici perimitur, et fratres pacantur. Theodericus consilio Brunichildis aviæ suæ sanctum Desiderium Viennensem archiepiscopum exilio damnavit, et reductum de exilio lapidare fecit. Sanctum quoque Columbanum de regno suo exturbavit, quem Clotarius Chilperici filius suscepit. Erat enim amator sapientiæ. Iterum lis inter fratres Brunichildis agitur consilio, et collecto exercitu Tullensi confligunt campania. Victor Theodericus Theodebertum usque Coloniam insequitur, ubi Theodebertus redintegrato exercitu bellum movet. Tanta ibi strages facta est, ut cada-

vera mortuorum non haberent quo ruerent, præ A
 multitudine occisorum. A Tulbiaco usque Coloniam
 prostratus exercitus terram operuit. Theodericus
 victor fratrem persequitur, et suorum proditione
 captum aviæ Brunichildi dirigit; quem illa in cle-
 ricum totondit et post paululum interfecit.

(*Vita Gærici ampl.*) Regnante Theodeberto rege
 sanctus Gæricus, rex Aquitaniæ ultimus, justis pol-
 lens moribus, a Domino cæcitate percussus, revela-
 tione angelica Mettis venit, cui præerat sanctus
 Arnulfus propinquus ejus; et illuminatus a sancto
 Stephano domum sancti Petri construxit, et tempore
 Dagoberti, sancto Arnulfo eremum petente, ibidem
 pontifex subrogatus 18 annis præfuit, decessit 13
 Kalendas Octobris, sepultus in cœnobio sancti Sym-
 phoriani. (*Vita Lupi Sen.*) Tempore Theoderici et
 Brunichildis sanctus Lupus Senonensis vigit, nepos
 Austerii Aurelianensis et Aunarii Antissiodorensis
 episcoporum.

[FREDEG.] Anno itaque 16 regni sui, qui erat ab
 inc. Dom. 615, Theodericus volens super Clotharium
 irruere, Mettis profluvio ventris interiit. Brunichildis
 Sigebertum filium ejus in loco patris substituit.
 Clotharius vero fines regni qui suæ ditioni debe-
 bantur conatur recipere, cui Sigebertus occurrit,
 quem Clotharius suorum proditione captum peremit,
 et quinque fratres ejus eum Brunichilde cepit. Pue-
 ros separatim peremit, Brunichildem indomitorum
 equorum caudis irretitam miserabili morte damna-
 vit anno ab inc. Dom. 623, quæ et sepulta est C
 Eduæ.

Clotarius trium regnorum monarchiam obtinuit a.
 28 regni sui, sicut et beatus Columbanus prædixe-
 rat, et a. 58 regni sui Dagobertum filium consor-
 tem regni facit. Anno vero 42 regni ejus inter
 Clotharium et filium suum gravis orta est contentio,
 eo quod Clotharius cuncta quæ ad regnum Austras-
 siorum pertinebant, sibi volebat retinere. Quam-
 obrem electi sunt duodecim iudices ex Francis,
 inter quos fuit sanctus Arnulfus Mettensium episco-
 pus, quorum consilio pater pacificatur cum filio.
 Superiori vero anno, cum jam Dagobertus Austras-
 siorum regnum strenue regeret, quidam vir, nomine
 Haroaldus (47), ejus offensam incurrit, pro quo inter-
 cessores facti sunt dominus Arnulfus et Pippinus D
 major domus, sed non multo post Treveris inter-
 fectus est.

Anno 650 Clotarius moritur, et Dagobertus mo-
 narchiam obtinuit a. 15. Illic patre orbatus, Aus-
 trasiis, quos regebat, jubet exercitum promovere,
 missos dirigens in Burgundia, et cæteris regni par-
 tibus, ut in suum regnum eligerent. Cumque Remis
 venisset, omnes se ei tradiderunt. Aribertus frater
 ejus nitebatur se posse regnum assumere, sed ejus
 voluntas pro simplicitate parum sortita est effectum.
 Dagobertus vero cum obtinuisset regnum, sapienti

usus consilio partem regni fratri concessit Tolosam,
 Caturcinam, Agenensem, Petragoricum et Sancto-
 nicum, et quod ab his versus Pyreneos montes ex-
 cluditur; et regnabat Aribertus in Provincia et
 Aquitania et post tres annos totam Vasconiam su-
 perans sibi subdidit.

[BERTAR.] Anno Domini 582 obiit sanctus Ger-
 manus Parisiensis et a. 650 sub Dagoberto vigit
 sanctus Paulus Virdunensis frater ejus. Quod si,
 ut scribitur, ita est, sexaginta et eo amplius annis
 vixit post eum. Nati sunt in pago Eduensi, vico
 Lausia, et in manso nativitatis eorum non canis, non
 avis prædam rapere prævalet, quæ non statim in-
 tereat; quod experimento probatum est. Qui locus
 usque hodie ecclesiolam retinet sancti Germani no-
 mine et virtute insignem.

[BERTAR.] Hujus Dagoberti tempore post Ermen-
 fridum episcopum Virdunensem tractus est de mo-
 nasterio Theolegio sanctus Paulus, qui fuit frater
 sancti Germani Parisiensis ecclesiæ episcopi, et in
 Virdunensi ecclesia episcopus consecratus; cujus
 memoria æterna est. Hic monasticam vitam ducens
 cum in pistrino fratrum habuisset obedientiam, et
 timeret ne hora statuta fratres panem habere po-
 tuissent, ejecto igne de clibano ipse intus ingressus,
 cum cuculla sua clibanum purgavit, et panem illic
 ad coquendum ordinavit, sanusque foras egressus
 panem sanctum fratribus in refectorio tempore sta-
 tuto distribuit. Cum ergo esset episcopus ordina-
 tus, nepos Dagoberti regis Grimo diaconus, qui et
 Adelgisus dictus est, cum fuisset a sancto Paulo ab
 infantia reverenter educatus, pro amore ipsius an-
 tistitis suam proprietatem, id est Theolegium
 monasterium, sanctæ Mariæ in Virduno suo scripto
 et multorum fidelium scriptis tradidit roboranter, et
 ut Virdunensis ecclesia ipsum monasterium in sem-
 piternum haberet, omni auctoritate firmavit. Victui
 vero fratrum Grimo Frasindum villam pro sua pie-
 tate delegavit. Sanctus etiam Paulus Basonis villare
 de suis redditibus comparavit. Privilegium canoni-
 cum ipsius ecclesiæ de antiquioribus villis fecit, et
 sua aliorumque episcoporum auctoritate ipsum sub
 divina attestazione roboravit. Hic in episcopatu po-
 situs, multa miracula operatus est, et post suum
 excessum positus in basilica sancti Saturnini, om-
 nibus cum fide poscentibus multa sanitarum bene-
 ficia largitus est. Cæcos namque illuminavit, surdis
 auditum dedit, clausis gressum præbuit, ægrotos a
 variis infirmitatibus liberavit. Et quid plura? Eccle-
 siam sibi commissam rebus temporalibus dilatavit,
 honorum operum floribus adornavit, et Dominus
 omnipotens animam ejus cum sanctis in æterna glo-
 ria gaudere facit. Requievit autem mense Februario,
 die 9. Post hunc extitit Gisloaldus episcopus, Gere-
 bertus ²²¹.

[FREDEG.] Dagobertus igitur anno regni sui 6

VARIÆ LECTIONES.

²²¹ Quæ sequebantur abrasa sunt.

(47) Lege Chrodoaldus. Fred. c. 52.

NOTÆ.

Burgundiam ingressus est, et tanto timore pontifices et omnes Burgundiæ proceres in ejus adventu concussi sunt, ut omnibus mirandus esset pro justitia quam faciebat. (Fol. 51). Venit ergo Lingonas, inde Divionem, et Latonæ residens multis diebus tantam justitiam faciebat, ut nullus ante eum veniret, qui rediret non accepta justitia. De Latona Cabilonum venit, post Augustodunum, inde Antisiodorum, dehinc Senonas, inde Parisios venit amore justitiæ faciendæ, ut nec somnium oculis caperet, nec cibo satiaretur. Anno 7 regni sui nascitur ei filius, nomine Sigebertus, quem de lavacro suscepit Aribertus frater ejus, et ipse Aribertus anno sequenti mortuus est, cui erat filius parvulus Chilpericus, qui non multo post defunctus, fertur factione Dagoberti fuisse interfectus.

Anno 10 regni Dagoberti Winidi Toringiam devastabant. Qui cum fortiter instarent, Dagobertus Mettis venit, et consilio pontificum et procerum Sigebertum filium suum regem constituit, sedemque Mettis habere constituit, et Cunibertum Coloniensem præsullem et Ansegisum ducem, qui et Anschisus, instituit gubernare palatium. (*Geneal. Carol.*) Hic Ansegisus genuit Pippinum, Pippinus Carolum. Theaurum quod sufficeret, filio tradidit, et condigne eum in culmine regni sublimavit, et quod ei largitus fuerat, præcepto roboravit. Illi regnum Austrasiorum et fines regni Francorum utiliter defendunt. Undecimo ²²² anno Clodovei filii Dagoberti Magoaldus abbas Flaviniacensis obiit, et domnus Widradus ordinatur abbas 11 Kal. Mai. Præfuit annis 12.

Anno 12 regni Dagoberti natus est ei filius, nomine Clodoveus, cui Neustriam et Burgundiam post suum discessum pater contulit, regnum vero Austrasiorum Sigeberto. Dagobertus igitur 13 anno regni sui Wascones fortiter superavit, et anno sequenti Brittones et Wascones datis sacramentis ei subduntur. Obiit anno inc. Dom. 644, ind. 14, regni sui anno 20; sepultus est in ecclesia sancti Dionysii Parisius, quam tantis thesauris ditavit, ita ut miraretur, qui videret. Successit patri in regimine Clodoveus, cujus regni anno 2 Martinus papa pontificatum Romanæ urbis suscepit (*Gesta p. R.*)

[REGINO.] Clodoveus corpus beati Dionysii discoperiens, minus religiose os brachii fregit et rapuit, confestimque stupefactus in amentiam incidit, et post 2 annos vitam cum regno finivit. Habuitque tres filios Clotharium, Theodericum et Childericum, quos genuit ex Baltilde regina. Ega custos palatii et tutor regni condigne gubernabat palatium et regnum. Anno tertio regni Clodovei Ega moritur et major domus Erchinoaldus efficitur, vir patiens, et omni bonitate plenus, amator pacis et justitiæ. Pippinus

quoque defuncto patre Anchise major domus in regno Sigeberti cum Cuniberto pontifice strenue gubernabat regnum Austrasiorum, et ab omnibus amabatur. Hic partem thesaurorum Dagoberti, quæ competeat Sigiberto, Compendio villa suscepit, et Mettis deportavit. Post hæc Sigebertus obiit. Regnum ejus suscepit Dagobertus filius ejus. Quem Pippinus et Grimoaldus Pippini filius minus idoneum ad regni curam providentes in clericum detonderi fecerunt. (*Vit. Wilfridi.*) Balthildis missis militibus Dalfinum Lugdunensem episcopum interfecit a. 664, a quo consecratus est sanctus Vulfridus Eboriacensis episcopus, qui primus in Frisia prædicavit ante sanctum Willebrordum. (*Vita II Bath.*) Clodoveus quoque exactis in regni administratione 17 annis obiit in primario flore juventutis, relictis tribus filiis cum Baltilde regina. Ejus ²²³ archicapellanus fuit sanctus Genesius abbas, qui postmodum Lugdunensi ecclesiæ archiepiscopus datus. Hic ante reginam defunctus, in ipso ejus obitu cum magna ei luce cum angelis et archangelis apparuit, et ad mansionem eam perpetuæ pacis perduxit. Post quem præfuit Lugdunensi metropoli sanctus Landebertus abbas Fontanellensis ecclesiæ, a quo consecratus est sanctus Ansbertus Rotomagensis episcopus anno Dom. inc. 678, indictione 5, anno regni Theoderici 9.

Annus Dom. inc. 682. Agathonis papæ secundus, Theoderici Balthildis filii 15.

(*Chr. Divion.*) Clotharius major natu regnum patris Neustriæ et Burgundiæ obtinuit, Childericus regnum Austrasiorum et Germaniæ suscepit anno incarnationis Domini 658, indictione prima. Regnavit Clotharius annis 4, et obiit anno dominic. incarn. 662, indictione quinta. (*Vita Leod.*) Quo mortuo contentio inter principes agitabatur de regno. (Fol. 51.) Ebroinus major domus Theoderico favebat, sanctus Leodegarius, Eduensium episcopus, et ceteri quibus erat mens sanior, Childerico favebant. Prævaluit melior sententia, et Childericus rex Franciæ constituitur, eo quod strenue regeret regnum Austrasiorum. (*Gesta Franc.*) Refert aliquis scriptorum quod Theodericus primo sublimatus sit in regno Francorum, et Ebroinus major domus substitutus, sed propter malitiam et crudelitatem sint expulsi, et substitutus sit Childericus. (*Vita Leod.*) Leodegarius igitur sub Childerico bene et utiliter disponebat regni moderamina, ita ut quidquid adversus leges majorum, quorum vita laudabilis fuit, contrarium repererat, ad pristinum statum corrigeret. Obiit ²²⁴ domnus Widradus abbas 5 Nonas Octobris, et successit ei anno dom. inc. 663 Gayroinus episcopus; cujus tempore contulit (48) eidem æcclæ-

VARIAE LECTIONES.

²²² in margine. ²²³ in margine. ²²⁴ in margine.

NOTÆ.

(48) Pippinus majordomus; cf. Labbei Bibl. nov., I, 269

sæ Glennonem cum appendiciis. Hic in expeditione imperatoris obiit pridie Nonas Julii. Tempore etiam ejus dedit Bajo sancto Prejecto Pulliniacum cum æcclesia, Magniacum, Pruiniacum, et uxor ejus Puteolos, Opiemariacam, Cleriacum anno 7 Childerici (49).

His diebus Eduensem ecclesiam præfatus regebat Leodegarius, Virdunensem Gerebertus, de quo jam memoriam fecimus, Trajectensem sanctus Theodardus. (*Vita Lamb.*) In aula regis Childerici sanctus erat Lambertus, juvenis bonæ indolis, qui post sanctum Theodardum consensu magnatum et procerum Trajectensem suscepit episcopatum. Dum igitur strenue et sagaciter Childericus regni disponeret moderamina, crescente inter principes discordia diaboli maligni suadente invidia, interficitur princeps iste inelytas, anno ab inc. Dom. 670, indictione 15, exactis in regni administratione 22 annis, et germanus ejus Theodericus succedit. (*Vita Leod.*) In diebus illis tanta fuit tribulatio in ecclesia, Ebroini faciente nequitia, ut videatur crudelitate vincere Neroniana et Deciana tempora. [Abbo.] Tunc interfectus est sanctus Leodegarius cum Gerino fratre ab ipso Ebroino principe, sanctus Lambertus a Dodone comite. Ebroinus crudelitate frendens, ab Ermenfrido Franco interfectus est. Erat tunc temporis vir ab ipso Ebroino oculis privatus in insula quæ Barbara dicitur, cum nocturno tempore ad ripam Araris orandi gratia sederet, audivit navigantium impetum. Qui interrogans, quo navigium illud tenderet, audivit : *Ebroinus est, quem ad Vulcaniam ollam deferimus, ibi enim facti sui pœnas luet.*

(*Chr. Divion.*) Jam tunc deficientibus a pristino vigore regibus, regni cura administrabatur per majores domus. Mortuo ergo Theoderico ab inc. Dom. 692, indictione quinta, Clodoveus filius ejus succedens regnat a. 1. Inter duces et primates regni Pippinus præeminebat, et maxima pars regni in manu ejus erat. Clodoveo quoque defuncto Childebertus succedens regnavit a. 13. (*Gesta Franc.*) Virdunensem ecclesiam Berthalamius episcopus rexit, qui studio suo et industria ecclesiæ sibi commissæ adquisivit prædia quamplurima. [BERTAR.] Quo defuncto succedit Abbo episcopus.

Childeberto quoque rege, qui cognominatus est Justus, de medio facto anno 711, Dagobertus filius ejus succedit adhuc puer anno inc. Dom. 712, et regnavit annis 5, et mortuus est a. 715, (*Gesta Franc.*) cui successit Daniel clericus, qui et Chilpericus, regnavitque annos plus quinque.

[BERTAR.] Anno ab inc. Dom. 711, natus est in Virdunensi urbe domnus Madeveus ex familia ecclesiæ.

Pippinus mortuus est anno ab inc. Dom. 714, mense Decembrio, et Grimoaldi filius ejus mortuus, et Karolus successit in loco patris. (*Chr. Di-*

Divion.) In diebus illis Franci mutua se cæde sternunt, et Theobaldum Grimoaldi filium persequendo fugant, electo Rainfredo in principatu majoris domus, de cujus manu per multa bella Karolus eundem principatum sustulit, et mortuus est Rainfredus a. 751. (*Gesta Franc.*) Anno quoque 717 obiit in Attiniaco villa Daniel, qui et Chilpericus, et Noviomus sepultus, et succedit ei Theodericus Dagoberti junioris filius. (*Chr. Divion.*) Quo mortuo a. 725 successit Clotharius, et Clothario Childebertus, et Childeberto Childericus; in quo defecit generatio regis Clodovei, quæ usque tunc regnaverat (fol. 82).

[REGINO.] Karolus ab ergastulo quo tenebatur divina miseratione ereptus, 27 annis, quibus principatum obtinuit sub præfatis regibus, bellum cum paucis bis terque congressus primo abiit, tandem in Vinciaco 15 Kal. Aprilis contra Rainfredum Francorum principem a. 717, tertio sui principatus anno; unde victor factus, una tantum, id est Andegavis civitate ei concessa ad habitandum, Francorum totam gentem regens, vastavit Saxoniam, Bavariam, intravit in Provinciam usque Massiliam, invasit Wasconiam, vastavit Frisiam, contrivit Alemaniam. (*Chr. Divion.*) Qui propterea Tuditis appellatus est quod est malleus fabri, quia sicut malleo universa tundantur ferramenta, ita ipse contrivit omnia regna sibi vicina. Pugnavit etiam cum Saracenis non longe a Narbona, et maxima cæde prostravit. Quibus iterum Provinciam irrumpentibus, cum Arelatum cepissent, Carolus sibi adjuncto Luitprando Longobardorum rege, de illis eos regionibus effugavit. [PAUL DIAC.] Eo tempore floruit vita et actibus Petrus Ticinensis episcopus, virginitatis gloria decoratus, qui ab Ariperto quondam rege apud Spoletum fuerat relegatus. Misit autem Carolus Pippinum filium suum Luitprando præfato regi, ut ejus capillum incidere. Qui crinem ejus incidens pater ei factus est; multisque ditatum muneribus genitori remisit. Leone imperante temporibus Gregorii papæ tertii, hortatu ejus Petronace duce monasterium sancti Benedicti in Cassino restauratum est, elapsis jam fere 110 annis a destructione ejus, cui etiam Zacharias papa plura contulit, inter quæ regulam, quam sanctus Benedictus manu sua scripsit, concessit.

[BERTAR.] Tunc præerat Virdunensi ecclesiæ Peppo episcopus, et in illa seditione, quam diximus fuisse inter Rainfredum Francorum principem et Karolam Tuditem, ipse favit partibus Caroli, et ob id optinuit pretio cum Carolo et quodam nobili vasallo ejus Calmontem villam cum omnibus appendiciis. Postquam vero Deus Karolo solidavit Francorum regnum, addidit et alia quamplurima, ut ostendit chartarum notitia. Et hoc ergo defuncto Volcæisus episcopus factus est, et post eum Agroinus

NOTÆ.

(49) Die Dominico ante med. mensem Maii; ibid.

episcopus, qui perpaucis annis ipsi præfuere ecclesie.

(*Chr. Divion.*) Anno ab inc. Dom. 741, Karolus mortuus est, et filii ejus Karlomannus et Pippinus susceperunt regni gubernacula, sed Karlomannus septimo post patris obitum anno ab inc. Dom. 747, relicta cura regni Pippino fratri, Romam perrexit et in monte Serapii monachus habitationem instituit. Postea non ferens molestias crebro se visitantium, ad sanctum Benedictum in monte Cassini commigravit. (*Gesta p. R.*) Tunc regebat Romanam ecclesiam Zacharias papa, qui successit Gregorio III, a. 742, et rexit ipsam ecclesiam a. 10, m. 3, d. 14. [REGINO.] Hic accepta legatione a Pippino per Bargardum Vitzoburgensem episcopum, et Fulradum ipsius Pippini capellanum, de incivilitate regum ex antiqua Merovingorum stirpe descendendum, ut superius prælibavimus, mandat populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, nominis quoque dignitate frueretur. (*Ann. Fuld.*) Ita Childericus rex ultimus de ipsa stirpe depositus, et in monasterium trusus, et Pippinus in regem electus, et consecratus est a Bonifacio Moguntie episcopo, Suessionis in villa, a 752. (*Gesta p. R.*) Sed et Stephanus, qui Zacharie successerat, propter infestationem Aistulfi regis Langobardorum 14 die mensis Octobris Roma egressus, indictione 7, papatus sui a. 2, ab inc. Dom. 754. ad Pipinum venit in Francia, et constituit eum Romanæ ecclesie defensorem et principem, et confirmavit unctione sua in regem, et unxit duos filios ejus Carlomannum et Carolum. (*Ann. Fuld.*) Extunc ablata est Roma a subjectione imperii Græcorum. Anno ²²⁵ 755 post Gayronum episcopum Flaviniacensis ecclesie abbatem Manasses ordinatur abbas tempore Pippini quondam majoris domus, tunc autem regis Francorum.

Anno igitur ab incarnatione humanati Verbi 753, suscipit præsulatum Viridunensis ecclesie dominus Maldeveus. Hic in eadem urbe christianis et inclitis parentibus est editus. Qui statim renatus ex aqua et spiritu in septem baptismatis gradibus, septem comprehendit dona paracliti Spiritus. Accepit deinde carnes agni immaculati cum sanguine, candidatus virginitatis veste, decoratus immortalitatis lampade. (Fol. 52.) Ardebat ea tempestate omnis Belgica cotidiana bellorum instantia. [EINH. *Vita K.*] Nam regalis dignitas, quæ a Meroveo rege sumpserat initia, in Hildericum regem qui jussu Stephani Romani pontificis detonsus et in monasterium trusus est, porrecta, illo in tempore nullius vigoris erat, nec quicquam in se præter inane regis vocabulum præferbat. Opes quippe et redituam affluentia, regni administratio seu omnia, quæ vel domi vel foris agenda ac disponenda erant, penes præfectos palatii, qui majores domus dicebantur, manebant. Qua præfectorum licentia crevit morum insolentia, adolevit dominorum crudelis potentia, nec defuit invidia, quæ pes-

sumdedit regnorum jura. Inflatur unus adversus alium, invadit quisque nomen regum. Hac crescente discordia urbes depopulantur, ecclesie incenduntur, ministeria divina detrahuntur, monasteria virorum dejiciuntur, puellarum deluduntur, et cuncta vastantur; fuitque eo tempore non minor in ecclesiis gemitus, quam Decianeis Diocletianisque temporibus. [BERT. 12] Quo turbine Viridunensis civitas exagitata defuncto Agroino episcopo diebus multis mansit vacua, pastore viduata.

His diebus ablaetatus almus puer Madelveus, religiosus viris traditus est litteris imbuendus, quarum elementis brevi datis memorie, dedit operam intelligere præcepta artis grammaticæ, per quæ vera agnosceret, vicia quiret vitare. Post hæc tribunal ascendit rethoricæ. Sed quia rethor est traditor eloquentiæ, eloquentia vero sine sapientia nimium obest plerumque, prodest numquam, ommissa exercitatione dicendi, in rectissimis atque honestissimis studiis rationis omnem suam consumpsit operam, studium rectæ rationis ad divina, studium honesti officii referens ad humana. Hinc res omnes, quæ in dictis et factis et in toto mundo aguntur, decem esse intelligens, quæ prædicamenta dicuntur, argumentorum fucos et sillogismorum perplexiones sagaci animo discrevit, et in eis aciem sui docilis sensus ad unguem exacuit. Intrat ex hoc quadrivium, ubi cubos arithmeticæ, sonos musicæ, modos geometricæ, radios astronomiæ perspicaci percipiens mente, ad perfectionem duplicis thesisi, id est theoricæ pervenit et practicæ.

Puerilibus igitur annis, ut patriarcha Jacob, simpliciter domi transactis, pulsabat adolescentiæ fores proficiens, et placens tam Deo quam hominibus. Sane post flores rethoricos ac angues sillogismicos, scripturæ divinæ ingreditur campos, ubi audiens ab Apostolo: *Omnis qui caste vivit, templum est Spiritus sancti (I Cor. vi, 19)*; (fol. 55) item in Apocalypsi: *Qui cum mulieribus non sunt coinquinati, hii sequuntur agnum quocumque ierit (Apoc. xiv, 4)*, statim primevæ suam etatulam Christo Domino consecravit; illi toto animo placere ac servire gestiens, qui est pars et hereditas ejus, cogitansque vias suas, convertit pedes suos in testimonia Jesu, querens videre bona Domini in terra viventium. Adeptus tandem clericatus honorem, accepit a Domino benedictionem, et misericordiam a Deo salutarem. Cotidiano siquidem propectu ibat de virtute in virtutem, latam et spatiosam viam quæ ducit ad mortem horrens, artam et angustam qua itur ad astra sequens, confixit timore Dei carnes suas, mortificans membra sua cum viciis et concupiscentiis, spiritu ambulans, desideria carnis non perficiens, misericordiæ operibus studens, vigiliis et jejuniis corpus affligens, orationi insistens, meditationi inserviens, aures ab auditione mala coercens, oculos a vanitate avertens, odor bonus Deo in omni loco

VARIE LECTIONES.

esse satagens, os suum a multiloquio vel vaniloquio custodiens, manus ab omni munere excutiens, consilium opusque suum ad Deum semper convertens, in omni actu suo Dei, non suam gloriam querens.

Vivebat studiis adolescens justus in istis,

Ordinibus sacris respondens moribus aptis.

Post hec ad majora conscendens, presbiterii honorem electus accepit, justificatus optinuit. Constituitur itaque unanimi assensu, electione omnium, rector et abba ecclesie sancti Vitoni, quam et studio spiritualis exercitii et rebus temporalibus melioratam, exemplo et doctrina ad divini famulatus amorem accendit. Fuit enim humilitate præcipuus, caritate diffusus, prudentia mirabilis, sobrietate laudabilis, justitia insignis, fortitudine spectabilis; et licet cunctos dignitate præcelleret, erat tamen obedientia cunctis subditus, patientia probatus, forma factus gregi ex animo, ut in eo subditus quisque agnosceret, quam sibi vivendi normam assumeret. Hæc de eo fama ubique ferebat, hic rumor omnium in ore continuus erat; Madelvei pietas ejusque probitas lustrabat patrias, replebat plateas, edes pulsabat palatinas. His præcurrentibus muniis cunctorum votis in pontificatu eligitur Vir-
dunensis urbis. Quod licet timore Dei plenus omni conanime rejecerit, totoque adnisu recusaverit, multorum tamen sententia Dei gratia præcedente prævaluit, ac una cleri populique concordia episcoporum iudicio dignus in chathedra pontificali exaltatur, benedictione firmatur, unctione sacratur. (Gesta epp. Mett.) Regebat tunc Romanam æcclesiam Stephanus secundus, Francis vero principabatur Pippinus Caroli Tuditis filius, ex majore domus et præfecto palatii rex constitutus, a quo Chrodegandus abba, vir egregius et omnibus efferendus præconiis, in palatio præfati Caroli nutritus, ejusque referendarius, ab ipso et Francis omnibus electus Romam missus est, ut prælibatum Stephanum papam ad Gallias, ut cunctorum vota anhelabant, evocaret (fol. 53'); quod et fecit: a quo etiam in pontificem Mettensis æcclesie, astante rege et populo, consecratus, pallium promeruit cum nomine archiepiscopi. Quod etiam quibusdam Mettensis æcclesie præsulibus aliquoties concessum fuisse legitur, pro multi-
moda vastatione Trevirensis matris æcclesie, quæ licet primatum petitione Helenæ reginæ a beatæ memoriæ papa Silvestro per corpus Mathiæ apostoli et per baculum beati Petri accepit, quod et ab antiquo possidebat, quia ubi ante adventum Domini in capite provinciarum primates erant legum secularium, ad quos confugiebant pro oppressionibus vel injustitiis qui ad aulam imperatorum confugere non poterant vel quibus permissum non erat, ipsis in locis apostoli et beatus papa Clemens, ut refert beatus successor ejus papa Anaæletus, patriarchas vel primates, qui unam formam tenent

licet diversa sint nomina, legis divinæ poni et esse jusserunt; tamen ita multoties peccatis exigentibus attrita fuit, ut ea vacante Mettensium præsules metropolitani fungerentur officio et dignitate. Tullensibus quoque præerat Godo venerandus episcopus, qui immunitatem civitatis et recuperationem chartarum igne consumptarum apud præfatum regem Pippinum suæ adquisivit æcclesie.

Inter hos beatus Madelveus virtutum radiabat decore, et dignitatem pontificalem bonorum operum adornabat nitore. Quod officium, quamvis rudis acceperit tempore, aptus accessit assueta bonitatis ubertate. Instabat prædicationibus, firmabat plebem benedictionibus, incitabat ad meliora sacris exortationibus. Quod docebat verbis, monstrabat exemplis. Erat tunc civitas ipsa insectatione barbarica bellis attrita, obsidionibus fatigata, calamitatibus repleta. Tempa Dei in ea polluta, sanctuaria exusta, ministeria violata, officia diurna vel nocturna neglecta. Clerici alii fugati, quidam necati, qui remanserant multa paupertate addicti, plus propriis seu terrenis quam celestibus studebant negotiis. Hoc respectu vir Domini amaro cum esset animo, posuit spem suam in Domino clamans illi spiritu humiliato: *Omnia quæ fecisti nobis, Domine, in vero iudicio fecisti; quia peccavimus tibi et mandatis tuis non obedivimus (Dan. iii, 51). Cui mox Dominus: Invoca me, inquit, in die tribulationis, eruam te et honorificabis me (Psal. xlix, 15). At ille humili præce: Deus meus, misericordia mea, tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me, exultatio mea, erue me a circumdantibus me angustiis et filiorum necessitatibus (Psal. xxxi, 7). Nec mora, consolatio ex ore Veritatis affuit: Primum, inquiens, querite regnum Dei et justitiæ ejus, et omnia adjicientur vobis (Matth. vi, 33) (fol. 54). Tunc ille gratulabundus. Auditui meo, ait, Domine, dabis gaudium et letitiam, et exultabunt ossa humiliata (Psal. l, 10). Gressu ergo celeri æcclesiam intravit, clerum populumque advocavit, iudicia Dei vera innotuit, crimina vel peccata alterutrum confiteri monuit, fructus dignos penitentiae facere suasit, æcclesiam frequentare, orationibus cum lacrimis incumbere, laudes Dei cum silentio et reverentia audire, elemosinas pro posse libenter dare, hospitalitatem sine murmuratione servare, discordantes ante solis occasum ad pacem redire, pacem falsam non dare, gehennam timere, vitam æternam sperare præcepit et docuit. Clericos deinde regulariter vivere, septies in die laudes Deo dicere, et noctu ad confitendum illi surgere æcclesiastica sanctione instituit, victumque illis cotidianum de propriis, prout potuit, ordinavit.*

[EINH. Vita K.] Curiam interea adiit, Pippino, qui ex auctoritate Stephani papæ ex præfecto palatii rex²²⁶ constitutus fuerat, vastitatem urbis calamitatemque plebis quam regendam susceperat innotuit, auxiliumque ab eo ex regali largitione²²⁷ quæsit

VARIÆ LECTIONES.

²²⁶ ex p. rex p. c. ²²⁷ traditione superscr. vel largitione c.

et optinuit. (BERT.) Collatione siquidem fidelium quædam prædia suscepit. Wasnaum scilicet seu Warnunci curtem, Ramisbatium etiam, aliaque quamplurima, quæ cartis manu propria inseruit, quas regis anulus roboravit et æcclesia Viridunensis extunc non amisit. (Fol. 57.) Civibus præterea regis munificentia non defuit, clerum lætificavit, ecclesiam ornavit, remuneratum pontificem gaudenti populi ²²⁸ repræsentavit ²²⁹. (BERT.) Multa autem erant, quæ cum erga ipsam æcclesiam diligendam promovendam et ampliandam accendere debebant, videlicet Pepponis episcopi in Karolum Tuditem patrem suum amor profusus, gratuita fidelitas et in tempore seditionis contra Raimfredum Francorum principem, ipsius Karoli æmulum, indivisa laboris et periculi subeundi dualitas, pro quo etiam idem Peppo multa perpessus est adversa. Sed quiddam eum specialius ad dilectionem, redintegrationem et communem tuitionem omnium ecclesiarum impulit, quod non ab re videtur in laudem hujus patris nostri huic opusculo innectere, ad comprimendum tumorem regum et principum terræ, et ut evidentius agnoscat, quæ fuerit causa desolationis Trevirensis et Viridunensis æcclesiæ.

(Chr. Divion.) Qui igitur hystorias legerunt et veterum scripta rimantur, hujus Karoli Tuditis actus et prælia noverunt, qui ideo Tudites appellatus est, quod est malleus fabri, quia sicut malleo universa tunduntur ferramenta, ita ipse contrivit omnia regna sibi vicina. Per 27 enim annos quibus principatum optinuit sub regibus Dagoberto juniore, Chilperico, Theoderico, Clotario, Childeberto et Hilderico (50), postquam de manu Raimfredi majoris domus in regno Francorum per multa bella eundem principatum sustulit, tanta clade omnia regna sibi vicina, id est Saxoniam, Bawariam, Provinciam usque Massiliam, Wasconiam Frigiamque contrivit et Alemanniam, ut multæ ecclesiæ usque in hodiernum diem desolationem sui factam sub eo lugeant, et tribulationis ipsius calamitatem obliterare in se nulla vetustate prævaleant. (Fol. 57.) Tanta enim profusione thesaurum totius erarii publici dilapidatus est, tanta dedit militibus, quos soldarios (51) vocari mos optinuit, qui ex omnibus mundi partibus causa questus ad eum concurrebant, quorum

A Postremo non est reveritus ipsos episcopatus laicis dare, fautoribus videlicet suis et consentaneis, adeo ut archiepiscopatus Trevirensis et Remensem Milo quidam tonsura clericus, moribus, habitu et actu irreligiosus laycus, multo tempore pessundans obtinuerit, Viennensem quoque et multos alios episcopatus per terras diversas, ut hystoriæ referunt, possiderent laici, et per manum laicam investiti. Si qui erant episcopi, aut ei omnino favabant, aut res æcclesiasticæ diripiebantur, aut certe illis obeuntibus in locum illorum neophytus quilibet, vel quos canonice sanctiones non recipiunt, substituebantur. Ab hac autem direptione civitas illa quantumcumque immunis erat, quæ ei favebat vel quæ ei adiutorium præbebat; cui enim innitebatur, illam per se suosque a se suisque tuebatur. Hinc est, quod inter innumeras quas attriverat, Viridunensem tempore Pepponis episcopi prædiis auxit, quia Peppo isdem, ut superius relatum est, in tempore dissensionis et partibus ejus favit et familiaris illi servivit. Verumtamen illo defuncto, quid aliæ patiebantur, eadem quoque experta est. In tantum autem vastitate præfata Trevirensis metropolis afflicta fuit, ut pro multimoda ejus calamitate et conculcatione vacante ea Mediomatricæ civitatis præsules postmodum fungerentur archiepiscopi dignitate et nomine. [Abo.] Vastata quoque et dissipata Lugdunensi et Viennensi provincia, aliquot annis sine episcopis utraque fuit æcclesia. Wiliarius enim Viennensis, qui Austroberto successerat, videns Viennensem æcclesiam indecenter humiliari ob cladem Saracenum Septimaniæ et Viennensi et Lugdunensi provinciis imminentium, laycis sacrilege et barbære res sacras obtinentibus, relicto episcopatu monasterium Agaunense expetiit, ubi et vitam venerabilem duxit, et hoc in tempore Stephani papæ qui Zachariæ successerat. Rexit autem post eum Viennensem æcclesiam Bertericus, cui successit Paulus.

Defuncto itaque eo et Parisiis sepulto, et principatum majoratus domus Pippino, fratre spiritualia terrenis præferente, solo adepto, postmodum etiam studio suo et Romani pontificis assensu, ut dictam est, in regem elevato, Deus pius multis cum sibi obligatum beneficiis volens et minis terrere, ut disceret sperare in Deo, non præsumere de se, et ut succedentibus prosperis recordaretur Domini Dei sui, nec vellet imitari patrem, quem constabat æcclesiarum sitisse confusionem, posito eo apud Aurelianorum urbem, quid erga Karolum ageretur, quæ ei merces tantorum laborum recompensaretur, ostendit, non ad defuncti, ut veremur, refrigerium, sed ad ædificationem viventium.

VARIÆ LECTIONES.

²²⁸ ita c. ²²⁹ Verte III folia et quod hic deest require sub hoc signo c.

NOTÆ

(50) Neque Childebertus, neque Childericus Caroli tempore Francorum reges fuerunt.

(51) A Germanico *sold*, stipendium.

Erat in eadem urbe episcopus Eucherius (52), vitæ honestate laudabilis, morum probitate spectabilis, cui celebranti missarum sollempnia ipso die paschæ dum sederet in throno pontificali, et subrepsisset ei cogitatio, quantos labores pro tuitione et ampliacione regni Karolus sustinuisset, quanta prælia præliatus esset, quomodo post tanta pericula pace potitus esset, et in pace vitam finisset, cujus nunc filius regni honore donatus esset, dum tacita cogitatione felicem diceret tam prosperis successibus virum, hac ei cogitatione fluctuanti somnus paulisper allusit, et raptus in excessu mentis angelicoque ductu ad tribunal Judicis ductus (fol. 58), in conventu illo cœlesti dulcedinem melodix spiritualis audivit, et ad tantam visionis magnitudinem herebat stupens. Cogitabat autem et ibi, si inter illos distinctos beatorum spirituum cetus dominum totius Franciæ et patrem regni Karolum videre posset, cum tacitis ejus cogitationibus respondens qui præsidebat, ad locum ubi Karolus servabatur, duci eum præcepit. Ductus itaque est in infernum, ubi dum miserorum animas continuato et inedicibili infinito quoque cruciatu tabidas, squalentes, et nimio horrore sordentes miraretur, dum penarum genera paveret, dum ad terrificos sonitus fletus et stridoris dentium suum jam quasi oblitus esset Karolum, vidit eum in tormentis positum quasi in medio ignis rotari, et nunc quidem igne torreri, nunc stridere frigore glaciali, nunc de igne ascendentem in glacie versari, nunc vero ab aquis erutum ignitos vapores repetere. Miserabilis rerum facies! Ille qui paulo ante imperabat Franciæ, qui dominus dicebatur terræ, qui victor urbium, superator gentium, conquisitor regnorum, ut suam ampliaret potestatem totum tribulaverat orbem,

Uritur cu flammis, quas stringere non valet amnis,
Stringitur et glacie, nequeunt quam solvere flammæ.

Cum hæc ergo secum tacitus miraretur, et quid rerum esset anxius secum voveret, ductor ille suus herentem eum videns: *Ecce, inquit, cogitatus tui: ecce de quo anxiaris in domo Domini. Vide quid valeat seculi potentatus, aspice quid possit, quid portendat, ad quid tendat mundi principatus. Ecce Karolus princeps,*

*Francia quo tumuit, cui semper subdita mansit,
Qui nova jura dedit, qui sua cuique tulit,
Torretur flammis, æternus ei manet ignis,*

*quia postposuit Dominum, nec abhorruit confusio-
nem ecclesiarum. Nuncia hæc Pippino regi filio
ejus, ut discat non superbire, nec sperare in incerto
divitiarum, sed in Domino Deo, qui potest et animam
et corpus mittere in gehennam. Quod si tibi non cre-
diderit, dic illi ut vadat Parisius, aperiatque sepul-*

crum ejus, intueatur ossa patris, et ex eo quod invenerit fidem faciet verbis tuis. Dixerat hæc, et sacerdos ductu angelico in se reversus obstupuit. Laudansque Deum et magnificans judicia ejus incomprehensibilia et investigabiles vias ejus, missarum sollempnia explevit, dehinc regi et optimatibus, quæ viderat et audierat, quomodo ad hæc videnda et audienda cogitationibus suis adductus sit, enarravit. Pro eo quoque hæc visa asseruit, ut ei prodesse inciperet pena patris, et disceret non blasphemare²³⁰, nec rapinas concupiscere, nec in iniquitate sperare, et licet affluerent ei divitiæ, non eis studeret cor apponere, quia potestas Dei est et Domino misericordia, ut reddat unicuique juxta opera sua. Pippinus itaque his auditis Deo magis ac magis cœpit devotus existere, sacerdotes venerari, æcclesias honorare, et in quibus Deum a patre suo didicerat offensum fuisse, ab his se studebat toto nisu custodire. Ut autem venit Parisium, sepulchrum ejus, de quo manabat odor sulphureus fumo mixtus, aperiri præcepit, præsentibus episcopis et optimatibus suis. (Fol. 58'.) Quod ubi apertum est, vident ignem et fumum tenebrosum et fœtidum, reliquias absumpti corporis, sepulchrum quoque ita fumo et igne nigrefactum, ut patenter daretur intelligi veram fuisse visionem sacerdotis, gravi illum apud inferos poena esse multatum, cujus corpus in sepulchro tanti novitate miraculi ita fuisset igne sulphureo consumptum. Grandis hinc obortus est terror regi et populo, grandis adolevit omnibus erga Christum et sacerdotes ejus devotio, pia erat omnibus circa monasteria et æcclesias restaurandas contentio. Hinc est quod in tempore ejus tot inveniuntur pontifices amore Christi ferventes, qui, optata pace potiti, et regis amicitiam nacti, æcclesiis restaurandis invigilabant, fovendis curandisque animabus operam dabant, quia de tanta oppressionem, qua premebantur ecclesiæ per majores domus, pacem et quietem se aliquantulum optinuisse gaudebant. Diligebat enim affectu devotissimo omnes Domini sacerdotes, et illis promptiori subdebatur humilitatis obsequio, quos vidisset per officia pietatis proximiores Deo. Inter quos beatum Madelveum tanto propensiori coluit devotionis affectu, quanto eum cultiori mentis nobilitate Christo Deo adherere cognovit, ornatum moribus, bonum doctorem, pium, rationabilem, habentem filios in omni bonitate sibi subditos, paratum omnibus reddere rationem de ea, quæ in nobis est, spe. (Fol. 58b'.) Licet autem in restauratione ecclesiarum hac de causa aliquando studiose desudaverit, tamen tanta erat mali moles, tanta cupiditatis rabies, ut usque ad Karoli Magni tempora maliciæ hujus duraverit perniciositas, dum quod male quisque et indebite usurpaverat, pejus reti-

VARIÆ LECTIONES.

²³⁰ blasphemare c.

NOTÆ.

(52) *Uc sequentibus cf. epistolam episcoporum ad III, 117. Ludovicum regem ann. 858. Sirmond. Concil. Gall.*

nere satagebat. Unde cum clamores æcclesiarum ad sedem referrentur apostolicam, et ab ea requirentur justitiam, Adrianus pontifex Karolum Magnum ante corpus beati Petri conveniens, ut omnia corrigerentur, optinuit. Unde omnibus archiepiscopis et episcopis Galliæ misit epistolam quam hic ponere decrevimus, considerantes magnam in ea Gallicanarum æcclesiarum auctoritatem contineri (55): *Adrianus episcopus servus servorum Dei, Bertherio Vienneensi episcopo salutem. Dilectus et illustris ac religiosus filius noster Carolus rex et patricius Romanorum, Romam venit, et pascha Domini apud Sanctum Petrum nobiscum egit, ubi inter alia monuimus eum de metropolitanorum honore, et de civitatibus quæ laicis hominibus traditæ erant; et quia episcopalis dignitas fere per octoginta annos a Francis esset conculcata. Cum hæc et his similia gloriosus rex audisset, promisit ante corpus beati Petri apostoli, quod omnia ad emendationem nostram venirent. Unde placuit nobis, ut omnibus archiepiscopis et episcopis auctoritatem litterarum nostrarum mitteremus, ut sicut antiquis privilegiis singulæ metropolitanæ urbes fundatæ sunt, ita maneant, ut habeat unaquæque metropolis civitates sibi subditas, quas beatus Leo et alii predecessores et successores ipsius post Calchidonensem synodum singulis metropolitanis distinxit. Nec propterea ulla metropolis præjudicium patiatur, si alicui suffraganeorum aut nos aut prædecessor noster rogantibus piis Francorum ducibus pallium largiti sumus. Nec debet æcclesia ullum dampnum sui ordinis inde sustinere, si per 60 aut 70 aut 80 et eo amplius annos injuria quorumcumque præsulum et vastatione barbarorum dignitatem antiquam et Romanorum antistitem firmitate roboratam perdidit et amisit, quando innumeris pæne annis illa spiritu Dei disponente usa fuerit. Auctoritate igitur beati Petri apostolorum principis singulis metropolitanis antiquo more potestatem suam reddidimus, et filium nostrum gloriosum et inclitum regem Karolum ante corpus beati Petri inde rogavimus, ut antiquam dignitatem omnes metropolitani haberent. Ideo hanc epistolam auctoritatis nostræ omnibus misimus, quam ut et tu haberes voluimus, ut et tu cognosceres ecclesiæ tuæ suum privilegium, quod a tempore beati papæ Leonis habuit, integre esse reformatum. Data Kal. Januarii, imperante piissimo augusto Constantino anno decimo, et a Deo coronato piissimo rege Karolo anno primo patriatus ejus.*

Hæc igitur nos ad commonitionem audientium de pace ecclesiarum Dei sub Pippino et Karolo restituta dixisse sufficiat. Neque enim id additum operi huic in laude patris-nostri fidelibus fastidiosum speramus, in quo etsi sermo nichil conferat gratiæ, se-

ries tamen veritatis quodam compendio expressa plurimum instructionis conferat ²³¹

(Fol. 54.) Igitur sacerdos eximius episcopum pastoralis sollicitudine circueiens, æcclesias in quibus non erant locis extruxit, dirutas vel inveteratas restauravit, ministeria divina ordinavit, plebes salutari doctrina edocens, et episcopali benedictione sacrique crismatis unctione confirmans. Ipsam autem ecclesiam beati Vitoni, cui ante preceptam pontificatus gratiam pastor et rector institutus fuerat, tanta semper dilectione coluit et provexit, ut curam ejus etiam sumpto episcopatu non dimitteret, quin potius omni eam conamine et divinis famulatibus illustrem reddidit, prædiis quoque et æcclesiasticis utensilibus ampliavit, ob prædecessorum suorum ibidem quiescentium beatam memoriam, a quibus nec corpore nec spiritu volebat disjungi, sed in loco requiei eorum optabat consepeliri. Dedit ergo eidem æcclesiæ de suo proprio Raherci curtem (54) cum appenditiis pro tumulatione sui corporis, et alia perplura, ut ostendit chartarum notitia. Quidam etiam Sartio nomine ad extrema veniens, et in atrio præfatæ æcclesiæ se sepeliri deposcens, testamento facto ipsam æcclesiam de rebus suis, quas possidebat in pago Virdunense, in loco qui dicitur Ex, propter fluvium ejusdem nominis ibidem decurrentem (55), heredem instituit, ut exinde sanctus Vitonus et hic pater noster beatus Madelveus episcopus et abba, custodesque sancti corporis heredes essent perpetui. (Fol. 54.) Cujus exemplum sequutus et beati patris hujus amore ductus Grimbertus, possessor et ipse fundi ipsius et hereditarii juris particeps, quidquid in eodem loco possidebat, basilicæ sancti Vitoni condonavit in mansis, campis, oleis (56), pratis, pascuis, concisis, silvis, aquis aquarumque exitibus et decursibus. Qui exinde postmodum precaria facta, res ipsas a beato viro jure beneficiario recepit, denominato censu viginti librarum olei singulis annis in festivitate sancti Vitoni ad luminaria æcclesiæ ejus, in qua preciosus idem confessor requiescit, præscripto etiam spacio, quo sanctus ea deberet meliorata recipere. Quod testamentum precarie beatus pontifex et abba auctoritate sua firmavit anno tertio regni Karolomanni qui fuit frater Karoli Magni, die Kalend. Julii anno ab inc. Dom. 770, indictione 8. Ceterum Aquitania sanctitatis ejus accepit magnalia, illius sepe gressibus lustrata, lacrimis rigata, doctrinis roborata, et miraculis glorificata. (BERT.) Res quippe, quas Virdunensis æcclesia antiquitus in ipsa regione possedit, frequenter visitabat, et Vitas seu miracula prædecessorum suorum pontificum secum ferebat, ut per illorum merita res illas liberius possideret, vel pagensibus dominatio

VARIÆ LECTIONES.

²³¹ Revertere ad posteriora et quod dimisisti repete c. in marg.

NOTÆ.

(55) Mansi t. XII, p. 847.

(54) Riecourt.

(56) Axona, ut videtur.

(56) Olea, germ. *esch*, terræ portio arabilis fossis vel sepibus inclusa.

carior, subjecto esset humilior. Fuerunt autem res istæ : abbatia sancti Amantii in Rotenia urbe (57) cum appendiciis, fiscus etiam regius Maderniacus, et alius Puliniacus nomine, donati servitorum sancti Petri et sancti Vitoni usibus ipsius beati Amantii largitione (58).

(Fol. 54 in marg.) Anno vero ordinationis suæ 13, qui erat inc. Dom. 765, delata sunt ab urbe Roma per venerabilem Grodegandum Mettensem archiepiscopum corpora sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii, a successore Stephani Paulo papa sibi concessa nono papatus sui anno, et sequenti anno uterque decessit a seculo indictione quinta, et Grodegandus in monasterio, quod Gorzia dicitur, quod ipse construxerat, tumulatus veneratur, ubi postea positum est corpus sancti Gorgonii anno post obitum ejus quarto, videlicet anno ab inc. Dom. 768, regnantibus jam post Pippinum filiis ejus Karlomanno et Carolo (*Transl. Gorgonii? Cf. Annal. Fuldenses*).

(Fol. 54.) Dum igitur multiplici virtutum flagraret desiderio, incidit ei cogitatio ad sepulcrum vitæ principis Jherosolimam pergere peregrinando. Festinavit itaque implere voluntaria exhibitione, quod mente concepit divina inspiratione. Dumque in administratione itineris necessaria queque prævidentur, principalis æcclesia peccatis exigentibus igne apprehenditur ac seivente incendio succenditur [BERT.].

Turbantur plebes, tolluntur ad ethera voces,
Uaus in urbe dolor, communis civibus horror.

Tunc mens Madelvei in diversa rapitur, spiritus anxietur, corque turbatur. Tandem in se reversus, illiusque memor proverbii : *Non est magnus magnum putans quod ruunt ligna et lapides, et moriuntur mortales*, temporale dampnum patienter tulit, ac statim in meliorem statum reparare fabricam jussit. Conventione porro facta cum artificibus, deputatisque custodibus, et ordinatis necessariis sumptibus, suadet, precatur imperatque opus inchoare maturius, accelerare attentius, explere diligentius.

His ita collatis datur alternatio votis.

(C. 780.) Præparantur sumptus ac vehicula tanto itineri necessaria, eliguntur comites amore Christi ferventes, in prosperis humiles, in adversis fortes. (790.) Favor metropolitani queritur, assensus comprovincialium episcoporum petitur, nec negatur. (Fol. 55.) Tristantur tamti²³² comparis absentia, letantur de ejus justitia, precantur illi adesse Christi præsentiam, non defore Spiritus sancti gratiam. Benedictionem rogant rogati, salutant salutati. Eorum demum consilio ordinatur ecclesia, commendatur plebs commissa. Sic accepta bene-

A dictione et data, exit novus hospes in cordis letitia.

Fulcitur cuneis, quos nectit amor pietatis :
Fletus ora rigant, singultus pectora quassant.
Flet pius, ipse gregem prospectans flere sequentem,
Compulit, ut redeant; illi ferventius instant,
Ora manusque pedes stringunt, mulcetque gemen-
[tes;
Ingeminatur : Ave, Salve, Felixque valet.

Vixque post hæc multis precibus elapsus eorum manibus, iterum firmat eos benedictionibus, monens et deprecans sollicitius divinis invigilare cultibus, ac animarum salutem querere propensius. Sic tandem eos commendans Domino, graditur aggere publico, fretus Dei auxilio. Itaque emensa nativa Gallia post aspera ac devia Alpium itinera exceperit eum Italia, deducens Romam apostolorum limina; ubi per diversa martyrum cimiteria querens orationum juvamina, pernoctavit vigiliarum instantia, frequentius beati Petri revisens oratoria. Presidebat eo tempore Romanæ ecclesiæ Adrianus, vir apostolicus, cui nunciatus est Madelveus sacratissimus peregrinus. Benigne est ab eo susceptus, benignius diebus multis retentus, benignissime probata ejus voluntate cum apostolica benedictione dimissus. Pretergressa ergo Nursiæ provincia, suscepit novum hospitem Campania, quem exinde amplexa est in Gargano archangeli æcclesia. Cujus pro foribus aliquantis excubans noctibus, confortatur angelicis consolationibus, exhilaratur divinis revelationibus. Prestolabatur eum gaudens Appulia, vulgante fama ejus sanctitatis insignia; quem ut vidit, mirata proclamavit cum Psalmista : *Sicut audivimus ita et vidimus* (*Psal. XLVII, 9*). Post diversa autem locorum diverticula pontica (59) ingreditur littora. Hinc turbidi imminent fluctus, procellosi occurrunt spiritus. Suscipiunt Madelveum pontificem peregrinum vita religiosum, innocentia gloriosum. Dat naulum navigio, credens se maris periculo, pastus cælesti sacrificio. Protelatur navigatio multorum dierum curriculo. Instat sacerdos prædicationibus, informat æautas doctrinis salutaribus. Continuis jejunit diebus, vigiliis pernoctat et orationibus. Cum vero die quadam assuetum nautæ concinerent celeuma, garrulitateque perstreperent nautica, tempestas oritur repentina. Navis autem mediis jactabatur fluctibus, suisque solvebatur compagibus. Turbatis cunctorum animis, ablata spe salutis, sola suberat formido mortis. (Fol. 55.) Tunc præsul beatissimus, non sorte detectus velut Jonas fugitivus, sed sanctitate conspicuus, cui probatus Domini servus, voce omnium rogatus pulsat cælum singultibus, vocat Christum gemitibus. Ilico cælum ejus patuit precibus, et oratio ad supernos pervenit auditus. Nec mora, acris serenitas marisque redit tranquillitas ac

VARIÆ LECTIONES.

²³² ita codex.

(57) Rhodéz.
(58) Anno 952, demum Berengarius episcopus Virdunensis Vitonianis bona quædam S. Amantii

NOTÆ.

charta donavit, quam ipse Hugo infra in textum recepit.

(59) I. e. marina.

animorum jocunditas. Inde Bizantium letantes tenuerunt portum. Constantinopolitanum in illis diebus regebat imperium Constantinus cum Hyrene matre, in rebus bellicis strenuus, in cultibus divinis devotissimus. Illic accipiens justum advenisse Madelveum, querere, et suis conspectibus præsentare præcepit inventum. A quo multa audiens utilia suæque saluti proficua, ut pro se Dei misericordiam orare dignaretur, prece quesivit humillima, preciosaque ei offerens exenia, quæ ille contempsit omnia, optatæ viæ dimisit eum cum reverentia. Quem Grecia excipiens peregrinum, mirata est inter suos philosophum, extra suos theosophum. Erat quippe vere sapiens, potens in verbo et doctrina. De ore ejus procedebat mel, dulcedo mellis lingua ejus, favus distillans labia ejus, ex dulcedine sermonis præbens cunctis incendium amoris. Descendit interea Ephesum orare ad Johannis theologi sepulchrum, ubi effudit multarum flumina precum, circumferens *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1), recolens et edocens *Verbum caro factum* (Ibid., 14). Inde pervenit Joppen, diversis viæ periculis perquirens tunicas et vestes, elemosinas Doreadis, stupensque cum Petro linteum quatuor initiis de caelo summisum, jussus in eo mactare quadrupedia et reptilia terræ in mortificatione viciorum, ac manducare, fructus dignos poenitentiae faciendo (Act. ix, 59; x, 11). Apprehendens post hec Hierosolimam diu desideratam, et jam concupiscenti animo oblatam, introivit in tabernacula ejus, omnem locum sanctum fide et amore frequentans, qui est super omnia Deum in eis adorans, sepulcrum Jesu Nazareni crucifixi lacrimarum imbri die cotidie rigans, Christumque resurgentem a morte glorificans et adorans. Nunciatur interea patriarchæ Eusebio, qui tempore illo sanctam gubernabat ecclesiam Syon, Madelvei reverentissimi erga Christum devotio, circa loca sancta diurna frequentatio, jugis pernoctatio, carnis propriæ maceratio. Illic igitur his auditis moram pati nesciens in querendo, inventum amplectitur continuo, miratus in eo vultum angelicum, sermonem modestum, mitem gressum, habitum reverendum. Post hec introduxit eum in domum matris suæ et in cubiculum genitricis suæ, et dedit ei poculam ex vino condito, et mustum malorum granatorum (Cant. viii, 2). Cumque eum retinere cogitaret diebus vite suæ omnibus, revelatione est divina ammonitus, ne propriis intentus aliorum invideret utilitatibus, neu vellet habere peregrinum, quem suspirabant filii patrem evangelicum. (Fol. 56.) Hoc tonitruo percussus, dixit ad eum tremebundus: *Voluntatis meæ fuit, frater mi, te a me unquam nolle separari; sed quia Deo nequimus reniti, revertere, dilecte mi, egredere et abi post vestigia gregum; pascere hedos tuos juxta tabernacula pastorum, cape nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas. Sub umbra illius quem desiderasti sede, qui introduxit te in cellam vinariam, ordinavit in te caritatem, fulciens te floribus, stipans te malis, ac veriat dilectus tuus*

A in ortum suum, et comedat fructum pomorum suorum; leva ejus sub capite tuo, et dextera ejus amplectetur te. His dictis [BERT. 12.] multerum pretiosas sanctorum reliquias efferens cum calice cristallino opere mirifico sculpto ei optulit, dicens: *Accipe, o care meus, hoc mutui amoris pignus. Annuat Christus Dominus his ac reliquis sanctis intervenientibus, ut iterum nos videamus cum gaudio in caelestibus.* Tandem ora manus oculosque alterutrum exosculantes, bona prosperaque sibi imprecantes, ab invicem divisi sunt flentes. Madelveus itaque sepulchrum Domini locumque ascensionis, ubi steterunt pedes ejus, iterum iterumque revisens ac deosculans, nativum solum revisere deliberavit gaudens et exultans, Deum in adjutorium suum intendere petens et exorans. Inde longo ac vario labore itineris redditus est finibus patriis. Recepit alumnus leta tellus Gallica, occurrit pastori leta plebs Viridunica: *Lætentur caeli et exultet terra, vox consonat urbana vel rusticana.* Fluunt lacrimæ gaudio plenæ, madent letitia genæ, coronatur civitas, plateas replet hylaritas, ecclesias jocunditas. Pontifex egregius Dei auxilio fultus, sanctorum reliquiis honoratus, intrat ecclesiam devotus, orat Dominum corpore terræ prostratus. Consurgens episcopalem ascendit thronum, salutatur clericum ac populum, dans omnibus pacis osculum, adjungens benedictionis signaculum.

C Quisque sua repetit, sacraria præsul adivit,
Pignera deposuit, post hec sua tecta subivit.
Singula perquirat, si pax, si vita salubris;
Omnia quæ voluit fore prospera protinus audit,
Ore Deo grates persolvit, pectore laudes.

D Postera die lustrata novæ ecclesiæ fabrica, laudata artificum industria, remunerata custodum diligentia, ordinat tempus vel diem consecrationi habilem, cunctis religione venerabilem. Quæ ubi illuxit, præsul cum sacris ordinibus ecclesiastico ritu omnibus exterius interiusque rite peractis, reliquias Hierosolimitanas in principali absida locis congruis venerabiliter collocavit. (ib.) Quæ vero in antiquiori fuere ecclesia, in parte altaris dextra in cripta subterranea decenter composuit. Erat autem hic præsul beatissimus studie castitatis mundus, abstinentiæ robore validus, doctrinæ dapibus refertus, patientiæ longanimitate humilis, auctoritatis fortitudine erectus, pietatis gratia benignus, justitiæ severitate districtus. (Fol. 56.) Qui pastorali sollicitudine gregi sibi credito invigilans, alios cælestis doctrinæ verbis erudit, multos religiosæ vitæ exemplis roboravit, plurimos quoque ab omni infirmitatum molestia curavit, quosdam etiam a demoniacis spiritibus liberavit, omnibusque exemplar et speculum totius sanctitatis se præbuit. Imminente vero resolutionis suæ tempore, cum cognovisset revelatione divina se mundanis liberandum tumultibus, in ecclesia in qua adoleverat cotidiano virtutum propectu, cui primo pastor et rector institutus, de qua etiam ad pontificium promotus fuit, sepulturæ suæ locum delegit.

Licet enim omnium æcclesiarum insudaret utilitati-
bus, hanc tamen præ omnibus locis sacris post
primam, quæ sedes est episcopalis, coleit, amplifica-
vit, et provexit. Quod etiam omnes prædecessores
ejus fecisse novimus, utpote qui exceptis perpaucis
omnes in ea sedem habent requietionis. Accepit hoc
privilegii donum æcclesia ipsa a beato patre debito
cum honore nominando Sanctino, suo fundatore
primoque christianæ religionis et rominis apud
ipsam urbem doctore, ut post matrem æcclesiam
ipsa esset caput omnium Viridunensis diocesis æc-
clesiarum, a qua et mater æcclesia ipsa subsistendi
accepisset initium : quæ etiam est ab antiquo ab
ipsis scilicet nascentis æcclesiæ primordiis cimete-
rium episcoporum et reliquorum fidelium christia-
norum. Quod privilegium ita permansit et permanet
inconvulsum, ut in ea fere omnes ejusdem urbis
pontifices legantur divinis aptati servitiis, tonsorati,
nutriti, edocti, consecrati, excepta ipsa inunctione
pontificalis dignitatis, quam constat esse matris æc-
clesiæ, et frequentius, qui in ea functi sunt abbatis
officio, pro virtutum studio intronizati sint in solio
episcopali. Et merito veneratur ab omnibus locus
ille, merito expetitur, merito diligitur, quem apex
tante dignitatis attollit, quia etsi eis, qui illo ora-
turi conveniunt, qui Deo inibi famulantur, qui cor-
pora sua ob sanctorum patrocinia illic tumulari
precantur, desunt bona acquisita per meritum, suf-
ficere possunt, quæ a loci fundatore sancto Sancti-
no, a sanctis inibi quiescentibus præstabuntur, tamen prout fides petentium merebitur. Attestatur
huic nostræ astipulationi domni Bertarii memorabi-
lis antiquitas, qui sanctorum Viridunensium pontifi-
cum acta replicans, basilicæ quoque hujus meminit
in hæc verba (BERT. 4) : *Basilica, inquit, in qua
prædicti episcopi requiescunt, est in honore sancti
Petri constructa, et habet multorum episcoporum se-
pulchra, et propter hoc multum a fidelibus vene-
randa.*

(Fol. 57.) Huic ergo loco beatus Madelveus anno
vitæ suæ penultimo, dono Teuthardi²³³ adquisivit
res quasdam sitas in Viridunensi pago, loco qui di-
citur Offelini curtis, et in fine Bettiniaca, in fine
quoque Vireliuse, quas idem Teuthardus a genitore
suo Gunthero sibi relictas jure possidebat heredi-
tario in terris, mansis, campis, pratis, pascuis, sil-
vis, aquis aquarumque decursibus, et basilicam
sancti Martini in ipsa villa Bettiniaca (60) con-
structam, quæ omnia, sicut habebat et possidebat,
sancto Vitono et huic patri nostro idem contulit per-
petualiter possidenda anno inc. Dom. 775 indictione
14, regnante Karolo Magno anno regni ejus 8, die
5 Idus Novembris, in ipsa scilicet sollempnitate
sancti patris nostri Vitoni.

Diligebatur autem ab omnibus totius regni pri-

VARIÆ LECTIONES.

²³³ geuchardi corr. teuthardi c. ²³⁴ Verte II folia et require sequentia sub hoc signo cod.

NOTÆ.

(60) Bettinville.

meribus, et ab ipso præcellentissimo rege Karolo
quia et congruum erat, ut quem Dominus perfudo-
rat gratia, ab omnibus amaretur. Studebat omni-
bus per omnia placere, non eo modo, quo placent
hominibus, quorum Deus dissipabit ossa, ut repleantur
confusione ab indignatione ejus, sed illo quo om-
nibus per omnia placebat apostolus, non querens
quod sibi esset utile, sed quod multis, ut salvi fie-
rent. Ideo bona conscientia dicere poterat auditori-
bus suis cum eodem apostolo : *Imitatores mei es-
tote, sicut et ego Christi (I Cor. iv, 16; xi, 1)*, qui
utique volebat sine offensione esse æcclesiæ Dei, ita
scilicet temperandam docens conversationem, ne
quis in ea scandalum pateretur²³⁴.

(Fol. 58.) Sed quid nos in laude ejus temptamus,
quod non sufficimus explicare? Ipse enim laus ejus
est, qui in sanctis suis laudabilis est. Quo ergo nos
ducit oratio? Quid moras innectimus? Quid felicem
ejus e mundo transitum replicare tricamus? Adsit
ipse nobis propitius, ut digna fari valeamus, aspiret
cordi nostro meritis ejus Spiritus sanctus et nostris
infundatur visceribus. Dicamus itaque, quod dede-
rit ipse de quo loquimur, et quomodo de mundo ad
Christum, cui devotus servierat, migraverit, breviter
indagemus. Advenerat jam resolutionis ejus,
et beatus ipse ad quemdam episcopii fundum trans-
ierat causa consecrandarum æcclesiarum, ubi ta-
ctus digladiabili sorte naturæ, acri cœpit fatigari
dolore. O beatum, o vere felicem, qui sciens immi-
nere transitus sui diem, fatiscences artus spiritui
servire cogebat, bonam hanc virtutum suarum con-
summationem existimans, si in tam pio, tam celebri
Dei servitio expenderet quod reliquum erat attriti
corporis virium. Fecerat itaque votis satis. Conse-
cravit namque vici illius æcclesias, et consecratio
ipsa viget usque in hodiernum diem. Tanta enim
erat tunc et nunc est auctoritas viri sancti, ut nul-
lus episcoporum quamvis sanctus, quamvis justus,
consecrationem ipsam reiterare vel immutare au-
deat, sed perennis est apud cunctos tunc facta dedi-
catio, et erit perpetualiter. Tota igitur urbe, immo
tota regione astante et ad verbum oris ejus pen-
dente, sermonem fecit omnibus de ipso festo æc-
lesiæ, et quia præsentialiter ibidem sanctus sanctorum
advenerit, cunctis adnuntiavit, atque ne consecratio
reiteraretur prohibuit. Tandem omnibus valedixit,
suumque exitum maturius affuturum prædixit. O
quantus in voce hac luctus omnium, quæ suspiria
juvenum, quanti gemitus dolentium! Et quis non fle-
ret, ubi tantus vir suum a sæculo nunciabat exces-
sum? Quis se cohiberet a lacrimis, ubi tanta erat
destitutio omnium in absentia tanti patris? Igitur
consuetæ salutis documenta replicans seque illis
commendans, omnibus benedixit, et ut domini Dei
memorarentur ammonuit, et sic expleto officio do-

raam rediens, languore ingravescente acrius cepit anxari. Dehinc relatus ad ecclesiam, exitus sui præstolabatur horam gaudens, et verba vite omnibus annuncians. Plena erat ecclesia lacrimarum, plena gemituum, plena plangentium et dolentium. Solus ipse gaudebat, qui quo vocabatur agnoscebat, et vocationem suam precibus commendabat. Cum clamarent omnes : *Cur nos, Pater, deseris? Cui tuas oves desolatas relinquis?* ipse omnium miserabatur, omnibus compatiebatur, omnes a lacrimis temperare docebat et sibi ad requiem festinantius eundum²³⁵. Nec multo post venit hora sancto optabilis, grata spiritibus angelicis, mesta filiis, et servum suum post diutina præliorum exercitia Christus invitabat ad præmia. Presentibus ergo ecclesie suæ filiis, post dulcia vite monita, post ultima consolationis affamina viatico cœlesti pastus, pace data omnibus in bona confessione spiritum Deo tradens, patribus suis est appositus, adeptus optimam partem, quæ non auferetur ab eo, quia in pace fuit locus ejus, et in Sion habitatio ejus.

(Fol. 59.) [BERT. 12.] Fuit autem beatus Madeveus a tempore Pippini, qui Ansegiso ortus Karolum Tuditem genuit, qui pater Pippini, ex quo Karolus Magnus est genitus, exiit, cujus usque ad tempora hic justus vixit vita sobria, juventute casta, complens cursum vite presentis in senectute bona (*Gen. Caroli*). Senectutem autem ipsam dicimus, quæ ab anno hominis quinquagesimo in septuagesimum septimum porrigitur, quando jam a statu suo minorari et infirmari virtus humana incipit, quia et ætas ipsa quæ a 77° anno in occasum protenditur, senium et decrepita vocatur; quando hoc quoque quod superest, languor et horror habet²³⁶. Quod ideo dicitur, ne simplex lector audiens beatum virum in senectute bona cursum consummasse, estimet eum usque ad ultimam senectutem venisse; cum constet unumquemque exacto spacio temporis præstituti hora præfinita in oculis Domini defunctum cursum complisse, nec interest utrum quis in senectute aut in juventute seu in infantia debitum expleverit, quin minus et de ipso dicatur : *Cursum consummavit*. [BERT. 12.] Obiit autem terra plorante, cælo plaudente, in proximo episcopi fundo, quod dicitur Novavilla, 4 Non. Octobris, anno ætatis suæ 66, in ipso inicio albescentis senectutis, exuens corruptibilem carnis tunicam, induens deificam immortalitatis stolam. Hoc accepto elogio civitas tota turbatur, populus omnis merore allicitur. Nec mora, omnis ætas, uterque sexus indiscrete corpori obviam ruunt, lacrimarum imbres fundunt, plangoribus aera tun-

dunt. Nec defuere exequiis beati corporis cælestes exequiarum ministri, qui beatum funus, dum suo ambiunt apparatu, odorem dulcissimum sua præsentia exhibuerunt, ut palam cunctis daretur intelligi, advenisse illic ipsum quoque auctorem suavitatis. Et revera. Ipsa enim clemens affuit divinitas, consolans lugentium lacrimas, notificans, quæ in defuncto pietas, quanta simplicitas, quæ cordis fuerit puritas. Statim namque ut cœlo spiritum reddidit, duæ columbæ candidiores nive ab ethere cunctis videntibus lapsæ super crucem quæ ante corpus erat sederunt, et per omnes exequiarum moras, usquequo sepulturæ traditum est, manserunt, sicque intuentibus illis, iterum poli secreta petierunt. Cum tanta ergo cælestis exercitus frequentia curatum est corpus patris pia filiorum diligentia, et sic cum omni veneratione dignissima delatum ad ecclesiam beati Petri apostolorum principis filiorum humeris, quæ sita ad septentrionalem plagam urbis, in qua preciosus Domini confessor Vitonus cum multis prædecessoribus seu successoribus suis requiescit præsulibus sanctis; ubi officio sollempniter ex more celebrato, occurrentibus vicinarum urbium episcopis terræ est mandatum cum gloria. Felix ecclesia tanti patris humatione digna! Felix locus tanti thesauri largitione ditatus! Beatum dixerim populum, tanti pastoris regimine sublimatum, benedictione protectum, miraculis jocundatum. Etenim si gloria ecclesie laus doctoris est, quantæ erant, immo quantæ sunt hujus ecclesie gloriæ, cujus doctorem tanta Deus omnipotens approbat laude? Ecce ad exequias ejus cælestes excubabant ministri, ut agnosceretur in terris quanta hunc Deus gloria donasset in cœlis.

(Fol. 59.) Beata plane exequiarum funera, talium testium visitatione digna! Et quid est columbas de cœlo venisse, funeri obsequium et solatium præbuisse, iterum cunctis videntibus celi secreta petisse, nisi Christum in specie alitis innocuæ fidelibus populis de morte patris mœrentibus suamque destitutionem lugentibus patenter ostendere voluisse, illum, cujus funus erat, in innocentia et simplicitate vixisse, sine felle amaritudinis vitam piam, timorantam, circumspectam, sollicitam, societatis sanctorum avidam, ab omni malitiæ nevo immunem exegisse, et consortia sanctorum in gloria curiæ cælestis pia devotione meruisse? Accedant adhuc et potiora miracula, glorificetur Deus in sanctis suis, qui est mirabilis in operibus suis. Humato enim patris corpore, ut ostenderetur in cælis semper vivere ad ostendenda præclara ejus merita, fiebant ad sepul-

VARIÆ LECTIONES.

²³⁵ us eundum vel talia quædam abscisa sunt in c. ²³⁶ Auctor hæc inseruit et postea iterum delevit : Infantia enim septem annis finitur, 14 pueritia. Sequens adolescentia duabus constat ebdomadis propter intellectum et actionem e duo nondum erant inp. Et porrigitur hæc ætas a 15° anno in 28°. Succedens juvenus tribus constat ebdomadis propter intellectum et actionem et corporis virtutem, quæ a 29° incipiens, 49° consummatur. Senectus vero quattuor ebdomadis completur, propter accidentem in illis tribus animi et corporis gravitatem; incipit 50° anno, 77° terminatur. Senectus autem vergens a juventute in senium quæ decrepita vocatur vitam ultimam anhelans.

crum ejus divina miracula. Et quia pia Dei clementia illum a puero ab omni inquinamento carnis abluat, mentemque ejus castificans ab illusionem diabólica potenter defendit, isque sibi mundo corde et casto corpore servivit, ejus post obitum evidentius manifestavit. Ut enim ipsius mens inviolata libidine, ita caro mansit incorrupta putredine. Siquidem cum sepulcrum ejus cotidianis virtutum floreret prodigiis et crebris populorum frequentaretur excubiis, erat tamen situm negligentius quam poscit debitæ venerationis cultus. Quare dignum duxit tunc temporis episcopus clerusque omnis et populus illud mutare decentius. Presidebat eo tempore Viridunensi ecclesiæ Berhardus episcopus, vir catholicus et religiosus et in fide sancta nominatissimus, imperante Lothario Ludovici Pii filio, cujus regnum fuit Italia cum urbe Roma et parte Franciæ quam Mosa et Rhenus inter se claudunt. Quod cum, uti deliberaverant animo, certarent effosso implere sarcophago, subito illis inestimabilis ostensa est visio. Nam ablato sepulchri cooperulo, vident cadaver ante 40 annos defunctum velut viventem hominem soporatum, candore liliorum vel rubore rosarum perfusum, nulla macula nec aliquo mortis signo fedatum. Quo viso miraculo, odoreque perfusi suavissimo, ceperunt flere præ gaudio, levantesque corpus sancti cum reverentia et jubilo, in præparato transponunt mausoleo, ubi extunc operatur divinitas, cunctosque Dei medetur pietas. Sopitur omnis ibi infirmitas, fugatur cæcitas, erigitur curvitas, roboratur debilitas, omnibus redditur sanitas.

Habet jam beatus Vitonus in cælis socium et concivem, quem habuit aliquando in terris alumnum et devotum successorem. Conjunctus est sanctis in gloria, quibus devotus servivit in hac vita laboriosa. Queramus et nos eum patronum et tutorem, et cum reliquis sanctis pium apud Deum intercessorem, quem meruimus habere doctorem et veritatis præconem. Illic ergo positus nos hic orantes exaudiat, tueatur et protegat, et quos habet in terris supplices veneratores, optineat suos in celis fore concives.

(Fol. 60.) Si ergo hujus beati viri ductus amore diligens lector studiosius cupit addiscere, quo in tempore natus quove sit ad episcopatum promotus, quot annis ante episcopatum vel quot in episcopatu vixerit, et quo hominem exuerit, teneat cronicam memorialis ejus, et sic per succedentium sibi regum et Romanorum pontificum tempora quod querit inveniet. Relatum est superius, quod ante ordinationem ejus per multa dierum curricula absque pastore fuerit plebs Viridunica. Non enim sinebat præfectorum, qui et majores domus dicebantur, improba licentia æcclesias uti libertate propria, cum ipsas quoque urbes nimium attriverit, maxime tamen Vir-

A dunum, quæ sita in confinio Neustriæ et Austrasiæ, utrobique incursionem diripientium patuit et rapinæ. Duravit hec vastitas per annos complures, a tempore scilicet Theoderici et principis Ebroini, quorum bestialis et non humana sævitia maculavit regnum Francorum sanguine procerum et magnatum usque ad secundum Pippini regis annum, quo institutus est a Stephano papa rex Francorum, sicut et prædecessor ejus Zacharias constituerat, qui fuit annus ab inc. Dom. 754. Tunc primum discussa caligine horribilis turbis, nova lux oriri visa est Galliarum populis, et plebes, quæ carebant pastore, suum quæque certatim rapere; quo anno inthronizatus est hic beatus auctoritate Stephani papæ et Pippini principis laude. Dum ergo referat cronica, quid fuerit a tempore Pippini qui Ansegiso ortus Karolum Tuditem genuit, usque ad Karoli tempora, teneamus annum ab inc. Dom. 712, quo beatus hic natus est indictione 15, et sic computando ascendentes habebimus ipsos annos, quibus Pippinus supervixit, annos etiam 27, quibus Karolus optinuit principatum post patrem, sex etiam quibus filii ejus Karlomanus et Pippinus post eum dominati sunt communiter, quatuor quoque quibus ante unctionem solus principatum optinuit, ipsum etiam annum, quo in regem elevatus est, et sic summam numeri colligentes inveniemus quod 45 ætatis suæ anno consecratus sit electione superna, eo scilicet anno, quo Pippinus rex constitutus a papa est. Hinc iterum enumeratis a. 15 quibus postea Pippinus solus regnavit, et 8 annis regni Karoli, quia in nono hic beatus hominem exiit, cum obsideret Karolus Tharovisam Italiæ urbem, inveniemus quod 54 pontificatus sui anno per ²³⁷ perituris celestia et æterna commutans, in proximo episcopii fundo, qui dicitur Novavilla, ad Dominum migraverit, 4 Nonas Octobris, ætatis suæ a. 68, indictione 15, epacta 28, anno pontificatus Adriani papæ (61) sexto, ab inc. Dom. a. 777, Constantini et Irenes temporibus, anno regni eorum sexto, uno ante septimam synodum anno. Ergo felix Madelvei ortus, felicior vitæ cursus, felicissimus fuit occasus, præstante Jesu Christi gratia cui est honor et gloria in seculorum secula. Amen.

(Fol. 60.) (Chron. Div.) Anno igitur ab inc. Dom. 754, Pippinus rex intravit Langobardiam, et Stephanus papa reversus est Romam. Anno quoque ab inc. Dom. 760 perrexit Wasconiam, et anno sequenti cum filiis Karlo et Karlomanno Aquitaniam et Bituricas cepit. Anno 762, iterum ivit Aquitaniam et conquisivit Lemovicas civitatem. Cumque septima vice illo iret per Viennam transitus, Berterico ex famulis ecclesiæ episcopatum Viennensem dedit. Post hæc anno ab inc. Dom. 768 obiit 8 Kal. Octobris, et eodem anno, die videlicet sequenti, uncti sunt in

VARIE LECTIONES.

²³⁷ ita c.

NOTÆ.

(61) Adrianus inde ab a. 772, Constantinus et Irene ab a. 780 sederunt synodus Nicæna anno 787 celebrata est.

reges Karolus et Karlomannus. Franci ita diviserunt, ut Karolus partem, quam pater Pippinus tenuerat, obtineret, Karlomannus vero partem, quam proavus eorum Karlomannus habuerat, susciperet.

(Fol. 59'.) Anno ab inc. Dom. 755, indictione 8, post Gayroinum episcopum, qui in expeditione imperatoris obiit, dominus Manasses ordinatur abbas in Flaviniaco dono imperatoris Pippini. Hic corpus beati Prejecti martyris a Volovico delatum æcclesiæ suæ intulit 8 Idus Novembris. Hic etiam cellam primus Corbiniaci instituere volens ab imperatore Karolomanno obtinuit, nec tamen fecit. Obiit a. 787, Non. Novembris, 55 anno suæ ordinationis. (Fol. 60'.) Successit Adalbertus. Karolus Magnus contulit Deo et sancto Petro sanctoque Prejecto et abbati Manassæ, ut nullus hominum Flaviniacensis æcclesiæ in omni regno suo teloneum daret in civitatibus, mercatis, vicis, villis, pontibus, portibus, non de rodatico, barganatico, pulveratico, mutatico, rivatico ²³⁸, salutatico, laudatico, tranatico ²³⁹ et de hoc quod homines ad dorsa portare solent, quidquid ad jus fisci pertinebat indulset, et de omnibus terris monachorum in toto imperio suo teloneum omne eis concessit 5 Non. Maii a. 7 regni sui (62).

(Chron. Div.) Karlomannus igitur post administratum communiter quadriennio regnum discessit a. 771, pridie Kal. Decembris; Carolus solus regnum optinuit. Anno regni sui secundo, dum adhuc frater viveret, bellum Aquitanicum a patre inchoatum, sed nondum finitum, tanta felicitate consummavit, ut omnem et Aquitaniam et Wasconiam sibi retineret et sibi subiceret. Igitur post Stephanum ²⁴⁰ Paulus sedit Romæ annis 10, die 1, obiit anno Dom. inc. 767; post quem Stephanus annis 5, mensibus 10, diebus 28. (Gesta pont. Rom.) Cui succedens Adrianus, sub quo habita est a quinque patriarchis apud Nicæam synodus 550 Patrum temporibus Constantini et Hyrenæ matris anno imperii eorum septimo, regni Karoli Magni decimo, ab inc. Dom. 773, sedit annis 24, mensibus 5, diebus 17. Obiit anno Dom. inc. 796, et successit Leo.

(Chron. Div.) Compositis itaque Karolus rebus in Aquitania, et socio jam defuncto, precibus Adriani pontificis Romani bellum contra Langobardos cepit. Anno 772 Karolus intravit Italiam, et suscepit bellum quod a patre suo, Stephano papa supplicante, fuerat susceptum. Quidam autem de primoribus Francorum adeo voluntati ejus renisi sunt, ut se regem deserturos et domum reversuros libere pronuntiarent. Cœptum tamen est. Karolus igitur Desiderium Langobardorum regem paucorum dierum obsidione compulit, et obsides dare, et erepta Romanis restituere, atque ut non repeterentur sacramento firmare. Papia autem tradita est anno ab inc. 774, se-

ptimo anno regni Karoli. Finis igitur belli fuit subacta Italia, et Desiderius perpetuo exilio deputatus in Francia, filius ejus Adalgisus pulsus Italia, et res a Langobardis ereptæ Adriano papæ restitutæ. Karolus ergo Langobardia subjecta et sacramento firmata cum præfecisset omni Italiæ Pippinum filium suum anno ipso, qui erat, ut dictum est, ab inc. Dom. 776, repetivit bellum contra Saxones rebellantes.

(Ann. Petav.) (BERT. c. 14.) Anno ab inc. Dom. 776, qui erat regni Karoli 9, obiit Madelveus episcopus, et cum obsideret exercitus Karoli in Tharavisa Italiæ civitate Stabilinum socerum Chrothgaudi, qui contra Karolum rebellaverat, et propter hoc Karolo Italiam ingresso in bello occisus erat: erat in eadem civitate Petrus vir Italicus, a quo tradita est civitas, et ob hoc Viridunensi episcopatu honoratus est. (Fol. 61.) Quo in tempore præerat ecclesiæ sancti Vitoni abbatis nomine et officio Fretmodo diaconus et abbas, qui post sanctum Madelveum locum ipsum regendum susceperat. Temporibus ipsius Fretmodi, hoc est 14 anno regni Karoli qui erat ab incarnatione Domini a. 781, dedit quidam vir nobilis Becco canonicus sancto et famulantibus ejus pro anima sua et pro anima Amlingi germani sui in ipso cimiterio sepulti res proprietatis suæ quas habebat in pago Viridunensi, loco qui dicitur Gailanæ curtis super fluvium Agira, id est ecclesiam in honore sancti Christophori, cum omnibus quæ ad ipsam villam pertinere videbantur, sicut in charta continetur. Postmodum interventu ²⁴¹ Petri episcopi idem Fretmodo fecit præstarium de Raherei curte et ad eam pertinentibus cuidam Bettoni abbati, qui.... sancto Petro et sancto Vitono, qui et i.... Garani curtem cum appendiciis, et post mortem ejus melioratas curias illas sanctus possedit V...dinus.

[BERT. 15.] Tunc fuit episcopatus Viridunensis per 12 annos vacuus, sed quidam servus Dei Amalbertus nomine, juxta morem temporis illius factus corepiscopus, regebat ipsam æcclesiam, et in quodam oratorio sub honore omnium apostolorum quasi solitariam vitam ducebat. Et tunc perdidit ipsa æcclesia quædam, quæ sibi collata aliquando possederat, et hoc in tempore Karoli Magni. (Ib., 14.) Licet enim Petrus præfatus vir Italicus pro traditione Tharovisæ de ipso episcopatu fuisset ab eo honoratus, quia tamen semper suspecti sunt traditores, in episcopatu per tempus præscriptum receptus non est. Tamen ne verbum regis esset inane et vacuum, post præscriptum annorum spacium concessum est illi civitatem ingredi et episcopatu potiri anno ab inc. Dom. 788 ²⁴², fuitque per 25 annos (Ib.) et passus est multa adversa. Certe etiam infideliter imperatoris objecerunt illi, et ob id per 12 annos

VARIAE LECTIONES.

²³⁸ riu deletum. ²³⁹ tra deletum. ²⁴⁰ [obiit] Stephanus V. Kal. Maii [ind.] X. in marg. ²⁴¹ vox tota fere periit. ²⁴² lineola ultima periit.

NOTÆ.

62) Bouquet V., 752.

non fuit ausus imperatorem videre. Sed postea a filiis ecclesie ipsius coram principe recte purgatus adiit illius presentiam, et in diebus ejus ecclesia sibi non solum non adquisivit, sed et perdidit plurima. Difficile enim est, ut bono terminentur exitu, quæ nalis sunt inchoata principiis. Probat hec ruina sua Virdunensis civitas, quæ turrium murorumque ²⁴³ solidissimo ambitu, utpote lapide, plumbo ferroque conserto munita, unde et nomen sortita est, ut vocaretur urbs Clavorum, pro tuenda Italici hujus instabilitate et experta infidelitate a Carolo destructa, nunc ingentis tantum i.... ²⁴⁴ præfert indicia et vix aliqua antiquæ illius firmitatis retinet... ²⁴⁵, edocens omnes suo tali infortunio, quæ Dei sunt a Deo esse quærenda. Sensit etiam rex insensibilis perniciem tanti infortunii, ut non minor hic nisi quia præmeditatus accederet hostis, quam dudum Vandatica pestis. Et merito; nam ab ipsis fidei rudimentis usque ad tempus illud semper in Dei nomine pontificis valuit electio cleri et populi, et si in quibusdam principes leguntur favorem et consensum præstitisse, nusquam tamen feruntur electionem vetuisse pontificis ordinandi, aut factam iamutasse. Sepultus est in ecclesia Sanctæ Mariæ ante altare sancti Petri. A vastatione autem urbis Virdunicæ, quæ facta est a Vandalis usque ad desolationem ejus factam sub Karolo colliguntur anni fere 580. De quadris autem lapidibus dirutæ civitatis Aquisgrani capella exstructa est.

[BERT. 15.] Post cujus mortem elegerunt sibi clerus et populus episcopum de regis palatio anno 815 Austrannum, cantorem ipsius, virum strenuum, cujus industria Bracenses negociatores ejusdem ecclesie ditioni redacti sunt. Et hic superfuit annos 5. Requievit autem anno ab inc. Dom. 819, et sepultus in basilica sancti Petri apostoli cum prædecessoribus suis.

(Chron. Div.) Susceptum ergo bellum a Karolo contra Saxones per 55 annos majore dampno Saxonum quam Francorum gestum est. Videntes Saxones quod resistere non poterant, pacem petentes, baptizata est multitudo eorum. Anno ergo ab inc. Dom. 780 venit Karolus in Saxoniam in loco qui vocatur Patrishronna, et ibi habuit placitum magnum, et ibi convenerunt Saxones ad baptismum, ditione a rege posita, ut Franci et Saxones unus essent populus. Duobus itaque præliis ita contriti sunt Saxones, ut ulterius neque regem provocarent, neque venienti resistere auderent. Plures tamen nobiles eo bello consumpti sunt.

Anno 788 Hispaniam aggressus sibi subdidit, et Britanniam. Per quadraginta enim et septem annos, quibus regnavit, ita ampliavit Francorum regnum,

A ut cum esset antea magnum et forte, duplum illi addiderit. Colebat præ omnibus sacris locis æcclesiam sancti Petri apud Romam, cui etiam multa contulit in auro et argento. Ad hoc semper laboravit, ut urbs Romana suo labore veteri polleret auctoritate; quam cum tanto amore diligeret, quater tantam in omni tempore regiminis sui illo ivit. [EINH. Vita K.] Nunciato sibi Adriani Romani pontificis obitu ita flevit, ac si fratrem karissimum amisisset.

(Fol. 60*) Domnus Manasses corpus sancti Prejecti martyris a Volovico delatum Flaviniacensi intulit æcclesie, quam in honore sancti Petri et ejusdem martyris fundaverat. Exceptio ejus viii Idus Novembris celebratur. Hic obtinuit apud Karlomannum (63), ut in Corbiniaco villa cenobiolum construeret. (Series abb. Flav.) Obiit 35 anno ordinationis suæ Non. Novembris; cui successit Adalbertus vir venerandus anno 21 Karoli, et 5 anno ordinationis suæ decessit, et ei successit Zacho, et quarto anno moritur; et huic Alchuinus succedens 7 anno obiit, et sic 55 anno imperii Karoli domnus Apollinaris ordinatur abbas dono imperatoris. Hic etiam abbatiam Divionensem et Reomensem rexit, et ecclesias easdem possessionibus auxit, sanctorum reliquiis honestavit, præcipue tamen Flaviniacensem provexit et auxit. Obiit pridie Kal. Aprilis a. 12 imperii Ludovici. Interfuit concilio Aquisgrani habito 4 anno Ludovici ejusdem, et post 2 annos successit Vigilius abbas, a. 14 Ludovici. [Abo.] Viennensem tunc temporis ecclesiam Ursus, Lugdunensem Ado regebat. Post Adonem Hilduinus nepos ejus Lugdunensem ecclesiam paululum non episcopus tenuit, et abscedens Lirinensis monachus factus est. Post quem Lugdunensem æcclesiam Laidradus suscepit honori rei publicæ utilis; Viennensem vero Vulferi Bavarius rexit a. 41, cui successit Bernardus. Laidradus vero in initio imperii Ludovici imperatoris Suessionense monasterium petiit, et in loco ejus Agobardus substituitur ejusdem ecclesie corepiscopus, consentiente imperatore et omni Gallicanorum episcoporum synodo. Quod quidam defendere volentes, dixerunt eum a tribus episcopis in sede Lugdunensi jubente Laidrado fuisse ordinatum. Hic igitur Agobardus et Bernardus Viennensis apud Ludovicum accusati, desertis ecclesiis, in Italiam ad Clotharium se contulerunt; sed agentibus piis imperatoribus, uterque sedem suam recepit. Et post paucos annos Agobardus apud Sanctonas in expeditione regia defungitur. Bernardus quoque obiit, et Agylmarus substituitur. Amolo quoque Lugdunensem episcopatum suscepit, cujus auctoritas et amor Karoli erga eum multum valuit sancto papæ Leoni, ut ipse hoc testatur in epistola ad eum missa.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴³ vocem excisam supplevi. ²⁴⁴ munitionis? ²⁴⁵ vestigia?

NOTÆ.

(63) Est charta Karoli regis data anno regni 8 sine die et loco. Plancher, Histoire de Bourgogne t. I, preuves p. 5.

(Fol. 61.) (*Gesta p. R. ; Chron. Div.*) Successerat A post Adrianum in pontificatu Romano Leo anno ab incarnatione Domini 793, qui sedit in eadem sede annis 22, mensibus 5, diebus 15. Hunc Romani letania majore captum multis affectum injuriis, erutis oculis, lingua amputata, anno Dom. incarn. 799 fidem regis implorare compulerunt. [Abo.] Missus enim in custodia, per murum noctu aufugit ad ecclesiam sancti Petri; inde a Francis Spoletum deductus, ac demum ad Palabronnam honorifice a reges susceptus, et cum honore Romam est remissus. (*Chron. Div.*) Hec fuit causa ultimi adventus Karoli Romam ad reparandum ecclesiae statum, ubi totum hiemis tempus exegit, quo in tempore imperatoris et augusti nomen assumpsit a. 799, ind. 8, quod primis multum quidem aversatus est. [Abo.] Tum habita questione B de eis, qui Leonem papam ita inhoneste tractaverant, et deponendo contumeliaverant, ut reos majestatis capite plectendos jussit. Pro quibus pius pontifex intercessit, et rex eis vitam et membra perdonavit; in exilium tamen sunt missi.

Anno ab inc. Dom. 803, imperator legationem Romanam misit de inquirenda veritate, si, ut ferebatur, sanguis Christi in Mantua fuisset inventus. Qua de causa Leo in Franciam venit, quem imperator Remorum civitate susceptum, natalem Domini cum eo celebrem duxit, et donatum maximis muneribus per Bavariam ire volentem deduci fecit usque Ravennam.

[Abo.] Anno ab inc. Dom. 806 delata sunt corpora et ossa sancti Cipriani a Carthagine cum reliquiis Scillitanorum martyrum, Sperati et sociorum ejus, et Lugduni in ecclesia sancti Johannis Baptistae posita.

(*EINH. Ann.*) Anno ab inc. Dom. 810 Pippinus Italiae rex defungitur, in cujus regno Karolus filium ejus Bernardum nepotem suum substituit, et regem appellari constituit.

Anno ab inc. Dom. 813 quidam de primoribus Romanorum conspiraverunt in interitum Leonis papae, qui comprehensi jussu illius interfecti sunt. Exacto vero papatus sui anno 21° cum graviter aegrotaret, Romani collecta manu omnia praedia, quae in singulis civitatum territoriis noviter construxerat, primo diripiunt, deinde concremant. D Quos prohibuit ab incepto Bernardus Italiae rex, et eodem anno obiit papa Leo.

(*Chron. Div.*) Extremo vitae suae tempore congregatis omnium Francorum primoribus, Ludovicum filium suum consortem regni et imperialis nominis fecit heredem, imposito capiti ejus diademate. [BERT]. Quo in tempore Herilandus suscepit Verdunensem episcopatum, vir multum simplex et ultra modum infirmus; et hic expletis in episcopatu annis 7, obiit Aquis, et relatus inde, sepultus est juxta Anstranum in basilica sancti Vitoni. (*Chron. Div.*) Karolus

quoque decessit anno ab inc. Dom. 815, etatis suae a. 72, regni 47, 5 Kal. Februarii, et est sepultus Aquisgrani palatio in ecclesia, quam ipse aedificaverat. Successit Ludovicus cognomento Pius, et per annos 25 magno moderamine rexit imperium, et hostibus fortiter resistens potenter eos terruit.

[*EINH. Ann.*] Anno 816 obiit Leo papa, et succedens Stephanus sequenti anno obiit, cui successit Paschalis.

Anno 817 Ludovicus concilium habuit de abbatibus et monachis, ubi interfuit Apollinaris abba Flaviniacensis, et obiit 826.

(*Ep. Hincm.*) Anno ipsius domni Ludovici 8, ab incarn. Dom. 825, natus est ei filius Karolus in Franconofurth palatio novo, et ibi ordinatus est pridie Idus Junii Drogo Karoli Magni filius, et datus est ei episcopatus Metensis, et Humberto praecentori palatii episcopium Meldense traditum est. Qui invenit in ipsa ecclesia quaterniunculos de vita sancti Sanctini, sed valde contritos. Eodem anno in territorio Tullensi, villa Commarciaco, puella sabbato sancto post acceptam communionem jejulare coepit, et tres annos absque omni cibi et potus perceptione permanens, a. 826 iterum manducare coepit. (*Chron. Div.*) Habuit Ludovicus et alios tres filios, Lotharium, Ludovicum et Pippinum, et ex alia uxore juniorem, quem diximus Carolum.

[*EINH. Ann.*] Anno 824 Paschalis papa obiit, et Eugenius successit, et tribus annis administrato pontificatu Romano, Valentino sedem reliquit, qui eodem mense obiit, et Gregorius IV successit. (*Gesta p. R.*) Sedit a. 19. (*A. Fuld.* 833, 834.) Hujus tempore, ut in Gestis Francorum legitur, Ludovicus in Elisatiam profectus occurrentibus ibi filiis suis cum praefato Gregorio Romano pontifice, judicio episcoporum nomen deposuit et ad penitentiam agendam aliquanto tempore privatus et inclusus victitavit.

[Abo.] Anno 828 cum omnis potestas Francorum Pii Ludovici studio vacaret otio, quidam tantam boni spem ²⁴⁶ non ferentes, uxorem imperatoris ab ejus latere in Aquitaniam sub custodia dirigunt. A rege quoque universus populus deficiens ad filios ejus se transtulit: ipse custodiae traditus est, uxor ejus itidem custodiae mancipata est; sed nutu Dei post tot ²⁴⁷ adversa prospera succedunt, populi ad penitentiam ²⁴⁸ convertuntur, ipsum in pristino gradu revocantes sublimant, filii nunciis missis veniam flagitant, matrem reducunt. [REGINO.] Clothario jam imperatori ut extra ²⁴⁹ Italiam nisi patre jubente non procederet ²⁵⁰ principes imperant. Quod divina ²⁵¹ pietate et gratia factum est quia ipse ²⁵² imperator in sequentibus judicio episcoporum ad penitentiam reconciliatus est. Fuit autem hec dejectio ²⁵³ maxima ex parte facta pro multimoda fornicatione Judith uxoris ejus.

[BERT.] Anno 839 Lotharius relicta Francia Ita-

VARIÆ LECTIONES.

²⁴⁶ bonis supplevi. ²⁴⁷ p. t. a. supplevi. ²⁴⁸ peniten supplevi. ²⁴⁹ ut extra deleta. ²⁵⁰ procederet deletum. ²⁵¹ divina deletum. ²⁵² supplevi. ²⁵³ dejectio deletum.

liam petit. Ebbo Remorum archiepiscopus deponitur, et multj alij exilio dampnantur, quia in dejectionem imperatoris conspiraverant. Defuncto autem Herilando antistite, abiit pars cleri et plebis Viridunicæ ad Hildovicum imperatorem anno Dom. inc. 827, et petierunt sibi dari domnum Hildinum de Alemannia, virum bonum et sanctum, qui in episcopatu suo multas æcclesias construxit, et multa bona operatus est. (*Chron. Div.*) Ludovicus igitur regnum suum inter filios suos dividens, Lothario qui erat major natu tradidit imperium et regnum Italiæ, et partem Franciæ quam Mosa et Renus inter se dividunt, et partem Burgundiæ; Ludovico tradidit Bawariam, Saxoniam, et regna quæ Karolus subegerat; Pippino Aquitaniam, Wasconiam et terram sibi subjectam usque in Hispaniam; Karolus minimus natu, qui Calvus est dictus, adeptus est Franciam, Burgundiam, Neustriam. Unde indignati sunt fratres, quia volebant eum sibi æquari, vel quia melior pars regni ei collata fuisset. (Fol. 62.) Unde post patris obitum grave inter eos ortum est bellum, et tamen statuta patris immutari non valuerunt. Ad extremum etiam Aquitaniam Karolus optinuit. Pippino enim ante patrem defuncto, filius Pippinus remansit, qui quia ad regnum gubernandum minus fuit utilis, ad Karolum se principes contulerunt, et regnavit Karolus Calvus annis... Anno Domini 839 corpus sancti Bartholomei Beneventum delatum est. Obiit Apollinaris abbas Flavinianensis pridie Kalend. Aprilis, duodecimo anno Ludovici, et post duos annos Vigilius successit annis 14, et post eum Arewaldus subrogatus est anno 25 ipsius Ludovici.

Obiit autem Ludovicus 12 Kalend. Julii anno ab inc. Dom. 840, [Abo.] imperii sui anno 25. Corpus ejus a Drogone fratre Mettim delatum et in ecclesia sancti Arnulfi positum est. Successit Lotharius in regno.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 841 fuit apud Fontanidum bellum gravissimum inter fratres filios Ludovici, et non sine magno suorum dispendio Karolus et Ludovicus vicerunt. (*Ann. Lugd.*) Eodem anno Agobardus Lugdunensis episcopus obiit; et illud memorabile opus, quod stetit a tempore Trajani imperatoris et Forum vetus appellabatur, Lugduni corruit. (*Chron. Div.*) Dum ergo quisque sibi consulit, et ne alter sibi præferatur cavet, unitum Francorum regnum fœda sectione sciderunt, et exteris nationibus occasionem rebellandi contulerunt. Ingruentibus enim Normannis, Danis et Britonibus, fiunt christianorum strages, deprædationes, vastationes, incensiones. Hac de causa pacificantur inter se reges, et quia armis non possunt, pecuniis se redimunt. (*Ann. Prud.*) Eodem anno, qui erat ab inc.

Dom. 842 ²⁵⁴, Normanni, id est aquilonares populi, vastaverunt Rotomagum, anno 1 Lotharii et Karoli.

(*Gesta p. R.*) Anno 844 mortuo Gregorio Sergius papa succedit, et 3 annos administrato sacerdotio Leoni IV dereliquit, et post annos. . . . successit Benedictus III annis 2, et Nicolaus I. Qui exactis in sacerdotio 10 annis Adriano cathedram reliquit anno ab inc. Dom. 868.

(*Chron. Div.*) Lotharius igitur major natu optinens imperium, contentus fuit ea parte regni quam supra diximus, cum urbe Roma et Italia. Indictio 15 fuit annus Lotharii imperatoris in Italia 55, in Francia 13. [Abo.] Habuit filium Ludovicum qui in vita patris Romæ a Sergio papa coronatus et imperator appellatus est. [BERT.] Regebat tunc Viridunensem æcclesiam præfatus domnus Hildinus episcopus, vir per omnia laudabilis. Sed hic post bellum in Fontanido actum magno odio habitus a Lothario imperatore, anno ab inc. Dom. 851 obiit in ista civitate cum magno dolore et tristitia Idus Januarii, exactis in episcopatu 24 annis, et sepultus in cripta sancti Vitoni. Post cujus excessum ordinatus est in ipsa æcclesia domnus Hatto, et pro prædicto imperatoris odio invenit tunicam sanctæ Mariæ per multa scissam et disruptam, id est res præfatæ æcclesiæ nimium subtractas et alienatas. Pro quarum alienatione et suorum afflictione toto nisu erexit se contra inimicos æcclesiæ, donec miserante Deo ad pristinum statum omnia reduceret et redintegraret. Insuper etiam optinuit apud Lotharium juniorem regem villas et prædia quamplurima, ut demonstrat cartarum notitia. Erat enim intentio ejus et labor nimius, ut æcclesia sibi commissa exaltaretur et pace frueretur. Quod et fecit diebus vitæ Lotharii junioris. Hic accepit partem reliquiarum sanctorum confessorum pariterque pontificum Mauri, Salvini, Aratoris, quorum corpora sancto Agerico revelata, et ab eodem fuerant honorabiliter et sanctissime ordinata in eadem æcclesia ubi primo fuerant tumultata, sancti Petri apostoli nomine consecrata, sed a domno Hildino in nova sancti Medardi æcclesia erant translata, et reposuit in monasterio quod Theologium dicitur, æcclesiæ suæ subjectum. Brachium vero sancti Mauri in æcclesia quam ipse in castello novo, quod nunc Hattonis castrum ab auctoris nomine vocatur (64), construxerat, sub altari recondidit ad salutem et præsidium posterorum. (Fol. 62'.) Lothario ergo juniore rege filio Lotharii diem obeunte anno ab inc. Dom. 874 in mense Augusto, etiam iste obiit Kalend. Januarii, et est sepultus in basilica sancti Vitoni, in cripta juxta corpus domni Hildini episcopi, exactis in episcopatu 25 annis. [BERT. 18.] Ipse etiam inchoavit novam

VARIAE LECTIONES.

²⁵⁴ *corrigi* DCCCXLI.

NOTÆ.

(64) Hattonchatel a dextra Mosæ haud procul ab oppido S. Mihel.

ecclesiam sanctæ Mariæ, et magna ex parte construxit.

Eo tempore præsidebat Metensi ecclesiæ Adventi-
tius pontifex, Virdunensi Hatto, Lugdunensi Remigius. Hic Adoni Viennensi episcopo, Romanæ ecclesiæ vicario, et Nicholao papæ pro eisdem episcopis Treverensi et Coloniensi (65) depositis litteras misit. Clerus quoque Coloniensis eidem itidem misit litteras, quæ habentur in catalogo. Sed cum a multis perlaboraretur diverso modo tum timore regis tum amore illorum, nullatenus persuaderi papa potuit, ut restaurarentur. Defuncto autem beato Nicholao cum imperante Ludovico successisset Adrianus, et litteras misisset Galliarum episcopis, ut non alios ordinarent episcopos nisi quibus præfatus imperator episcopatum concederet, et ordinari mandaret, non consenserunt venerabiles episcopi, sed pariter congregati litteris factis communiter suggesserunt papæ, se decreta sanctorum patrum fideliter observare velle et secundum scita canonum episcopos consecratos; quarum textus in catalogo sacrarum scripturarum habetur. (Fol. 62^b.) Scripsit et aliam epistolam Gerardo duci et Rofrido comiti et omnibus Galliarum comitibus, ut nullius hominis favore vel gratia permitterent alios viros ecclesiastici ordinis in episcopis totius Gallie et Burgundiæ consecrare episcopos, nisi quos Ludovicus imperator juberet, cui satis luculenter et honeste obviaverunt præfati venerabiles Galliarum episcopi, litteras illas per verba singula discutientes, et quod sanctorum patrum decretis consona non essent humiliter suggerentes, inque hujus responsionis extremitate epistolam papæ Nicholai prædecessoris sui interserentes, quam ad quendam episcopum Gallie misit, inter cetera de ordinibus sacris pie et lucidissime exprimens in hæc verba: *Illud autem, frater karissime, ridiculosum sonuit, quod apicem tuorum gerulum nobis commendans, hunc presbyterum esse Gerardi illustris comitis perhibuisti. Verum quid hoc scribens prudentia tua dicere voluerit, vel quid super hujusmodi verbo intellexeris, fateor, nos ignoramus. Numquid Gerardus comes illum presbyterum consecravit? Numquid de ipsius est diocesi? Ubi hoc legisti? Ubi hoc didicisti? Nisi quia presbyteri non specialiter ecclesiæ civitatis aut ecclesiæ possessionis, aut martiri aut monasterii secundum sacras Scripturas ordinantur, set in domibus laicorum constituuntur, et cum secularibus adeo conversantur, ut jam non Dei nec ecclesiæ cujuslibet, sed illius comitis et illius ducis esse dicantur; ita ut impletum sit quod per prophetam dicitur: « Et erit sicut populus, sic sacerdos (Ose. iv, 9). » Quod fortasse unum est eorum. Quæ cum in nomine Domini conve-*

nerimus unanimiter in id ipsum, oportebit decentius emendari et tamquam venenatum elleborom amputari, Et post pauca hoc addiderunt: Quid putamus, si beatissimus papa Nicolaus in diebus suis audisset, et in litteris quasi ab apostolica sede confictis, quod layci comites non permitterent in civitatibus episcopos ordinari, nisi quos secularis potestas e latere suo misisset. Quid inde scriberet? Quo dolore moveretur? Quosve gemitus daret, cum perspiceret sacratissimum ordinem tam illicite tractari et ad tantum nefas prosilire quemquam ausum, ut de sede apostolica tam inconvenientia et extra usum ecclesiasticum omnino scriberet. Tales tunc in Gallia erant episcopi.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 855 Lotharius divisit imperium filiis suis, Ludovico Italiam, quem et imperatorem appellavit; Lothario regnum quod suo nomine vocabatur, et Carolo regnum Provinciæ, atque dispositis regni negotiis, in monasterio quod Prumia dicitur monachus factus, diem clausit ultimum ipso anno 5 Kal. Octobris.

Anno 856 indict. 4 Lotharius Teutbergam duxit uxorem.

Anno 858 Karolus rex Provinciæ moritur, et de regno ejus inter Lotharium et patruum ejus Karolum filium Ludovici facta est contentio, et Lotharius Hueberto ducatum dedit inter Jurum et montem Jovis, quia sororem ejus habebat.

(Fol. 62.) Anno ab inc. Dom. 860 Britones Franciam invadunt, contra quos Carolus pugnavit, et Britanniam intrans, turpiter victus aufugit.

C Anno ab inc. Dom. 862 rex Brittonum nutu Dei percussus est, et anno sequenti Brittones ei subduntur.

Anno ab inc. Dom. 866 Rollo Normanniam intravit, et postmodum baptizatus Robertus in baptismo dictus est.

(Fol. 62.) Anno 868, ind. 1, Lotharii regis tempore facta est in terra Francorum et Gallie et Burgundiæ fames valida, et mortalitas hominum, et pestis animalium (cf. An. S. Columbæ). Quæ sic justo Dei judicio in populum desevit, ut multi patriam deserere et ad terras alias cogerentur migrare, adeo ut multæ urbes Franciæ raro incolerentur habitatore.

D (Fol. 62^b.) Anno ab inc. Dom. 864 translatum est corpus sanctæ Reginæ virginis et martiris de Alesia civitate apud Flaviniacum castrum seu cenobium, præidente loco eidem, cujus erat juris civitas præfata, Aigilo abbate, postmodum Senonum archiepiscopo, regnante Carolo Calvo. Hic est Aigil abbas Flaviniacensis, qui cellam Corbiniaci instituit, et duodecim ibidem monachos posuit (66), annis ex quo Flaviniacensis ecclesia ipsum Corbiniacum

NOTÆ.

(65) Cf. Annales Hincmari, Fuldenses et Regino-
nem.

(66) Probatum ipsa constitutionis tabula apud Mabillon Act. SS. Sæc. IV, 2, p. 240, scripta anno 864 sequenti die post humationem corporis S. Reginæ martyris xi Kal. Ap. il. In eodem enim loco in

Avalinse seu Nivernense comitatu apud Ammondas sito Manassis abbas, ut testatur tabula, monasterium construere volebat. Reginæ translationem descripsit auctor anonymus apud Mabillon I. I. Eidem Aigilo Isaac episcopus Lingonensis altaria nonnulla in quibusdam pagi Attoriensis ecclesiis die Sabbati men-

optinuit ducentis quinquaginta octo. (fol. 62^b.) Post A Vigilium a. 859, ind. 2, Adrevaldus successit, et Marianus a. 1 Caroli viguit. Vulfaldus in a. 8, Warinus comes (67) et sub eo Sarulus decanus in a. 10, Gotserus in a. 15 obierunt; Hugo successit. Sanctus Ezgil in a. 24, ind. 11 a. 857 transtulit corpus sanctæ Reginæ. Geylo successit in a. 26 ab inc. Dom. 866 in episcopatum Linguonensem promotus, et ei Sigardus a. 870, 50 Karoli successit; inde Wilfridus Ludovici II imperatoris sororius a. 880 (68) ind. 15, anno Karlomanni principis secundo consecrationem ecclesiæ Flaviniacensis a Johanne papa et 18 episcopis facere optinuit, et in anno eodem 880, ind. 15, cartam inter abbatem et vasallos ejus et monachos fecit (69). Adalgarius abbatiam a Carolo Simplicio (70) optinuit, et quia res ecclesiæ pervasit, Romam evocatus, Trenoreii obiit a 895 (71). Est etiam Walo episcopus a Silvestro papa excommunicatus propter invasionem ejusdem ecclesiæ, sicut in litteris Aquini ante Walonem electi episcopi invenitur. Anno 856, Adalgarius episcopus sit: præfuit a. 55, [REGINO.] In quo spatio imperium per multos divisum et scissum est. Boso regnum Provinciæ, Wido imperium, Odo Franciæ regnum sub Carolo Simplicio, Rodulfus Jurensis, Carolus junior imperium. Anno translationis sanctæ Reginæ primo obiit Salocho Dolensis episcopus Flaviniacensis monachus, cujus corpus post 200 annos incorruptum repertum est.

(Chron. Div.) Post Lotharium igitur junorem C Karolus frater (72) ejus cognomento Calvus, rex Franciæ imperium adeptus est, sed Ludovicus Italiæ rex alter frater monarchiam regni cupiens invadere iterum contra Karolum bellum excitat, et Normannos aliasque gentes contra eum evocat, quas Karolus superat, et fratrem de finibus suis expulsat.

(Leg. 1, 554.) Anno 876 concilium habuit Karolus in Ticinensi palatio, cui interfuit Berhardus Verdunensis episcopus. Dampnati et depositi sunt Eda-

tius. . . ricensis, Agelmarus Arvernensis, . . . nius Linguonensis (75). Hic dedit privilegium ecclesiæ Flaviniacensi. Sub Nicholao I papa habita est cum quinque patriarchis synodus octava 150 patrum apud Constantinopolim, Basilio Magno imperatore petente et præsentate.

(Chron. Div.) Imperator ergo Karolus cognomento Calvus anno dom. inc. 877, ind. 11 vita functus est pridie Nonas Octobris, et Hermentrudis regina in finibus Lugdunensium, et sepulta Nantoade in monasterio sanctorum Petri et Pauli; sed monitione angelica translatus Parisius ad Sanctum Dionysium regaliter tumulatur. Successit patri Ludovicus, qui regnavit 4 annis; et ei successit Ludovicus Karoli nepos, vix biennio regio nomine functus. Hic tanta cede Danos perdomuit, ut vix superesset qui renuntiare potuisset. Adriano papæ Joannes VIII successit anno Dom. 870. Hic ad Ludovicum venit in Franciam, et cum eo loquutus est. Hic Ludovicus 2 anno regni obiit 882. Karolus, qui Simplex dictus est, in cunis orbatus patre remansit. Ob id Franci anno 888, indict. 6, Odonem, Roberti Andegavorum comitis filium, quia Normanni imminabant, tutorem regni et pueri elegerunt, et licet reluctantem, sub Karolo constituerunt regem. Hic quoad vixit hostes fortiter pressit, et Karolo, postquam adolevit, patienter sua regna restituit, a quo et parte regni donatus est. Remigius Lugdunensis 49 episcopus, et Ado Viennensis miserunt literas præfato papæ Johanni pro simonia et quia per manum laicam quilibet indigni ad episcopatum promovebantur, (Cat. pont.) Huic Johanni anno Christi 880 Marinus successit, et Adrianus sedit anno 1. Successit ²⁵⁵ et ei Stephanus a. 885, ind. 5. Hic propter temeritatem Frotharii Burdigalensis episcopi litteris missis Aureliano ²⁵⁶ Lugdunensi archiepiscopo præcepit ut, sumpto uno vel duobus ex eadem provincia episcopis, ad eandem ecclesiam ²⁵⁷ euntes pontificem consecrarent; si ex episcopis provinciæ jam dictæ ne-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁵ deest c. ²⁵⁶ relia suppletum. ²⁵⁷. . . . m. c.

NOTÆ.

sis Oct. a. 865, anno regni Caroli 25 (mense Octobri, a. 865, jam currebat a. regni 26) contulit. Ibid., K.

(67) Regnante Warino illustri comite Carolus Calvus monasterii Flaviniacensis immunitatem confirmavit vii Kal. Jul., a. regni 10, ind. 12. Osenivillæ. Bouq. VIII, 500. K.

(68) Joannem VIII papam anno 878 in Gallia commoratum esse constat. Ipse in epist. 97, Mansi t. XVII, p. 84, scribit: *Aduardum presbyterum qui nobis in monasterio Flaviniaco ministravit, cujus homines scutellam argenteam sancti Petri, nescio utrum consensu illius annon, furati sunt, pro sacrilegio furti excommunicamus.* K.

(69) Signa chronologica Hugo minus accurate reddidisse videtur. Exstant litteræ Joannis VIII papæ datæ iv Kal. Jun., ind. 10, imperante domno Carolo a. 2, quibus Flaviniacum Adalgario Eduensi episcopo et successoribus ejus in perpetuum concedi-

D tur et fratrum bona confirmantur. Mansi. K.

(70) Imo Calvo, ut litteræ docent Caroli imperatoris datæ vii Kal. Mart., ind. 10, anno regni 57, et anno imperii 26 (anno 877). Bouquet t. VIII, p. 657 confirmatur in synodo Ravennatica vi Kal. Dec. 877. Plancher. t. I, pr. p. 11. K.

(71) Adalgarium anno 895 adhuc inter vivos fuisse probaret donatio quædam Ardradi data iv Non. Februar., a. regni 3 Caroli Simplicis; Labbe I, 271, nisi in actis synodi Cabillonensis (Mansi t. XVII, p. 510) legeretur, Kal. Mai., a. 897, ind. 12 convenisse episcopos quæstionem instituturos in Gisfridum monachum Flaviniacensem, qui quod Adalgarium veneno sustulisset accusabatur. K.

(72) Patruus.

(75) Achardus episcopus tabula data vi Id. April. regnante Lothario rege, ann. 12 (867) Flaviniaco altare S. Martini in Chidiviaco villa cedi jussit. Labbe I, 270, K. — Sed nomen hoc, æque ac sedes Edacii, latet.

minem possent habere, ipsi fisi sua auctoritate episcopum consecrarent. Stephano successit Formosus qui Silvester II. Illic Augrimum ²⁵⁸ Linguonensem restauravit, qui defuncto Aureliano ²⁵⁹ Lugdunensi in loco ejus substitutus. Formosus vices suas Barnoino Viennensi commisit ²⁶⁰, qui fuit frater Bosonis regis. (*Ser. abb. Fl.*) Formosus papa Walonem Eduensem episcopatum sibi vendicantem excommunicavit, quoniam ordinator archiepiscopus Lugdunensis a Stephano papa depositus, set a Formoso restauratus, suum non haberet pallium nec restitutam sibi dignitatem; qui posset episcopum consecrare? et cum contradiceret consecrationem Teutboldus episcopus ex parte papæ. Excommunicatus est autem propter ecclesiam sancti Petri Flaviniacensis quam invaserat. Excommunicatus est et Richardus dux, et Manasses et Ingelbertus pro invasione æcclesiarum et maxime Eduensium usque ad satisfactionem. Invenitur hoc in litteris Aquini ante Walonem petiti et electi Eduensis episcopi. Et Tedaldus 16 Kal. Septembris dom. inc. 856 anno, ind. 4; cui successit Isaac 880 ind. 15; et ei Geylo successit de abbacia Flaviniacensi promotus in episcopum Linguonensem anno dom. inc. 880 ind. 15 ²⁶¹, et ei Teutbaldus ²⁶², et ei Augrimus. Warnerus obiit 908. Anno 879, ind. 12, suscepit regnum Provinciæ ad Viennam Boso Idibus Octobris, post. . . lum; cui successit Ludovicus filius ejus 891, adhuc juvenis, auctoritate papæ Stephani sub tutoribus Richardo duce et regina.

(*Chron. Div.*) In partibus igitur Baviaræ et Saxoniarum et Italiæ imperatoris Ludovici Pii filius Ludovicus, et Lotharius Lotharii imperatoris filius tenebant. Post obitum eorum filii ipsius Ludovici regnaverunt. Nam Lotharius junior rex obiit sine filiis. [BERT.] Ludovici igitur tempore anno ab inc. Dom. 875, ind. 8, post excessum domni Hattonis domnus et sanctissimus vir Berhardus acclamatione cleri et populi factus est episcopus Virdunensis, cujus intentio et studium sanctissimum fuit inceptam basilicam ad perfectum usque perducere. Quod et fecit Deo miserante. Signa grandia et honorabilia et minora valde bona ibi esse constituit, pontificalia vestimenta, et ornamenta æcclesiastica quamplurima, et feretrum ubi sunt reliquiæ sanctorum æcclesiæ suæ contulit. Canonicos suos canonicè vivere fecit, villanis presbyteris viam justitiæ viriliter ostendit, et pueros in divinis et humanis libris per se et per alios cum summa caritate instruxit. Obiit in Theolegio monasterio, ubi et corpus ejus conditum est pridie Kalend. Januariæ. (*Chron. Div.*) Fuit in episcopatu decem annis. Obiit igitur Ludovicus justus et sanctus imperator Lotharii imperatoris senioris filius et frater junioris Lotharii 4 Idus Aprilis anno ab inc. Dom. 878. Karlomannus filius ejus suc-

cessit, cujus fuere fratres Ludovicus et Karolus; regnavit annis 5; obiit Non. Decembris anno 884, quo anno Normanni Burgundiam invaserunt. [REGINO.] Karolus, cognomento Calvus, obitu fratris audito, Italiam intravit, sed a Karlomanno nepote territus fugit, et eodem anno, ut prædiximus, vita decessit. (fol. 63.) Karlomannus obiit Nonis Decembris anno 884, et sequenti Karolus imperator efficitur, et hoc post annum unum defuncto, alius Karolus Simplex imperium assumpsit, qui regnavit 29 annis. Ludovicus autem Karlomanni frater rex Saxonum constitutus, adhuc eodem fratre vivente Baviarum intravit. (*Chron. Div.*) Anno ab inc. Dom. 881, Non. Aug. pugnavit Ludovicus filius Ludovici regis contra paganos et contrivit ²⁶³ eos; regnavit autem ann. 5. [REGINO.] His duobus fratribus, Ludovico scilicet et Karlomanno, intra quinquennium defunctis, ad juniorem Karolum rerum summa pervenit, qui consecratus est a Johanne papa imperator. (*Chron. Div.*) Annus 885, indictione 4, annus fuit imperatoris Karoli in Italia 5, in orientali Francia 4, in Gallia 1. [BERT.] Temporibus igitur Ludovici Germanici regis Dado suscepit episcopatum Virduniciæ urbis, anno ab inc. Dom. 885, cum quo optinuit plurima. Quo mortuo Karolus, ut diximus, monarchiam adeptus est. Dado episcopus Virdunensis ante episcopatum præfuit abbatiæ sancti Vitoni, quam etiam sumpto episcopatu non omisit; qui adquisivit ecclesiæ illi plurima, cujus ecclesiæ canonicus Bertharius in ejusdem ecclesiæ requiescit cimiterio. Anno inc. verbi 887, Normanni pagani Flaviniacum castrum seu cœnobium ingressi, occiderunt monachos cum famulis 8 ²⁶⁴ numero, et manserunt dies 14 ²⁵, a 3 Idus Januarii usque 8 Kal. Februarii.

[BERT. præf.] In diebus igitur pontificatus domni Dadonis, cum ejus bono studio et inclita fama per 35 annos multa æcclesiæ sibi commissæ provenerint prospera, cum 36 anno principalis æcclesia peccatis exigentibus igne consumpta, libri et memoriæ sanctorum patrum maxima ex parte eidem essent traditæ, Bertharius presbyter, ne sanctorum patrum Virdunensium pontificum sacrosancta memoria et venerabile studium et operatio sancta penitus oblivioni traderetur, quæ de sanctis eorum actibus legerat, breviato sermone comprehendit, presentibus gratum, posteris utile. (*Chron. Div.*) Karolus ergo Italiæ et Saxoniarum adeptus imperium, postquam Normannos, qui Parisius 7 annorum obsidione attriverant, sibi subdidit, obiit anno ab inc. Dom. 888, ind. 6, pridie Nonas Octobris, anno imperii sui 4. [REGINO.] Post quem accepit Arnulfus nepos illius regnum anno ab inc. Dom. 888, ind. 6, eodem scilicet anno, filius Karlomanni filii Ludovici imperatoris justus et sanctus.

(*Chron. Div.*) Iterum in Francorum regno Nor-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁸ Augr. supplevi ex Serie abbatum. ²⁵⁹ ita ex Serie restitui; reparavit in c. legi videtur. ²⁶⁰ ommissit deletum. ²⁶¹ numerus excidit. ²⁶² Teut excidit. ²⁶³ ita suppleo. ²⁶⁴ V : : : c. ²⁶⁵ ita suppleo; in codice non nisi V apparere videtur.

manni insurgunt, et anno ab inc. Dom. 891, indict. 9, Gallias, Hispanias, Italiam, Franciam et totum christianorum vastant regnum. Civitates Parisius, Belvacus, Carnotis et Meldis et reliquæ non secus undique civitates diripiuntur, vastantur et evertuntur, corpora sanctorum infra muros recipiuntur timore hostium. Corpus sancti Benigni, Divionensis ecclesiæ patroni, Linguonis fertur. Sanctus Sanctinus Meldis in ecclesia majore positus a Viridunensibus maximo pretio Viriduni relatus jam erat superioris fugæ ²⁶⁶ tempore, a. 866. Normanni Gallias pervagantur, Hispanias, adeunt, Rodanum intrant fluvium, Italiam populantur, et totum christianorum pessundatur regnum. Interea congregati Franciæ principes concilium de magnis rebus ineunt, et, ut prædiximus, Odonem licet reluctantem sub Carolo ^B constituunt regem. (*Ann. Vedast.*) Indict. 10, fuit annus primus imperii Widonis augusti, qui per Galonem Linguonensem episcopum constitutus rex, cum audisset Odonem regem factum, cum Berengario rege Italiæ multa bella gessit, et victor reveniens imperator creatus est. Eodem anno apud ²⁶⁷ Tullum et circa Alpes ultra Jurum Rodulfus rex factus est 92 anno. (*Chron. Div.*) Anno igitur ab inc. Dom. 895, ind. 11, Odone regnante in Francia, Arnulfo in Italia et Saxonia, Karolus jam juvenis Francorum repetit sceptrum, et memoratus Arnulfus imperii invasit monarchiam, Romam cum assensu Formosi papæ capiens, a quo in imperatorem promotus est. [REGINO.] Tunc primum a Francorum ^C regibus ad extraneos translatum est imperium, principibus regni parvipendentibus Karolum ob tardum mentis ingenium. (*Chron. Div.*) Zendebolcus in præsentia patris sui Odonis regis rex ab Arnulfo constitutus, cui Arnulfus regnum Lotharii dedit, et postea filius ejus occiditur, et ipse obiit anno 901. (*Ann. Vedast.*) Odone ergo anno regni sui 12, ab inc. Dom. 899 defuncto, reciprocate Normanorum et Danorum emergunt fluctus; Ungari ab aquilone, Saraceni a meridie et finibus Hispaniæ prorumpentes in interitum confligunt Galliæ (*Chron. Div.*). Per omnia sevit gladius, cuncta dantur incendio, sanctorum loca traduntur exterminio. (fol. 65.) Eo anno Burgundia vastata est a Normannis; quibus occurrens Richardus dux justitarius bello eos fudit, ^D et retro redire coegit. Iterum apud Carnotum socio Roberto duce, Odonis regis fratre, idem Richardus cum Normannis dimicavit, et immanem eorum multitudinem occidit. Habuit tres filios, Rodulfum, qui fuit rex Francorum, Bosonem, qui Galliæ superiõris quæ Comata dicitur, id est Burgundiæ, accepit regnum, tertium Hugonem Capito, qui fuit dux inferioris Burgundiæ.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 904, fuit bellum inter Conradum ducem et Adalbertum, in quo Conradus cecidit, et anno sequenti Adalbertus capite

plectitur. (*Cat. pont.*) Formoso successerunt Bonifacius, Stephanus, Theodorus, Johannes IX.

Anno 910, constructio monasterii Cluniacensis, et 918 obiit Willelmus dux constructor illius.

(*Ser. abb. Fl.*) Anno 913, Walo Eduensis episcopus obiit, qui præfuit annis 20 sub Carolo Simplicem; et Herveus successit.

[FLOD.] Anno 919, cecidit Remis grando mirabilis ovum gallinæ superans magnitudine, latitudine medium palmæ. Anno sequenti mel in spicis inventum est et flores in arboribus maturis jam frugibus.

Anno ab inc. Dom. 917, Rodulfus rex constitutus est, et 21 regni sui anno ab Ungris id est Saracenis interfectus est, et Ebbo dux castri Dolensis; et invasit regnum Hugo dux, capiens in vinculis Karolum Rodulfi filium; et regnavit usque ad annum dom. inc. 981.

Eodem etiam anno qui erat ab inc. Dom. 920, obiit Rollo Normannorum princeps, et Willelmus filius ejus successit, qui dolo occisus est anno 943, et Richardus filius ejus successit.

(*Chron. Div.*) Exorta ergo discordia inter Carolum et regni principes, fiunt lites et bella, rapinæ et incendia, et innumera undique seviunt mala. Tandem rex facti penitens principes ad concordiam commovet, pacemque exoptatam cum eis firmat. Richardus igitur, qui ab executione justitiæ cognomen acceperat, quamdiu vixit, Carolo regi semper fidelis extitit; quo mortuo anno 922, Odone quoque rege defuncto, Kalend Januarii prædictus Robertus frater ejus sperans et cupiens eam partem regni, quam ipse tenuerat, quia ei a Carolo Simplicem, qui totius regni erat dominus, non reddebatur, palam invasit tyrannidem, et a quibusdam episcopiæ ^U ademate regio coronari et sceptro regni insigniri partim blanditiis, partim minis extorsit, sed nequaquam hujus præsumptionis letos exitus habuit.

[REGINO.] Anno ab inc. Dom. 900 Arnulfus imperator obiit, et Ludovicus filius ejus successit. Hic duodecim annis administrato imperio obiit, et Conrado filio Conradi ducis regni sceptrum reliquit anno ab inc. Dom. 914. Hic etiam regnavit annis novem, et Heinricus primus successit magnus imperator anno 920. [FLOD.] Eo anno inter Hilduinum episcopum et Richarium abbatem de episcopatu Tungrensi habita est contentio, siquidem rex illum episcopatum Richario dedit, quia Hilduinus, cui illud prius dederat, a se descivit. Herimannus vero Coloniensis archiepiscopus, eligente clero et favente populo, necnon et Gisleberto, quem plurimi Lotharienses relicto Carolo principem ordinaverant, Hilduinum ibi ordinavit episcopum, cum Carolus ipsum episcopatum, etiam Lothariensibus jam ad se reversis cum Gisleberto duce, Richario abbati consentiret, quamobrem utrique Romam profecti sunt.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶⁶ f. . . . c. ²⁶⁷ apud deletum.

Anno 921, habita est synodus apud Trosleium, cui præsedit Heriveus Remorum archiepiscopus, ubi et Carolus interfuit; qui inde digressus in regnum Lotharii abiit, et facta pactione cum Heinrico principe Transrenensi Laudunum rediit, postmodum vero pacem cum eo firmavit. Normanni fidem Christi susceperunt cogente Roberto comite; hoc etiam anno Richardus justitarius obiit.

[FLOD.] Anno sequenti regnum Lothariense ob persecutionem Gisleberti et Ottonis rapinis, sacrilegiis, incendiis, etiam tempore quadragesimæ, vastatur. Richarius, qui Romam profectus fuerat propter episcopium Tungrense, reversus est ordinatus a Johanne papa IX episcopus, Hilduino ab ipso papa excommunicato. Drogo Tullensis episcopus obiit; Gauzlinus successit, qui etiam ordinatus est 16 Kal. Aprilis. (fol. 64.) Quo etiam anno consecratus in regem Robertus, ut prædiximus, palam invasit tyrannidem. Heriveus Remorum archiepiscopus die tertia post consecrationem Roberti obiit sexto Nonas Julii, antequam 22 sui episcopatus expleret annum; cui successit Seulfus tunc archidiaconus. Robertus filiam suam Hugonem in regnum Lotharii mittit. Qui acceptis obsidibus a quibusdam Lothariensibus, ad patrem remeavit. Obsederat enim Karolus Capræmortem castrum Gisleberti, ad quod liberandum prædictus Hugo missus est, quo comperto, Karolus obsidionem reliquit.

Anno inc. Dom. 922, apud Cameracum visi sunt tres soles in celo quasi apparere, vel sol tres orbis a se invicem distantes habere, duo quoque spicula et duo stipites visi sunt sibi propinquantes donec sunt cooperti; et terremotus factus.

(Cat. pont.) Johanni VIII papæ successerunt Benedictus, Leo, Christoforus, Sergius, Anastasius, Lando, Johannes X.

[FLOD.] Anno ab inc. Dom. 923, indictione 11, Robertus profectus in regnum Lothariense cum Heinrico pactum iniit, et datis utrimque muneribus discessum est; ubi etiam quidam Lothariensium obsides Roberto dederunt, et inducias acceperunt. Carolus vero cum suis Lothariensibus inducias confringentibus Mosam transiens, sub urbe Suessionica, ubi Robertum sedere compererat abiit, et in crastinum die dominica, hora sexta jam præterita, Francis prælium non sperantibus, plurimis quoque prudentibus, Axonam transiit, et super Robertum irruit. At ille armatis eis quos secum habebat, contra processit, commissoque prælio multis utrimque cadentibus, Robertus quoque lanceis perfossus pro-cubuit. Hi tamen qui erant cum Roberto, Hugo scilicet filius ejus, et Heribertus comes Vermandensis, cum cæteris victoria potiti, Carolum cum Lothariensibus in fugam vertunt; sed ob mortem regis sui persequi destiterunt, campum obtinuerunt; spolia a rusticanis direpta sunt. Lotharienses relicto intra regnum Franciæ Carolo, revertuntur ad sua, qui multis legationibus Herbertum comitem et Seulfum archiepiscopum, ut ad sua revertantur exorat.

(Chron. Div.) Quod illi renuentes, pro Rodulfo Richardi justitarii filio in Burgundiam transmiserunt, qui ocyus cum multa suorum manu illis occurrit, et Carolo trans Mosam refugiente, ipse rex apud urbem Suessionicam constitutus est, et Boso frater ejus rex Galliæ superioris quæ Comata dicitur constitutus est, id est Burgundiæ superioris, et Hugo Capito dux Burgundiæ inferioris. Socii vero defectionis interitu Roberti nequaquam territi, perfidiæ suæ non deseruere contumaciam, quam potius Herbertus infando scelere traditionis dominum suum regemque totius Franciæ Carolum dolo captum vinculisque irretitum, Parroam duxit tenebroso carceris domicilio recludendum. Et quia regni status sine principe agebatur in incertum, maxime cum Hugoni Roberti filio, qui post probis actibus Magni nomen promeruit, puerilis obsisteret ætas quominus regias assumeret infulas, et Herberti cunctos moveret odium, maxime quos humanitatis respectu ad misericordiam ærumma principis permovebat, tandem, ut præfati sumus, Rodulfus regendæ præficitur Franciæ, et sic regnum Francorum ad extraneum transfertur. Qui adeptus regni solium, et in malefactoribus fuit ultor severus, et in coercendis hostibus regnoque tuendo sagacissimus. Ejus in diebus Danorum et Normannorum iterum adveniunt phalanges, et non solum Franciam, sed et totam percurrere Burgundiam. Contra quos Rodulfus sumptis armis ita protervos eorum compe-scuit impetus, ut usque nunc Gallias ab eorum incursione faciat manere quietas. Tunc delatum est corpus sancti Benigni martyris infra muros castrî Divionensis, et ibi servatum in ecclesia sancti Vincentii. [FLOD.] Illis itaque rebus intentus Rodulfus legatos habuit Lothariensium se et sua illi subdentium. (fol. 64.) Juxta Mosomum ergo obviantibus illi Lothariensibus, suscipiuntur a Wigerio Mettensium præsule, et uxor ejus Emma regis Roberti filia, interim a Seulfo consecratur regina. Rodulfus a Lothariensibus quibusdam obsidibus acceptis revertitur. Eo anno Dado Viridunensium episcopus obiit exactis in episcopatu 38 annis, et inter sepulcra prædecessorum suorum episcoporum in ecclesia sancti Vitoni condignam sepulturam meruit. Episcopatus Viridunensis Hugoni a Rodulfo rege conceditur, quique post hæc Remis a Seulfo archiepiscopo consecratur.

Anno 924. indictione 12, Hungari ductu regis Berengarii, quem Langobardi repulerant, Italiam depopulantur, Papiam quoque urbem populosissimam et opulentissimam igne succendunt, ubi opes periere innumeræ, ecclesiæ quadragintaquatuor igne succensæ, urbis ipsius episcopus cum Vercellense, qui secum erat, igne fumoque necatus est, atque ex illa pene innumerabili multitudine ducenti tantum superfuisse memorantur, qui ex reliquiis urbis incensæ, quas inter cineres legerant, modios octo dederunt Hungaris, vitam et muros civitatis vacæ redimentes. Quibus expletis, per abrupta gradientes

ad Alpiam juga perveniunt. Rodulfus vero Cisalpinæ Galliæ rex, et Hugo rex Viennensis inter angustias collium Alpinorum eos concluserunt, unde inopinato loco per devia evadentes, Gothiam impetunt. Quos sequuti prædicti duces, sternunt quos invenerunt. Interea Berengarius a suis perimitur, Normanni cum Francis pactum ineunt, data pacto pacis terra Cynemannensi et Bajocensi, Hungari vero sese et capitum inflatione ac dysenteria cuncti pæne interierunt.

Anno sequenti Seulfus obiit Remorum archiepiscopus, exactis in episcopatu annis tribus, diebus quinque. Rollo Normannorum Rotomagensium princeps Francia deprædata pacem fregit, contra quem Franci castrum Augum capiunt.

Heinrico quoque cuncti se Lotharienses committunt, et ipse Bernuino Dadonis episcopi nepoti episcopatum Virdunensem cõcedit, qui et expulso Hugone, cui Rodulfus illud dederat, ibidem ordinatur episcopus anno 925, indictione 13. Abhinc Virdunum et aliæ civitates a regno Francorum defecerunt. Hugo vero presbyter Virduno pulsus, anno sequenti mortuus est; quo etiam anno timore Hungarorum corpus sancti Remigii et aliorum pignora sanctorum Remis delata sunt. Hugo filius Bertæ rex Italiæ constituitur, expulso Cisalpinæ Galliæ rege Rodulfo regni invasore, qui ante quadriennium electus ab eis fuerat abjecto rege Berengario. Annus 928, indictione prima annus primus regis Hugonis ipsius exstitit. Hugo quoque Magnus, Roberti regis filius, filiam Eduardi regis Anglorum, sororem conjugis Caroli, duxit uxorem.

Anno 927, pestis quasi febris et tussis mixta mortalitate in cunctas Germaniæ Galliæque gentes grassatur, qua percussus Widricus Mettensis antistes defungitur, et evocati ad colloquium Heinrici trans Rhenum Herbertus comes et Hugo Magnus Roberti filius, pace firmata, muneribus Heinricum honorant, et honorantur ab illo. Ibi Heinricus contempta electione civium, episcopium Mettensis urbis cuidam servo Dei, ut ferebatur, dedit cognomento Bennoni. Herbertus Carolum de custodia ejecit, secumque usque ad Sanctum Quintinum deduxit. Mettis et per Galliam timore Hungarorum fugæ agitantur, scilicet per Franciam et Lotharingiam. (fol. 65.) Anno sequenti Rodulfus audita restitutione Caroli cum hostili manu de Burgundia in Franciam venit prædando et loca quædam incendendo; cui Hugo Roberti filius obviam ire parat, et venientes super Isaram inter Rodulfum regem et Herbertum comitem sequester et medius fuit. Herbertus vero datis obsidibus usque ad denominatum placitum Remis cum Carolo venit, indeque litteras Johannis papæ mittit de restitutione et honore Caroli, ut sibi sub interminatione excommunicationis præceperat. Reversus autem missus nunciavit ipsum papam Johannem a Widone fratre Hugonis regis propter simultates quasdam inter eos exortas retrusum

fuisse in carcerem. [FLOD.] Post hæc Herbertus se Rodulfo commendat, reducto iterum sub custodia Carolo, et cum illo proficiscitur obviam Hugoni regi Italiæ. Benno Mettensis episcopus insidiis appetitus, eviratus et luminibus privatus est. Rodulfus autem rex missis nuntiis pacem fecit cum Carolo, reddens illi Attiniacum, et muneribus honorans illum.

Anno 929, Johannes papa X in custodia defungitur. Succedit Johannes XI. Carolus quoque apud Paronnam obiit, qui animam, non corpus custodia exemit. (*Chron. Div.*) Hic dum viveret, Simplex dictus est ob benignitatem animi, nunc sanctus recte potest vocari, quoniam injuste ab infidelibus suis et perjuris longo carceris squalore afflictus, transmissus est vitæ perpetuæ. Hic reliquit filium Ludovicum Ultramarinum ex Eadgiva Anglorum regis filia susceptum, qui metuens involvi calamitatis patriæ procellis, ad Anglos Saxones maternæ affinitatis gratia se contulit. Herbertus et Hugo comites contra Bosonem, Rodulfi regis fratrem, proficiscuntur, quamobrem Boso Heinrico pacem jurare compellitur. Adalbero Mettensem episcopatum adipiscitur, Bennoni abbatia quadam concessa sustentationis tenore. Viæ Alpiam tunc per Sarracenos obsessæ, a quibus multi Romam ire volentes impediti revertuntur. Post hoc Boso frater, rege Henrico relicto, ad Rodulfum redit.

Anno 932, Bernuinus Virdunensis episcopus, et Boso frater regis, rex Galliæ quæ Comata dicitur, incendiis inter se deprædationibusque bacchantur, quamobrem urbs ipsa multum fuit afflicta.

[FLOD.] Anno sequenti Vienna Rodulfo regi traditur, et Willelmus Normannorum princeps ei subditur, et Hugo rex Italiæ Romam obsidet. Fulbertus Cameracensium ordinatur episcopus ab Artaldo Remorum archiepiscopo.

Anno sequenti ignitæ in cælo acies visæ sunt discurrere, et quasi serpens igneus, et quædam jacula ferri pridie Idus Octobris mane ante lucis exortum. Mox subsequuta est pestis diversis humana corpora afficiens morbis; qua pestilentia percussus quidam diaconus Virdunensis, nomine Adelmarius, languore depressus, spiritum amisit; sed antequam imponeretur feretro, reversus ita surrexit validus, ut videretur sibi nihil ægritudinis se fuisse perpressum, qui se diversa suppliciorum vel refrigerii loca vidisse testatus est, seque ipsum loco pœniali deputatum, Dei vero genitricis et beati Martini precibus ad agendam pœnitentiam vitæ præsentis redditum. (fol. 65.) Quamobrem hujus exemplo provocati quidam canonicorum sanctæ Mariæ sæculum deseruere, et quia in eadem civitate congregatio monachorum nulla erat (74) — in æcclesia enim sancti Petri et sancti Vitoni clerici deserviebant —, Tullum petiere, et in monasterio sancti Apri mutato habitu sæculum deserere et Christo domino incorporari, ut membra fidelia capiti, studuere. Quæ res maximo erat mœrori pontifici, canonicis quoque residuis et proce-

NOTÆ.

(74) Cf. Gesta epp. Virdun. Contin. c., 2 et Joannis Gorziensis Vita cap. 21, 23 sqq. SS. tom. IV.

ribus populi, quia optarent eos potius in eodem militare episcopo, quam ad aliud demigrare. Bonis tamen et laudabilibus eorum studiis et exemplis religio regulæ monachorum, et fervor ordinis in eodem cœnobio et in quibusdam aliis per regnum Lothariensæ reparatur. Interea emenso anno Boso frater regis cum Heinrico pacatur, et ab eo receptus est. Rodulfus quoque rex Franciæ et Rodulfus rex Jurensis cum eo amicitiam paciscuntur. Boso vero in expeditione obsidionis castrî Sancti Quintini moritur, et Remis ad Sanctum Remigium sepelitur. (fol. 64.) Hungari per Burgundiam diffunduntur, prædis, incendiis et cædibus, non diu tamen, debacchati; comperto Rodulfi regis adventu, in Italiam transmeant. (Cfr. *Ser. abb. Fl.*) Herveo episcopo decedente, Romundus sub Rodulfo rege substituitur qui Colticensem abbatiam (75) destruens, Colticas castrum edificavit, et Curensæ similiter, Petræ pertusum extruxit, et filiis et filialibus suis bona æclesiarum et castra quæ fecerat dedit (76). Hic post multa mala patrata a sancto Gregorio flagellatus interiit.

(fol. 65'.) Anno ab incarn. Dom. 936, rex Rodulfus absque liberis defungitur, nam Ludovicus filius ejus, quem habuit ex Emma regina, ante obitum patris est defunctus (*Chron. Div.*). [FLOD.] Hugo Magnus comes trans mare mittit pro accersiendo ad regni apicem Ludovico Caroli filio, quem rex Alstannus avunculus ipsius accepto jurejurando a Francorum legatis Franciam cum quibusdam episcopis et aliis fidelibus suis dirigit. Cui obviam profectus est Hugo cum Francorum proceribus. In ipsis littoreis arenis apud Bononiam se illi committunt, ut erat utrinque pactum. Inde Laudunum deductus ac regali benedictione ditatus, ungitur et coronatur ab Artaldo Remensi archiepiscopo, præsentibus regni primoribus ac episcopis viginti et amplius. Mox Burgundiam adeunt, et urbem Linguonum, quam Hugo Capito, frater regis Rodulfi, ceperat, obsident; fugientibusque custodibus, sine bello eam recipiunt, acceptisque obsidibus ab episcopis et primatibus Burgundiæ, Parisius redeunt. Hugo Magnus cum Hugone Capito Richardi filio, partita inter se Burgundia, pacem faciunt. (*Chron. Div.*) Post Hugonem Capito Gislebertus ducatum obtinuit. Ludovico igitur regni administrationem suæ dominationis exercere cupienti, nimium illa laboriosa fuit, tam sui a Tetbaldo Carnotensium comite captione, quam post regni recuperationem vario instabilis fortunæ proventu. [FLOD.] Heinrico igitur magno imperatore sub iisdem diebus obeunte, contentio inter filios ejus de regno agitur. Othoni tamen natu majori rerum summa obvenit. (fol. 66.) Johanne quoque papa Alberici patricii fratre defuncto, Leo V succedit, et

A Hugo rex Italiæ a Roma recedit, pace facta cum Alberico patricio.

Anno ab inc. Dom. 937, Ludovicus rex ab Hugonis se procuratione separat. Eo anno cæli pars ardere visa, et ab eadem parte Hungarorum persecutio insequuta est, qua villæ et agri depopulati, domus basilicæque conflagratæ, captivorum abducta multitudo. Nonnullas tamen ecclesias ignibus applicitis succendere nequiverunt. In ecclesia sancti Basoli cum quidam Hungarorum ascendere super altare nitens arcum manu applicuisset, manus ejus adhæsit lapidi, nec omnino quivit avelli, donec ceteris saxum circa manum ipsam incidentibus partem ipsam lapidis in omnium admiratione perferre cogereetur ethnicus. Quidam presbyter captus ab eis et vinculis alligatus, revelatione divina est liberatus. Qui postquam patriam domumque repetiit, retulit in eadem captivitate fuisse monachum quendam, Huebaldum nomine, Orbacensis cœnobii, quem multoties ethnici trucidare voluerunt, et carnem ejus incidere non valuerunt. Nudum ergo eum in medio positum sagittis appetiere, nec saltem eum valerunt rumpere. Resiliebant ab ejus corpore sagittæ, quasi ab adamante repulsæ, nec signum aliquod apparebat in cute. Gladio eum cum omni conatu nisi sunt percutere, et nihilominus caro intemerata permansit. Radulfus Jurensis Cisalpinæ Galliæ rex obiit; Conradus succedit. Hugo quoque Roberti filius sororem Othonis, regis Heinrici filiam, sortitur uxorem. (*Chron. Div.*) Anno secundo Ludovici, filii Caroli Simplicis, ordinatus est domus Fulcherius abbas Flaviniacensis, qui etiam rexit Divionense quindecim annis. (*Ser. abb. Fl.*) Hic octavo anno regiminis Hierosolimam profectus est, et reliquiis pretiosis reversus ditavit ecclesiam suam. Obiit quarto Kalendas Maii, cui successit Milo Magabrensis, et privilegium a papa optinuit.

Anno 939, Bernuinus Virdunensis episcopus obiit; et Lotharienses Othonem regem suum deserunt, et Ludovico se committere parant, qui eos recipere distulit ob amicitiam pactam inter se et Othonem. Iterum quoque proceres regni, Gislebertus dux et comites quamplures, ad eum veniunt, et se illi committunt. Episcopi vero Othonem non deseruere, qui eorum secum detinebat obsidatum. Qui Rheno transmisso regnum Lothariensæ perlustrat, et incendiis prædisque quædam loca devastat. Eo autem trans Rhenum regresso, Ludovicus Virdunensem petit pagum, et quibusdam episcopis et primatibus receptis, revertitur. Gislebertus dux trans Rhenum prædatum profectus, dum revertitur, insequentibus se adversariis, in Renum cum equo insilivit, et enecatus ultra reperiri non potuit. Relictam ejus, Othonis regis sororem, Ludovicus accepit uxorem. Du-

NOTE.

(75) Couches.

(76) Romundum episcopum languore detentum sæcularibus, qui bona monasterii diriperent, resistere non potuisse auctor est Walterius Eduensis in ta-

bula qua bona ab Amadeo Flaviniacensi abbate recuperata confirmat anno 15 Roberti regis. Mabillon. *Ann. Bened.*, S. IV p. 644. K.

catum Otho accepit. Otho vero cunctos ad se redire coegit Lotharienses, et sequenti anno Conradum Burgundiæ regem dolo cepit, reliquosque primates sibi pacificavit.

Anno 940, indictione 13, intronizatus est in pontificatu Virdunensis urbis in partibus Saxonie ex magnatum ortus prosapia dominus Berengarius, et

Factus apostolici consors et compar honoris,

Laude cleri et populi

Duxit apostolicam factis et nomine vitam.

Erat enim corpore castus, mente devotus, affabilis alloquio, clarus consilio, prudentia præditus, temperantia discretus, interna fortitudine firmus, censura justitiæ stabilis, longanimitate assiduus, patientia robustus, humilitate mansuetus, erga delinquentes per compassionem socius, per zelum rectitudinis erectus. (fol. 66.) Apparebat in verbis ejus inconcussa mentis constantia resplendebant in actibus et moribus ejus virtutum insignia,

Omnibus hospitii perlargum præbuit usum,

Nemo est exceptus, perpressus nemo repulsam.

Christum totis visceribus diligens, et caritatis internæ visceribus affluens, pro pauperibus semper erat sollicitus, et quia sicut Martha Christo corporalia ministrare nequibat, in egenis illum cotidie reficiebat. Sermo ejus sale conditus, quo pondere brevis et rarus, eo prudenti suavitate habebatur preciosus. Diligebat sincero et unanimi dilectionis affectu inter alia membra Christi dominum Fulbertum Cameracensem episcopum, cum quo iuge sibi semper fuit studium, veritatis adversarios toto nisu impugnare, ut in sequentibus quilibet potest advertere. (G. Vird. 2.) Fuit autem tempore Ottonis, de quo dictum est quod ad triumphum ecclesiæ cepit Otto crescere, cui successit secundus Otto ad imperium, ut floreret sæculum.

[FLOD.] Anno ipso ordinationis suæ fomes iniquitatis Hugo Magnus cum quibusdam Franciæ et Burgundiæ episcopis et primoribus regni Remorum obsidet urbem; qua obtenta sexto obsidionis die Artaldum episcopum a procuratione et potestate episcopii juramento se compulsi abdicare, concessa ei abbatia sancti Basoli et Avennaco monasterio, et sic relicto filio Heriberti Hugone jam pridem Remis ad episcopatum electo, ad obsidionem Lauduni properat. Ludovico vero a Burgundia redeunte, et assumpto secum Artaldo episcopo, transito Axona fluvio Laudunum tendente, Hugo cum suis relicta obsidione, Othoni regi obviam proficiscuntur, et ei se committunt. Qui Heinrico fratri suo regnum Lothariense committens, cum diversarum gentium multitudine Ludovicum in Burgundiam proficiscentem persequitur, habens secum Conradum, Rodulfi regis Jurensis filium, quem dudum dolo captum secum retinebat, et obsidibus a quibusdam acceptis ad sua revertitur.

Anno ab inc. Dom. 941 Remensis dioceseos episcopi convenientes apud Suessionem in ecclesia sanctorum Crispini et Crispiniani tractant de statu

Remensis episcopii, conquerentibus clericis atque nobilibus laicis diu pastore sedem ipsam vacare, et definierunt quemadmodum Artaldus episcopus juraverat, quod numquam de ipso episcopatu se intrmittere, ad ipsius gubernationem reverti non debere, et ut Hugo Heriberti filius, qui prius ad ipsum episcopatum fuerat clero populoque petente evocatus, ordinaretur episcopus. Et sic Remos adeuntes episcopi Hugonem pontificem consecrant. Canonici Montisfalconis, oppressione ipsius Virdunensis episcopi ut asserebant prægravati, cœnobium suum deserunt, et Remis corpus sancti Baldrici patroni sui deserunt. Artaldus omnibus perditis quæ habebat, datis sacramentis Hugoni episcopo et Heriberto, prout ab eo quæsierunt, redditisque sibi abbatibus sancti Basoli et Avennaco cum villa Vindenissa, pacem fecit cum eis, et ad sanctum Basolum habitaturus devenit.

Non multo post, anno ab inc. Dom. 942, legatus Stephani papæ, nomine Damasus, episcopus Romæ ad hanc legationem peragendam ordinatus, litteras apostolicæ sedis attulit principibus Francorum, ut reciperent regem suum Ludovicum. (fol. 67.) Quod si neglexissent, et eum amplius hostiliter persequi voluissent, excommunicationis interminatus est ultionem. Legati etiam Remensis ecclesiæ Romam missi redierunt eadem referentes, ut ante natalem Domini rex ab eis reciperetur sub comminatione anathematis, qui et pallium Hugoni a sede apostolica detulerunt. Ludovicus igitur obviam profectus Othoni regi, amicitiam firmavit. Otho quoque Hugonem Magnum regi conciliat. Hoc anno dominus Odo, venerabilis multorum monasteriorum restaurator, cum multum laborasset in componenda pace inter Hugonem regem Italiæ et Albericum Romanorum patricium, obiit Turonis, sepultusque est ad sanctum Martinum, et successit ei Heimardus vir venerandus. Tunc fuit famas magna per Franciam et Burgundiam.

Anno ab inc. Dom. 943, Willelmus Rollonis filius occisus est, et Richardus primus successit, qui Normanniam dono regis Ludovici obtinuit. Hugo Magnus Normannis ad paganismum reverti volentibus congregatur, et eo anno ducatus Franciæ a Ludovico conceditur ei. Anno sequenti Heribertus obiit. Filii ejus, mediantibus Othone duce Lothariensium et Adalberone episcopo Mettensi et Hugone duce, a Ludovico recipiuntur. Hugo eo tenore ab eo susceptus est, ut ei aliud episcopium provideretur, Artaldo Remense redderetur. Posthæc Otho dux Lothariensium obiit, et Conradus ducatum obtinuit.

Anno 946, Marinus papa decessit, et Agapitus successit; anno autem præterito Ludovicus Remorum obsederat urbem, et acceptis obsidibus a Hugone de reddenda ratione, de quibus interrogaretur, ab obsidione recesserat. [FLOD.] Inde Rodomum profectus, dolo captus est a fidelibus suis et sub custodia detentus. Hugo quoque Italiæ a suis regno pulsus est; cui successit Lotharius filius ejus. Hugoni vero Ma-

gno de regis ereptione laborante, datis obsidibus dimittitur, et susceptus ab eo Tetbaudo committitur Carnotensium comiti, et post annum regno restitutus. Ludovicus et Otto simul juncti Remorum urbem obsidione circumdant, et Hugone episcopo tertio obsidionis die cum suis egresso, Robertus Treverensis et Fridericus Mogunciacensis Artaldum, quia sic sedis Romanæ auctoritas promulgaverat, in sedem restituunt.

Anno sequenti utriusque reges Aquis pascha celebrant. Synodus denunciata circa medium mensis Novembris Viridunensis est habita, præside Roberto Trevirensi cum Artaldo Remensi, Berengario Viridunensi, Odalrico Aquensi, Adalberone Mettensi, Gosleno Tullensi, Hildebaudo Transrhenensi, Israele Brittone, præse Brunone abbate fratre regis Othonis, Agenoldo et Odilone, cum aliis quibusdam venerabilibus abbatibus. Synodus autem hæc ob hoc Viriduni denunciata fuit, ut sic saltim interesset conventui episcoporum præfatus Viridunensis Berengarius, cujus tanta esset auctoritas, ut improbari videretur, quod constantissimæ nobilitatis ejus autentica præsentia non roboraretur. Ad quam Hugo evocatus missis ad eum deducendum episcopis Adalberone et Gosleno, venire noluit. Universa vero synodus Artaldo Remense adjudicat episcopium, et iterum indicitur synodus Idibus Januarii, quæ die statuta celebrata est in ecclesia sancti Petri ante prospectum castri Mosomi a domino Roberto ceterisque Trevirensis dioceseos episcopis et quibusdam Remensis. Ad quam veniens Hugo noluit ingredi, sed litteras misit sub nomine Agapeti papæ per clericum suum, qui eas Roma detulerat, hoc tantum continentes, ut ei Remense redderetur episcopium. (fol. 67'.) Quia vero Robertus Trevirensis, deferente Frederico Mogunciacensi coram regibus et episcopis Galliæ et Germaniæ mandatum legationis apostolicæ susceperat, et partem jussionis jam expleverat, communi decreto sancitum est ut quod regulariter ceptum fuerat, canonice pertractaretur. Sicque recitato capitulo 19 Carthaginensis concilii de accusato et accusatore, secundum ipsius capituli sententiam definitum est ut Artaldo Remensem tenente parochiam Hugo a communione et regimine abstineret, donec ad universalem synodum Kalendis Augusti se purgaturus occurreret. Quod capitulum in charta descriptum, et ei missum est, adjuncta definitione. Quam postera die retransmittens, mandavit se nequaquam obediturum. Interea proclamationis litteræ a domino Artaldo diriguntur ad sedem Romanam. Dominus igitur Agapitus papa vicarium suum Marinum episcopum mittit ad Othonem regem propter aggregandam generalem synodum. Litteræ quoque ipsius speciatim missæ sunt quibusdam Galliæ et Germaniæ episcopis, ut convenirent ad eandem synodum.

Aggregata est ergo prædicta synodus in Engilenhaim palatio regali in ecclesia sancti Remigii, 7 Idus Junii, a. 948, indictione 6, tertio papatus domni

A Agapeti anno, regni regis Othonis 13, Ludovici quoque 13, causa maximarum dissensionum inter Ludovicum regem et Hugonem principem, inter Artaldum quoque Remensem archiepiscopum et Hugonem illicite substitutum episcopum, quæ perturbaverant omne regnum Francorum. Ad hanc synodum convenerunt triginta duo episcopi Galliæ et Germaniæ, quos dignum judicavimus subterannotare : Robertus Trevirensis, Artaldus Remensis, Fredericus Mogunciacensis, Wigfridus Coloniensis, Adalochus Hammaburgensis, Hildeboldus Mimgarnorverdensis, Goslenus Tullensis, Adalbero Mettensis, Berengarius Viridunensis, Fulbertus Cameracensis, Rodulfus Laudunensis, Richoo Wormacensis, Reiboldus Spirensis, Poppo Wirsi-burgensis, Chonradus Constantiensis, Odericus Augustensis, Tethardus Hildinehemensis, Bernardus Alfurstedensis, Dudo Paderbrunnensis, Farabertus Tungrensis, Lioptacus Ribunensis, Michael Radisponensis, Dodo Osneburgensis, Everis Mindensis, Baldricus Trajectensis, Heroldus Saleburgensis, Adalbertus Bazsoensis, Starchannus Eistetensis, Horath Slowicensis, Wichardus Basiliensis, Liefdae Ripuensis. (fol. 68.) Residentibus ergo his præsulibus in prædicta ecclesia post præmissas preces secundum consuetudinem celebrandi concilii, et post lectiones sacræ auctoritatis, ingressis gloriosis regibus Othone et Ludovico et simul residentibus, post allocutionem Marini sedis apostolicæ legati, surgens rex Ludovicus a latere et consessu domni Othonis regis, proclamationis suæ querimoniam propalam coram legato ceterisque considentibus episcopis referens, qualiter accersitus sit a transmarinis regionibus per legatos Hugonis et principum Franciæ ad accipiendum paternæ hæreditatis regnum, et cunctorum votis et acclamationibus consecratus ad apicem regalis moderaminis obtinendum, postea vero sit a præfato Hugone dolis appetitus, et comprehensus, et per annum integrum sub custodia detentus. De quibus omnibus malis si quis objiceret quod sui facinoris causa ista omnia perpessus esset, inde se juxta synodale judicium et regis Othonis præceptionem purgaret, aut certamine singulari defenderet. Post hæc Artaldus Remensis dixit causam litis inter ipsum et Hugonem illicite sibi substitutum episcopum. Ingestus itaque quidam Hugonis clericus attulit litteras, asserens sibi eas datas ab ipso vicario Romæ, in quibus scriptum erat quod cuncti Remensis dioceseos episcopi pro restauratione Hugonis easdem litteras Romæ direxerant. Quod mox refutarunt Artaldus Remensis et Fulbertus Cameracensis et Rodulfus, qui in eisdem litteris nominabantur, astruentes quod eas nunquam antea audierunt vel viderunt, neque in earum delegatione assensum præbuerunt. Postquam ergo delator idem publice confutatus est, secundum judicium canonum diaconatus quoungebatur officio multatus, a consessu synodi abscessit reprobatus. Artaldo igitur præsuli Remense episcopium adjudicatum est juxta canonum instituta et

sanctorum patrum decreta. Secunda sessionis die A suggestione Roberti Trevirensis et Berengarii Vir- dunensis in Hugonem Remensis sedis invasorem synodale peractum est iudicium. Nam secundum sanctorum instituta canonum, decreta patrum beatorum Sixti, Alexandri, Innocentii, Zosimi, Bonifacii, Cælestini, Leonis, Symmachi et cæterorum excommunicaverunt et a gremio matris ecclesiæ repulerunt eum, donec ad pœnitentiam et dignam veniret satisfactionem. Cæteris diebus synodi tractatum est de incestis conjugis et ecclesiis quæ dabantur, immo vendebantur presbyteris in partibus Germaniæ, et dabantur laicis illicite, et prohibitum ac statutum ne id omnino præsumeretur ab aliquo. Tractatum est et de aliis multis ecclesiæ utilitatibus.

Interea rex Otho rogatus a Ludovico Conradum B ducem cum Lothariensibus in ejus mittit auxilium, et dum congregatur exercitus, Artaldus moratur cum Trevirensi, rex Ludovicus cum duce, Rodulfus Lau- lunensis cum Alberone Mettensi. Exercitus Lothariensium Mosomum capit, et munitionem quæ dicitur Mons acutus ante Laudunum capit. Porro episcopi Lotharienses Laudunum veniant, Hugonem ex parte Marini vocant, et sic ad sua redeunt. (fol. 68.) Hugo vero princeps Suessionicam urbem oppugnat, matrem ecclesiam cum parte civitatis succendit, in Remensi territorio villas cum hominibus succendit, et multa mala agit. Pro quibus et aliis multis, et quia vocatus ad concilium venire noluit, a Marino et aliis episcopis Franciæ et Roberto Trevirensi C sequenti synodo excommunicatur apud Treviros. Cæterorum vero episcoporum Lothariensium et Germanorum nullus ibi affuit. Quibus expletis Marinus vadit Saxoniam ad consecrationem Vuldensis monasterii, et sic Romam revertitur.

Anno sequenti dominus Agapetus papa Romæ concilium habuit, in quo confirmavit ea quæ in præfata synodo acta sunt. [FLOD.] Post hæc Ludovicus et Hugo pacantur ad invicem, mediantibus atque sequestris Conrado duce, Hugone Nigro, Adalberone et Fulberto episcopis. Otho quoque rex Wenedos et Hungaros sibi subdit. Berengarius quidam princeps Italiæ, veneno, ut fertur, necato Lothario rege regis Hugonis filio, rex efficitur Italiæ. Porro rex Otho Papiam cepit. Cum enim iret in Italiam, Berengario D præfato in ejus adventu fugiente, rex eandem urbem ingreditur, et uxorem Lotharii regis defuncti, sororem Conradi regis Jurensis, conjugem accepit Adheleidam. Sopita igitur aliquantulum perversorum insolentia, dominus Berengarius commissis sibi civibus exemplar et speculum totius religionis et sanctitatis factus, studebat in se primum et sic in subditos noxia et superflua resecare, depravata corrigere, sancta, honesta et utilia appetere. Preferebat semper honestum utili; nullo terrore, nullo metu, nulla adulatione a vero deflectendum putabat. Non refugiebat exilium, quia noverat sapienti patriam

mundum non esse; non timebat egestatem, quia nihil sapienti deesse sciebat, et cui totus mundus locus sit divitiarum. Laudabat virum qui auro moveri nesciret, contemptum haberet divitiarum, qui velut ex arce quadam despiceret hominum cupiditates, et cum propheta in laudibus illius exclamabat: *Quis est, inquit, et laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua (Eccli. xxxi, 9)*. Admirandum dicebat qui divitias sperneret, quas plerique salutis propriæ prætulerunt. Declinabat avaritiam, et omni studio intendebat ne quid faceret adversus justitiam, sed in omnibus operibus custodiret eam. Redarguebat delinquentes, nullius in iudicio personam accipiebat, gratia aberat, causarum merita decernebat, gravissimum judicans pauperem innocentem arguere, divitem excusare reum culpæ. In causa Dei, ubi communionis periculum noverat, etiam dissimulare peccatum dicebat non leve; commendabat omni sedulitate existimationem suam, ut obstrueretur os omnium iniqua loqui volentium. Spectabatur ab omnibus admiratione sapientiæ et amore justitiæ, prudentiam habens vocis testimonio reos confutare et convincere, justitiam quoque nocentes supplicio dare, innocentes subducere. Ad omnia habundabat animi ejus directa simplicitas, vincebat in omnibus operibus ejus utilitatem honestas, non honestatem utilitas. Nichil in eo arte elicitum, nichil erat fraude compositum, quod careret merito simplicitatis. (fol. 69.) Servabat quam maxime naturaliter insitam sibi regulam justitiæ non declinare a vero, vas suum in sanctitate possidere, honestatem opibus, honoribus, dignitatibus præferre; nichil in se esse partiebatur simulatum et fictum, quod licet in principio vernaret, in processu dissiparetur ut flosculus et solveretur, quin potius verum et sincerum quod alta radice fundaretur. Sic per exercitia boni operis formam dabat subditis ad felicitatem tendere sempiternæ quietis. Anno igitur episcopatus sui duodecimo, ab incarnatione Domini 951, indict.....²⁶⁸, videns filios suos ut terram fecundam sincero tritici grano seminatam, et puriorem et uberiorem messem promittentem, multiplicatum reddere quod acceperant, et dolens quosdam eorum perfectioris vitæ desiderio et altioris propositi amore ferventissimo ad vicinas dioceses commigrare et monasticum ordinem, quia in ipsa Viridunensi urbe non inveniebatur (G. Virid. 2), alibi expetere, communicato cleri procerumque consilio in sepefata ecclesia sanctorum apostolorum Petri et Pauli honore dedicata, ubi preciosus Domini confessor Vitonus cum suis quiescit et veneratur prædecessoribus et successoribus, monachorum delegit turmulam aggregare, qui et propensius divinis deservirent cultibus, et omnibus Christo adherere volentibus formam darent humilitatis et patientiæ, ut vel sic non cogarentur ad a'ia secedere qui haberent paratum præ oculis specimen religionis. Et factum est divina cooperante gratia

VARIE LECTIONES.

²⁶⁸ numerus IX deest in c.

et sui sacerdotis cordis intima perlustrante, ut desiderium sanctum, quod diutina meditatione conceptum dilatione creverat, felix consequeretur et celer effectus, et desiderii sui quot testes, tot inveniret cooperatores et adjuutores. Expulsis ergo clericis monachos introduxit, quibus et ex sua proprietate et de rebus matris ecclesie annuos proventus reddituum et victus vestitusque necessaria præordinavit, et congrua officinarum habitacula præparavit, magistris operis conducendo et expensas tribuendo, ut inveniret animæ suæ requiem post laborem in atriis Hierusalem, quæ ut civitas edificatur, et participatio ejus in id ipsum. Abbatem quoque eis instituit Humbertum, de cenobio sancti Apri virum religiosum, ut in charta manu ejus signata invenitur, quam etiam hic subnectere opere precium judicavimus. Est autem hujusmodi :

« Noverit omnium catholicorum tam præsentium quam futurorum industria, quod ego B. sanctæ Vir-
dunensis ecclesie nomine non merito episcopus, anno mææ ordinationis duodecimo, memor nostræ ecclesie fratrum, quorum maxima pars dominica verba sepius sequebatur dicentia : « Vendite quæ possidetis, et date elemosinam (*Luc. xii, 33*), et habebitis thesaurum in cælo, et sequimini me (*Luc. xviii, 22*), » fugientes terrena et amantes cælestia, nostræ congregationis locum deserere, et monachicam vitam sumentes, cenobia extra nostram parochiam temptabant adire ; ne in postmodum nostra ecclesia de proprio thesauro suo pateret dampnum, (fol. 69'.) favente seniore nostro gloriosissimo rege Othone, ac Courado Lotharii regni duce magnifico, congregatisque nostræ ecclesie fidelibus clericis et laicis pari voto atque communi consultu decrevimus in nostro episcopio quoddam monasterium Deo annuente stabilire, in quo nostræ ecclesie fratres activam vitam fugientes, contemplativæ vitæ solatium futuris temporibus valerent invenire. Tunc communi consilio evocavimus dominum Humbertum religiosum abbatem, qui ab ipsis infantie rudimentis in nostra ecclesia fuerat educatus, et præbenda nostræ canonice perfruitus, nostri etiam episcopi baptizatus atque parochianus, donec infra scriptum aliorum fratrum sequutus exemplum, pro eterna retributione monachicam vitam sumpsit, ac communi cleri et plebis concordia et eorum nostrorum canonicorum, qui tum temporis monachicam aliorum nitebantur accipere vitam, concessimus ei quoddam monasterium ad construendam congregationem monachorum in honore sancti Petri apostolorum principis stabilitum, in quo requiescunt corpora sanctorum confessorum atque episcoporum Vitoni, Pulcronii, Possessoris, Firmini atque Madelvei, cum omnis rebus ad eandem abbatiam pertinentibus. Aspiciunt ad illud monasterium juxta Scantiam mansa sex et dimidium, molendina quatuor cum banno ipsius villæ, quod hactenus tenuimus et pro Dei amore loco ex toto concessimus, justitiamque latronum qui in bannum in-

cederunt vel sanguinis qui effusus fuerit, sive vicidominarium, placitum, et cursum aquæ, seu correptionem omnium mensurarum, exceptis alodiis quæ homines tenent ad placitum generale respicientes, et publicæ viæ transitum; ad Ballonis curtem mansa sex ; ad Frasnidum mansa quatuor; ad Crucem ecclesiam unam; ad Castonis curtem ecclesiam unam; ad Novam villam ecclesiam unam cum duabus capellis suis et cum una ecclesia in Marculfi villa sita ad præfatam Novæ villæ abbatiam pertinente; in eadem Marculfi curte mansa tria cum silvis et pratis, et ad Novam villam mansa quatuor cum silvis et pratis ad eandem ecclesiam pertinentibus et pictura vineæ una et molendino uno super Elnam fluviolum sito; et ad villam Parridum nominatam ecclesiam unam cum mansis sexdecim inter Cosantiam et Buniam situs et molendino uno et silva et pratis; et ad Harbodi villam in Vapra ecclesiam unam et mansa duo et quartarium unum; et ad Liniacum quartam partem unius ecclesie et mansum unum et quartarii tres et molendinum dimidium cum silva et pratis; et in Barrensi comitatu mansa duo in villa Villare nominata. Dedimus præterea ex parte nostræ ecclesie de abbacia sancti Amantii mansa decem cum sedilibus ad eandem mansa pertinentibus, et ad Flaviniacum piscatoriam totam et alteram piscatoriam ad Tiliacum pertinentem, et decimam illorum arietum qui nostræ ecclesie persolvuntur ex Bracensi centenaria, et decimam foratici nostræ civitatis de vino; ecclesiam quoque in Amonzeia villa sitam, et Flaviniacam villam cum ecclesia una et piscatoria et molendinis et silvis et pratis omnibus et omnibus adjacentiis ad eandem villam pertinentibus. (fol. 70.) Ad quam villam aspiciunt mansa viginti sex; et ad villam Marleiam prope Mettis civitatem sitam ecclesiam unam in honore sancti Briceii constructam. Simili etiam modo delegavimus eidem monasterio ad præparandum hospitale ecclesiam sancti Petri in suburbio Vir-
dunensis castri sitam cum mansis quinque, prato uno, et omnibus utriusque sexus ad eandem ecclesiam pertinentibus; in Piet villa ecclesiam unam; in Donaus ecclesiam unam; in Morvilla unam; in Marva unam. Hec omnia pro salute animæ nostræ nostrorumque peccatorum absolute tradidimus loco, et firma auctoritate et ratione nostra confirmamus, corroboramus atque stabilimus, successorumque nostrorum paternam largitatem flagitamus ut, erga præfatum locum pium animum semper habentes, quæ pro redemptione animarum fecimus rata esse sinant, quæ dedimus non minuant, insuper de suis addere studeant, ita conservantes nostra, sicuti et sua queque perenniter manere voluerint decreta. Si quis vero vel pontifex, vel princeps diabolico spiritu incitatus, hec aliquo modo subtrahere vel dissipare voluerit, nostro imprimis anathemate percussus centumque maledictionibus involutus, Datan quoque et Abiron socius factus iram Dei omnipotentis incurrat, atque eternis mancipatus incendiis inexplia-

biles apud inferos penas luat. Ut autem hec nostræ auctoritatis traditio firmiorem vigorem optineat, nostrorum fidelium manibus præsentialiter corroborari decrevimus.

« Ann. inc. Dom. 952, indictione 10, conc. 4, epacta 22, hec cartâ confirmata, corroborata atque conscripta est, [præsidente ²⁶⁹ Romanæ ecclesiæ papa Adriano anno sexto], regnante Othone imperatore augusto anno regni sui in Italia primo, in Francia 16, episcopatus vero nostri anno duodecimo. Ego Berengarius præsul indignus subscripsi. Sign. Humberti abbatis, Vodonis abbatis, Berardi abbatis, Bernerii præpositi, Alardi præpositi, ceterorumque clericorum et monachorum huic chartæ devote faventium et nobilium laicorum Codefridi comitis, Givardi, Adelardi et ceterorum. »

Ipsa anno a Conrado duce quidam Viridunenses honoribus privantur.

[FLOD.] Anno ab inc. Dom. 952, Otho rex Berengarium regem Italiæ et totam sibi subiecit Italiam. Sequenti anno Conradum ducem a ducatu Lothariensium remotum, Mogontiam, ubi se Conradus receperat, obsedit, et cepit, et Conradus Mettim se recepit. Orta est autem discordia hæc inter Ottonem et principes ejus, quia promittebat regnum filio ex moderna conjuge nato, quod antequam Italiam pergeret filio suo Liutulfo delegaverat, et primates suos illi jurare fecerat. Qui Liutulfus, cum ob hoc multa mala egisset, mortuus est anno 957. Pacificavit autem sibi rex Conradum ducem.

(fol. 70'.) Anno 953. Vigfridus Coloniensis episcopus obiit, et Bruno frater regis Ottonis successit, cui Otto regnum Lothariense commisit.

Anno ab inc. Dom. 955 ²⁷⁰ obiit Ludovicus rex Francorum, et Agapitus papa obiit, Octavianusque successit, et bellum inter Ottonem et Ungros in quo victi sunt Ungri 4 Idus Augusti anni sequentis, in quo bello Conradus dux obiit jam cum eo pacificatus. (*Chron. Div.*) Ludovicus itaque præfatus rex Francorum eodem anno moriens, duos dimisit liberos Lotharium et Carolum, quos genuit ei Gerberga soror Ottonis imperatoris Karolus, qui Juvenis dictus est, privatus senit, in hereditatem omnem Lotharius successit. Hic Mathildem sororem suam despondit Conrado regi Burgundiæ, et in ætatem dedit ei Lugdunum, quæ sita est in termino regni Burgundiæ, et erat tunc temporis juris regni Francorum. De hac Mathilde genitus est Rodulfus rex Burgundiæ, qui post patrem suum Conradum suscepit Burgundiæ regnum, Berta etiam quam accepit Odo Tetbaldi ²⁷¹ Carnotensis filius, ex qua genuit Odonem, qui apud Barrum obiit; Tetbaldus enim Carnotensis, cujus cognomen fuit Tricator, qui Willelmum Nortmannorum dolo interfecit, ex sorore Heriberti

A Trecorum comitis genuit hunc Odonem qui Bertam accepit, ex qua natus est Odo qui apud Barrum obiit; et de eadem Mathilde genita est Gisla, quam Conradus imperator postmodum duxit uxorem, de qua genuit tertium Heinricum imperatorem, quem (77) Rodulfus rex, cujus fuit uxor Ermengardis, quia erat absque liberis, ut nepotem suum, heredem regni Burgundiæ instituit, et sic in dominationem imperatorum transiit Burgundiæ regnum.

[FLOD.] Anno itaque ab inc. Dom. 956, Hugo Magnus obiit, et ducatum Franciæ Hugo filius ejus optinuit. Robertus quoque Trevirensis episcopus obiit pestilentia, et ²⁷² Fulbertus Cameracensis, et Hairicus succedit. Otho post hec Sarmatas bello vicit.

B Anno vero 961, Otho puerulus in regem elevatus est, et Otto pater ejus anno sequenti Romam veniens, imperator ab Octaviano papa constitutus est. Eodem anno obiit Artaldus Remensis episcopus, et celebrata est synodus in pago Meldensi super Maternam fluvium, ubi ordinatus est Wigfredus Viridunensis episcopus, vivente adhuc domno Berengario Viridunensi episcopo et sedem episcopatus tenente. Ordinatus est autem ab eis absque conscientia metropolitani, eo quod domno Berengario inimicarentur, quod conciliis eorum interesse nollet et quædam eorum facta improbaret; unde nacti occasionem cum incumberet eis ordinatio Remensis ecclesiæ, cujus erant suffraganei, ordinaverunt et hunc ut haberent eam conciliorum suorum consortem et operis participem, quasi qui illum ²⁷³ qui præsidebat pro nullo haberent, quem sibi in nullo videbant adclinem. (*ib.*) Abiectus est etiam ibi Hugo Remensis pervasor a Romana synodo excommunicatus, et Odelricus inthronizatus a Widone Suessionensi, Roricone Laudunensi, Gibuino Catalaunensi, Wigfredo Viridunensi, Aistulfo Noviomensi. Octavianus autem papa, cum de inreligiositate culparetur, a. 962, Romam exiit, et in locum ejus Johannes XII substitutus est. Verum Othone imperatore a Roma regresso, Octavianum Romani receperunt, qui non multo post defunctus est. Johannes vero cum imperatore Papiam venit. Interim Romani Benedictum elegerunt qui electioni Johannis consenserat et ei semper subditus fuerat. Sed Otto Romam reversus Johannem judicio synodali in sede restituit, Benedictum vero, quia patris cabile ascenderat, depositum in Saxoniam secum duxit. Hic fecit privilegium ecclesiæ sancti Vitoni de omnibus rebus ad eam pertinentibus juste concessis et concedendis petitione domni Berengerii episcopi, et ecclesiam ipsam sive monasterium confirmavit Viridunensi ecclesiæ, statuens atque promulgans ut filii ecclesiæ Viridunensis, qui seculum deserere voluissent, in eò mo-

VARIÆ LECTIONES.

²⁶⁹ p. R. e. p. A. a. VI. inserta. ²⁷⁰ DCCCCLIII corr. DCCCCLV. ²⁷¹ ita c. ²⁷² et F. C. inserta. ²⁷³ c. allum.

NOTÆ.

(77) Heinricum II heredem instituit.

nasticum habitum suscipere, nec ad externa monasteria demigrarent. Quod et ipse dominus Berengerius adimplere studuit, dum, rejecta praelationis sarcina, ut justus justificaretur adhuc, monasticum habitum suscepit in eodem cœnobio, serviens Deo in incorruptione modesti et quieti spiritus, et nichilominus invigilans salutem commissarum sibi animarum pro votis populorum, qui nolebant alteri in vita ejus subesse, eo quod strenuo munirentur pastore, qui quanto Domino approximabat, tanto strenuitatis et benignæ puritatis suæ certissima dabat indicia. Quid autem intercesserit, quod pontifex tantæ auctoritatis et gratiæ monasticæ se regulæ mancipaverit, cujus vita sanctitatis erat speculum, lumen animorum, decus piorum, terror reproborum, quia ad id locorum devenimus, patrum dicta sequentes paucis explicabimus. Familiare erat viro beato nocturnalem sinaxim vigiliarum et orationum prævenire instantia, quatinus sacrificio contriti et humiliati spiritus, superni inspectoris oculos super se et super commissum sibi gregem intendere cotidiana provocaret votorum industria. (Cf. *Gesta Virg.*) Cui operi dum se una nocte accingeret, et, uno tantum contentus comite qui lucernæ ei famulabatur officio, æcclesiam principalem sanctæ Mariæ ingrederetur, (fol. 71.) dum pedetemptim gradus nullum illic esse putaret in quem offenderet, cum omnia silerent, et etiam si qui occulti oratores ibi essent adventui suo eos cedere crederet, in ipso chori ingressu, dum sibi minus cavet, offendit in clericum, nomine Bernerium, præpositum ejusdem æcclesiæ, qui tunc forte solo prostratus matutinarium beatæ Virginis decantabat cursum, et, ut post patuit, totus ad altiora penna devotionis subreptus, in matris Domini se extendebat laudibus. Quem pontifex solo herentem sibi adsurrexisse non videns, pede percussit, et ut cederet, vercor [ne, E. P.] non sine aliqua animi stomacatione, ammonuit. At ille jussis paruit, et secedens in partem, intendebat his quæ ceperat. Verum matutinali decurso officio, ubi præsul fessos stratis indidit artus, adest beata Dei genitrix beatis dextra levaque comitata virginibus Agne atque Tecla, eo habitu atque decenti apparatu quo agnosci posset ab omnibus mater et sponsa Regis omnium, salus et dulcedo fidelium. Cumque lecto ipsius astisset, et jacentis animus ad tantæ visionis novitatem stupens hereret, ab eadem regina virginum blande est requisitus cur clericum suum sibi devotum, secum loquentem, ad se totum suspensum, pede percusserit, et de loco, quo ei astabat, demigrare coegerit, devotionemque ejus, qua secum totus aderat, impedierit. Quo silente et vultum matris misericordiæ conscientia trepida respicere formidante, sed tamen de ejus misericordia non desperante, ait singulare miserorum confugium, spes et consolatio humilium: *Bene quidem michi servisti, bene in æcclesia mea laborasti, sed nunc ut homo errasti, et melius est ut nunc errati penam suscipias, ubi pena omnis finis est obnoxia, quam in fu-*

turo, ubi pena crescit, et spiritus hominis de die in diem renovatur ad penam. Pes igitur, quo peccasti, penas luat, ut agnoscant omnes in te quia diligentes me diligo, et memoriam mei facientibus patrocinari non desisto. His dictis beatam virginem Teclam ammonuit ut virga, quam ferebat, pedem ejus quo clericum percusserat cederet. Visum est pontifici, sensitque se cæsum, quia et confestim pes ejus aruit, ex quo omnibus diebus vitæ suæ claudicavit. O stupenda matris Domini pietas, quæ pontificem suum sibi fideliter servientem et laudavit, quia fideliter sibi serviret, et tamen peccatum ejus, quo in cœservo, licet quantum ad gradum sacerdotii inferiori, peccaverat, impunitum dimittere noluit: hoc demonstrans indicio, se juxta esse clamantibus ad se, et vindictam eorum, si lesi fuerint, etiam in domesticos paratam ulcisci! Claudicavit itaque episcopus, quia motus est ad injuriam proximi pes ejus, et effusi sunt gressus ejus. Sed didicit in ipsa sua infirmitate gressus rectos facere, ubi, quod arrogantia deliquerat, studuit humilitate corrigere. Mane etenim facto, cum fidem verbis faceret pœna temporalis, in conventu æcclesiæ clericum quem leserat requisivit, errati culpam agnovit, confessus est, et quod patiebatur, cur pateretur palam protestatus est. Cepit jam uterque de correptione unius proficere, ut quod uni oberat, ambobus prodesset, et exemplo eorum omnibus. Nam paucis admodum interpositis diebus monasterium petiit episcopus, et humilitatis vestitus amictu serviebat pauperibus, pauper et ipse spiritu. Non tamen deseruit curam episcopii, quam ut non desereret exegit amor cleri et populi, quin potius tantum augebantur in eo lucra virtutum, quanto ferventiori proposito adhebat Domino virtutum. Memoratus vero clericus, urbis ipsius præpositus, in amore beatæ Virginis permanens, et obsequiis ejus jugiter inherens, in æcclesia ejus devotus persistit, monasterium sancti Petri pro loci ipsius nobilitate multo amore diligens, et innumera dona auri atque argenti, palliorum atque librorum conferens. Dedit etiam æcclesiæ eidem ea quæ possidebat in Exio in vineis, campis, aquis aquarumque exitibus et decursibus; unde et pro suæ sanctitatis merito defunctus in eadem æcclesia inter sepulcra episcoporum condignam meruit sepulturam 15 Kalendas Maii.

(Fol. 71.) Lotharius igitur rex Francorum quintus a Karolo Calvo germanum habuit fratrem juniorem se Karolum, uxorem autem Emmam, Lotharii regis Italiæ et Adheleidis post imperatricis filiam, ex qua suscepit filium Ludovicum, qui adhuc puer Blanciam duxit uxorem. [Rich. III, 92.] Habuit et filium alterum ex quadam nobili puella Arnulfum, qui primum natus est, postmodum Remensem archiepiscopum. Karolum fraternæ uxoris protervitas compulit et inopia rei familiaris patrios fines relinquere et Ottoni Saxonum imperatori se dedere. Mortuo Lotario, Ludovicus filius successit, et in primevo flore juventutis obiit; in quo defecit gene-

ratio regum ex familia Karoli Magni, et successit A ex alia familia Hugo rex. Quod graviter ferens Arnulfus clericus, Lotharii frater, ut diximus, patruum Karolum in Franciam reduxit, et Laudunum cepit et retinuit. Adalbero vero Laudunensis episcopus a custodia qua tenebatur fugiens, ad Hugonem venit, et ei Arnulfum conciliavit; cui rex defuncto Remensi archiepiscopo archiepiscopium contulit, ut sibi Karolum conciliaret. Ille dum faciliores aditus querit, quibus Karolum regi conciliet, civitatem ei tradit, unde ab eodem Hugone perjurus et traditor publice conclamatur. Nec multo post ab Adalberone Laudunensi, cui se credebat, captus, ipse et Carolus Hugoni redduntur. Arnulfus proposito sibi, ut se perjurum sponte confiteatur, alioquin oculis privaretur, perjurum se clamat et veniam petit; atque ita mox deponitur, et in loco ejus Gerbertus diaconus ejus substituitur, primo puer in monasterio sancti Gyraldi nutritus, sed pro morum insolentia expulsus, postmodum et de archiepiscopatu pulsus, ad Othonem imperatorem se contulit. Karolus vero privatus senuit, et Arnulfus episcopatum recepit. Soror ejus Malthildis fuit Rodulfi regis Burgundiæ mater, et ejus filia, quam Conradus imperator, tertii Ottonis filius, uxorem duxit, Gisla dicta est, mater Heinrici tertii imperatoris. Berta quoque ejus filia mater Odonis qui apud Bar obiit ²⁷⁴.

(Cf. *Ser. abb. Fl.*) Anno 968 obiit Remundus Eduorum episcopus.

(Fol. 72.) « JOHANNES episcopus, servus servorum Dei, BERENGERO fratri nostro Viridunensis ecclesiæ episcopo, cum omnibus sibi a Deo commissis bravium eternæ remunerationis.

« Convenit apostolico moderamini pia religione pollutibus benivola caritate favere, et poscentium animis alacri devotione assensum præbere. Ex hoc enim potissimum præmium lucri a conditore omnium Domino promerebimur, si venerabilia sanctorum loca oportune ordinata ad meliorem fuerint statum nostra auctoritate perducta. Igitur quoniam te, carissime frater, inter cætera sanctæ conversationis exercitia comperimus quoddam monasterium in tuo episcopio juxta civitatem Viriduni in ecclesia beati Petri pro amore Dei construxisse, in quo requiescunt corpora sanctorum confessorum atque præfatæ ecclesiæ sanctæ Mariæ Quondam episcoporum, Vitoni, Pulchronii, Possessoris atque Firmini, et de rebus tuæ ecclesiæ provida consideratione sublevasse, ut si quando filii tuæ ecclesiæ divino compuncti amore terrena despicientes ad contemplativæ vitæ perfectionem confugere desiderarent, ne a tua ecclesia penitus dissociati viderentur, in monasterio, quod membrum est ejusdem ecclesiæ, solatii refugium sub habitu religionis sibi invenirent et Deo quieta tranquillitate inibi famulentur; noverit omnium fidelium tam præsentium quam et futurorum industria, nos idem monasterium tua ordinatione

constructum, cum omnibus rebus, regalibus præceptis tuo consultu sibi sancitis, in æternum velle permanere inconvulsum, scilicet: Scanciam cum suis pertinentiis, abbatiam sancti Amantii et quidquid ad eam pertinet, Novam villam cum suis locis, Amantionis curtem, quantum ad eam pertinent, Parridum cum suis adjacentiis, Harbodi villam cum suis pertinentiis, Castonis curtis ecclesiam cum his quæ ad eam pertinent, æcclesiam de Marleio cum suis adjacentiis, æcclesiam de Marculfi curte cum suis adjacentiis, æcclesiam de Amonzei villa cum suis adjacentiis, cum terris, vineis, molendinis, cum servis et ancillis, abbatiam sancti Petri et ecclesiam de Maroa, ad Liniacum quidquid ad illum locum pertinet, ad Novam villam in Barrensi comitatu quidquid ad eum locum pertinet. Hæc vero omnia prædicta loca cum suis omnibus generaliter et specialiter pertinentiis, et quidquid Deo opitulante voto fidelium huic monasterio concessum fuerit in futuro tempore, per hoc nostrum apostolicum privilegium perenniter firmamus tam vobis quam vestris successoribus, et insuper hoc nostræ auctoritatis privilegio esse corroboratum volumus, quatinus eadem Viridunensis æcclesia, quæ hactenus de filiis ab ipsis infancie rudimentis in gremio suo expositis, dum ad externa monasteria confugiebant, fraudabatur, abhinc et deinceps in membro sibi subjecto consilio sui episcopi atque providentia gloriosi abbatis Humberti de eorum sancta conversatione sublimata gloriatur. Si qua autem temerario ausu magna parvave persona, cujuscumque ordinis aut potestatis, contra hanc nostram apostolicam præceptionem ire temptaverit, sciat se auctoritate beati Petri apostolorum principis excommunicatum, atque anathematis vinculo esse innodatum, et a regno Dei alienum, cum omnibusque impiis æterno incendio atque supplicio condempnatum. (Fol. 72'.) Qui vero observator extiterit hujus nostri præcepti, gratiam atque misericordiam vitamque æternam a misericordissimo domino Deo nostro consequi mereatur. Scriptum per manum Leonis scriniarii sanctæ sedis apostolicæ in mense Januario per indictionem 14. Datum 5 Idus Januarii per manum Marini episcopi et sanctæ sedis apostolicæ bibliothecarii, anno Deo propicio pontificatus domni Johannis summi pontificis et universalis XII papæ in sacratissima sede beati Petri apostoli decimo, primo in mense, indictione 14, anno ab inc. Dom. 971. » Hæc autem sunt addita, immo quædam reddita præfato monasterio post acceptum hoc privilegium: Ecclesia de Bocconis monte, ecclesia de Donnatis cum molendino, ecclesia de Mauri villa, ad Rivaldi mansum mansi quatuor, ad Raherei curtem et Gislei curtem et Novam villam mansi triginta cum ecclesia et capella, vineæ in Arnoldi villa quas dederunt Richuara ducissa, Adelardus, Amalricus, Albertus, Warnerus, Gyrulfus, Lambertus canonicus, ad Flo-

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁴ Hinc oc'lo lineæ erasæ.

rinchingas mansus unus cum vineis, ad Sanctum Julianum mansus dimidius cum vinea, ad Flabassium mansi tres, in Soliaco ecclesia, ad Buslani villam ecclesia.

Anno secundo post datum hoc privilegium, qui erat ab inc. Dom. 972, Otho Magnus imperator obiit, 40 imperii sui anno, et Otho Rufus successit. Humbertus etiam abbas obiit 2 Nonas Decembris, et Adilmarus in locum ejus substitutus est. Successit itaque, ut diximus, Othoni primo secundus Otho, qui et Rufus, de quo dictum est proverbium, quia successit Otto secundus ad imperium, ut floreret sæculum. Vixit autem dominus Berengarius usque ad tempus Ottonis tertii, et defunctus 2 Idus Augusti, infra æcclesiam tumulatus est cum honore in ingressu claustrum, quod constat eum et quesisse et præcepisse. (Cf. *Gesta Vir.* 2.) Regebat tunc temporis Burgundiæ regnum Rodulfus, Conradi filius, ejus sororem Gislam Conradus imperator, qui et Cono, duxit uxorem. (*Chr. Divion.*) In Lugdunensi æcclesia promotus erat ad episcopatum Burchardus, Rodulfi regis frater, Conradi ex concubina filius, a quo ordinatus est Bruno Lingonensis episcopus, a. dom. inc. 981, ind. nona. Hic episcopatum Lugdunensem in infantia adeptus est.

(*Gesta Virid.*) Anno igitur dom. inc. 985, Otto Rufus secundus, cum 12 annos regnasset, moriens Romæ, a suis relatus est, et Aquisgrani sepultus; cui successit tercius Otto 12 annorum, qui a cunabulis sumpsit sceptrum Romanorum, sub ejus regimine salus fuit mundo et gloria. Tempore hujus præfuit Viridunensi ecclesiæ Wigfridus episcopus. Hic quadam die urbem egressus, venit ad villam fratrum quæ Wandersala dicitur, ubi a comite Sigifrido captus et absolutus, de pecunia quam pro emendatione suscepit ita æcclesiam sanctæ Mariæ coronis ornavit, ut si manu primam tangeres, omnes usque ad novissimam moverentur. Hic prædecessoris sui domni Berengerii imitator factus, in suburbio Viridunensi cenobium ædificavit, et aggregata monachorum turma, corpus illuc sancti Pauli episcopi levatum de loco quo jacebat, in feretro argenteo recondidit, victumque fratribus, qui loco eodem Domino deservirent, ex redditibus episcopii providit. Hic etiam inter cetera bona Ravandi mansum sancto Firmino contulit. Defuncto autem 2 Kalend. Septemb. Wigifrido ²⁷⁵ Viridunensi episcopo et in monasterio quod ipse construxerat tumulato, Hugo substitutus est. Hic ingressus civitatem, unde viveret, inquisivit: Lotharius enim rex Francorum, quia erat res publica sub juvene principe Romanorum, defuncto Wigifrido episcopo, Viridunum obsedit anno ab inc. Dom. 986, sed minime cepit, omnia tamen circa urbem vastavit; contra quem egressi ad bellum et superati, plures ex eis capti

sunt, pro quorum liberatione, ut dicitur, Gothbertus claves urbis regi detulit. Ob hanc itaque causam cum invenisset Hugo expensas episcopii exterminatas, notatis villarum redditibus mox reversus est. Quo egresso suscepit absque regio dono Adelberonem, Beatricis filium matris ducis Theoderici, qui aliquantulum moratus in civitate, defuncto Mettensi episcopo, illo se contulit, isto relicto. Huic successit Adalbero, filius comitis Godefridi, avus ducis Godefridi, qui accepta uxore Bonifacii, postea factus est marchio. Is Salernum eodem anno benedictionis suæ curationis gratia profectus, reversus in Italia obiit 14 Kal. Mai., et relatum corpus ejus Viriduni sepultum est. Vixit in episcopatu tribus semis annis, et successit Heimo anno 988.

[*ROD. GLAB. I, 4.*] In initio itaque regni Ottonis III, papa obiit, in cuius locum Otto alium ordinari præcepit, quem Joannes Crescentius de nobilibus Romanorum dejecit, et alium substituit. Sed Otto reversus, illum dejectum abscisis manibus ejus et auribus et oculis erutis, et occiso Crescentio, Gerbertum papam ordinari præcepit. [*RICHER, III, 45.*] Hic in cenobio sancti Geraldii apud Aureliacum nutritus fuit, grammaticaque est eruditus, et ab abbate loci Borello citerioris Hispaniæ duci commissus, ut in artibus erudiretur, ab eo Hattoni cuidam episcopo traditus est instruendus, apud quem plurimum in mathesi studuit. Verum prædicto duce cum episcopo Romam eunte, idem cum eis profectus, et papæ factus notissimus, ab eo Ottoni regi est intimatus, et cum Adalberone Remensi episcopo Remis venit. (*ib.*) Quo tempore Otricus apud Saxones insignis habebatur. Post annum Remensis Adalbero Romam cum Gerberto petebat, et Ticini augustum cum Otrico reperit, a quo magnifice susceptus, ductusque per Padum classe Ravennam, et quia anno superiore Otricus Gerberti se reprehensorem in quadam figura cum multiplici diversarum rerum distributione monstraverat, jussu augusti omnes palatii sapientes intra palatium collecti sunt, archiepiscopus quoque cum Adsone abbate Dervensi et scolasticorum numerus non parvus; et cepta disputatione, cum jam pene totum diem consumpsissent, augusti nutu finis impositus est. Ibi Gerbertus ab augusto egregie donatus, Remis cum archiepiscopo reversus est, et post a Hugone Hugonis Magni filio, rege Francorum, qui Ludovico successerat ex alia stirpe, dejecto Arnulfo pontifice, in Remensem archiepiscopum se quibusdam præstigiis promoveri fecit. (fol. 73.) Verum aliquanto tempore exacto, ubi sensit quod Arnulfus sedem episcopii sibi præripere et populum ad se reducere nitebatur, noctu fugiens ad Othonem ivit; a quo non multo post in Ravennensem archiepiscopum quibusdam se præstigiis promoveri fecit. Inde postmodum papa con-

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁵ require in alia pagina sub hoc signo Z usque ad : successit ei Heimo c Nos ordinem ita indicatum restituumus.

stitutus est et Silvester dictus est. Obiit autem anno 999, et Gregorius V successit (78).

[*ROD. GLAB. II, 5.*] Anno igitur ab inc. Dom. 988, imago Domini in cruce posita in monasterio apostolorum Aurelianus ploravit, omnibus admirantibus, quid hoc portenderet signum. In eadem civitate una noctium lupus adveniens, æcclesiam ingressus matutinis horis restem signi ore arripuit, et agitando illud insonuit, quem vix ab æcclesia expellere potuerunt. Sequenti anno tota civitas igne consumpta est cum æcclesiis, sed Arnulfus venerabilis episcopus inventa pecunia in fundamentis æcclesie sanctæ Crucis, eandem æcclesiam in melius reparavit.

[*IBID. II, 7.*] Anno igitur 991, sanctus Odilo venit ad conversionem Cluniaci, et 4 anno sanctus Maiolus obiit. Ea tempestate Roma maxima ex parte igne combusta est. Templum etiam sancti Petri accensum est, et jam trabes ferro et lamminis ereis coopertæ ardebant, cum omnis plebs Romana ad sepulchrum apostoli concurrens, ubi humana nichil prævalebant auxilia, divinum et apostolicum expectabat suffragium, et statim ignis, qui jam trabes lambebat, extinctus est. Eo quoque tempore obierunt Odo comes Turonorum, Heribertus Meldorum et Trecorum, Willelmus Pictavorum, Manasses episcopus Trecorum, Gislebertus Parisiorum, Gebuinus Catalaunorum.

(78) Minime sed eo anno Gregorio V Sylvester II successit.

Anno ab inc. Dom. 995, suscepit regimen Cluniacensis ecclesie sanctus Odilo.

[*IBID., II, 1.*] Mortuis igitur Lothario et Ludovico Francorum regibus, Hugo rex, ut diximus, constitutus est, cujus frater fuerunt Otto dux Burgundie et Henricus. (*Chr. Divion.*) Verum Ottone in adolescentia mortuo absque liberis, Henricus successit; cujus filius fuit Odo Belnensis, et privignus ejus Willelmus advena, Rainaldi comitis pater. Post Henricum Henricus, Roberti regis ex Constantia filius, ducatum optinuit, et ei regi facto Robertus Vetulus successit, frater ejus, et Roberto Hugo dux postea monachus, Henrici filii ipsius Roberti filius; quo Hugone defuncto, Robertus filius ejus successit, et Constantiam duxit uxorem, cognatam Hugonis Autisiodorensis episcopi, comitis Cabilonensis. [*GLAB. R., III, 2.*] Anno ab inc. 996, obiit Henricus dux apud Poliacum super Ararim, et Richardus Normannorum dux obiit. [*IBID. II, 8.*] Sequenti quoque anno Robertus rex ducens secum Richardum II, juniorem Normannorum comitem cum triginta milibus Normannorum, Burgundiam, quia a se defecerat, vastavit, et tandem optinuit. [*IBID., II, 9.*] Quo tempore facta est fames valida quinquennio in toto orbe Romano. Eo etiam tempore præerat ecclesie Divionensi abbatis officio eximius pater Willelmus, cujus gesta qui scire voluerit, in libro vite ejus a Rodulfo monacho edito legere potest.

LIBER SECUNDUS²⁷⁶.

Anno ab inc. Dom. 1002, obiit Otto III, juvenis imperator, exactis in regno 19 annis, et Henricus successit. Quo anno circa solis occubitum draco per aera ferri visus est, et igneæ in cælo acies visæ, et luna in plenilunio post initium quadragesimæ a medio noctis usque ad ortum diei in sanguinem versa, et sol circa meridiem in duas partes divisus est.

(*Cat. pont.*) Sequenti anno Johannes papa XIII obiit, et Benedictus successit.

(*fol. 73.*) Anno ab inc. Dom. 1010, obiit Heldricus abbas Flaviniacensis, 19 Kal. Januarii, et successit dominus Amadeus. (*Cf. Serr. abb. Flav.*) Hic, abbatis dimissa, Cluniacum ivit, et post reversus Colticensem cellam adquisivit (79), et Sinemurensem et Bellilocensem et Corbiniacum recuperavit (80). Sarmatiæ castrum cepit, Passavant destruxit,

19 æcclesiarum altaria cum decimis et paratis optinuit (81)

Defuncto quoque Adelmaro abbate monasterii sancti Vitoni 5 Kal. Jan., Adelardus substitutus est. Et hoc defuncto 15 Kal. Jan., Ermenricus successit, qui, in quantum valuit, locum ampliavit. Hoc etiam ad superna transvecto, 6 Kal. Septemb. Rohardus successit, et Rohardo Lambertus. Post quem raptus est de cœnobio sancti Felicis Mettensis dominus Fingenius Scottorum progenie oriundus, quia locus idem per manum laicam aliquantulum neglectus erat, ad restaurandum eum ibidem abbas est ordinatus. Cujus adventum, peregrinationem et conversionem qui plenius nosse desiderat, in vita Teoderici eximii Mettensis episcopi scire potest (82).

Et hoc quoque defuncto, cum jam post Adalbero-

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁶ titulus deest in codice.

NOTÆ.

(79) Ab Helmuino episcopo Eduensi anno 50 regni Roberti regis, teste charta; Mabillon., ann. Bened. IV, 652. K.

(80) Ab eodem Helmuino diplomate scripto anno inc. 1054, anno Henrici regis 5. Mabillon l. I, p. 659.

(81) Dux exstant donationum chartæ Amadeo

datæ, Roberti regis una in Kal. Mart. a. 1018; Mabillon, Annal. Bened. IV, 258; Raginaldi comitis altera a. 1057; Labbe I, 270. K.

(82) Laudat hanc vitam auctor Vitæ Richardi ap. Mabill. Act. SS. Sæc. VI, 1. Cfr. quoque Monum. Germ. SS. IV, p. 696. K.

nem Vir dunensem episcopatum Heimo sortitus esset, dominus Richardus locum illum regendum suscepit. Cujus vitam, mores et actus, nobilitatem generis, incipium conversionis, studium religionis et perseverantiam perfectionis humilitas nostra sensu licet tenui et sermone rustico describere gliscit; quia si quid sumus, cum nichil simus, totum post Deum et sanctos ejus ascribendum est meritis ipsius. Unde invocandus est nobis spiritualium distributor karismatum Spiritus sanctus, ut beatitudinem ejus suo quidem sensu, nostro ore enunciet, ut laudetur in operibus suis, et appareat mirabilis in sanctis suis.

1. ²⁷⁷ Extitit igitur nobilissima Francorum stirpe progenitus, patre. . . . ²⁷⁸, matre vero. . . . ²⁷⁸ (85), et ab ipsis infantie rudimentis litteris liberalibus in ecclesia sanctæ Mariæ Remensis institutus. Quæ ecclesia tanto tunc vernabat religionis decore, tot personarum nobilium et religiosarum, quas ipsa in se educaverat, sibi adplaudere honesta numerositate et decenti honestate, ut religione ipsa præmineret omnibus ecclesiis Belgicæ, formaque esset omnibus honeste vivendi recteque conversandi in castitate, in scientia, in disciplina, in correptione morum, in exhibitione bonorum operum. Probat hoc domni et vere sancti Constantii canonici ejusdem ecclesiæ pia, constans et fidelis constantia, itemque alterius Constantii imitanda et recolenda in pauperes laudabilis rerum suarum profusio et totius patrimonii dispersio. Quorum alterum ipsa sua commendat religio et opera misericordiæ, alterum adeo pauperum prædicat miseratio, ut ipsi soli inventi sint, qui tanti viri dum deflent obitum prædicant meritum, et dum funus illius grata sedulitate officiosi procurant, dum ad missæ solemnia quæ possunt pro requie ejus munuscula offerunt, dum omnes insimul circa corpus aggregati suam deflent desolationem, et suam in tanti elemosinarii ingeminantes conqueruntur destitutionem, ejus nimirum vitam miris laudibus extollunt, et si quid humanæ naturæ vitio in eo corruptum est, id suis lacrimis tegunt et operiunt. Ideo autem horum constantiam ad exemplum fidelium hic inseruimus, ut agnoseat qui legerit, tot et tales viros in palestra sanctæ Remensis ecclesiæ nec sine magistris desudasse, nec sic solos evasisse carneæ molis carcerem, ut non reliquerint aliquos sui propositi testes et cooperatores, qui eorum et vestigia imitati et fidei virtutem sint amplexati.

2. In hac ergo ecclesia religiosæ indolis puer Richardus litteris traditus imbuendus, brevi singula percucurrit quæ magistrorum sollertia percurrenda signavit. Cepit jam altiora meditari, et quæ a magistris non didicerat, vivacitate et perspicacia

A docilis ingenii attente rimari, ut agnosceretur ab omnibus magni eum futurum esse præconii, quem sic commendabat acumen intellectus, secretorum et mysticorum capax, cooperante et præcedente gratia Dei. (fol. 74.) Transivit itaque in eadem urbe proficiens usque ad perfectam incrementorum ætatem, et qui erat acer ingenio, statuit sibi normam vivendi, recidens in se noxia, quæ in aliis solerti vigilantia reprehendebat. Probat hoc religiosa vite ejus conversatio, et continuata malorum redargutio, qua tantum abundabat animi ejus directa simplicitas, ut pro zelo Dei et emulatione justitiæ præcentoris et archidiaconi ei officium committeretur, et magisterio ejus dispositio Remensis ecclesiæ traderetur. Cui officio quam strenue, quam prudenter, quam sollerter invigilaverit, ne nimii fortasse laudando inveniamur, silere decrevimus, maxime cum et silentium ipsum laus ejus sit, quia si totam substantiam nostram in laudibus ejus superextenderemus, minus esset quod diceremus ad id quod dicendum esset. Jubilat ergo in laudibus ejus Remensis ecclesia, quia et ipsa ejus devotio, qua in ea fideliter laboravit, laus ejus est. Utebatur potestate sibi tradita in ædificationem, non in destructionem, habens libertatem vocis judicio suo confutare reos et convincere, nulliusque personam in judicio accipere. Quibus rebus ita cognitus erat omnibus, ut absens etiam pro sui reverentia et inflexa constantia a cunctis timeretur, et pariter omnes senes cum junioribus Richardi inculatam gravitatis censuram reverebantur. Erat enim vere religiosus, orationibus continuis vacans. Cui etiam moris erat psalterium ex ordine quoquo die dicere, et primos quidem quinquagenos psalmos stando manibus ad terram deflexis dicebat, quinquagenos erectus, quinquagenos prostratus toto corpore, set suspensus. Articulis pedum manuumve sustentatus perorabat. Solebat etiam ante crucem orationem cotidianam dicere, quarum hec erant omnium versuum incipia: *Adoro te, Christe, crucem ascendentem, et benedico te.* Quas cum die una multa perorasset instantia, surgens ab oratione, et crucifixum cum lacrimis aspiciens, audivit vocem dicentem sibi: *Tu me in terris benedixisti, et ego benedico te.* Et elevata dextera, qui erat in forma crucis benedixit eum. Qua dulcedine compunctus, gratias egit sacerdoti summo, et cepit jam tanto artius perfectiora meditari, quanto gratiosorem circa se agnoscebat dulcedinem miserentis Dei. Hoc nos Rodomi positi a viris religiosis audivimus, qui et ipsi se fatebantur audisse a Hugone cognomine Grammatico, viro strenuo et religioso, Rotomagensis ecclesiæ archidiacono, qui Remis in ecclesia sanctæ Mariæ præsens adfuit quando hec gesta sunt.

3. Verum cum in dies fervore religiosi propositi

VARIE LECTIONES.

²⁷⁷ numeri capitum habentur in codice. ²⁷⁸ locus vacat.

NOTÆ.

(85) Patri erat Walteri, matri Theodradæ nomen, ut testatur auctor Vitæ Richardi ap. Mabillon Act. SS. Sæc. VI, 1. K.

ad altiora penna devotionis sustolleretur, et contemptores mundi suimetipsius abnegatores miraretur, Deumque in figura crucis positum veneraretur, sequaces suos ad se invitantes et dicentes: *Qui mihi ministrat, me sequatur* (*Joan. XII, 26.*), rememorans quia parum esset ministrare Domino, in quo nulla esset perfectio, nisi et sequeretur eum, delegit Deo firmiter adherere, quoniam bonus est, et beati qui sperant in eum. Cepit igitur larga manu quæ circa se erant dispensare pauperibus, et licet a primis annis compassionis in eo opera claruerint, tamen quo amplius miseria seculi et fallax ejus gratia contempnebatur, eo magis instabat misericordiarum operibus, ut nudus Christum sequi, et pauper pauperem imitari valeret, qui propter nos minoratus paululum ab angelis de pauperibus nasci et in præsepicio reclinari voluit, ut esset piorum cibaria iumentorum. Ubi vero cuncta distracta sunt, nec desideria dilatione consopita, quin potius augmentata, quia sancta erant, et cogitationum inundantium, quas perfectioni studens fidelis anima patitur, violento impetu sedato, ad portum quietis appulsus fixit anchoram spei, quia deliberaverat jam ut iret, cepit iterum anxiam quo iret, quem sibi locum stationis eligeret; ubi plantatus, in interna cordis amenitate viridesceret. Volebat enim hoc quod dictum est patri credulitatis nostræ Abrahamæ: *Exi de terra tua, et de cognatione tua* (*Gen. XII, 1; Act. VII, 3*), ad litteram implere, sed considerabat non sine fructu fore, si, inter suos positus, factusque eis formam vitæ honestæ, præberet eis exemplum sequendi Christum, adipiscendo religionis propositum. Considerabat rursus difficillimum esse inter notos et affines gravioris propositi intentionem apprehendere, ubi aliquando certa est via periculi, incerta salutis, cum retrahit hominem jam Deo proximantem amor propinquorum, et reverberat aciem vultus ejus, qua Deus intuendus esset, caritas carnis, et multimodæ punitiones seculi, quas non adeo graves sentit qui oportunitatem sentiendi vitat et refugit. Inter has et alias multiplices repugnantium sibi invicem carnis et spiritus deliberationes affuit adjutorium Omnipotentis, et famulo suo desudanti in palestra gloriosi certaminis solatium præbuit cujusdam fidelis sui, qui sub clamide mundanæ dignitatis absconditum gerebat probatissimum militem Christi. (Fol. 74.) Fredericus nomen erat viro, generosa satis ejus et alta propago. (Cfr. *Gest. Virid.* 9.) Comitatus honore vigeat, et quod maximum est, comitatum mentis indole perornabat. Pater ejus Godefridus erat, vir probitate gratia et divitiis et honoribus inter magnates regni nominatissimus. Habebat et alios filios, Adalberonem Viridunensem quem diximus episcopum, Herimannum²⁷⁹ quoque comitem nobilissimum, Godefridum quoque et Gozelonem duces. Herimannus, qui et Hezelo, Mathildem duxit uxorem, ex qua genuit duos filios, bonæ spei arbores, Gregorium et

A Godefridum, et filiam Odiliam, quæ fuit abbatissa ancillarum Dei in monasterio sanctæ Odiliæ. Habuit et alium ex concubina filium nomine Godefridum. Godefridus vero dux in divitiis et gloria absque liberis consenuit. Gozelo autem dux Godefridum filium, qui accepta uxore Bonifacii postea factus est marchio, heredem reliquit. Hæc ergo generosa stirpe creatus dominus Fridericus, in sublimitate honorum positus, mensurarum suarum limites attendebat, ne in præcipitio²⁸⁰ pedem poneret: ideo bonum intentionis suæ finem adeptus est, qui extra fines suos vagatus non est. Hostibus terribilis, amore justitiæ spectabilis, pauperibus largus, dapsilis in donis; in parcendo pius, in ulciscendo severus. Qui etsi palatium frequentabat, in sterquilinio tamen cum beato B Job sedebat (*Job, II, 8*): quia si qua illicite gerebat, ea ad mentis oculos penitendo reducebat. Sedebat in sterquilinio, quia cum ante se peccatorum stercorea cernebat, si quid elationis in animo surrexisset, inclinabat. Et quanto se pulverem et cinerem cum Deo loquens estimabat, tanto celsius usque ad honorem divinæ colloquutionis ascendebat. Hinc est quod ita vere humiliatus est, ut ad alta virtutum surgere veraciter posset. Agit enim hoc pia Dei miseratio erga electos suos, ut quanto se infra se ipsos despiciunt, tanto sublimius ad amorem Dei subrigantur, et eo magis videant claritatem Dei, quo eos magis, ne de se magna sentiant, reprimit virtus veræ humilitatis.

C 4. Cum itaque ad conditoris sui desiderium totus diutina meditatione incalesceret, et jam aperte mundi lenocinia despiciere et Deo tota intentione adherere cuperet, videretque homo in sæculo constitutus perneccesarium sibi fore ut hoc suum desiderium cuilibet religiosorum propalaret, cujus relevaretur consilio et orationibus firmaretur, visum est ei, divina utique faciente clementia, ut virum religione nominatissimum, Richardum videlicet, de quo impresentiarum agitur (Cfr. *Gest. Virid.* 8), expeteret, et ei tanquam sibi alteri se ipsum crederet, cum eo archana cordis sui participaret: illum esse consiliarium qui nichil haberet fallax, nichil simulatum, nichil corruptæ pacis amicum. Venit ergo, et dum unius voluntas aperitur, amborum desiderium revelatur, et ut perficiatur alterna confirmatione roboratur. Decretum est igitur communi voto, et ex sententia utrimque deliberatum est ut pauper quilibet locus eligeretur, in quo honor Dei et rigor regule conservaretur, ubi novi christianæ paupertatis amatores exerceri, et sic demum alios in spiritualis tyrocinii exercitio instruere possent. Delectus itaque locus Viridunum civitas fuit, et in ea monasterium apostolorum Petri et Pauli et sancti confessoris Christi Vitoni, quod et ab antiquo fundatum, et sanctorum patrociniis gloriosum, et religionis erat ordine insignitum. Erant enim in eo boni viri et religiosi, licet perpauca, sub disciplina abbatis Fin-

VARIE LECTIONES.

²⁷⁹ Hezelonem *suprascriptum*. ²⁸⁰ *pcipio c.*

genii, a Scottorum partibus oriundi, qui illo causa religionis convenerant. (Cfr. *Gest. Virg.* 9.) Huc sane cum se conferre destinavissent, ad hoc tamen exploraturi convenerunt, ut opinioni minus creduli oculis attenderent, si eo se cœnobio recluderent. (Fol. 75.) Erat in eadem urbe et aliud monasterium a Wigfrido episcopo constructum, in quo eis videbatur melius eos ingredi debere pro loci oportunitate; quia illud prius cœnobium loci angustia et situs asperitas minus commendabat, licet rigor ordinis in illo melius servaretur. Estimationi vero suæ minus fidem dantes, Cluniacense cœnobium pari voto expetere decreverunt, quod et religione præcipuum, et divitiis opulentissimum esse videbatur; ut a domno Odilone abbate consilium quærerent, et optento adquiescerent, aut certe, si sancto viro sanius videretur, ibidem sub eo remanerent. Ierunt ergo. Sed sanctus vir prophetiæ spiritu plenus, caritatisque virtute refertus, viros egregios et in Christi amore ferventes gratanter susceptos ad solum proprium remisit, inculcans eis et præcipiens ut in monasterio quod primum delegerant, et ubi se devoverant, vota sua Deo redderent, maxime cum ibi vigeret fervor ordinis; adjiciens posse per eos fieri in processu temporis, ut habitacula servorum Dei nunc modica postmodum crescerent, et fieret eorum industria locus ipse insignis, qui nunc videbatur angustus et despicibilis.

5. Intueri plane libet flammam caritatis in corde beati Odilonis, quæ per beatum Job lex Dei multiplex dicitur (*Job* xi, 6), quia cujus mentem plene ceperit, hanc ad innumera opera multiformiter accendit. Hac enim actum est ut vir beatus ea quæ sibi ab altero fieri expectaret, eadem cogitaret alteri facienda. Hac etiam actum est ut proximum ut se ipsum diligeret, ut bona quæ valeret proximis impenderet, et implendo non tumeret. Hac nichilominus fit ut quo se vir sanctus in solo Dei et proximi amore dilataret, eo quidquid a rectitudine discrepat ignoraret. Hac quoque actum est ut, ceteros tamquam se diligens, per hoc quod rectum in aliis conspexit, quasi de augmento proprii proventus, hilaresceret. Quis namque prælatorum hoc nunc faceret, quod virum sanctissimum tunc constat fecisse? Quis tot et tales viros fama ubique celebratos, si ad se declinare contingeret, ad alia loca demigrare moneret, et non eos potius sibi favore, gratia, vel precibus, seu qualibet arte retinere temptaret? Quod etsi non posset, tamen eos invitus et non sponte a se dimitteret, dolens quasi quos nunquam habuerat dimitteret. Quantos nunc in ecclesia Dei prælatos aspiciamus qui, proventus alterius videntes suum non esse, fastidiunt? Quibus omnibus beatum Odilonem præferendum merito censemus, ad cujus gloriam spectat, si quid per eos quos nobis attribuit, ecclesia cui attributi sunt²⁸¹, in ordine et religione fructificat. Redierunt ergo novi monasticæ religionis

tyrones Viridunum, et provoluti genibus patris monasterii aditum precabantur. Quos cum senior cerneret, et viros virtutis ad toleranda obprobria, conculationes et verbera minus idoneos et delicatos putaret, paupertatemque loci cum illorum metiretur divitiis, egre adsensum prebebat, quia mentes eorum in divino amore roboratas non noverat, quas si novisset, nec memento introitum illorum distulisset. Cessit tandem, et petentibus assensum præbens ingressum annuit, quia voluntas Dei fuit ut cito eis occurreret quod volebant. Sociati itaque congregationi monasterii, facti sunt omnibus forma patientiæ et humilitatis, ut liquido cognosceretur a cunctis præventos eos esse gratia conditoris Dei. Protectionis enim divinæ gratia perlustrati, majori satis ardore diligere cælestem patriam cœperunt, quam prius in terrena dilectione flagrabant. Deus namque²⁸², cujus vera hereditas lux est, et defectus luminis ejusdem nullus est, ita eos sua dilectione illustraverat, ita eos visione sua reficiens repleverat, ut novæ spei spiritu mentes eorum afflatae, semetipsas quales in vetusta cogitatione fuerant obliviscerentur, ut nichil jam eis nisi quæ æterna sunt placerent, et, despectis transitoriis, sola quæ permanent requirerent. (Fol. 75'.) Quia vero venerabilis Richardus absque permissu et licentia archiepiscopi Remensis monasticum habitum susceperat, conquerebatur episcopus canonicum suæ ecclesiæ ab ea inordinate recessisse. Quamobrem eum conabatur repetere. Quod ubi ad aures Fingenii abbatis pervenit, evocato eo, rem ordine pandit. Ille, patre consolato, Remensi archiepiscopo cartulam misit hæc continentem: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Quam ille suscipiens, et vim verbi diligentius intendens, merito ait: *Abiit qui spiritu Dei ductus est, et ideo a nobis repetendus non est.* Sic confutata repetentium eum calumpnia est, immo magis ad imitandum eum accensa multorum devotio est. Regebat tunc ecclesiam Arnulfus Lotharii regis, qui quintus a Karolo Calvo fuit, filius, qui Traditor cognominatus est, ob id quia civitatem patruo suo Karolo reddidit, cum doleat regnum alienæ stirpi datum et suæ præreptum.

6. Procedente igitur tempore, domno Fingenio abbate ad superna evecto 8 Idus Octobris (1004), et in monasterio sancti Felicis tumultato, cum de electione substituendi abbatis ageretur in præsentia Heimonis episcopi, et, ut in talibus assolet, diversi diversa sentirent, et varia quorundam haberetur electio; ad interrogationem pontificis, repente puero-
rum voce electus domnus Richardus consona omnium voce laudatur, episcopo in laudes Dei erumpente et dicente: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, Domine Deus (Psal. viii, 3).* Et utique justa pontificis enuntiatio, quia ore infantium et lactentium facta electio, laus Dei erat et glorificatio, qua erat laudandus et glorificandus in fidei suo. (Cf. *Vita Richardi* 6.) Confirmata sane electione, et

VARIE LECTIONES.

²⁸¹ s. c. ²⁸² enamque c.

scripto roborata, deducitur ab episcopo novus Jacob in cordis lætitia, et benedictione data more solempni, prælati est custodiae gregis Domini. Aderat jam tempus ut impleretur prophetia beati viri Odilonis, quod per eum et dominum Fredericum locus antea permodicus insigniretur, ut et ipse beatus Odilo de profectu illorum tamquam de suo gratularetur. Suscepta itaque prælationis sarcina, studuit elationem et jactantiam cavere. Sciebat enim oportere sibi prodesse fratribus magis quam præesse. Cui tantam Deus contulit gratiam ut a regibus et principibus, a divitibus et mediocribus miro diligeretur affectu; quia et congruum erat ut, quem Deus perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. Ordinatus vero est per manum domni Heimonis Viridunensis episcopi anno ab inc. Dom. 1004, cum jam post Ottonem III secundo jam anno principaretur Henricus consanguineus ejus, qui 9 regni sui anno imperator creatus est. Hujus ergo principis curiam pro quibusdam negociis dominus et pater Richardus adire compulsus venerabilem Fredericum secum duxit, qui et de imperiali sanguine procreatus et principibus regni erat notissimus; ut quod per se posse diffidebat, illius optineret gratia, cui aliquando, dum esset in seculo, tota parebat curia. Verum dispositis sedibus, et residentibus pontificibus et abbatibus, astantibus etiam regni primatibus, cum longe inferius resideret pater mitissimus, et memorabilis ejus monachus, ut regis et principum consanguineus, inter primos palatinis consiliis interesset eminentiorique loco sederet, ratus non sibi fore utile, si patri cui suberat præmineret sessionis ordine, rem fecit memorabilem et imitandam posteris. Surgens namque a latere principis, et suppedaneum suum ipse ferens, abbatem suum petivit, et posito ad pedes ejus suppedaneo, in eo ipse resedit, dans omnibus monachis cunctis postmodum futuris seculorum seculis formam veræ humilitatis, et quod vere exaltatur qui sponte pro Deo humiliatur. Hoc ergo ejus factum omnibus fuit miraculo et laudi datum est, quod non pro laude hominum, sed pro divino famulatio et paterna reverentia celebratum est. Nam regalis magnificentia humilitatem nobilitatis illius amplexata, Christumque in famulo suo devote venerata, cum eum ad se invitasset, et ille a pedibus patris avelli nollet, rex altiori ingenio viri prudentiam admiratus, abbatem ad se evocatum e latere suo sedere fecit, atque post eum domni Frederici sedem sisti præcepit. Sic familiaritatem regis et principum adeptus dominus abbas Richardus, in brevi, sapientia, consilio, astu, prudentia et honesta conversatione cunctis manifestatus est, ut in negociis curialibus disponendis nullus illo utilior, nullus prudentior, nullus validior aut acceptior judicaretur. (Fol. 76.) Probat hoc principalis erga eum liberalitas, qua pro amore ejus Viridunense, cui præerat, dilexit cœnobium, ut dona ei ingentia in auro et

argento, in palliis et sacris conferret vestibus, et totum se adeo in amore ejus transfunderet, ut miraretur qui videret.

7. Optentis igitur pro quibus abierat, abba religiosus ad monasterium suum reversus est, cepitque velle fieri tanto propinquior Deo, quanto per gratiam ejus regi et principibus, pontificibus et quibusque præpotentibus erat acceptior. Cœpit enim totum se sollicitius divinis mancipare cultibus, dominicis die noctuque invigilare laudibus, commissos sibi religiosis assuescere moribus; ita ut per totam Neustriam et Austrasiam, Franciam atque Burgundiam diffunderetur sonus sanctitatis ejus, fieretque omnibus in propatulo sanctimonia ejus. Fiebat ad eum grandis undecumque concursus; alii ejus se subdebant magisterio, postposito mundi fallentis lenocinio; alii filios suos ei offerebant erudiendos, ut videretur jam monasterium ejus monasteriis Nitriæ (84) vel Ægypti conferendum pro numerositate fidelium illo confluentium, qui velut apes ad alvearia undique avolabant, diversis virtutum speciebus onusti mentes, ut illæ mellis et ceræ indiscretas cruribus et pedibus subveunt qualitates. O quales et quanti viri ejus claruerunt magisterio! quam preciosa et devota Deo commissa ei congregatio, doctrinis ejus irradiata, et exercitio artioris propositi ad unguem informata! Probat hoc Gallie et Germaniæ pontifices, duces et comites, amore Christi ferventes, qui ex monasterio et discipulatu ejus monasteriis quos habebant aut patres præficiabant, sub tuitione tamen ejus et disciplina, aut si patres inde habere nequibant, quos de suis patres facere deligebant, Viriduni primo probandos, instituendos et morigerandos dirigebant. Ex quibus nos, licet juniores et moderni, plures religiosos et in omni theoria probatissimos vidimus viros, angelica facie et habitu reverendos: ut ex institutione discipulorum patesceret quantæ religionis, gravitatis et perfectionis eorum magister fuisset, cujus eruditionis decus in discipulorum clarebat moribus. Crescente sane numero discipulorum, crescebat census honorum. (*Vita Richardi*, 9.) Clarebat ubique nomen Richardi, sanctitas ejus ubique prædicabatur, et nomen Dei per eum clarificabatur. Videns autem æcclesiæ suæ vetustissima et pene jam diruta sartatecta, delegit eis dejectis ampliora jacere fundamenta, et in meliorem statum et nobiliorem novam compilare basilicam, quod et brevi actum est. Turres enim ecclesiæ ipsius dominus Fredericus ex suo fecit, et cellarium et refectorium fratrum. (*G. Virid.* 9.) Dormitorium vero cum dejectum restrueretur, et necessaria domus pararetur, nec posset nova parari nisi vetus mundaretur, accersitis quorum esset operis et studii id explere, cum aliqui illorum, ut assolent, erubescerent, et manus apponere in subvehendo quod mundabatur subterfugerent, vir humilitatis et gratiæ Fredericus vere monachus, terræ fossor ac-

NOTÆ.

(84) Pagus supra Memphim situs.

cessit, et quod effossum est onere facto exportavit. Quis jam similia facere erubesceret, cum videret Fredericum comitis filium, fratrem duorum ducum, imperatoris consanguineum, et fecisse et non erubuisse? Fecit et huic simile opus in turrium exstructione. Cum enim jam in altum structura porrigeretur, et strumentum illud quod avis (85) nominatur, subvectione cæmenti aptatum, perpauca essent qui ferrent, his qui huic officio erant deputati alias, ut credimus, occupatis, videns vir beatæ memoriæ quemdam de nobilioribus astantem, ut sumeret ligneum illud instrumentum, et cæmentum collo, ut moris est, subveheret ammonuit. Qui cum erubesceret, et suis id natalibus incongruum adstrueret, vir mitissimus cervice subposita quod rogabat primus implevit. (fol. 76'.) Ac deinde porrecto juveni instrumento eodem, suo docuit exemplo ut disceret facere quod fecerat comes comitis filius, nec erubesceret si ei improbaretur factum quod constaret ab ipso quondam comite primitus actitatum. Sedebat autem quadam die idem vir memorabilis in coquina fratrum, et operis quippiam exercebat, scutellas abluens et vasa alia mundans; cum ecce ad ostium quoquinæ Godefridus dux frater ejus adveniens aditum precabatur. Cui cum aperuisset unus ministrorum qui forte aderat, videns dux fratrem suum operi cepto insistentem, capite inclinato et alludens ad nomen comitis: *Non deceret, ait, comitem talia facere, non enim sibi conveniunt nomina et actus, nobilitas generis et exhibitio operis.* Cumque egrederetur, ille egredientem subsequutus, nacta oportunitate loquendi, sic ait fratri: *Optime, ait, prosequutus es, o dux, quia tanta est dignitas hujus officii, et tantus est cui inpenditur, beatus scilicet Petrus apostolus, et sanctus confessor Vitonus, quod nec meæ congruit parvitati, ut præsumam ad hoc eis exhibendum quasi pro nobilitate generis mei; nec tanta est humilitas mea, ut merear ab eis in illorum qui hoc officio digni habentur consortio deputari.* Tanta erat tunc abjectio et sui-met despectio in anima illius fidelis, ut ejus humilitas prædicaretur, et miraculo esset cunctis qui noverant nobilitatem generis ejus. Nam cum sederet quadam vice privatus, et necesse esset ei calceos extrahere, quidam de fratribus, quem ipse senem vidi et a quo puerulus ista audivi, Johannes nomine, procumbens cum vellet ei pro caritate servire, obstupescens et quadam religiosa obstinatione obsequium ejus recipere nolens, prohibuit eum dicens: *Quid mihi prodest, frater, honores seculi reliquisse, si a fratribus obsequium, quod habuissem in seculo, cum non sit necesse, accipio? Qui ad hoc veni ut serviam, servitium quod non expedit quomodo accipiam?* Ita dicens, fratris repressit animum, dans omnibus maximum patientiæ et humilitatis et vilitatis appetendæ documentum. Hec in transcurso, pro innocentescenda omnibus beatæ mentis abjectione, dictum sit; nunc ad ordinem rei flectamus articulum.

A 8. Edificata igitur nova æcclesia majori ambitu et elegantiori opere, necessarium fuit ut corpora quorundam sanctorum pontificum transmutari debuissent. Tunc corpus sancti Madelvei incorruptum repertum est, et in cripta sanctæ Mariæ sub altari in vase marmoreo decenter repositum. Tunc etiam facta est translatio duorum episcoporum Hildini et Hattonis Nonas Maii, et ad dexteram crucis monasterii, ad dexteram scilicet altaris sancti Johannis baptistæ positæ sanctorum reliquiæ. (*Vita Richardi*, 8.) Corpus autem domni Berengerii episcopi et monachi in ingressu claustrum tamen infra monasterium repertum, incorruptum inventum est, excepto pede qui in vita ejus aruit; et casula cum sandaliis ab ejus corpore abstracta est, et in thesauris æcclesiæ cum reliquiis reposita. Corpus vero ejus sanctissimum superius versus cancellos chori transmutatum est, casula nova et sandaliis honeste procuratam, et e regione sepulcri altare sancti Firmini, quod ipsius tempore ab eo inventum est, positum. At vero corpus domni Dadonis episcopi e regione duorum supradictorum pontificum, ad lævam scilicet crucis monasterii, ad sinistram partem altaris sancti Martini, honorifice reconditum est. Reliquorum vero episcoporum corpora infra chorum continentur, et desuper tabulatum de lapidibus sectis et quadratis factum est. At tamen quinque episcoporum corpora subtus pulpitum, quo ævangelium recitatur, contineri a multis audivimus, quorum tamen nomina non tenemus. (Fol. 77.) Pulpitum autem ære crebris tansionibus in laminas tabulasque producto, et daurato, factum esse constat satis accurate et eleganter, et per 19 tabulas, 12 prophetarum imagines, 12 apostolorum formas subvehentium, sculptorio et polimito (86) opere exaratae sunt. Et hec quidem ad occidentalem partem, ad dorsum scilicet stantium et canentium, positæ sunt. At vero ad septentrionalem 4 fluviorum species de paradiso emanantium in 4 partibus eminent. In gyrum autem, quo ævangelii recitator stans obumbratur, Abrahæ offerentis filium, Abel agnum, Isaac benedictis, et Jacob supplantantis, et Tobiae sepelientis, et David manufactis imagines agnoscuntur, simili opere compilatæ. In facie autem dominus Jesus in throno majestatis residens, et Virgo mater, et Baptista Johannes cum 4 ævangelistis apparet.

D Porro dextra lævaque Domini angeli et archangeli cum Cherubin et Seraphin Redemptori obsequium exhibent. Instrumentum vero illud quod paratum est receptui textus ævangelii, Johannes ævangelista in similitudine aquilæ volantis adornat. In ora autem et summitate operis versibus exametris auro digestis patris Richardi devotio summa notatur. Propiciatorium sane sanctorum exornant corpora, quorum meritis floret æcclesia. Et in medio quidem alio satis et prominenti cyborio sanctus quiescit Vitonus redimitus frontem auro purissimo et gemmis pretiosissimis, quibus concluditur majestas Dei incircum-

NOTÆ.

(85) Hodieque Gallis *oiseau*.

(86) multicolore.

scripta et incomprehensibilis, habens ad dexteram beati Petri, et ad levam ejusdem beati Vitoni auro prominentes imagines opere factas cælatorio, quas ambiunt columnæ ²⁸³ ex electro purissimo cum basi- bus argenteis arte fusili et anaglifo productæ. Ipsum quoque cyborium dominicæ resurrectionis, appari- tionis et admirabilis ascensionis opere cælatorio proteasis adornatur insigniis, habens ante se altare sacratum in honore sancti Vitoni et omnium confes- sorum : ad levam autem altare sacratum in honore sancti Pulcronii et omnium martyrum, habens et ipsum suum cyborium, quo continetur corpus ejus- dem beati Pulcronii, auro et argento decoratum : porro ad dexteram altare in honore sancti Posses- soris habetur, et omnium virginum, cum cyborio, quo corpus ejus continetur, simili opere adornatum. Altare vero majus in honore sancti Petri apóstolo- rum principis sacratum est ob privilegium æcclesiæ ipsius, quæ priscis temporibus in honore ipsius apóstoli et facta et consecrata est. Ante hoc tabula habetur aurea, auro mundo et purissimo et gemmis preciosissimis densissime consorta, opere mirifico et arte cælatoria facta, præferens imaginem Domini signum crucis tenentis et super aspidem et basiliscum ambulantis, et dextra levaque imagines apóstolorum Petri et Pauli ejusdem operis et metalli. Ad quorum vestigia procumbentes, cerneret imagines domni pa- tris Richardi et Mathildis digne memorabilis, sup- plices manus tendentes, et quasi ut grata hec eorum habeatur oblatio, alterius censu, alterius studio facta, supplicantes. (Cf. C. *Vird.* 9.) Factum est et altare gestatorium ex auro purissimo interius mire fabrefactum opere consimili, studio et largitione domni Herimanni comitis, in modum tabularum con- sertum et compactum, quod cum aperitur, et altare est, et tabulæ aperiuntur, quibus si moram adhi- beas, quod est instrumentum Moysi et Aaron ima- ginibus gloriosum, figuram dominicæ crucis expri- mit. Habet hoc a quattuor cardinibus quattuor ævan- gelistarum, hominis, leonis, tauri, et aquilæ species ex argento opere fusili, præfatum altare portan- tium, et se invicem versis vultibus respicientium. Super ipsum vero altare brachium sancti Pantaleo- nis ponitur pallio serico involutum, et ligno inclu- sum, argento et auro decoratum, quod attulit cum corpore ejusdem a Nichomedia Coloniensis episco- pus (87), optentum dono Constantinopolitani impe- ratoris, (fol. 77.) quando pro ejus filia Ottoni II in matrimonio jungenda jussu ejusdem Ottonis ad eum- dem imperatorem legatus missus est, cum episcopis duobus, ducibus et comitibus. Et cum, optentis pro quibus ierat, licentiam redeundi accepisset, et impe- rator ei sociisque ejus munera plura optulisset, et accipere renuissent, corpus sancti Pantaleonis ab eo

A archiepiscopus petiit, et optinuit, et reversus Colo- niam detulit. Fuerat autem cum eo in expeditione ipsa quidam ejus consanguineus, dominus castri de Commarceio (88), et multa prece obtinuit ab eo bra- chium corporis sancti Pantaleonis, quod et in æccle- sia præfati castri reposuit. Evolutis postmodum ali- quot annis, obsessum est castrum ipsum, et ever- sum atque succensum. Cumque flamma tectis æcclesiæ illaberetur, et victricibus globis inte- riora æcclesiæ lamberet, dolens sacerdos de com- bustione sanctarum reliquiarum, cuidam armatorum ut æcclesiam ingrederetur et desuper altari reli- quias tolleret, significavit. Qui mox ingressus, re- liquias tulit et reposuit; et cum ibi adesset abbas R., brachium sancti præsentate presbitero marca argenti ei vendidit; quod dominus ipse cum sciret pro certo martyris esse reliquias, Viriduni gaudens attulit, et paratum argento et auro diebus festis super altare ponitur. Fecit et alia plura ornamenta, libros evangeliorum auro et argento paratos, cruces ex auro purissimo 3, ventilabra argentea 2, librum epistolarum 1 argento paratum, missale 1, colly- ctarium 1 similiter argento paratos. (Cf. G. *Vird.* 11.) Dedit et Heinricus imperator calicem 1 aureum premaximum cum gemmis preciosissimis et patena ejusdem metalli, et scutellam 1 de berillo, et pixi- dem 1 de onichino, in qua servaretur corpus do- minicum dependens super altare : præterea in- numera dona auri et argenti et prædiorum sacra- rumque vestium, et philacteria aurea et argentea et cristallina cum sanctorum reliquiis, capsam 1 au- ream insignitam reliquiis 12 apóstolorum, et cor- nua 2 eburnea idemdem reliquiis conferta. Fecit etiam memorabilis pater Richardus coronas 2 ex argento et auro, et tertiam parvulam, ubi depen- derent signorum restes. Adverada quoque comitissa dedit sancto Petro casulam viridem cum aurifrisio, et multi multa dederunt, quæ enumerare longissi- mum est. Unde et in brevi factus est locus ille in- signis. (G. *Vird.* 8, 9.) Ejus namque exemplo provocata progenies domni Frederici seculo renun- ciavit, et adherens discipulatu præfati patris prædia sua et patrimonia æcclesiæ dedit. Godefridus comes pater Borracum dedit, inde relato filio suo ab Italia Adalberone episcopo, cum cum parentes ejus in æcclesia S. Vitoni sepeliri mandassent, et contra eorum voluntatem in æcclesia S. Mariæ sepultus fuisset, pro requie animæ illius dederunt S. Vitono Forbacum (88*). At vero Herimannus, qui et Hezelo, filium suum Gregorium in annis puerilibus Deo obtulit, et omnem devotionem suam ad eundem locum vertit. Dedit enim S. Petro et S. Vitono Haslud cum æcclesia, in Fesseca unam ecclesiam, in Rotgericorte 12 mansos in Ermefredegehen

VARIÆ LECTIONES.

²⁸³ ita c.

(87) Gero.

(88) Commercy.

NOTÆ.

(88*) Forbach.

unam æcclesiam. De his factum est post mortem ejus concambium, et dedit pro his comes Balduinus Flandrensis Bonvillare cum dimidia ecclesia, Hevenges similiter cum dimidia, in Vitereio vineas cum quadam parte æcclesiæ, in Harvia 30 mansos cum familia magna. (*G. Virg.* 9.) Sine isto tamen concambio tradidit adhuc præfatæ æcclesiæ Monnau et æcclesiam cum silva spaciosa; Fontagiam quoque cum familia et vinea optima. Dedit etiam pro anima filii Godefridi ex concubina nati, in claustro tumulati, non tamen juxta fratres et patrem, duas æcclesias, quarum una dicitur Ham, alia Gengeavia.

9. Fecit et vestes sacratas in æcclesia preciosissimas. Et cum æcclesiam ipsam præ cunctis mortalibus suis ditasset bonis et possessionibus, ad ultimum semetipsum Deo optulit, et monachus factus est, ut in æternum cum Christo regnaret. Mathildis autem, uxor ejus digne memorabilis, bonis pollens virtutibus et misericordiæ studens operibus, in claustro ipsius monasterii defuncta venerabiliter quiescit humata. Cujus ad caput filia eorum Odilia virgo sacratissima locum habet sepulchri. (*Fol.* 78.) De hac sermo extitit, et nos a senioribus audivimus, quod egressa a finibus Baviaræ venerit Viridunum 4 feria ante sanctum diem paschæ, volens cum patre et matre et fratribus diem paschæ celebrare. Quam cum vir Domini Richardus intuitus fuisset, inter blanda consolationis alloquia, an aliquid infirmitatis pateretur interrogavit. Qua respondente sanam se esse, et nullius egritudinis molestiam se sentire; ille prophetiæ spiritu plenus, prævidens imminere tempus vocationis ejus: *Vale, ait, filia, vere salutis æternæ filia. Nam cras hac in hora assumeris in gloria; et recipies a Deo pro bene gestis præmia sempiterna. Elegit enim te Deus sociam esse sanctarum virginum, quia jocundum ei in corde tuo virginitatis præparasti habitaculum.* Obstupuit ad hanc vocem pii patris ancilla Dei, et quia virum Dei credidit non posse mentiri, verbis ejus credula cepit de fine suo tractare, excessus suos pertractare, et suffragium consolationis et orationis ab eo expetere. At ille caput sanctum super pectus suum reclinans, et, quasi jam per incorruptionem corporis et spiritus alterata esset, eam demulcens, confortabat

A *seculi, hic expectabo diem Domini.* Ad missarum itaque sollempnia ivit, et cum communicasset vivificis mysteriis, dolore aliquantulum pulsata ad cellam rediit, et adveniente viro Dei cum fratribus, exitum suum orationibus muniri petiit, et sic inter manus ejus in cinere et cilicio se reclinans, inter verba orationis læta spiritum efflavit. Et recedente beata anima, tanta illic emanavit flagrantia²⁸⁴ odoris, ut nulli dubium foret venisse illic auctorem suavtatis. Curatum sane est corpus ejus pia religiosorum instantia, et usque in diem tertium in æcclesia pia servatum sollicitudine et industria; et sic sabbato sancto terræ mandatum cum gloria. (*Cf. G. Virg.* 9.) In hoc monasterio domnus Liethardus comes de Marceio ad conversionem veniens **B** Bailodium contulit, et multis annis in sancto vivens proposito, tandem Cathalaunis, quo eum obœdientia miserat, defunctus et sepultus est, et demum Viriduni relatus in claustro tumulatus est. (*Vita Richardi, 9.*) Godefridus dux Gozelonis frater ibidem sepultus, 29 mansos in Beurunes dedit, et sua suppellectile locum admodum ampliavit. Dodo etiam de Comitibus castro juxta Teodoricum comitem ibidem in ingressu monasterii quiescit. Ludovicus quoque comes et monachus. (*G. Virg.* 9, 11.) Hildradus comes Richardum filium suum post episcopum beato patri baptizandum offerens, Baronis curtem sancto Vitono dedit, et defunctus in galilea (89) tumulari meruit. Non est autem facile referre, quot de diversis partibus Franciæ, Neustriæ et Austrasiæ, spretis mundanæ vanitatis illecebris, sub disciplina et magisterio patris Richardi monasticæ se subdebant religioni. Ita namque in ejus amore se transfuderant reges, pontifices et potentes, ut summo eum venerarentur affectu, et patrem cum dicerent patriæ ob paternum ejus erga omnes affectum, quo cunctos fovebat et relevabat. Erat enim pius in vultu, reverendus incessu, severus circa reprobos, dulcis erga benivolos, forma honestum utili, qui nullo terrore, nulla adulatione a vero flecteretur, in observatione regulæ ferventissimus, in corrigendis viciis prudentissimus, in castitate clientissimus, in exhibitione honorum operum perfectissimus.

D 10. (1020) Baldricus igitur Leodiensis episcopus (89*) cum beatum virum unice diligeret, cœnobium Lobiense divitiis opulentissimum ei tradidit regendum, ut industria ejus religionis in eo reformaret propositum, quod videbatur a pristino rigore inmutatum. Cujus exemplo delectabili provocatus, cum videret religiosam ejus conversationem in bonis et sanctis moribus, et incrementum religionis et monasticæ perfectionis in cœnobio eodem exere-

VARIÆ LECTIONES.

²⁸⁴ ita c.

NOTÆ.

(89) Area, nostris *gallerie*.

(89*) Wolbodo; cf. Ann. Laubienses. SS. IV, 18,

Gesta epp. Camer. l. 5, c. 15. SS. VII, 470

scere gaudens miraretur, cepit jam majora meditari, et in suburbio Leodiensi in honore Laurentii martyris monasterium edificari constituit. Evocato ergo ad se eodem abbate, desiderium suum ei aperuit, et ut desiderii ejus cooperator accederet monuit, et obtestatus est adiciens multum perfectioni ejus posse proficere, si ejus studio et industria domus Dei extrueretur, in quo laus et gloria Dei devote die noctuque celebraretur. (Fol. 78'.) Adquievit vir Domini, et congregatis artificibus, delegatisque necessariis sumptibus, Christo domino adjuvante, et beato Laurentio cooperante, opus inchoatum agiliter perficitur et dedicatur, et fratres, qui Deo cotidianis deservirent, ex monasterio sancti Vitoni adducuntur; quibus loco præpositi præficuntur domnus Stephanus, qui in præfato cenobio cellerarii officio fungebatur. Tactus simili bonæ devotionis desiderio domnus Rotgerius Catalaunicæ civitatis episcopus, industria et labore ejusdem patris Richardi in suburbio Catalaunensi in honore sancti Petri monasterium a fundamentis construxit, et a monasterio sepefato fratres cum libris et ornamentis necessariis, qui inibi deservirent, deduxit, et in vita sua ipse per se utraque rexit monasteria. (*Vita Richardi*, c. 12.) De quo hoc fertur mirabile, quia cum turres ecclesiæ sancti Laurentii in altum jam porrectæ, et usque ad cacumen elevatæ, postmodum reclines viderentur, et in ruina eorum ²⁸⁵ certa esset dejectio æcclesiæ, vir Dei adveniens, dolorem fratrum, quem ex tedio dejiciendæ et iterum reparandæ turris habebant, blande consolatus est; et nocturno tempore æcclesiam ingressus, cum diutius in oratione pernoctasset, januis patefactis egressus est, et iterum orationi incumbens cum surrexisset, signum crucis edidit, et confestim turres, quæ reclines videbantur, dato maximo strepitu in sese resilientes subsederunt: et, ut cernentibus patet, ita in se resilierunt, ut cunctis palam daretur intelligi, angelico id factum esse ministerio. Tantus autem resilientis in se structuræ crepitus factus est, ut fratres monasterii tantorum sacramentorum ignari a lectis cum maximo timore exurgerent, putantes in ruina turrium quam verebantur dejectam esse partem æcclesiæ. Quos vir Domini ad consuetudinarium matutinarum officium invitans, ipse cum eis interfuit, et mane facto beneficia Domini oculis videnda monstravit, atque ad amorem eos tanti beneficii largitoris mirifice animavit. Hujus miraculi testis est tota Leodiensium civitas, et patres qui viderunt narraverunt ea filiis, et filii filiorum filiis, ut cognosceret generatio altera. Temporibus illis principabatur Francis Robertus, qui Constantiam duxit uxorem. Hic ter beato patri nostro abbatiam sancti Petri Corbeiacensis regendam contradidit, ut ejus institutione et vigore servaretur in eo regula patris Benedicti, et rigor reformaretur monasticæ institutionis. Balduinus vero Flandren-

sis abbatias ei quamplures tradidit, abbatiam scilicet sancti Petri Gandensis, abbatiam sancti Aman-di, abbatiam sancti Bertini, abbatiam sancti Richarii et abbatiam sancti Judoci. Rexit et alia quamplurima cenobia, Bretuliensem, Humulariensem, sancti Quintini de Monte, sancti Wandregisili, sancti Huberti, sancti Remacli, Malmundariensem, Waltiodorensis, Belliloci, sancti Urbani, sancti Vincentii Mettensis insulæ, et alia perplura quæ non occurrunt memoriæ, quas omnes in meliorem reparavit statum, et melioratis abbates de suis quos elegit instituit. Cenobium vero Belliloci, sancti Petri Catalaunensis, sancti Urbani ²⁸⁶ ipse in vita sua rexit. Preerat tunc Cameracensi æcclesiæ et Atrebatensi Gerardus venerabilis episcopus. Hic æcclesiam sancti Vedasti in suburbio Atrebatensi sitam, de maximis divitiis ad maximam redactam penuriam, anno ab incarnatione Domini 1008 huic patri nostro, quem unice diligebat, assignavit; in qua vir Domini tanta egit et passus est, ut, si singula scriberentur, et lectori ut vereor tedium et audientibus generarent fastidium; sed de multis pauca dicenda sunt, et fortasse utilius proderunt. Dicamus itaque quid rerum intercesserit, ut ad inopiam redigetur locus tantarum divitiarum. Non autem visa, sed a senioribus audita referimus.

11. Quidam servientium sancti Vedasti in tantam eruperat proterviam ²⁸⁷, in tantam excreverat insolentiam, quia aliquanto necessarius erat æcclesiæ, ut infra atrium monasterii domum sibi constitueret magnæ altitudinis et fortitudinis quasi pro tuitione loci. Sed nacta oportunitate contumatiæ exercendæ, secularitatis in monasterio superabundanti desidia provocatus, propugnacula erexit, infirmiora munivit, et non jam pro loco, sed contra locum et Deum rebellare nisus est, bona æcclesiæ diripiendo, vernaculos et ancillulas sibimet aggregando, canum turbam, histrionum et scurrarum ineptam congeriem deducendo, nec eos ab ingressu claustris arciendo: (fol. 79) cum potius ipse in eo obsequentium stipatus cuneis assidue sederet, et habitacula servorum Dei actibus illicitis prophanaret. Ubi vero vir Dei cœnobium ipsum regendum suscepit, et a fratribus, quibus erat mens sanior, susceptus est, non est passus tantam domus Dei videre desolationem; quin immo ad ejus omnimodis se superextendit ereptionem. Cogitavit tamen si posset liberti illius emollire mentis duriciam, et verborum dulcedine ²⁸⁸ lenire proterviam, ut cessaret ab oppressione et conculcatione æcclesiæ, cui pro debito et jure naturæ debebat potius subesse quam præesse. Sed servum malum non frangunt verba sed verbera, sicut dicit Sapientia, quoniam *qui mentis est duræ suscipiet vulnera* (*Prov. xxviii, 14*). Et licet verba sapientis sint tanquam clavi in altum defixi, tamen non audit stultus verba prudentiæ, quia non dice-

VARIÆ LECTIONES.

²⁸⁵ ita c. ²⁸⁶ aliqua erasa. ²⁸⁷ propterviam c. ²⁸⁸ dulcenide c.

bat ea quæ versabantur in corde ejus. Impletum enim erat illud veridicum Salomonis proverbium : *Qui nutrit servum delicate, sentiet illum contumacem* (*Prov. xxix, 21*). Quid faceret, quo se verteret anxiamens viri Dei? Cilicio itaque obvolvitur, cinere aspergitur, et, in excubias commissi gregis pervigiles noctes ducens, Deum precabatur attentius, ut ab oppressione inimici et membrorum ejus tueretur æcclesiam suam, misereretur parvulis, et protegeret a scandalo; se ipsum quoque, quem eis præposuerat, talem faceret ut subditis eum et matrem pietas et patrem exhiberet disciplina, ut esset in eo et juste consulens misericordia, et pie seviens disciplina. Nacta igitur temporis oportunitate populum conveniens, cum pauca pro re et tempore contra superbiam disseruisset, et de sectando religionis proposito nichilominus quedam perorasset, ubi vidit deflexos ad se animos populi, munitionem quam patiebatur infestam adivit, et, ea funditus destructa, illum qui contra justitiam tumidus superbiebat, captum in elemosina sancti Vedasti sedere et de elemosina vivere instituit, sicque locum ab ejus et obsequentium ejus importunitate eripuit. Cepit ergo tanto ferventior studiis religiosis insistere, et deductis a Virduo fratribus in spiritualis exercitii tyrocinio probatis curam loci commisit, inter quos erat Rothardus a Leodio sapientia et religione nominatissimus, quanto noverat et sibi qui præerat et eis qui suberant expedire. Verum quia vita ejus casta et sancta moribus inhabitantium aversabatur, durumque eis videbatur quod in mente veteri cogebantur nova meditari, ex rebellione audacia sumpta, conati sunt quidam eorum de ejus morte tractare.

12. Imminente itaque quadragesimali tempore, quia hec erat monasterii regula ut in illis diebus artiori se quisque mactaret continentia, cum ad hoc propensiori cura et ferventiori compellerentur, tectus in corde livor cepit altius serpere, et ad perficiendum quod anhelaverant in dies mentem excruciatam permovere. Quid multis inmoramur? Venit sacratissimus dies cœnæ dominicæ, et quæ erat pacis et concordie, reconciliationis et misericordie, hæc factiosis convenit dies prodicionis et malitie perpetrandæ. Deliberatum est enim apud illos ut eo die perexpleto, cum post ministerii salutaris expletionem vir beatus fessa corporis membra quieti laxaret, cum omnes dormirent, ab eis gladiis perimeretur. O præsumptio temeraria! o impudens audacia! Quis furor, post immolatam illam agni paschalis victimam, ea die vel nocte quemquam quamvis nocentissimum morti adjudicavit? Nec latuit virum beatum feralis illa malorum deliberatio. Audiit namque quod ea nocte ab impiis perimendus esset, nec timuit. Timor enim Domini castus, qui permanet in seculum seculi, a mente ejus timorem mortis exclusit, quia noverat quod nemini super eum potestas daretur, nisi quantum a Domino per-

mitteretur. Totum ergo se committens Domino, ivit cubitum, caput habens resectum, paratus, si Deus vellet, ad excipiendum jugulum. Cum ecce ante matutinum tempus, omnibus post laborem quiescentibus, duo illi, quorum erat operis et voluntatis patrem jugulare, surgentes clanculo dormitorium egrediuntur; et accincti gladiis, cum de perpetrando scelere se mutuo devotantes contestarentur, ad hoc ultimum devenerunt ut unus illorum pedetemptim singula dormitorii lecta circuiret, ne aliquis superesset qui vigilaret, a quo deprehendi verebantur. Quod ubi factum est, et ille est reversus ad socium, captata oportunitate malicie perpetrandæ, simul patris Richardi cubile adeunt videntque virum capite resecto soporatum. (Fol. 79'.) Cumque unus audacior in scelere armatam in illum vibrasset dexteram, brachio obrigescente divinam erga se sensit clementiam, ne perderet patrem, qui multos ad æternam transmissurus erat hereditatem. Stabat exerta ²⁸⁹ dextra, inpos ad feriendum, nec inpos ad gladium reponendum. O admirabile Dei præconium! mira patientia! pietas prædicanda! Poterat Jesus noster suos illos palestrites a peccati voluntate avertere, poterat, mox ut cogitata ad effectum perducere temptaverunt, morte multare. Sed sustinuit in multa patientia filios iræ, ut faceret filios misericordie. Invasit ergo miserum illum timor cum febre, et recessit a lecto patris, quem protegebat gratia Omnipotentis. Nec multo post signo dato ventum est ad æcclesiam, et ille quem remordebat conscientia, inter alios nocturnali sinaxi interfuit, quanquam tremens, quanquam infirmus, quanquam mordacis conscientie stimulis aggravatus. Ubi vero ventum est ad tenebras, miser ille, dum *Kyrie eleyson* cum versibus cantaretur, corde compunctus genibus patris advolutus est, clamans et ipse patri: *Domine, miserere*, scilicet ut sui misereretur, sicut Deum sibi misereri precabatur. Obstupuit vir sanctus ad tactum fratris vestigiis ejus præcumbentis, et quid esset prorsus ignorabat. Suscepto tamen eo et in partem declinato, orationem complevit, et dato lumine ceteris ad strata regredientibus, aliquos de fratribus secum retinuit; secedensque in locum congruum, data oportunitate loquendi, trementem fratrem et plorantem, totoque corpore terræ prostrato capite terram ferientem, quid pateretur requisivit. Ille gemitu interrumpente: *Peccavi*, inquit, *in celum, pater, et coram te, qui nolebam dici et esse filius tuus, factus sum persecutor tuus. Et proferens gladium de sub cuculla: Ecce, inquit, quem extendi nocte hac ad feriendum te, sed Jesus tuus protexit te. Volui quidem perdere te, sed protector tuus Dominus defendit te. Exemi gladium in te, sed cujus est virtus et imperium, gladium continuit, et te a morte, me ab interitu animæ et ab homicidio salvavit. Parce ergo mihi, quia converti paratus sum et tuis monitis adquiescere, regularibusque subdî insti-*

VARIÆ LECTIONES.

²⁸⁹ exerta corrigi L. exera c.

tutis; tantum dona mihi quod deliqui in te, et ora A Deum pro me. Non erat hoc grave beato viro, donare peccantibus in se, qui ad proprias injurias erat patientissimus. Toto ergo corpore prostrato, gratias egit protectori suo Deo, inde fratri benigne indulisit quidquid in se deliquerat, plurimum cum consolatus, inculcans ut confiteretur Domino peccata sua; dicens peccatum aliquando esse peccatum, et penam peccati, quæ omnia vitare quiveret, qui confessioni operam daret. Pauca ergo pro tempore loquutus, fratrem consolatum dimisit, dans in mandatis ut mane facto ad se rediret, et quæ sibi imperarentur faceret, et ita discessum est. Pater Richardus oratorium petiit, et quod superfuit noctis in laudibus Creatoris exegit. Die facto, prima dicta, consuetudinarie officio expleto, ubi tempus oportunitate datum est, patrem filius requisivit, et data confessione, penitentiaque accepta, alacer et sospes ab eo recessit, dicens multum sibi prodesse quod hac cum occasione Dominus sibi asciverit. Hic ex tunc patris Richardi fuit filius dulcissimus et comes individuus, hic consiliorum particeps, quia erat nobilibus ortus natalibus et litteris adprime eruditus, et videbat in eo penitentiam cum verecundia. In capitulum ubi ventum est, publicam penitentiam egit cum socio corde contrito et humiliato, et fratres glorificaverunt Deum, qui avertit peccatum hoc ab eis; et jam in majori veneratione sanctum Dei habere ceperunt, quem Deo karissimum, mortis inpavidum, sui contemptorem, injuriæ donatorem, et ob id Deum defensorem et tutorem habere sciebant. Jam autem si quis esset qui viro Dei aliquando infestus fuisset, surgebat in medio, et confitebatur quidquid illud esset, satis verens ne etiam circa se deserviret indignatio divina. Precabantur itaque omnes pariter sibi indulgeri, quia eum non ut decuisset patrem et dominum tractaverant, et facta est ruina duorum sui ipsius et multorum in spiritu resurrectio. (Fol. 80.) Igitur vir Dei generali omnibus indulgentia data, tanta ²⁹⁹ in posterum ab omnibus caritate dilectus est, ut merito diceretur: *Hæc mutatio dextera Excelsi (Psal. lxxvi, 11).*

15. Ordinata itaque dehinc æcclesia personis et necessariis sumptibus, Viridunum rediit, prædictum fratrem secum deducens, quia intelligebat eum utile vas futurum in domo Domini. Nec eum spes fellit. Cepit enim totus alteratus perfectiora meditari, amare honestatem, diligere ordinem, omnes sibi præponere, se omnibus postponere, et si quid est quod virum honestum deceat, ad id modis se omnibus informare. Quamobrem diligebatur a viro Dei, et cotidiana monitione ad meliora sectanda incitabatur. Leduinus nomen erat viro. Hic est ille Leduinus, qui postmodum jussu et obedientia prædicti patris sub eo sancti Vedasti annis multis rexit æcclesiam. Verum hoc in patre nostro memorabile

videatur, quod tanto eum affectu dilexit, quem de morte sua tractasse cognoverat. In quo consideranda est pietas ejus et patientia invicibilis, quæ vicem ledentibus rependere non novit, qua in tantum abundabat animi ejus directa simplicitas, ut quem passus fuerat inimicum, eum sibi crederet fidum amicum. O mens vere plena Deo! simplicitas sine simulatione! caritas sine emulatione! Sed sufficiant interim ista, festinandum nobis est ad reliqua. Non enim omnes ejus virtutes animi describere possumus. Super sedendum aliquibus est, ut ad potiora sufficiamus. Et nunc quidem de beneficentia dicamus quod possumus, quia non omnia possumus, qua ita sibi filiorum animos obligaverat, ut in memor injuriæ, memor gratiæ diceretur. Considerabat enim singulorum affectus, necessitates, oportunitates, et ita quibusque mirabili verborum et vultus gratia occurrebat, adjiciens verba bona rebus bonis, et prædicatione benigna et humana se ipse commendans, ut pluri estimaretur animus ejus, quam illud quidquid esset quod querebatur. [Cf. SENEC., *De benef.* II, 2.] Quemadmodum enim in egris oportunitas cili salutaris est, et aqua tempestive data remedii locum optinet, ita beneficia ejus, quamvis levia, quia præsto erant, quia occurrebant voluntati, gratiam preciosi, sed lenti et diu cogitati muneris vincebant. Gratissima enim erant quia parata, quia facilia, quia occurrentia, ubi nulla erat mora nisi in accipientis verecundia. Noverat enim optimum esse antecedere cujusque desiderium, et proximum sequi; illud vero melius, occupare antequam rogaretur. Nam cum homini probo, ut ait Seneca in libro (II, 1) de Beneficiis, ad rogandum os concurrat, et suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit multiplicat munus. Nulla enim res carius constat, quam quæ precibus empta est. Hinc sanctus Benedictus de dandis necessariis agens: *Consideret, inquit, abbas infirmitates indigentium, non malam voluntatem invidentium.* Qui considerandas infirmitates præcipit, occurrendum docet precibus, divinandum cujusque necessitatem, ut rogandi necessitas auferatur. Ceterum et hoc in patre nostro beneficentiæ partes adjuvabat quia, si quis ei de secretis animæ, de internis mentis motibus confitebatur, tanta ei inerat D mentis benignitas, tanta dulcedo, tanta compassio, ut qui solus advenerat ut se proderet, alterum se illum esse crederet cui confitebatur, cui non immerito tamquam alteri sibi animum suum applicaret, et se ipsum crederet. Occurrebat namque voluntati ejus, et ita ei conformabatur, cum dolente dolens, cum tribulato spiritum et ipse contribulatum adhibens, ut unam animam duobus inesse corporibus, dum alterum se stupet is qui advenerat, miraretur. Quæ res gratissima est mediocribus, utillima pusillis, qui eo utuntur affectu quo vident sibi adclines quibus loquantur seu confitentur.

VARIE LECTIONES.

²⁹⁹ tanta c.

14. Jam vero in capitolio (90) si quis sermonem ejus audisset, totus tremebat, totus estuabat, totus ad reprehendendum se acutissimum stimulum compunctionis adhibebat, ac si præ oculis videret parata geliennæ incendia, suppliciorum dispertita omnimoda genera, donec procederet consolatio ab ore sermoninantis, fieret dulcedo mellis lingua ejus, favus distillans labia ejus! (*Cant.* iv, 11.) (Fol. 80'.) Non enim dissimulabat peccata delinquentium, immo cum de viciis sermo esset, ita eorum proprie spurcitas, immundiciam et fœtorem verbis exprimebat, ut qui audiret miraretur, et abhorrens talibus implicari omnino detestaretur. Erat in eo juste consulens misericordia, et pie sevens disciplina. Ut enim ait in *Moralibus* mitissimus doctor Gregorius, *miseri cordia vel disciplina multum destituitur, si una sine altera teneatur*. Affectus patrem, pietas matrem, reverentia timoris dominum, disciplina exhibebat magistrum, quod totum de beneficentiæ fonte procedebat. Nolebat enim consumi munus suum, qui semper paratus erat ad donum; ideo in dando beneficio corporali seu spirituali, sensu communi et rationali tempus, locum, personas observabat, quia et momenti quædam grata et ingrata sunt. [SENEC., *Deben.* ii, 1.] Ingratum est beneficium, quod diu interdantis manus hesit, quod quis egre dimisit, quod sic dare visus est, quasi sibi eriperet. Ideo vir beatus cum aliquid ab eo a filiis quereretur corporalis aut spiritualis necessitatis, non dubitavit, ne proximus esset a negante, et nullam referret gratiam, (*Ibid.*, ii, 5) sciens nichil esse tam amarum quam diu pendere, cum equiori animo feratur a quibusdam præcidi spem suam quam trahi. Quod autem donum tam dulce homini, quam juvare consilio, participare laboribus, communicare doloribus, relevare estuantem animum, gaudere cum gaudente, flere eum flente? His donis, his beneficiis filiorum in se deflexerat gratiam, ut injuriam ejus suam arbitrarentur, lætitiâ ejus suam crederent, cujus tanta erat benignitas ut, veniente eo, si quid in congregatione qualibet morari licuisset, cum egrederetur, nullus esset qui non se juvatum et relevatum, sustentatum et confortatum letabundus gloriaretur. Jam vero liberalitatem in eo laudari necesse non est, cujus non minima portio est, in omni negotio considerare quomodo quidque aut dicatur aut fiat. Nam procedens ex liberalitate omnis benignitas properat, et proprium est libenter facientis cito facere. (*Ibid.*, ii, 5.) Qui enim tarde et diem de die protrahens profuit, non ex animo fecit; ita duas res maximas perdidit, tempus et argumentum amicæ voluntatis; quia tarde velle nolentis est. Aliquando vero in tedium adductus animus, incipit odisse beneficium dum expectat. Quod autem majus beneficium quam mortuis referre gratiam, et requiei eorum providere et consulere, quomodo

rum acceperis elemosinam? Summa hæc liberalitas est, memorari eorum qui se tibi dum adviverent commiserunt, quorum vivis laboribus, quorum sanguine pascaris; qui, fiduciam suam post Deum in te ponentes, per manus tuas Deo feneraverunt, dum sua tibi pro ejus amore largiti sunt. Non defuit gratia hæc patri nostro, immo in omnibus monasteriis quæ regebat, mox, ut potuit, jure perenni constituit ut in kalendario, singulorum fratrum et benefactorum ecclesiæ qui seculo excesserant, divisis paginis nomina, anniversaria quaque die in capitulo recitarentur, diligentius annotato quid quisque contulisset ecclesiæ, ut dum eorum beneficia fratres præsentia recolerent annotatione diligentissima, recalesceret in eis eorum memoria, et tanto gratius memorarentur illorum, quanto acceptior fieret representatio benefactorum illorum. Quod ut acceptius fieret, sermonem inde habuit coram fratribus, quem exceptum kalendario eidem, cui hæc inscribebantur, præscribi instituit, in quo dulcedinem ejus et pietatem, caritatem atque misericordiam, qui diligenter advertit, perpendere potest. Quanto vero affectu et studio memoriam defunctorum eorundem, id est officium quod vigiliis dicimus, et missæ celebrationem agi instituerit, noverunt qui hoc facere consueverunt. Per omnia circa memoriam defunctorum benignissimus exiit. Sciebat enim quia nichil in fructum pervenit, quod non a primo usque ad extremum æqualis cultura prosequitur. Ideo commissorum sibi et in vita et in morte sollicitudinem pia sedulitate est operatus. Quid autem de fortitudine et temperantia dicemus, quibus adeo regebatur animus ejus, ut innata sibi viderentur? Nam cum fortitudo sine temperantia iniquitatis sit materia, ita in eo vnum condiebatur ex altero, ut alterum sine altero videri [videre. *Ed. P.*] et velle discernere omnino foret impossibile. Justitia vero cum prudentia privatum sibi domicilium in ejus pectore collocaverat, quibus utilis ad omnia pietas non deerat scientiæ discretionem munita. Nulla est autem scientia, si utilitatem pietatis debeat, quia qui bona cognita exequi negligit, sese adjudicium artius stringit. Hæc quia vir Dei noverat, singularum sibi virtutum proprietates adquisierat, quibus munitus mundi fallentis lenocinia superabat. Verum ad narrationis ordinem revertamur.

15. Anno ab inc. Dom. 1011 Romam venerabilis pater Richardus ivit, et Benedicto papæ in amicitia junctus, familiarissimus ei extitit. Eodem quoque anno cum esset jam nominatus vir in monasterio sancti Vedasti cui præerat rectoris officio, revelationes factæ sunt ei in eodem cœnobio, quorum textum idem ipse misit omnibus ecclesiæ filiis, quas etiam placuit hic annotari.

(1011, Ap. 17) † Electis ²⁹¹ ecclesiæ Dei orthodoxis

VARIÆ LECTIONES.

²⁹¹ Fol. 81-83. inserta eadem manu, atramento pallido scripta minutissimis litterarum ductibus, quorum

NOTÆ.

(90) i. e. capitulo.

et unitis unitati corporis in Christi capite membris Richardus Dei favente gratia licet indignus abbas, ista legentibus perpetuæ salutis gaudia. (Fol. 81) Evangelica veritate edocti et totius evangelicæ fidei auctoritate in Christo fundati, paterna erga vos quodammodo junctus sollicitudine, vestram fratres dilectissimi exemplari rei divinitus gestæ commonefacio caritatem, quam ad commonitionis vestræ solatium per quendam fratrem nostrum per sex horarum spacia spiritu velut mentis excessu raptam nobis voluisse fieri manifestam, divinam conjicere possumus gratiam. Quæ licet spiritualibus nos res pugnare nequieris multimodis scripturarum divinarum occultis et ipsa vix subtilissima mentis acie contrectandis semper instruat documentis, nos tamen ex assiduitate torpentes, corporeæque impatientis naturæ remissiones adversum pernitionis quasi ex securitate hosti ex adverso insidiantipatefacientes, manifesta per hanc visionem Dei miseratione, ad internam mentis nostræ et discussionis reducimur subtilitatem, prout quisque nostrum subtilissimæ mentis et discretionis oculo transfigurata comparataque huic visionis sententiæ prophetarum, apostolorum, evangelistarum quoque invictissima discretionem hoc in se ad utilitatem suam veritatis transformare studuerit testatione. Cunctis etiam liquet, quod sine detrimento silentii tegimine non velatur, quod divinæ miserationis ostentatione in salutem nostram manifestatur. Narrare vero opera Domini cum sit honorificum, ea silentio subprimi perniciosum. Quid namque tam saluberrimum atque utillimum, quam divinæ largitatis donum, quod habet quispiam singulare, cum aliis participando faciat illud esse commune : quod cum fit, illa Salvatoris jussio, qua dicitur : *Quod dico vobis in tenebris (Matth. x, 27)* et reliqua. Cujus non jussionis vim perpendentes, et toto mentis annisu illam complere volentes, quod in tenebris et in aure, id est in occulto, audivimus, ob multorum utilitatem in medium proferimus. Sane nemo autumet hic aliquid falsitatis esse permixtum, aut a veritate aliquatenus credat alienum, quoniam sicut audivimus, vidimus, absque mendacii fuco fideli narratione perstrinximus. Nunc igitur ad narrationem rei gestæ stilum vertamus. Debita religionis reverentia paschalia nobis 50 dierum exequentibus sollempnia, cum in hoc cenobio quod est Atrebatensium situm in urbe, pretiosissimi confessoris Christi Vedasti cultu dictum honorifico, cui ipse monachicæ continentiæ instituendis disciplinis Deo auctore deservio, hec divinitus accidit visio. Quidam fratrum nostrorum debilitate corporis præventus, lecto est ægritudinis occupatus. Sicque duobus transactis diebus, in ipso tereii diei noctis perventum est articulo, cum dolore anxietatis suæ nimio hoc visus est exigi funditus migrare de seculo. Quod fratres vigilantes inibi depu-

tati videntes, me concite adesse signo faciunt, duorumque fratrum junctus obsequio, quam primum affui, et mox exposito lecto quia spiritus exitus sui separatione colluctabatur, psalmodiæ litaniisque insistens omnem adesse feci congregationem. Quibus expletis, funebribus intenti exequiis ut a circumstantibus, quia spiritum funditus exalasset vix summa poterat diligentia inquiri, dicendo : *Subvenite, sancti Dei*, exitum ejus et os emundare cepi. Cum interim jam subitis²⁹¹ turbatus, me corpori defuncti applicui, manuque mea ejus ori pectori vitalibusque subtilissima indagacione admota, spiritum velut tenuissimi ac subtilissimi aeris flatum inesse præsens, et remissa commendaticia oratione, quidnam futurum esset cepimus expectare. Cum post velut unius horæ spacium tenuissimo et vix sensibili singultu pariter et anhelitu cepere labia tremere, deindeque inconditum quasi suspiria gementis et dolentis lingua summotenus emittere sonitum, subindeque discretum, velut vagitus infantum verba formare volentum. Sicque est eo usque perventum, ut rectum ad nostrum formaret verba auditum. Sed quæso intendite, quia linguam commovebat tantum, cum in reliquis corporis membris, capite dico, oculis et manibus, coxis et pedibus nullus omnino ac si ligno vitæ inesset spiritus, quod præsens fratrum et frequens indubitanter testabatur attactus. Sed visa inibi et colloquuta nostro auditui verba sola lingua formabat; quæ in se postmodum reversus a nullo sub celo hominum sciri putabat. Cui assistens notarius, impressis eadem signabat litteris, quæ et ipse corporeo postmodum usus colloquio, non alia atque alia testabatur a se visa et colloquuta esse in celo. Quem eum in subsequentibus lector audieris, ne quid eorum ambigi posse credideris, vehementius emortuum corpus humana formare posse verba miraberis, quam si et utriusque testamenti verissima assertio credi compellit, ab eo ut refert visum esse non dubitaveris. Eredienti a corpore animæ malignorum spirituum tres ipsa sua visione terribiles astiterunt; cui quasi horrifico impulsu insultantes, dicebant se habituros hunc tormentis infernalibus cruciandum, suarum illi attestationem inferentes culparum : cultellum scilicet cujusdam fratris nostri parvulum quem oblivione et negligentia dudum perdidit, cujus quamlibet minima videatur culpa nec priori confessa nec venia fuerat absoluta. Affuit etiam pacis et lucis Michael angelus, hostilis invasionis tutor serenissimus. Quibus utrimque conventis, in momento infernalibus astitere claustris. Ubi ignis maximus quantitatem magnitudinis omnino excedens, locis illis cruciandis animabus erat deputatus, nigras adeo et fetentes emittens flammam, in quo traditor Domini Judas catena undique strictus, majoribus in die judicii tormentis servatur cruciandus. Quibus anima se deputatam sperans, nimio

VARIÆ LECTIONES.

non pauci fere evanuerunt. Singula paginæ continent inter 67 et 75 lineas. Ita V. Cl. URLICHS, cui apographum foliorum 81-83 debemus. ²⁹² fuitne subitus? U. Fortasse motibus aut tale quid excidit.

presentis mortis tormentorum terrore constricta, misereri sibi Deum sanctosque apostolos Petrum et Paulum, Johannem quoque Baptistam et magnum confessorem Christi cui deserviebat Vedastum, frequenti et lugubri voce iterabat. Illis vero inferentibus veram priori sui distulisse confessionem, ut eum dampnarent testificabant. Tandem miseratione Dei præventa et angelica confinitate confisa, spiritibus discussa immundis, soli abinde amplioribus procedunt perscrutandis, et ecce subito discreto alteri generi tormentorum consistunt in loco, ubi erat hiatus inferioris inferni, in modum putei latæ et profundissimæ immensitatis, qui velut nubes glomerantur in imbribus, fumiferas eructuante camino removebat flammæ. Super hunc velut rupe in præcipitio constituta, ille vero verso vultu in altera, rogat ut introspiciat. Cujus nimio timore jussionibus parens introspexit, et inibi torqueri Albertum Namucensium comitatui præfectum (91), quem ex nostris multi noverunt, recognovit. Quæ cum illic propriæ perditionis nimium dubia tremeret sublata ab angelo, venerunt non longo adeo interstitio ad aquam sicut ex nimis et fetentibus pruinis colligi poterat frigidam, circa quam velut medii corporis profunditate immersa maxima residebat multitudo hominum, licet aliquantulum boni, tamen quia de seculo exierunt impuri, usque in futuram judicium penalibus undis frigeris et fetoris venialibus sunt diluendi peccatis. Deinde venerunt ad aliam, quæ ferventibus undis et ebullientibus innumerabiles visuolvebat lugentium strepitus. Quorum tortores, equorum, canum omniumque fere repentium similitudinem præferentes, quoniam gravioris culpæ fuerunt, homicidii, fornicationis, adulterii, sacrilegii, eorum miserabili interitu, impudendo gaudebant vocis et corporis gestu. His angelico ductu transcursum, exierunt in pulcherrimi prati florum diversitate vernantis tantæque magnitudinis planiciem, ut si æquato omni orbi terrarum sub unius hominis visu colligi posset, huic comparari non posset. Locus hic quadam sui parte refrigeria, quadam vero diversis tormentorum et flammarum ignibus distinctus erat; ita ut qui levioribus pressi, velut aurum igne purgati, seorsum secedant refrigerandi. In hoc refrigerii loco Notkerum (92) recognovit episcopum. In tormentis vero alium intercepto nomine recognovit episcopum, qui a collo catena ligatus in dorso, linguam qua populo prædicare debuit, forcipibus igneis tortores ejus nitebantur extrahere..... draco ore, naribus auribusque flammæ in faciem mortiferas u..... presbiteros Eucarium et Rainboldum, fratrem etiam suum puerulum nomine Petrum, sororem ex ejus conspexit²⁹² aduri latere; sororemque aliam toto quo advixit corpore contractam,

seorsum jam cessisse liberam; laicum quoque, cujusdam fratris nostri qui inibi adstabat patrem, de quo, quia vitam novimus, minime dubitamus, multosque alios quos memoria notos, sed multimoda præsens ratio fecit esse ignotos. Abhinc lector queso diligenter intende, quia mox ut exiit ab immundis spiritibus, et visis tormentorum periculis hæc anima est liberata, ductorisque sui serenissimi ut est familiaritate quam dulciter recreata, quomodo majoribus amplioribusque aucta et incensa desiderii inquirendi et perscrutandi aliqua quæ comminisci ab ea poterant, et quomodo ipsa sua importunitate quam sepiissime dicendo: *O domine sancte Michael, pie pater, dic mihi!* semper extorsit, quæ in reliquum scripta audire poteris; et quia singulis angeli responsionibus anxia hoc²⁹³ iterum iterumque suis vexabat inquisitionibus, clamando: *O domine sancte Michael, dic mihi adhuc!* sub interrogatione animæ et angeli responsione cum omni diligenti assidenti inibi ut supra diximus notario, quod restat curabimus scribere, non permixta nec mutata a nobis latinitate, nec verbo, sed omnia quæ ipsi alternatim sermocinabant, eadem hæc nobis in terra positus per linguam emortui corporis resonabat Spiritus sanctus; et cum impressum quarumlibet litterarum inveneris signum, animæ interrogantis in te transfer affectum, ut angelicum facilius possis intelligere responsum: Anima. *O sancte Michael, dimitte me ire ad fratres meos, et dicam illis omnia.* Angelus. *Non dimittam te, veni sequere me.* Vide. Anima. *O domine, quam pulchras mansiones; dic mihi, quis debet in eas habitare.* *O quam pulchram mansionem.* *O sancte Michael dic mihi.* Angelus. Anima, *non potes scire. Ista bona est.* Anima. *O domine sancte Michael, dic mihi quæ est ista altera mansio. Dic mihi quis debeat hic habitare.* Angelus. *Fredericus (93).* Anima. *O domine, parvum refrigerium est in ista mansione.* Angelus. *Adhuc non est rectum.* Anima. *Vidco domine, pulchra est mansio, si perfecta fuisset. O dominus abbas, multa mirabilia ostendit Dominus per te. Magnus Fredericus, fortis et laudabilis. O domine, non permittas me hic stare, dimitte me ire ad fratres meos, et dicam illis omnia quæcumque vidi.* Angelus. *Non. Non est in mea potestate, sed in Salvatoris.* Anima. *O domine, quam longa via est ubi est paradisos?* Angelus. *Eamus, sequere me.* Anima. *Sequor te.* *O domine, dic mihi quid est?* Angelus. *Unus paradisos est.* Anima. *O Adam, quare credidisti uxori tuæ? O Eva, quare decepisti virum tuum? O maligne serpens Leviathan, quare seduxisti mulierem? O sancte Petre, sancte Paule, sancte Johannes, magnus sanctus Vedastus, misericordiam. O pia Maria, sancta et gloriosa Maria, miserere. O domine, dimitte me.* Angelus. Anima,

VARIE LECTIONES.

²⁹² ex . . esp . . . c. ²⁹³ *fuitne* hæc?

NOTE.

(91) Obiit c. a. 1010; cf. Mon. SS. VII, p. 459; I. VII, XLVIII, p. 440; I. XIV, p. 475; I. V.

(92) Obiit a. 1008.

(93) præpositus S. Vedasti et comes Viridunensis, de quo Hugo plura refert; v. supra col. 201, 202.

non dimittam te, sede, sede, sede. Anima. Quare non A dimittis me? Angelus. Non dimittam te, nisi veniemus ad Salvatorem. Angelus. Veni, eamus. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi quæ est ista altera mansio? Angelus. Alter paradusus est. Anima. O domine, quis est iste homo? Angelus. Duo sancti Elias et Enoc. Anima. O domine, quid faciant hic? Angelus. Expectant iudicium Dei. Anima. O domine, quid facient tunc? Angelus. Erunt ibi quousque veniat Anticristus. Anima. Quando veniet Anticristus, o domine, quid facient tunc? Angelus. Tunc surgent illi. Anima. Ubi pergunt? Angelus. Ad secula terrena. Anima. O domine, quis est ille Antichristus? Angelus. Magnus diabolus est, ipse dicet: Ego sum Christus; Helyas dicet non, et Enoch similiter. Anima. O sancte Michael, quid facient tunc? dic mihi. Angelus. Dico tibi. Salvatoris testes erunt, et dicent ejus testimonium, et testimonium eorum verum est. Anima. O omnes gentes non credatis illi; credite mihi, quia Salvator est in celo; qui hoc non credit, vitam æternam non habebit. O omnes gentes non credatis isti seductori; non habebit potestatem. O Antichriste, quare seducis gentes? Verba tua non sunt vera. O sancte Michael, quid facient tunc? Angelus. Dico tibi, testimonium prophetabunt quia Salvator veniet; qui hoc credit, salvus erit. Dico tibi, multi credent per Helyam et Enoch. Anima. O sancte Michael, quid facient tunc? Angelus. Dico tibi; prophetabunt omnia vera usque ad mortem. Anima. Qua morte erunt morituri? Angelus. Interfecti erunt pro Dei amore. C Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. O anima, cessa. Anima. O domine sancte Michael, pie pater, dic mihi. Angelus. Tunc ardebit omnis terra. Anima. Quid faciemus tunc, domine? dic mihi. Angelus. Tunc veniet Salvator. Anima. Pie domine, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc venient Matheus, Marcus, Lucas et Johannes. Illi dicent: Ossa arida, surgite; audite verbum Domini. Tunc veniemus coram Salvatore; tunc erit mundus novus et terra nova. Anima. O domine sancte Michael pie pater, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Anima. Dic mihi, in qua forma veniemus. Angelus. O anima, cessa, satis audisti prophetas. Omnis plebs habebit formam triginta annorum, simul tam pueri, juvenes, adolescentes quam senes. Anima. D O Domine, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc habebitis novam carnem. Tunc veniemus coram Domino omnes angeli et archangeli, tunc duodecim apostoli. Anima. Quid facient illi? Angelus. Illi sedebunt super sedes duodecim, et iudicabunt duodecim tribus Israel. Anima. O domine sancte Michael pie pater, quid faciemus tunc? Dic mihi. Angelus. Omnia opera omnis plebs habebit in manu sua. Anima. O domine, quando veniet Salvator? Angelus. Adhuc non venit. Anima. O domine, quando veniet, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc veniet sanctus Petrus princeps apostolorum, et dicet: O fratres, sedete omnes gentes. Tunc veniet magnus Jesus salvator et redemptor. Anima. O domine, quam magnam angustiam videbimus tunc? Domine, dic mihi, quid faciemus tunc. Angelus. Dico tibi, tunc veniet ille in cruce præparatus. Anima. O domine, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi, tunc dicet Salvator: O omnes gentes, angeli, archangeli, apostoli, o omnes gentes, videte dolores meos; palpate et videte; videte passionem meam, manus meas; sicut fui in cruce propter vos, sic sum coram vobis. O omnes gentes, non aurum et argentum propter vos cedi, nec ullum hominem, sed corpus meum. O omnes gentes, ego amavi vos, tradidi corpus meum propter vos, videte dolores meos. Anima. O domine, quid respondebunt tunc? Angelus. Omnia opera vestra respondebunt propter vos. Anima. O domine, quid postea? Angelus. Tunc sedebunt apostoli ad dexteram et omnes angeli. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. Bene. Anima. O domine, quid faciemus tunc? Angelus. Anima, quare non cessas? Anima. O domine pie sancte Michael, dic mihi. Angelus. Scis verum, verum potes scire, quia Petrus primus loquutus est. Anima. Domine, quid faciet sanctus Petrus? Angelus. Ille iudicabit primus, secundus Paulus, tertius Johannes Baptista; tunc omnes apostoli; tunc iudicabunt sancti heremitæ; tunc perfecti monachi. Anima. O domine, quid tunc iudicabunt? Angelus. Boni episcopi tunc reddent rationem de omni pecore suo. Anima. O domine, quid tunc? Angelus. Tunc venient boni presbyteri, tunc iudicabunt illi. Anima. O domine, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc venient boni layci, et iudicabunt omnia bona. Illi vero qui sunt agricolæ, multa bona, omnia bona laboraverunt, omnia bona receperunt. Anima. O domine, quid faciemus tunc? Angelus. Tunc venient mulieres. Anima. O Domine sancte Michael, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Ille qui dixit: Vade mulier, jam noli peccare ne deterius tibi aliquid contingat (Joann. v, 14), iudicabit illas. Anima. O domine, misericordiam, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Tunc dicet rex Salvator omnia bona his qui sunt ad dexteram, et omnia mala his qui sunt ad sinistram. Tunc erit rex magnus et fortis, omnis plebs humiliata. Tunc dicet Salvator: Omnes gentes amavi vos; volui ut vos domo veniretis; vos nolulistis. Anima. O domine, quid tunc dicent illi, qui bona fecerunt? Angelus. Dico tibi, tunc respondebunt iusti: Domine, quando te vidimus? Nunquam te vidimus; nec te vidimus nec minimos tuos. Tunc dicet Salvator: Quando fecistis uni de minimis istis, mihi fecistis (Matth. xxv, 49). Anima. O domine, quid faciemus tunc? Angelus. Iusti bene, bene iusti. Tunc dicet rex: Venite, benedicti patris mei, possidete regnum quod vobis paravi ab origine mundi (Matth. xxv, 54). Tunc erit gloria magna super eos. Anima. Post, domine, quid facient illi ad sinistram. Angelus. O anima, cessa. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi. Angelus. Dico tibi. Ibunt in supplicium æternam. Anima. O sancte Michael, dic mihi ubi pergunt illæ? Quod si erit illis ultra aliqua remissio. Angelus. O anima, dico tibi. Indulgentia Dei succurret illis, et angeli Dei facient

raptum super illos. Omnes sancti intercedent ad Deum pro illis. Anima. O domine, si omnes liberati erunt? Angelus. Possumus succurrere illis. Paucum est. Anima. O domine sancte Michael, dic mihi, qui facient raptum? Angelus. Dico tibi.

 et duodecim apostoli facient raptum, et omnes angeli. Anima. O domine sancte Michael,

 Anima. O domine, qui liberati non fuerint, quid facient illi? Angelus. Certe malum. Anima. O domine, tunc quid facient ²⁹⁵? Angelus. O anima, quare non cessas? Vis audire quid facient? Deus, Deus reddet illis secundum opera sua retributionem. Postquam dicet eis ²⁹⁶: *Discedite maledicti in ignem æternum (Matth. xxv, 41), reddite opera vestra angelis vestris quibus servivistis! non erit ultra ulla misericordia. Ibi erit luctuosa et tenebrosa mansio. Tunc veniet Salvator.* Anima. O domine, quid faciet dominus Deus? Angelus. O anima, quare non cessas? Anima ²⁹⁷. O domine, dic mihi, quid faciemus tunc? Angelus. Dico tibi. Tunc dicet Salvator: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi, 28). Vos qui sequuti estis me sedebitis super sedes [duodecim, judicantes] duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). Modo venite ad me; ego do vobis gaudia æterna, in quibus permanebitis.* Anima. O domine, quid facient, qui illam vocem audiunt. Angelus. Dico tibi. *Letabuntur sine fine,* Anima. O domine sancte Michael, quid faciemus tunc. Angelus. O anima, quare non cessas? Anima. O domine sancte Michael, adhuc dic mihi. Angelus. Sequere me. Anima. O sancte Michael, ubi debeo sequi te? Angelus. Ego dico tibi. *Adhuc ostendo tibi magna bona, magnum paradisum. Vide.* Anima. O sancte Michael, o domine, quam pulchra est ista mansio! Quid hoc est domine? Angelus. *Non dico tibi modo; sed vide alterum.* Anima. *Video, domine, quia pulchra est ista mansio, quia pulcher paradisus. Dic mihi, domine, quid est hoc.* Angelus. *Hoc est refrigerium justarum animarum. Tercium non potes videre.* Anima. O domine sancte Michael, misericordiam. Angelus. Dico tibi, non videbis tercium, donec veniat dies iudicii Domini. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. *Modo ibimus ad infernum.* Anima. O domine, quid ibi faciemus? Angelus. *Ostendam tibi tormenta.* Anima. O domine, ne permittas me intrare. Angelus. Dico tibi, non est homo in terra, qui non debeat videre. Sequere me. Vide. Anima. O domine, quid sunt hæc? Angelus. *Mansiones ubi habitant diaboli.* Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Sequere me. *Modo veniemus ad magnam et fortem aquam.* Anima. O domine, quare non dimittis me? Angelus. Veni et ostendam tibi. Vide. Anima. O domine, quid faciunt hic? Angelus. *Ibi sedebunt infirmi usque in diem iudicii*

A Anima. O domine, quales infirmi? Angelus. Qui satis excusationem non habent de peccatis suis, illi sedebunt super rivulum istum. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Veni, ostendam tibi. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Hæc sunt tormenta; ibi sedebunt impuri, ut ibi peniteant super rivulum istum usque in diem iudicii Dei. Anima. O domine, magna sunt ista tormenta. Quid faciemus? Angelus. Veni, ostendam tibi. Sequere me. Vide ignem magnum. Anima. O domine, quis est ille? Angelus. Vide Judam, qui tradidit Deum. Anima. O Juda, quare vendidisti corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi? Quare tradidisti dominum tuum? Quare fecisti hoc? Angelus. Multa mala fecit, propterea recipiet omnia mala. Vides istos homines? B Ille fuit dives, modo est pauper. Anima. O domine, quid ²⁹⁸ faciet, habebit remissionem de peccato suo? Angelus. Non nisi in iudicio; tunc dimittentur illi omnia peccata sua. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Dico tibi. Eamus de isto periculo. Sequere me. Modo ostendam tibi magna mirabilia quæ adhuc non vidisti. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Infernus malignus; ibi sedent adulteri, perjuri, falsi episcopi, falsi presbyteri, falsi monachi, ibi sedebunt usque ad iudicium Dei. Anima. O sancte Michael, quid faciemus? Angelus. Sequere me. Adhuc ostendam tibi omnia mala. Anima. O domine, quæ sunt? Angelus. Adhuc monstrabo. Vides quantas animas? Anima. O domine, unde venerunt? Angelus. Hoc est tota terra. Adhuc non est plenum, adhuc non sunt omnes. Vides illum magnum qui est ligatus catenis? Anima. Domine, video. Angelus. Ille magnus fuit Coloniensis episcopus (94). Anima. O domine, quis fuit? Angelus. Pastor fuit; non fuit pastor, sed mercennarius; ille lupus fuit. Anima. O domine, misericordiam; habebit indulgentiam? Angelus. Non. Magnus pastor fuit, sed non custodivit præcepta Domini. Anima. O Domine, quid faciemus? Angelus. Eamus; modo ostendam tibi; sequere me. Modo sede, anima, sede. Anima. O domine, quare non dimittis me? Angelus. Adhuc multa miracula demonstrabo tibi. Sequere me. Vide. Anima. O domine, quid est hoc? Angelus. Hoc sunt qui omnia bona laboraverunt, et sedent hic usque ad iudicium Dei. Anima. O domine, quare non vadunt in regnum Dei? Angelus. Anima, dico tibi. Nullus intrabit usque in iudicium Dei. Anima. O domine, quid faciemus? Angelus. Sede. Vis adhuc dicam tibi? Anima. Volo. Angelus. Dico tibi. Multi homines sunt in mundum ²⁹⁹, qui hoc non viderunt quod tu vides. Anima. O domine, quid? Angelus. Dico tibi. Multi homines sunt, qui non viderunt quod tu vides. Anima. O domine, dimitte me ire ad fratres meos, et dicam illis omnia quæ vidi. Angelus. Non nisi dominus Salvator voluerit. Dico tibi; sicut leo

VARIAE LECTIONES.

²⁹⁵ vox evanuit. ²⁹⁶ vox evanui. ²⁹⁷ vox deest. ²⁹⁸ ita c. ²⁹⁹ qd c.

NOTÆ.

(94) Evergerum innuere videtur.

rugiens, sic diabolus inter fratres tuos. Misericordia Domini super illos fuit, quando sexta ab hac nocte diabolus puerum vivum ex fratribus tuis strangulare voluit. Anima. Modo hoc verum recognosco, quia interfui. Domine, est ille liberatus? Angelus. Non, quia veram confessionem dare non vult. Multi dicunt, quia servimus Domino, sed serviunt diabolo. Omnes maculas, quidquid faciunt, demonstrant per veram confessionem. Si non faciunt, dico tibi, quia cito videbis magnum periculum. Cessent murmura magna in illo loco. Dico tibi; unus vetus est, qui non est acceptus coram Deo. Anima. O domine, quis est ille? Angelus. Tace, anima; omnia non debes scire. Anima. O domine, si dimittis me ire ad illos, dicam illis omnia. Angelus. Non debes scire omnia; multi sunt, qui nolunt tibi credere. Dominus tibi demonstrat. Anima. O domine, tantum amaverunt me. O domine, quid facient fratres mei? Sunt quatuor. O domine, dominus abbas (95) quid faciet? Angelus. Omnia bene. Vere est Israhelita, in quo dolus non est. Anima. O Domine, dominus Fredericus quid faciet? In Dei nomine dic michi. Angelus. O anima, cessa. In Dei nomine dico tibi: Omnia bona opera faciet, sed non sunt adhuc completa. Anima. O domine, de aliis fratribus dic mihi bene. Angelus. Bonum possum tibi dicere; vera confessio succurret illis. Anima. O domine quid faciet. . . . Angelus. Quare non cessas? Non dico tibi. Anima. O domine, meus sanguis ipse et caro mea quid faciet? dic mihi. Angelus. Omnia bene. Anima. Domine, quid illi duo fratres qui sugerunt Gotmundus et Balduinus. Angelus. Dico tibi, præparatæ sunt illis mansiones in inferno. Anima. O domine, dic mihi. Angelus. Dico tibi, malum fecit dominus abbas quia excommunicavit eos. Anima. Domine, dic mihi de fratribus meis. Angelus. Dico tibi, Dominus elegit duodecim apostolos, et unus ex illis diabolus fuit. In fratribus tuis summi boni et summi mali. Anima. O domine, quid faciam? Angelus. Dicam tibi. Anima. Quare ³⁰⁰ dimittis indulgentiæ medicum, ut eam ad illos et dicam illis omnia. Angelus. Non est mea licentia, sed Domini. Anima. O domine, quid facient fratres mei? Tantum amari eos. Angelus. Quid tibi possum dicere? Pastorem habent. Anima. O domine, dic mihi. Angelus. Verum dicerem tibi, sed tibi nolunt credere. Anima. O domine, bene credent. Angelus. Si unus credit, alter non credit. Qui est ex Deo credit, qui non est ex Deo non credit. Omnia sciunt tormenta, sed non intelligunt; cor eorum est clausum ³⁰¹.

† Anima. Quis est serpens? Angelus. Laici homines sunt; sed audiunt quia bonum est confidere in Domino quam confidere in homine. Anima. Quis est quod fratribus possit succurrere? Angelus. Audi, anima. Albricus serpens magnus, sicut leo rugiens circuit quærens quem

A devoret. Anima. Domine, ego non vidi eum; ubi est? Angelus. Omne quod cogitat facit. Ille dicit quia fidelis est; sed est infidelis. Anima. O domine, de antiquo quis est? Angelus. Dico tibi, quia si non emendaverit, per Dei gladium illum coram plebe cito demonstrabo in magna virtute. Anima. Ve illi! O Domine, quis est homo? Qui sunt monachi, qui non obediunt domno abbati? Angelus. Vis audire? Dominus Robertus obedit. Anima. Quid facit modo ille? Angelus. Dico tibi, quia modo est in ara ³⁰² coram Deo. Dic mihi, quid cogitas? Quare omnia quæ cogitasti, per veram confessionem non demonstrasti? Anima. Domine, malum non cogitavi. Angelus. Demonstra cogitationes tuas. Anima. Domine, mea culpa, satis cogitavi. Angelus. Quid cogitasti? veram confessionem da. Anima. Domine, mea culpa; satis cogitavi omnia mala. Angelus. Non, sed bene, si modo posses adimplere. Anima. Domine, hoc cogitavi quod Dominus locum sancti Bertini visitaret. Angelus. Dico tibi, multa ibi sunt peccata; misericordia Dei visitabit locum illum. Anima. Deo gratias, Deo gratias. Angelus. Dico tibi, multum sunt maligni spiritus in illo loco
.
.
ad Salvatorem. Anima. Ubi est Salvator?
Angelus. Modo veniet
. Domine salvator et redemptor mundi, succurre mihi misericordiam. Salvator. Quid quæris? Anima. O domine, misericordiam et indulgentiam de omnibus peccatis meis. De magistro require, respice. C Salvator. Dico tibi, quia quando ibi venit sanctus Bertinus, multi fuerunt diaboli, numquam tamen fuerunt tanti sicut modo sunt. Anima. O domine, de illo loco et omnibus fratribus qui sunt in eo. Salvator. Dico tibi, illi sunt quasi ad seculum sequendum. Anima. O domine, dimitte me ire ad illos; dicam illis ut relinquam ³⁰³ mundum. Dimitte me ire ad episcopum, dicam illi ut respiciam ³⁰⁴ locum illum. Salvator. Istud verbi secretum custodi. Anima. Dimitte me ire ad dominum abbatem; illi soli dicam. Salvator. Si aliis dixeris, morte morieris. Modo vade in pace, omnia secreta custodi.

† His ita finitis, anima ad corpus reversa, in momento nobis videntibus frater ille erectus, aliquantulum ista tamen dissimulans est loquutus. (Fol. 82'.) Acta sunt hec 15 Kal. Mai, anno dominicæ incarnationis 1011.
† (1012. Jul. 4.) Consuetudo religionis nobis exquentibus propositum sanctæ professionis in pre-titulato civitate Atrebatæ posito preciosissimi confessoris Christi Vedasti cenobio, eo ipso a præcedenti visione anno subsequenti, in mense qui Julius dicitur, die quarto, forte quempiam fratrum nostrorum gravi corporis dissolutum valetudine, aliquanto

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁰ Exciditne in fine memb. n? U. ³⁰¹ Hic spatium duarum linearum vacuum relinquitur. ³⁰² ai: a cod. ³⁰³ ita c. an relinquunt? ³⁰⁴ ita c. an respiciat?

NOTÆ.

(95) Richardus.

dierum spatio contigit infirmasse. Qui nimio ingravescente languoris sui dolore ad ipsum Kalendarum Augustarum (Aug. 4) qui pro vinculis beati Petri venerationi debetur evocationis suæ perductus est diem, cum præsentibus fratribus mentis excessu raptus, emortuo penitus exivit e corpore, locaque revisens inferni vidit multa quæ nobis coram testibus positis pro veritate confirmando, sola absente spiritu referebat lingua; et postmodum peracto pleno trium horarum spacio in se reversus, verius sic confirmabat visa præsens, ut hæc quam eo ipso teste in scio prænotavimus subtilabit paginula. Egredienti animæ missi ex officio tenebrarum principes extitere, paratique conducere, ipsis infernalibus claustris dicto citius affuere, cujus mox debitam penarum causam acturi introduxerunt in domum, quæ, sicut ex nimia caliginis et fetentis fumi densitate expressius colligi potuit, tantæ magnitudinis immensa civitas fuit. Hujus parietes et interna munitio velut muris extracta, interius undique litteris videbatur depicta, continens a principio totius mundi peccata, nisi quæ pura confessione et penitentia sunt remissa, quedam vero conculcata, ut iterentur, adhuc viventium servabat memoriam. Huc deductam animam diabolus tenens, illam horribili nimis impulsu cepit agitare, tondere, gravissimis virgarum plagis insistere, et præter hæc appositum ignis tormentum communitari, suas etiam illi improbare culpas, representans quasdam scedulas et quaterniolos, quos negligenter et absque prioris licencia proprio usu contrectavit habendas. Pluraque alia autoritate illius se retinuisse in prædicto pariete juxta signabat inscripta, quæ frater ille in confessione nunquam potuit comminisci pro vita sua. Pro quibus cum multiplicia infligerentur tormentorum flagella, consciam tantum fatebatur culpam, divinamque miserabiliter sibi rogans subvenire clementiam. Sciebat enim hoc se promereri reatus sui exigentibus culpis, ac propter hæc angelicæ præsentis auxilio se destitui, solamque relinquere. Ille vero amplius insultabat dicens, illam jure humanæ militiæ suam debere fieri, sibique servire, nec aliquo modo ab illatis posse tormentis liberari, nisi adoraret, a quo non haberet in perpetuum separari. Cui e contra anima illa immensæ Dei clementiæ recolens sacramenta, spe quadam et credulitatis confidentia confisa, sputa in faciem dabat, simul et inhonesta prout dignus est impropria imprecans, singulis illius verbis sua singula reddens, hoc ipso sermone dicebat: *Tu enim totius superbiæ et perditionis spiritus, qui decepisti Evam, tu fecisti multa mala, quæ per te humano generi sunt illata; te non adoro, quia tu es fur et latro; modo tantam potestatem habes in me, et hanc non haberes nisi tibi data fuisset desuper. Deus est fortis et potens et immensæ misericordiæ, et ipsum qui pro me passus fuit adoro. O domine Deus meus, quare me dereliquisti? Tu formasti me et creasti me; multa sunt peccata mea, Domine, mea culpa. Cui e contra diabolus responde-*

bat: Non erit ita; tu non eu confessus fuisti. Deus, ego sum. Scio enim omnia quæ fecisti, nec ulla peccati negligentia evenit fratribus tuis cui non intersim; me adora; habeo siquidem te in mea potestate, et de fratribus tuis unum. Hem! Num me ibi dudum vidisti, ubi quia et in potestate mea eras horrens præsensisti, et fratrem tuum per subitanam mortem ut eum mihi perdere deberem suffocare debui? Tu etiam hæc fecisti, quæ in pariete hoc inscripta vidisti. Sed si vis ab his tormentis liberari, me adora, quem angelum Dei esse cognovisti. Hinc anima illa in mortem usque flagris et adhibito igne jam superata dicebat: O domine Deus, misericordiam. Ardeo, Domine, mea culpa; sancte Michael, succurre mihi! et: Quare me domine dereliquisti? Multa sunt, scio, Domine, peccata mea, dominus abbas scit ea. O Deus, quam magna sunt judicia tua? O Satan, quare non dimittis me? Non te adoro; scio et ego quia tu omnia scis, sed Domini potestas est in cælo et in terra, et ipsa judicet inter me et te. Quod si tu Deus es, ubi sunt angeli tui? Ostende mihi faciem tuam. Phi! mentiris! Alterum angelum vidi; mentiris! non es angelus. Ego te recognosco; diabolus es. Scio quia angelus fuisti, sed superbia tua de cælo cecidisti. Quod ergo in vinculis tuis sum, Domini potestas est et voluntas, non tua. Et dic mihi, quis est frater meus illi quem habes? et quum totius scientiæ et memoriæ est anima terrena hac habitatione soluta. Reminiscatur enim, quia et interfuit, quod frater ille novem transactis diebus, cum expleto matutinarum officio paululum cum ceteris se reclinaret in lecto, nobis nescientibus quo infirmitatis morbo, sed cum præsentis mortis suæ periculo emissus a fratribus fuisset e lecto, et post unius horæ spaciū vix recepisset vitæ spiritum; ejus subitanæ morti eo amplius condolens, mortiferas hostis insidias exprobrabat dicens: O Satan, omnia trahis ad te. Quare decepisti illum? In hoc et tu mentiris, quia servus tuus non erit; mansuetus est multum et humilis, et magnæ erga omnes obedientiæ et pietatis, ac per hoc convertetur et vivet; et quia nullus est misericordiæ Dei finis, qui non mortem sed penitentiam desiderat peccatoris, tuus non erit, sed convertetur et vivet. O frater, cave, cave frater insidias ejus, ne decipiat te. Salvator mundi, succurre mihi. Sancte Michael, quare dereliquisti me? Pater sancte, misericordiam! Domine, ardeo, ardeo. O Satan, ut quid me tota die punis et punis? Hæc et alia plura his similia quæ propter importunitatem multipliciter lectoribus nova quæque fastidientibus minus congruum ingerere vilipendimus. Cum ejusmodi confabulatus altrinsecus infatigabili altercatione consererent anima et diabolus, consumptaque flagris cum jam pene se victam ut eum adoraret profiteretur, quam non impetus ignis ardentis et lucentis a longe ad ejus auxilium veniens cepit comparare angelum, cujus placidissimæ præsentis gratiæ resumptis viribus conviciis amplius insistebat, perfidis inimici præsumptionibus resistens et dicens: O Satan, Satan, multa

te in die Domini expectant mala, quia es humani generis perditio et perditionis causa. Modo non me tenebis, de me diutius non gaudebis, modo te non adoro; quia tu Deus sis, mentiris; nichil potestatis habes amplius in me. O sancte Michael, ubi es? O Domine, misericordiam; mea culpa, Domine; video malum meum, quia præceptis tuis non obedivi. O sancte Michael, misericordiam. Emendo, Domine, emendo; Deo promitto et sancto Petro et sancto Paulo et omnibus sanctis, omnia quidquid rogas faciam. Adjuva me, Domine, ego ardeo! Ad quem angelus: Tace, hoc est voluntas Dei; sed sequere me. Et illa: Sequor te, domine, et tecum paratus sum in mortem usque ire. Sed quid, dic mihi, domine, ille frater meus faciet, de quo dixit mihi diabolus, quod decepisset illum? O sancte Michael, indulgentiam, misericordiam, domine, de eo, dimitte me pergere ad fratres meos; emendabunt se! Dic mihi, domine. Possum ad illum loqui: bene omnia. Mox recepto in corpore spiritu resedit, vocatoque ex nomine illo qui præsens ibi aderat fratre, dixit: Cave fiat, ne decipiat te diabolus quia per ipsum fuit tibi proxima ab angelo spiritus remanente emortuo corpore sicut prius; et dixit: O sancte Michael, fui ad illum fratres omnes vidi. Ad quem angelus: Sequere me. Et illa: Sequor te, domine. His dictis tenebrarum to abinde procedentes duce angelo, rursus in aliam introductus est domum, quæ quia lucis ac serenissim pl C nimium renitebat, ejus pulcritudine miratus nec satis expleri nec pro voto petuit saciari, sed du pon stupendo ac tremendo prospiciens intellexit cujus esset officium, et ad quid locus ille lucis potuisset haberi. Videbat namque in ea parietum superficie conscripta totius humani generis bona opera, sed et quodcumque usibus humanis in quibuslibet est creaturis utile, quod elemosinarum munera pauperibus Christi potest expendi pro animarum salute, quodque quasi substantiali edicens materia mihi videbatur expressum, equos scilicet et jumenta, asinos ovesque et diversa diversorum animalium, aurum quoque, argentum, vestes perpluraque preciosa ejus generis munera, peregrinorum hospitia, pauperum lectisternia, ceteraque gratis impensa pro Christi nomine beneficia, straminis ac feni manipulos, vetustos etiam socios, et virides olerum plantas, desuper quasi filo suspensas, nec non potum aquæ frigidæ de quo Dominus ipse testatur fideles suos in æterna vita mercedem non perdere. Ceterum quia longum est edicere omnia, hec et plura alia Christo in membris suis collata sanctarum elemosinarum vidit donaria, quarum pro æternæ vitæ retributione in conspectu Dei solum servatur in memoria, ut major scilicet Dei populo futuro et præsentem daretur fiducia, nullius sui Ecce minimi Deum immemorem esse beneficii si in honore laudis ejus et gloria quilibet optulerit vir-

tatum mater caritas sancta. Viso hoc interea sanctæ memoriæ miraculo, placida præmonitione ammonitus ab angelo, alio secesserunt in loco; ac post paululum progressi: Vide, inquit angelus, o anima, ea quæ miseratione Dei tibi largiuntur, ut videas inferni tormenta, que licet sint humano generi incredibilia, sciant tamen ita sibi esse prædicta per evangelii sacramenta. Et ille: Video, domine, quia multa sunt peccata et mala. Sed remitte in aliquantulum, quia multa sum passus. Diabolus enim non minimum me flagellavit. Et angelus: Anima, vis sedere? Sede. At ille tanta tamque inaudita præsentium tormentorum magnitudine perterritus, propter nimios ejusmodi mirabilis et innumerabilis populi dolores et luctus quodam compassionis præmovebatur affectu, commemorans intra se illius judicii diem, quanta is tunc iudice veniente cumulabit supplicia, quos tanta ab ipso ferme mundi exordio adhuc videt possidere tormenta, et clamabat: Quid o miseri, miseri, cum supervenerit districti et novissimi judicii Dei inrecoverabilis hora et impenitens dies illa? Dies iræ, dies illa calamitatis et miseriæ, dies magna et amara valde!

«Erat nimirum tanti per immensum spacii locus ipse penarum, tantaque confusio et immemorabilis frequentia lugentium populorum, quantum non est neque continet cujusvis imperii regnum; sed nec totum his putavit conferri cum homine mundum. Ubi plurimis distinctis tormentorum generibus, adstantes sibi ex legione sua singuli ministri sic suis principiabantur ordinibus, ut pars quedam tenebris cum fetore suo tenerentur horrentibus, altera piceis flammis obnoxiiis condebatur hominibus, alia vero puris ignibus, et alia frigore et quasi hiemalibus pruinis cruciandis augebatur peccatoribus. Sic pro meritis cuique pena a suis parabatur apparitoribus, et ejus rursus alia pars quasi quibusdam extractis mansionibus refrigerandis inutili minabatur animabus. Preter hec indeficientia vermium et flammarum eternæque mortis incendia ignis e contiguo maximus non lignis materialibus sed crebris adhuc viventium culpis conficiebatur et cotidianis offensionibus. Quo viso non satis sui fisis periculo, audivit ab angelo: Veni et vide. Et ille: Video, domine, quia malum est; omnia video et mala hic omnia. Sed dic mihi, domine, quid est hoc aut quid significat. Cui cum dixisset, quod Frandrensi comiti Balduino pararetur et esset, ejus subito admirans non imparem regii cultus personam, denominatam etiam cum divitiis et humana felicitate potentiam, si tantus vir post transitorios honores et gloriam infelicem ejusmodi sortiretur penam, et exitialem debitæ mortis miseriam, hac verborum voce clamabat: O domine, quia mala habet facta? Et angelus: Quia malum fecit, malum recipiet. Item ille: Domine, si dimittis me, ego pronuntiabo illi ut convertatur et vivat. Sancte Michael, misericordiam de illo; Dominus non despicit peccatores. Scio et credo quia ipse dixit: Nolo mortem pecca-

toris sed ut m. o. et vivat. Ac per hoc, domine, dimitte me; veniam ad illum, et dicam ut se recognoscat et penitentiam agat. Cui angelus: Nihil proderit, quia non credit. At ille: Etiam, domine; aurum et argentum habet multum; possibilia etiam multa in terra; bene posset emendare. Et angelus: Dico tibi, sua non sunt, sed diaboli. Sed, anima, sequere me; veni et vide. Erat siquidem adjacentibus miræ magnitudinis spaciis diffusum per immensum quasi frigidissimæ aquæ stagnum, cujus congelascentibus undis per exurgentes cum fetore pruinas mortiferos celos usque videbatur eructare vapores. Continebat namque per innumeros ordines loci hujus supplicium muliebrem sexum, solum scilicet meretricum conventum, quæ per incontinentiam propriæ carnis adulterando, humanæ naturæ modum excedentes, siti mercatoris non pertimuerunt corrumpere leges et jura. Harum mamillas, anteriora quoque et posteriora perhorrentia multi generis monstra et cohabitantium maxima multitudo serpentium acceperant devoranda. Quibus visu percursis, præmissis angeli verbis respondit dicens: Sequor te dominum, et video quia tormenta sunt magna. Sed dic mihi, quæ sunt illa insidentium agmina, vel quod fuit peccatum eorum? Hæ sunt meretrices quas vides, quarum mamillas tortines³⁰⁵ lacerant serpentes, quia peccaverunt per carnem et adulteria adulteraverunt magna. At ille: Ve vobis, o mulieres, ut quid nascendo in hanc vitam venistis? Domine, sedebunt hic usque ad judicium? Angelus: Dico tibi. Remissius erit illis in die judicii. Cui rursus: Veni, sequere me, et his quæ tibi monstrabuntur, diligentius intende. Et ille: Domine, quo vis sequor te. Ac post paululum progressi: Sede hic, inquit angelus, quia adhuc et alia multa videbis. Inibi vero consistens patrem cujusdam fratris nostri³⁰⁶, quem prima visio manifestavit, adhuc in ignis tormento positum vidit. De quo ad angelum dixit: Dixi, domine, amicis suis, et pronunciaui quod insolubilibus inferni sic puniretur suppliciis, sed non crediderunt verbis meis. Ubi etiam, appositis juxta sententiam suam suppliciis, torrentibus flammis quedam involvebatur persona cujusvis honoris ut videbatur digna, quæ demonum quibusdam potestatibus tradita, majora semper cogebatur subire supplicia. Cujus cum causam cum angelo ageret, et quis

A tulo, quantam quis putaret toto non posse contineri mundo; quorum omnium penalem condolens finem, et quandam aliquatenus illis in adventu judicis sperans remissionem, dicebat: Sancte Michael, quid facient peccatores vel quando veniet judicium Dei? Angelus: Anima, tace; veni, sequere me, et vide quæ ostensurus sum tibi. Exeuntes vero inferni stationes et penarum loca ex adverso deorsum, totius pacis lucis et quietis accomodum præminentis montis superabant verticem ipsum, ubi per amerrima circumquaque spacia pro unius cujusque merito in eternam requiem mansura edificabatur mansio. A quo cum placidissimo verborum alloquio seiscitaretur, quid hoc esset, vel quibus illæ tantæ magnificentiae construerentur mansiones, respondit: Anima, num hic dudum fuisti, et non te recognoscis? Scientiam non habes; hæ sunt fratrum tuorum mansiones, quas olim tibi juxta cujusque meritum denominavi. Et ille: Domine, si omnes habemus mansiones? Angelus: Habetis juxta opera vestra. Et ille: Domine, adhuc innotesce mihi de fratribus meis. Angelus: Dico tibi; omnia vis scire, sed non potes. Verum sequere me. Veni, ostendam tibi quod oculus non vidit, et auris non audivit et in cor hominis non ascendit (I Cor. II, 9). Ac proinde paululum eminentioribus spaciis superatis, inter eminentia ejusmodi lucis et claritatis constiterunt fastigia; ubi quoddam quasi ex auro purissimo solidum in modum parvissimæ camere præfulgebat domicilium, radiis perfusum circumactumque flammantibus, quod nonnumquam ad cujuslibet omnino divinae potentiae speculam mundo imitabatur globum. Viso hoc divinae transformationis præstigio instabat angeli quid hoc esset cognoscere responso. Cui angelus: Istud, o anima, quod vides, est secretissimum quoddam celestium mysteriorum secretum. Signatum solvit verborum Dei signaculum, et propius accedens, ostiolum in eo visus est aperire, cum quo tantus odor exivit et liliorum rosarumque flagrantia (97), ut preciosissimas omnium aromatur species vinceret et genera. Hujus inestimabilis celestis visionis et pacis desiderio, et inestimabili perennis letitiæ gaudio multo magis anima illa exestuans perfrui, dicebat: Domine sancte Michael, quam multa hic totius felicitatis bona! quam mira est inexpertis suavitas ista! Cui angelus: Accede, anima; sequere me, veni et vide et lege. Quibus ille intentus dicebat: Domine, non possum legere. Item angelus: Vide, anima, et lege. Et ille: Non possum, domine, nisi dixeris. Adhibitaque paululum perspicaciori oculorum lumine, præ nimia qua admodum resplendebant claritate vix ea quæ hoc modo continebantur inscripta, ita legere poterat: Veniet, veniet dies Domini, sicut fur

VARIAE LECTIONES.

³⁰⁵ tortiles? ³⁰⁶ superscript. c.

NOTÆ.

(96) Fortasse Sciberus? Cf. Gesta epp. Camerac. I, c. 121, SS. VII, p. 454.

(97) I. q. fragrantia.

cito. Et dicebat: *Quid, domine, quid facient tunc peccatores? Vel quot restant anni, ut astare debeat novus orbis venturo universorum judici?* Et angelus: *Anima, lege sequentia et cognosce cunctis intuentibus miranda.* At illa litteras quæ numeros exprimunt videns, sed ex eis numerum redigere non valens, tamen quia modicum tempus ad id usque instaret intendebat dicens: *Etiam, domine, pauci sunt.* Et angelus: *Dico tibi, non est amplius; sed hodie revelatum est tibi quam in brevi sit hujus seculi finis, de quo non ulli creaturæ, non angelis, sed solius est scire Dei patris. Sed, anima, veni, sequere me.* Et Exinde procedentes, angelo illam tenente et præduce, venerunt ad sanctum Petrum, ejusque potestati illam angelus tradidit et recessit. Qui vinculis eam alligans, et exigens debitum cujusdam voti quod pro reddita sanitate in ejusdem festivitatis anniversario illi dudum devovit et non reddidit, in loco ejusmodi tormentis sic habilem ut puniretur ligavit. Hoc equidem multi ejusdem loci incolæ cujus et hic frater olim canonicus fuit noverunt, quod biennio transacto, cum apud semetipsum de salute sua sollicitus et vita, multa anxius ageret quomodo mundum exiret et se soli Deo victurus alligaret: hac voluntate permotus virum Dei in loco eodem adiit, vota conferre non distulit, petens ejus consilio, conscio et teste coram Deo se lancam non indui, carnibus non vesci, et ab illicitis mundi desideriis peritus abstinere, idque beati Petri testimonio firmari; cujus memoriæ et venerationi præsens dies ille præsto eret agi. Quod et factum in præsentibus quidem est, sed postmodum juventute illiciente et illecebris revocatus, pactum illud totum abnegavit. Sed non illum adhuc divina misericordia dereliquit. Iterum remeante beati Petri festivitate in maxima desperatione vitæ debilitatus est infirmitate. Sed rursus beato Petro quod limina ejus visitaret votum faciens, recuperatus est sanitati, et hoc iterum non implevit, præventus scilicet Dei miseratione, quæ hunc ad monasticæ vitæ perduxit perfectionem, suarum ob hujusmodi conscientiam veritatem culparum non inmemor, voces attollens in fletibus, et sperans quomodocumque sibi commodum fore si emendationem promitteret, clamabat: *O sancte Petre, mea culpa coram te de peccatis meis; emendo, domine; sancte Petre, misericordiam; domine, emendo! Nulli hominum de promissione et salute credo nisi soli Domino; Domine, emendo; et o sancte Michael, quare me dereliquisti? Pastor bone, sancte Petre, non diutius possum malum hoc sustinere. Sancte Petre, scio quia mala fuit cogitatio mea; tamen dixi et confessus sum omnia domno abbati.*

« Hoc dicto, operante divina virtute et gratia de novo spiritus ad corpus rediit, nobisque videntibus in eum viventis hominis vultus resedit, ac mox vocans fratres quos viderat esse presentes, colloquens ait: *Dilectissimi fratres mei et domini, miseremini mei; orate pro me, quia beato Petro sanctus Michael me tradidit, et is solo me relicto in loco sicut cernitis*

A tormentis et vinculis religavit. Cum mox fratres missarum sacramenta exhibentes, spiritu redeunte a corpore, suo auxilio missum eminus vidit venire angelum et clamans dixit: O sancte Michael veni domine, veni, testis esto mihi, adjutorium tuum volo ad sanctum Petrum; et quare me, domine, dereliquisti? Cui angelus: Voluntas Domini fuit. Veni, eamus ad sanctum Petrum. At ille videns eum, multiples ingeminabat preces dicens: O sancte Petre, misericordiam. Si dimittis me, domine, stabilitatem facio tibi, et promitto tibi, per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quia penitentiam agens requiro præsentia corporis tui domum. Angelus: Si emendare dabis? Vis enim dare? Et ille: Volo, domine, volo. Angelus: Et in hoc quod promisisti sancto Petro? Cui ille: Domine, non fuit potestas mea, sed voluntas domni abbatis. Et si emendare non possum, veniam hic iterum, debitum luiturus supplicium, et ecce tibi juro per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sic me omnia completurum. Hoc ita expleto, educens illam angelus ait: Anima, vade in pace.

« *His ita finitis, cum eodem verbo affuit, et sicut eo ignorante scripseramus, ita hec eadem eo ipso postmodum referente scriptis firmavimus. Amen.* »

(Fol. 84.) Anno quoque eodem, id est ab inc. Dom. 1011, regiminis autem ejus a. 7. Henricus anno regni sui 9 a Benedicto papa in imperatorem promotus est. [ROD. GLAB. III prolog.] Et cum jam Langobardorum instabilitas Arduinum quendam sibi regem constituisset, tandem non sine magna suorum cede subdidere se ei, et sic Henricus Papiam veniens, ab eis miri operis palatium sibi construi fecit. Hic etiam fecit civitatem Bavebergensem, et ecclesiam a Benedicto papa dedicari optinuit, ejusque auctoritate episcopum ibi constituit. Erat enim vere catholicus, et religionis amator præcipuus. Adherebat moralibus seniorum consiliis, quorum puritate et nitore florebat Lotharingia, illuminabatur Saxonia, dirigebatur Suevia et Alemannia. Quamobrem sub ejus imperio salus fuit mundo et gloria. Inter quos habebat gratissimos Odilonem Cluniacensis æcclesiæ patrem piissimum, Willelmum Divionensis æcclesiæ rectorem strenuum, religione præstantissimum, qui etsi non erant de regno ejus, tamen in amicitiiis ei jungebantur, et eorum orationibus regni negocia in pace tractabantur. Nec deerat familiaritati ejus Pandulfus Agaunensis, vir vita, moribus, religione, sanctitate celeberrimus, cum cum faceret commendabilem regi et optimatibus fama virtutis ejus. At vero de regno ejus fere quotquot erant pontifices et primi æcclesiarum, tot ei erant incitamenta virtutum, cum ipse eisdem munitur, et ipsi vice versa ejus auctoritate ab illicitis reprimerentur et ad perfectiora provocarentur. Inter quos hunc patrem nostrum habebat karissimum, inter præcipuos egregium, pietate prædicabilem, religione commendabilem; quem tanta Deus donaverat omnium gratia, ut a plerisque pro involita sibi benignitate vitæque et sermonis acceptione et non

affecta elegantia sed impensa gratia hoc vocaretur A agnomine, videlicet Richardus Gratia Dei, sicut et sanctus Odilo ab ingenita pietate Pius, et Willelmus a rigore ferventioris propositi Supra regula dictus est. Erat et in regalibus negociis pertractandis et disponendis consodalis ejus domnus Ermenfridus Viridunensis æcclesiæ canonicus, cujus vita actuum luce satis se ipsa commendat. Felicia tunc tempora Viridunensis æcclesiæ, tantis sub Heimone episcopo insignitæ personis, ut usque in hodiernum diem actuum illorum claritate resplendeat, quæ etiam tanta sit, ut nulla vetustate obliterari valeat. Sub eo enim Amicus præpositus æcclesiam sanctæ Crucis construxit, Dudo præpositus æcclesiam sancti Laurentii, Ermenfridus præfectus æcclesiam sanctæ Mariæ Magdalensæ, et in ea canonicorum turmam B aggregavit, quibus victum ex regali largitione et procerum traditione sufficienter providit; et venerabilis Richardus monasterium sanctorum Petri et Pauli et beati Vitoni confessoris a fundamentis erectum tanta in posterum possessionum et religionis dote ditavit, tanta reliquas æcclesias claritate dotavit, ut merito pater urbis, lux patriæ, decus æcclesiæ debeat nominari. Vita enim ejus mirabilis vitam multorum mirabilem reddidit; conversatio ejus spectabilis plures alios spectabiles bonis operibus instituit.

16. Sed nec ipse domnus Heimo a bonis operibus vacantem animum præbuit, quin potius æcclesiam sancti Johannis in prospectu civitatis sitam, in qua C sancti confessores Maurus, Salvinus, Arator quiescunt, melioratam restauravit, et in ea congregationem sanctimonialium sub dispositione patris Richardi regulariter viventium instituit, et matrem eis consilio ejusdem providit Adelbergam fidelem Christi famulam, quæ cognominabatur Ava, cujus memoria est æterna. Hæc enim, velut apis prudentissima, patris sui formam imitata, cum ob zeli boni devotionem et fidei magnanimitatem servorum Dei lustraret cœnobium, ut ad eorum imitationem emularetur karismata meliora, Cluniacum ivit, et viro Dei beato Odiloni advenisse nunciata, cujus animum ipsa possidebat pietas, cum grandi affectu suscepta est. Ubi quanquam usus æcclesiæ esset, et pro lege haberetur, ut claustra monasterii non calcaret pes muliebris, ipsa pro sua religione et patris Richardi cum sancto Odilone indivisa dualitate non solum claustrum intravit, verum etiam capituli societatem indepta, et Dominico die ad processionem cum fratribus suscepta est, quod usque hodie in eodem monasterio permanet memoriale. Egit hoc beati Odilonis erga filium carissimum et confratrem devotissimum affectus propensior, dilectio profusior, caritas de illo fonte emanans, de quo tantæ nobis perfectionis alveus dirivatus est, idem videlicet pater noster, qui nobis a beato eodem donatus est. Sed nec erga locum qui præerat domni Heimonis defuit libe-

ralitas, verum Masmelli pontem eidem contulit, mercatumque in suburbio qui eidem cœnobio adjacet habendam constituit, et murum in circuitu monasterii ex suo construi fecit. (Fol. 84.) Exactisque in episcopatu 36 annis, obiit 2 Kal. Maii, anno inc. Dom. 1024 et sepultus est in æcclesia quam ipse construxit (*Gesta Virid.*). Et successit in episcopatu Rambertus, qui sæpefatum patrem non minori affectu coluit, immo devotionem a prædecessoribus initiatam et ad se usque derivatam pia bonæ voluntatis affectione auxit, provexit et sustulit. Verum non ab re videtur, si cum ejus familiares, et regni gloriam, quæ sub ipso erat, miramur, etiam quis imperatoris vitæ exitus fuerit intueamur. [ROD. GLAB. III, 1.] Tempore itaque ejus rex Ungrorum cum gente sua Christianus factus est. Cui etiam Stephano in baptismo dicto germanam suam uxorem dedit, et ipse anno sequenti infirmitate ingravescente, quia erat absque filiis, videns quia ad regni fastigium plurimi duces et comites aspirabant, elegit Conradum aliquando sibi suspectum, sed strenuum, qui Cono dicebatur, et sic cum gloria obiit monarches cesar augustus 3 Idus Julii, eo videlicet anno quo superius annotatum est episcopum Heimonem obiisse. At vero Stephanus Ungrorum rex, imminente vocationis suæ tempore ad cœlestia evocatus, nunc in æcclesia qua requiescit humatus, miraculis claret egregius. Regnavit autem Henricus a. 24, m. 6, et Conradus successit Othonis III. filius ³⁰⁷, qui accepit uxorem Gislam, Rodulfi regis Burgundiæ sororem, Conradi et Mathildis filiam, de qua genuit tertium Henricum, qui venerabilem Richardum abbatem inter primos palatii habuit. [IBID. III, 2.] Quo in tempore rebellaverunt contra Robertum Francorum regem Odo, Tebaldi fallacis filius, et Willelmus, Henrici ducis privignus, favente ei Brunone Linguonensi episcopo, cujus in matrimonio habebat sororem, et Landrico Nivernensi comite. Rainaldus vero comes præfati Willelmi filius sororem Richardi Normannorum ducis Adhelleidam duxit uxorem. Qui videlicet Willelmus, licet advena, intantum convaluit divitiis et milicia, ut non inveniretur ei secundus in patria. Cui tamen plurimum restitit Hugo Autissiodorensis, qui abdicomes dictus est, cujus cognatam Constantiam D Robertus habebat uxorem.

[IBID. IV, 1.] 17. Igitur post Benedictum papam a. 1023 frater ejus Johannes largitione pecuniæ ex laicali ordine neophytus ordinatus est. A quo cum requisisset Constantinopolitanus antistes, ut sua æcclesia sicut et Romana universalis diceretur, et donis cum Romanosque qui curiæ præerant innumeris flecteret, ita ut clanculo temptarent concedere quod rogabatur, omnis ob hoc vehementissime commota est Italia. Sed Galliarum episcopi et abbates his obviare conati sunt, quidam in persona sua, quidam vero litteris missis sedem apostolicam visitantes, et tantum obprobrium et dedecus auctorita-

VARIE LECTIONES

³⁰⁷ O. III. f. in margine addita.

tibus ad medium prolatis, quibus contradicere fas non esset, a Romana æcclesia propulsantes. Nec defuit in his patris Richardi autentica præsentia : iam omnino satagit ut Constantinopolitanea præsumptio confutata conquiesceret, filium se Romanæ æcclesiæ, dum matris honori providebat, ostendens. [Ibid.] Inter alios quoque Willelmus abbas eximius epistolam papæ misit corpore brevem, sed materia ingentem et sermone locupletem, quam hic inserere non piguit :

Gratia Dei et reverentia beati Petri sedi in orbe terrarum excellentissimæ indepto papæ Johanni Willelmus ³⁰⁸ crucis Christi servus sedem iudicii cum apostolis et coronam regni. Magistri gentium dictis instruimur, seniore non increpandum. Isdem tamen alias dicit : *Factus sum insipiens, vos me cogistis.* Idcirco igitur filiationis diligentia hortamur communem vestram paternitatem, ut in uno imitmini cogitationes hominum pervidentem dominum Salvatorem, ut dicatis ad aliquem vobis, unanimem, quemadmodum et ipse Petro : *Quid dicunt homines de me ?* Si vero responsum ejus ex fide fuerit, animadvertite qualiter sonuerit. Si clare, custodite ne obfussetur. Si vero obscure, lux mundi oranda est, qualiter ita fulgeatis, ut universis in gremio æcclesiæ constitutis ad viam mandatorum Dei gradiendam lumen præbeatis. Sed est fama rei, quæ nuper apud vos accidit, de qua quis audiens si non scandalizatur, noverit se longe ab amore superno disparari. Quoniam licet potestas Romani imperii, quæ olim in orbe terrarum monarches viguit, nunc per diversa terrarum loca innumeris regatur sceptris, ligandi solvendique in cælo et in terra potestas incumbit magisterio Petri. Atque idcirco ista diximus, ut animadvertatis non aliter Grecos quam cenodoxia hoc quod audivimus apud vos requirere, impetrasse. De cetero quoque optamus, ut universalem decet antistitem, vos acrius in correptione et disciplina sanctæ et apostolicæ æcclesiæ vigere, æternæque et feliciter in Christo valere.

(Fol. 85.) Sic confutata Grecorum præsumptio est. Eodem anno, qui erat ab inc. Dom. 1024, jussu et obœdientia patris Richardi, Leduinus, de quo supra retulimus, prælatus est abbatix sancti Vedasti.

Anno quoque 1027 obiit Fulbertus Carnotensis episcopus, indictione 7; qui quanto amore hunc patrem nostrum dilexerit, experimentis per pluribus patet.

(Fol. 84.) Tunc temporis contigit innoti ossa hominis de loco abjectissimo a quodam mangone collecta et feretro imposita (fol. 85), in monasterio sanctæ Mariæ apud Seusiam sub nomine Justi martyris a Mainfredo marchione fuisse reposita. [Ibid. iv, 5.] Sed licet religiosus id vanissimum et stultissimum fuisse multis et probatis documentis demon-

stratum sit, vulgus tamen injustum pro Justo venerans in suo permansit errore ³⁰⁹.

(Fol. 85.) 18. Jam autem eidem patri Gratix Dei prælationis sarcina gravis videbatur, jam ad anteriora progredi, liberiusque divinæ contemplationi inherere juvabat, quia jam in ejus corde mundus aruerat. Et quia quosdam, qui Jherosolymam ierant, beate in Christo occubuisse constabat, inter quos quoque quendam ex Augustudunensi territorio sanum et vegetum nullaque mortis signa habentem, in loco ubi novissime steterunt pedes Domini cum orasset, et se a Domino suscipi in pace postulasset, modico dolore mox tactum, domi relatum, moxque relatum eodem in loco quo oraverat, spiritum Deo reddidisse, certa fama vulgaverat : tactus et ipse sancto simili bonæ devotionis desiderio, sepulcrum Domini invisere gestiens, quæsit a principe et pontificibus regni primoribus et vicinis fidelibus et vix optenta licentia, destinavit primo filiis providere et eorum in omnibus curam agere, ut posset cum bona omnium affectione peregrinationis officia sancta suscipere. Itaque Cluniacum ivit, et sicut usque hodie in eodem cœnobio manet memoriale, patrem piissimum sanctum Odilonem Viridunum secum deduxit, quem plurimis diebus secum retinens, omnem ei monasterii habitudinem, mores et vitam habitantium ostendit, iudicio ejus et tuitioni singula contradens, et ad ejus arbitrium universa corrigens et confirmans. Gavisus est autem in Domino sanctus Odilo, quia per eos quos sibi filios fecerat et loco remiserat, fructus boni odoris carpebat. (Fol. 86.) Ubi vero voluntati illorum satisfacisse se credidit, valedicens omnibus, filium Deo commendans, Cluniacum rediit, et de profectu æcclesiæ illius gaudium filiis et fratribus Cluniacensibus exhibuit. Referunt adhuc moderni, qui audierunt a patribus, quia quotiens ab istis partibus regrediebatur, adeo se gratiosum de bonis, quæ in patre nostro et filiis gratulabatur, exhibebat, adeo eos commendabiles reddebat, ut gratum haberet qui videbat. Igitur paratis necessariis sumptibus, dispositis viæ comitibus, commissa Deo filiorum cura, benedictione pontificis et vicinorum præsulum, optimatum quoque et omnium omnino postulata et accepta, venerabilis pater Richardus Gratia Dei egressus est cum Madelveo novus peregrinus in cordis lætitia. Prosequutus est eum totus populus cum lacrimis et rugitu cordis, dolens quod destitueretur ejus præsentia, quem suæ salutis præsulem vitæque tutorem credebat. Quos vir Dei benigne consolans, ut reverterentur admonuit, dans in mandatis, Deum tota virtute diligere, proximum venerari, inimicos diligere, caritatem amare, hospitalitatem sectari, elemosinis intendere, et pro se sibi que comitantibus Deum propensius exorare. Sic salutatis omnibus, resalutatus a cunctis, dimissus est

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁸ W. c. ³⁰⁹ Abhinc ordinem immutatum Hugo in margine littera adjecta indicavit et hac nota : Secundum determinationem et ordinem litterarum tu quoque serva legendi ordinem et capitulorum.

optatæ viæ cum gratia, omnibus orantibus, et elata in excelsum voce clamantibus, ut prosperaretur a Deo via ejus. Expensas autem viæ Richardus comes Normannorum omnes ei attribuit. Erat enim in elemosinis largus, caritate diffusus, honestate præclarus. Supersunt adhuc in Britannica insula et Normannia nobiles et probati viri, qui viderunt hunc patrem nostrum Gratia Dei, et noverint quanto ab eodem comite diligebatur affectu. A quibus nos etiam ista audivimus, qui et referre soliti sunt, quia sic sibi individua dilectione adhererant, ut putares unam animam duobus inesse corporibus.

19. Optabili ergo peregrinatione suscepta, vir Domini Richardus septingentos peregrinos secum duxit (98), quibus ex propriis subsidia victus sufficienter administravit. Erant etiam in comitatu ejus quamplures alii, inter quos erant duo ab urbe Bajocensium, pater et filius, Hubertus et Gauzfredus, qui ita comitatu ejus adhererunt. Erat idem Hubertus diutino languore depressus, ita ut per annum integrum nec lecto surgere nec in latus aliud absque suffragantis amminiculo se posset deflectere. Huic una dierum in cubiculo, quo jacebat, angelus in columbæ species apparens: *Vade, inquit, para necessaria, et perge Jherusalem, quia Dominus jubet.* Cui cum ille respondisset: *Quid faciam, quia nequeo surgere?* ille iterato: *Para, inquit, necessaria, et vade, quia Dominus vult.* Adquievit homo, et mane facto fratres et propinquos advocans, voluntatem Domini aperuit, suam quoque voluntatem in id esse ut obediret patefecit. Illi admirantes, et pro infirmitate quam videbant voluntati ejus contraire conantes, cum avertere hominem a recta intentione molirentur, impossibile esse pronuntiabant quod dicebatur; cum ille filium Gauzfredum assistentem videns: *Vade, ait, præpara expensas et quæ sunt tanto itineri necessaria, quia et ego ibo, et tu mecum, Dei cooperante clementia.* Adquievit filius, et paratis quod citius potuit tanto itineri necessariis, patrem de profectione admonuit. Ille propinquorum et vicinorum surgens amminiculo, pontem ante monasterium sanctæ Mariæ Magdalænæ in eadem Bajocensium civitate situm, quod erat vicinum domui suæ, a quatuor hinc et inde sustentatus transiit, et mox ut equo impositus est, sanus factus et incolomis, viæ se credidit, et comitante divina gratia Verdunum veniens, cum audiret et videret profectionem viri Dei tota urbe accelerari, sustinuit, et comitatu ejus adherens, orationibus ejus se cum filio commisit, quos vir Dei familiarissimos habuit. Profecti igitur per Illyricum, venerunt ad deserta. Quæ cum jam fere pertransissent, die quadam fontem eminens conspicati clarissimum et perlucidum, descenderunt pater Ricardus cum sociis ut acciperent gentaculum. Turbis quoque circa fontem discumbentibus, venerabilis pater loco competenti pro tempore resedit, et

A accito famulo ut de fonte sibi afferret, cujus perucida claritate delectatus erat, admonuit. Ille vadens, ex aqua fontis vase inpleto, viro Dei propinavit. Sed ut vas ori admovit, aquam in vinum Dominus mirabili virtute convertit, et sic qui aquam desideraverat, vinum accepit. Stupefactus a famulo requirit, ubi vinum acceperit, et evacuato vase, iterato cum pro aqua fontis remisit. (Fol. 86'). Ille admiratus, cunctis cernentibus aquam hausit de fonte, et viro Dei propinavit. Sed iterum divinitate propicia aqua fontis in vinum conversa est. Quod vir Dei agnoscens, Deo gratias egit, et bibit, cunctis quoque ex eodem vino in eodem vase propinavit. Quid plura? Biberunt omnes, et virtutis Domino benedixerunt, qui facit mirabilia solus (*Psal. LXXI, 18*), B cujus regnum regnum est æternum (*Dan. VII, 27*), et potestas ejus potestas eterna, quæ non auferetur (*Ibid., 14*). Biberunt, inquam, omnes de vino illo, et vicum imminutum non est; quia cum omnes bibissent, solus ille scyphus abundanter cunctis adfuit, et postmodum patri Richardo non defuit. Et qui vidit, testimonium perhibuit, prædictus scilicet Humbertus et filius ejus Gauzfredus; et scimus quia verum est testimonium eorum, quia ipsi ex eo biberunt, cum sederent ea hora prope latus hominis Dei; et præterea virtutis hujus tot sunt testes, quot erant viæ comites, quia nullus in comitatu illo inventus est, cui non vir Dei ex hoc vino virtutis propinasset. Est adhuc in Bajocensi urbe quasi novum hoc miraculum, et patres qui viderunt narraverunt, ea filiis suis, et filii filiorum filiis, ut cognoscat generatio altera. Nos quoque hoc a Gauzfredi filio Gozelino nomine, viro probato et honesto, nunc Divionensis ecclesiæ monacho, audivimus, qui jam eo tempore natus et adultus, a patre et ab avo hoc audivit, et didicit ab illis formam orandi, quam instituit simpliciores et idiotas e sæculo ad se confugientes pater Richardus in ingressu æcclesiarum dicere, in hanc formam: *Adoremus Deum, sanctam Trinitatem. deprecemur sanctos ejus qui pro Deo appellantur, ut ipsi deprecentur Deum, ut det nobis pacem et sanitatem, peccatoribus veram penitentiam, discordantibus veram concordiam, vivis pacem, defunctis requiem.* Hæc orandi forma in omnibus monasteriis suis laycis tradebatur. D

20. Erat autem viro Dei familiare mane surgere, laudes Deo dicere, iter accelerare, atque consuetum Domino in via pensum reddere, et sic hora fractionis panis imminente, missarum solempnia agere, quocumque esset, et expletis misteriis ad frangendum panem discumbere, ne gravarentur fratres labore itineris et continuatione jejuniæ (*Vita Simeonis 10*). Venit ergo Antiochiam, ubi cum eum itineris necessitas aliquot diebus remorari coegisset, vir Dei Symeon, qui nunc Trevirensis æcclesiam cor-

NOTÆ.

(98) Ademari Hist. III, 65. Vita Richardi, 17.

pore et virtutibus adornat (99), et amicitis ei junctus est, et fratribus qui erant cum eo, adoptans sibi illum in patrem (100). In quo beati Simeonis factum intueri libet, quia idem vir Dei non ejus se crederet magisterio, non committeret patrocinio, nisi divina pietas, quæ eum a seculi actibus alienum reddiderat, cordi ejus revelasset dignum illum esse qui subditis præesse et prodesse posset. Mittebatur autem isdem beatus Symeon a fratribus monasterii montis Syon pro elemosina, quæ de terra Richardi comitis Normanniæ monasterio eidem debebatur; et quamquam nosset spiritu sibi revelante multa se adversa passurum, tamen pater Richardus discretionis oculis hinc inde manitus consilium dedit, ut ceptis insisteret, obædientiam impleret, usquequorem probaret eventus. Flentem itaque et tristem eum a se dimisit, utrimque pedibus manibus et genibus exosculatis, quia erat in eis gratia Spiritus sancti. Hæc est enim sanctorum delectatio, diligere alterutrum, quia et Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet (*I Joan. iv, 16*). Caritatem autem aquæ multæ non poterunt extinguere, nec flumina obruent illam (*Cant. viii, 7*). Probatus igitur Domini servus viam carpens, et viæ ducem Christum collaudans, terram Sarracenorum ingressus est. Et cum appropinquaret civitatibus eorum, prædicabat omnibus Christum Jesum, in domino Deo suo confisus, quia non erat in spiritu ejus dolus. Jam vero ubi ad urbem venisset, ante murum urbis psallebat Salvatori suo, et missarum solemnia ibidem celebrabat, paganis desuper saxa jacentibus, ut capiti ejus illiderent; qui sic urbi appropriaverat, ut tabula altaris hereret muro. Et cum multa desuper saxa ab eisdem aspicientibus et illudentibus jacerentur, ita a Christo protegebatur, ut non altare, non tabula altaris, non postremo illud quicquid est quod altari imponitur, non ipse denique qui altari astabat intrepidus, a lapidibus tangeretur, cum tantus esset multotiens in circuitu altaris agger lapidum desuper ruentium, ut missa dicta non nisi via facta inde extrahi posset. Monachorum vero et clericorum comitantium illum nullus ei coesse vel cohabitare poterat; set quantum jactus est lapidis a longe stantes caneant, et canenti respondebant, ipse solus intendebat his quæ ceperat, donec missa perexpleta egrederetur vel potius extraheretur. (Fol. 87.) Erutus autem inde, ante urbis prospectum tentoria figebat, et comparatis necessariis sumptibus ibidem hospitabatur, a Dei laudibus numquam vacans, quia laus ejus semper erat indeficiens in ore ipsius. Pagani autem miraculo perterriti, et gratia reverendi vultus ejus invitati, veniebant ad eum, quibus ipse per interpretem quæ de Jesu erant gratanter annunciabat, et ut ab injuria servorum Dei manus cohiberent prædicabat. Fiebatque miro modo, ut quos in ad-

ventu suo passus fuerat infestos, ipsi ei versa vice cum honore servirent, et mane facto deducerent abeuntem. Mirificabat enim Dominus servum suum signis et prodigiis, in tantum ut omnibus sanctitas ejus innotesceret, et virtus Jesu per eum ubique prædicabatur, quia fama sanctitatis ejus ubique ferebatur.

21. Constantinopolim veniens, cum quanto honore exceptus ab imperatore sit, dignisque muneribus et obsequiis honoratus, dicere supersedemus, quia ad alia properamus. Optatæ itaque viæ dimissus cum gratia, per multimoda pericula apprehendit Jherosolimæ loca desiderata. Ingrediensque civitatis portam, responsorium illud de Dominica in ramis palmarum: *Ingrediente Domino in sanctam civitatem*, dulcissima cum sociis modulatione decantabat, Christum crucifixum, qui est super omnia Deus benedictus in secula (*Rom. ix, 5*), adorans, et locum sepulchri ejus oculis fidei veneranter amplectens. Omnia ergo nativitatis passionis et resurrectionis loca fide circueiens, dum non saciaretur oculis intuendo, mente pascebatur; quia ad visionem dulcissimam et diu desideratam, jamque concupiscenti animo preparatam, mirabilium Domini, gaudio et lætitia ineffabili replebatur. Occurrit autem ei venienti patriarcha Jherosolymitanus; audierat enim famam ejus omnium ore celebratam; et consalutati mutuo, dato sibi pacis osculo, lætati sunt in Domino. Videns vero in eo aspectum angelicum, modestum sermonem, incessum mitem, caniciem venerandam, habitudinem senectutis omnibus reverendam, gratulabatur in spiritu: *Sicut, inquit, audivimus, ita et vidimus* (*Psal. xlvii, 9*). Introductus igitur in sanctam Syon, missarum solemnia celebravit, astante pontifice et clero; et sic locum sepulchri Domini cordis affectu revisens, omnemque locum sanctum pia devotione perlustrans, cum se desiderio satisfacisse crederet, iterum estuantem devota sollicitudine saciabat animum. Numquam a missarum celebratione desistens, numquam a verbi Dei erogatione cessans, immo ubique quæ Dei sunt annuncians, nec timore mortis, nec infestatione barbarica a veri et recti exhibitione et mali prohibitione desistens. O quis ejus affectus in Deum! quanta contriti et humiliati spiritus exultatio! quanta cordis jubilatio! cum videret se esse præsentialiter ubi Christus natus est, ubi passus, ubi sepultus, ubi steterunt novissime pedes ejus quando ascendit in celum. Ubi cumque ineubisset orationi, madebat terra lacrimis, clamor cordis ascendebat ad Dominum, corpus atterebatur, spiritus elevabatur. Continuabat noctes vigiliis, attenuabat corpus jejuniis, numquam sine lacrimis, numquam sine precibus, cum totus exultaret in Domino, lætitiâ mentis, vultus serenitate proferebat. Dominica die qua-

NOTÆ.

(99) Obiit a. 1055.

(100) Ultima hæc sunt verba Eberwini abbatis Trevir., qui Richardi in itinere Hierosolymitano co-

mes, Vitam Simeonis composuit. Mab., Act. SS. Sæc. VI, 1, p. 376. Cf. supra.

celebratur adventus Domini in Jherusalem et exceptio ejus a pueris cum hymnis palmarumque et frondium ramis, urbem ingressus est; ebdomada tota pernoctavit in laudibus Dei, cum tota æcclesia discurreretur a paganis gladiis accinctis ipse nichil dubitans, nichil hesitans, quæ Dei sunt Deo reddebat pervigil in orationibus, in jejuniis continuus: adeo ut gentiles ipsi admirarentur devotionis ejus instantiam, et revererentur constantiam. (Fol. 86^b.) Diem cenæ sacratissimum in exhibitione mandati Domini et pauperum recreatione deduxit, pedes pauperum abluens, vestes et quæque necessaria tribuens, et totum se Dominicis serviciis conformans et applicans. Jam vero quis referat, qualiter se die parasceve mactaverit, cruciaverit, Christo cruci confixerit? Totus in lacrimis, totus in cordis compunctione, in contemplatione, in suimet abnegatione, maxime cum videret sepulchrum Jesu præ oculis, et esset ei materia doloris et compassionis. In orationibus assiduus, pernox in vigiliis, fatiscens jejuniis artus spiritui servire cogebat. Die illa cum nocte sequenti a loco sepulchri non recessit, ammirantibus omnibus instantiam illius, quod aliis recedentibus ipse non recedebat. (Fol. 87.) Quid multa? venit dies sancti sabbati, quo expectabatur ignis a Domino, et gentiles armati, Christianis intro conclusis et beneplacitam voluntatem Domini de igne suscipiendo præstolantibus, totam observaverant æcclesiam, ut si ignis non adveniret, omnes gladio perimerentur: cum ecce, hora circiter nona, omnibus orantibus, in una lampade ignis (101) accensus est a Domino, nullius mortaliū suffragante amminiculo, et gentiles omnes stupor apprehendit et pavor, Christianos vero gaudium et exultatio, ut ab omnibus tota certatim caneretur æcclesia: *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus* (Psal. CXLVI, 5). Illico vir beatus sacris indutus vestibus, myssa inchoata, *Kyrie eleyson* solempne elata in excelsum voce pronunciavit. (Fol. 87.) Jam enim lectiones et cantica, seu quidquid est illud consuetudinarii officii usque ad accensionem luminis in expectatione novæ lucernæ finierat, et sic *Gloria in excelsis Deo* cum lacrimis et jubilo cordis intonans, gaudium Christianis, metum et admirationem paganis incussit. Astabant in circuitu altaris undique frementes et freudentes, sed tanta erat reverentia viri, tanta in virum protectio Christi domini, ut omnes sanctitatem ejus et religionem admirantes revererentur, et omni eum honore dignum ducerent ipsi etiam qui inimicabantur. Noctem illam pater noster Gratia Dei duxit insomnem, Dominum resurgentem adorans, et cum Maria Magdalene in orto mentis, ubi virebant per eum plantaria virtutum, ortolanum Jesum videre desiderans, ut vocaret eum proprio nomine, et se magistrum et Dominum doceret agnoscere, ut factus testis veræ resurrectionis ejus,

A in voce fidei annuntiaret fratribus: *Resurrexit Dominus*. Mane facto, consuetudinariis canticis expletis, missam festivè circa horam terciam celebravit, et communicatis fidelibus populis cum gaudio domum rediens, celebritati diei satisfacit, et tota die cum patriarcha familiaris loquutus, diem deduxit in jubilo cordis et voce exultationis, semper locum sepulchri Domini revisere gestiens, recolens et admirans sudarium capitis Domini non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum.

22. Diebus festis reliquis celebratis in gaudio et tripudio animi, destinavit vir mitissimus cogitare de reditu. Nec rediit vacuus a munere, quia archa cordis ejus repleta erat bona devotione. Quod autem B fuit munus illud? Discurrentes pagani per munitiora templi, ipsa ebdomada ante pascha, lapides in populum sacra celebrantem jaciebant. Casu lapis veniens intra sepulchrum cecidit, quem vir Domini pro magno munere sibi assumpsit, et totis illis diebus, quibus celebratur passio vel resurrectio Jesu, intra sepulchrum jacentem vigiliis et orationibus Domino dedicavit. Hunc recessurus cum magna devotione sustulit, et exosculato loco sancto, quasi totum secum ferret, inter sancta reposuit, et valedicens patriarchæ, prospera ei imprecatus abire decrevit. Ingemuit ille in voce dilecti vale dicentis, et proferens reliquias preciosissimas de ligno Domini, itemque marsupium unum auro textum prægrande C reliquiis sanctorum refertum, optulit seni venerabili cum gratiarum actione, inquiens: *Accipe, o dilecte Domini, munus bonæ voluntatis et devotionis, quod sit mutui pignus amoris, munus quod numquam consummatur, semper extet, hereat, amico convivat, quod evanescentem memoriam excitet, jocundum, quod obviam animo veniat, et numquam labatur a memoria. Prestet Dominus istis et omnibus sanctis intercedentibus, ut iterum videamus nos in cælestibus, ubi finis laborum et remuneratio præmiorum æternorum, ubi numquam ab invicem separabimur; gaudentes et gustantes quam sit dulce et jocundum habitare fratres in unum* (Psal. CXXXII, 1). Divisi sunt ergo ab invicem flentes, quibus si licuisset convivere, et commori libuisset. Graditur pater Richardus Gratia Dei D aggere publico, oneratus onere nobili et dulcifluro, se et sibi committantes comittens Deo universorum corde humili et contribulato. Pendebant a collo ejus sanctorum reliquiæ, ut haberet præ oculis paratum specimen sanctitatis, nec deesset cordi memoria eorum, quorum sarcina delectabili reliquias gestabat. Quanta vero in redeundo passus sit, ipse novit qui pertulit: quæ omnia dijudicat, qui laborum remuneratorem se promisit. Videres virum seculis venerandum, dum iret, sæpius cervice reflexa versus sanctam Jherusalem humiliari, suspirare, gemere, affectum cordis oculis pandere, gaudere quod sanctum locum sepulchri vidisset, dolere quod non

NOTÆ.

{101} De hoc igne sacro cf. Wilhelm. Malmesb. Gesta R. A. IV. ed. Hardy, p. 562.

semper videret. Hinc ex affectu sermone populis dare, beneficia Jesu oculis monstrare, omnes subito ex devotione ingemiscere, Deum benedicere, memorari dulcedinis divinæ, et ad bona sectanda prorsus accendi. Non cadelat passio Domini a memoria, quæ erat fere tota ejus memoria. Quid enim fuit totus vitæ ejus excursus, nisi velle pati pro Christo, commori ei et consepeliri, ut daretur sibi per Christum in gloria resurgere cum illo? Ideo tanta passus est, qui ut pateretur exul pro Domino factus est. (Fol. 88.) Et quidem juste. Sapienti enim omnis mundus exilium, et viro justo omnis mundus ³¹⁰ domus. Sapientis autem erat, quem ipsa inhabitabat sapientia, vir justus erat, quia corpus peccatis subditum nescit inhabitare sapientia.

23. Reversus tandem ad illos suos palestrites, Sarracenos scilicet, qua via venerat, eadem et regrediebatur. Ante muros urbium missarum solemnità celebrans, nec assuetos imbres inundantium lapidum pavens. Mirabilis prorsus virtus et stupenda, grande mysterium, spectaculum predicabile. Stabant supra caput hominis Dei hostes, dirigebantque in illum lapides, adeo pregrandes, ut non tantum caput, sed totum prorsus ³¹¹ si occurrissent conquassarent hominem. Manebat ille intrepidus, quia protegebatur a lapide præciso de monte sine manibus. Dirigebantur aliorum lapides, quia lapidi vivo manenti in lapide qui reprobatus est, qui angularis missus est, timebant illidi; cui si illiderentur, frangerentur. Obstupescebant gentiles miraculo, nec novitate miraculi terrebantur, cujus admiratione deteriorabantur, quoniam ipsa eis admiratio erat peccati innovatio. Stabant a longe monachi et clerici quantum jactus est lapidis, et peregrini, ipse solus ingrediebatur propiciatorium, qui armum in sacrificio et dextrum acceperat separatim, quia non solum erat operatio ejus utilis, sed et singularis; qui inter malos non solum quæ sunt recta faciebat, sed et bene operantes subditos sicut honore ordinis, ita morum virtute transcendebat. Qui cum armo pectusculum quoque in esu acceperat, quia non solum pectore recta cogitabat, sed et spectatores suos ad sublimia armo operis invitabat. Sed jam quid moramur redeuntem? Reddamus patrem filiis, ut gratulentur in invicem, et pro absentia tedio, quod per-

pererat temporis simul explerent in exercitio spiritualis philosophiæ (*Vit. Sym.* 10). Venientes autem ad civitatem Bellegradam (102), quæ est in confinio Bulgarorum et Hungariorum, a civitatis infelicissimo principe prohibitus est cum eis transire, et ita lugens et dolens divisus est a patre et fratribus lugentibus et dolentibus. Dominus Symeon per multa pericula ivit Rotomagum pro implenda obedientia; pater Richardus gratia Dei longo et vario itineris labore reditus est finibus Galliæ Belgicæ.

24. Occurrit ilico patri a longe filiorum examen lætantium et gaudentium ob adventum ejus desiderabilem. Ubi vero percrebuit fama celebriorum advenire, factus est concursus ad eum nobilium et ignobilium, divitum, mediocrium, pauperum, et quaquaversus veniebat, occursum gaudentium et concurrentium non deerat. Cum tanta frequentia, cum tanta pontificum et palatinorum procerum, nec non cleri plebisque lætitia, longa mora protenso temporis spacio, Viridunum usque deducitur. Quo cum nunciaretur adesse, totis obviam portis ruunt, tota obviam civitas progreditur. Senes cum junioribus, matres cum infantibus, ætas quoque ipse inbecillior in occursum tanti viri se proripit, domi nullus subsistit. Clericorum, monachorum, nec non et sanctimonialium Domino sacer ordo dicatus obvius egreditur patri cum crucibus et cercis, et diverso æcclesiasticæ dignitatis apparatu præstolans venientem, et remorantem vix ferens, quia cupienti animo nichil satis festinabatur. Ubi vero venit, et venientem fas fuit videre, clamor populi attollitur, fluunt lacrimæ gaudio plenæ. Non erat satis cuiquam semel vidisse, nisi daretur iterum iterumque videre. Descendit itaque, et susceptus deductus est ad monasterium cum cantico in júbilo, omnibus plaudentibus et dicentibus: *Benedictus dominus qui facit mirabilia solus*. Diem illam gaudiis plenam solempnem duxit devotio fratrum, quia et justa est causa lætitiæ amicam lætum videre: et si amicam, quid patrem? (fol. 88'.) Agendum est bonis, ut voluntas bona non lateat, sed aperiatur ut luceat. Verba cessent, si quemadmodum debet quis afficitur, conscientia eminebit in vultu. Nichil autem gratius publica amicitia, nullum supplicium gravius publico odio. Intellectum enim rei optimæ et dulcissimæ amisit, qui omnium designatur oculis, et designari se judicat, qui caret acie oculorum, qui sensum beneficiorum amisit, cujus aures morbus obstruxit. Sed pudorem tollit multitudo peccantium, et desinit esse probri loco commune maledictam. At contra qui ab omnibus diligitur, æquali perpetuaque voluptate fruitur. Advectus igitur patris nostri commune fuit beneficium, quia commune gaudium, quia et cum absens esset, diligebatur ab omnibus. In prima enim parte animi apud universos positus, semper occurrebat memoriæ,

VARIE LECTIONES.

³¹⁰ munus c. ³¹¹ vox hæc passim prorsus scribitur in c.

NOTÆ.

(102) Belgrad.

numquam ita sepositus vel abjectus, ut in ignorantiam verteretur. Quidquid vero frequens cogitatio exercet et renovat, nunquam memoriæ subducitur, quæ nichil perdit nisi ad quod non sepe respexit. Reliquias ergo Jherosolimitanas seu undecumque quesitas, quibus onustus advenerat, in sanctuario pater Richardus deposuit, et sic lectione præmissa, susceptis et deosculatis fratribus, vicem beneficiis rependit, gaudens cum gaudentibus, et gratias agens quod eorum orationibus munitus labores viarum securus percucurrerit, libens toleraverit, quod gratissimum est cuilibet enumerare ubi evaserit. Postquam igitur collectioni satisfactum est, et prospera utrimque repleta, quia in talibus adversis referendis si qua sunt, dies reservatur crastina, ad refocillationem fatigati corporis ventum est; quod et abunde, ita tamen ut honestati sufficeret, procuratum est. Exinde venerabilis pater in reddenda beneficiorum vice accingitur, primam eorum pensionem solvens, quod grate ad eum pervenerint effusis affectibus jubere, et hoc ubique testari. Cepit enim, quasi nichil actum fuisset, beneficiis addere beneficia, rimari singulorum necessitates, et ope eas levare, ut cuncti agnoscerent patrem sibi advenisse, et plenitudini gaudii eorum nil decisset. O virum omni laudis præconio dignum! qui etiam puerorum lecta per se circuibat, ut videret si quid esset addendum, si quid innovandum, si quid meliorandum, ut etiam per hoc paternus ejus animus agnosceretur, et debita pietas cunctis impenderetur. Studebat id omnibus rescare vitia, mores corrigere, ut posset plantaria virtutum inserere.

25. Nec silendum quid de Stephano, quem cœnobio sancti Laurentii prælatum diximus, actum sit. Cum enim esset idem communis pastor noster in expeditione Jherosolimitana, et per annum continuum pene remoratus fuisset, fama que fuisset defunctum eum esse, Durannus Leodiensis episcopus, qui Wolbodon successerat, Stephanum ad se evocatum, ut loco abbatis præset, officio monuit, et ammonendo petivit. Cui cum vir simplicis ingenii patris spiritualis prætenderet obœdientiam, absque ejus permissu et voluntate nulli fas esset quidquam præsumere, ille respondit patris Richardi se in ejus discessu voluntatem agnovisse, quod eum loco præficere delegisset: cujus quia nunc obitum audisset fama vulgante, decrevisset ut decebat voluntatem implere. Quid multis morer? persuasum est homini, et sibi minus cavens, suscepit prælationem loci, consecratus ad officium abbatis. Non multo post vir Dei rediit, et audiens quod factum erat, super fratris errore doluit. Ille quoque ut audivit patrem adesse, non est ausus occurrere venienti, sed cogitavit prævenire faciem ejus in confessione, et sumptis comitibus venit ad festivitatem sancti Vitoni. At ubi venit, solus absque comitibus claustrum intravit, orationes fecit, in claustrum sedit, et quasi qui nunquam ordinatus fuisset prælationem abdicavit. Conspectui patris presentatus satisfecit, quilibet ad consentien-

Adm inductus fuerit patefecit; semper tamen se errasse, se deliquisse confessus est. Aderant et comites, inter quos erat archidiaconus missus ab episcopo, poscens patrem piissimum ut errori locum daret veniæ, et quod actum erat pro suo amore ratum sineret esse et stabile. (Fol. 89.) At vir mitissimus pauca cum consilio loquutus: *Petitioni, inquit, domni episcopi adquiescere honorificum est, et fratrem qui publice peccavit publica satisfactione corripere bonum est.* Hæc loquutus, fratrem ultimum in collegio fratrum interim sedere præcepit, quoad usque tractaret in capitulo de his quæ mandabat episcopus, et consilio generali quid esset agendum disponderet. Abscessit frater a conspectibus patris, et cum tanta virtute patientiæ jubentis obœdivit imperio, talemque se exhibuit in obœdiendo, ut miraretur qui vidisset. Vigilia erat festivitatis sancti Vitoni, ad quam certatim undique confluerant nobiles et spectati viri vulgusque promiscuum, et in præsentia episcoporum, abbatum, monachorum, clericorum, nobilium et ignobilium ultimus omnium sedit Stephanus eum bona patientia et vultus ejus non sunt mutati in diversa (*I Reg. 1, 18*). Quamobrem ad exorandum patrem Richardum pro ipsius restitutione omnes qui aderant unanimes reddidit ejus humilitas. In crastino coram omnibus culpam professus, errati remissionem optinuit, gratiam reportavit et de ultimo promotus est in superiorem statum, cum gratia patris sui prælatus custodiæ gregis Dominici, et jam ad missas, ut abbatem deceat, honoratus est, qui de correptione illata injuriatus non est. Verum archidiaconus Leodiensis, quia domini sui ut voluit in omnibus exequuta voluntas non est, rediens ad illum, non tamen cum abbate Stephano, testis fallax factus est; qui rem gestam non ut gesta est, nec eo animo quo gesta est, retulisse comprobatus est. Qui prorumpentes in se animi appetitus nulla vi animi coercens vel refrenans, abbatiam Lobiensem beato patri pro his, quæ secus quam mandavit gesserat abstulit, et abbatem contra jus fasque, quem voluit, substituit. At vero domnus Stephanus aliquot diebus Virduini commoratus, et de correptione melioratus est, et quamdiu vixit patrem fratresque intimo amore dilexit, filiosque suos in timore Deo servire docuit, omnibusque exemplar religionis et disciplinæ extitit.

(Fol. 89^v). 25. Igitur ad beatum Symeonem reflectentes articulum, quid apud Richardum Normaniæ principem egerit, sicut in armario Rothomagensi continetur, licet libellus vitæ ejus hoc silcat, paucis explicemus. Ad hunc itaque veniens cum sociis, commendatus est cuidam viro nobilissimo Gozelino nomine, qui eos gratanter suscepit hospicio, et benigne post laborem refecit. At vero clementissimus princeps Richardus caritate profluus, misericordia copiosus, servi Dei tam prolixo itineris motus labore, necessitati servorum Dei de monte Syna compassus, plurimas eis largitus est divitias, quas venerabilis Symeon per fratres qui secum advenerant, fratribus

misit, et ipse cum præfato Gozelino uno tantum contentus farsulo Stephano nomine, viro eque sancto, biennio mansit; cujus hortatu idem vir nobilissimus monasterium sanctæ Trinitatis in vicino monte Rotomagensis urbis edificavit. Illo in loco vir mitissimus domnus Symeon reliquias sanctæ Caterinæ, quas secum ferebat, deposuit, gaudens divina id præordinari dispositione, ut scilicet occidentalis plebs tanto gauderet suffragio, dum ejus frequenter relevari mereretur antidoto. Hec autem est sancta Catherina, quæ a Maxentio cæsare apud Alexandriam martyrio coronata, ab angelis ad montem Synay delata, et in habitaculo angelicis manibus præparato locata, quod quidem in modum turriculæ in edito porrectum, uno tantum foramine scala apposita aditum præbet, oleo, quod de ejus corpore profluit, omnibus medetur infirmis. Porro ad radices ejusdem montis ipsius sanctæ virginis extat oratorium, in quo multa turba monachorum die noctuque Deo laudes canentium, beatæ martyri devotum exhibet famulatum. His moris est die Dominico montis supercilium ascendere, et missis ibi celebratis, duos vel tres ibidem semper fratres dimittere ob excubias sacri corporis, quibus alii vicissim fratres per hebdomadas succedunt, sacrumque oleum, quod de illo effluere non desinit, vitreo vase supposito debilius usibus reservandum summa cum veneratione excipiunt, quo non solum Christiani, verumetiam pagani, quod dictu mirabile est, injuncti, opem sibi medicinæ reportant. Inter quos cum beatus Symeon suæ septimanæ fungeretur officio, cum illo salutaris olei liquore tria admodum minuta de sarcophago distillantia meruit ossa excipere. Quæ diligenter collecta, et in concha vitrea cum ipso oleo recondita sæcum coarservavit multis profutura, et ea postmodum, ut diximus, æcclesiæ præfate Sanctæ Trinitatis Rodomi contulit, auro et argento preciosiora. Continetur adhuc in eodem cœnobio vas illud vitreum cum reliquiis, id est tribus minoribus articulo- rum juncturis, quod vas ob inundantiam sancti olei quaque septimana vacuatur, et petentibus pro reliquiis sancti corporis datur. (Cf. supra). Beatus autem Symeon apud præfatum Gozelinum biennio manens, cogitavit tandem patrem suum karissimum Richardum abbatem sociosque suos invisere, et sic valedicens omnibus, Viridunum venit, et cum eodem patre diebus quamplurimis mansit; et frequenter injuriatus, tamquam agnus mansuetissimus omnia pertulit, et speculum totius sanctitatis omnibus se præbuit.

(Fol. 85) 27. Igitur anno ab inc. Dom. 1028. templum sepulchri Domini funditus eversum est jussu principis Babiloniæ, faciente Judeorum nequicia. [GLABR. III, 7; IV, 4.] Sequuta eodem anno in orbe terrarum universo fames, ita cepit convalescere, ut

talem antea quis non viderit. Ceperunt enim inter se clementia compugnare, ita ut in tribus annis præ nimia pluvia non invenirentur sulci utiles seminibus. Tunc in plerisque locis fuit modii precium 60 solidorum, alias sextarius 15 solidorum. Tunc etiam humanæ carnes ab hominibus devoratæ sunt, ita ut in forum Trenortii delatæ sint, acsi venundandæ. Quas qui attulit deprehensus, igne crematus est. Carnes vero humo traditæ, atque ab alio noctu effossæ et comestæ sunt. Qui deprehensus, et ipse combustus est. Tunc prope æcclesiam sancti Joannis in castanedo prope civitatem Matisconensem sitam quidam sibi tugurium statuerat, qui cum nocte quadam errantem suscepisset hospicio, deprehensus ab eo hujusmodi cibo vesci, cum susceptus timens sibi fugæ se credidisset auxilio, re in civitate patefacta, missis exploratoribus inventus cum 48 capitibus trucidatorum, quorum carnes voraverat; et hic deprehensus igni traditus est. Tanta fuit famis anxietas, quod attemptatum sit in partibus illis, ut quidam albam terram argillæ similem effossam, permixta farina vel cantabro (105), pane inde facto comederent. Miserum erat et delendum videre ora marcentia jejunio, hos ad terram ruere non eis suffragante cibi solatio, istos morientes aspicere, alios dum eis funus exhiberent pariter commori et super ipsos occumbere, plures numero insepultos jacere, quia non erat qui sepeliret. Sequuta est et alia pestis, quia e cadaveribus mortuorum præ nimia multitudine sepultura carentium lupi adescati, cœpere prædam ex hominibus. Tunc carnaria facta sunt a Deum timentibus, in quibus patrem filius, fratrem frater, et mater filium dum deficientes aspiceret, protrahebat; et aliquando ipse dum desperabat de vita, superaddebatur, ita ut gratissimum id esset officium funeris, si spirans aliquis illo a quovis projiceretur. Quamobrem in expensis egenorum æcclesiarum ornamenta distracta sunt, dispertitique thesauri. Aurum enim, ut ait moralis doctor Ambrosius, æcclesia habet non ut servet, sed ut eroget. Quis autem eo tempore reconderet, cum reconditis, si fames saltim quinquennio durasset, nullus esset qui frueretur? Sed nec omnibus subveniebatur, quia voluntati posse non suffragabatur. Hæc ergo tempestate civitatum Gallicanarum præsules consilium, quo tanta mali moles levaretur, incuntes, hoc tandem adinvenerunt (1028), ut quia deficientibus jam ex toto alimentis omnibus opitulari nequibant, ne terra habitatore destituta in solitudinem redigetur, aliquos quos esse vegetiores constaret, dato pro posse numero cotidiano qualicumque cibo sustentarent: non ut aliis solacia quæ poterant subtraherentur, set ut istos sustentatos terræ cultores reserverent, et aliis misericordiæ viscera non negarentur. Det illis Deus invenire misericordiam, qui in tanta

NOTÆ.

(105) i. e. farfure.

angustia misericordiam necessitatem patientibus in-
 ponderunt; et pareat eis, qui cum possent, volun-
 tati indigentium, non ut debuissent et potuissent,
 consulerunt. Inter has angustias venerabilis abbas
 Richardus mente compunctus, cum omnia quæ ha-
 bebatur pauperibus contulisset, non pepercit thesauris
 æcclesiæ, immo quæ in eis preciosiora erant in or-
 namentis et palliis vendidit Remensi æcclesiæ, et
 precium eorum pauperibus distribuit, retento quo-
 que sibi certo numero eorum quibus cotidianum
 victum ut vivere possent impertiebatur, mittens
 præter hæc litteras et nuncios, et per se etiam com-
 monens reges et principes, pontifices quoque quibus
 familiaritate iungebatur, ut thesauros, quos tinea et
 erugo demolitur, per manus pauperum cælestibus
 palatiis inderent, et ventres egenorum gazofilatia
 æternitatis sibi constituerent. Accepit etiam pecu-
 niam non parvam a comite Rutenensi, concessa loco
 vadii abbatia sancti Amantii, quæ erat juris æccle-
 siæ sancti Petri, quam omnino pauperibus partitus
 est. Verum comes data pecunia et abbatiam sibi
 usurpavit cum redditibus et fundis; et ut asserunt
 habitatores Rutenæ urbis, antequam pecunia recepta
 fuisset ex ejusdem abbatia fundis, ipse morte præ-
 ventus est, et sic abbatia a successoribus ejus re-
 tenta est, quamquam ab inhabitantibus non tota san-
 cti Amantii abbatia, quæ latissima est et posses-
 sionis enormis, juris ecclesiæ Verdunensis esse dica-
 tur, sed pars quædam, videlicet abbatia sancti Ma-
 rii de Utiabra, ut moderni testantur etiam nunc.
 Nec debet reticeri Willelmi Supra regulæ factum
 memorabile. Cum a Fructuariensi cœnobio, quod
 juris erat Divionensis ecclesiæ, redisset, et Divioni,
 ut decebat, susceptus in capitulo qualiter se fratres
 haberent, si necessaria non deessent inquireret, ut
 audivit, omnia esse plena, nullumque locum indigen-
 tiæ qui non posset levi obice obstrui, interrogat de
 elemosina, cognovitque, quia etsi consuetudinaria
 dabatur non tamen pauperibus prout poterant et ha-
 bebant suffragabantur, zelo succensus eo qui carnes
 sanctorum exedit, increpata eorum duricia, a sede
 concitus cum bona indignati animi stomachatione
 surrexit, (fol. 85^v) et imposita antiphona de mandato:
Ubi est caritas? non ultra progrediens, sed hoc ejus
 initium semper repetens, ad cellarium venit, et mis-
 sile quodlibet, quod manibus Finces alterius occur-
 rit, arripens, cum in ore et animo ejus semper
 versaretur: *Ubi est caritas?* vasa, in quibus fru-
 mentum, ordeum et vinum servabatur, dirupit, et
 accitis pauperibus vascula eorum inplevit, illud sem-
 per corde et ore depromens: *Ubi est caritas?* et ope-
 ris exhibitione contestans. Cujus animi indignatio-
 nem vix adjuvando, ut quod aggregatum erat ex-
 penderetur, mitigare potuerunt, cum *Ubi est caritas?*
 semper repeteretur, et ipsi incrassati, impinguati,

dilatati exprobrarentur. [GLAB. R. *Vita Will.* 29.] Nec
 antea cessatum est, donec omne illud repositum
 pauperibus donatum est, et ipse ad Italiam reme-
 ans, cum biennio suum a seculo expectasset exces-
 sum, tandem redire compulsus, ante Divionem trans-
 iens, loca sibi commissa circuibat, dehinc Fisca-
 num (104) se contulit, ubi imminente a. dom. inc.
 1031 indict. 14 obiit Kalend. Januarii, ad ejus
 sepulcrum puerulus decennis a maxima egritudine
 sanatus est.

Hoc anno Chono, qui et Conradus, in Franciam
 venit

[GLAB. ROD. IV, 5.] Anno igitur a passione Domini
 1000, ab inc. vero 1033, cepit placida serenitas
 terræ dulcedinem Creatoris ostendere, et frugum
 abundantiam portendere. Tunc per Aquitaniam, et
 Arelatensem et Lugdunensem provincias, et per
 universam Burgundiam concilia instituta sunt, et
 pax firmata. Statutum est etiam 6 feria a vino et
 7 a carnibus abstinere, nisi gravis infirmitas inter-
 cederet, et tunc tres pauperes reficerentur. Eo quo-
 que anno tanta copia frumenti, vini ceterarumque
 frugum extitit, quantam in subsequente quinquen-
 nio quis sperare non potuit. Sed humana styrps³¹²
 immemor beneficiorum Dei, velut canis ad vomitum
 reversa, recalcitravit, et ad maliciam conversa est.
 [Cf. GLAB. ROD. *Vita Willelmi Divion.* 13.] Præter
 eo tempore comitatui Normanniæ Richardus junior
 (105), primi Richardi filius, qui in Fiscannensi cœ-
 nobio, in quo pater suus clericos instituerat, abje-
 ctis clericis monachos introduxit sub regimine Wil-
 lelmi abbatis, quibus etiam ad usum cotidianum,
 in ornamentis et prædiis, fundis et redditibus tanta
 largitus est, ut cupiditati satisfacisse videretur. Erat
 enim in elemosinis largus, in caritate profluus, æc-
 clesiarum amator, pauperum recreator, servorum
 Dei præcipuus venerator, in cuius manu elemosina
 sudabat, donec inveniretur cui debebatur. Hujus
 tempore viris religiosus floruit Normannia, qui ad
 cum undique confluebant velut apes ad alvearia.
 Inter quos hunc virum beatum propensiori coluit
 reverentia, adeo ut speciali eum amore diligeret,
 et præceptis ejus obtemperare consiliisque adque-
 scere gauderet.

(Fol. 89^v) 28. Obiit quoque Richardus Normannorum
 dux a. inc. Dom. 1026, et successit Richardus III,
 et eodem anno defunctus est. Post quem Robertus
 comitatum Normanniæ adeptus, hunc ter beatum Ri-
 chardum, de quo nobis est sermo, inter primos ha-
 buit, consilioque ejus regni Normanniæ tractabantur
 negocia. Tunc extitit quidam Britto nomine Erme-
 roldus, homo mentis perversæ, detestandæ famæ,
 qui totam vitam suam diabolo dicaverat, ut post
 experimentis probatissimis compertum est. Hic horis
 et momentis omnibus cum diabolo loquebatur, et

VARIE LECTIONES.

³¹² styrps c.

(101) Fécamp.

NOTÆ.

(105) Cfr. Glab. Rod. *Vita Willelmi Divion.* 13.

quidquid sibi agendum foret illius nebuloso colloquio disponebatur. Hic per suscepta iniquitatis consilia ad plenam iniquitatem enutritus, et vere membrum illius factus, qui est fomes maliciæ et discordiæ et omnis nequitiæ, apud præfatum principem omnes optimates totius regni accusavit, quasi qui ejus meditati essent dejectionem et necem, et ita statum totius terræ perturbavit, ut vere diaboli hoc opus esse, ejus hoc artificium, ejus commentum agnosceretur. (Fol. 90.) Inflammatur princeps adversus optimates, fiunt discidia, excitantur jurgia, et uno intestino bello tota debachatur Normannia. Hac crescente discordia, comitatum pater Richardus adire compellitur, et adjuncto sibi domno Ermenfrido Rotomagum advenit, et pace inter principes restituta, prædictum Ermenoldum alisquantisper mitiorem, quia ante conspectum servorum Dei casabatur omnis diabolica astutia, convictum et correptum secum Viridunum deduxit, monasticis vestimentis induit, et hominem diaboli laqueis irretitum quæ sunt dæmonis spernere docebat. Sed in corpore peccatis subdito refugit habitare sapientia. Simulabat ille ad tempus se phylosophum, ut crederent eum qui non noverant theosophum, sed nil fictæ pacis amicum sapientia novit. Quamobrem omnis ejus astutia et nequitia brevi cognita est, nec potuit latere inter sanctos feralis illa rabies, pacis inimica. Egreditur inimicus homo de loco non suo, redit ad sua, utitur arte inpuidentissima, et iterum perversitate malignitatis ejus corrumpitur Normannia. Projicitur de atebriis, quo se fortiorem et valentorem credebat, et quia diaboli calliditate in mortem ducendus esset, a beato ei viro prædicatur, nec frustratur promissis. Postquam enim plures optimatum Normanniæ conjuratione conficta et imposita duello superavit, quos convictos principalis severitas oculis terrisque privaverat, a quodam forestorio convictus, superatus et occisus, finem vitæ fecit et criminum. Quo in facto intueri libet dulcedinem et pietatem viri justii, qui hominem vere diaboli ergasterium ut vidit præcipitante diabolo convictum, ad sinum misericordiæ confugere docuit, et factum incorrigibilem, ne diutius grassaretur in viciis, ad exemplum omnium perditorum citius perire nunciavit, ut esset ei tanto levior pœna post mortem, quanto celerior peccanti accederet vindicta per mortem.

(Fol. 89.) 29. Veniamus igitur jam nunc ad illud lacrimabile bellum apud Bar castrum habitum a. inc. Dom. 1057, [GLAB. ROD. III, 9.] in quo cecidit Odo filius Odonis filii Tetbaldi Carnotensis, cujus cognomen fuit Tricator, qui Willelmum Normanum Rollonis filium dolo interfecit, qui ex sorore Heriberti Treorum comitis genuit Odonem, ut diximus, patrem hujus Odonis. Et ut plenius illucescat rei veritas, dicamus quæ fuerit causa tanti certaminis. Conradus Burgundiæ rex accepit uxorem Mathildem, sororem Lotharii junioris regis Francorum,

et data est ei a Lothario in dotem Lugdunum civitas Galliarum nobilissima. Ex illa Mathilde genitus est Rodolfus rex, qui præfuit Burgundiæ post patrem; et Gisla, quam Conradus imperator duxit uxorem, de qua genuit tercium Heiaricum; Berta etiam, quam accepit Odo Carnotensis, ex qua genuit hunc Odonem. Rodolfus vero rex absque liberis existens, Conrado imperatori Burgundiæ regnum dereliquit, dans ei lanceam sancti Mauricii, quod erat insigne regni Burgundiæ. Eo vero defuncto, et Conrado regno potito, Odo, quia erat ex sorore Rodulfi, sumpta tyrannide ad regnum cepit aspirare: et qui erat acris animi et ferocis ingenii, frequentibus irruptionibus irrupit fines Burgundiæ, optinuitque civitates et castella usque ad Jurum et montem Jovis, et magnus factus est vehementer. Obsedit quoque Vienne, quam ea conditione in foedus recepit, ut præstituto termino in eadem urbe rex appellari et coronari debuisset. Infra hunc terminum expeditionem movit in regnum Lotharingiæ, [IBID.] et Bar castrum cepit, dimissisque ibi militibus quingentis, ad alia se convertit, quia curis agitabatur innumeris. Rebellerat enim contra Heiaricum Francorum regem Roberti filium, et contra ceptis ejus obsistebat Conradus imperator, quorum lis magna fuit. Qui misit ad expugnandum illum Gozelonem ducem. Hoc Odo agnoscens rediit, et se ad bellum contra Lotharienses accinxit. Gozelo autem, dux totius primæ Retiæ, cum nimio exercitu irruens in eum, cum diu utrimque pugnatum fuisset, exercitum ejus in fugam vertit, et ibi Odo ipse miserabiliter corruit. Cujus corpus lacerum venerabilis pater Richardus et Rogerus Cathalaunensis episcopus a cede susceptum, reddiderunt uxori, et est sepultus Turonis. Cecidit in bello illo et Manasses comes, et Evervinus et Dido, et Viriduni sepulti. Walerannus quoque comes in bello ipso a Godefrido Gozelonis ducis filio graviter vulneratus, cum jam deficeret pugnans, vitam poposcit et membra, ut liceret ei apud Viridunum sub regimine patris Richardi monasticis indui vestimentis, sicut Deo devoverat, quod et optinuit. Et bello exacto, cum præfato patre rediit, et monachus factus est (106.)

(fol. 90.) Omittimus necationem et piscationem noveni capitis parvulorum in vivario, viro Dei in abditis et asperis jugis Romarici montis quæ jam subierat amore quietis internæ, Spiritu sancto revelante signatam, ne sancto ordini sanctimonialium injuriam fecisse videamur, maxime cum et illæ habitatione vicinæ sint, et tanta urbis Viridunicæ frequentia miraculum hoc celebratum sit, ut qui non vidit fama referente didicerit, licet vir prophetici spiritus id omnimodis propter improprium impiorum cælatum esse voluerit. Hæc est enim causa quæ eum ab illa sua quiete præfati montis interim deposuit. Unde et correptione pro tempore et loco data, illo se retulit, ut palam daretur intelligi, invi-

NOTÆ.

tam eum et quasi coactum ad horam relaxasse rigorem propositi sui. Illud erat in viro Dei mirabile, quod absens corpore istud agnoverit, locum etiam et numerum, et quod tero tractu ab imis gurgitiis gurgustiis illa naufragosa turba erueretur.

Habitavit autem primitus in loco quinque milibus a Romarici monte semoto, qui nuncupatur....., uno tantum comite contentus, cui tamen versa vice dominus cum Martino serviebat. Ubi quanta se corporis maceratione attriverit, quanta mentis contritione animam relevaverit, solus internorum arbiter novit, quia et ille sic opus dexteræ peregit, ut ignoraret sinistra, maxime cum incolatum suum prolongari cotidie desleret, qui volebat a consortio habitantium Cedar tenebræ divelli. Post hæc ad locum, qui Rombèchus. (107) dicitur, secedens, ibi habitaculum sibi instituit. Et cum ibi vellet diutius latere, non potuit. Ceperunt et illo confluere, quis similis inoleverat ardor vitæ anachoreticæ et ejus se discipulatu contradere; quibus et ipse normam vivendi instituit secundum morem a sanctis Patribus institutum. Cumque jam quinquennium dedicatæ penitentiae impleverat, devotio sancti desiderii non minuebatur, quin in dies propensiori studio augebatur, quia in ipsa sua exercitatione delectabatur, qui delectatione pascebatur. Inclinaerat enim cervicem animi in testimonia Domini, incessu humilia, successu excelsa, processu clarissima, et quia veram philosophiam amplexabatur, excitabatur accendebatur, et ardebat, *ignitum enim eloquium tuum vehementer, Domine, et servus tuus dilexit illud* (Psal. cxviii, 140.) Revocabatur ab episcopo et fratribus ejus absentiam egre ferentibus, et illud ei sepiissime intendebatur: *Revertere, revertere Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te* (Cant. vi, 12). Sed ab eo verbis, litteris, actu quoque ipso relictus denegabatur³¹³. Vidi ipse quasdam epistolas in invicem missas, et legi puerulus; in quibus constantiam ejus in responsis, cum ei verbum responsionis opponeretur, ut diximus, ita in fine unius epistolæ fratrum repressit intentio: *Si, inquit, verbo verbis obviare volueris, non deficient verba pro verbo laborantibus.*

(fol. 90'.) 30. Anno ab inc. Dom. 1035 Robertus comes Normannorum Jherosolimam ivit, infinitam pecuniam secum ferens, quam omnino pauperibus partitus est, et in redeundo apud Niceam obiit. Cui successit Willelmus in ætate puerili. [GLAB. ROD. iv, 6.] Eo anno Johannes papa obiit, et successit Benedictus, Benedicti et Joannis nepos. Willelmus fraude suorum Normannia pulsus, Robertum (108) Francorum expetivit regem, qui bello et manu valida congressus, victis et prostratis Normannis, de traditoribus iudicio dato comitatum ei restituit. (iv, 8.) Qui postea Mathildem, Balduini Flandrensis so-

rorem, in matrimonium accepit. Hic etiam tanto amore venerabilem hunc, de quo sermo agitur, coluit, ut ejus consiliis in illa tempestate palatina disponderet moderamina, et quamquam egre ad se accitum omnigena honoraret dulcedinis et devotio- nis instantia, adeo ut æcclesiam Rotomagensem cum præsule sedis ipsius et clero, ejus gauderet decorari doctrina, ut ex multarum faciebus rerum nunc usque conici potest, etiam a libro communi secundum modos institutionem ejus ordinato post maius altare catena firmato³¹⁴.

(fol. 91') Rambertus Virdunensis episcopus Hierosolymam vadens villa Bellagrada obiit a. Dom. inc. 1038, (G. Vird. 10) pontificatus sui a. 14, et postmodum tempore Richardi successoris sui a clericis Bernero et Bernardo relatus, Virduni est sepultus in monasterio. Hoc³¹⁵ etiam anno obiit Amadeus abbas Flaviniacensis 14 Kalendas Aprilis.

[ROD. GLAB. iv, 9.] Anno ab inc. Dom. 1039, die Kalendarum Julii, 6 feria, luna 28, facta est eclipsis solis. Sol enim factus est saphirini coloris, et eadem die natali apostolorum quidam Romanorum in Clementem papam insurgentes et interimere eum volentes, cum non potuissent, a sede eum depulerunt. Sed Conradus imperator illuc veniens, propriæ eum sedi restituit, et eodem anno apud Saxoniam obiit, et tertius Henricus successit. Clemens quoque papa, primo Bavebergensis episcopus, dictus Suicherus, obiit, et Robertus Francorum rex. Henricus vero post mortem Ramberti, primo regni sui anno, viro Dei Richardo episcopium Virdunense concessit, sed vir mitissimus hoc renuit, et Richardum suum in Latismate filiolum Hildradi comitis filium intronizari fecit. [GLAB. ROD. v, 3.] Eo in tempore, in mense Novembrio luna 28 facta est eclipsis solis, et visa est stella quæ Lucifer dicitur, vespere sursum et deorsum agitari, quasi comminando terrigenas. (v, 5.) Tunc etiam in Romana sede quidam puer annorum 12 statutus erat Symoniace, ejus turpitudine conversationis et vitæ horrore est referre. (v, 4.) Fuit quoque in illis diebus suprataxatis circa annum millesimum Dominicæ incarnationis dissensio maxima post mortem Burchardi Lugdunensis archiepiscopi, qui hoc solum fecit nobile quod periit pro episcopatu ipso, quem multi superbe appetebant. Et primus omnium prædicti Burchardi nepos Burchardus Augustanus episcopus, relicta propria sede, procaciter Lugdunensem arripuit, et post multas perpetratas nequitas captus a militibus imperatoris, perpetuo est condempnatus exilio. Post eum Geraldus comes filium suum puerulum arroganter ibi sola præsumptione auctore constituit, et hic in fugam versus delituit. (iii, 9.) Regebat eo tempore regnum Francorum Henricus, Roberti regis ex Constantia filius. Nam Hugo, qui adhuc decennis

VARIE LECTIONES.

³¹³ denegabatur c. ³¹⁴ major pagina 90', pars et tota 91 vacat. ³¹⁵ addita post.

NOTÆ.

(107) Rumbèch auctore Vitæ Richardi cap. 14.

(108) Henricus I. a. 1051 — 1060 regnavit.

coronatus est, inmatura morte præventus est. Tercium Robertum cum voluisset mater facere regem, nec potuisset, ducem constituit Burgundiæ. (v, 2.) Fuit quoque dissensio magna inter ipsum Heinricum et filios Odonis qui apud Barrum obiit, Tetbaldum et Stephanum : adeo ut idem rex, ablato ab eis dominio Turonicæ urbis, daret illud Godfredo Tuditi, filio Fulconis, qui eam toto anno obsedit : et inito bello Stephanus fugatus est, Tetbaudus captus cum suis ante civitatem deductus, reddidit eam Godfredo, et in captione remansit. Mille septingenti et eo amplius viri absque sanguinis effusione in prælio capti sunt. (v, 4.) Ea tempestate Ungros sibi secundo rebelles cum vicisset imperator, ex omni imperio suo episcopos congregari fecit, et contra Symoniam agens ita orsus est (v, 5) : *Lugens vobis incipio loqui, qui vice Christi in ejus æcclesia constituti estis, quam sibi desponsavit et suo sanguine redemit. Sicut enim gratuita bonitate de sinu Patris per virginem ad nos redimendos venire dignatus est, ita suis præcepit et dixit, mittens eos : Gratis accepistis, gratis date. Vos autem avaricia et cupiditate corrupti, qui benedictionem conferrè debetis, in hac transgressionem dando et accipiendo maledicti estis. Nam et pater meus, de cujus animæ periculo valde pertimesco, eandem dampnabilem avaritiam in vita sua nimis exercuit. Idcirco quicumque vestrum hac se macula pollutum agnoscit, oportet ut a sacro ministerio arceatur. Propter hanc enim offensam venit super filios hominum fames, mortalitas, et gladius. Omnes enim gradus æcclesiastici a maximo pontifice usque ad ostiarium opprimuntur per vestræ damnationis præmium, et in cunctos spirituale grassatur latrocinium. Ad hanc vocem imperatoris stupefacti pontifices, misericordiæ operam implorabant. At princeps misericordia motus, et pro anima patris sui orare eos monens, proposuit edictum, ut nullus gradus vel ministerium æcclesiasticum precio acquireretur; et si quis attemptaret, omni honore multaretur. Sicut, inquit, Deus coronam imperii gratis mihi dedit, ita ego quod ad religionem pertinet gratis impendo. Volo ut et vos similiter faciatis.* Puerulus itaque qui Romanæ incubabat ecclesiæ, præcepto imperatoris a sede dejectus est, et Gregorius VI, natione Romanus substitutus est. Cujus bona fama quidquid prior fedaverat in melius reformavit. (v, 4.) Hic sanctum Odilonem instituens Lugdunensi æcclesiæ ordinari pontificem, misit ei pallium et anulum. Sed vir religiosus humilitati studens hoc renuit, pallium tamen et anulum retinuit, servans illud pontifici qui dignus esset; quod usque hodie Cluniaci habetur. Heinricus vero, recepto regno Austrasiorum, comperta dissensione condoluit, et apud Bysonium a. ab inc. Dom. 1041, electione cleri et populi firmatum domnum Odelricum Lin-

guonensem archidiaconum speciosis ornatum indumentis ad Lugdunensem destinavit sedem, et facta est provinciæ quies et gaudium populo. (v, 4.) Anno ipso treva Dei primum statuta est et firmata, et pax ipsa treva Dei appellata. Quæ non solum humanis præsiidiis, sed et divinis confirmata est terroribus. Quam cum noluisset recipere gens Neustriæ, viro Dei Richardo prædicante, et ut eam suscipere, quia voluntas Domin' erat, (fol. 92) et a Deo non ab homine decretum hoc processerat, ammonente, (v, 4.) divino judicio cepit in eos desevire ignis qui eos torquebat; eo anno fere totus orbis penuriam passus est pro raritate vini et tritici. Sequuta est e vestigio mortalitas hominum præmaxima a. ab inc. Dom. 1042. Multi autem eorum qui torquebantur ab igne, venientes ad virum Dei, meritis ejus et precibus curabantur medica virtute Dei. Superest adhuc domnus Educensis episcopus (109), vir vitæ longevitate grandævus, qui et referre solitus est, quia cum a sancto Odilone et ceteris ipsa pax divinis revelationibus instituta, treva Dei appellata, et ab Austrasiis suscepta fuisset, et voluntas omnium in hoc esset una ut ubique servaretur, negocium hoc strenuitati hujus patris nostri Gratiæ Dei ab omnibus impositum est, ut ejus studio et industria pax eadem in Neustria servaretur, eo quod certi essent de eo, quod tanta esset ejus erga omnes et omnium erga eum gratia, ut quidquid servandum doceret, servaretur a cunctis, quidquid vitandum monstraret, id cuncti vitarent. Quamobrem sategit pater venerabilis, ut tantum bonum gratanter ab omnibus susciperetur sed perversa quorundam voluntas, et mens indomita, quasi inauditum hoc respuit, quasi qui nollent instituta paterna violare et nova atque inaudita suscipere. Unde et subsequata est divina ultio, ignis scilicet in rebelles et contumaces deseviens a Domino, quo torquebantur qui viro Dei resistere et mandata ejus contemnere non verchantur. Videres monasterium eximii patris ardentium turbis refertum, quos ipse sanctorum reliquiis aqua benedicta respersis et vino lotis, et pulvere qui de petra sepulchri Domini radebatur vino ipso consperso, et ad potandum miseris dato, pace firmata et jurata, pristinæ sanitati reddebat. Pro innumeris autem turbis confluentium infirmorum vas potui illi paratum erat, ut si advenirent egroti, potus salutis non deesset, ne fallerentur si hora incompetenti venissent; neve tunc foret necessitas recurrendi ad abluitionem reliquiarum, quod post expletionem missæ impleri mos erat.

[GLAB. ROD. v, 4.] Anno igitur ab incarn. Dom. 1045, Heinricus duxit uxorem nomine Agnetem, filiam Willelmi Pictavensis, apud Bysonium; ubi affuerunt episcopi 28. Cum enim esset alias bonus et omnes ejus sitirent dominium, carnis tamen in-

NOTÆ.

(109) Hagano obiit a. 1098. Jun. 25. v. infra.

continentiam frenare non potuit. Pater Richardus A tunc temporis monasterium volebat relinquere, a quo pro nullis ingruentibus causis patiebatur avelli, quia sciebat et prædixerat filiis imminere resolutionem sui corporis. Etenim superioribus annis quando lues illa, de qua in præsentiarum mentionem fecimus, populum vastavit, cum dilaberetur populus, et civitas Virdunensis pene redigeretur in heremum, commune periculum communi oratione tolli consultum est. Cujus necessitatis urgente miseria, communi voto deliberatum est beati Vitoni implorandum esse præsidium, cujus se confidebant meritis vite procal dubio captaturos remedium. Visum etiam est Richardo episcopo, ipsius confessoris corpus sanctissimum exponi debere de feretro, ut processione solempni evectum præsentaretur conspectibus omnium, ut plebs ipsius fulta patrocinio, dum sancti videret loculum, ejus propensius expeteret subsidium, quod noverat sibi non defuturum. Contradicente itaque viro reverentissimo patre nostro, præsul quod deliberaverat in crastinum impleri destinavit: obsistente eo et dicente levandam quidem miseriam populi, sed episcopo non cessurum in prosperum, qui ausus fuisset inquietare sancti corpus honorificum. Noctem illam pater insonnem duxit, ante altare sancti orationibus vacans cum lacrimis. In crastinum venit episcopus, clerus omnis, et populus, et cum multo timore et reverentia sancti pontificis exponunt reliquias, super aurum obrizum preciosas. Quod ubi factum est, pontificem pater adivit: *Inplesti, inquit, quod voluisti, sed noveris te quintum abhinc annum in sæculo non visurum. Michi quoque qui assensi, ante quintum similiter annum terminus erit vitæ, te post modicum subsequente.* Dixerat, et dictum rei probavit eventus. Quarto enim necdum exacto anno, viribus corporis cepit pater destitui, et convocatis fratribus indicavit imminere diem suæ resolutionis. Mox itaque abbatæ sancti Petri Catalaunensis Odylardum abbatem instituit, Bello Loco patrem Richardum delegit, cœnobio sancti Huberti Teodericum, sancti Urbani Stephanum, viros in omni theoria probatissimos, in servando religionis proposito clarissimos. Has enim abbatias ipse per se regebat. Exoneratus ergo ab omnibus, illam sibi tantum retinere censuit, cui pastor datus fuerat, in qua etiam se sepeliri destinaverat. (Fol. 92'.) Et jam in mandatis Domini assiduus potius quam frequens, die quadam cum vidisset unum de fratribus monasterii cui nomen Mysac graviter estuare febribus, ut quasi intercipi videretur spiritus ejus, manum illius tenuit, et ut nunciandæ horæ operis Dei signum daret sanus factus et incolumis, præcepit. Ille in voce jubentis factus sanus obœdivit patris imperio, et sic omni egritudinis caruit incommodo. Hic itaque, qui tantis abundabat virtutibus, imminente die vocationis ejus decubuit febribus, et ultima illa exercebatur egritudine. Quod ubi per urbem sonuit, advenit episcopus, monachorum quoque, clericorum et san-

ctimonialium cœtus; et visitatione solempni ostendebant erga patrem devotionem piæ affectionis. Nec rediit ad domum episcopus, quin immo cotidianis excubiis adherens ei, non die, non nocte ab illo patiebatur avelli. Advenerunt et vicinarum urbium episcopi, abbates, et quique magnates, ad visitandum eum et commendandos se ei; quibus videbatur, quod in obitu ejus omnino terra commoveretur et conturbaretur. Excubabat diebus ac noctibus ante domum ejus turba filiorum et ceterorum fidelium, alii patri ad meliora festinanti valedicere et se commendare volebant, alii sanitates corporum expetebant, ut saltim aquam ablutionis manuum ejus mererentur, qua inuncti refocillarentur. Ubi ergo sensit imminere horam vocationis suæ, filios quos Christo adquisierat convenire jussit, et inunctus ab episcopo oleo sancto, confessione data, viatico cælesti pastus, expositus est lectulo, et jacuit in cinere et cilicio, ita ut altare sancti Nicholai ejus semper appareret conspectui. Inde fratres alloquutus, consuetæ salutis documenta replicans, Deo ut servirent et adhererent ammonuit, suique ut memorarentur piissima devotione petivit, omnibus in commune flentibus et suam destitutionem ingeminantibus, cum ipse omnium cohiberet lacrimas, solaretur dolorem, et Christi domini promitteret affuturam protectionem. Post hæc reliquias quas Jherosolimitanus patriarcha ei dederat sibi afferri præcepit; et salutatis eis atque deosculatis cum multa reverentia, eas quas collo ferre consueverat exposuit, et ante se reverenter sisti præcepit. Hinc commune sanctorum patrocinium implorans, elata manu fratribus et omnibus qui aderant benedixit, et sibi benedici petiit. Sicque data filiis licentia exeundi, ipse oculis et manibus in cœlum porrectis et intendebat ad quem festinabat. Legebantur ante eum passiones Dominicæ, lectiones quoque ex quarto dialogorum libro; et felix ejus anima illi soli adherebat, cui se totum commiserat. Ubi vero cepit jam ab inferiori parte corpus emori (1046), sanctorum reliquias apprehendens in lectulo sedit, et ad pedes eas ponens, atque uti vitalis calor deficiebat, paulatim eas protrahens, tandem in pectore substitit, et reliquias ibidem cum reclinasset, deposuit. O admirandam viri devotionem! O predicandam ejus in omnibus sanctitatem! Cum ergo reclinasset, manus reliquiis apposuit, et sic usquequo spiritum Creatori redderet, erectis ad Deum luminibus mansit. Aderat ibi episcopus, et viri religiosi quos obligaverat amor et beneficia pii patris, qui exitum ejus præmunibant orationibus continuis et psalmodia, qui vix et raro, licet ad horam separabantur ab ejus præsentia, ne contingeret eos absentes esse quando a corpore migraret felix anima. Illucescente itaque die mensis Junii 14, quod est 18 Kalendarum Junii, hora jam imminente tertia, præsentibus filiis suis, quos loci angustia capere poterat, ceteris in majori ecclesia consistentibus et canentibus, sancta illa anima corporeis ne-

ribus absoluta, ad illud pervenit æternum quod est animum et inseparabile trinum. Oculos patris clausit episcopus; polinctores funeris (110) Richardus, Ody-lardus, Stephanus et Walerannus abbates fuerunt. Ipsi corpus sanctissimum procuraverunt, vestibus sacratis ex more induit episcopus, non quibus ille voluit et præcepit, qui vilia queque delegerat, sed quas dictavit amor paternus et devotio sanctissima et debita (111). Reliquiæ, quas super pectus suum ipse commiserat, induto eo sacris vestibus, supra pectus ejus repositæ sunt. Elatum ergo funus beatissimum bajulantium manibus, cum ob impetum populi occurrentis et plangentis obserata esset æcclesia, ante altare sancti Petri positum est; ubi missa a pontifice celebrata, tandem portæ monasterii apertæ sunt, et ecce populus innumerabilis utriusque sexus et ordinis irruit cum lacrimis et ululatu cordis. (Fol. 95.) Plena erat æcclesia lacrimarum, omnes in commune pii patris deflebant obitum, ac si viderent imminere interitum patriæ. O quantus luctus omnium! quanta totæ urbi mestitia! quam pia erat de ejus obitu compassio! quanta omnium destitutio! Ea dies tota fuit gemituum, tota planctuum. Qua advesperascente, corpus beatissimum ad principalem æcclesiam sanctæ Mariæ a fratribus delatum, debitis vigiliarum et psalmodiæ officiis nocte ipsa ab excubitoribus honoratum est. In crastino missa solempniter celebrata a canonicis, per reliqua urbis monasteria deportatum est, et vigiliis missarumque solempniis debita officiositate percelebratis, tandem ad monasterium suum relatum est, et filiis dolentibus et de morte ejus merentibus restitutum. Venit ergo dies crastina, et ecce fere circa horam terciam congregata est tota civitas ad sepeliendum illum. Missam celebravit episcopus, sermonemque habuit ad populum de mutabilitate vitæ hujus, et qualiter in hanc plorationis convallem devenerimus; quis sit finis honorum, quisve malorum; quæ fuerit patris vita, mors quam preciosa. Hinc percelebrato officio, dictis orationibus solempnibus, ad locum sepulturæ itum est. Et licet solis exequiarum ministris et bajulis funeris cum his qui officia dabant permissum sit ingredi, ceteris intra majorem æcclesiam retentis, tanta tamen fuit obsequentium multitudo, ut fenestras, quibus lumen criptæ infundebatur, ob captationem aeris auferri necessitas impulerit. Vincebat diem luminum multitudo, et fumus incensi et thimiamatis totam repleverat æcclesiam. Tanta erat omnium erga patris sepulturam devotio! Humato itaque mitissimi viri corpore, clausum est sepulcrum, et solido cemento per juncturas litum. Requiescit autem in cripta subterranea ante altare sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Johannis evangelistæ, et super eum majus altare sancti Petri stabilitum est. In eadem cripta subtus altare præfatum

A sanctæ Mariæ sanctus requiescit Madelycus, ab eodem patre nostro ibidem transpositus, et reverenter tumulatus. Peracto vero sepulturæ officio, ubi ab aliis discessum est, ad componendum viri Dei lectum unanimis se filiorum accendit devotio. Quattuor columpnæ marmoreæ cooperculo sepulchri cemento facto ex eodem marmore conectuntur, his desuper tabula marmorea prægrandis ipso eodem cemento adjungitur, et sic desuper cooperculo maceræ aliquantum construitur, et solido bituminis glutine solidatur. Tabulæ vero in altum porrectæ linteum imponitur, et ei pallium superadditum est; ut cunctis cernentibus patenter detur intelligi cum magni esse meriti, cujus corpus sic honoratur in terris. Et merito. Quod enim fuit ejus in terris studium, nisi Deum diligere, et sanctos ejus venerari, et æcclesiam Dei ornare decore competenti? Nec mirum si a filiis propensius honoratur, quos scivit regere, et regere secundum nostram disciplinam, quæ ex Christiana lege descendit, et ad Deum ducit. Requievit autem hic pater noster a. ab inc. Dom. 1046, regiminis sui anno 42, regnante terris Heinrico Conradi filio. Supervixit vero episcopus Richardus usque ad mensem Novembrium, et obiit 8 Idus Novemb., sicut ipse a patre suo quesierat, cum ei oculos clauderet (112). Si, inquit, *pater ad Deum vadis, et ei placet obsequium quo ei scrivisti, obtine ut unum annum non tibi supervivam in hoc seculo, quia tibi commori quam vivere præopto.* Dixerat, et exauditus est, additusque patribus suis. Cujus corpus cum parentes juxta corpus viri Dei sepeliri mandassent, a canonicis vi retentum, et in æcclesia sanctæ Mariæ majoris sepultum est. (*Chron. Div.*) Eodem anno ordinatus est Lugdunensi ecclesiæ archiepiscopus domnus Halinardus. Eodem quoque anno Henricus Romam ivit, et concilio habito abjecti sunt pervasores Romanæ æcclesiæ, Johannes, Benedictus et Silvester; et ordinatus est Clemens papa, a quo et ipse coronam suscepit imperii. Et eodem anno Clemens obiit, et Damasus successit. Regimen quoque Vir-dunensis cœnobii Walerannus suscepit, homo in seculo nobilissimus, Gelduini comitis filius; qui in bello apud Bar castrum in geniculo vulneratus claudicabat. Cujus frater fuit Hugo Linguonensis episcopus, postea a sancto Leone IX, in Remensi concilio depositus, Episcopatum autem Vir-dunensem Theodericus suscepit, Wezelonis comitis filius; cujus primo benedictionis anno templum sanctæ Mariæ a duce Godefrido et Balduino succensum est (fol. 95'), vasa sacra ablata, civitasque destructa 8 Kal. Nov.

(1047.) Quantæ vero apud illius ævi homines hic pater noster gratia Dei honorificentæ fuerit, Theodericus Basiliensium episcopus, vir multæ auctoritatis et gratiæ, suo in facto ostendit. Qui cum in deducendo novo episcopo (113) Vir-dunum missus ab

NOTÆ.

(110) Qui mortuos curabant et unguebant.

(111) Gesta Vird. 10.

(112) Gesta Vird. 10. Vita Richardi 20.

(113) Theoderico scilicet anno 1047; cf. Herimanni Aug. Chron.

imperatore venisset, et esset ei devotio sancti viri A sepulchrum invisere, cum ante tumbam magna se lacrimarum contritione mactasset, rememorans defuncti pietatem sobrietatem et mansuetudinem, pallio pretiosissimo crocei coloris tumbam ipsam adornavit, ut affectu ipso testaretur dilectionem quam vivo exhibuerat mortuo se quoque non negare; immo propensiori eum cultu dignissimum, quem jam suo Dominus gremio confoveret. Ceperat jam tunc locus ille multis clarere miraculis, et in febricitantes tanta orationum refundebatur gratia, ut quisquis advenisset hoc laborans incommodo, ubi parum obdormisset, sanitatis potiretur suffragio, et rediret omni valetudinis sopito incendio. Sed quid moramur, nec referimus cujus meriti angelico quoque declaratus sit esse testimonio? Etenim qui vidit testimonium perhibuit, et de cujus vita non dubitatur, ejus merito testimonio creditur. Beatæ memoriæ pater Rodulfus, tercius post eum successor in regimine æcclesiæ, et ut credimus hereditariæ sanctitatis possessor, nunc felici beatus excessu (114), ubi locum ipsum regendum suscepit, et audiret a referentibus multa de eo relatu digna, videret quoque unanimem erga cultum memorialem ejus omnium devotionem, amplexabatur quidem quod videbat et audiebat generaliter ab omnibus, estuabat vero intra se ipsum, si tantæ sanctitatis vir ille fuisset ut referebatur, et quasi querebat sollicitis et dispositis cogitationum excubiis, cujus meriti apud Deum esset. Solebat et ipse ad ejus sepulchri locum, quia senserat ibi faciles orationum proventus, creberrime orare et multoties pernoctare: cum ecce una nocte post celebrationem nocturnalis synaxis cum ibidem solitas Deo redderet excubias, hac eum cogitatione sepius terente et ad sese devolvente, somnus paulisper allussit. Necdum corporales in soporem erant perfecte resoluti, cum intellectuales oculi aperti sunt, et vidit sibi astare angelum blanda se voce alloquentem et dicentem: « Diu te cogitatio tua morosa curiositate detinuit, ut scires cujus meriti hic cujus sepulchro adsistis esset, et ne te diutius fatigandum protraat, missus sum hec tibi expedire. Duo sunt in hac cripta quiescentes, et diem Domini, quo duplici stola remunerentur, expectantes, hic abbas Richardus, et confessor Christi præcipuus Madelveus, cujus vos festivitatem suo tempore et die devotis, ut dignum est, honoratis officiis: utpote quem Deus in numero sanctorum suorum et sorte justorum ascivit. Et juste quidem digne in memoriam vertitur hominum, qui ad gaudium transiit justorum. Hic autem, cujus adsto sepulchre, pari vobis nec minori devotione venerandus in terris, quem pari sorte nec inferiori gloria Deus decoratum sublimavit in cœlis. Multa sanctitatis ejus fama in terris, quam tamen

nec ad medium nostis, quia vir gratia Dei inluminatus humilitati studuit et vilitati, nec actus suos prodere maluit, sed occultare. Sed noveris quia magnum patronum et Deo carissimum præmisistis, et quæ de eo dicuntur vera sunt, quamquam ampliora dici possent. Placeat tibi devotio filiorum ejus erga memoriam ejus, et quæ tibi missus a Deo refero, hac ipsa die omnibus in commune edicito, ut gaudeant de felici successu patris, quem habent suffragatorem et devotum interventorem in cœlis. Tu itaque his de beato viro agnitis, viam quam cœpisti ne deseras, mortificationi carnis, humilitati, vilitati et castimonie invigila, lucrandis animabus operam da, ut cum hoc et aliis doneris beatitudine æternæ jocunditatis. »

(Fol. 94.) Obstupuerat vir gratiarum in visione et affatu angelico, et cum videret illum pro his et aliis pietatis ejus beneficiis humanæ fragilitati collatis Deo laudes dicentem, et ad easdem se pararet, toto corpore ut dormiebat surrexit, et, evigilans, grates quas conatus fuerat mente, jam animo et corpore persolvit intente. Nec apparuit segnis in prædicando quod viderat et audierat, immo omnibus Dei rexit magnalia, quia et quod gratum est vidisse vel audisse, gratius refertur, et gratissimum universis creditur; fratres quoque audita patris magnificentia tanti nuncii voce testificata, laudes et gratias Deo reddidimus (115), satisque cautum est ab illa die et deinceps, ut ejus memoria devotione recoleretur dignissima. Pro his et aliis beneficiis ejus benedicatur nomen Domini in secula ³¹⁶. Vivit adhuc et vivet in secula beati viri meritum (116), et quamdiu volvetur seculum, semper ejus meritum accipiet incrementum. Testatur hoc Normannia, fatetur et Britannia, applaudit tota Gallia patris promens magnalia, quæ quanto letata est et jubilavit de conversatione ejus sanctissima dum esset in mundo, tanto nunc dolet in morte ejus sublata sibi tam felicia contubernia, cujus vita sanctitatis erat speculum, penitentium solatium, merentium consolatio, miserorum defensio. Luxit ejus obitum imperator et optimates, deflexerunt reges et pontifices, defecit tibia et organum, cithara et psalterium, raucum sonuit tuba et tymphanum. Ascendit ad Deum clamor pauperum, desiderium egentium suam destitutionem ingemnantium, et ut mage mireris, unius obitum mundus deflevit, in quo totus dum viveret requievit. Et quamquam sentirent magis esse gaudendum, si rationem vis doloris admitteret, flebant tamen præcipue monachi, virgines et viduæ, ordo quoque æcclesiasticus, ejus peculiari fulti patrocínio, firmati consilio, recreati alloquio. O patris meritum seculis memorabile, posteris venerabile, omnibus imitabile. Laudes ejus nulla unquam delebit oblivio, non minuet temporis interpolatio, non auferet ab ore no-

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁶ *pergit auctor post aliaquod tempus.*

NOTÆ.

(114) Sedit biennio vivente Grimoldo, deinde annis 1078-1099.

(115) Hugo igitur aderat.

(116) In sequentibus rhythmos agnosco.

stro, et si gravior excandescat in nos quam nunc est tribulatio (117), quo minus te venerandum, te prædicandum, te, pater, fateamur omnimoda laude colendum. Tuis enim laudibus immorari, est a tribulatione relevari, quia laus tua gaudii est et pacis admiranda comprehensio, meroris et anxietatis propulsio. Retulit humilitati nostræ ante quinquennium, cum necdum gustassemus quanti sit laboris et tedii aliena curare, venerabilis abbas sanctæ Trinitatis de monte Rotomagensi Hugo nomine, qui nunc usque superest, quia cum esset in obsequiis præfati comitis Normanniæ Willelmi, jam tunc regis Anglorum, cum tractaretur in aula de honestis viris et memoratu dignis, quorum ipse rex habuisset notitiam aut famam audisset, inter præcipuos hujus admirabilis memorabatur, summa laude ejus efferebatur præconia, humilitatem, sapientiam, discretionem, animi et vultus devotam Deo hilaritatem, sermonis facundiam, morum elegantiam, subditorum reverentiam. Mirabatur etiam quod his modernis temporibus de loco tam celebri nulla ad se commigraret persona, nulla, ut solebat, regalem ejus magnificentiam expeteret successorum tanti patris aut monachorum loci sedulitas; adeo ut cum pro legatione quadam idem vir, a quo hæc audivimus, quadam vice mitteretur Viridunum, inter alia id ab eodem rege et honorabili ejus conjuge ei daretur in mandatis ut cœnobium nominatissimum sancti Vitoni expeteret ibidem hospitaturus, patremque et fratres loci sua ex parte devote salutaturus, et sollicite notaturus: si idem qui quondam honestatis et religionis cultus niteret, qui esset monasterii pater, si in eo avitæ paternitatis et dulcedinis specimen eluceret, si in filiis gravitatis et reverentiæ antiquum decus emineret, si rerum temporalium copia exuberans, si spiritualium delectationum gratia ab ubertate domus Dei esset habitantes debrians: omnia prospiceret, singula vivido rimaretur ingenio, sibique referret. Verum quid rerum intercesserit, quod præfatus vir aliorum hospitaturus diverterit, et sperantibus optima regi et reginæ insperata retulerit, nostrum non est edicere, maxime cum illo in tempore, quod id gestum est, puerilis adhuc nos ferula his vel similibus vetaret intendere. Illud tantum notasse sufficiat, quod rex auditis quæ non speraverat, viri spectabilis et memoria digni egregiam conversationem reducens ad animum, tot ingeminationibus ejus deslevit obitum, tot reciproca vicissitudine ejus efferebat meritum, replicando miris laudibus illius præconia, et subinde repetendo indebita et ingrata paternæ sedulitati remissorum filiorum remissæ vicis obsequia, in hoc ipsum quoque omni congeminate aula, ut daretur cunctis palam intelligi, si fama votis annuisset, multis ec-

clesiam donandam muneribus, multa dilectione a regali fore munificentia honorandam. (Fol. 94.) Vidimus demoniacum ad monasterium beati Vitoni adductum, intra paucissimos dies plenariæ sanitatis gaudia reportasse, quem cum in primo adventu suo vinctum loris et funibus artatum infra criptam ad memoriam sanctorum ibidem quiescentium parentes ducere vellent, nullatenus potuerunt, credo demone timente præsentiam eorum sanctorum, quorum meritis eadem æcclesia illustratur et presentia decoratur ³¹⁷.

(Fol. 95.) Anno ab inc. Dom. 1051, Leoni IX successit Victor, et 4 anno obiit; et successit ei Stephanus, qui et Fredericus frater Godefridi ducis, cujus primo papatus anno obiit apud Goslare Henricus imperator, et exsequiis ejus interfuit, qui et Spire sepultus est a. ab inc. Dom. 1056. Et remansit Agnes imperatrix cum filio parvulo, qui et regnum optinuit sub tutore regni Arnone Coloniensi archiepiscopo (1056). Obiit quoque Stephanus a. 1058 et sepultus est apud Lucensem urbem, ubi multæ Deo cooperante fiunt ad ejus tumulum virtutes (1059). Successit ei Nicholaus, qui 2 anno ordinationis sue concilium habuit in basilica Lateranensi, mense Aprili, indict. 12; ubi consentibus venerabilibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus seu venerabilibus presbiteris et diaconis, de electione summi pontificis decernens ait (118): « Novit beatitudo vestra, dilectissimi fratres et coepiscopi, inferiora quoque membra non latuit, defuncto præ memorie domino Stephano decessore nostro, hæc apostolica sedes, cui Deo auctore deservio, quot adversa pertulerit, quot denique per Symoniacæ heresis trapæzetis malleis et crebris tusionibus subjacuerit, adeo ut columpna Dei viventis jamjam pene videretur nutare, et sagena summi piscatoris procellis intumescens in naufragii profunda submergi. Unde, si placet fraternitati vestræ, debemus auxiliante Deo futuris casibus prudenter occurrere, et ecclesiastico statui, ne rediviva, quod absit, mala prævaleant, in posterum prævidere. Quapropter instructi prædecessorum nostrorum aliorumque sanctorum Patrum auctoritate, decernimus atque constituimus, ut ob-eunte hujus Romanæ universalis æcclesiæ pontifice, imprimis cardinales episcopi d'legatissima simul consideratione tractantes, mox sibi clericos cardinales adhibeant, sicque reliquos clerus et populus ad consensum novæ electionis accedant, ut nimirum ne venalitatis morbus qualibet occasione subripiat, religiosi viri præduces sint in promovendi pontificis ælectione, reliqui autem sequaces. Et certe rectus atque legitimus hic ælectionis ordo perpenditur, si, perspectis diversorum patrum regulis seu gestis, etiam illa beati Leonis sententia recclatur. Nulla

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁷ reliqua pars paginæ vacat.

NOTÆ.

(117) Hæc igitur post annum 1096 scripta sunt.

(118) Cf. Mon. Germ. Legg. t. II, B. 477, et quæ ibi notavi.

inquit, ratio sinit ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis metropolitani iudicio consecrati. Quia vero sedes apostolica cunctis in orbe terrarum præfertur æcclesiis, atque ideo super se metropolitanum habere non potest, cardinales episcopi procul dubio metropolitani vice funguntur, qui electum antistitem ad apostolici culminis apicem provehunt. Eligant autem de ipsius æcclesiæ gremio, si repertus fuerit idoneus, vel si de ipsa non invenitur, ex alia assumatur, salvo debito honore et reverentia dilecti nostri filii Henrici, qui impræsentiæ rex habetur, et futurus imperator Deo concedente speratur, sicut jam sibi concessimus, et successorum illius, qui ab hac apostolica sede personaliter hoc jus impetraverint. Quod si pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera atque gratuita electio fieri in Urbe non possit, cardinales episcopi cum religiosis clericis catholicisque laycis, licet paucis, jus potestatis obtineant eligere apostolicæ sedis antistitem, ubi congruentius judicaverint. Plane postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas vel qualiscumque hominum conatus malignitatis studio restiterit, ut is qui electus est in apostolica sede juxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sicut papa auctoritatem optineat regendi sanctam Romanam æcclesiam, et disponendi omnes facultates illius; quod beatum Gregorium ante electionem suam fecisse cognoscimus. Quod si quis contra hoc decretum nostrum synodali sententia promulgatum per seditionem vel præsumptionem aut quodlibet ingenium electus, aut etiam ordinatus seu intronizatus fuerit, auctoritate divina et sanctorum apostolorum Petri et Pauli perpetuo anathemate cum suis auctoribus, factoribus, sequacibus, a liminibus sanctæ Dei æcclesiæ separatus subjiciatur sicut antichristus et invasor atque destructor totius Christianitatis, nec aliqua super hoc audientia aliquando ei reservetur, sed ab omni æcclesiastico gradu, in quocumque prius fuerat, sine retractatione deponatur. Cui quisquis adhererit, vel qualemcumque tamquam pontifici reverentiam exhibuerit, aut in aliquo eum defendere præsumpserit, pari sententia sit mancipatus. (Fol. 95.) Quisquis autem hujus nostri decreti vel sententiæ temerator extiterit, et Romanam æcclesiam sua præsumptione confundere et perturbare contra hoc statutum temptaverit, perpetuo anathemate atque excommunicatione dampnetur, et cum impiis quando resurgent in iudicio reputetur. Omnipotentis scilicet Dei Patris et Filii et Spiritus sancti contra se iram sentiat, et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quorum præsumit confundere æcclesiam, in hac vita et in futura furorē reperiatur, fiat habitatio ejus deserta, et

A in tabernaculis ejus non sit qui inhabitet. Fiant filii ejus orfani, et uxores²¹⁸ ejus viduæ. Commetus amoveatur ipse, et filii ejus, et mendicent, et ejiciantur de habitationibus suis. Scrutetur fœnerator substantiam ejus, et deleant alieni labores ejus. Orbis terrarum pugnet contra illum, et cuncta elementa sint ei contraria, et omnium sanctorum quiescentium merita illum confundant, et in hac vita super eum apertam vindictam ostendant. Observatores autem hujus nostri decreti Dei omnipotentis gratia protegat, et auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli ab omnibus vinculis absolvat. Nicholaus episcopus sanctæ et apostolicæ Romanæ æcclesiæ huic decreto a nobis promulgato subscripsi. Bonifacius Albanensis subscripsi. Humbertus sanctæ ecclesiæ Silvæ Candidæ subscripsi. Petrus Ostiensis episcopus subscripsi et cæteri episcopi numero 76 cum presbiteris et diaconibus subscripserunt.

Item: « Nicholaus episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, clericis et laycis fidelibus, tam majoribus quam minoribus per omnes Gallias commorantibus, immo Aquitanicis, Wasconibus, salutem et apostolicam benedictionem (119). Quicumque sacerdos, diaconus et subdiaconus post institutum beatæ memoriæ prædecessoris nostri Leonis papæ de castitate clericorum concubinam palam duxit, vel ductam non reliquit, ex parte Dei omnipotentis auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli præcipimus, et omnino contradicimus, ut missam non cantet, neque evangelium aut epistolam ad missam legat, neque in presbiterio ad divina officia cum his qui præfatæ constitutioni obedientes fuerint maneat, neque partem ab æcclesia recipiat, quousque a nobis sententia super hujusmodi, Deo concedente, procedat. Et præcipientes statuimus ut hii prædictorum ordinum, qui eidem prædecessori nostro obedientes ejus institutum servaverint, juxta ecclesias quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos clericos, simul manducet et dormiant, et quidquid ab æcclesiis competit communiter habeant. »

(1060) Hunc igitur Nicolaum papam adiens Walerannus abbas Sancti Vitoni, querimonia facta super comite Rutenensi pro fundis ecclesiæ Viridunensis sitis in comitatu Rutenensi quos sancto Vitono auferebat, id est Maderniacum Puliniacum et alios, optinuit litteras ab eo missas præfato comiti in hæc verba: « Nicholaus episcopus, servus servorum Dei, R. Rutenensi comiti dilecto filio salutem et apostolicam benedictionem (120). Cognoscentes tui animi propositum, et quod propter regnum Dei et justitiam ejus volueris renunciare temporali fastigio secularium occupationum, confidenter tibi denunciamus, ut — secundum quod tibi iniunximus cum ore ad os loqueremur — æcclesiis Dei et pauperibus

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁸ U. e. u. c.

(119) Cf. Mansi t. XIX, c. 873.

NOTÆ.

(120) Mansi t. XIX, c. 874

defensorem te opponas, justitiamque eis acquirendo in conspectu Dei excusatus existas, quod non sine causa gladium portas. Et quia nostrum est te admonere, si qua non negligenda cognoverimus te negligere, orando simul et præcipiendo auctoritate apostolica monemus, ut monasterio sancti Petri sito Viriduni, quod venerabilis vir consanguineus tuus Walerannus abbas regit, curtes quas in terra possessionis tuæ habere dinoscitur restituas, ne, quod absit, ad perditionem animæ tuæ diutius eas retinendo excommunicationem ab antecessoribus nostris inprecatam in vasoribus earum incurras. Nec volumus dicas a parentibus tuis vel uxoris tuæ eas servis Dei subtractas, quia justus Dominus reddit iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem. Sicut enim conscia veritatis testatur antiquitas, sanctus Amantius, peculiaris vester patronus, eas contradidit servitorum sancti Petri usibus. »

His acceptis litteris cum reverteretur, apud Are-mare monasterium (121) veneno periit, et Grimoldus successit. Capella vero ab inhabitantibus retenta est, sed postmodum requisita reddita est, etsi non tota. Et quia eo defuncto non fuit qui litteras missas comiti Rutenensi perferret, adhuc abbatia cum fundis retenta est. Nicholaus quoque papa obiit anno eodem, id est 1060, ab inc. Domini, et sequenti anno Walerannus decessit, et sepultus apud eundem locum.

Anno igitur 1061 Nicholao papæ successit Alexander II, et secundo anno obiit; cui tertius Alexander successit (122). Millesimo quoque sexagesimo quinto anno, ind. 3, stella, quæ comete dicitur, apparuit, et eodem anno Edwardus Anglorum rex obiit (1066, Jan. 5); qui quia sine filiis fuit, consanguineum suum Willelmum Normannorum comitem post se regnare instituit. Sed Heroldus, contra sacramentum quod Willelmo fecerat, regnum invasit. Ipso anno, mense Octobri, Willelmus mare transiit, et commisso prælio 2 Idus Octobris ruit Heroldus, et Willelmus die natalis Domini apud Lundoniam in regem elevatus et coronatus est, Anno ab incarn. Domini 1063 finis fuit annorum circuli ³¹⁹ qui constat quingentis triginta duobus annis, et sequenti anno idem incipit circulus; in cujus fine erit labor et dolor. Alexander papa Gyraldum Ostiensem episcopum, qui Petro successerat, ad Gallias destinavit, et vices suas ei per Franciam et Burgundiam commisit. At ille ex præcepto papæ concilium apud Cabilonem instituit, cui præerat Roclenus episcopus, litteris adprime eruditus et in lectione divinorum voluminum studiosissimus (123).

(1075) Anno igitur ab incarnatione Domini 1074 (124), præside Romanæ ecclesiæ papa Alexandro, (fol. 96) Giraldus Ostiensis episcopus, Romanæ sedis legatus in Galliis, concilio Cabiloni habito Romam rediens, et apud Diensem urbem hospitatus, cum clericis in æcclesia de utilitate ecclesiæ loquebatur. Erat enim in eadem urbe Lancelinus Symoniacus dictus episcopus, qui vocatus ad audientiam cum venire renueret, et se in domo episcopali manu militari defenderet, et episcopatum retinere temptaret, tractabat legatus cum civibus, canonicis scilicet et plebis majoribus, quid de episcopo agerent, dicens, juxta Ambrosium, inexpiablem esse culpam venditi ministerii; et juxta decreta sanctorum patrum, Leonis, Gregorii, Nicholai et ceterorum, erga Symoniacos nullam misericordiam habendam in servanda dignitate, et quia quisquis per pecuniam ordinatur, ad hoc ut fiat hereticus promovetur, et omnes qui ei consentiunt, et qui emendare possunt et non emendant, et omnes qui contra illos non sunt, sed favent eis, cum eo habeant partem qui prius commisit hoc peculiare flagitium. Dum ergo de his inter eos tractaretur, et, ut prædiximus, ille dictus episcopus audientiam subterfugeret, juxta canonum instituta et sanctorum Patrum decreta episcopus querebatur idoneus, qui et salutem eorum invigilaret, et animabus commissis sollicitus superintenderet, ecce personit ad aures eorum advenisse illic et æcclesiam qua tenebantur intrasse orationis gratia domnum Hugonem Lugdunensem camerarium, præcinctum et paratum ad equitandum; ibat enim Romæ ad sanctum Petrum. Nec mora, Spiritus sancti gratia corda suorum illustrante, fit clamor et concursus fidelium, ocreatus cum calcaribus invenitur, rapitur, tenetur; in conspectu apostolicæ sedis vicarii summo omnium favore et gratia deducitur; quod dignus sit qui possit æcclesiæ præesse et prodesse, acclamatur. Reclamabat ille, et votis populi parabat obsistere, quasi qui non posset nec deberet sponso legitimo vivente castitatem æcclesiæ fœda scissione corrumpere. In hac devota contentione placuit divinitati beneplacitam suæ præsentis voluntatem in ostensione lucis suis fidelibus declarare. Nam cum esset nubilus dies, lux in modum speræ per aliquas horas in gremio et facie splenduit ecclesiæ, quæ sic accendit cunctos qui aderant et viderant, ad laudandam propiciationem divinæ clementiæ, ut clamaretur ab omnibus: *Benedictus dominus Deus, qui respexit dejectionem ecclesiæ suæ, ut visitaret eam et illuminaret tui pontifice!* Accessit et aliud mirabile divinæ pietatis ³²⁰ indicium, quia, cum in ejus ³²¹ electione omnis sibi in voce ³²² laudis et júbilo cor-

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁹ Vox jam deleta. ³²⁰ -tatis deletum. ³²¹ ejus deletum. ³²² -n voce deleta.

NOTÆ.

- (121) Moustier Ramey prope Treccas
 (122) Alexander duodecim annos sedit et Gregorium VII successorem nactus est.
 (123) Concilium Cabilonense habitum est 6 Non.

Mart., anno 1072, ut testantur Actorum fragmenta. Mansi, t. XX, p. 47. K.
 (124) Vel potius 1073.

dis applauderet ³²³ æcclesia, et præcipue ³²⁴ se tali A rectore opitulatam esse ³²⁵ gratularetur, legatus papa ³²⁶ mente præsa-
ga quiddam mirum ³²⁷ in eo præ-
videns: *Huic*, inquit ³²⁸, *civitati pastor quidem est*
³²⁹, *electus et a Deo donatus* ³³⁰, *sed majora ei præ-*
desinavit ³³¹ *Altissimus. Non diu enim* ³³² *huic ec-*
clesiæ pastoris officium præstabit ³³³, *quoniam excel-*
lentiori gibisserio (125) *donabitur* ³³⁴ *dispensaturus*
³³⁵ *divinæ* ³³⁶ *munera* ³³⁷ *gratiæ* ³³⁸ (126). Cf. SS.
vi, 506.) Sic clamores et vota omnium iudicium pro-
bavit caeleste, et electus ille, qui nec valuit nec vo-
luit, tot præcurrentibus indiciis, voluntati divine
contraire, compulsus est auctoritate apostolica re-
morari, et confirmata est super eum electio cleri et
populi. (Fol. 96.) Quo audito, ipse qui æcclesiam
per Symoniam invaserat et armis retinere temptabat,
dolens unanimem assensum civium, et timens po-
puli gaudentis et ad pia vota incalcescentis animo,
si intumesceret, impetum ferocissimum, do-
nam episcopalem deseruit et recessit. Angebatur
enim curarum estibus, et stimulis mordacis con-
scientiæ, quam non effugere quibat, quia non
inveniebat quo fugeret, nec suis jam ut solebat,
(1075) delectabatur erroribus, a quibus paniebatur
licet nolens et iascius; et tamen adhuc exultabat in
crimine, quia novis vetera obumbrando, peccatis se
utcumque adjuvari estimabat. Putabat enim insigne
esse virtutis, ubi est lapsus criminis. Sed jam silea-
tur ejus memoria, quia recessit, quia aufugit, quia
quod indebite usurpaverat, non est expectatus di-
mittere; ad plebis gaudium, ad cleri magnatorum
quoque et infimorum tripudium flectamus articu-
lum. Sublimatus est electus noster cum gaudio et
cordis jubilo in pontificali solio, acclamatus est et
confirmatus episcopus de Dei et Christi ejus iudicio,
de clericorum pene omnium testimonio, de plebis
quæ tunc affuit suffragio, de sacerdotum et bono-
rum virorum collegio. Invenit itaque civitatem an-
goris plenam, tribulationibus circumseptam, vigi-
lantia multa egentem, res episcopi direptas, ita ut
non inveniret unde vel uno die de redditibus domus
episcopalis vivere potuerit, ita omnia attriverant
qui ante eum fuerant. Adeo ut de omnibus totius
episcopatus æcclesiis vix unam haberet domus epi-
scopalis aut mater æcclesia, cum fere omnes possi-
derentur a militibus et quibuslibet secularibus. Nec
diu passus est suo in tempore tantam videre contri-
tionem et conculcationem æcclesiæ, quin potius sta-
tuit decretum, ut nullus laicus optineret æcclesiam,
aut partem acciperet in redditibus æcclesiarum. Et
factum est, divina cooperante clementia, ut omnes

gratanter jussionem ejus susciperent, et obedirent
ita ut ante ejus ordinationem hæc suæ meliorationis
incrementa sibi commissa per eum susceperit eccle-
sia. Obierat ipso anno papa Alexander in ipso apo-
tolorum Petri et Pauli natalicio, et substitutus erat
unanimes electione cleri et populi Gregorius VII, qui
in ipsa Romana æcclesia sub præfato pontifice of-
ficio fungebatur archidiaconatus. Et licet ordinatio-
nis et consecrationis ejus privilegium solis cardina-
libus episcopis Albarensi, Ostiensi et Portuensi, sit
commissum, Giraldus ipse, quia aberat, expectatus
non est, sed qui vices ejus exequeretur subrogatus
est. Qui demum reversus, papæ inter cetera electio-
nem Diensis æcclesiæ innotuit, et electum ipsum
quam maxime paternitati ipsius commendavit. Non
multo post ipse qui commendabatur advenit, et quia
solam clericatus tonsuram habebat—detestabatur
enim Symoniacorum ordinationes—, in mense De-
cembrio per manum ejus usque ad presbiteratus
gradum promotus est, eum hoc aliqui calumpnia-
rentur Romanorum, et promerent morem sanctæ
Romane æcclesiæ, neminem licet electum antistitem
a papa ordinandum nisi in eadem deserviret æccle-
sia. Quod tamen in ipso domus autentica pote-
state sua fecit; complacuerat enim sibi in illo anima
ejus. In quadragesima vero, sabbato in presbiterum,
et sequenti Dominica ad missas in episcopum con-
secratus est. Sic post octonos consecrationis dies
affatim imbutus divinis dogmatibus, et ubertim ro-
boratus æcclesiasticis sanctionibus, benedictione
precepta dimissus est ad regendos filios, quibus pa-
stor et rector ordinatus erat.

Sed nec illud silendum, in quo egregie convale-
scit testimonium probitatis ejus, et præordinatæ ac
Deo placite consecrationis ejus. Cum post ipsam
suam electionem, quæ facta est mense Octobrio die
19, ad suscipiendos ordines Romam mense Decem-
bri venisset, invenit ibidem pro simili expectatione
domnum Anselmum Lucensem electum, virum
omni laudis præconio dignum, nunc felici beatum
excessu (127), in quo omnis laus secure canitur.
Cum hoc itaque tanto familiaritatis et dilectionis
vinculo connexus est, et ita sibi, licet divisa habe-
rent hospicia, in palatio Lateranensi individui ad-
herebant, ut unum videri sine altero mirum videret-
ur his qui eorum noverant unanimitatem. Adeo ut
urbis præfectus quodam veritatis præsa-
gio alterum horum diem, alterum vocaret lucem: quod dies non
sit sine luce et lucem dies comitetur. Lucebat enim
in eorum moribus justitiæ et pietatis decus, præpon-
derabat amicitia constans, mutabilitatis nescia.

VARIE LECTIONES.

³²³ ap- deletum. ³²⁴ præcipue deletum. ³²⁵ esse deletum. ³²⁶ papæ deletum. ³²⁷ mirum deletum. ³²⁸ inquit
deletum. ³²⁹ -emest deleta. ³³⁰ -us deletum. ³³¹ -navit deletum. ³³² enim deletum. ³³³ -ficium præstabit
deleta. ³³⁴ -sserio dona- deleta. ³³⁵ -ur- deletum. ³³⁶ divinæ deletum. ³³⁷ -a deletum. ³³⁸ -æ deletum.

NOTE.

(125) I. e. marsupio,

(126) Provectus est in archiepiscopum Lugluacen-

sem, a 1082 exeunte vel 1085 ineunte.

(127) Obiit a. 1086, Mart. 18.

Ætalibus pares, caritate non impares, sui delectantur copula, quia et cœqualium³³⁹ usus dulcior, et senum tutior est. Senes autem erant non longevitate vitæ, sed morum maturitate. Et utinam gratiam virtutis et fidei alterius, quem secum in gloria jam assumptum Deus approbat, imitetur et alter qui residuus est, ut cum transierint tempora præfinita, sint in cælestibus unum, quos divinus amor hic dedit esse unum (128). (1074) Cum ergo Romæ positi præstolarentur diem consecrationis suæ, venerunt nuncii regis Heinrici Romam, rogantes ne contra morem prædecessorum suorum domnus papa eos consecrare vellet, qui episcopatus ælectionem solam, non autem donum per regiam acceperant investituram. At ipse convocatis cardinalibus legationem regis aperuit, et quid sibi ad hoc respondendum, quid esset faciendum, ammonuit. Quibus respondentibus usum æclesiæ hunc esse, hunc haberi pro lege, cum auctoritas eis nulla ad hoc suffragaretur, in Lucensi tamen electo eis acquievit, ut consecrationem ejus differret, donec investituram episcopatus ex regio dono accepisset (129). In Diensi vero adquiescere noluit, sed eum prima quadragesimæ ebdomada, sabdato in presbiterum, et Dominica consecravit in episcopum (130). Et quia vidit hoc sanctorum Patrum adversari decretis, ut in canonica electione episcopi prævaleret donum regis, immo multoties ipsam ælectionem inmutaret vel potius irritam faceret, eodem anno (131) in Romana synodo 50 episcoporum, considente presbiterorum et abbatum multitudine, juxta decreta pontificalia et institutiones canonicas ne hoc amplius a quocumque præsumeretur prohibuit sub interminatione anathematis, decretum faciens in hæc verba: « Si quis deinceps episcopatum vel abbatiam de manu alicujus laycæ personæ susceperit, nullatenus inter episcopos vel abbates habeatur, nec ulla ei ut episcopo vel abbati audientia concedatur. Insuper ei gratiam beati Petri et introitum ecclesiæ interdicimus, quoadusque locum, quem sub crimine tam ambitionis quam inobedienciæ, quod est scelus idolatriæ, cepit, non deserit. Similiter etiam de inferioribus æclesiasticis dignitatibus constituimus. Item: Si quis imperatorum, ducum, marchionum, comitum, vel quilibet secularium potestatum aut personarum investituram episcopatus vel alicujus æclesiasticæ dignitatis dare præsumperit, ejusdem sententiæ vinculo se astrictum sciat. » Sequutus est autem in hoc Patrum exempla, licet jam per multa annorum curricula dampnabilis hæc consuetudo inolevisset, et in usum conversa esset. Dicitur enim

A in septima universali synodo a quinque patriarchis et 550 patribus sub Adriano papa habita, capite 3. « Omnis ælectio episcopi, presbyteri vel diaconi, a principibus facta irrita maneat, secundum regulam quæ dicit: Si quis episcopus secularibus potestatibus usus æclesiam per ipsos optinuerit, deponatur et segregetur, omnesque qui illi communicant. » Item in octava universali synodo habita a quinque patriarchis sub Nicholao I pontifice, cap....: « Promotiones vel consecrationes episcoporum concordans prioribus conciliis hæc sancta et universalis synodus electione et decreto episcoporum fieri constituit, et statuit atque promulgavit, neminem laycorum principum et potentum semet inserere electioni vel promotioni patriarchæ vel metropolitæ aut cujuslibet episcopi, ne inordinata hinc et incongrua fiat confusio vel contentio, præsertim cum nullam in talibus potestatem quemquam potestativorum laycorum habere conveniat, sed potius silere et attendere sibi usquequo regulariter a collegio æclesiæ suscipiat finem electio futuri pontificis. Si quis vero laycorum ad concertandum et cooperandum invitatur ab æclesia, licet hujusmodi cum reverentia obtemperare asciscantibus. Quisquis autem secularium principum et potentum, vel alterius dignitatis laycus, adversus communem et consonantem atque canonicam ælectionem æclesiastici ordinis agere temptaverit, anathema sit donec obediat et consentiat. » Item ex concilio Niceno, cap. 6: « Per omnia manifestum est quia si quis præter voluntatem et conscientiam metropolitani fuerit ordinatus, hunc sanctum et magnum concilium statuit non debere esse episcopum. » Item ex concilio Antiocheno cap....: « Si quis presbiter vel diaconus per secularium dignitatem ecclesiam Dei optinuerit, deiciatur, et ipse et ordinator ejus a communione modis omnibus abscidatur, et sint sub anathemate sicut Symon magus a Petro. » In electione igitur et consecratione domni Diensis evidenter ostenditur operata divinitas, quia per hanc occasionem sanctæ Dei æclesiæ sub papatu domni Gregorii multis retro annis obnubilata ælectionis æclesiasticæ splenduit veritas. Viderint igitur viri cordati quid juris imperatoribus, regibus et principibus in ælectione pontificis reservetur.

D (Fol. 97.) Commisit autem ei vices suas in Gallia, ubi plurimum Symoniæ serpebat pestis iniqua; quia perrari illic erant, qui non essent aut Symoniaci, aut a Symoniacis ordinati, aut per manum laicam investiti (132). Plurimum illi inculcans, potestate data non abuti, quo minus depravata corrigeret,

VARIÆ LECTIONES.

³³⁹ Cœqualior c.

NOTÆ.

(128) Hugo anno demum 1106 obiit.

(129) At contra Gregorius in litteris ad Anselmum Luc. Regest. I, 21, monet ne ab Henrico rege investituram accipiat Kal. Sept., ind. 12 (1075). K.

(130) De consecratione Hagonis Gregorius in Regest. I, 69 litteras dedit ad comitem Diensem VII

Kal. April., ind. 12, i. e. ipso consecrationis die 16 m. Martii 1074; Pascha celebratum est die 20 Aprilis K.

(131) Sequenti anno 1075, ut docuit Pagius ad h. a. K.

(132) Cf. epist. Gregorii Regest. I, 69. K.

dampnanda recideret, sancta et honesta doceret, et A docenda faceret. Scripsit et ad praelatos Gallicanarum ecclesiarum, quæ sunt juris sancti Petri, epistolam pro suo censu debito beato Petro in hæc verba : « Gregorius (133) episcopus, servus servorum Dei, omnibus abbatibus et praelatis tam monachorum quam et canonicorum per Gallias constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Fraternalitatem vestram, dilectissimi fratres, latere minime credimus quasdam æcclesiarum vestrarum beato Petro et nobis annuos census persolvere ex præcedentium Patrum institutionibus debere. Sed quia quidam vestrum partim negligentia, partim vero tenaci induratione hæc hæctenus minus plene quam oportet egerunt, hos ut emendari et debita solvere³⁵⁰ studeant, omnes autem ut apostolico præcepto: *Cui vectigal vectigal, cui tributum tributum*, optemperetis commonemus. Unusquisque enim non quod suum est, sed quod alterius, querat; quoniam si digne redarguitur, qui prout oportet propria non largitur, qua sententia dignus est, qui nec aliena rapere, nec debita metuit retinere, dicente Domino : *Quæ vultis ut faciant vobis, hæc facite et vos illis. Et : Quod tibi non vis, alii non feceris*. Nunc igitur, quia dilectum filium nostrum Hugonem Diensem episcopum ob æcclesiasticæ utilitatis diversa negocia in Gallias vices nostras exequuturum mittimus, et quia nemini potius credere debemus, quem in omnibus a nobis sibi injunctis fideliter egisse comperimus, quæ nobis ex ecclesiis vestris specialiter debetis, vos illi ad nos perferenda persolvere, ac de retentis satisfacere jubemus. »

Ipsa anno apud Casam Dei (134) monasticum suscepit habitum domnus Jerento, mense Novembrio, die 4. Hic ortus territorio Viennensi, patre Arnaldo, matre Agnes nomine, nutritus est diligenti cura et industria a domno Hugone Cluniacensium patre, (fol. 98) litteris etiam imbutus est ab his qui majoris auctoritatis videbantur in Cluniaco. Postquam vero adolevit, seculo adhesit, et factus est velut expers gratiæ quam adeptus fuerat, levitati omnino studens, canonicæ professionis normam rejiciens, militaria potius instrumenta appetens. Studebatque seculo crescere, non Deo. Animus quietis impatiens, laboris impiger, domari non poterat. Implebatur in eo illud ethnici (135) verissimum de juvene inberbi testimonium, cujus quia nostrum non est meminisse, qui novit recolat. Hoc

sane de eo omnes qui noverunt perhibent testimonium, levissimum quidem eum mente et corpore, et tamen gratum fuisse, et ita seculo deditum, ut ejus jam facta conversio omnibus videretur esse miraculo. Ubi vero voluntati satisfacisse se vidit, cepit jam aliquando tedere quod libuerat. Sed rursus inter ipsa conversionis primordia dum cupe-ret se extendere ad insolita, reverberatus animo proclivior redibat ad solita. Vicit tandem metus mortis et gehennæ hominem. Credidit se satis tuto periculo, Christi protectus auxilio. Omnia postposuit, omnia deseruit, et ad Casam Dei se contulit, ubi tunc temporis nullæ divitiæ, nulla gloria, sola habitantibus sufficebat inopia. Vasta erat heremus, utpote quæ ante annos 20 habitationes hominum non noverat. Sanctus illam Robertus primus incoluit, qui animo et corpore mundo mori et Christo vivere paratus fuit, quod libellus de vita ejus scriptus (136) plenius elucidat scire volentibus. Anno enim ab incarn. Dom. 1043³⁵¹ illuc venit, ubi præfuit domui³⁵² annis 9, et factus monachus³⁵³ et abbas præfuit annis 15³⁵⁴ (137), et migravit ad Dominum anno 1067, successorem suum designans nomine Durannum. Ad hunc ergo locum veniens, cui post obitum præfati patris prædictus abba Durannus præerat, sumpsit animum et formam discipuli, sed mox compulsus est magister fieri, et prioratus suscepit officium jussu abbatis et totius congregationis. Tristabatur, quia quod desiderabat esse nequibat : et quia aliis præesse rogabatur, ipse in se de se mirabatur. C Triennium in ipso mansit officio sub abbatis imperio, providens pro posse et nosse necessaria pauperibus Christi, et insudans utilitati æcclesiæ. Promotiones æcclesiasticorum graduum adeptus est per manum domni Hugonis Diensis episcopi, a primo usque ad septimum. Invigilabat enim idem sollicitus gregi sibi credito, et legationis sibi creditæ sollicitas servans excubias, primum concilium celebravit apud Ansam, secundum apud Clarummontem (138), in quo Stephano Arvernensi episcopo, Podiensis sedis invasore, quia pro ambitione male sedem suam deseruerat, Willelmo quoque Symoniaco et invasore sedis Arvernensis deposito, (1077) consecratus est præfatus abbas Durannus Arvernorum episcopus, peracto decennio regiminis sui in loco Casæ Dei, qui etiam post biennium petitione et voluntate fratrum curam regiminis Siguino dereliquit. Tertium Divioni. Persequabatur Symoniacos,

VARIÆ LECTIONES.

³⁵⁰ -bita sol- deleta. ³⁵¹ M . . . c.; numerum restitui ex chron. Malleacensi. ³⁵² d c. ³⁵³ vox abscisa. ³⁵⁴ numerum supplervi ex chron. Malleacensi.

NOTÆ.

- (135) Desideratur in Registro Gregorii. K.
 (134) S. Robert la-Chaise-Dieu, dioceseos Claromontane.
 (135) Horatii, de arte poet. 161 seqq.
 (136) Auctore Gerald de Venna expolita demum a Marbodo; v. Mabillonii Acta SS. ord. S. Bened. Sæc. VI, tom. II, pag. 483.

- (137) Scilicet ecclesiæ, et cellæ prope eam constructæ.
 (138) Habitum est ii Idibus Augusti, ut ex litteris Hugonis Diensis ad Rudolphum Turonensem archiepiscopum patet. Mansi XX, 485. Anno 1076 hoc concilium congregatum esse docent litteræ Gregorii ad episcopos Galliæ, quas vide infra. K.

adversus quos ei jugis pugna, conflictus fuit perpetuus, quos etiam prout potuit ab æcclesia eliminavit, et orthodoxos substituit.

Anno ab incarn. Dom. 1075. Grimoldus abbatiam (139) dimisit die sancti Nicholai. Rodulfus successit, ordinatio ejus die sancti Urbani.

Anno ab incarn. Dom. 1076, 10. Kal. Mai. terræ motus factus est, feria 6, luna 14, et hoc anno fuit gelu magnum a 7. Idus Decembris usque Idus Martii.

(Fol. 97'.) Quartum concilium tenuit Augustuduni (1077); pro quibus autem causis Eduense celebratum sit concilium, in litteris domni papæ advertere licet, quarum textus iste est: *Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri Hugoni, venerabili Diensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Gerardus Cameracensis electus ad nos veniens, etc.* (140).

(Fol. 98.) Juxta hec itaque mandata apostolica congregata est synodus venerabilium Patrum apud Æduam, sub tutela et protectione Christi domini, assensu et laude Hugonis ducis, anno ab incarnatione Domini 1076 (141), ubi convenerunt ex Francia et Burgundia multi illustres viri, episcopi et clerici, abbates et monachi quamplures, anno papatus domni Gregorii VII, quarto. Dux Hugo justi tenax Burgundiæ præerat, Linguonensem æcclesiam Rainardus cognomento Hugo regebat, vir adprime rhetoricis inbutus studiis, clarus ingenio, sermone facundus, scientia præditus, affabilis alloquio et prudens consilio. Obierat anno ipso Divionensis cenobii abbas Adalbero, et, ut in talibus assolet, de abbate substituendo inter monachos loci diversa ferebatur electio. Quod videlicet cenobium antiquæ nobilitatis religionis stemmate sub Willelmi abbatis regimine fuerat decoratum. Sed tunc Roberti ducis violentia et prælatorum incuria, subditorum quoque segnitia a pristino rigore videbatur aliquantulum imminutum. (fol. 98'.) Et quia quod intus ceciderat, foris diu stare non poterat, intus parum erat religionis, foris cumulus desolationis. Pro tantis angustiis anxietatibus et tribulationibus, ab his quorum erat mens sanior pastor querebatur idoneus. Pontifex Linguonensis et dux, quorum erat istud prospicere, concilio intererant; de multis enim, ut præscriptum est, partibus honesti quamplures illo convenerant. Aderat inter alios etiam prior Casæ Dei, ut querimoniam faceret injuriarum æcclesie suæ illatarum; quem quia ante conversionem notum habuerat Linguonensis episcopus, nunc in aspectu immutatæ habitudinis cordis et corporis ejus applaudebat et congratulabatur ei, divinam collaudans potentiam, qui lenitatem dissolutionis ejus,

A quam habuerat in seculo, infrenaverat monastici ordinis et regularis gravitatis freno, dans in eo exemplum omnibus sub remigio alarum suarum confugientibus, non desperare de sua misericordia, cujus tanta in isto adoptionis filio agnoscebant beneficia. Concilio ergo inito, circumsedentibus Patribus tractatum est de multis sanctæ ecclesie utilitatibus, et earum determinatio secunda, tertia quoque et quarta protelata est die. Accusatus est in eodem concilio Remensis ecclesie invasor Symoniacus Manasses a clericis Remensibus; et suspensus ab officio, quia vocatus ad concilium ut se purgaret, non venit. Qui cum canonicis Remensis æcclesie accusatoribus suis a concilio redeuntibus plurimas parasset insidias, demum domos eorum fregit, præbendas eorum vendidit, et bona eorum diripuit. Inde cum a Roma litteras accepisset, ut in concilio cum sex se purgaret episcopis, Romam ivit (142). Quinta autem die, quia Lugdunensis sedes, Humberto Symoniaco expulso et in locis Jurensibus monacho facto, vacabat antistite, a latere domni Linguonensis ælectus est Gebuinus archidiaconus, vir morum probitate venustus, ut præficeretur Lugdunensi æcclesie (143). Hoc totius concilii acclamavit assensus, hoc etiam Lugdunensis ecclesie clericorum et laicorum qui aderant expetiit bonæ voluntatis affectus. Raptus igitur ab altari quo confugerat, diligentius servatur, ut in die Dominico more solempni benediceretur. Doluit super hoc Linguonensis episcopus, clerusque qui aderat Linguonicus; quia amisisse videbantur virum in æcclesiasticis et secularibus negotiis pernecessarium, cui plurimum innitebantur. Sed prævaluit concors sententia concilii, quia sic erat præfinitum et placitum in oculis Domini. Sexta jam sessionis die assurgit Linguonensis idem e medio circumsedentium, et ut vir nobilis et urbanæ eloquentiæ, ratione composita attentos sibi reddens auditores et benivolos, replicuit aliqua de dampno ecclesie sibi commissæ illato, quod quasi eruisset ei oculum, cui suum tulissent archidiaconum, in quo spes omnis, in quo refrigerium, in cujus sibi erat caritate solatium. Sic honesta verborum serie matris desolationem plangens, et filie orbitatem non tacens, replicat antiquam nobilitatem æcclesie Divionensis, zelum Willelmi abbatis in rigore justitiæ et fervore disciplinæ, et districta ordinis moderatione, nunc autem in obitu abbatis omnia ad nichilum fere redacta, intus parum religionis, foris cumulos tribulationis, adeo ut quæ quondam multis æcclesiis pastores et rectores idoneos præposuerat, nullum qui ei præesset de suis invenire posset. (Fol. 99.) Confugere se profitetur ad Dei bonorumque vi-

NOTÆ.

(139) S. Vitoni.

(140) In registro Gregorii IV, 22. adduntur signa chronologica: *Data juxta Padum in loco qui dicitur Ficarolo, iv Idus Maii, indictione 15, i. e. 1077. Vide in Gregorio VII.*

(141) Idibus Septembr. Vide epistolam Hugonis Diensis Mansi t. XX, 492.

(142) Ex Registro Gregorii V, 17, patet præter Manassen archiepiscopum Remensem accusatos fuisse Hugonem Bisontinum, Richerium Senonensem, Gotefredum Carnotensem, Richardum Biturigensem, Rodulfum Turonensem. K.

(143) Epistola Hugonis Diensis ap. Mansi XX, 488 K.

rorum consilium, ut anxietatis suæ, cujus erat hoc A providere et disponere, aliquod in rectore substituen-
 tuendo, qui vere rector diceretur et esset, inveniret
 solatium. Cum perorasset, et a legato spe promissa
 consilii et auxilii jussus esset edicere, quem eidem
 officio dignum de circumsedentibus, quia in ipsa
 æcclesia non inveniebatur, vellet præficere : ille
 priorem Casæ Dei manu designans, et simul in
 verbis procumbens, et genua flectens : *Date, ait,*
mihî hunc piscem de fonte Dei. Et ut facilius postu-
 lata acciperet, Hugonem ducem sibi sociavit in pre-
 cibus, ut ejus mereretur bonitas quod se per se
 posse diffidebat. Oculi ergo omnium in eum qui ro-
 gabatur diriguntur. Sed quia præfatus Romanæ
 sedis legatus noverat, virum acris esse ingenii et
 animi, et dissolutionem noverat habitatorum loci et
 instabilitatem terræ, parcens ei, quamquam nosset
 utillimum, in concedendo erat difficilis. Temptabant
 etiam qui cum priore a Casæ Dei venerant, modis
 quibus poterant electioni contradicere; sed quia vo-
 luntas fuit Domini, in cujus manu corda sunt re-
 gum, ut petitis annueretur auctoritas et laus pro-
 mulgavit concilii. Illis ergo tumultuantibus, vimque
 quo nisu poterant inferre parantibus, hic dum clan-
 culo fugam pararet, jamque elaboretur, capitur,
 tenetur, et flens multumque dolens, suis etiam resi-
 stentibus et contradicentibus, in concilium reducit,
 et episcopo Linguonensi laude circumsedentium per
 manum redditur : a quo sollicite custodiendus, re-
 moto suorum amminiculo, solus deduci est jussus. C
 Cumque moneretur a præsidente episcopus, ut de
 concessis Deo gratias ageret, et virum honore dignum
 sibi commissum adjuvaret, et in omnibus ut decebat
 honeste tractaret, prædecessorum, Brunonis scilicet
 episcopi et Willelmi abbatis, quorum laudabilis
 prædicatur societas et caritatis unanimitas, mentio-
 nem faciens : *Si, inquit, istum non adjuvero, non
 dilexero, non ea tractavero caritate et dulcedine, qua
 Bruno Willelmum, depersoner ab honore meo.* Divio-
 nenses autem fratres concilio primo die interfuerant,
 et quia per se nequibant, electione pontificis sui
 ordinare æcclesiam concesserant. Sexta erat feria
 qua hæc facta sunt; et quia electio fratrum, quibus
 præesse debebat, ut assolet requirebatur, hæc fuit
 definitio concilii, ut si die Dominico fratres electioni D
 consentientes advenissent, electus benediceretur : si
 non, electio cassaretur et ad sua regredi sineretur.
 Ob id ab episcopo et duce nuncio præpeti cursu Di-
 vioni directo, die et hora præstituta fratres adve-
 niunt, electionem factam scripto roborant, et obe-
 dientiæ ejus subdi non reformidant. Laudant in
 júbilo cordis et oris Dominum et magnificantes
 eum ³⁴⁵⁻³⁴⁷ in unum exaltant nomen ejus in id ipsum.
 (Fol. 99'.) Uno igitur die, id est die Dominico 15
 Kalendas Octob. consecrati sunt apud Eduam summa

omnium exultatione et tripudio, domnus Geluinus
 in Lugdunensem archiepiscopum ab ipso Romanæ
 sedis legato, et præfatus electus in abbatem Divio-
 nensem a prædicto Linguonensi episcopo. Multa tunc
 utilia et sanctæ Dei ecclesiæ proficua in illo tractata
 et definita sunt concilio. Quo soluto, ad sua quique
 redeunt. Lugdunum præsul adivit, archiepiscopum
 beatificandum in gloria cælesti civibus expectantibus
 et desiderantibus assignavit, quem cum gaudio totius
 urbis in sede prædecessorum ejus Hyreici atque
 Fotini ante tempora secularia prælectum locavit.
 Nec fuit vana populi exultatio, quæ in dies augmen-
 tatur, et sine carebit, quia pastor eorum benignus,
 in arce poli sacerdos jam beatificatus (144) dum
 vixit illi adhesit qui est corona sanctorum et exul-
 tatio, qui loco non tenetur, et termino non angusta-
 tur, nec fine concluditur. A quo donatus præmio
 immortalitatis beatæ, civibus et omnibus ad se con-
 fugientibus patrocinator. Cujus quia jam in pace
 factus est locus, et in Syon cælesti habitatio ejus,
 oremus eum, ut et nos, qui felicibus ejus gaudiis
 non invidemus, piis suis precibus ad se trahat, cur-
 sum nostrum in bono deduci et expleri optineat :
 cum, qui cum ipso uno in loco ælectus, uno et die
 est consecratus utinam tam sorte beatæ! precibus
 indefessis protegat, et dilectores suos et veneratores
 secum in cælesti gloria nos ascribi faciat.

Stephanus autem Podiensis invasor cum Diensi
 episcopo Romanæ sedis legato Hugoni multas paras-
 set insidias, novissime euntem eam ad concilium
 apud Clarum Montem, cum canonicis ante altare
 sanctæ Mariæ convenit, et se placitis ejus de epi-
 scopatu obtemperaturum, si in concilio fons causæ
 ejus prolongaretur, promisit. Clerici quoque idem
 tidem promiserunt, si promissis fidem episcopus
 servare nollent, se eum deserturos, et Romanæ sedi
 obedituros. Igitur post expletionem concilii Clari-
 montensis, propter pactionem quam ipse promiserat
 infra dies 15 quibus a præfato Diensi episcopo mo-
 neretur ab episcopatu cessaturum, ante expletio-
 nem dierum statutorum, cum jam Lugdunum venis-
 set, ad Podium rediit, paucis secum comitibus as-
 sumptis, domnus Hugo, quia omnes tyrannidem in-
 vasoris illius suspectam habebant, et in celebra-
 tione missæ post recitatum evangelium intrepidus cle-
 rum et populum, quia erat absens Stephanus, de
 pactione cum eo facta convenit, et ne ei in posterum
 obedirent apostolica auctoritate prohibuit, data in
 eum qui se absentaverat, excommunicationis seu-
 tentiæ, si ulterius ecclesiæ incubare præsumeret.
 Quam ejus excommunicationem domnus papa con-
 firmavit, scribens episcopis Galliarum in hæc ver-
 ba :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, uni-
 versis Galliarum episcopis et cunctis ordinibus sub

VARIÆ LECTIONES.

³⁴⁵⁻³⁴⁷ cum c.

NOTÆ.

144) Obiit a. 1082.

eis constitutis, quæ pro meritis debetur, salutem et apostolicam benedictionem. Notum esse volumus caritati vestræ (145), etc. »

Igitur electus noster, Linguonensi comitatus episcopo ad sibi commissum locum deveniens, ingressus est Divionense cœnobium, quod numquam antea viderat, mense Septembrio die 21, et quia locum illum tali provisoro vel pastore propitiâ ditasset divinitas, ex tunc et modo beneficiis multis ejus declaravit pietas. Invenit fervorem ordinis, quem in prædecessoribus fuisse acceperat, tepuisse, tum prælatorum incuria tum subditorum segnitia, habitacula servorum Dei usibus instituta laicis intrantibus et exeuntibus communia, intus parum religionis. foris acervos tribulationis. Ecclesiam annuis stipendiis egentem, ere alieno oppressam, ornamentis ecclesiasticis spoliatam. Urebatur ob hoc curarum estibus, quæiebatur cogitationum fluctibus, cum videret suscepisse se regendam æcclesiam magni nominis, magnæ antiquitatis et antiquæ dignitatis, et se conspiceret egentem omnibus bonis, intus et extra omni destitutum solamine, quo fultus regulariter cum sibi commissis Deo quiret servire. Hoc enim sibi summum et maximum erat refugium in verbis Domini dicentis: *Primum querite regnum Dei et justitiam ejus, et omnia adjicientur vobis* (Matth. vi, 33). Noverat, quia cum cresceret interioris religionis studium, exterioris quoque substantiæ accederet supplementum. (Fol. 102.) Ad quod sectandum quia sui cum ex equo non adjuvabant, Cluniacum abiit, consilium et auxilium ab abbate Cluniacense quæsivit, quia de loco illo per Willelmum, prædecessorem suum, recolendæ memoriæ virum, fons derivaverat religionis, de quo postmodum omnibus vicinis, exteris quoque et longe positus, satis abunde propinaverat. Nec ut volebat invenit. Quesivit a Deo corde contrito et humiliato, et invenit: prope est enim obtritis corde Dominus, et sacrificium ei gratissimum spiritus contribulatus. Ad fontem igitur Dei hic, quem in electione sua Linguonensis episcopus piscem de fonte Dei nominaverat, rediit, pisces octonos octonæ beatitudinis virtute coruscos secum adduxit, quos vere pisces dixerim pro sedula meditatione spiritualitatis, quam intendebant, ut piscis aquam fluminis; et fonti sibi commisso, quem viciorum prurigne sentinosum purgare decreverat, saltus super aquas pennis virtutum dantes immisit. Ex his priorem constituit, ceteris officia singula deputavit, ut eorum exemplo doceret reliquos vicia calcare, virtutes appetere, et desuetos animos habitantium assuesceret moribus religiosorum. Sed quid multis immoror? Tanta acta sunt ejus labore et industria, Dei præduce gratia, ut qui vidisset antea locum torpore negligentiae confusum,

A attendens nunc felici exercitatione virtutum floridum, clamet in jubilo cordis: *Hæc mutatio dexteræ excelsi* (Psal. lxxvi, 41). Ceperunt jam ad ejus monita multi nobilium et mediocrium sua relinquere, et regulari disciplinæ se subdere, seque abnegantes sub ejus ducatu Deo regi uni et vero militare.

(Fol. 100.) Celebravit et quintum concilium (1078) donnus Diensis episcopus apud urbem Pictavorum (146), ubi quanta Deus operatus sit et quanta erga servos Christi diabolus conatus sit, ex litteris ipsius domino papæ directis conicere possumus, quarum textus iste est: « Domino ac meritis beato papæ Gregorio, Hugo humilis presbyter Diensium, in domino Deo salutem. In concilio, quod Pictavis per gratiam Dei cum aliquo fructu celebravimus, multa nobis pericula prius in itinere, multa nobis adversa in ipsa civitate, tum in concilio, tum extra exstiterunt. Ecce enim rex Francorum contrarius sibi ipsi, quia contrarius erat regi celi, misit litteras primum mihi, in quibus confitebatur Domino, desiderio desiderans se vocari filium meum, et cum omni gloria et honore auctoritatem nostræ legationis commendabilem efficiens. Deinde comiti, tum etiam episcopis sui juris litteras misit adjurans eos omni attestatione, et suæ majestatis ac fidelitatis reos esse instituens: scilicet comitem, si pateretur nos uspiam ubi posset conventicula et quasi concilia, sic eo vocans, celebrare; episcopos vero, si interessent, vel nostris faverent decretis, in quibus nitebamur splendorem coronæ ejus obfuscare et principum regni ejus. Ex hæc ergo adversitate inimici veritatis audaciam nacti, nobis insultando eos pene traxerunt in sinistram, quos considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me. Ecce enim pestis et dedecus sanctæ æcclesie, archiepiscopus Turonensis, et cum eo episcopus Redonensis, superbissime perversi, totum pene occupaverunt concilium. Redonensis namque comprobatus est reus, quia non prius ordinatus in clericum, ordinatus est in episcopum; promissa prius ac postmodum data pallii cappa ab episcopo Andegavensi, Redonense tamen illud nesciente, set aliud ante ordinationem confitente; scilicet cum eques esset, equitem inimicum ab equo dejecit, et hujus Redonensis socius eques dejectum illum vulnere confodit; qui pro ea dejectione et vulnere in mortem occubuit. Nos igitur multorum precibus inclinati, nondum depositum, sed interim suspensum, quia suæ utilis erat æcclesie, vestræ misericordie præsentandum et judicandum reliquimus. Turonensis vero comprobatus est ante episcopatum decaniam emisse, quam ex consuetudine ejus æcclesie, nisi qui jam sacerdos fuisset vel jam futurus sacerdos esset, habere non posset. Ille igitur Turonensis nullo modo cano,

NOTE.

(145) Data Bibianello x. Kal. April., ind. 15, i. e. 1077. Registr. IV, 49. Vide in Gregorio VII. De eodem eodem die data est epistola IV, 18. ad canonicos Anciensenses. K.

(146) xviii Kal. Febr. ex epistola Hugonis Diensis ad papam, Mansi XX, 490. Canones vide ibidem 498. K.

nice electus, non potuit optinere a rege donum episcopatus, usque dum nepos hujus ipsius per nummos præfatam decaniam fuerit adeptus. De Symonia etiam aliter accusatus est, quia cuidam militi silvam promiserit, si pro episcopatu eum juvisset. Quod cum postea miles ipsi improbasset, Andegavensis episcopus affuit, qui nobis ex eodem clara voce testimonium perhibuit. Longum est, pater, enumerare turbas et conflictus, quos et quantas, quomodo et ubi hic Turonensis nobis intulerit: aliquando pro Redonense, numquam ratiocinando sed semper garriendo, aliquando pro se inclamitando, cum omni suorum garrulitate et impudenti audacia clericorum. Nam dum etiam archiepiscopum Lugdunensem pene inflecterent ad tuitionem suam, ita ut pro eis oraret vel obloqueretur, foribus ecclesie effractis servientes eorum securibus armata manu introeuntes, ita concilium magno tumultu exturbaverunt, quod fratrem T. in mortem dedissent, nisi Dominus ut scuto bonæ voluntatis suæ coronasset eum. Ita nobis cum paucitate ac dedecore relictis, Turonensis et suffraganei ejus cum superbo tumultu inordinate et non canonice recesserunt. Altera die in ecclesia beati Hylarii inito concilio, nulla nobis promissa vel præmissa satisfactione de injuria, iterum draco ille insurgens tanquam leo rugiens non potuit audiri diutius; sed exerentes gladium spiritus, quod est verbum Dei, percussimus ejus superbiam, et decreto hujus negotii prolato suspendimus eum etiam a sacerdotali officio. Et quia sedem apostolicam appellavit, ubi se purgaturum fuisse de Symonia asseruit, ad apostolicam sedem eum remisimus, et vestro iudicio deponendum relinquimus. Abbas Bergensis ecclesie de Flandria fuisse Simoniacus comprobatus est, et depositus. Bysontinus archiepiscopus nec Eduensi nec Pictavensi concilio se præsentavit, nec canonicam misit excusationem. Belvacensem pulsatum de Symoniaca, et qui post decretum præbendas vendiderit, iudicandum vobis remisimus; Noviomensem pro causa sua similiter; item Ambianensem pervasorem, cum ordinatoribus suis, videlicet Laudunense, Suessionense, Silvanectense. Mala quedam nostra etiam intestina reticemus, quia personas, a quibus sunt illata, Deo juvante quam citius venturi, commodius vobis in aure dicemus. Causas Andegavensis comitis, sicut præcepistis, ab ipsius ore audientes, rationabilem pene esse credidimus; sed de absolutione ejus non presumentes, diffinitionem ejus rei prudentiæ sanctitatis vestræ committimus. Si quid vero minus scripsimus sanctitati vestræ, Teazo filius vester, fidelissimus cooperatores noster in Domino, de Tarvanensi episcopo cum Pictavensi quid statuerimus plenius intimabit. Provideat itaque sanctitas vestra, ne diutius tam obprobriose nobis impropereetur, quod Symoniaci vel quicumque cri-

amini a nobis suspensi vel depositi, aut etiam dampnati, libenter currunt Romam; et ubi deberent sentire ampliore rigore justitiæ, inde reportant quasi misericordiam pro voluntate; et qui antea nec in levibus præsumpserunt peccare, postmodum exercent aptissimam negotiationem cum tyrannide in commissis sibi ecclesiis. Ora, sanctissime papa, pro me, inutili servo sanctitatis vestræ.

(Fol. 100.) Domno Gregorio summo pontifici, patri et domino suo, M. (147) Dei gratia Remorum archiepiscopus, fidelem servitutis et obedientiæ subjectionem et orationis devotionem. Vestro, domine, interventu et obsecratione reddidi dominæ M. marchisæ omnia quæ de me suis antecessor tenuit, et ad defendenda eadem consilium meum et auxilium ac receptus meos promitto fideliter et promisi, et de rejiciendo G. et recipiendo comite A. quidquid ipsa quæsierat paratus sum exequi. Ad quæ omnia confirmanda diebus sacris pentecostes cum confratre nostra fidei vestro T. (148) Viridunensi episcopo suæ civitati interfui, relictis causa necessitatis suæ in sacrosancto tempore meis omnibus necessariis. Sed ego fidelis vester et per omnia ecclesie jura vobis obedire paratus, vestrum de archiepiscopo Viennensi G. (149) summopere requiro consilium et imploro iudicium, qui in archiepiscopatu meo presbiteros degradavit et eosdem iterum regradavit; legatum se Romanum, cum non esset, simulavit; marsupium suum non sub appellatione veritatis, sed imitatus eos qui, ut ait Apostolus, questum estimant pictatem, cum tandem implesset, a diocesi mea ad suam rediit. Quapropter ad honorem Dei et Romanæ ecclesie hujusmodi præsumptionem et simulationem, sicut decet, corrigite, ne deinceps quisquam in alieno præsumat aliquid tale. Notum etiam facio vobis quod duo suffraganei mei episcopi, Laudunensis et Suessionensis, tertium Ambianensem in archiepiscopatu meo, me nesciente ut pote Romæ posito, episcopum consecraverunt, primum contra decretum vestrum, quo statueratis ne quis saltem archiepiscoporum eum consecraret episcopum qui a laica persona accepisset episcopii donum, maxime cum idem ipsi interfuissent apud Augustudunense concilium, ubi domnus H. Diensis episcopus promulgavit et statuit coram omnibus hoc vestrum ecclesiasticum decretum. Hoc igitur, præter id quod diximus, contra auctoritatem et canones factum et etiam inauditum cunctisque qui sanum sapiunt mirabile et plus quam dici possit stupendum, si placet deputetur irritum. Quin potius, quia sine metropolitano juste expleri non potest a quibuslibet coepiscopis consecratio pontificis, sicut scitis, oratum et exoratum vos esse volo, ut ad honorem Dei vestrumque ac nostrum tam temerariam ecclesiastici ordinis confusionem zelo justitiæ corrigatis, ut sciat unusquisque in gradu suo et modo persistere, non alicna

NOTÆ.

(147) Manasses.

(148) Theodorico.

(149) Guarmundo.

sibi temere arrogare. Obsecro etiam benivolentiam A vestri antecessoribus meis archiepiscopis servaverunt, et privilegiis aliisque scriptis ad posterorum memoriam reliquerunt, mihi reservare dignemini; ne irritum aut infractum fiat privilegium, quod ipse dedistis mihi, scilicet ut vobis ipsi interpellatus et non interpellatus respondeam, et legatis vestris Romanis, non ultramontanis qui conjuncti Romanis querunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, et sub honestis nominibus cupiditati suæ consulunt, non æcclesiæ Dei. Unde propter talium pudendas reprehensiones et vocationes, mihi, qui totius Galliæ episcopus debeo convocare, liceat confidere de vobis sine legatorum vocatione, donec ad pascha veniam ad vos Deo volente. Preterea volo obnixè supplicare, et prænunciare vobis, ut quoniam in absentia mei nuper apud vos commorantis multa prave et inordinate acta sunt in partibus meæ diocesis, ego vero non potero omittere quin ministerio nostro utar in his æcclesiasticè corrigendis: si quid pro hoc de me accusationis perlatum fuerit vobis, ne hoc vel cito credatis, vel moleste erga me accipiatis, sed illud in præsentia nostra ante vos dimittatis, quia ego nullatenus volo excedere metas auctoritatis. Quandoquidem enim illi, qui legatos vestros se faciunt, multo justius ego debeo per vos ea quæ sunt providentiæ nostræ corrigere, quam quisquam aliena tractare. De comite Oëbalo, qui me in præsentia vestra accusare temptabat, et se suamque fidelitatem vobis verbis simulantibus commendabat, satis in promptu habetis cognoscere, ejus potius sinceritas fidelitatis erga vos videatur existere, utrum mea qui Deo et vobis paratus sum per omnia obedire, an illius qui et apud vos per semetipsum impugnat beati Petri æcclesiam, et apud nos per Manassem et suos seqaces in suo castro receptos persequitur beatam Mariam. Manasses enim, de quo diximus, cui nos jussu vestro quod in nos amiserat, si ad æcclesiam matrem suam rediret, indulsimus, conscientia sceleris sui depressus nec ad nos vult redire, nec paci æcclesiæ concordare, quin potius cum illis suis sequacibus, quia factis non potest, verbis et maledictis æcclesiam meque lacerare non desinit. Unde, ut de ipso Ebalo taceam, in quem vos credo justam et apostolicam exercere sententiam, super Manasse instanter deprecor sanctitatem vestram, ut aut jubetis eum ad suam regredi, et ulterius non impugnare æcclesiam, aut in eum ejusque fautores et cooperatores apostolici vigoris dirigatis animadversionem. Dignamini etiam ad eorum receptores scribere aptam epistolam, ut aut eos contra æcclesiæ jura non retineant, aut pari sententia se multatos agnoscant. Restat mihi hoc vobis dicere, quia dominus Hugo Diensis episcopus interdixit episcopum

nostrum Drogonem sedis Tarvennicæ, qui tantæ est senectutis, ut cum ante episcopatum diu manserit in ordine presbiterii, jam nunc ultra tempus 60 annorum gradum tenuerit episcopii, et pene per singula momenta propinquat exitui. Quapropter volumus vos obnixius exorare, ut eum jussu vestro dignemini restituere ministerio suo, ne, quod magnopere formidamus, in hac moriatur interdictione. De hoc vero quod me interpellastis, ut in conductu episcopi Parisiacensis aliquos vobis milites mitterem, notum vobis facio quod ego volebam dirigere; sed comes de Arlonis Fulco rediens ab urbe Roma hoc mihi intimavit ex vestra parte, quia libenter me de ipsa transmissione militum inportabatis, ideo ut in regione nostra strenue et intentius exequerer domnæ marchisæ M. Pro hoc igitur a vobis veniente missatico, remansit a nostra parte prædictæ expeditionis transmissio. Valeat sanctitas vestra, pater reverentissime.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo fratribus Hugoni Diensi episcopo et Hugoni Cluniacensi abbati salutem et apostolicam benedictionem. Quia in sanctæ Dei, cui divina dispositione præsidemus, Ecclesiæ, etc. (150).

Rescriptum ejusdem ad Manassem Remensem archiepiscopum: *Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri M. Remensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem. Cum vos ea a sede apostolica flagitatis. Requiro* (151).

Sextum nichilominus celebravit concilium apud Lugdunum, pro quibusdam negotiis, quorum discussionem ei dominus papa imposuit, scribens ad eum in hæc verba (152).

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri Hugoni Diensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Quod divina clementia pacem Ecclesiæ tuæ restituit, etc. Vide in Gregorio VII, *epist. extra Registrum vag.*, n. 49.

Dum igitur hæc ei litteræ allatæ fuissent, et locus concilii apud Lugdunum constitutus esset, Remensis etiam archiepiscopus juxta tenorem litterarum ad idem se purgaturus invitaretur concilium, posito domno Hugone apud Viennam pro corporis curatione, nuntii præfati archiepiscopi venerunt ad eum, multis et maximis precibus et muneribus ad hoc eum flectere cupientes, et ob id ei in præsentem trecentas purissimi auri uncias, domesticis quoque ejus preciosa donaria offerentes, insuper et celamentum ne ulli mortalium id proderent jurare volentes, ut cum sex episcopis, quos ipse Remensis eligeret de suffraganeis suis, ei ut se purgaret concederet, remota inquisitione infamiæ; addentes etiam quod nec sperare poterant, sed tamen nichil intemptatum relinquere volebant, quod si ei solo concederetur facultas se purgandi, inestimabiles thesauros auri, et

NOTÆ.

(150) Registr. VI, 5. Data ad Sanctum Germanum xi Kal. Septembris, ind. 1. K.

(151) Igitur non ad manus erat. Data, ut supra.

Registrum VI, 2.

(152) Desideratur in Registro. K.

qui etiam numerum excederent, se juratos, et in super sacramenta, ne cui hoc proderent. Quod totum virilis ejusdem legati animus respuit. Et quia inexpugnabilem ejus erga pecuniam animum vidit, timens sibi, concilio interesse noluit, et ideo synodali judicio est depositus, tum quia se purgare noluit, tum quia audientiam Eduensis, Pictavensis et ipsius Lugdunensis subterfugit (153).

Celebravit et septimum apud Avinionem, in quo depositus est Achardus Arelatensis invasor, et electi sunt Gibelinus in Arelatensem archiepiscopum, Lantelmus in Ebrejunensem eque archiepiscopum, Hugo in Gratianopolitanum episcopum, Desiderius in Cavalicensem, quos post expletionem concilii secum Romam duxit, et consecrati sunt a papa ³⁴⁸.

(Fol. 102.) His ergo interim sepositis, beati patris Gregorii VII Romanæ Ecclesiæ pontificis, magni illius Gregorii cujus hodie flores eloquii in ecclesia redolent univoci et æquivoci, jam in tuto positi, jam decurso mundi naufragantis pelago, quietis æternæ fida statione potiti, securi prædicemus gesta magnifica, et quos tribulationum impetus pro sancta sustinuerit æcclesia, et sustinens mira et inedicibili superavit constantia, ut esset libera casta atque catholica, divina comitante elementia pia prosequamur instantia. Natus est igitur in urbe Roma, parentibus civibus Romanis, et, quod maximum est religiosi, ascribendus civis curiæ cælestis; et ab ineunte ætate æcclesiasticis mancipatus officiis, pueritiam suam non sine certis, quæ eum illustrem futurum jam tunc signarent documentis, religiosi personis comitatus excoluit. Adolescentiam assumpto sanctitatis proposito inter mundi contemptores non sine magnis perfectionis indicibus perdomuit, Juventutem nichilominus militiæ christianæ dedicatam, sicut ætate ita sana doctrina et firmamento veritatis roboratam, sub præclaris totius christiani nominis tutoribus et præsulibus, publicis sanctæ æcclesiæ mancipavit utilitatibus. (fol. 102'.) Hic ob singularem excellentis ingenii prærogativam a Nicholao papa in archidiaconatum matris ecclesiæ proventus, strenua et laudabili hujus officii administratione in totius orbis notitiam et religiosorum dilectionem brevi devenit. Decedente vero papa Alexandro, ad summum Christiani regiminis culmen accitus et æiectus, divinitate in electi sui exaltatione communem servorum suorum devotionem incitante, ad perferendum quod abhorrebat jugum, quodque semper quidem animi, aliquando autem corporis fuga declinaverat, mansuetum animal Domino suo cervicem subdidit. Electionem vero de se factam ipse

A per se publicavit, scribens Desiderio Cassinensi abbati in hæc verba :

Gregorius in Romanum pontificem electus, D. abbati monasterii sancti Benedicti Montis Cassini, salutem in Christo Jesu. Dominus papa A. mortuus est, etc. (154).

(1075.) Consecratus igitur in justitia et sanctitate miro modo assiduis votis pro se et grege sibi commisso excubans, urgente pastoralis officii necessitate, distorta perversorum corda ad rectitudinis lineam summa vi corrigere nitens, veritatem Dei absque personæ acceptione omnibus patefecit, nactus omnium bonorum dilectionem ob zeli Dei fervorem et justitiæ executionem. Sed quia nulla est societas luci ad tenebras, perditorum hominum odium et detractionem, immo persecutionem acerrimam incurrit; regiam tamen viam, quam semel intraverat, inconcussus, immotus, per arma justitiæ a dextris et a sinistris fortiter incessit. Ac primo quidem apostolica auctoritate et veridicis sanctorum Patrum animatus sententiis, ad eliminandam Symoniacam heresim et præcipiendam clericorum castitatem pro commissi sibi officii debito vehementer exarsit. Audiant igitur qui audire volunt, ut muniantur, qui audire nolunt, ut confundantur, quam libera quamque catholica voce contra insanos impiorum latratus impiaque molimina aususque nefandos intonuerit hic propugnator æcclesiæ. Cum enim omnes fere sua quererent, non quæ Jesu Christi, et adherere mallent discipulatu Symonis quam pauperiem Christi servare in unitate fidei; ministri quoque divini sanctuarii fœdam libidinosæ contagionis pollutionem contra jus fasque usurpatam et subintroducunt nollent abjicere, investituræ etiam æcclesiarum a laicis indebite usurparentur; (1078, Nov. 19) ipse pro communi ecclesiæ utilitate et necessitate in Lateranensi palatio aggregata synodo, circumsedentibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus et religiosi Deumque timentibus clericis et monachis, de suprascriptis et aliis ecclesiæ commodis tractans, hæc decretalia promulgavit capitula (155).

Quicumque militum, etc.

Hæc sunt beatissimi papæ synodalia decreta, moribus corrigendis idonea, sanctorum Patrum decretis consona, cœlo rorante stillata, universis fidelibus inculcanda, amplectenda atque tenenda, justitia dictante prolata, fortitudine roborata, prudentia promulgata, temperantiæ virtute prædita. Sed perversi dum in eorum norma vitæ suæ perversitate offendunt, hæc gravia, hæc difficilia, hæc, quia corrigi nolunt, emendari refugiunt, omnimodis appel-

VARIE LECTIONES.

³⁴⁸ major pars paginæ vacat.

NOTÆ.

(153) Synodus habita est inter d. 3 mensis Januarii et 17 mensis Aprilis 1080. Vid. litteras Gregorii ad Manassem Remensem in Registr. VII, 12, 20. Cfr. quoque ibid. VIII, 17, 18, 19, 20. K.

(154) Data Romæ 11. Kal. Maii. ind. 11. Registr.

1, 2. Pauli Bernriedensis Vita Gregorii, 28. Vide in Gregorio VII K.

(155) Mansi XX, 509 et Mon. Germ. SS. V, p. 314, 315 (Patrologiæ t. CXLVIII).

lant impossibilia. O mentem amentem ! O spurcam A nequitiam et nequissimam spurcitiā ! Numquid si perditorum mores hominum corrigi refugientes desipiunt, justitia silebitur, pietas conculcabitur, et æcclesiasticæ animadversionis gladius a sanguine prohibebitur ? Væ rectori, quem denotaverit sententia hujusce maledictionis ! *Maledictus*, ait, *qui prohibet gladium suum a sanguine* (*Jer.* XLVIII, 10). Gladium a sanguine prohibere est prædicationis verbum a carnalis vitæ interfectione retinere. Ob hanc igitur causam, quia scilicet sanctam Dei ecclesiam castam esse volebat, liberam atque catholicam, quia de sanctuario Dei Symoniacam et neophytorum heresim et fedam libidinosæ contagionis pollutionem volebat expellere, membra diaboli ceperunt in eum insurgere, et usque ad sanguinem præsumpserunt in eum manus inicere, et ut eum morte vel exilio confunderent, multis eum modis conati sunt deicere. Sic surrexit inter regnum et sacerdotium contentio, accrevit solito gravior sanctæ Dei ecclesiæ tribulatio.

(Fol. 104.) Heinricus enim, Heinrici imperatoris filius, adversus Deum et matrem omnium catholicorum Romanam æcclesiam superbe tumidus, quia vita ejus prava sanctorum Patrum decretis et canonicis aversabatur institutis, adversus Deum et adversus Christum ejus insurrexit, æcclesiasticis sanctionibus impie factus rebellis, membra diaboli contra eum incitando, et omnes quos potuit minis, blanditiis, terroribus, muneribus contra eum armando, facta cum multis episcopis Lothariensibus et Transrhenensibus conspiratione. Posito (156) enim adhuc in diaconatus officio eodem papa sanctissimo, cum de eo sinistra et inhonesta ubique ferretur fama, propter imperialem dignitatem et patris matrisque reverentiam, necnon propter spem correctionis ejus, sepe ab eo litteris et nunciis est admonitus, ut memor clarissimi generis, memor imperialis dignitatis, vitam suam moribus imperio congruentibus institueret, ut regem se et imperatorem moribus ostenderet, operibus exhiberet. Sed quia cum ætate illius quoque pariter crevit iniquitas, sublimatus in ordine pontificatus, auctoritate officii sibi commissi multo sollicitius ad vitæ meliorationem eum in dies hortabatur ; cum ille excusatione ætatis

poris Christi et consortio fidelium separaret ; ut vel sic eum ab eorum surreptione et maligno consilio segregaret, admonens eum ut eos excommunicatis a domo, a convivio, ab omni etiam familiaritate et communione sua expelleret. Interim vero invalescente contra eum Saxonum causa, cum vires regni et præsidia a se videret deficere velle, epistolam ei direxit supplicem et humilitate plenam, penitentiam de perpetratis agens, emendationem pollicens, et suam ei obedientiam et fidele adjutorium contra rebellantes promittens. Et hoc postmodum legatis ejus Humberto Prænestino et Giraldo Ostiensi episcopis in illorum manus per sacratas eorum stolas, quas collo gestabant, jurejurando confirmans. Textus autem epistolæ iste est :

B (Fol. 105^b.) « Vigilantissimo et desiderantissimo domno papæ Gregorio apostolica dignitate cultus insignito, Heinricus Dei gratia Romanorum rex debiti famulatus fidelissimam exhibitionem. Cum regnum et sacerdotium, ut in Christo rite administrata subsistant, vicaria sui ope semper indigeant, oportet nimirum, domine mi et pater amantissime, quatinus ab invicem minime dissentiant, verum potius Christi glutino conjunctissima indissolubiliter sibi cohereant. Namque sic et non aliter conservatur in vinculo perfectæ caritatis et pacis, et Christianæ concordia unitatis et æcclesiasticæ simul status religionis. Sed nos, qui Deo annuente regni jam sortimur ministerium, sacerdotio ut oportuit per omnia jus et honorem non exhibuimus legitimum. Quippe datæ nobis a Deo potestatis vināicem gladium non sine causa portavimus, nec tamen in reos, ut justum fuit, judiciaria illum censura evaginavimus. Nunc autem divina miseratione aliquantulum compuncti, et in nos reversi, peccata nostra priores vestræ indulgentissimæ paternitati nos accusando confitemur, sperantes de vobis in Domino, ut apostolica vestra auctoritate absoluti justificari mereamur. Eheu criminosi nos et infelices ! partim pueritiæ blandientis instintione, partim potestatis nostræ imperiosa libertate, partim etiam eorum, quorum seductiles nimium sequuti sumus consilia, seductoria deceptione, peccavimus in cælum et coram vobis, et jam digni non sumus vocatione vestræ filiationis. Non solum enim nos res æcclesiasticas invasimus, verum quoque indignis quibuslibet et Symoniacis felle amaricatis, et non per ostium sed aliunde ingredientibus, æcclesias ipsas vendidimus, et non eas ut oportuit defendimus. At nunc, quia soli absque vestra auctoritate æcclesias corrigere non possumus, super his, ut etiam de nostris omnibus, vestrum una consilium et auxilium obnixè querimus ; vestrum præceptum studiosissime servabitur in omnibus. Et nunc imprimis de æcclesia Mediolanensi, quæ nostra culpa in errore est, rogamus, ut vestra apostolica districtione canonice corrigatur, et exinde ad cæteras corrigendas

NOTÆ

(156) *Posito* — confirmans ex epistola Gregorii ad Germanos, quæ in codice Udalrici 146, apud anna-

listam Saxonem et Bernriedensem 78 servatur. Cf Bertholdum a. 1075.

auctoritatis vestrae sententia progrediatur. Nos ergo vobis Deo volente in omnibus non deerimus, rogantes id ipsum suppliciter paternitatem vestram, ut nobis alacris adsit clementer in omnibus. Litteras vestras non post longum tempus cum fidelissimis nostris habebitis, ex quibus nostra quae dicenda adhuc restant, Deo dante, plenius audietis. » (157)

(Fol. 104.) Verum (158) commisso praelio et victoria optenta, ad vomitum canis rediit, vota fregit, excommunicatos in communionem et gratiam suscepit, aeclesiarum confusionem non abhorruit. Pius autem papa adhuc animum ejus temptandum credens, litteras ei direxit commonitorias, ut recordaretur domini Dei sui, recordaretur promissi, nec inhonoraret honorantem se, nec crederet se fallere posse Deum : adjiciens Deum superbis resistere, humilibus autem dare gratiam, parcensque ei et moderaminis ³⁴⁹ apostolici erga eum censuram conservans ³⁵⁰, quem potuisset pro hoc solo scelere ³⁵¹ juste punire juxta decretum ³⁵² Gelasii papae (159), in quo ait scribens ³⁵³ Anastasio imperatori, cap.... : *Sicut non potest quilibet perversitatis ³⁵⁴ communicatore suscepto non pariter ³⁵⁵ perversus approbari, sic nec potest ³⁵⁶ refutari perversitas complice ³⁵⁷ sectatore perversitatis admissio. Legibus ³⁵⁸ certe vestris criminum conscii ³⁵⁹ susceptoresque latrocinantium pari ³⁶⁰ judiciorum pena constringuntur ³⁶¹ nec expers facinoris estimandus est ³⁶², qui licet ipse non fecerit, tamen ³⁶³ facientis familiaritatem ³⁶⁴ sedusque receperit. Et haec papa ³⁶⁵ Gelasius. Ceterum hoc in patre.... juxta quod ait Gregorius in decretis ³⁶⁶ cap. 299 illud erat ³⁶⁷ praedicabile, quia erat in eo sollicitudo ³⁶⁸ cauta, non remissa, correptio ³⁶⁹ diligens, non severa, sed sic alterum ³⁷⁰ corripiebatur ex altero, ut et boni ³⁷¹ haberent amando quod facerent ³⁷² et pravi metuendo quod fugerent ³⁷³.*

Misit etiam speciales epistolas quibusdam episcopis Galliae et Germaniae (160) bulla sua signatas, ut ad erigendam aeclesiae dejectionem et eliminandam hereticam pravitatem reparandamque ministrorum

castitatem confortarentur manus dissolutae, et roborarentur genua debilia eorum. (Fol. 104.) Qui nimia usu levitate, et ex regis stoliditate et potestate tenebrarum rebellandi accepta occasione, praecipua sedis apostolicae parvipendere non timuerunt, et se non pastores ovium, sed mercennarios evidenti indicio probaverunt. Constantiensis hic, unus eorum, Otto dicebatur episcopus, quem hujusmodi ausu temerario corripuit praefati Romani pontificis auctoritas, mittens ei et archiepiscopo Mongontino litteras (161); quas cum Otto parvipendisset, obstinatam ejus animositatem papa corripuit, secundo missis ad eum litteris in haec verba (162) :

« Gregorius VII, servus servorum Dei, Ottoni Constantiensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Perlatum est ad nos » etc. *Vide epistolas Gregorii VII, Patrol. t. CXLVIII.*

Verum quia ille non solum apostolicae sedi contraria ausus fuit praecipere, sed et praecipitis ejus repugnare nec adquiescere voluit, audiamus missam a papa Constantiensi clero et populo epistolam, in qua liquido continetur, quod qui apostolicae sedi inobediens extiterit, nulla ei fidelitas exhibitio nec ex sacramentorum obligatione fiat :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, clericis et laicis, majoribus et minoribus in Constantiensi episcopatu consistentibus, Christianam legem diligentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Misimus fratri nostro, episcopo vestro Ottoni, etc. » *Vide in Gregorio VII.*

Item Roberto Flandrensium comiti : « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, R. Flandrensium comiti salutem et apostolicam benedictionem. Ex parte omnipotentis Dei et auctoritate beati Petri apostolorum principis te rogamus, etc. » *Vide ibid.*

Item ad laicos pro exequendis superioribus statutis :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis, Berthaldo, Rodulpho, Welfon ducibus (163) salutem et apostolicam benedictionem.

VARIAE LECTIONES.

³⁴⁹ -inis jam excidit in c. ³⁵⁰ -rvans jam excidit in c. ³⁵¹ scelere jam excidit in c. ³⁵² -retum jam excidit in c. ³⁵³ -ens jam excidit in c. ³⁵⁴ -versitatis jam excidit in c. ³⁵⁵ non pa- jam excidit in c. ³⁵⁶ pot- jam excidit in c. ³⁵⁷ complice sectatore jam excidit in c. ³⁵⁸ -hus jam excidit in c. ³⁵⁹ -cii sus- jam excidit in c. ³⁶⁰ pari jam excidit in c. ³⁶¹ -ntur jam excidit in c. ³⁶² -mandus est jam excidit in c. ³⁶³ -en jam excidit in c. ³⁶⁴ -em jam excidit in c. ³⁶⁵ papa jam excidit in c. ³⁶⁶ -tis jam excidit in c. ³⁶⁷ erat jam excidit in c. ³⁶⁸ sollicitu- jam excidit in c. ³⁶⁹ -reptio jam excidit in c. ³⁷⁰ -c alterum jam excidit in c. ³⁷¹ boni jam excidit in c. ³⁷² facerent jam excidit in c. ³⁷³ fu- jam excidit in c.

NOTAE.

(157) Hanc epistolam medio anno 1075 scriptam esse confirmavit Stenzel I, 348.

(158) *Verum — posse Deum* ex epistola ad Germanos.

(159) Mansi, VIII, p. 53.

(160) Ad Manassem Remensem, de quo vide supra, ad Isembertum Pictavensem Reg. I, 73; II, 2, 23; ad Rogerium Catalaunensem I, 56; ad Dietwinum Leodiensem II, 61; ad Rainerium Aurelianensem III, 17; V, 9, 20; ad Liemarum Bremensem II, 28; ad Herimannum Bambergensem I, 84; ad Henricum Spirensensem V, 18. K.

(161) Respicit, ni fallor, ad epistolam Registr. I, 60 datam xv Kal. April., ind. 12, et II, 19 ad Sige-

fridum Moguntinum archiepiscopum ii Non. Decembr., ind. 15, i. e. 1074 datam. Ad eundem de Herimanno Bambergensi episcopo et Wernerio Straburgensi, qui regis partibus favebant, epistolas Registr. III, 2, 4, scripsit, et ad Ottonem Constantiensem Registr. I, 60, m. Id. Martii, ind. 15, i. et 1075. K.

(162) Desiderantur hae epistolae in Registro Gregorii; servatae sunt in Vita Gregorii Pauli Bernriedensis 37, 38, et in codice Udalrici 142, 143. K.

(163) Carinthiae et Suaevis; Welfonis nomen desideratur in Registr. II, 45, et apud Paulum Bernriedensem 39; data Romae 3, id. Jan., ind. 13, i. e. 1075. K.

Scimus quoniam prudentia vestra, » etc. *Vide in A Gregorio VII.*

Item ad omnes clericos et laicos in regno Theuthonicorum constitutos de eadem re (164): « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus clericis et laicis in regno Theuthonicorum constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. (Fol. 106^r) Audivimus quod quidam episcoporum, » etc. *Vide in Gregorio.*

Quia ergo sunt quidam qui dicunt, inaudita hæc domini papæ præcepta, quatenus a secularibus potestatibus, ut ab officio cessent, vi coerceantur scismatici episcopi, et ut officium eorum non recipiatur: scrutemur gesta patrum, et videamus ad edificationem audientium, si quid simile invenitur in serie scripturarum divinarum. Et certe nichil hic novi, non hec prima diaboli in sanctam æcclesiam temptatio, nec prima ejus hæc est medicinalis defensio. Pelagius papa vir magnæ in Christo et in æcclesia gloriæ, vir magnæ auctoritatis et gratiæ, videamus qui. l dicat de Paulino Aquileiensi pseudoepiscopo a Mediolanensi contra morem canonicum ordinato. Ait itaque, scribens Johanni patricio: « Relegendes litteras excellentiæ vestræ, de injuria quidem, quam vobis iniquorum hominum præsumptio ingessit, valde doluimus. Sed quia scimus occulto Dei judicio animam vestram, etsi per aliorum iniquitatem ac superbiam a contaminatione scismatis custoditam, egimus omnipotenti Deo gratias, qui etiam de malis hominum actibus bona operari consuevit. Nec enim sine illius factum esse credimus, ut insensati et perversissimi homines ad hoc usque prosilirent, ut suam divisionem catholicam esse credentes æcclesiam, a sua vos pollutione prohiberent. Sic enim per misericordiam Dei etiam nescientibus illis factum est, ut a scismaticorum communionem eruti, catholicæ quam diligitis servari vos contigisset æcclesiæ. Quamvis igitur vestra per illorum sceus utilitas facta sit, nolite tamen impunitam præsumptionem iniquorum hominum crassari permittere. Si enim hoc, quod in vestram gloriam præsumpserunt, non fuerit vindicta compressum, quid in minoribus valeant ambigi ultra non debet. Exercete igitur debitam in talibus auctoritatem, et ne eis amplius talia committendi crescat spiritus, coercionibus reprimantur. Ad hoc siquidem Dei nutu in vos talia præsumpserunt, ut vobis talia corrigentibus, ab eorum scelere alios possitis Deo propiciante munire. » Et post aliqua: « Auferte tales ab illa provincia, utimini oblata vobis a Deo opprimendi perfidos occasione. Quod tunc plenius fieri poterit, si auctores scelerum ad clementissimum principem dirigantur, et maxime æcclesiæ Aquileiensis invasor, qui et in scismate, et a scismatico maledictus, nec honorem episcopi potest optinere, nec meritum. »

Pelagius Valeriano: « Quod a vobis poposcimus,

(164) In Registro desideratur hæc epistola; legitur apud Paulum Bernriedensem 41. K.

et nunc iterum postulamus, ut Paulinum Aquileiensem pseudoepiscopum et illum Mediolanensem episcopum ad clementissimum principem sub digna custodia dirigatis: ut iste, qui episcopus esse nullo modo potest, quia contra omnem canonicam consuetudinem factus est, ultro alios non perdat; et ille, qui contra morem antiquum cum ordinare præsumpsit, debitæ canonibus vindictæ subiaceat. » Item Pelagius Johanni defensori: « Eleutherius frater et coepiscopus noster queritur, clericos suos sibi contra canones superbire, et id quod nobis jubentibus facta in scrinio cautione promisit, ut cotidianis diebus vigiliæ in ejus celebrentur ecclesia, illis contempnentibus implere non posse. Et ideo experientia tua eos, quos tibi esse ostenderit contumaces, debita objuratione compesce, et modis omnibus vigilare compelle. » Item Augustinus super Johannem, omelia 41: « Siquidem vult Deus concitare potestates adversus scismaticos, adversus dissipatores æcclesiæ, adversus exuffatores Christi, non mirentur, quia Deus concitat ut a Sara verberetur Agar. Mirantur quidam, cum moventur potestates christianæ contra detestandos dissipatores ecclesiæ. Si non moverentur, quomodo redderent Deo rationem de imperio suo? Intendat karitas vestra quid dicam, quia hoc pertinet ad principes seculi, ut temporibus suis peccatam veint matrem suam ecclesiam, unde spiritualiter nati sunt. » Et Paulo post: « Nabuchodonosor rex decrevit dicens: *Quicumque dixerit blasphemiam in Deum Sydrac, Misac et Abdenago, in interitu erit et domus ejus in dispersione.* Ecce quomodo rex alienigena sevit, ne blasphemetur Deus Israel, qui potuit tres pueros de igne liberare. Et nolunt ut sevant reges christiani, quia Christus exuffatur, a quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus a gehennæ ignibus liberantur? Quis igitur reprehendet post hæc si comprimantur a seculi potestatibus scismatici, dissipatores ecclesiæ, concuatores regis divinæ, prævaricatores constitutionis canonicæ? »

(Fol. 107.) Horum igitur et ceterorum sanctorum decretorum Henricus contemptor factus est, juvenis animi impetus et appetitus non refrænans, sed stultorum malivolis consiliis nimium fidem dans; qui corrupti et abhominabiles facti in iniquitatibus suis, inreprehensibiliter vivere detrectantes, reprehendi non ferebant. (*Epist. ad Germ.*) Mittebatur (165) ei crebra domni papæ legatio, tum litteris, tum etiam religiosi personis et utique fidelibus suis, quibus secreta vocabatur ad penitentiam de sceleribus suis, dictu quidem horrendis, et tamen pluribus notis et per loca plurima divulgatis, pro quibus non solum excommunicari, sed absque spe recuperationis omni deberet regni honore destitui, et ut excommunicatos, quorum consilio præceptis ferebatur ad scelera, a sua divideret participatione, ne communicando quibus non licet, in eorum transiret consor-

NOTÆ

(165) *Mittebatur* — *abnegare coegit* ex epistola ad Germanos.

tium, quorum non abhorrebat communionis sacri-
legium; [Cf. Hor. ep. 1, 2, 69] sed servabat odorem
esta quo recens erat imbuta. Qui quanti ³⁷⁴ scripta
aut verba per legatos missa, ejus declarant facta,
cum non solum a perpetratis criminibus ad emenda-
tionem revocari non potuit, sed furore conscientiae
mordacis arreptus, non prius destitit, donec omnes
pene episcopos Italiae et Theuthonicarum partium,
quotquot potuit, circa Christi fidem naufragare fe-
cit, dum eos debitam beato Petro et apostolicae sedi
obedientiam et honorem a domino Jesu concessum
abnegare coegit. Quia vero justus diviti favere ne-
scit, nec facit quidquam commendandi se causa,
cum qui a vero devius superbiebat, potenter dom-
nus papa redarguebat, sciens eam esse veritatis re-
gulam, non accipere personam potentis in judicio,
ideoque quorum crimina agnoverat, libera in eorum
inreparatione ferebatur voce. At ille reprehendi a
quoquam aut corrigi inique ferens, occasionesque
ab amico recedendi querens, quia non potest esse
participatio justitiae cum iniquitate, introitum ejus-
dem beatissimi papae Gregorii VII, culpae cepit, ut
culpae symoniae, quae ab eodem in se puniri time-
bat, in illum reflecteret. Ausus est etiam de expul-
sione ipsius Romani pontificis, quem, ut ait Symma-
chus papa, *suo Deus sine questione reservavit arbitrio*,
stipatus factiosorum officio tractare, et cui conces-
sum est peccatorum vincula solvere, criminum com-
pedes frangere, hunc peccator superbiens conatus
est, pro pudor! a sede judiciaria propellere, ut posset
sibi consimilem de suis consentaneis in ejus loco
subrogare. Sed non est consilium contra Deum
(Prov. xxi, 30). Quem humana improbant judicia,
Deus approbat; et quem Deus tuetur et approbat
frustra impetunt humana molimina. Sic igitur rex,
non rex dicendus quia tyrannus, a Romana recessit
aeclesia, factus infelix membrum illius qui est rex
super omnes filios superbiae. Impletum est sane in
eo illud Jheremiae vaticinium, quo suscepta in se
totius humanae conversationis specie per lamentum
queritur dicens: *Inebriavit me absinthio* (Thren. iii,
15). Ebrius enim quod patitur nescit. Qui vero ab-
sinthio inebriatur, et hoc quod sumpsit amarum est,
et tamen non intelligit amaritudinem qua repletur.
(Fol. 107.) Sic et hic dimissus voluptatibus suis et
per eas spontaneis tribulationibus traditus, absinthio
est ebrius, quia et amara pro mundi hujus amore
tolerat, et eandem amaritudinem caecitate cupidita-
tis et superbiae quasi ebrietatis insensibilitate igno-
rat. Stulti facti sunt consiliarii ejus et ignobiles,
quos ab aeternae hereditatis consortio repellit servitus
mentis. Nam sapientia hujus mundi stultitia est
apud Deum. Ignobiles facti sunt, quia qui facit pec-
catum, servus est peccati (Joan. viii, 34), semper in
laqueis, semper in vinculis, numquam liber a com-
pedibus, quia semper in criminibus. Qui quamvis
iniquiorum opera exerceant, occupant tamen loca

A justorum; et eorum se filios estimant, quorum per
honoris concupiscentiam officia exterius admini-
strant. Sed non sunt eorum filii quorum loca te-
nent, sed quorum opera exercent. Stulti itaque sunt
quia veram sapientiam non intelligunt, ignobiles
facti sunt quia nulla spiritus libertate renovantur.
Hii positi ad superintendendum fidelibus premunt
eos potius quam regant, quia sub nomine pastorum
lucra de religione sectantur. Sub eorum ducatu
Deus irridetur, fides est obprobrio, veritas in crimi-
ne, et tanto est quisque despectior quanto justior,
tanto abhominabilis quanto laudandus. Qui cum in
aeclesia esse videantur, longe ab ea fugiunt, non
passibus gressuum, sed qualitatibus morum. Qui au-
tem sint hii malorum incentores, qui regiae iniqui-
tatis fautores et complices, qui castitatis aeclesia-
sticæ spurcissimi et temerarii corruptores, suis jam
laboribus, tribulationibus, tortionibus et calamitati-
bus satis superque compertum habet mater aeclesia.
Episcopi, inquam, si tamen episcopi dicendi sunt qui
inreprehensibiliter vivere nolentes et reprehendi a
suis primoribus refugientes, instituta canonica te-
merantes, et canonica invectione notari nolentes,
ipsi etiam universorum matri aeclesiae et apostolicae
sedi praedictum fecerunt, procul dubio usque ad
contemptum illius grassantes, qui discipulis suis et
per eos sanctae aeclesiae rectoribus loquitur, dicens:
Qui vos spernit, me spernit (Luc. x, 16); non recor-
dantes decretorum Julii papae quibus statutum est,
ut vires non habeat quidquid apostolicae sedis aucto-
ritati obviaret, quoniam eadem sedes testante ve-
ritatis voce primum primatum optinuit, quae prima
non diceretur, si aliam super se haberet; quae etiam
caput est omnium aeclesiarum, a qua omnes sum-
psere originem. Primatum enim non synodalibus aut
aliquibus commentatis meruit institutis, sed Domi-
no largiente, qui ait: *Tu es Petrus, et super hanc
petram aedificabo aeclesiam meam.*

Hec Julius de primatu sedis apostolicae loquitur,
cui omnium episcoporum definitiva judicia et congre-
gandarum synodorum dixit privilegia reservata. Ve-
rum novi dogmatistae judicia apostolica spernunt,
scripturas sanctas abjiciunt, de corde suo profitentes
et mercedem scelerum traditi desideriis cordium suo-
rum in suimet a Christo abjectione recipientes. Hii
igitur, concilio Warmatiae habito (1076, Jan. 24),
ubi omnis quam patimur calamitas exorta est, abje-
cerunt a se jugum disciplinae (Leg. ii, p. 44), quum
nullam adhuc in illos dominus papa anathematis de-
stinasset sententiam, et sanctae obedientiae libellum
repudii conscripserunt, praelationi sedis apostolicae
superba et repentina temeritate abrenunciantes.
(Fol. 108.) Primum hoc fermentum totam aeclesiae
massam corrumpit. Conventus hic inter nativitatem
dominicam et sequentem quadragesimam habitus
est, ita distantibus spaciis, ut quaecumque ibi gere-
rentur Romam tempore synodi referri possent. Die

VARIAE LECTIONES.

³⁷⁴ supple fecerit.

vero natalitio Andreae apostoli (Nov. 30), ante ipsam A natalis Dei festivitatem apud Bavemberg Heinrico posito, tanta adhuc inter regnum et summum sacerdotium vigebat concordia, ut destitutio pontificis urbis ipsius, et substitutio alterius obedientiae domni papae deputaretur. Ille igitur, qui ante nativitatem dominicam tantae in ecclesia magnificentiae erat, ut ad nutum illius mutationes ordinum fierent, paucis post nativitatem diebus inconventus et inauditus proscriptus est, et quantum ad illos depositus. Ex die enim, qua tanti ab omnibus habitus est, nullam eorum legationem accepit, usque dum illa veniret qua dictum est : *Descende, descende interdiciamus tibi jus omne papatus* (Legg. II, p. 47).

Audiat caelum et obstupescat, intelligat terra et contremiscat. Legatur ex quo est religio christiana, id ab aliquo praesumptum; dicatur quibus canonibus, quibus regulis, qua lectione, quo documento id sit adtemptatum. Auditum sub caelo non legitur, omnino nec dicitur, quod possit aliquis papam deponere, et concessa sibi privare potestate. Romanus enim pontifex non modo deponi, sed nec aliquo potest dijudicari. Audiant tantae praesumptionis auctores comlices et fautores, quid Symmachus papa de privilegio Romani pontificis senserit. Ait enim in decretis suis capite 2 : « Aliorum hominum causas Deus voluit per homines terminare, sedis apostolicae pontificem suo sine questione reservavit arbitrio. Voluit beati Petri successores caelo tantum debere innocentiam, et subtilissimae discussionis indagini C involatam exhibere conscientiam. » Et papa Gelasius : « Canones, inquit, sancti appellationes totius ecclesiae ad hujus sanctae sedis examen sanxere deferri, ipsam vero a nullo prorsus appellari debere, ac per hoc illam de tota ecclesia judicare, ipsam vero ad nullius commere iudicium, nec de ejus umquam praeeperunt iudicio judicari, sententiamque ejus constituerunt non debere dissolvi, ejus potius sequenda mandarunt decreta. » Et Anastasio imperatori scribens ait capitulo 5 : « Impeti possunt humanis praesumptionibus quae divino sunt iudicio constituta, vinci autem non possunt. Atque utinam sic contranitentibus perniciose non sit audacia, quemadmodum quod ab ipso sacrae religionis auctore praefixum est non potest ulla virtute convelli. D

Desinant ergo queso te temporibus tuis quidam per occasionem perturbationis ecclesiasticae praecipitanter ambire, quae non licet, ne illa quae male appetunt, nullatenus apprehendant, et modum suum apud Deum hominesque non teneant. » Melchias quoque papa in epistola Hispaniae episcopis directa de privilegio beato Petro et successoribus ejus vice Domini concessio sic ait post aliqua : « Hoc privilegium Dominus beato Petro clavigero suo concessit et sua vice solummodo commisit, quod ejus prerogativum cunctis successoribus suis hereditandum est atque tenendum futuris temporibus, quoniam et inter apostolos fuit quedam discretio potestatis. Et licet cunctorum par foret electio, beato tamen Petro

concessum est, ut aliis praemineret et eorum quae ad querelam venirent causas et interrogationes prudenter disponderet. Quod Dei ordinatione actum est, ne posterius eorum cuncta sibi vendicarent, sed ad unam beati Petri apostolorum principis sedem confluerent, ut inde suscipiant finem unde acceperunt initium institutionum, ne quandoque a suo discreparent capite. » Adrianus quoque papa in decretis suis : « Presul summus a nemine iudicabitur. Scriptum est enim : *Non est discipulus super magistrum.* » (Fol. 108.) Audiant etiam novae hujus praesumptionis et praesumptuosae novitatis inventores et machinatores ex verbis ejusdem Simmachi papae quid mereantur, ut confundantur, et revereantur utinam ad penitentiam cap. 2 : « Si quis presbiter diaconus aut clericus papa incolume et eo inconsulto subscriptionem pro Romano pontificatu commodare aut pittatia promittere, aut sacramentum praebere temptaverit, aut aliquid certe suffragium polliceri, vel de hac causa privatis conventiculis factis deliberare atque decernere praesumpserit, loci sui dignitate et communione privetur, pari sententia dampnando cum, qui hoc vivo sicut dictum est pontifice, quolibet modo fuerit ambisse convictus, aut certe temptasse. » Quod vero aequitate Petri roborentur apostolica iudicia, ait Innocentius papa : « Manet Petri privilegium, ubicumque ex ejus fertur aequitate iudicium. » Gregorius quoque sic ait inter cetera in decreto suo cap. 10 : « Nulli fas est vel posse vel velle transgredi praeccepta apostolicae sedis, nec ejus dispositionis ministerium, quod omnium sequi oportet caritatem. Sit ergo ruinae suae dolore prostratus, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat. quisquis apostolicis voluerit contraire decretis, sed extorris a sancto ministerio fiat. Non de ejus iudicio quisquam curam habeat quoniam iam dampnatus a sancta et apostolica ecclesia et auctoritate suaque inobedientia atque praesumptione a quoquam esse non dubitatur, quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus cui sanctae ecclesiae commissa fuerat disciplina, qui non solum praelati sanctae ecclesiae iussionibus parere debuit, sed etiam alios ne praeterirent insinuare. Sit ergo alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit obtemperare praecceptis apostolicis. »

Sylvester etiam papa de non iudicanda prima sede sic ait cap. 6 : *Nemo iudicabit primam sedem, justitiam temperari desiderantem. Neque enim ab Augusto neque ab omni clero neque a regibus neque a populo iudex iudicabitur.*

Bonifacius papa de potestate Romanae ecclesiae et de his qui erga eam superbiunt, sic ait scribens Eulalio Alexandriae episcopo : « Olim et ab initio tantam percepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem universali ecclesiae auxiliante Domino subvenire, et quidquid nocivum est, auctoritate apostolica corrigere et emendare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi praetermitti sententia dicentis : *Tu es Petrus, et su-*

per hanc petram edificabo ecclesiam meam, et hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est servata religio catholica. De qua spe et fide separari minime cupientes, et patrum constituta sequentes, anathematizamus omnes qui contra sanctam Romanam et apostolicam ecclesiam superbiendo suas erigunt cervices, sequentes in omnibus apostolicam sedem et prædicantes omnia ejus instituta; et per omnia spero ut in una communione vobiscum, quam sedes apostolica prædicat, esse merear, in qua est integra et vera christianæ religionis et perfecta soliditas. Promittens sequestratos a communione catholicæ ecclesiæ omnes non consentientes sedi apostolicæ et eorum nomina inter sacra ministeria non esse recitanda. Dampnans et antecessores et successores meos, et omnes qui sanctæ Romanæ et apostolicæ ecclesiæ privilegia cassare nituntur. »

Et quod Romana ecclesia a nemine sit appellanda, Gelasius scribens omnibus episcopis cap. 4 (fol. 409') : « Cuncta per mundum novit ecclesia, quod sacrosancta Romana ecclesia fas de omnibus habeat judicandi, neque cuiquam liceat de ejus judicare iudicio. Si quidem ad illam pertinet de qualibet mundi parte judicare, ipsam autem nemo est appellare permissus. Sed nec illa præterimus, quod apostolica sedes sine ulla synodo præcedente et solvendi quos synodus iniqua dampnaverit, et dampnandi quos oportuerit habet potestatem, et hoc nimirum pro suo principatu quem beatus Petrus apostolus Domini voce et tenuit semper et tenebit. » Et Kalistus papa in decretis cap. 1 : *Quidquid sine discretionem justitiæ contra Romanæ ecclesiæ disciplinam actum fuerit, ratum habere ratio nulla permittit.* Nicolaus quoque de contemptu sedis apostolicæ universali synodo præsidens dixit : « Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones vel decreta pro catholica fide, pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum vel interdictione imminentium vel futurorum malorum, a sedis apostolicæ præsule salubriter promulgata contempserit, anathema. Si anathema est, qui contemnit decreta apostolica, quid meretur, qui in reverendam sanctis omnibus apostolici nominis majestatem manum injicite ³⁷⁵ n n timet extendere? Et ut tandem invincibili Dei gladio feriamus ³⁷⁶, audiant impugnatores ³⁷⁷ veritatis, propugnatores perversitatis ³⁷⁸, ex verbis beati Petri ³⁷⁹ apostoli cui præjudicium fecerunt quid mereantur. Si quis, ait, hunc, ad Clementem loquens, contristat, Christum qui ei cathedram docendi tradidit non recipit, et tamquam ³⁸⁰ qui Christum non susceperit, nec Domini fratrem ³⁸¹ suscepisse judicabitur, et ideo nec ipse suscipietur in regno cælorum. » Qui supra ³⁸² de episcopis loquens : *Qui, inquit, episcopos vexant,*

aut amovere vel dampnare nituntur, ipsum Dominum dampnare per prophetam videntur, et ideo usque ad satisfactionem dampnati sunt. Et post pauca : Qui, inquit, his resistit, Deo resistit, et qui eis injuriam vel contumeliam facit, Deo cujus legatione junguntur facit. Sufficiunt ista, an adhuc ad confutandam adversæ partis ineptiam pluriora de scripturis ³⁸³ querimus testimonia? Accedat et Jheronimus, dicat et ipse quid mereatur qui iudicium sedis apostolicæ reprehenderit. Audiant malivoli ut instruantur, justi et benivoli ut roborentur et in fide catholica confirmentur. Ait inter cetera scribens ad Damasum : *Hec est fides, beatissime papa, quam in ecclesia catholica didicimus, quamque semper tenuimus, in qua si minus perite aut parum caute forte aliquid positum est, emendari cupimus a te, qui Petri et fidem et sedem tenes. Si autem hec nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur, quicumque me culpare voluerit, se imperitum vel malivolum, vel etiam non catholico nomine hereticum comprobabit.* Secundum hec ergo beatissimi Jheronimi dicta, que nullus fidelium ambigit veritate subnixâ, quisquis iudicia reprehendit apostolica, heretica notatur infamia. Augustinus quoque dum tractaret de his, qui sunt inter hereticos computandi, vel qui non, sic ait inter cetera : « Dicit Apostolus : *Hereticum hominem post primam et secundam correptionem devita. sciens quia subversus est ejusmodi, et peccat in semetipso dampnatus (Tit. iii, 10.)* Sed qui sententiam suam quamvis falsam atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt præsertim quam non audacia suæ præsumptionis perceperint, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, querunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter hereticos computandi. » Quibus in verbis aperte ostenditur, eos procul dubio inter hereticos computandos, qui sententiam suam falsam et perversam et errorem infami mente concretum, audacia præsumptionis adinventum, pertinaci animositate defendere moliuntur, veritatem respicientes, a gremio matris ecclesiæ recedentes, unitatem scindentes, sanam doctrinam abjicientes, errorum spinis viscera materna scindentes, et præter id, quod evangelizatum est universali ecclesiæ, quod tenet, quod docet, aliena docendo anathematis apostolici internationem non verentur, quorum nisi resipiscant certus est interitus. Qui si dixerint obediendum potestati quoniam non est potestas nisi a Deo, et qui resistit potestati Dei ordinationi resistit, audiant quod idem Augustinus ad hec respondens dicat : « Quid inquit, resistit potestati, Dei ordinationi resistit; sed quid, si illud jubeat, quod non debes facere, hic sane contempne potestatem, timendo potestatem. (Fol. 409'.) Ipsos humanarum dignitatum gradus ad-

VARIAE LECTIONES.

³⁷⁵ -ilicite *dilectum*. ³⁷⁶ De gladio *fe-ex conj. suppl.* ³⁷⁷ - atores *deletum*. ³⁷⁸ pervers-*deletum*. ³⁷⁹ Petri *deletum*, ³⁸⁰ - nequam *deletum*, ³⁸¹ fra-*ex conj. suppl.* ³⁸² -pra *deletum*. ³⁸³ -ris *deletum*.

verte. Si aliquid jusserit procurator, nonne faciendum est? Tamen si contra proconsulem jubeat, non utique contemptis potestatem, sed eligis majori servire. Non hinc debet minor irasci si major prælata est. Rursum si aliquid proconsul jubeat, et aliud imperator, numquid dubitatur illo contempto illi esse serviendum? Ergo si aliud imperator, et aliud Deus, quid judicatis? Major potestas audienda est. Da veniam, tu carcerem, ille gehennam minatur. Hinc jam tibi assumenda est fides tua tanquam secutum, in quo possis omnia jacula inimici ignita extinguere. »

Sed fortasse domini et utinam fratres nostri decreta apostolica et canonicas sanctiones aut non legerant, aut lecta vel audita surda aure præterierant, aut quod magis credendum est, et legerant et audierant, et lecta vel audita tenaci memoriæ commendarant, sed domino suo imperatori fideles adiutores et cooperatores haberi volunt cui juraverunt, cui per manus et sacramenta hominum fecerunt. Attendant hii qui hujusmodi sunt, quid de sacramentis episcoporum dicat Cornelius papa. Cornelius episcopus Rufo episcopo : *Sacramentum hactenus* ³⁸⁴ *a summis sacerdotibus vel reliquis fidelibus* ³⁸⁵ *recta fide minime cognovimus, sed* ³⁸⁶ *sponte eos jurasse comperimus. Sacramentum* ³⁸⁷ *igitur episcopis nescimus oblatum, nec a quoquam* ³⁸⁸ *feri debet. Pius quoque papa de* ³⁸⁹ *multimodis juramentis loquens : Qui* ³⁹⁰ *ait, per capillum Dei vel caput juraverit* ³⁹¹ *vel alio modo blasphemia contra Deum confessus* ³⁹² *fuerit; si est ex æcclesiastico ordine* ³⁹³ *, deponatur, si laicus, anathematizetur. Et si quis per creaturas juraverit* ³⁹⁴ *, accerrime castigetur, et juxta id quod synodus dijudicaverit sustineat* ³⁹⁵ . Et Cornelius papa in eodem : *Hæc, ait, sunt* ³⁹⁶ *sanctorum patrum instituta; quæ si quis in vanum duxerit vel violare præsumperit* ³⁹⁷ *, hostis est animæ suæ, quia nemo contra prophetas, nemo* ³⁹⁸ *contra apostolum, nemo contra evangelium facit* ³⁹⁹ *aliquid absque periculo. Audiant igitur ministri et provisores æcclesiarum qui Romanæ ecclesiæ præjudicium fecerunt, quid Gelasius papa decernit de privilegio imperatorum et omnium sanctæ Dei ecclesiæ sacerdotum. « Si, inquit, imperator catholicus est, salva pace ipsius dixerim, filius est, non præsul ecclesiæ. Habet privilegia potestatis suæ quæ administrandis publicis rebus divinitus consequutus est, et ejus beneficiis non ingratus contra dispositionem cœlestis ordinis nichil usurpet. Ad sacerdotes enim Deus voluit quæ ecclesiæ disponenda sunt pertinere, non ad seculi potestates, quas, si fideles sunt, ecclesiæ suæ et sacerdotibus esse voluit subjectas. Non sibi vindicet imperator alienum jus, et ministerium quod alteri deputatum est, ne contra eum abrupte tendat a quo*

A omnia constituta sunt, et contra illius beneficia pugnare videatur a quo propriam consequutus est potestatem. Non a legibus publicis, non a potestatibus seculi, sed a pontificibus et sacerdotibus omnipotens Deus christianæ religionis clericos et sacerdotes voluit ordinari, et discuti et recipi de errore remeantes. Imperatores christiani subdere debent executiones suas ecclesiasticis præsulibus non præferre. Hec, inquit Gelasius, de privilegio imperatorum et omnium ait sanctæ Dei ecclesiæ sacerdotum. »

Possemus et de sacramentis injustis minime observandis multam exemplorum copiam de scriptis patrum orthodoxorum Augustini, Jheronimi et ipsius Romanæ eloquentiæ fluvii, beati scilicet Ambrosii, deflorare, quod non semper solvenda sunt promissa omnia, contra eos qui dicunt obediendum regibus, imperatoribus et dominis omnibus quibus juratum est, quidlibet faciat, quidlibet jubeat; et hoc ad patrocinium sui erroris assumunt, quod in Petri epistola positum est : *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis sed etiam discolis* (I Petr. II, 18). Quibus breviter respondemus, quod et nos subjectionem competentem discolis non negamus, sed discola jubentibus non obediunt. (Fol. 110.) Quod vero dicitur in omni timore, illum intelligimus timorem de cujus possessore dicitur : *Qui timet Deum, faciet bona* (Eccli. xv, 1); et : *Beatus qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis* (Psal. cxv, 1); et : *Initium sapientiæ timor Domini* (Psal. x, 10). Et Paulus in epistola ad Titum : *Admone, inquit, illos principibus et potestatibus subditos esse et obedire ad omne opus bonum* (Tit. III, 1). Quem locum disserens beatus Jheronimus ita conclusit : *Si bonum est quod præcipit imperator et præses, jubentis obsequere voluntati. Si vero malum est et contra Deum sapit, responde illud de Actibus apostolorum : « Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29); » et super epistolam ad Titum : *Servi subditi sint dominis suis in omnibus quæ non sunt contraria Deo, ut si dominus ea jubet quæ non sunt adversa scripturis sanctis, subjiciatur domino servus; si autem contraria præcipit, magis obediat spiritus quam carnis domino*. Item in eadem pulchre imperans servus uti obediunt dominis, addidit : *tamquam Christo, ut scilicet non audiat servus ad naturalem dominum, si contraria præceptis Domini voluerit imperare.*

Hec igitur contra illos qui adversus Deum tumide insani desipiunt, qui clavigeri ætherei vicarium divinitus electum, ab omni christianitate susceptum, sanctitate conversationis perspicuum, diuturnitate temporis confirmatum, quia vicis suis concinnare non vident, dejicere, pro pudor! conati sunt, paucis

VARIÆ LECTIONES.

³⁸⁴ hactenus deletum. ³⁸⁵ fidelibus deletum. ³⁸⁶ sed deletum. ³⁸⁷ mentum deletum. ³⁸⁸ a quoquedeleta. ³⁸⁹ de deletum. ³⁹⁰ Qui deletum. ³⁹¹ -verit deletum. ³⁹² Deum confess- deleta. ³⁹³ ord- deletum. ³⁹⁴ jur deletum. ³⁹⁵ sustin- deletum. ³⁹⁶ Hæc ait deleta. ³⁹⁷ præsum- deletum. ³⁹⁸ nem deletum. ³⁹⁹ facit deletum.

dicta sint. Quorum conatus nefarios et impia molimina ipsa destruit divinitas, quæ regis Egypti signifi dum virtute Dei patrata suis fallaciis moluntur obscurare, dum in angelos lucis se transfigurant, dum speciem pietatis prætendunt et ejus virtutem abnegant, corrupti et aphominabiles facti in vanitatibus suis, *sepulcrum patens est guttur eorum venenum aspidum sub labiis eorum* (Rom. III, 15). Ad nichilum devenient tamquam aqua decurrens, quia *ova aspidum ruperunt et telas aranearum texuerunt* (Isa. LIX, 5), quibus melius fuerat malignorum spirituum consilia non recipere aut intra cordium penetralia concepta abscondere, que figurantur per aspidum ova, quam pro hujus mundi concupiscentia temporaria quelibet operari, nec sibi nec aliis profutura, quia nulla stabilitate fundata, quod exprimitur per aranearum telas. Verum quia sibi nimium creduli, et scripturarum auctoritatibus increduli, fecerunt quod non oportebat, evenit eis quod docebat. Nam sequitur: *Qui comederit ab ovis eorum morietur*, quia qui eorum consilia receperit, vitam in se animæ extingit. *Et quod conditum est erumpet in regulum*, quia per suscepta et enutrita iniquitatis consilia in corpus antichristi ad crescit, qui per consilium malignitatis eorum corde tectum ad plenam iniquitatem enutritur, de quibus recte subjicitur: *Caput aspidum suxerunt* (Job xx, 16), quia videlicet latentes suggestiones inmundorum spirituum præva prius persuasionem susceperunt, sed occidit eos jam lingua viperæ, quia capti leni subreptione dæmonum, veneno violentæ temptationis enecati sunt, et quid dicam enecati sunt? Jam sepulti, jam mole desperationis premuntur, jam pessimæ consuetudinis et consuetæ nequitæ eorum fetore fideles gravantur, quatruidiani enim sunt (Joan. XI, 39). Jam non tantum sorores, affines et parentes, sed et mater ecclesia quæ eos parturivit et lacte fidei imbuens enutrivit, utinam non ad pabulum ignis æterni, fetorem eorum sustinet. Sed potens est Christi dextera et hos suscitare, et fidem in eis firmam redintegrare, quæ potest de lapidibus suscitare filios Abraham. (Fol. 110.) Quorum dampnationem quia mater ecclesia viscerum suorum torsiones et parricidas manus quondam filiorum non sustinens gemit, videamus jam quid amicus sponsi egerit, quomodo ab eorum communione et societatis participatione filios prohibuerit, postremo qualiter nisi resipuerint gladio anathematis ultionem noxiis intentaverit. Ac primo quidem signiferi ipsius et incentoris malorum feriendam judicavit maliciam et sic in corpus malorum acuendam gladii limati et evaginati mucrone vindictam.

Heinricus igitur, cujus mentem torpor iniquitatis constrinxerat, causa dissensionis et seminarium malitiæ et nequitæ, in Romana synodo pro suis iniquitatibus a beatissimo papa excommunicatus cum complicibus suis atque fautoribus et a regno est depositus (Febr. 22), ut sola vexatio intellectum daret auditui, et quorum oculos culpa clauserat, pena ape-

Areret. Nescit enim impietas mala quæ fecit, nisi cum pro eisdem malis ceperit jam puniri. Omnes etiam, qui ei juraverant vel juraturi erant, a vinculo juramenti sunt absoluti licentia et auctoritate apostolicæ libertatis. Hoc cur et qualiter actum sit ab apostolico, Agnes imperatrix, mater ipsius Heinrici, interrogata respondeat. Ita enim dicit scribens Altmanno Pataviensi episcopo:

« Agnes Dei gratia quidquid est, Altmanno Pataviensi episcopo salutem et carissimam dilectionem. Me sospitem Deo adjuvante paternitati tuæ innotescat, sed maximo afflictor merore, quod maximum video ecclesiæ imminere periculum, filio meo nimium verbis stultorum credulo. Ea quæ modo gesta sunt in Romana synodo, quoniam ut tibi referrem mandasti, referam. Legati filii mei regis venerunt in synodum, et coram omnibus dixerunt apostolico ex parte filii mei, ut surgeret et dimitteret sedem apostolicam, quam non canonice sed rapina adeptus esset. Qui statim a Romanis capti sunt. Similiter archiepiscopi, Moguntinus omnesque episcopi illius partis, miserunt per eosdem legatos litteras, se deinceps nullam obedientiam exhibituros apostolico; hoc idem Langobardorum episcopi jure jurando decreverunt. Quare dominus papa omnes qui sponte consenserunt, officio et communione privavit, eisque qui coacti assensum præbuerunt, usque ad festivitatem sancti Petri inducias dedit; filium vero meum regem ob hæc et quia excommunicatis communicat, et quia de sceleribus suis penitentiam agere recusat, regia dignitate privavit et anathematis gladio percussit omnesque qui sibi juraverant juramento absolvit. Valete. »

(Fol. 111.) Ecce testimonium matris de præsumptione, rebellionem et iniquitate filii, metus de periculo ecclesiæ imminenti, confutatio et exprobratio illorum quorum factiosis hæc sunt machinata et attemptata consiliis; quid ad hæc dicta, quid responsuri, quid objecturi sunt catholicæ partis adversarii? Ecce jam regem suum, quem super altitudinem nubium extollere, immo quem contra Dominum et Christum insurgere docuerunt, jam non regem sed tyrannum affectatæ superbia potestatis susceperunt. Ut enim ait Ysidorus in libro Sententiarum, *rex a recte agendo vocatus est*. Si pie, juste et misericorditer regit, merito rex appellatur. Si his caruerit non rex sed tyrannus est. Et ut idem scribit in libro Ethimologiarum: *Antiqui omnes reges tyrannos vocabant; sed postea pie juste et misericorditer regendo regis sunt nomen adepti. Impie vero, injuste et crudeliter principantibus non regis sed tyrannicum aptatum est nomen*. Rex igitur jure vocatur qui tam se ipsum quam et subjectos bene regere novit et regendo pacificare, qui cultum regis dignitatis sanctæ subjicit religioni, qui magis in timore servire Domino quam in timore delectatur dominari populo, in quo lenitas iracundiam mitigat, potestatem benignitas ornat, qui subjectis sal-

diligendum
quam met m tenet ut

miseri cordiam non relinquat, qui se præ omnibus ita sanctæ ecclesiæ catholicæ filium meminit, ut ejus paci atque tranquillitati per universum mundum suum prodesse faciat principatum. Quomodo enim reges serviunt Domino in timore, nisi ea quæ contra Domini jussa fuerint religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim juxta Augustinum servit quia homo est, aliter quia rex est. Quia homo est, servit vivendo fideliter: quia rex est, servit leges justa præcipientes et contraria prohibentes convenienti vigori sanciendo. *Omnes enim res*, ait Leo papa scribens Pulcheriæ augustæ cap. 10, *aliter tutæ esse non possunt, nisi quæ ad divinam confessionem pertinent, et regia potestas, et sacerdotalis defendat auctoritas*. Si igitur imperator aut cognoscit se ovem esse gregis dominici; si inter sacra altaris cum veneratione se subjicit manibus sacerdotum; si beatæ trinitatis cultum fide quidem sua sed sacerdos prædicatione servat; si non tam dominari se mundo, quam dominari sibi Christum gloriatur; si meminerit a quo factus est, et quo invitatur, quantum sibi præstitum sit, et quanti beneficii Deo debitor est; si misericors terrori mansuetudinem, si temperat spe minas; si sursum semper respicit; si Deo misericordiam generat; dico cum Johanne Crisosthomo Christo conregnat, immo in Christi regno quæ sunt humana dispensat. Regale ergo est ministerium Dei populum gubernare et in justitia et equitate regere; defenso-rem esse ecclesiarum, tutorem pupillorum et viduarum, liberare pauperem a potente et inopem cui non est adjutor; et cum beato Job molas iniqui contere- re et deditibus illius prædam auferre; patrem esse pauperum, oculum cæcorum et pedem claudorum. Hec qui fecerit, auris audiens beatificabit eum, et in eo consolabitur cor viduæ.

Invenit itaque tyrannus hic foveam dejectionis, dum se plus equo [i. e. æquo] sustulit in culmine pompaticæ potestatis. Nam ut ait mitissimus doctor Gregorius: *Apostatæ angelo similis efficitur, dum homo homini esse similis dedignatur*. Neque hoc dicentes impugnamus regiam potentiam, quæ quidem ordine suo bona est, sed cauta regentis indiget vita. Bona est, si sciat quis sumere ex illa quod adjuvat, expugnare quod temptat. Semper autem est amica potestati impatientia et ei male subjectæ etiam imperat, quia quod ipsa sentit, potestas exequitur. Et utinam potestas ista ita perversa egisset, ut aliis non propinasset; utinam mors illi sua suffecisset, et non virulentis persuasionibus etiam aliorum vitam necasset. Ipsam tamen ejus perversitatem dominus papa studio rectæ emutationis, non zelo furoris insectatus est. Sed juxta Iheremiam *frustra conflavit conflator; maliciæ enim impiorum non sunt consumptæ* (Jer. vi, 29). Ecce enim ignis excommunicationis apostolicæ exterius conflans duræ inustionis admovit penam, et tamen erroris non excoxit culpam. (Fol. 111.) Adustus est igne anathematis, segregatus est a consortio christianæ communionis, sed nisi redeat ad unitatem matris ecclesiæ, a quo errore scismatis deviaverat, comburi potest,

A mundari non potest; quia auro locus est in quo cor- fiat, a quo quisquis recesserit, etsi luceat, aurum tamen esse desiit, nec clarescit fulgore pulchritudinis, nisi redintegratus et incorporatus ecclesiæ, hic prius arserit in officina caritatis, sed noluit Dominus opera impiorum, et idcirco inducit noctem et conterentur (*Job xxxiv, 25*). In nocte enim iniqui conteruntur, cum peccatorum præcedentium confusione dampnantur. Quod exponens beatus Gregorius: « Omne, ait, peccatum quod tamen citius penitendo non tergitur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et pena peccati. Peccatum enim quod penitencia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud peccatum trahit. Unde fit ut non solum peccatum sit, sed et peccatum et causa peccati. Ex illo enim vicio culpa subsequens oritur, ex quo mens cæca ducitur, ut pejus ex alia ligetur. Sed peccatum quod ex peccato oritur, non jam peccatum tantummodo, sed peccatum est et pena peccati, quia justo judicio omnipotens Deus cor peccantis obnubilat, ut præcedentis peccati merito etiam in aliis cadat. Quod videlicet agitur superius dispositione ordinata, inferioris iniquitate confusa, ut culpa præcedens sit causa subsequentis, et rursus culpa subsequens sit pena præcedentis. » Quod totum in hoc iniquorum omnium capitis membro et complicibus ejus advertere possumus, qui quia cognoscentes Deum, peccatum superbiæ intelligendo commiserunt, cæcati sunt ne intelligant quod committunt; traditi in reprobum sensum, ut putent se posse divinæ auctoritatis jura convellere, traditas ab ipso Domino sanctiones destruere, inaudita a sæculis uti præsumptione, divinum illud quidquid est sacramentum prophanare subvertere et dejicere. In quibus profecto hoc agitur, ut culpis culpa feriatur, quatinus supplicia fiant peccantium, ipsa incrementa viciorum. Hinc de Domino per psalmistam dicitur: *Immissiones per angelos malos, viam fecit semitæ iræ suæ* (Psal. lxxvii, 49). Corda enim eorum prioribus meritis adgravata, juste permissa sunt subsequentibus malignorum spirituum persuasionibus falli, quæ dum digne in culpam trahuntur, reatus earum in pena cumulatur.

(Fol. 112.) Separato ergo Henrico a communione corporis ecclesiæ et regia dignitate privato, quod semper catholica ecclesia tenuit, quod ab initio ceptæ christianitatis usque ad monstruosa hæc tempora stabile et inconvulsum perstitit, scilicet non esse communicandum excommunicatis, a fautoribus et complicibus suis sibimet similibus violatum est, et impletum est quod in Danihelis volumine scriptum est, *quia egressa iniquitas a senioribus et iudicibus, qui videbantur regere populum* (Dan. xiii, 5). Iii enim qui veritatis dicuntur præcones, quibus credita sunt eloquia Dei ad evangelizandum populo, inauditam contritionem ecclesiæ adinvenerunt, communicando regi scelerato et pro sceleribus excommunicato, contra decreta sanctorum canonum et instituta patrum præcedentium, et non abstinenti-

dum doceretur, et tali se præcipitatione voragini A eidem immergendo, non intelligentes quod qui a capite, id est a sede beati Petri, excommunicatis adhærendo dissenserint, juxta sanctiones patrum orthodoxorum pari cum eis dampnatione teneantur adstricti, juxta illud Niceni concilii : *Quod si quis de episcopis, presbiteris, diaconibus seu quilibet ex clero deprehensus fuerit excommunicatis communicare, etiam iste communione privetur, tamquam qui regulam confundit æcclesiæ*; Fabiani quoque cap. 1 : *Quod si quis cum excommunicato avertendo regulas scienter saltim in domo loquutus fuerit vel oraverit, ille communione privetur*; non reverentes illud Augustini quia *quisquis a catholica fuerit separatus æcclesia, quantum laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere quod a Christi veritate disjunctus est, non habet in se vitam, set ira Dei manet super eum.*

Hec igitur est Heinrici quondam regis depositio, hæc est ipsius tyranni factorumque ejus excommunicatio. Et quia secundum dicta prophetica non erat virga Dei ad correctionem super illos (*Job xxi, 9*), dirigebatur in manu eorum dolus, sicut et de capite omnium scriptura testatur quia *faciet et prosperabitur* (*Dan. viii, 12*). Qui quanto amplius malis adhærebant, tanto minus intelligebant bona quæ perdebant. Lux enim veritatis quo habita negligitur, eò permittit Deus ut nec amissa requiratur, et pravi quique tanto se inani lætitia extollunt, quanto magis ad pejora convalescant, quemadmodum scriptum est : *Peccator cum venerit in profundum malorum, contempnet* (*Prov. xviii, 3*). Perversæ enim mentis est gaudere in iniquitatibus quas flere debuerat. Nam bonæ mentis est vulnus sentire peccati. Qui autem gaudent ad scelera, trahunt quos valent ad perditionem suam, et sub peccatis esse, vel culpis culpas addere, credunt se virtutum opulentia cumulare, de quibus bene per prophetam dicitur, quod esse sub sentibus delicias deputant (*Job xxx, 7*), quia inde perversam mentem ad gaudia sublevant, unde spinas peccatorum portant. Contempnentes ⁴⁰⁰ enim Deum, minime hic sentiunt quantum sit mali quod agunt. Manere sub sentibus delicias deputant, quia et dura ex præsentis vitæ amore tolerant, et tamen affectu nimie cupiditatis obligati, laborem ejusdem tolerantie voluptatem putant.

Fautoribus igitur tyranni Heinrici ipsa ejus depositio et excommunicatio versa est in canticum, et dominus papa factus est illis in proverbium. Qui cum audirent excommunicatum regem, præ admiratione se ipsos non capiebant, impossibile hoc esse proclamabant, a seculo inauditum pronunciabant. Audiamus ergo et nos ab eis illud tantum sacramentum, quod aut regem corrigi prohibeat, aut contumacem canonicè notari non consentiat. Quid inverecunde servis Dei opponunt regni fastum? Quod utique si

justitia caruerit, a sanctis patribus etiam latrocinium est appellatum. Ait quippe beatus Augustinus in libro quarto De civitate Dei : *Bonus si serviat, liber est; malus etiam si regnet, servus est.* Et beatus Ambrosius : *Misera, ait, servitus est servire peccatis, et servile est omne peccatum, libera est innocentia.* Et beatus Augustinus in eodem libro post pauca : *Remota, ait, justitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia et latrocinia quid sunt nisi prava regna?* (Fol. 112.) Manus et ipsa hominum est, imperio principis regitur, pacto societatis astringitur, placiti lege præda dividitur. Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescat, ut et loca teneat, sedem constituat, civitates occupet, populos subjuget, evidentius regni nomen assumit. Quod etiam in manifesto confert, non dempta cupiditas, sed addita impunitas. Coercenda igitur quis neget latrocinia? Si remota justitia nichil aliud sunt regna nisi magna latrocinia, et manus ipsa latrocinantium videtur regi quasi imperio principis præsentis ad scelera; ergo coercendus est latrocinantium princeps, coercenda ipsa latrocinia, ut accedente justitia disponantur regnorum jura et cessent latrocinia. Sed et numquid reges excepti sunt, quando ipse Rex regum de disciplina æcclesiastica agens ait principi apostolorum : *Quòdcumque ligaveris super terram erit ligatum et in cælis* (*Matth. xvi, 19*), et reliqua. Vereantur ergo et reges ab his ligari in terris quorum sententiam Deus confirmat in cælis. Meminerint se esse non supra æcclesiam sed intra æcclesiam, si tamen non ex eo quod reges dicuntur in gurgitem viciorum aut in tyrannidem effrenantur, sed ex eo quod christiani appellantur per vitæ puritatem et regnantis mansuetudinem Christum imitantur; quem utique, sicut ait beatus Augustinus, *non sequitur, qui non secundum veram fidem et catholicam disciplinam christianus vocatur.* Si vero subsannantes nos contrariæ partis adversarii requisierint quisnam episcoporum reges redarguerit, audiant quid papa Gelasius dicat in epistola quam scripsit Dardaniæ episcopis : « Nathan, inquit, propheta palam publiceque in facie regi David et commissum denunciavit errorem, et ipsum commisisse non tacuit, et confessione correctum consequenter absolvit. Beatæ memoriæ Ambrosius Mediolanensis ecclesiæ sacerdos majorem Theodosium imperatorem a communione publice palamque suspendit, atque ad penitentiam redegit regiam potestatem. Beatæ memoriæ papa Leo imperatorem Theodosium juniorem Ephesinæ synodi latrocinio libere coarguit excedentem. Sanctæ memoriæ papa Hylarius Anthemium imperatorem, cum Filotheus Macedonianus ejus familiaritate suffultus diversarum conciliabula sectarum in urbem vellet inducere, apud beatum Petrum apostolum palam ne id fieret clara voce constrinxit, in tantum ut non ea facienda cum interpositione

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁰ Contempnentes c.

sacramenti idem promitteret imperator. Sanctæ memorie quoque Simplicius, et post eum sanctæ memorie papa Felix non solum Basiliscum tyrannum, sed etiam imperatorem Zenonem pro hisdem ipsis excessibus auctoritate libera sepius increpasse noscuntur, flectique potuisset, nisi Constantinopolitani præsulis accenderetur instinctis, qui particeps externæ communionis effectus, necessario in quod inciderat jam fovebat, malens vi suæ prævaricationis obsistere, quam curandus ad salubria remeare, sicut ipse rerum probavit eventus. (Fol. 113.) Sanctæ quoque memorie Innocentius papa Archaadium imperatorem, quia consensit ut sanctus Johannes Crisostomus de æcclesia pelleretur, excommunicavit. (Fol. 112.) Ecce nuper Onorico Wandalorum regi vir magnus et egregius sacerdos Eugenius Carthaginensis episcopus multique cum eodem catholici sacerdotes constanter resistere sevientis, cunctaque extrema tolerantis, hodieque persecutoribus resistere non omittunt. (Fol. 113.) Nos quoque Odoacro barbaro heretico regnum Italiæ tunc tenenti, cum aliqua non facienda præciperet, Deo præstante nullatenus paruisse manifestum est. » Hec Gelasius. Reliquum est, ut et nos exempla querentibus testimonia rei et temporis congrua ex decretis canonicis et scripturis authenticis proferamus, et in domo Dei, si aurum argentum lapides præciosos non possumus, saltem quia sic nobiscum bene agitur, vel pilos caprarum offeramus. Ut ergo aliquanto superiora repetamus, beatæ memorie Fabianus papa Philippum imperatorem, primum omnium imperatorum christianum, eum voluisset in paschalibus festis communicare vivificis mysteriis, inter penitentes stare præcepit, quoad culpas, quæ de eo plurimæ ferebantur, per penitentiæ lamenta dilueret; quod et religiosissimus princeps gratanti animo suscepit. Cujus humilitas, ut jam alibi diximus, tanto mordacius tumorem regum nostrorum impetit, quanto religiosius ille disciplinam æcclesiasticam in tam rara recentique christianitate suscepit, quam hii in jam matura et dilatata nec audire consentiunt. Beatus Ambrosius maximum imperatorem a communione segregavit, admonens ut effusi sanguinis domini sui penitentiam ageret. Eugenium quoque imperatorem quia de repetenda ara victoriae se sacrilegio miscuit, idem Ambrosius munera ejus sprevit et ab æcclesia eum et complices ejus abiecit. Sanctæ memorie quoque papa Gregorius III removit Romam, et Italiam, et omnia tam rei publicæ quam æcclesiasticæ jura in Hesperiiis partibus ab obedientia Leonis imperatoris et imperii sub eo constituti. Johannes etiam, non papa aut episcopus sed monachus et presbiter Damascenus, doctus optimus, eundem Leonem cum Orientis episcopis anathemati subdidit. Beatæ memorie Zacharias papa Hildericum ultimum de stirpe Merovingorum regem a regno deposuit, et in monasterium detrudi jussit, et

A Pippinum in honore regni sublimari constituit. Stephanus quoque Romanus pontifex, successor ejus, eundem Pippinum in regno constituit, et omnes Francigenas a juramento fidelitatis absolvit. (*Ann. Fuld.* a. 854.) Ludovicus etiam Pius imperator in Elisatiam profectus, occurrentibus ei ibi filiis suis cum Gregorio IV Romano pontifice, judicio episcoporum arma deposuit, et ad penitentiam agendam aliquanto tempore privatus aut sicut in gestis Francorum legitur inclusus vicitavit. (*Ibid.*, a. 863, sqq.) Legat etiam in eodem volumine qui scire voluerit, quid a beato Nicholao papa adversus Lotharium regem et complices fautoresque ejus actum sit pro Tietberga regina repudiata, et Waldrada adultera subintroducta. Sanctæ memorie quoque Germanus Parisiorum episcopus Aribertum regem, quia uxore legitima derelicta duas sibi in matrimonium junxerat, excommunicavit; qui quia correctus non est, judicio Dei percussus mortuus est. Niceforus quoque patriarcha Constantinopolitanus, vir catholicus, considerata difficultate et incursione barbarorum intolerabili, Michaellem imperatorem, quia aliquoties congressus cum barbaris sine triumpho reversus fuerit et inglorius, deposuit, et una cum Procopia augusta natisque suis monastico induit indumento. (Fol. 113.) Et ut innumerabilia prætermittamus testimonia, dicant qui reges ab æcclesiastica disciplina et per hoc a Deo volunt alienare, utrum in omni divinarum Scripturarum serie, in quibus diversarum sectarum heretici leguntur dampnati fuisse, imperatores videantur excepti; verbi gratia, ut cum Arriani dampnantur, Constantius imperator, aut Walens, aut aliquis regum Arriano cæno sordentium excipiantur? Sed jam ipse dominus papa, qui membra putrida et emortua præcidit ab unitate corporis, porrigat et obtendat contra obloquentes et subsannantes et maledicta jacentes clipeum defensionis. Ait itaque scribens fidelibus in Theutonicorum regno commorantibus et de excommunicatione regis dubitantibus:

« Gregorius (168) episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis, ducibus, comitibus ceterisque fidelibus in regno Theuthonicorum christianam fidem diligentibus salutem et apostolicam benedictionem. Audivimus quosdam inter vos de excommunicatione quam in regem fecimus dubitare, » etc. (*Vide inter epist. Gregorii VII, Patrologia tom. CXLVIII*).

Scripsit et aliam epistolam, intuitu discretionis, pietatis et misericordiæ dulcedine plenam, pro reconciliatione quorundam; ut si qui ad Deum reverti voluissent, haberent paratum præ oculis medicamentum reconciliationis, ne alicui egritudine prevento obsesset, quod ad sedem apostolicam occurrere non posset; et ut nulla haberetur communionis societas cum excommunicatis:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei,

NOTÆ.

(166) Exstat et in codice Udalrici 146 et apud Bernriedensem c. 78. K.

omnibus in Christo fratribus, episcopis, abbatibus, sacerdotibus, ducibus et principibus atque militibus, omnibusque christianam fidem et beati Petri honorem revera diligentibus in Romano imperio habitantibus, salutem et apostolicam benedictionem. Gratias agimus omnipotenti Deo, » etc. (*Exstat Regi: tri* lib. iv, n. 1).

Hec igitur pro reconciliatione regis et aliorum ab ecclesia alienatorum pius pater dabat mandata fidelibus; cui tantus ⁴⁰¹ inerat justitiæ splendor, ut suam postponeret salutem, quo matri ecclesiæ antiquam redderet libertatem. Non enim cum movebant salutis pericula pro justitia suscepta vel suscipienda. (Fol. 116). Ita enim animum suum informaverat, ut neque divitias, neque voluptates, neque honores in maximis constitueret, neque in his studium suum omne contereret, quin potius illud decorum et honestum ita sibi proposuerat, ut quidquid ei accidisset quo frangi homines solent, quasi superior non sentiret. Sollicitus etiam erat, juxta beatum Ambrosium, ne quid temere aut incuriose ageret, ex quo probabilem non posset rationem reddere. Pretendebat animo ut bonus speculator, ut appetitus rationi lege naturæ subditus, neque præcurreret rationem neque desereret; ne præcurriendo perturbaret eam atque excluderet, et deserendo destitueret. Verum Henrici perturbata mens effuso appetitu, tamquam efferato impetu frenos rationis non suscipiebat, nec sentiebat aurigæ moderamina, ideoque flecti non poterat. Nec deerant qui missas papæ epistolas ei referebant; sed quæ facere despiciebat, etiam scire contempnebat, ex ⁴⁰² verbis tamen pietatis meditabatur venena iniquitatis, Arrogantis enim est proprium de suis malis bona estimare, de alienis bonis bona sentire. et bonæ pondus actionis vertere in maculam criminis. Dum ergo ex condescensione et compassione caritatis meditaretur arma furoris, audiamus quomodo patris nostri virilis animus, astutia serpentis et columbina simplicitate præditus, velut de specula mentis cogitatione provida obviaverit conatibus ejus iniquis. Ait itaque scribens fidelibus eisdem quibus et supra :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, eisdem omnibus salutem et apostolicam benedictionem. Postquam fraternitati vestræ epistolam direximus, » etc. (*Vide inter epistolas Gregorii*).

Non mireris cum regem nominari licet depositum, cum et mortui pristino nominentur vocabulo. Sic quoque sanctus Gregorius episcopum inrevocabiliter depositum usurpato nomine episcopi censebat nominari, cui tamen nichil depositæ dignitatis restituere volebat. Quid etiam beatus papa ad legationem illam regis se minime regentis, pro qua etiam in Romana

est synodo depositus, responderit, quomodo tota Spiritum sanctum mente concipiens intonuerit subinferatur (fol. 116') :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus qui cupiunt annumerari inter oves Christi, quas beato Petro commisit, salutem et apostolicam benedictionem. Audistis, fratres mei, novam et inauditam præsumptionem » etc. (*Exstat Registri* lib. III, n. 6).

(Fol. 116'.) Anno ab inc. Dom. 1078, indictione 1, pontificatus ejus anno 5, mense Martio, Gregorius papa VII, Romanæ synodo episcoporum centum præsidens, dixit post aliqua : *Ordinationes illorum qui ab excommunicatis sunt ordinati, sanctorum Patrum sequentes vestigia, etc.* (*Vide in Gregorio VII, Acta synodi Romanæ* 1.

(Fol. 116'.) (*Acta concil. 1079.*) Anno ab incarnatione Domini 1078, mense Februario, indictione 2, pontificatus domni papæ Gregorii VII, anno 6, convocatum est concilium ex diversis partibus orbis et omnibus in ecclesia Salvatoris Romæ congregatis, habitus est sermo de corpore et sanguine Domini (167). Maxima siquidem pars panem et vinum per sacræ orationis verba et sacerdotis consecrationem Spiritu sancto invisibiliter operante converti substantialiter in corpus dominicum quod in cruce pependit, et in sanguinem qui de ejus latere fluxit, assererat : quidam vero cæcitate nimia percussi, figuram tantum astruebant. Verum ubi res cepit agi, priusquam tertia die ventum foret in synodum, defecit contra veritatem niti pars altera. Denique Berengarius, hujus erroris magister, post longo tempore dogmatizatam impietatem errasse se coram concilio confessus, veniam postulatam ex apostolica clementia meruit, juravitque sic : « Ego Berengarius corde credo et ore confiteor, panem et vinum, quæ in altari ponuntur, per mysterium sacræ orationis et verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram et propriam ac vivificatricem carnem et sanguinem domini nostri Jesu Christi, et post consecrationem esse verum corpus Christi, quod natum est de Virgine, et pro salute mundi oblatum in cruce pependit, et quod sedet ad dexteram Patris; et verum sanguinem Christi qui de ejus latere fusus est, non tantum per signum et virtutem sacramenti, sed in proprietate naturæ et unitate substantiæ, sicut in hoc brevi continetur, et ego legi, et vos intelligitis, sic credo : nec contra hanc fidem ulterius docebo. Sic me Deus adjuvet, et hæc sacrosancta evangelia. » Tunc dominus papa præcepit Berengario auctoritate apostolica, ut de corpore et sanguine Domini numquam ulterius cum aliquo disputare vel docere præsumeret, excepta

VARIE LECTIONES.

⁴⁰¹ ita c. ⁴⁰² in supra posito vel ex cod.

NOTÆ.

(167) Acta concilii apud Mansi XX, 525.

causa reducendi ad fidem eos, qui per ejus doctrinam ab ea recesserant.

(Fol. 117.) Hoc anno obiit Grimoldus abbas sancti Vitoni, dum a Roma regrederetur, et sepultus est Mantuæ in æcclesia sancti Andreae apostoli 14 Kalendarum Julii, cum jam ipsam ecclesiam tertio anno regeret dominus Rodulfus abbas, ipso Grimoldo de prælatione abbatiæ excusato. Erat enim simplicis naturæ.

Hoc etiam anno, qui erat ab incarnatione Domini 1078, regimen prælationis apud Casam Dei Siguinus quondam Lugdunensis canonicus, natalibus clarus, morum probitate coruscus, nunc felici beatus excessu ⁴⁰³. Sub quo ordinatus est abbas Fraxinensis (168) ecclesiæ Pontius a domino papa Gregorio, qui post aliquot annos infestatione Heinrici dicti regis abbaciam dimisit, quesita a domno Anselmo Lucensi episcopo licentia, et optenta per hæc verba : « P. dilectissimo in Christo confratri, A. omnium episcoporum minimus, salutem in Christo. Tanto diligentiores nos et sollicitiores vos erga salutem animæ tuæ esse convenit, quanto magis de nostra caritate fraternitas tua confidit; ne, quod absit, nostra negligentia sanctum desiderii tui fervorem extinguat, et sanguinem tuum in districto suo judicio omnipotens Dominus de manu mea requirat. Credidi domni abbatis et sanctæ congregationis Casæ Dei, necnon venerabilis patris nostri H. Lugdunensis archiepiscopi obedientiam, cum benedictione apostolica beatissimi patris nostri G. omnibus iniquitatibus majorem esse, et non solum ad detergendam omnem maculam iniquarum cogitationum, verum etiam ad promerendam requiem æternam posse sufficere, nisi tu non credendo indignum efficeres, et gratiam Dei in vacuum reciperes. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est, ita ut in his etiam qui tradere videntur corpora sua propter Deum ad supplicia, mors operetur, non vita, vim ex sua diffidentia quodammodo omnipotenti Deo difficultatem perficiendi ingerat, qui omnes salvos fieri desiderat, sicut ipse in Evangelio dicit : « Calicem meum bibetis, sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis. » Tibi itaque obedienti, tibi firmiter credenti, tibi omnem spem tuam in virtute sanctæ ecclesiæ collocanti promissa est venia, tibi vero aliud agenti, aliud simulanti, nulla relinquitur fiducia, si corpus tuum tradideris ita ut ardeat. Scis quia multoties in fide mea te suscepi, hæc tamen condicione, ut curam regiminis tibi injunctam cum omni sollicitudine exhiberes, nec ulterius animæ tuæ, sicut tu male credebas, custodiam commissi tibi gregis necessitatibus præponeres; non quæ tua sunt, sed quæ aliorum attenderes. Sed ut video, nulla ratione a

A sui propositi tramite animus tuus revocari potest. Propterea metuens ne in pejus proficiant ea etiam quæ bona videntur, melius nobis visum est ut cursum suum peragat bonæ intentionis tuæ fluvius, quam contra impetum currens perpetua ariditate dampnetur. Tolerabilius est enim ut tu solus pereas, quam tecum pariter sicut hactenus omnes tibi commissos in discrimen adducas. Sed tamen confidimus, quia tribuet tibi Dominus secundum cor tuum, quem non invenit idoneum ad regimen aliorum secundum cor suum. Si itaque alia via plus tibi placet, nostra licentia deponere sarcinam, quam imposuit tibi sola sine caritate necessitas, et sanctis orationibus tuis adjuva me in alia navi laborantem. Saluto per te dominum Lugdunensem archiepiscopum, si tamen rationabilis necessitas a totius orbis interneccione excusat. Si enim aut timore, aut negligentia, aut quietis noxiæ amore matrem suam visitare, et liberare de manu mortis distulit, reus erit judicio, nisi sine mora venire et in omnibus auxiliari studuerit. »

(Fol. 117.) Destinavit autem præfatus papa ad visitandos et corroborandos christianæ fidei propugnatores ad regnum Teuthonicorum descendere, quod et ab illis missis ad meum nunciis, quesitum erat, ut in sua præsentia magis magisque manifestaretur iustitiæ regula, scribens ad omnes beati Petri fideles in hæc verba :

« Gregorius (169) episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ducibus, marchionibus, comitibus omnibusque christianam et beati Petri fidem et doctrinam defendentibus et observantibus, in omni regno Theuthonicorum habitantibus, salutem et per beatorum Petri et Pauli benedictionem omnium peccatorum absolutionem. Ego qualiscumque sacerdos apostolorum principis, » etc.

(1076.) Plures itaque illorum, quos in apostolici depositione desipuisse diximus, cognito peccato inobedienciæ, penitentia ducti, ad Deum post errata reversi sunt, levantes ad Deum faciem cordis, a quo recesserant consentiendo iniquitati. Replebatur os eorum increpationibus, et dum contra se subtile judicantis Dei examen contemplabantur, culpas suas lamentis insequabantur, seque penitendo increpabant quales fuerant, amara se penitentiæ invectione persequentes. Penitentis enim est proprium tunc culpas plangere, cum quid egerit cœperit pensare, et tunc subtilius pensare, cum sollicitius ceperit plangere. Hii ergo absolutione quæsita et obtenta, consilium dederunt regi, ut sicut ipsi erant absoluti, ita et ipse studeret absolvi vinculis anathematis; adjicientes, quia si annus clauderetur antequam absolveretur, omni eorum servitio privaretur, et

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰³ Suscepit *supple.*

NOTÆ.

(168) Frainet.

(169) Legitur et in Bernriedensi c. 83, et in codice Udalrici 146. (*Patrologiæ* tom. CXLVIII.)

amplius pro rege non haberetur, quia in ejus communione vel servitio certi erant de imminente animæ periculo. Sed qui fœditatem suæ infirmitatis considerare negligebat, sed per elationis fastum potentiae suæ gloriam attendebat, unde sibi gloriosior videbatur, inde descendebat, et unde se gloriosum judicabat, inde in ima deterius corruebat. Ut enim ait idem ipse Henricus in epistola Romanis directa, ubi cum omnia falsitatis et mendacii plena sint, in hoc uno veritatis licet nolens favit, sub specie timoris divini, non in veritate catholicæ pacis consiliis illorum adquiescere se finxit. (Fol. 118.) Verum nos, quibus Christus fides, Christus refugium, Christus est solatium, nenias ejus diabolico ab ore ructatas, iniquitatis calamo dictatas, confusionis atramento signatas, a memoria bonorum omnium repellentes, quid egerit, quomodo absolutionem, quantum ad exterioris hominis habitudinem, optinuerit, cum sacra scriptura testetur, quia qui fecte Deum querunt, numquam invenire merentur, ex verbis patris nostri sepe fari audiamus.

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis ducibus, comitibus ceterisque principibus regni Theuthonicorum Christianam fidem defendentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam pro amore justitiæ, » etc. *Vide inter epistolas Gregorii VII, Patrolog., t. CXLVIII.*

Quod sacramentum quam parum rex attenderit, hæc epistola notat :

« Grægorius episcopus, servus servorum Dei, dilectissimis in Christo fratribus et filiis, archiepiscopis, episcopis, ducibus, comitibus, cæterisque principibus, cum omni populo regni Teutonicorum Christianam fidem et religionem defendentibus, salutem et apostolicam benedictionem.

« Sicut in prioribus litteris et legatorum verbis vobis significavimus, » etc. *Vide, ibid., n. 33.*

Qui autem fuerint hii domni papæ legati (170), ex verbis regis accepimus, Paduanus scilicet et Albanus episcopi (171), a quibus etiam in Wizeburge synodus est habita. Regi itaque præfato Henrico, ut in verbis domni papæ colligere possumus, sola est communionis gratia reddita (172), non tamen regno restitutus. nec fidelitas omnium qui ei vel juraverant vel juraturi erant, ut sibi servaretur præceptum est. (*Act. conc.*) Quod ideo retentum est, ut inter eum et principes ultramontanos, qui ei causa jussionis apostolicæ restiterant, justitia fieret vel pax componeretur, sicut ipse juramento per duos episcopos promiserat. (Fol. 119'.) Verum prædicti episcopi et principes ultramontani audientes illum non servare quod promiserat, quasi de eo

A desperati, absque domni papæ consilio elegerunt sibi Rodulfum ducem in regem.

Rodulfus igitur festinanter misso nuncio, indicavit se quidem coactum regni gubernacula suscepisse, tamen se paratum domno papæ in omnibus obedire. Et eundem semper promittens sermonem, adjecit etiam, filio suo dato obside itemque fidelis sui ducis Bertaldi filio, quod promittebat sacramento firmare. Interea etiam Henricus precabatur eum, ut contra Rodulfum eum adjuvaret. Cui domnus papa respondit se libenter facturum, audita utriusque partis ratione, ut sciret cui justitia magis faveret. Quam responsionem contempsit inani elatus rumore, putans eum suis se viribus posse devincere. Mens enim ejus quo procellosis actuum motibus concitabatur, eo ab internæ sapientiæ quiete atque stabilitate disjungebatur. Quia enim maliciam tegebat in corde, ore autem blandimenta exhibebat, quia cogitationes suas duplicitate obnubilabat, quia puritatis verba quasi fatuitatem judicabat, et viâ simplices innocentiae declinabat, ideo sapientiæ tranquillitate perfrui nequaquam poterat.

Igitur domnus papa quod cœperat ut perficeret omnimodis intendebat, querens ducatum qualiter ad Theuthonicorum regnum transiret, et eo magis anxietate, quo magis regni status turbabatur. Et quoniam fideles illo legatos destinaverat qui votorum ejus non segnes exequentes essent, misit eis speciales pro hoc negotio litteras, scribens eis ab Italia :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Bernardo sanctæ Romanæ ecclesiæ diacono et Bernardo Massiliensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem. Fraternitati vestræ notum esse non ambigimus, » etc. (173).

Item ad reliquos fideles.

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, archiepiscopis, episcopis, ducibus, comitibus et universis Christi fidelibus in regno Theuthonicorum consistentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Notum vobis fieri volumus, fratres karissimi, » etc. (174).

Interea Henricus, quia affectatis iniquitatibus ejus subsequens favebat effectus, bella, cedes, homicidia per se suosque perpetrare non desistebat, æcclesiarum destructionem et ovilis dominici perturbationem sciens, pastores ab æcclesia abigebat, lupos ad ovilia subintroducens; et prosperitate sua decipiebatur, quia dirigebatur in manu ejus dolus. Quia enim vitæ viam deserens in peccatorum se tenebras dejecerat, voragine iniquitatis demersus, et mole pravæ consuetudinis obrutus, reprobo sensu est traditus, ut nesciret pensare mala quæ faciebat: qui utinam vitæ itinera quæ novit per innocentiam.

NOTÆ.

(170) Fuerunt Bernhardus diaconus cardinalis et Bernhardus abbas Massiliensis; vide Reg. vi, 23, 24.

(171) Hi anno demum 1079 ad Henricum missi sunt. Bertholdi Ann. p. 318.

(172) *Sola est* — possit devincere ex Actis concilii Romani a. 1080. Mansi XX, 534.

(173) Data Carpinetæ ii Kal. Junii, ind. 15, Reg. IV, 25. K. (*Patrologiæ* t. CXLVIII.)

(174) Data ut supra. Registr. iv, 24.

teneret saltem per pœnitentiam. (*Act. conc.*) Hic itaque contra Rodulfum tertio congressus, postquam persensit se quod speraverat non posse peragere, duos episcopos de consentaneis suis, Virdunensem et Obseburgensem ⁴⁰⁴ Romam misit (1078), et dominum papam in synodo ut ei justitiam faceret per eos rogavit; quod et nuncii Rodulfi, qui præsentes aderant, fieri laudaverunt. (Fol. 121.) Statutum est itaque in eadem synodo, in partibus ultramontanis fieri colloquium, sicut ex verbis domni papæ plenius quilibet potest advertere :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, archiepiscopis, ducibus, principibus, marchionibus, omnibusque majoribus atque minoribus in Theuthonico regno constitutis, exceptis his qui canonica excommunicatione tenentur, salutem et apostolicam benedictionem. Notum vobis fieri volumus, fratres karissimi, » etc. (175).

(Fol. 121.) Misit etiam pro hoc negotio speciales litteras Trevirensi archiepiscopo, quas hic etiam subnectere non pigebit : « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Udoni Trevirensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Quanta nobis sollicitudo, » etc. (176).

Udo igitur Treviorum archiepiscopus non multo post beato fine quievit, et si negotium apostolicæ legationis intermissum est. Quamobrem dominus papa pro hoc eodem negotio exequendo alios legatos mittere statuit, scribens fidelibus omnibus in hæc verba (177) :

(1079, Febr.) « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis, episcopis, in Theutonico ⁴⁰⁵ regno commorantibus ⁴⁰⁶, si obedire veluerint, salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam ex lite et dissensione, » etc.

Secundum ergo fidem dictorum missi sunt legati a latere sedis apostolicæ, de quibus cum aliqua sinistra referrentur, dominus papa has eis misit litteras (178) ab urbe Roma :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo fratribus et coepiscopis, Petro Albanensi et Odelrico Pataviensi, salutem et apostolicam benedictionem. Sunt multi, quibus tamen non credimus, » etc.

His acceptis litteris, quia corrupti muneribus a sententia et proposito gravitatis apostolicæ deviaverunt, aliud quam quod eis impositum fuerat agentes, Heinricum videlicet in regnum reformantes et Rodulfum pervasorem et invasorem regni, ab æccle-

sia publice precidentes, quod omnino veritati adversabatur, episcopos quoque simoniacos confirmantes, qui manifeste Heinricianis communicabant : cum fideles rei veritate minus inspecta a sede hoc apostolica ita processisse crederent et dubitarent, et sermo titubationis illorum ad aures patris nostri venisset, litteras eis misit, in quibus et quod male actum fuerat reprehendit, quodque se ignorante factum esset edocuit, et ut in fide recta inconcussa spe perseverarent, evidenter ammonuit, scribens eis in hæc verba :

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus fidelibus sancti Petri in Theuthonico regno commorantibus salutem et apostolicam benedictionem. Pervenit ad nos quod quidam ex vobis de nobis dubitant, tanquam in instanti modo necessitate usus sim seculari levitate, » etc. (179).

Colloquium itaque illud qualiter vel a quibus personis fuerit impeditum, in verbis præcellentissimi patris nostri constat apertum. Quia enim Heinricus abjecto jugo obedientiæ, ipsum colloquium impediendo, excommunicationem intentatam non est veritus incurrere, pro his, inquam, et aliis innumerabilibus malis, homicidiis, perjuriis, adulteriis, fornicationibus, symonia, æcclesiarum quoque destructione non minima, in Romana synodo anathematizatus est et dampnatus, et a regno inrecoverabiliter depositus (1080, Mart. 7). Quam ejus dampnationem hic subnectere dignum judicavimus :

(Fol. 125.) « Beate Petre princeps apostolorum, et tu, beate Paule doctor gentium, dignamini, queso, aures vestras ad me inclinare, meque clementer exaudire. Quia veritatis estis apostoli et amatores, adjuvate ut veritatem dicam vobis, omni remota falsitate, quam omnino detestamini; ut fratres mei mihi melius adquiescant, et sciant et intelligant, quia ex vestra fiducia post Deum et matrem ejus semper Virginem Mariam pravis et iniquis resisto, vestris autem fidelibus auxilium præsto. Vos autem scitis, quia non libenter ad sacrum ordinem accessi, et invitus ultra montes cum domino meo papa Gregorio abii, sed magis invitus cum domino meo papa Leone ad vestram specialem æcclesiam redii, in qua utcumque vobis deservivi. Deinde valde invitus cum multo dolore et gemitu et planctu in throno vestro valde indignus sum collocatus. Hec ideo dico, quia non ego vos, sed vos elegistis me, et gravissimum pondus ecclesiæ vestræ super me posuistis; et quia super montem excelsum me jussistis ascendere, et

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁴ ita c. ⁴⁰⁵ atque in Saxonico *aaavut Ann. Sax. et Pcut. Bernried.* ⁴⁰⁶ omnibusque principibus cunctisque majoribus et minoribus qui non sunt excommunicati *habent Ann. Sax. et Paul. Bernried.*

NOTÆ.

(175) Data Romæ vii Id. Martii, ind. 1, Registr. v, 15. Paulus Bernried. 400.

(176) Data Romæ vii Idus Martii, ind. 1. Vide in Gregorio VII.

(177) Exstat et apud annalist. Sax. et Paul. Bernried. 405. (*Patrologiæ t. CXLXIII.*)

(178) In Registro desiderantur. K. Vide *Gregorii epistolæ extra Registrum vagantes (Patrologiæ t. CXLVIII.)*

(179) Data Romæ Kalendis Octobris, ind. 5, Registr. vii, 5. K.

clamare et annunciare populo Dei scelera eorum, et filiis ecclesie peccata eorum, membra diaboli contra me coeperunt insurgere, et usque ad sanguinem præsumpserunt in me manus injicere. Astiterunt reges terræ et principes seculares et æcclesiastici, aulici etiam et vulgares convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus vos christos ejus dicentes: « Disrumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. » Et ut me omnino morte vel exilio confunderent, multis modis in me conati sunt insurgere. Inter quos specialiter Henricus quem dicunt regem, Henrici imperatoris filius, contra vestram calcaneum erexit æcclesiam, facta cum multis episcopis ultramontanis et Italicis conspiratione, aditens me dejiciendo eam sibi subjungere. Cujus superbiæ vestra restitit auctoritas, eumque vestra destruxit potestas. Qui confusus et humiliatus, ad me in Langobardiam venit, absolutionem ab excommunicatione quesivit. Quem ego videns humiliatum, multis ab eo promissionibus acceptis de vitæ suæ melioratione, solam ei communionem reddidi; non tamen eum in regno, a quo in Romana synodo deposueram, restauravi; nec fidelitatem omnium qui ei juraverunt vel juraturi erant, a quo omnes in eadem synodo absolvi, ut sibi servaretur præcepi. Et ideo hec detinui, ut inter eum et principes ultramontanos, qui ei causa et jussionis ecclesie vestræ restiterant, justitiam facerem ⁴⁰⁷, vel pacem componerem, sicut et ipse Henricus juramento per duos episcopos mihi promisit. Predicti autem episcopi et principes ultramontani, audientes illum non servare quod promiserat, quasi desperati de eo, vobis testibus, elegerunt sibi Rodulfum ducem in regem. Qui rex Rodulfus festinanter ad me misso nuncio, indicavit se coactum regni gubernacula suscepisse, tamen se paratum mihi modis omnibus obedire. Et ex eo tempore eundem mihi semper misit sermonem; adjiciens etiam, filio suo dato obside et fidelis sui ducis Bertaldi, quod promittebat sacramento firmare. Interea Henricus cepit me precari, ut illum contra prædictum Rodulfum adjuvarem. Cui respondi, me libenter facere, audita utriusque partis ratione, ut scirem cui justitia magis faveret. Ille vero putans eum suis viribus posse devincere, meam contempsit responsionem. (Fol. 124.) Postquam autem persensit se non posse sicut speravit agere, duo episcopi ex consentaneis suis, Viridunensis scilicet Teodericus, et Obseburgensis, Romam venerunt, et in synodo ex parte Henrici me ut ei justitiam facerem rogaverunt, quod et nuncii Rodulfi fieri laudaverunt. Tandem aspirante Deo, sicut credo, statui in eadem synodo, in partibus ultramontanis fieri colloquium, ut illic aut pax

A statueretur, aut cui justitia faveret amplius cognosceretur ⁴⁰⁸. Et quia putabam quod injustior pars colloquium nollet fieri ubi justitia locum suum servaret, excommunicavi et anathemate obligavi omnes personas sive regis, sive ducis, sive episcopi, aut alicujus hominis, qui colloquium aliquo ingenio impediret ne fieret. Predictus autem Henricus cum suis fautoribus non timens periculum inobedienciæ, quod est scelus idolatriæ, colloquium impediendo excommunicationem incurrit, et se ipsum anathematis vinculo obligavit; magnamque multitudinem christianorum morti tradi, et æcclesias fecit dissipari, et pene totum Theuthonicorum regnum desolationi dedit. Quapropter confidens de judicio et misericordia Dei, ejusque piissimæ matris semper B Virginis Mariæ, vestra fultus auctoritate sepe nominatum Henricum, quem dicunt regem, omnesque fautores ejus, excommunicationi subjicio, et iterum regnum Theuthonicorum et Italiæ ex omnipotentis Dei parte et vestra interdicens ei, omnem potestatem et dignitatem regiam illi tollo, et ut nullus christianus ei sicut regi obediat interdico ⁴⁰⁹. Ipse autem Henricus cum suis fautoribus in omni congressione belli nullas vires, nullamque in vita sua victoriam optineat. Ut autem Rodulfus regnum Theuthonicorum regat et defendat, quem Theuthonici elegerunt sibi in regem, ad vestram fidelitatem ex parte vestra dono, largior et concedo, omnibusque sibi fideliter adherentibus absolutionem omnium peccatorum vestramque benedictionem in hac vita C et in futura, vestra fretus fiducia, largior. Sicut enim Henricus pro sua superbia et inobediencia et falsitate a regni dignitate juste abjicitur, ita Rodulfus ⁴¹⁰ pro sua humilitate, obedientia et veritate, potestas et dignitas regni conceditur. Agite nunc, queso, patres et principes sanctissimi, ut omnis mundus intelligat et cognoscat, quia si potestis in cælo ligare et solvere, potestis in terra regna, imperia, principatus, ducatus, marchias, comitatus, et omnium hominum possessiones pro meritis tollere et concedere. Vos patriarchatus, archiepiscopatus, primatus, episcopatus frequenter tulistis pravis et indignis, et religiosis viris deastis. Si enim spiritualia judicatis, quid de secularibus potestis? Et si D tangelos dominantes omnibus superbis principibus, quid de illorum servis facere potestis? Addiscant nunc reges terræ et omnes seculi principes, quanti vos estis, quid potestis, et timeant parvipendere jussionem ecclesie vestræ, et in prædicto Henrico tam cito judicium vestrum exercete, ut omnes sciant, quia non fortuito, sed vestra potestate cadet et confundetur, utinam ad penitentiam! ut spiritus salvus sit in die Domini. Data Romæ Non. Martii. »

VARIE LECTIONES.

⁴⁰⁷ facere c. ⁴⁰⁸ Ego enim, sicut vos mihi testes estis, patres et domini, usque hodie nullam partem disposui adjuvare nisi eam cui plus justitia faveret *additur in Actis concilii Mansi XX, 535, et apud Paulum Bernriedensem 107; desunt in codice Udalrici 150.* ⁴⁰⁹ omnesque qui ei juraverunt aut jurabant de regni dominatione, a juramenti promissione absolvo. *Acta conc. a. 1080 et Paul. Bernried. et cod. Udalr. l. l.* ⁴¹⁰ ita c..

(Fol. 124.) Preerat tunc temporis (179*) **Mediomatricum** urbi vir egregius, et inter præcipuos catholice fidei propugnatores magnum patientiæ, religionis et justitiæ documentum, domnus Herimannus episcopus, Leodiensis æcclesiæ filius, piæ memoriæ Adalberonis episcopi Mettensis successor a Deo prædestinatus et donatus; qui in primevo juventutis flore, temporibus Annonis venerabilis Coloniensium archiepiscopi, tutoris et moderatoris regni, palatii frequentiam nactus, regis illius pene universa noverat, in tantum ut etiã ante perceptam episcopatus gratiam pro ejus insolentiã a curiæ se plerumque administratione subtraheret, et magis eligeret contemptus esse mediocritate sua, quam ex inquinazione societatis factiosorum sperare majora: maxime cum videret præfatum reverendæ memoriæ virum **Annorem** dolere et gemere frequenti contritiõne, desolatum sub tali principe statum regni, incurvatum jus imperii, contritum cornu domini, in quo esset sola spes dejectionis æcclesiasticæ, et perturbatio pacis catholice, confusio et horror, vanitas et contritio, et omnia pessumdans superba, lubrica, vana, inconstans atque immunda presumptio. Ubi vero episcopatus officium adeptus est, satis penituit de manu regis illius investituram pontificatus se suscepisse, adeo ut etiam impositam prælationis sarcinam libens rejecerit, volens deposuerit, toto se ab ea nisu excusaverit, si assensum præstitisset auctoritas Romani pontificis, apud quem pro excessibus suis, id est incaute usurpata eadem investitura, quæ est contra insututa canonica, culpam fateri non erubuit, satisque cavit in posterum a communione ejus et fautorum ejus, propter quod et tanta passus est, ut et de illo dictum possit videri: *Ego ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati* (Act. ix, 16). In primo sane congressu passus est quod fuit hominis, ut disceret jam in secundo, qui ei fuit jugis et perpetuus, de Deo præsumere non de se. Lapsus est enim ut homo, titubavit ut homo, quia præsumpsit ut homo. Sed evacuatum est jam in illo scandalum obprobrii, quia in bonitate vitæ suæ abscisum est quod conturbaverat illum; et per illum bonos omnes, et obscuritate rarescente reluxit aurum, invaluit color optimus, resplenduit in diademate regis eterni lapis sanctuarii. Hic igitur in ipso primo suo ingressu, apostolicæ doctrinæ exequutor factus, cum postmodum communicasset regi scelerato et pro sceleribus excommunicato, a cujus se, ut dictum est, jam per aliquantum temporis communione suspendarat, doluit ut prædiximus se deceptum; viribusque resumptis, a domno papa absolutionem quesivit errati. Qui etiam præcepti domino Diensi episcopo, ut eum vice sua aut per se, aut si timore regis vereretur illo transire, per aliquem

A religiosum virum, de cujus fide et magnanimitate confideret, absolveret. At ille vicem obedientiæ imponens abbati Divionensis cœnobii, Mettim eum direxit, a quo absolutus est ipsa vigilia natalis Domini.

(Fol. 125.) Cum ergo totis medullis cordis adhereret præceptis apostolicis, et e contrario omnia ei intentaret adversa indignatio regia, et fallax adulantium ei lingua, conquerentium non posse auctoritatem sanctæ Romanæ æcclesiæ regem imperatoris filium a Deo electum et honoratum, sanctam illam regie majestatis dignitatem a seculis honoratam deponere, et a gremio matris ecclesiæ segregare, et concessa privare potestate, cum non esset potestas nisi a Deo, quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt: et ille a sede apostolica contra rabiem oblatrantium curationis expeteret antidotum, ut erga eorum impetus scriptis apostolicis quasi clypeo defensionis muniretur, hanc ei ab urbe mitissimus doctor misit (1081) epistolam per Rodulum abbatem Verdunensis monasterii, ita auctoritatibus Scripturarum divinarum munitam atque refertam doctrinæque apostolicæ sale conditam, ut hec sola sufficiat fidelibus ad confutandam adversariorum ineptam stultitiam:

(Fol. 125., «Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri ⁴¹¹ Mettensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Quod ad perferendos labores et pericula pro defensione veritatis te paratum intelligimus, divini muneris esse non dubitamus, » etc. (180).

(Fol. 128.) Hanc igitur epistolam Mettensis episcopus suscipiens, plurimum confortatus est in Domino. Verum nos hac decursa ad historiæ ordinem redeamus.

Ubi ad aures Heinrici regis et fautorum ejus anathemata domino papa factum personuit, infremuit tyrannus, factiosorum strepitus in beati Petri vicarium turpia et nefanda concrepans intonuit, dicentium magum eum esse et impostorem, hereticum, homicidam, fornicarium, et si quid aliud aversatur sanæ doctrinæ. Non debere regem, imperatoris filium, qui non sine causa gladium portaret, qui Romanæ rei publicæ patricius tutor et defensor esse deberet, tantam pati sanctæ Dei æcclesiæ conculcationem, ut homo omnium peripsima, pro suis sceleribus juste puniendus, et merito ab æcclesia exturbandus, summam illam regii nominis majestatem impugnaret. Maledictum frustra prolatum, in eum, a quo processerat, retorquendum: ut qui domino suo et regi foveam paraverat maledictionis, eo immuni remanente, ille, qui caput et causa mali erat, prior incideret in eam. Cum in hoc omnis perstreperet aula, decretum est communi consilio, ut ille qui re-

VARIÆ LECTIONES

⁴¹¹ Herimanno *supplendum*.

(179*) Obiit a. 1090

(189) Exstat in Regesto, lib. viii, ep. 21, et in cod.

NOTÆ.

Udalrici n. 136, apud Eckh. SS. II, 158 sqq. *Apographum* hoc V. Cl. Ulrichs habemus.

verendam a seculis regiam majestatem ab ecclesia extorrem pronunciaverat, ab æcclesiæ corpore segregaretur, et Romanæ æcclesiæ pontifex, qui supra omnes est, ab his qui ei subesse debebant, excommunicationi adjudicatus est. (Fol. 128'.) O dementia incomparabilis, furor inedicibilis, insania mirabilis! Quis, rogo, imperatorum, quis regum ad tantam prosilire ausus est protervam insaniam insanamve proterviam ut clavigeri cœlestis vicarium, cujus lingua clavis cœli est, canonice electum, ab omni christianitate susceptum, bene viventem, recta docentem, ab ecclesia alienandum pronunciaverit? Conventus hic apud Ulterius Trajectum habitus est, ubi contra Deum et Dominum disputatum est. Dies erat sabbati, et vespere sabbati ipsa nocte dominicæ cœci illuscescente, in concilio malignantium constitutum est et deliberatum ut in crastino ad missas in omnium audientia papa excommunicaretur, quia ausus fuisset regem et dominum suum excommunicare; justam hanc esse sententiam, ut in quo peccaverat, puniretur. Aderat in consessu illo iniqua gerentium Viridunensis Theodericus et Pibo Tullensis, et plures alii, qui etsi favebant regiis negociis, hoc tamen, quia sanctorum patrum obviabat decretis et sanctionibus repugnabat canonicis, aversati sunt. Et quidem Tullensi id officii impositum a rege fuit, eo quod esset mentis timidæ et multæ inconstantiae, ut negocium id exequeretur; sed ille dum pavet ad singula nec audet reniti, noctu cum Viridunensi assumptis sociis fugæ se credit consilio; quamobrem et in crastinum aliquanto morosius prolongata est negotiis hujus exequutio (181). Solus Willelmus Trajectensis inventus est, qui dum hesternam ruct et crapulam, posuit in cœlum os suum, et lingua ejus in dominum et magistrum suum maledictionis intorsit jaculum (182). Sed non impune. Nam cum hoc inter sacra missarum peregisset solempnia, et peracto scelere datus in reprobum sensum ad eadem perexplenda accingeretur, ne vel in hoc a Judæ proditoris consortio et merito separaretur, ubi corpus dominicum, in quod peccaverat, male sibi conscius sumpsit, ultio divina manifestata est. Percussus est enim a Deo plaga insanabili, ita ut cum horrore et stupore mirabili clamaret: *Ardeo! ardeo!* quia corpus quod vivificat, incendium illi pœnamque pariebat, quod exarserat in eo sicut ignis in spinis, ut manifesta in eo fieret ultio Domini. Nec datum est illi tempus ut peniteret, sed mox ut sensit ignem in se grassantem, in sede corpore reclinato, dum clamasset: *Sancta Maria!* miseram vitam miserabili morte finivit (183). De quo certum est, quia nobis ista vidit, nobis hoc monstratum est, ut prodesse inciperet nobis pena ejus. Grandis hinc inolevit terror

omnibus, ita ut Viridunensis, quem clam absecessisse notavimus, urbi suæ appropinquans, exeuntibus sibi obviam clericis suis cum crucibus et cereis, ut moris est, processionem palam interdixit, et excommunicatum se quia ad horam cessisset pronunciaverit, satisque tunc penituerit in excommunicatione domini papæ se factiosis communicasse; ita ut palam protestaretur, quia nisi divina illi prospexisset misericordia et bonorum virorum oratio, penam quam Willelmus perpessus erat, ipse pertulisset. Quamobrem etiam papæ dimissis nunciis, abbate videlicet Rodulfo cum sociis, cum se omnino pro communione illa excommunicatum affirmaret, et ob id ab officio cessasset, in manu ejus per litteras (184) stolam reddidit et anulum. Et cum se sic ipse dampnaret, parebat tamen regi, quia hec erat hora ejus, et potestas tenebrarum. Nam inveteratam ejus maliciam, quæ obduraverat, non frangebant miracula; ut incrementa viciorum parerent ei etiam additamenta tormentorum. Unde et impletum est in eo quod scriptum est: *Multo labore sudatum est, et non exivit de eo nimia rubigo ejus nec per ignem.* (Ezech. xxiv, 12.) Ignis enim ei tribulationis circumstrepbat, qui viciorum rubiginem purgaret; sed nec per ignem rubiginem amisit, qui nec per flagella correctus est, quia malicia ejus a conflatore consumi non potuit.

(Fol. 129'.) Anno incarnationis 1087, obiit Willelmus Anglorum rex.

(1080, Oct. 15.) Anno igitur ab incarnatione Domini 1079, factum est prælium in Saxonia, in quo Rodulfus rex cecidit, et Henricus fugiendo victus est. Hoc eodem anno facta sunt tonitrua et fulgura in Januario, et luna nigra et sanguinolenta visa est 3 Kal. Febr. Et sequenti anno Witbertus invasit sedem apostolicam, a dampnatis et excommunicatis sui que similibus in apostaticum, non apostolicum electus. (Legg. II, 51.) Quæ conspiratio primum facta est apud Brixiam, ubi congregati aliqui episcoporum de sinagoga satanæ, traditi in reprobum sensum, contra fidem, quæ est confessio Petri, et sanctam sedem ejus Romanam æcclesiam turpia et nefanda jacentes, ad plenitudinem dampnationis suæ elegerunt Witbertum heresiarcham de suis similibus, et desperata superbia apostolicum eum vocantes, apostatam, non apostolicum effecerunt. Qui idcirco omnium fidelium odio dignior est, quia cum a principibus, Henrico scilicet rege deposito et cæteris hujus perditionis ministris, quesitum esset, quis ad impugnandum sanctum virum, papam videlicet Gregorium, falsitatis vexillum susciperet, nemo omnium tam audax, tam præsumptor, tam

NOTÆ.

(181) Paulo ante scripta videtur epistola Gregorii III, 12, ad Udonem Trevirenses, Theodericum Viridunensem et Herimannum Mettensem. K.

(182) Hoc a. 1076 paschali tempore factum esse narrat Lambertus; Hugonem Wormatiense concii-

lium cum Moguntino a. 1080 confudisse monuit Stenzel I, 387. K.

(183) Obiit a. 1076; cf. Bertholdum, Lambertum, Brunonem, Bernoldum.

(184) In Registro desiderantur.

desperatus vel perditus iaventus est, qui naufragium fidei subire deligeret, preter eum solum. Qui ideo, credimus, antichristi negocium suscepit, ut ruinam archiepiscopatus Ravennensis, quem pro suis criminibus eodem Gregorio præsidente synodali iudicio perdiderat, susceptione oblatis periculi compensaret. Aderat in conventu illo malignantium multus numerus dampnatorum, quos ad persequendum amatorem iustitiæ communicatio criminum et amor principis illexerat, eum solum invenit diabolus promptiorem, cui maliciæ suæ omnem principatum committeret. Suscepit itaque sedem satanæ, et in cathedra pestilentiae sublimatus, impiorum mentes ad expugnandum nomen Domini exacuebat, factus omnibus fovea peccandi. Quæ autem fuerit ejus promotio seu intronizatio, quomodo ad hanc dejectionem et quam præcipitanter ascenderit, et a quibus execratus sit, quæve eorum fuerit vita vel conversatio, et quid de ordinato vel ordinantibus ejus sentiendum sit, Gevehardus Salzeburgensis episcopus, cujus vita speculum erat honorum, interrogatus edicat. Ait enim scribens Herimanno Mettensi episcopo :

« G. Salzeburgensis episcopus H. Mettensi episcopo salutem. Wibertus quondam Ravennas archiepiscopus cum obedientiam, quam apostolicæ sedi juramento promiserat, non attendere, sed contra ipsam omnimodis superbire studuisset, in Romana synodo inrecoverabiliter depositus et anathematizatus est ab apostolica sede et ab episcopis totius æcclesiæ; nec hoc semel in una synodo, sed in omnibus synodis, quotquot jam septennio Romæ celebratæ sunt. Hic igitur ita in perjuriis inveteratus et pro eisdem inrecoverabiliter depositus et anathematizatus, sedem Romani pontificis, cui obedientiam juravit, per manus anathematizantium, nupte sui similium, invasit, legitimo pastore adhuc eidem sedi præsidente. (1083) Ipsorum autem excommunicatorum nullus eum consecrare, vel potius execrare præsumpsit, præter Mutinensem et Arithinum exepiscopos, qui ambo pro suis criminibus jam annis tribus officio et communione caruerant. Sed hii etiam si officium et communionem haberent, et Romana sedes pastore vacaret, nullum tamen eidem sedi pontificem ordinare possent. Hujus enim ordinationis privilegium solis cardinalibus episcopis Albanensi, Ostiensi, Portuensi, a sanctis patribus est concessum. Ergo Mutinensis et Arithinus episcopi juxta testimonium sanctissimi papæ Innocentii non benedictionem, sed dampnationem quam habuerunt suo Ravennati imponere potuerunt; nec illum in Romanum patriarcham, sed in perditissimum heresiarcham promoverunt. Caveat igitur

NOTE.

(185) xv Kalend. Maii depositio d. Gebuini archiepiscopi Lugdunensis legitur in Necrologio S. Benigni Divionensis. K.

(186) In litteris Registr. IX, 18, ix Kalend. Novemb. ad Hugonem datus monet Gregorius ne regimen Lugdunensis Ecclesiæ accedere dubitet.

omnis christianus, caput antichristo inclinare, statuam quam Nabuchodonosor erexit adorare, sicque se ipsius heresiarchæ perniciosissimo anathemati inmodare. Nam quicumque illi obedierit, qui dixit: « Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo, » certissime in æternam dampnationem ibit cum ipsis. Amen. »

Hec sunt de Witberto Gevehardi Salzeburgensis, viri utique doctissimi et autentici, scripta veridica, quibus utique nullus cum iustitia obviare prævalet. Extant et alia ejus scripta auctoritate et veritate subnixæ, quæ pro viri merito reverenter fidelium honorat et amplexatur æcclesia. (1084, Mart. 31.) Ab hoc itaque Wiberto, sale utique infatuato, Henricus coronam suscepit imperii, factus infelix membrum illius qui est rex super omnes filios superbiæ, suscipiens ab illo maledictionem pro benedictione; et quidem satis congrue. Nam dignus erat, et pro meritis acta res est, ut talis rex talem papam institueret, et ab eodem ipse coronam ignominia et sceptrum dedecoris susciperet.

(fol. 129) Defuncto per id temporis Lugdunensi archiepiscopo Gibuino (185), cum varia quorundam esset electio, dominus Hugo Diensis episcopus electione cleri et populi, auctoritate et præcepto Romani pontificis in archiepiscopum Lugdunensem promotus est anno incarnationis Domini 1082 (186). Adhuc enim Romanæ urbi dominus Gregorius præerat, quamquam Wibertistarum jam esset facta conspiratio, non tamen promotio. Ubi vero et promotio ejus execratione sua illa quasi auctorizata est, et iudicatum est ab impiis et perjuris hostili manu Romam aggrediendam, ut papa, qui populi obsequio et amore cum gratia Dei protegebatur, cum injuria et dedecore a sede propelleretur: (1085) eousque rex devenit, ut rex cum papa suo exercitu innumerabili fultus Romam tenderet, et in itinere quotquot poterat ad adorandam statuam, et in ea imaginem bestiae compellebat. Sed modo mirabili quo plus ad explendam profanæ mentis vesaniam ferebatur, eo gravius deiciebatur et dehonestabatur. Aliquando enim magnum erat si quis regium osculum merebatur, gratum si quis vestigia papæ oscularetur. Nunc versa vice rerum, quicumque inventus fuisset, tenebatur, nec antea dimittebatur, nisi primo pedem paparelli illius oscularetur, et sic demum osculo regis potiebatur: ut esset in ambobus equipartita injuria, verum regis tanto gravior, quanto hic ejus pedibus inclinabatur, erat deterior. Quæ enim major esse potest insania, quam virum litteris adprime eruditum, disciplinis ecclesiasticis inbutum, sanctionis ecclesiasticæ non ignarum, tenentem in æcclesia magnæ dignitatis et

Scripta est epistola a 1082, si Hugo a. 1085 et ineunte quidem consecratus est archiepiscopus Lugdunensis, quod e veteri quadam charta recte collegisse videntur auctores Gall. Christ., tom. IV, 109. K.

prælationis locum, ad tantam mentis devenire habitudinem, ut contra Deum superbire incipiat, et locum celsitudinis non in æcclesia, sed extra æcclesiam et supra æcclesiam contra jus et fas appetens, illi assimilari omnino studeat, qui dixit: *Ponam sedem meam ad aquilonem, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Isai. XIV, 13, 14)* ^a.

^a Hoc loco proponere libet fragmentum in codice Musei Britannici inter Arundelianos N. 390. manu sæculi XI. exeuntis exaratum, quod in itinere Anglico a. 1844 exscripsi. Legitur ibi fol. 132, et pactum Heinrici IV. cum Romanis a. 1085 mense Junio illustrat: Quidam qui dicuntur religiosi et sanctissimi, sicuti hactenus soliti sunt facere, se posuerunt contra jus, et temptaverunt Deum, et fecerunt quod facere non debuerunt; ob hoc magnum dedecus habuerunt. Nam isti sunt illi qui fecerunt iudicium de regno et sacerdotio; set Deus qui est misericordissimus et piissimus prævidit quod justum est. Nam abbas Cassini montis et cancellarius qui cardinalis est de sancto Paulo, et episcopus Portuensis cum aliis cœpiscopis et Bernhardus diaconus, et Wimundus monachus qui alio nomine Christianus nuncupatur, et Gratianus, qui omnes ex præcepto papæ fecerunt hanc legem quam audituri estis. Set prius dicam qui benedixit aquam, scilicet quidam vir qui est nimis religiosus, et nuncupatur Petrus Neopolitanus, et est monachus, qui prius presbiter fecit triduanum jejunium cum aliis clericis qui ibi fuerunt, et ipse presbiter sanctissimus celebravit missam. Peracta vero missa, abiit ad aquam cum supradictis et benedixit aquam. Misit vero puerum quendam in aquam ex parte regis, ut Deus discerneret veritatem, si ipse rex haberet iusticiam. Mox ergo ut puer missus est in aquam abiit jusum in fundo aquæ ^b. Ad hoc miraculum stupefacti fuerant omnes qui ibi aderant; et unus illorum nomine Wimundus qui Christianus nuncupatur, cepit dicere contra Gratianum: *Certe tu impressisti puerum ut iret jusum in fundo aquæ. Set ipse Gratianus cepit detestare et dicere: Quia nunquam feci tale quid.* Tunc ipse Wimundus nomine cum iracundia abiit ad papam, et dixit quoniam Gratianus impressit puerum ut iret in fundo aquæ. Papa ut audivit, præcepit illi Wimundo, et dixit: *Vade, et dic illis ut iterum mittant puerum in aquam, ut videamus si verum est quod tu dicis.* Ad tale præceptum perrexit ipse Wimundus, et dixit omnibus illis qui ibi aderant ex parte papæ, ut alia vice miserent iterum puerum in aquam, et abiit puerulus jusum in fundo aquæ sicut prius. Post hæc eandem legem ipsi supradicti fecerunt propter papam, et miserunt puerulum in aquam, qui cepit natere de super. Miserunt et alia vice, qui supernatavit similiter. Ob hoc impulerunt subter aquam ut iret in profundum aquæ, set Deus non permittebat. Nam habuerunt eum suffocare in aqua. Ad tale miraculum sunt stupefacti, et nesciunt quid agere debeant. Sunt modo consiliati, ac fidem inter se dederunt, si res ista in propatulo esset, regi per aliquem hominem, ut nec unus illorum audeat dicere sine communi consilio et sine consilio papæ. Nam ipse accepit fidem ab omnibus, ut nullus audeat dicere. Hoc factum est in Pallaria in monasterio sanctæ Mariæ, quæ est capella ipsius abbatis Cassini montis. Hoc factum est ad confusionem illorum qui fecerunt et ad salutem vestri imperii, et fuit factum in dominica die post missam de adventu Domini.

SACRAMENTUM.

Tibi dicimus, rex Heinricus ^c, quia nos infra terminum illum quem tecum ponemus ad 15 dies postquam Romam veneris faciemus te coronare papam Gregorium si vivus est, vel si forte de Roma non fugerit. Si autem mortuus fuerit, vel si fugerit et reverti noluerit ad nostrum consilium ut te coronet infra constitutum terminum, nos papam eligemus cum tuo consilio secundum canones, et ipsum papam studebimus per bonam fidem ut te coronet, et nos studebimus per bonam fidem ut Romani faciant tibi fidelitatem. Hæc omnia observabimus tibi absque fraude et malo ingenio, nisi quantum communi consilio nostro et tuo addatur vel minuatur.

Reversus inter hæc ab urbe Roma Rodulfus abbas venit Viridunum, et Viridunensi episcopo communionis gratiam a papa reportans, absolutionem ejus domno Mettensi episcopo impositam, qui vices papæ exequabatur, requirendam esse satisfactione præmissa insinuavit. Verum quia Wibertum execratum, et regem obstinato animo Romam tendere jam fama vulgaverat, intumuit animus hominis, et quidquid egerat, quidquid dampnaverat vilipendens, ad vomitum rediit, culpam non solum fateri non erubuit, quin potius gravioribus se vinculis peccati et pertinaciæ innodare non pertimuit. Nam subito per semetipsum absolutus, pontifex in vestitu sacerdotali apparuit, missas celebravit, et quidquid illud est quod sacerdotali officio convenit, quod eotenus caverat implere non formidavit, in monasterio novo sanctæ Mariæ, quod ipse summo studio et cura extruxerat, reliquias introducens, aquam benedicens et aspergens, et singula episcopi officia complens.

Exhinc orta sunt mala in Israel. Anno enim ab incarnatione Domini 1084 Henricus Romam veniens urbem cepit, muros evertit, Gregorium papam in turre Crescentis muro clausit, suumque papam in ecclesia sancti Petri sedere constituit, ut impleretur quod scriptum est: *Cum videritis idolum abominationis stantem ubi non debet, qui legit intelligat (Marc. XIII, 14).* Inter hæc Viridunensis fera tota humanitatis facie eversa, hac illacque debachabatur, ita ut omnis in eo religionis species immutaretur, et obsequium quod prius viris religiosus, qui tunc a Leodio confluxerant et ab aliis undique partibus, atque sub habitu monastico in cœnobiis suburbanis degebant, exhibuerat, verteret in arma furoris. Totus illi sermo de imperio Henrici, de papatu Clementis erat, ita ut publice in æcclesiis nomen illius heresiarchæ nefandi in canone recitari præciperet. Quod etiam faciebant reliqui episcopi Lotharingiæ et Langobardiæ exceptis perpaucis, qui magisterio Petri adhibebant; quorum vita cum esset sancta, pia, casta et catholica, publica notabatur infamia, insana dicebatur et heretica; non intelligentes illud Ysidori dictum, quod noverit se a communione totius orbis separari, quicumque nomen apostolici pro quacumque dissensione in canone non recitaverit. Admiranda prorsus Dei omnipotentis miseratio, qui

VARIÆ LECTIONES.

^a aq. c. ^b H. c.

electos suos etsi aliquando permittit concuti, non A
sinit tamen penitus labefactari. (Fol. 130.) Non suf-
ficiebat sacerdotibus vel solos peccare; facti erant
laqueus juvenum omnes, ut etiam absque synagogis
facerent eos qui non communicabant operibus eorum
in communicando excommunicatis, in abjectione
Gregorii, in assertione Wiberti. Jam vero si quis
esset qui Gregorio communicaret, hic publice con-
viciis appetebatur, hic hereticus, destructor regni,
assertor mali, qui nec vita dignus esset, qui publicæ
indignationis offensam contraheret perjurus, et quo-
dam adinventicio nomine Paterinus dicebatur. Ad-
venerant tempora periculosa, obnubilata erat facies
æcclesiæ, non agnoscebat quos genuerat filios, quia
patiebatur infestos, nec ipsi matrem agnoscebant,
quam cum multis et miris modis affligerent et inse-
ctarentur, vicem ejus dolere non noverant. Beati
qui in hac sanctæ Dei ecclesiæ conculcatione non
inquinaverunt vestimenta sua; ambulabunt in albis,
quia digni sunt.

Nec mutabat pardus varietates suas, Henricus
scilicet nequicias suas, qui immo Romæ positus,
quotquot poterat minis, terroribus, blandimentis,
promissis sibi conciliabat; bella, cedes, homicidia
per se suosque faciens, et totis quibus poterat nisi-
bus iniquitati favens, veritati resistens, et insuper
suis litteras mittens, quibus se Romam optinuisse,
papam dejecisse, et omnibus omnino prævaluisse
mendaciter confingebat. At vero Mathildis comitissa,
Romanæ æcclesiæ filia, virilis animi constantiam C
tenens, tanto ei fortius resistebat, quanto magis
hujus astutias et papæ innocentiam noverat. Sola
enim tunc temporis inventa est inter feminas, quæ
regis potentiam aspernata sit, quæ calliditatibus
ejus et potentiæ etiam bellico certamine obviaverit,
ut merito nominetur virago, quæ virtute animi etiam
viros præibat. Adesto, summe Deus, et æcclesiæ tuæ
regnum et æcclesiasticæ constitutionis robur, quod
Spiritu sancto tuo ordinante firmaveras, non pa-
tiaris de culmine gloriæ suæ dilabi, nec sinas tantis
subjacere periculis. Hec est mulier illa, de qua ab
ottrectatoribus ⁴¹⁴ fidei et conculcatoribus veritatis
crimen incestus sancto pontifici objiciebatur. Cui si
deessent meritorum laudes, hoc solum satis eam
commendabilem redderet, quod cum tali viro, dum D
exprobratur, dum convitia suscipit, dum inproperia
audit, approbatur, honoratur, laudatur. Quæ enim
ut hæc pro Romana decertavit æcclesia? Quot et
quanta passa est, ut illa debita libertate frueretur?
Extant ad eam plures epistolæ papæ; quarum hic
unam non pigebit inserere, ut agnoscatur, qua sibi
invicem unione connectantur, ut omne os loqui ini-
qua volentium obstruatur, et ut benivoli instruan-
tur, et maliloqui erubescant et confundantur:

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁴ ita c. ⁴¹⁵ locus vacat.

NOTÆ.

(187) Desunt permulta. Data est epistola xv Kalend. Mai., ind. 12, id est 1074; Registr. I, 47; Cod. Udalrici 157. K.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, di-
lectæ in Christo filiæ Mathildi salutem et apostolicam
benedictionem. Quanta sit mihi cura, quantaque
sollicitudo de te tuaque salute, ipse solus qui cordis
archana rimatur intelligit, et multo melius me ipso
cognoscit. Tu tamen si pensare non negligis, ut
reor animadvertes quia pro tantis me tui curam
habere oportet, pro quantis te caritatis studiis deti-
nui, ne illos desereres, ut tuæ solius salutis animæ
invigilares. Karitas enim, ut sepe dixi et dicam, se-
quens celestem tubam, non querit quæ sua sunt.
Sed quia inter cetera quæ tibi contra mundi princi-
pem, favente Deo, arma contuli, quod potissimum
est, ut corpus Dominicum acciperes, indicavi, et ut
certæ fiduciæ matris Domini te omnino committeres
B præcepi, quid inde beatus Ambrosius, videlicet de
sumendo corpore et sanguine Domini dicat, hic in
litteris intimavi. Ait enim in libro 4 de sacramentis
inter cetera: *Si mortem Domini annunciamus, an-
nunciamus remissionem peccatorum. Si quotiescumque
funditur sanguis Domini, in remissionem peccatorum
funditur, debeo illum semper accipere, ut semper
mihi peccata dimittantur. Qui semper peccat, semper
debeo habere medicinam* (187). Item in libro 5 de
sacramentis ⁴¹⁵ : »

(Fol. 130.) Gregorius igitur in turre Crescentis
muro clausus, legatos misit ad Robertum Apuliæ
ducem, qui tunc forte classe instructa mare transire
parabat, ut veniret et obsidionem solveret. Erāt tunc
forte Romæ abbas Divionensis domino papæ per
omnia fidelissimus, quem pro ingenta sibi bonitate
et obedientia debita beato Petro, dulcissimo am-
plectebatur affectu, adeo ut concaptivum suum eum
vocaret; quia non cum movebant salutis pericula
pro justitia suscepta. Hunc ergo ad evocandum du-
cem cum quibusdam cardinalibus misit. Qui obe-
dientiam non segniter exequutus, principem adduxit,
et data Urbi obsidione, patefactoque ingressu, rege
fugato, papa liberatur, et ad Lateranense palatium
cum gloria reducit. At quia Normannorum insta-
bilitas Urbe capta et prædæ data multa mala perpe-
traverat, nobilium Romanorum filias stuprando, et
nocentes pariter innocentesque pari pœna affligendo,
nullumque modum, uti victoribus mos est, in rapina,
crudelitate, direptione habendo: veritus ne duce
recedente infidelitas Romana exagitata recrudesce-
ret, et quos antea habuerat quasi fidos amicos, pa-
teretur infidos, cedendum temporis arbitratus, Saler-
num se contulit. Rex vero hoste adventante, fugæ
præsidium requirens, sigillum domini papæ, quem
furto subripuerat, secum tulit; et Portuensem, quia
olim familiaris papæ fuerat, sibi conciliatum secum
duxit. Witbertus vero et ipse aufugit. Quamobrem
verita Mathildis, ne simplices quique astutia regis

specie sigilli deciperentur, prævenit malitiam illius, A mittens litteras fidelibus in hec verba :

« Mathildis Dei gratia si quid est, omnibus in Theuthonicorum regno commorantibus, salutem. Notum vobis facimus, quod Henricus falsus rex furto subripuit sygillum domni papæ Gregorii. Unde si quid audieritis quod discordet a nostra legatione, falsum arbitramini, neque mendaciis ejus adquiescatis. Preterea episcopum Portuensem secum ducit; quoniam olim fuit familiaris domini papæ. Si igitur aliquid vobiscum vel contra vos per eum vult operari, eum falsum testem nolite dubitare. Nulli umquam credatis, qui aliter quam nos dicere audebit. Sciatis domnum papam jam recuperasse Sutrium atque Nepe. Barrabias latro, id est B Henrici papa, ipse quoque aufugit. Valet, et de insidiis Henrici cauti estote. »

Igitur summo pontifice ab Urbe discedente, ejus comitatu abbas Divionensis non defuit. Verum die quadam exercitu ultra quam speraverat summo disiculo progresso, cum ipse cum sociis celer subsequeretur, calorum turbam offendit, qui extrema hostium sequentes, mira agilitate currendi ignaros doli et fraudis trucidabant. Quorum nequitiam abbas, ut expertus in talibus, agnoscens et præcavens, socios iter accelerare præmonuit. Verum illis prope abeuntibus, cum post terga subdole clamaretur ab impiis, non esse eam viam quæ præeuntium vestigia, sequeretur se viam scire, et paratos ostendere si expectarentur, abbate contradicente et dolos eorum manifestante, frater qui comitabatur Walterius nomine substitit, et ultra votum omnium viam ab eis querebat. A quibus mox peremptus, viam universæ carnis ingressurus erat. Quod et ita contigit. Cum enim accelerantem præstolatur ⁴¹⁶, emissa lanceola in eum dirigitur; set dum tarde sibi providet, et ictum devitare gestit, vulnus lætale suscepit. Et dum ex dolore ictus gradum accelerat, abbatem subsequutus, supra pectus ejus capite reclinato, vitali spiritu deficiente corruit, et deficiens mortuus est. Cui illud obfuisse credimus, quia partibus papæ justis et sanctis aversabatur, nec corrigi poterat cum sepius objurgaretur. Parcat ei omnipotens Deus, et tribuat, ut ultio præsens et peccatorum veniam et æternitatis ei pariat mansionem. Illo ergo ruente, non destitit malorum improbitas a persecuendo, donec bestia quæ sarcinas ferebat remanente, inveniret Romana avaritia quo cupiditatis ingenitæ frena laxaret, sicque malicia eorum propter sarcinas interrupta est. Intueamur nunc fluctuantem et æstuantem animum patris de morte filii, et cogitemus quæ potuit consolatio dolori illius mederi. Apud exterarum gentes positus, duobus tantum sociis et hoc tercio fultus quid putamus cordi ejus accesserit? Qui cogitationum

fluctus, qui perturbationum impetus, qui dolorum gemitus, quæ suspiria, quæ mentis anxietas: cum perderet socium socius, filium pater, magister discipulum, et non solum insalutatum dimitteret, quin etiam ruentem, deficientem, morientem respicere non auderet, nec humanitati officia pia persolvere? O qui patres estis, qui affectum filiorum corde tenetis, attendite et videte, quis patris hujus dolor extiterit, qui filium dum putat vivum et vegetum, innocenter ante se videt mactatum, in morte filii pater passus est. (fol. 151) Qui habet amicum karissimum, et eum cogitat moriturum, scit qui pater passus sit, licet majora passus sit quam aliquis amicus de amico excogitare possit. Maltum enim distat inter id quod somniamus, et quæ oculis præsentialiter videmus; sic permaxima est differentia inter cogitatum et actum. Venit ergo tandem abbas ad socios, et osculato pede papæ, cum vultus mentem indicaret, dolorem cordis aperuit. Papa vero directis militibus, cum armorum apparatu, auctores tanti sceleris persequi, et corpus exanimati fratris ad se præcepit deportari. Quod inventum est omni veste spoliatum et in suo sanguine volutatum, sicque a quodam clerico de sociis in papæ præsentia perlatum. Qui benigno ut erat animo compaciens, pluviali suo quo indutus erat, corpus fratris operiens, et absolutionem ei faciens, missam pro defuncto cecinit, et sic terræ quod suum erat restituit, multum consolatus abbatem, ut voluntati Dei sui concordaret, C judicium ejus esse occulta, numquam tamen injusta. Confortatus est autem spiritus illius in Domino, et cum omnia perdidisset, non ad iracundiam provocatus est, neque stultum quid contra Deum loquutus est. Cogitabat vero papa mitissimus cum penes se retinere diebus vitæ suæ, sed quia idem anxietate jam per annum integrum commissos sibi fratres et filios se non vidisse, licet doleret illos non ut decuerat eum a se dimisisse: videns animum ejus in hoc esse ut fratres visitaret, dimisit eum, imposita ei legatione Colimbriæ, dans litteras ad Sisenandum principem præfatæ provinciæ (188), ut ei tamquam alteri sibi crederet. Misit etiam per eum, et per Petrum Igneum (189), et per principem Salernitanum Gisulfum nomine, quos Cluniacum mittebat, litteras omnibus fidelibus, in quibus et calamitatis sanctæ Romanæ æcclesiæ causam, et cur tanta passus sit, quamobrem ad hec patienda adductus sit, breviter dilucidavit, et ut sui misererentur ammonuit in hec verba:

« Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus in Christo fidelibus, apostolicam sedem revera diligentibus, salutem et apostolicam benedictionem. Pervenit, fratres karissimi, etc. » *Exstat inter epistolas Gregorii, Patrologiæ tom. CXLVIII, col. 708.*

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁶ ita codex; præstolamur *Labbeus* edidit.

NOTÆ.

[188] Neque hæc neque sequentes Gregorii litteræ in Registro leguntur. K. (189) cardinalem.

Abbas igitur Divionensis cum Petro Igneo et principe Salernitano apud Salernitanam urbem mare ingressi, quia per terram ire propter discursantium hostium impetus pertimescebant, longa navigatione pertesi tandem applicuerunt apud Sanctum Egidium (190), ubi diversis curarum aestibus cepit mens ejus anxari, utrum sicut papa præceperat iret recto tramite Colimbriam, an visitaret filios quos jam emenso anno non viderat. Ei itaque fluctuanti providit respectus pietatis divinæ, inspirans cordi illius, ut postposita omni dubietate fratres et filios visitaret; quod et fecit, nec eum fecisse penituit. Nam nisi hoc fecisset, fortasse rediens a Colimbria vix invenisset quos visitaret. (1085.) Perdidisset etiam tantam frugem filiationis, quantam eo anno suscepit, cujus tanta extitit multiplicatio, ut merito debeat Divionensis æcclesia annum ipsum meliori numerare lapillo. Venit ergo Divionem, et quos in discesu suo passus fuerat infestos, invenit toto sibi corde substratos. Invenit etiam scissam in aliquibus cordibus caritatem, quæ sanavit prout potuit et Dominus dedit. Nondum multum temporis fluxerat, cum audita dissensione inter Virdunensem episcopum et religiosos quosdam qui in eadem urbe in cenobiis suburbanis degebant, quibus contrarium erat Wiberto⁴¹⁷, et eis qui Wibertistis⁴¹⁷ communicabant, subesse, Bertiniacum se contulit, præstolans et præcavens si forte cum gratia Dei fratres illos posset venari, ut ad se confugerent, ubi in innocentia et quiete modesti spiritus Deo libere servire valerent. Verum de his hec interim dicta sint.

Igitur papa Salernum veniens, ibidem remansit Deo devote serviens, et in tribulationibus quæ increverunt super eum, gratias agens. Confortabatur autem in Domino, et prosperabatur in spiritu; quia sicut omnia adversa habet qui sibi displicet, ita et quem non remordet conscientia simplex, pura et lucida, nullo bono indiget. (Fol. 152) Rememorabatur prædecessorum suorum Romanorum pontificum, Gregorii, Leonis et aliorum, qui quanto perfectiores in via Dei fuerunt, tanto a Romanis gravius insectati sunt, et ideo digni inventi sunt. Simplex oculus corpus reddebat lucidissimum. Incedebat securus per justitiæ semitas, cui testimonium perhibebat conscientia, quod pro defensione veritatis patiebatur; ideo non tribulabatur. Videbat et sollicitus secum retractabat quia, si papa cum Deo esse vult, pauper et inops efficietur; qui autem volet esse cum seculo, ut querat quæ sua sunt, non quæ Jesu, a symonia manum non cohibeat, iniquitati faveat, non æquitati, congregandis pecuniis inhiat: hic ditabitur opibus, et superabundabit. Ideo pauperiem Christi non habentis in corde pravorum ubi caput reclit-

net, tanto magis appetebat, quanto mammonæ furentis et illicientis fallaces et non veras aspernabatur divitias. Astringebatur enim in utroque humero velamine superhumeralis, qui contra adversa et prospera virtutum semper ornamento muniebatur, et ad sola quæ anteriora sunt nitens, in nullo delectationis infimæ latere flectebatur⁴¹⁸.

(Fol. 152') Jam autem tempus adest, ut resolutionis ejus series referatur, et quo fine ad Dominum suum, pro quo tanta passus est, migraverit, oratio brevis nec tædiosa prosequatur. (1085) Re enim vera finis ejus laus Domini est, quia si omnis laus in fine canitur, cum consummata vita ejus tota sit apud Deum gratiarum actio, ipsa ejusdem consummatio perhennis est in laudibus Dei jubilatio. Sciens ergo imminere diem vocationis suæ, longe ante convocatis cardinalibus episcopis et cæteris conceptivis, diem obitus sui prædixit; consummatisque omnibus æcclesiasticæ institutionis officiis, 15. Kal. Junii prædictos fratres sub districti judicii interminatione et sanctæ obedientiæ præcepto constrinxit, ut, si qua in se corrigenda deprehendissent, nullatenus tacere præsumerent. Quibus collaudantibus et vitæ conversationem, et disciplinam doctrinæ sanctæ morumque institutionem, et secundum scientiam sancti zeli fervorem, compulit eos apostolica auctoritate singillatim sibi dextras dare, promittentes quod hereticum illum invasorem sanctæ et apostolicæ æcclesiæ numquam reciperent, nisi forte canonicè resipiscens, puram confessionem cardinalibus episcopis offerret nudatus omni æcclesiastici ordinis dignitate; contestans et affirmans omnes simul in perpetuum condemnandos, quicumque communicare præsumpsissent Heinrico archipyratæ, usurpatori imperii, nisi deposita dignitate regni secundum præceptum eorum et reliquorum religiosorum in Theutonico regno commorantium condignam penitentiam ageret. Deinde confirmavit vicem suam potestatemque ligandi et solvendi omnibus vicariis suis, sicut ipse per orbem constituerat; ut quos ipse ligaverat, ipsi post condignam satisfactionem absolverent secundum apostolicæ fidei normam; non sicut quidam se ipsos fallentes, errantes, et alios in errorem trahentes confingunt, quod omnes excommunicatos indiscrete absolverit, ac si posset vivificare eos qui non vivunt. Deinde quod vanitas ipsa per multa regna dissiparetur, divina inspiratione cognovit et prædixit. Demum absolvit omnes, qui in fide ista, quæ per illum innotuit, usque ad finem perseveraverint, ab omnibus peccatis suis; et sic Creatori⁴¹⁹ spiritum tradens, anno ab inc. Dom. 1085. obiit martyr et confessor. Eodem anno ven-

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁷ Ita c. ⁴¹⁸ reliqua pagina vacat. ⁴¹⁹ spm. C. spm. t. c.

NOTÆ.

(190) Saint-Gilles in Languedoc.

tus, grando, fulgura et tonitrua, 4. et 3. Kal. Julii A Galliam attriverunt.

(Fol. 130 b) Dixit (191) Urbanus papa in quadam epistola sua : « Domini noster papa Gregorius beatæ ac dignæ memoriæ cum apud Salernum gravi teneretur infirmitate, unde ipse postea obiit, convenerunt ad eum episcopi et cardinales Romani qui ibidem aderant, rogantes eum et postulantes, ut quem sibi vellet subrogari successorem in pontificatu eis ostenderet. At ille secum aliquantulum cogitans, hec illis verba dedit : *Quemcumque horum trium, Lucensem scilicet episcopum, Ostiensem, aut archiepiscopum Lugdunensem habere poteritis, in pontificem eligite.* De excommunicatis autem similiter requisitus respondit : *Preter Heinricum regem dictum, et Ravennatem archiepiscopum, nisi forte ad vos prout vobis videbitur, ad dignam atque canonicam venerint satisfactionem, et præter omnes principales personas, quæ aut consilio aut auxilio favent requiciæ illorum et impietati, omnes absolvo et benedico, quicumque me hanc habere potestatem spirituales in vice sancti Petri apostoli credunt indubitanter.* »

(Fol. 132) Post Gregorium Desiderius Cassinensis abbas pontificio Romanæ urbis assumpto, Victorem se nominavit. Cujus qualis fuerit electio, promotio et consecratio, domnus Hugo Lugdunensis satis evidenter expressit, scribens comitissæ Mathildi in hæc verba :

« Hugo sanctæ Lugdunensis æcclesiæ servus, dilectissimæ in Christo sorori Mathildi, divinæ consolationis uberrimam gratiam. Quot et quantis sanctæ Romanæ Ecclesiæ litteris, et reverentissimæ memoriæ beati Anselmi, et vestris tam legationibus quam et litteris coactus, Romam venerim, quantoque tempore in partibus Italiæ contra officii mei propositum moratus sim, prudentia vestra doceri non indiget. Electionem vero Cassinensis abbatis antequam ego Romam venerim factam, sufficienter audistis, cui tam ego quam et ceteri fratres mei sanctæ Romanæ ecclesiæ filii, diligentes magis gloriam hominum quam Dei, pro temporis infirmitate assensum præbuimus. Postquam autem ad montem Cassinum, quo ipse jam præcesserat, Romæ aliquamdiu morati, ipsius ducatu pervenimus, ex ejusdem familiaribus nobiscum colloquiis, dum videlicet nefandissimos actus suos in auribus episcoporum et cardinalium jactanter recitare non erubesceret, copiosius necessario deprehendimus, quam intolerabiliter Deum in ipsius electione offenderimus. Quis enim, nisi ex ipsius ore audisset, unquam crederet, Henrico dicto regi fidem eum dedisse, ut de optinenda Romani imperii corona fideliter eum adjuvaret? Aut cujus accusatio contra talem virum reciperetur, nisi ipse quasi ad cumulam gloriæ suæ adscribendo nobis narrasset, prædictum regem ad invadendas terras beati Petri nunquam, nisi suo consilio et persuasione animaretur, Romam transisse? Numquid non deli-

rans videretur, si quis Romanum electum post absolutionem a beatissimo papa Gregorio susceptam, excommunicatum garriret; nisi ipse Attonem cardinalem Mediolanensem electum a prædicto papa eodem abbate subscribente publice excommunicatum, et sine penitentia defunctum, non solum beatum in communi nostra audientia prædicare præsumeret, verum etiam seipsum non in alia, nisi in qua ille est, gloria futurum oraret? In quibus omnibus dilectissimos fratres nostros He. et B. cardinales, quos vobiscum esse putamus, testes advocamus, qui vel ipsi de ejus ore audierunt, vel bonis viris, quibus indubitanter credunt, referentibus, se audisse dixerunt. Quotiens decreta domini sui papæ Gregorii aliorumque sanctorum patrum non solum verbo aperte inprobaverit, verum etiam manifestis operibus postea destruxerit, in quot et quibus locis electionem suam non secundum Deum, sed tumultuarie factam asseverans, publice refutaverit, (fol. 133) et nunquam se adquevisse, vel in perpetuum adqueviturum, sub terribili attestazione affirmaverit; quasve personas electionem reddendo æcclesiæ idoneas eligi in Romanum pontificem dixerit, inter quas quendam vobis ex nomine, Mettensem scilicet Herimannum quorundam consilio scripsit, quoniam vobis magna ex parte manifesta sunt, et epistolarem modum scripta excederent, ex ordine scribere omnittimus. Nunc vero, cum jam tandem post tantum laborem inaniter insumptum respirare videbamur, et electionem totiens refutatam, et æcclesiæ redditam, divina gratia, et vestro fulti consilio et auxilio, in proximo libere facere sperabamus, sub occasione eligendi Romanum pontificem concilium in Capua sicut illarum partium apostolicus vicarius congregavit. Ad quod ego et abbas Massiliensis atque archiepiscopus Aquensis apud Salernum commorantes, ab episcopo Ostiensi et principe Salernitano et Ceciliano Romano ex parte vicarii et Romanæ æcclesiæ invitati, ut communi consilio Romanum pontificem eligeremus, veniendo obedivimus. Dux etiam quibusdam circumventionibus a Jordano principe juveniliter illectus, illic venit. Cum ergo de proposito negotio tractare disponeremus, abbas quibusdam mollibus et gestuosis repulsionibus fautores suos episcopos et principem ad compellendum se provocare cœpit. Comperta autem versutia sua, cum prædicti ad restitutionem sui quasi invitum eum compellerent, nos prænominati cum Ostiensi episcopo et Witmundo monacho et quibusdam aliis consilium habuimus, qualiter astutiæ illius contrairemus. Postquam ergo ipse jam paratus erat insignia pontificatus resumere, et electionem etiam in ipso conventu multoties refutatam iterum in se retorquere, prædictorum consilio, nos tantam hominis levitatem et propositi sui mutabilitatem inprobantes, in audientia omnium nos nequaquam assensum præbituros diximus; nisi de quibusdam contra famam suam et

NOTÆ.

(191) Cf. cod. Edalrici N. CLXVI. in SS. t. V, p. 565, l. XLIX, sqq.

tanti ordinis dignitatem, quæ post electionem suam nobis de eo innotuerant, primum canonice examinatio fieret. Quod ipse indigne ferens, neque ad examinationem venturum, neque electionem umquam suscepturum se, publice affirmavit. (1087.) Sicque data nobis iterum licentia ab eo quem vellemus eligere, excutiens brachia sua, cepit a nobis recedere, cum Witmundus ex consilio Ostiensis episcopi publice exclamavit, infamem personam non debere in Romanum pontificem eligi vel ordinari, cum constaret eum indubitanter infamiam incurrisse, quoniam quidem excommunicationem domni papæ Gregorii per annum integrum et continuum et eo plus sine canonica penitentia sustinisset. Taliter itaque dissoluto conventu, et quia nox iminebat, nobis recedentibus remansit dux cum eo, retento secum Ostiensi cum ceteris Romanis episcopis et cardinalibus. Ubi cum diu rogando dux institisset, ut quendam Alfannum in Salernitanum episcopum consecraret, sed Ostiensi contradicente abbas voluntatem ducis implere non auderet, quoniam de manifestissima ambitione Alfannus convictus fuerat, dux graviter indignatus recessit ab eis. Abbas igitur gratia destitutus, quoniam sine eo ad Romanum pontificatum aspirare desperabat, profunda jam nocte cunctis dormientibus legationem ad ducem misit, sicque ducem ad abbatem redeunte, et abbas gratiam apud ducem ut papa fieret, et dux quod querebat optinuit apud abbatem, ut Alfannus consecraretur sequenti die, videlicet dominica in palmis, ex præcepto abbatis id se cunctis facere respondentibus. Eadem itaque die cum post prandium abbas, dux et princeps, uterque a somno meridiano surrexissent, sole declinante ad inferiora, set vino optinente superiora, heu ! proh dolor ! abbas pro mercede nefandissimæ consecrationis, fultus auctoritate ducis, pluvialem sibi ipse imposuit, Ostiensi et nobis inconsultis, et prorsus ignorantibus. His ita gestis, cum Ostiensis episcopus nobiscum bene per omnia cucurrisset, ut vidit quod abbas per potentiam principis Jordani ad consecrandum se Romam ire intendebat, timens forte ne sui dignitate privaretur, si ab alio prima manus consecratio ei imponeretur, conversus est in die belli; et in memor factus propositi et factæ nobis sponsionis, quod dicere pudet, cum abbate pacem faciens, reverentiam ei per omnia sicut papæ persolvit. Qualiter autem vel quomodo Romam ire disponat, quoniam præsentium lator et peregrini, quidquid postquam a nobis recesserunt per Capuam transeuntes de hujusmodi apparatu fieri viderunt, vel aliis referentibus didicerunt, plenius vobis referre poterunt, inutile judicavimus scribere (192).

Ilic igitur consecratus ab Ostiensi episcopo, cum missas apud Sanctum Petrum diceret, infra actionem iudicio Dei percussus est. Et quamvis tarde, cognoscens se errasse, se ipse deposuit, et accitis fratri-

bus de monte Cassino qui secum aderant, præcepit se illo deferri, et in capitulo non ut papam, sed ut abbatem sepeliri.

(fol. 135'.) His ergo ita digestis, quia jam ad id locorum devenimus, ut de peregrinatione nostra nobis agendum sit, oremus Deum ut cordi nostro scientiam verbi infundat, sapientiæ gratiam largiatur, ut verum dicentes non laboremus. Annus erat ab inc. Dom. 1085, et cfferatus impetus Teoderici Viridunensis episcopi pro defendenda et attollenda parte Witberti Ravennatis heretici nullo justitiæ moderamine reprimebatur, quominus illum sanctum, justum et catholicum pontificem Romanum annunciat, et annunciandum præciperet : adeo ut sollempnes pro eo in æcclesia orationes diceret, sub eo ordinationes faceret, et quidquid juris sancto papæ debetur, huic contra jus et fas ab omnibus exsolveretur. Non potuit hoc diutius pati abbas Rodulfi simplicitas, maxime cum in eum omnium præcipue desevertent omnia, quasi dolentium quod solus ab eis dissentiret, qui unus illorum et inter primos esse deberet, et nunc ad illorum contumeliam novas leges, novas institutiones contra principem regni et sacerdotes proponeret. Et quia tectum odium ad apertas jam inimicitias procedebat, cedendum temporis ratus Flaviniacum se contulit, quæ est villa ditioni ecclesiæ sancti Vitoni subdita, in territorio Tullensi sita : ut, aliquantulum semotus a civitate, expectaret si quis daretur locus remedii, ut illis aliquantisper sedatis ipse ad fratres posset regredi; sed incassum res agebatur. Tractaverat autem de his nuper cum abbate Divionensi, et consilii illius hæc fuit determinatio, vanissimum esse, si cum fratribus, ut disposuerat, peregrinari vellet, cum aperta esset via periculi, si fratres juvenes et moderni, qui eo tenus sub arta custodia Deo in monasterio servierant, seculo exponerentur; id melius fore, ut pater simul cum filiis, quia in suo esse quieti nequibant, aliquem locum religione nominatum expeterent, in quo Deo cum gratia et quiete servirent, donec decurso nubilo erroris ejusdem ad sua redire possent. Adjecit etiam prædictus abbas se præsto esse qui hæc illis non negaret, qui non sua eis daret, sed quæ illorum erant eis cum gaudio assignaret, quia bona æcclesiæ omnibus filiis ecclesiæ sunt communia; Divionensem æcclesiam bonis omnibus assignatam, quæ in ea essent bona temporalia religiosi omnibus non defutura. Aderat et tunc ipse in proximo apud Bertiniacum scilicet fundum ipsius Divionensis æcclesiæ in eodem Tullensi territorio situm, paratus fidem facere promissis, longa mora præstolans si veniret, et crebris nunciis admonens ut veniret; quod et ita factum est. Videns enim abbas Rodulfus omnem reversionis sibi intercludi aditum, malis undique multiplicatis, venit ad eum ad prædictam villam Bertiniacum, ipsa vigilia an-

NOTÆ.

(192) Aliam Hugonis epistolam post Urbani II electionem ad Mathildam de eadem re scriptam ex chartulario Cluniacensi edidit d'Achery II. K.

nunciationis Dominicæ, et festam ipsum nocte eadem ibidem celebravimus. In crastino Linguonas venimus, et sic die tertia Divionem peraccessimus, ubi honorifice et caritate suscepti, congregationi monasterii sociati sumus.

Delectat nos hic paulisper immorari meditationi memoriæ mirabilium Domini, quæ fecit nobiscum Dominus Deus, qui operatur magna in pauperes suos : ut confiteatur ei tota substantia nostra, quia fecit nobiscum non secundum merita nostra, sed secundum beneficia sua. Juvat ergo memorari dulcedinis misericordiæ ejus, quoniam bonus est, quoniam dulcis est, cujus gratia gratuita est, cujus pietas incomparabilis, misericordia inedicibilis, qua salvat eos etiam qui salutem qua salvari debeant refugiant, quos tua, Domine, gratia ad salutem trahit etiam invitos. Tuum est, Domine, regnum, tua virtus, tua potentia; tibi soli cum Patre et Spiritu sancto honor debetur et gloria, laus et jubilatio, et pereantis gratiarum actio. Tu me, Domine, hujus tui muneris participem fecisti, tu me refugium et aliena magis querentem et sub specie discendi seculo adherere volentem per servum tuum abbatem Rodulfum a vanitate seculi subripuisti, et peregrinationis hujus comitem constituisti; multiplicans gratiam tuam in me, ut non me tæderet adolescentulum notos, affines, patriam, et nidum quo coalueram relinquere; immo gauderem, et gratias agerem, quidquid tuæ paternitati de me libuisset, et corpus et animam totamque nostri substantiam tibi gaudens devoverem, et in tuo servitio quidquid virium esset juvenilis corporis expendere præoptarem (fol. 454). Addidisti insuper infimo mihi et immerito gratiam et benivolentiam servi tui abbatis Divionensis, qua mox ut me vidit et agnovit, totum in se, te volente, te favente, transfudit, sperans et credens ut reor, aliquid boni a te manaturum in nobis. Et utinam quod speravit, quod credidit, quod quesivit et querit a te de nobis, fiat per gratiam tuam in nobis, ut gaudeat de profectu nostro, quem voluisti ut nos diligeret pro amore tuo. Quid enim erat in nobis, quod tantus vir tanto caritatis affectu diligeret, nisi tua, Domine, gratia quam sperabat et expectabat a te in nobis? Fiat, Domine, per gratiam tuam fructuosus devotionis ejus affectus in nobis, ut lætetur dulcis ejus anima super benignitate tua, quæ nos ejus meritis, tua cooperante gratia confortare et regere dignetur, ut in illo et in nobis misericordia tua prædicetur et honorificetur. Nolo enim beneficiis tuis ingratus esse, nolo patris hujus beneficia, quæ abs te sunt, tam longe projicere, ut extra conspectum sint. Volo ut frequens illa cogitatio exerceat et renovet, ut numquam memoriæ subducantur, quæ nihil perdit, nisi ad quod non sepe respexerit. In prima parte animi ponanter, ut semper occurrant. Delegi ergo propensiori affectu et ferventiori studio

A servire tibi, quia videbam redun tantem in me misericordiam tuam ad delendam iniquitatem meam et confortandam humilitatem meam. In omnibus tibi gratias agit exilis et infima humilitas nostra, quia me a consortio malignantium eripuisti, et a tribulationibus quæ increverunt super servos tuos fratres nostros, postquam a nobis discessum est, gratuita pietate liberasti. Capti enim, cum exprobratione et inproperio conspectui Virdunensis illius bestię præsentati sunt, quo totus senatus urbis convenerat, et quasi de fide agendo, quem papam haberent, quem regem venerarentur, inquisitum est. Quibus silentibus, ad inaudita mox perrectum est. Textus evangelii in medio positus est, inde data sententia ut a maximo usque ad minimum omnes jurarent, Wiltbertum cognomento Clementem papam esse justum et catholicum, Heinricum imperatorem a Deo ælectum et coronatum; quod qui non fecisset, cum dedecore et ignominia vestibus nudatus ab urbe pelleretur. Factum est hoc, ut probati manifesti fierent. Novèrat pietas tua, Domine Deus, servum tuum illum Rufum, latentem inter lapides margaritam Dei, qui spoliatus, cesus, fustigatus, quia jurare noluit, per medium urbis fugatus, ignominiam crucis tuæ, Christe, in corpore portare non erubuit. Nudus ergo in sola staminia (195) per octo fugatus miliaria, cum a quibusdam servis Dei aliquantula veste donatus esset, tandem venit Divionem, et cum gaudio susceptus, et de labore refocillatus est. Multiplicabatur interim numerus fratrum advenientium, et ut concordia et pacis unanimitas inter utrasque turmas artius servaretur, de promittenda stabilitate monebantur. Quod verbum ideo illis erat gravissimum, quia quasi abhorrebat a recto, eo quod nec primam fidem infringere, nec secundam professionem facere se posse, salva prima quam fecerant, sanum eis videbatur. Timebant enim primum votum, primam professionem violare, et ideo de secunda facienda nefas putabant vel sermonem audire, cum id eis omnino intolerabile videretur, monasterium in quo stabilitatem Deo voverant, deserere vel ad horam; quod omnino abnegarent, si secundam stabilitatem in aliena æcclesia firmarent. Quesierat super hac re consilium abbas Rodulfus a quampiuribus, et Lanfrancus Cantuariorum archiepiscopus tale ei responsum reddiderat, scribens ad eum in hæc verba :

L. Cantuariæ archiepiscopus Rodulfo abbati salutem. Indicatum est mihi quia de tuo monasterio recedere vis: de promissa stabilitate sollicitus es, ne unde Deum placare debes, inde offendas. De quo rationem talem ostendo, et in ostendendo me in exemplum sic do. Si ego L. manu propria me de aliquo monasterio non recessurum jurassem, viderem autem quod ibi animam meam salvare non possem, exirem, nec perjurii crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non solvitur ab ipso, nisi contra ipsum solvatur. Porro ab ipso contra ipsum non solvitur, qui

NOTÆ.

(195) Lanea camisia.

propter amorem ejus, et ut ei bene placcat, a filiis A discordiæ, superbiæ, diffidentiæ, et, ut apertius dicam, a filiis diaboli migrat ad filios pacis, spei, humilitatis, immo filios Dei. Qui enim sic transit, nonne fugit a sede diaboli ad sedem Dei? Quis autem judicet illum dampnandum, qui ut ad patrem, ut ad Deum et amicum, fugit ad ipsum? Preterea qui sic transit, non ab ecclesia ad ecclesiam transit. Non sunt plures ecclesiæ, sed una est toto orbe diffusa, et uni Deo ubique servitur, uni regi militatur (fol. 154'). Postremo sanctus Benedictus, qui stabilitatem præcipit firmare, monachum ab illo monasterio ad aliud venientem suscipi jubet, et, si bonæ vitæ fuerit, ut stabilitatem firmet suaderi.

His et aliis quampluribus probabilibus argumentis et rationibus muniti, præcepto patris sui obtemperantes, quidam stabilitatem ecclesiæ Divionensi in præsentia patris monasterii professi sunt et obedientiam; quidam autem dubitaverunt, et adquiescere ut profiterentur noluerunt. Ego eram, Jesu bone, de dubitantibus unus, cum tua pietas per servum tuum abbatem nostrum mihi jam præcepisset, ut fideli tuo, cui complacuerat sibi in me anima ejus, cotidiana adhererem instantia: quamquam et hoc ipse timerem, quia viri modestiam, pietatem et dulcedinem non noveram: cujus licet nossem sanctitatem, reverebar. Et tamen adherebam ei de longe, et benignitatem ejus multopere sitiēbam, quia bonis coesse et cohabitare desiderabam, quod totum abs te erat, domine Jesu. Venabatur ille discretione præcipua, ut peritus auceps, animam meam, muneribus quibusdam et affectione multimoda, quæ tamen religionis propositum non excederent, attrahendo et quasi inlaqueando devotionem meam, quæ aliquanta erat erga illum; sed rursus timebam hominem quem non noveram, quamquam jam ei pectus nostrum aperuissem, et omnia animæ secreta retexissem. Quid erat, domine Jesu, in corde illius fidelis tui? Quid erat, cum me ita dimitteret voluntati propriæ, ut etiam publice prohiberet, quidquid facerem, quidquid dicerem, ne quis objugaret, ne quis saltim in capitolio reclamaret? Quid erat, cum cotidie quasi pedibus ejus procumbens, cum jam quasi venatus essem, orarem ut me reprehenderet et edoceret, et ipse me quasi repelleret, et optionem daret ut quidquid vellem facerem? Et jam professionem feceram, ad quam faciendam tali ratione ductus sum. Casu de claustro veniebam, cum ipse sederet in consistorio suo, et videns me, de professione monere cepit. Ego audito quod nolebam, erubui, et gradum repressi; cum ecce columpne lignæe appropians, colubrum offendi spira sua inrotatum. Cui, cum nesciens quid esset, quia ni-

chil tale verebar, pedem protendissem, ut quid esset agnoscerem, collo protenso hianti ore morsum minatus est. Cum clamassem, et gradum retro tulissem; jussu ejus prior adveniens, pede capite colubri conquassato, mortuum projecit, clamante eodem viro beato, et dicente: *Occide, sic moriatur serpens qui insidiatur saluti fratris Hugonis!* me quoque in corde assentiente, et dicente: *Sic fiat, amen.* Statim, Jesu bone, ut hoc in corde meo deliberatum est et assensum, dulcedo tua in me pie convaluit, et sensi amorem tuum quasi extinxisse in me omnia venena serpentis, quæ me ab implenda obedientia professionis implendæ impediēbant. Quid mora? die eodem sentiens vir præfatus cor nostrum inmutatum, te ut credo inspirante solum me aggressus est, et cum multa de simplicitate et modestia abbatis nostri perorasset, quedam etiam de irreverentia nostra et pertinacia, qua obedire patri spirituali refugiebamus, replicuisset, deducta in medium auctoritate regulæ, quæ præcipit obediendum patri, etiamsi ipse, quod absit! aliter agat, nec esse discutendum de obedientia: vicit me, fateor, auctoritas viri, et vis verborum ratione et auctoritate subnixa, illud etiam, quia te præstante veritati repugnare nolebam. In omnibus tibi, bone Jesu, gratias ago, quia protexisti me; quia sub umbra alarum tuarum fovisti me, et gratia servorum tuorum fidelium donasti me. Itaque eo deducente, abbati nostro de pertinacia satisfacere, et in crastino præceptis eorum obedivi. Per omnia benedictum nomen gloriæ tuæ, qui disponis omnia in tranquillitate. Precor, domine Jesu, non me secernas a numero et consortio servorum tuorum, qui dereliquerunt gloriam mundicam cum suis oblectationibus; quia et ego, cum tu inspirasses cordi meo, seculum et quæ ejus sunt voluntate promptissima postposui et postpono, animam et corpus meum tibi domino Deo, teste et mediatrice beata Maria, devovi et voveo, et in tuo servitio eiori præcepto, quia tibi servire regnare est (fol. 135). Mortifica in me, Domine, quidquid illud est quod neque tibi neque sacrificiis aptum est, et da Patri nostro servo tuo abbati Divionensi videre quæ optat de nobis; ut lauderis in ipso et in nobis, qui es potens, gloriosus, admirabilis et benedictus in operibus tuis.

(Anno ab inc. Dom. 1088.) Igitur his qui residui erant ad obediendum inclinatis, cum in pace et modestia quieti spiritus Deo ab omnibus serviretur, ecce repente de obitu papæ Gregorii VII nuncio veniente; fratrum præcipue corda turbata sunt, dolentium desolationem sanctæ Dei ecclesiæ, quamquam congaudendum illi scirent, quem multis tribulationibus probatum suo jam Dominus gremio

* Hæc de obitu Gregorii VII leguntur in codice Musei Britannici inter Cottonianos Nero C. V. membr. sæc. XI exeuntis fol. 1: « Volumus vos scire qui ecclesiasticæ cure solliciti estis, quod apostolicus Hiltebrandus nunc in extremis suis ad se vocavit unum de duodecim cardinalibus quem multum dili-

gebat præ cæteris, et confessus est omnipotenti Deo et sancto Petro ac toti ecclesiæ valde peccasse in pastoralis cura quæ ei ad regendum erat commissa, suadente diabolo contra humanum genus odium et iram incitasse. Postea vero sententiam quæ in orbem terrarum effusa est, pro augmento Chri-

confoveret; pro animæ] tamen ejus absolute et A requie consuetudinarium pensum promptissima voluntate persolverunt in officiis et celebratione missarum et largitione elemosinarum. Vigebat enim virtus caritatis in patre nostro abbate Divionensi, quæ tanta erat, ut quamquam eo anno ubique tempestatis violentia maturæ segetes in spicis et vinum in racemis, omnia prostrata et prorsus dampnata essent, nichil tamen minus fieret in refectorio et elemosina, cum fratres centenarium fere excederent numerum, et his qui de terra fertili et plenissima venerant, et nichil minus noverant quam penuriam pati, abundantissime in omnibus ministraretur, et tua pietas omnia supplebat, domine Jesu. Et quidem juste. Habenti enim caritatem, dabitur et abundabit. Quæ autem major potuit esse karitas, quam virum anno integro a monasterio semotum, inde ad sua redeuntem omnia iavenisse confusa et prorsus adnullata, cum omnia deessent, panis, vinum, substantia, 40 fratres cum gratiarum actione suscepisse; et qui suis nullo pacto quibat in necessariis sufficere, hunc pro his quos non noverat deducendis ad terras extraneas isse, et suis eos expensis ad suum locum deduxisse? Hec sunt tua, Jesu, mirabilia, hec de tuo fonte procedunt. Noverat ille tuus famulus, te tuis non defore, qui consuisti cibos in deserto parare, et de paucis panibus multa milia hominum saciare. Hec etiam ei tua omnipotentia prævidisti, qui et necessaria ei subministrasti, et insuper tanta in prædiis et fundis æcclesiæ eidem anno ipso et deinceps contulisti, ut duplicatus videretur census æcclesiæ, et insuper te donante, benedictionem hereditate possidebit, quia in modico inventus est fidelis.

Anno igitur sequenti, persecutione Heinrici tyranni Herimannus Mettim exiit, et sedem cathedræ ejus Walo abbas sancti Arnulfi illicite usurpavit. Actum est illic miro Dei judicio, ut cum ad execrationem ejus crisma quereretur, et allatum esset crisma ab Herimanno confectum, episcopus Virdu-nensis reprobatum crisma quod sanctum erat, projiceret, et allato suo, quod ipse contra jus et fas sacraverat, inde perficeret Walonis sacrationem, ne benedictionem patris filius impudens mereretur. Walo tamen, quia patris cubile ascendit, publicam penitentiam egit. Henricus in loco ejus Brunonem quemdam exepiscopum creavit, qui postea ab urbe cum dedecore et ignominia pulsus est, et sic Herimannus post multa laboris et viæ pericula a suis de Langobardia, quo cum Mathilde morabatur, revocatus, 4 anno egressionis suæ Mettis recipitur cum omnium affectione, anno ab inc. Dom. 1089. Eodem

stianitatis cepisse dicebat. Tunc demum misit prædictum confessorem suum ad imperatorem et ad totam æcclesiam, ut optarent illi indulgentiam, quia finem vitæ suæ aspiciebat, et tam cito induebat se angelicam vestem, et dimisit ac dissolvit vincula bannorum omnium suorum imperatori et omni populo christiano, vivis et defunctis, clericis ac laicis, et jussit suos abire de domo Theoderici, et

anno Odo Ostiensis episcopus in papam consecratus est, et Urbanus dictus est (1088, Mart. 12).

Nos igitur loquuturi de obitu domni Herimanni, videamus primo revelationem factam de translatione corporis beati Clementis, primi Mettensis ecclesiæ apostoli et episcopi, et de obitu ejus. Apparuit sanctus Clemens cuidam puero Hugoni nomine, innocentis et simplicis vitæ, et ostendens ei in æcclesia sancti Felicis locum sepulturæ suæ, præcepit ut iret et diceret Herimanno Mettensi episcopo, ut elevaret inde ossa ejus. Adjungens etiam quia die tertio post factam revelationem corporis sui ipse moreretur. Injunxit etiam puerulo ut mutaret vitam et ne quid puerile ageret, sed monasticum appetens indumentum, Deo servire studeret. Puer evigilans dominum advocat — patre enim et matre orbatus apud eum qui sororem suam habebat, morabatur, — et venienti visionem indicat. Petit ut ducatur ad episcopum. Sed dominus ejus timens, duxit eum ad abbatem sancti Felicis, cui puer quæ viderat refert. Ille religiosis personis omnia per ordinem pandit, inde jam omnes episcopum de translatione ammonent. Puer vero sollicitus de implenda obedientia, flebat quidem quia non præsentabatur episcopo. Illi vero Gallico laborantes coturno, abbati sancti Felicis inponebant factam revelationem, quasi ut majoris esset auctoritatis, silentes de puero. (fol. 155') Requisivit etiam monasticum habitum, sicut ei injunctum fuerat, et cum a quibusdam in monasterio sancti Clementis judicaretur poni debere, sua ipsius voluntate, quia duos fratres in monasterio sancti Vitoni habuerat, qui jam seculo excesserant, illuc ductus est et susceptus. Det illi Dominus vitam in omni sanctitate et religione perfectam meritis et intercessione sancti Clementis, ut videat bona Domini in terra viventium.

(1090.) Igitur venerabilis Herimannus in urbe sua susceptus, in quadragesima infirmari cepit, et tamen ab episcopali officio multis infirmitatem ejus admirantibus, non destitit. Et quia multis jam præcedentibus annis a quibusdam religiosis personis ammonitus fuerat de translatione beati Clementis, urbis Romæ patricii, postea discipuli et legati beati Petri, qui ab eodem missus primus Mettensis ecclesiæ apostolus et episcopus extitit, quibusdam etiam asserentibus per revelationem satis probabilem, hoc esse reservatum a Deo implendum diebus ejus, orationes et jejunium, ut erat pius, pie ordinavit, et post pascha translationem distulit, et diem determinavit. Abbas autem sancti Felicis revelationem sibi a puero relatam partim aperuit, partim dissimulavit. Teste Mogontino archiepiscopo.

Narrationem in codice Catalaunensi (non Laudunensi, ut male scribitur) obviam supra SS. t. V, pag. 563, lin. 42 sqq. habes. Ibi et lin. 16 sqq. male expressa leguntur, quæ hic a nobis excerpta dedimus.

mulavit. Tacuit enim diem obitus ejus eadem revelatione determinatum die tercio post translationem ejusdem beati Clementis. In cena Domini quanto affectu penitentes reconciliaverit, quam devotum se in consecrando crismate exhibuerit, quis satis narrare possit; cum magis angelus quam humana persona filiis ecclesie astantibus in ipso refulserit? Infirmas licet gravis dignitatem vultus et oris constantia mentis in ipso turbare non potuit. Cum omnibus predicaret publice, non tacebat in domino Deo suo confisus de vitandis Symoniacorum et Nicholaitarum sacrificiis, exponens Nicholaum ideo secundum beatum Augustinum ab apostolis hereticum judicatum, quia in ordine diaconatus eum quem prius habuerat uxoris usum apostolis arguentibus dimittere noluit. In pascha celebrato divino officio, se et oves sibi commissas sacramento corporis et sanguinis Dei munivit. Eadem die ad vesperam gravius infirmari cepit. Appropinquante vero die determinato ad transferendas venerabiles reliquias, vires tenues Domino annuente recepit, et in transferendo beato Clemente Kal. Maii cum summa cleri plebisque devotione divina gratia desiderium ejus implevit, et tota urbe, immo tota regione ad verbum predicationis ejus astante, et de ore ejus rore supernae dulcedinis distillante, omnibus absolutis, et ab omnibus quasi ab ipso Deo absolute petita, tandem in auribus omnium desideravit, dicens: *Sufficit mihi! O utinam respiciat Deus, et finiat labores meos, et suscipiat in pace spiritum meum per intercessionem sancti Clementis, cujus sacratissimum corpus hodie videre, palpate, et transferre magnifico munere nobis de caelo donatum est!* Sub hac voce populus ingemuit, et fracto finemque laborum inploranti condoluit. Duobus diebus intercedentibus quasi praesagis vicinis transitus, fidelibus ecclesie fieri epistolas jussit, orans et adjurans per viventem in secula seculorum, ut sine dolo, sine simulatione tractarent negocium ecclesie in simplici et nuda veritate, et omnibus ultimum vale dixit, cum mirabili verborum et vultus affectione. Die tercio circa horam nonam intelligens suum transitum imminere, convocari fratres jussit, et filios astantes ne dolerent voce et manu compescuit. A quibus cum interrogaretur, cui eos desolatos relinqueret, quid eis praeciperet: *Commendo vos, ait, Deo; state in fide et doctrina beati Petri, sicut a successoribus ejus et vidistis et audistis.* Et post hec omnes benedicens, signo crucis se munivit, et invocata sancta Trinitate, sanctae Mariae se commendans, commune patrocinium sanctorum inplorans, oculis et manibus in caelum elevatis, sine ullo strepitu vocis et motu corporis, quasi obdormiens spiritum emisit. Sequenti nocte apparuit cuidam dilecto suo, quem in filium adoptaverat, qui cum psalmi cantarentur, praeter tristitia obdormierat, et ait illi: *Noli mestus esse, salvus sum.* Iterum ap-

A paruit cuidam venerabili viro, et ait: *Mortuum me dicunt, sed vivo.* Hec abbatibus referentibus, et aliis personis non levibus, cognitum est. Obiit autem Non. Maii venerabilis antistes Herimannus, cruce, mitra et pallio decoratus, et his sepultus insigniis in ecclesia sancti Petri anno ab inc. Dom. 1090.

(1089, Mai. 7.) Anno praeterito Teodoricus Vir-
dunensis defunctus erat 4 Non. Mai, qui tamen in infirmitate de communione Witberti et de expulsionem fratrum penitentiam egit, culpam confessus est; (fol. 136) et a quodam fratre Gerardo nomine quondam canonico et archidiacono Vir-
dunensis ecclesiae, tunc autem monacho sancti Vitoni, quem Rodulfus abbas pia sollicitudine pro hoc illo miserat, praepcepto ejusdem abbatis, qui potestatem absolvendi eos, qui ab excommunicatis redibant, ab apostolica sede optinuerat, absolutus est. Ex tunc abbas Rodulfus cum fratribus ad coenobium sibi commissum revocatus est, cum post discessum ejus intrassent in illud lupi⁴²⁰ rapaces loco non parentes, et Deum et hominem non reverentes, a quibus ita omnia confusa sunt et destructa, ut memoria confusionis et pessundationis illius hodieque oblitterari non valeat. Quo in facto admirari libet prudentiam et caritatem patris nostri abbatis Divionensis, qui tales et tantos fratres cum suscepit, letatus est, cum remisit loco, gratulatus est. Utique solus temporibus nostris inventus est, qui fratres quos tempore necessitatis retinuerat, pacis tempore dimitteret, nec doleret. Quod enim eos suscepit, et congregationem congregationi sociavit, signum fuit cui contradictum est, adeo ut omnes rogarent in bonum monstra converti. Nam et Cluniacensis abbas dominus Hugo cum improbasset factum ejus, dicens impossibile fore tres congregationes invicem esse concordas, tale ei dedit concilium, ut si vellet ecclesiae sibi commissae pacem acquirere, eos qui vellet ecclesiae Divionensi perpetualiter stabilitatem firmare retineret, qui vero nolent a se omnino dimitteret. Aliter tuta esse pax ecclesiae non posset, cum illi qui essent suscepti vel nutriti in ecclesia, dissentirent ab illis qui suscipi refugerent, quod religioni adversabatur. Attestans se id facturum, si similis ei necessitas D
incumberet. Hoc ipse ab ejus ore audivi, cum essem cum eodem patre nostro Cluniaci. Jam enim me secum ducebat, ut viderem quae circa eum erant, et perfectioni operam darem; cum ipse, humiliter requisitus a me quare tanto tempore voluntati me propriae dimisisset, breviter respondit: *Volebam inquirere, scire si terra tua semen verbi susciperet, si suscepto semine fructum faceret, ne incassum semen-tem jactarem, ne labor et impensa periret.* Quibus ejus verbis ex devotione affectum, ex affectu devotionem colligens, tibi, Christe, gratias agebam, et ut fructificaret in me gratia tua; ut letaretur in te de nobis multo affectu orabam, et adhuc in eodem maneo

VARIÆ LECTIONES.

⁴²⁰ lupi. c.

desiderio, supplicans ut adsit nobis dignatio tua, quæ nos dignos faciat propitiatione tua : quatinus operante in nobis misericordia tua, alieni inveniamur ab omni iniquitate, ut letetur paternus ejus affectus de filiatione nostra. O Deus, et o beata mater ejus, suscipite clamores cordis ejus pro nobis, et lætificate animam ejus de nobis, ut simul inveniamur in sorte gloriæ filiorum Dei. Ingratus enim patri beneficia danti esse nolo, nec remotis arbitris agere gratias. Et licet in adolescentiam collata pereant, quia ipsa numquam retractentur, ego qui beneficium inveni impensum grate accipio, primam ejus pensionem solvo, quod grate ad nos pervenerint effusis affectibus judicando, et hoc ubique testando. Et si referre gratiam non potero, illud certe non desinam ubique confiteri, me referre non posse.

Fratres igitur pater noster et gaudens suscepti gaudensque remisit, quia depositum Dei esse sciebat, et ideo in servando illo et remittendo voluntati Domini sui libens parebat. Ut enim ait beatus Ambrosius in libro de excessu fratris *nihil interest, utrum abjures depositum, an doleas restitutum*. Non igitur doluit restitutum, quia sciebat Dominum; et voluntati illius contraire nefas putabat. Reversus est autem ad cœnobium suum cum fratribus suis domnus abbas Rodulfus anno ab inc. Dom. 1092. cum jam ecclesiæ Virduensi Richerus prælatus esset, in ecclesia sancti Stephani Mettensis decani functus officio. Mettenses vero domno Herimanno viduati, elegerunt quendam clericum Trevirensis Popponem nomine, fratrem Heinrici comitis palatini, et absque regio dono sola electione præponentes eum ecclesiæ, de consecratione tractare cœperunt. Et quia Trevirensis episcopus Wibertistarum communionem contaminatus erat, a domno Lugdunensi archiepiscopo consecrari eum expetierunt, imposito negotio hoc strenuitati domni abbatis Divionensis, de cujus industria confidebant. Qui nichil cunctatus, domnum Lugdunensem cum duobus suis suffraganeis, Matisconense scilicet et Linguonense, per bella et gladios, cum omnia mortem intentare viderentur, Mettim usque deduxit; a quo et consecratus est prima ebdomada quadragesimæ cum gloria, et sic domnus Lugdunensis cum suis reversus est ad propria. Sequenti anno Richerius ⁴²¹ pro consecratione sua Lugdunum veniens, cum sacramento se de simonia purgasset, in die sancto paschæ consecratus est ab eodem, præsentibus episcopis Matisconensi, Cabilonensi, Augustensi, Tullensi, cum filiis Virduensis ecclesiæ, et litteris domni Mettensis de ejus electione concinentibus.

Anno ab inc. Dom. 1094 (194), concilium habitum

VARIÆ LECTIONES.

⁴²¹ ita c.

(194) Cf. litteras Hugonis ad Lambertum Atrebatensem, Mansi XX, 801. K.

(195) La Saulve-Majeure diœc. Burdegalensis.

est apud Eduam 52 episcoporum a domno Hugone Lugdunensi (Oct. 15), cui etiam interfuerunt abbates quamplurimi et viri religiosi.

Anno ab inc. Dom, 1095, feria 4, luna 25, 2. Non. Aprilis, a noctis medio usque ad auroram stellæ de celo cadere visæ sunt, et eadem nocte Gyraldus abbas Silvæ majoris (195) migravit ad Dominum (fol. 156'). Eo quoque die domnus Lugdunensis archiepiscopus iter arripuit ad Sanctum Jacobum (196), honesto clericorum et laycorum comitatu decoratus, et apud Anicium (197) tribus diebus remoratus, cum maxima difficultate ab eisdem avulsus est, cum convenissent ibi quamplures religiosi ad retinendum eum. Venit autem ad Sanctum Jacobum imminente vigilia diei sancti pentecostes, et in die sancto missarum sollempnia ad altare sancti publica celebravit, astante episcopo et clero populoque infinito. In crastinum accepta a sancto licentia, destinavit ad sea redire, et venit Lugdunum die 5. ante navitatem sancti Joannis baptistæ, ubi cum favore et laude et gaudio omnium susceptus, nuncios habuit papæ Urbani * de Apulia venientis et ad Galliam festinantis.

* *De gestis papæ in Italia hæc habet codex Musei Britannici inter Harleianos 5014. signatus sæc. XII. mbr. manu Germ. aut Gall. : Anno dom. inc. 1095. ind. 5, Kal. Mart. celebrata est Placentiæ synodus presidente domno Urbano papa cum episcopis et abbatibus tam Galliarum quam et Longobardiæ et Tusciæ. Facta est autem magna consultatio de his qui ecclesias vel præbendas emerant, sed et de his qui in scismate Wipertino fuerant ordinati. Primo itaque die etc. usque capellarum officiis ipse provideat. Quæ alio loco dabimus. Sequitur :*

Anno dom. incarn. 1095. indictione tertia, 4. Idus April. veniente domno papa Urbano Cremonam, rex Choutradus II. obviam procedens, stratoris officio usus est. Deinde 17. Kal. Mai fecit sacramento securitatem ei de vita, de membris, de captione, de papatu Romano, et regalibus sancti Petri tam intra Romanam quam extra Romanam acquirendis, tenendis ac defendendis contra omnes homines, bona fide, sine fraude et malo ingenio. Tunc papa eum in filium Romanæ ecclesiæ assumpsit, et si rex ista sicut promisit observaret, coram populo pollicitus est eum adjuvare ad acquirendum et tenendum et defendendum regnum. Et quando ei Deus Romanam pro corona venire concesserit, coronam imperii dare, et eum in cæteris negotiis adjuvare, ad honorem Dei ac sancti Petri et Romanæ ecclesiæ, salva scilicet ipsius ecclesiæ justitia, et decretis apostolicis, maxime de investituris.

(Nov. 18.) Hic habuit concilium apud Clarummontem, cui præerat Duranus episcopus, cujus dejectionem cum meditata esset Cluniacensium devotio, Christus eum exaltavit, et quod ei placuerit, modo mirabili manifestavit. Cum enim suscepisset legationem, ut papam hospitio reciperet, et

NOTÆ.

(196) Compostellensem.

(197) Le Puy.

necessaria subministraret, et ipse ad hoc cum gratia accingeretur, graviter infirmari cepit, quibusdam eam ipsius infirmitatem male interpretantibus, ejus meritum Christus proxime populis erat ostensurus. Insidiabantur autem ei quidam fratrum Cluniacensium, pro eo quod Moysiace cenobium, quod erat juris ecclesie Arvernensis, quod etiam pro restauratione ordinis Cluniaci contulerat, salva obedientia et reverentia ecclesie Arvernensis in subjectione sua habere vellet, et ob id eum apud papam accusaverant, et depositionem ejus attemptabant (198). Adveniente igitur papa, visitatus ab eo, et absolutus, cum jam extremum spiritum traheret, nocte sequenti spiritum Creatori reddidit (199), lotus et curatus summa filiorum, id est abbatis Divionensis, abbatis Casæ Dei, episcopi Gratianopolitani et aliorum diligentia. Et sic antequam concilium inciperetur, toto orbe ad ejus exequias occurrente, ab ipso papa et episcopis terræ est mandatum cum gloria, et sedem ejus Willelmus de Bafia adeptus est laude cleri et populi, præcepto ejusdem apostolici. Obiit quoque infra spatium temporis ejusdem concilii Desiderius Cavellicensis episcopus, et abbas Gemmeticensis cœnobii. Anno ipso confirmata est via christianorum euntium cum armis in Hierusalem. Obiit etiam anno eodem Rainaldus Remensis archiepiscopus, Hildebertus Bituricensis archiepiscopus, Landricus Matisconensis (200). Judeorum quoque exterminium ipso anno multis in locis factum est a viris Iherosolimitanis. Quod certe mirum videri potest, quod una die pluribus in locis uno spiritus fervore exterminatio illa facta est, quamquam a multis improbetur factum, et religioni adversari judicetur. Scimus tamen quia non potuit inmutari quin fieret, cum multi sacerdotes data excommunicationis sententia, multi principes terrore comminationis id perturbare conatis sint.

(1096) Tunc temporis pro componenda inter fratres Willelmi regis filios concordia, Willelmum videlicet regem Anglorum et Robertum comitem Normannorum, abbas Divionensis ex præcepto papæ mare transierat, et ut præscriptum regem ammoneret de multis quæ illicite fiebant ab eo, de episcopatibus videlicet et abbatibus quas sibi retinebat, nec eis pastores providebat, et redditus proventusque omnium sibi assumebat, de symonia, de fornicatione clericorum; et quia conventionem fecerat cum eo Albanensis episcopus, quem primum illo miserat papa, ne legatus Romanus ad Angliam mitteretur nisi quem rex præciperet, et quia adeo auctoritas Romana apud Anglos avaritia et cupiditate legatorum viluerat, ut eodem Albanense præsentem et consentientem nec contradicentem,

VARIÆ LECTIONES.

⁴²² ita codex; at Labbeus edidit humanæ.

(198) De alia Duranni cum Cluniacensibus lite exs at epistola Urbani ad eum a. 1094. scripta ap. Mabillon. *Annal. Benedict.* V, 314. K.

(199) xiii Kal. Nov. in duplici quod composuit epitaphio testatur Baldricus Burgaliensis. K.

A iunio præcipiente, Cantuariensis archiepiscopus fidelitatem beato Petro et papæ juraverat salva fidelitate domini sui regis. Quæ res in tantum adoleverat, ut nullus ex parte papæ veniens honore debito exciperetur, nullus esset in Anglia archiepiscopus, episcopus, abbas, nedum monachus aut clericus, qui litteras apostolicas suscipere auderet, nedum obedire, nisi rex juberet. Qui veniens tanta libertate usus est, ut rex, integritate ejus inspecta et inadulata mentis constantia, se conciliis et votis ejus adquieturum promitteret, et omnes fideles gratularentur eum advenisse, ad ejus adventum quasi respiraret et resurgeret decus et vigor ecclesie Anglicæ et libertas Romanæ auctoritatis. (fol. 457.) Sed quid inperturbatum relinquit inexplebilis gurges Romanæ⁴²² avaritiæ? Rex suspectam habens viri auctoritatem, quem jam diu venturum audierat, legatum papæ præmiserat, et in manu ejus auri probati et purissimi 10 marchas. Hoc fisis prænuncio, respondere prædicto abbati differebat, et interim cum in pascha secum retentum reverenter et honorifice tractabat: eum ecce legatus rediens, inducias regi de omnibus usque ad nativitatem Domini reportavit, per quemdam papæ nepotulum seu vernaculum, si debita beato Petro caritas in suo discessu maturius ut credebat futuro, ei per eundem tantæ auctoritatis legatum, ut est papæ sororis filius, et si non tota, saltem ex parte mitteretur. Quo responso accepto, rex letus factus, præfato viro apostolicas prætendit inducias; quamquam privatim et publice hoc ipsum papæ improbare factum, qui tantum virum fama ubique celebratum, privilegiis auctoritatis suæ munitum, ita inhoneste tractasset, ut legationem ejus unius laycæ personæ, nec litteris apostolicis nec secularis scientiæ seu dignitatis honore munitæ, rescinderet. Sic re infecta, fama tamen sua, integritate, honestate, sapientia omnibus oppido commendata, ab eodem viro recessum est; et tamen pro componenda inter fratres pacis concordia in Normannia substitit, donec pax facta, decem milium marcarum pensione accepta, terram suam comes Normanniæ regis Anglorum usque ad trium annorum spacium custodiendam traderet, et sic Iherosolimam profectus, ab eodem abbate usque ad vicum qui dicitur Pons Arlix (201) comitatui ejus Stephano comite Franciæ et Roberto comite Flandriæ adherentibus, deductus est.

Verum cum adhuc in Normannia essemus, congregatis ad exequias Matisconensis episcopi domno Lugdunensi archiepiscopo, Eduensi quoque et Cabilonensi episcopis, electus archidiaconus Lugdunensis Berardus consecratur in episcopum Matisco-

NOTÆ.

(200) xv Kal. Nov. a. 1096 Urbanus papa Cluniaci bullam ad Landricum dederat. *Gallia Christ. Instrum.* IV, 285. K.

(201) Pontarlier ad fontes Dubis.

nensem (202). Ibi quoque dominus Eduensis episcopus Hagano conquestus plurimum desolationem Flaviniacensis ecclesiae, cum jam post obitum domni Raynaldi, fratris ducis, septem annis ecclesia eadem pastore viduata mansisset (203), me eo quod quasi essem notus archiepiscopo, quod etiam persaepe fecerat, requisivit ab eo in abbatem; quod etiam vix optinisset, nisi canonicorum et laycorum suffragia ad id expetendum sibi adhibuisset. Optinuit tamen, et missus est Cabilonensis episcopus, qui dominum Divionensem apostolica auctoritate ut assentiret, me etiam ut obedirem vice sua constringeret, quod et factum est ubi redivimus. Confirmata vero electione, et consecrationis determinato die, archiepiscopum adii; quae ejus super hoc esset sententia requisivi. Ipse anxietatem nostram plurimum consolatus, ad exequendum quod jubebatur ratione induxit, auctoritate munivit; et sic dimissum, litteris suis honestavit, quas misit Eduensi episcopo in haec verba :

Venerabili in Christo fratri, Haganoni⁴²³ Eduensi episcopo, Hugo Lugdunensis ecclesiae servus salutem. Quotiens humilitatem nostram dilectio vestra adierit, quotiens nos pro restauratione Flaviniacensis ecclesiae rogaverit, benignitas vestra satis recolit. Quesistis a nobis multa sedulitate et instantia karissimum fratrem nostrum Divionensis ecclesiae monachum Hugonem, quem nobis assumpseramus, cujus nos sedulitati credebamus, immo cujus lingua vox nostra erat; et quod quesistis, ab invito et nolente quasi extorsistis. Electionem igitur ejus a vobis⁴²⁴ factam apostolica auctoritate confirmantes, consecrationem ipsius pro debito vestro vobis inponimus, certum habentes, quia, etsi corpore absentes sumus, spiritu praesentes ad honorem Dei per Christum in Spiritu sancto consecrationi eidem intererimus, et fideles vobis cooperatores erimus. Nunc igitur praedictum fratrem et filium nostrum, quem tanto subjecimus oneri, vestrae specialiter tuitioni contradentes, committimus eum fidei vestrae. Quem quidem semper penes nos volueramus retinere, sed cessimus instantiae vestrae. Nostis quo eum teneamus affectu; hoc ipso vobis eum committimus. Et autem consilium et auxilium nostrum non deerit; qui non solum Flaviniacensi ecclesiae, verum quotquot sunt

in diocesi vestra pro ejus amore parati sumus pro debito subvenire. Ita ergo agite, ut idem frater pro adjutorio et consolatione sibi impensa gratias nobis habeat referre, ut habeatis gratiam super gratiam.

(fol. 157) Anno itaque dom. inc. 1097. (204)

ind. 5. anno aetatis 32. die 10. Kal. Decembris, qui est dies festus sanctae Ceciliae (Nov. 22.), 7. sabbati,

VARIAE LECTIOES.

⁴²³ Ha. c. ⁴²⁴ nobis c. ⁴²⁵ ita c. ⁴²⁶ fedi c.

(202) 4. Ibid. Dec. 1096. donationem quandam firmavit; Gallia Christ. IV. 1067. K.

(203) Philippus rex Francorum rogante Aganone episcopo Eduensi et Rainaldo abbate monasterii possessiones confirmaverat anno 1085. K.

A Flaviniacum nobis ingressis, In crastinum consecratione peracta, de profectu ecclesiae tractatum est; et si post dies paucos a domno episcopo et domno Divionense ceterisque discessum est.

Eodem anno Aymo reddidit 3 solidos censuales de castro quod Sacriba dicitur, et de terris in circuitu castri ad jus ecclesiae Flaviniacensis pertinentibus, in festivitate sancti Petri in plenaria curia, quos retinuerat multis retro annis, et pro retentione culpam fecit, et absolutus est. Actum die festo apostolorum.

Quidam etiam Folcuinus acceptis a nobis 15 solidis, calumpniam quam habebat in manso de Galiaco, quod Waldinus dederat, vurpivit praesentibus his.... consanguineo suo, qui frenum⁴²⁵ trium solidorum pro concessione habuit.

B Pro equabus quas ceperat et abduxerat Wido Luciniacensis 100 solidos dedi.

Odoni vicecomiti Rubeimontis, cum noster factus est, pro quibusdam compositionibus 50 solidos dedi.

Girardo de Duisino 11 solidos pro quodam nostro serviente de Galiaco, Artaldo de Sancto Baudelio 20 solidos.

Hagano etiam de Roca noster factus, vidente Raynaldo avunculo suo, calumpniam fædi⁴²⁶. (205) sui Finium Deo et sancto Prejecto et nobis dimisit, acceptis a nobis 20 solidis. Actum Flaviniaci.

(1097, Febr. 6.) Hildegarius etiam de Gurziaco noster factus, quod non fuerat antecessorum nostrorum, auxit elemosinam quam avus suus fecerat, dans ecclesiae nostrae Ereburgem filiam Heliardae filiae Wihelelmi, et omnem posteritatem eorum, acceptis a nobis solidis 58 pro caritate. Actum mense Febr. 6. feria, 8. Idus Febr.

Aymo etiam Lovels lius (206) homo noster omnem alodium suum Deo et sancto Petro sanctoque Prejecto tribuens, torturas quas in casamento nostro faciebat, vurpivit, enarratis coram omnibus rectis consuetudinibus casamenti, de capite mansi 2 sextarios avanæ, et 4 vini in salvamento.

Feci etiam pacem cum Wolone Sarmaciensi, et ei nostro facto 100 solidos, equum 1, canem 1 dedi.

In redemptione ecclesiae de Fontanis 55 solidos dedi. In caldaria Salinensi 40 solidos pro equo.

In redemptione terrae et vinearum, quas praedecessor noster abba Raynaldus Walterio Frossardo homini ducis promiserat, 30 solidos dedi, et terram retinui.

Teberto praeposito pro quibusdam placitis 25 solidos dedi, et pro compositione cervi quem canes sui moverant, et homines nostri ceperant meque nolente diviserant, solidos 50. Bernardo de Montbar in captione sua solidos 50.

NO. A.

(204) Dies sanctae Ceciliae anno 1096 in Sabbatum incidit, anno 1097 in Dominicam; indictio 5 anno 1097 congruit.

(205) i. e. feodi.

(206) i. e. ligius.

In redemptione fanoni deaurati et capsæ argenteæ 60 solidos dedi, et in cappa 7.

Dedit ecclesiæ nostræ quidam miles nunc conversus Arnulfus de Monasterio mansum 1 apud Prusiliacum.

Dedit etiam Gislebertus de Luciniaco mansum 1 apud Darciacum pro filio suo Pontio nomine, cum omnibus appendiciis, et homines tres cum eorum posteritate.

Dedit itidem Hugo de Draciaco mansum unum cum appendiciis in eadem villa pro filio suo. Actum apud Colchas.

Brutinus etiam dominus castri, quod olim Sedunum, nunc Blismurus dicitur, reddidit nobis æcclesiam castri ejusdem cum appendiciis et cum omnibus quæ olim possederat vel tunc possidebat. Et quia de suo proprio quædam ad victum fratrum addidit, 20 ei solidos pro caritate dedi.

Aymo miles ejusdem castri, avunculus ipsius, ad conversionem in infirmitate veniens, reddidit Deo et sancto Petro et sancto Prejecto terras et homines quas nobis vi auferbat, et calumpniam dimisit.

In redemptione cappæ et pallii solidos 110 dedi.

(1099, Apr. 14.) Prefatus etiam Hildegarius Gurtziacensis quia Bellum Locum nobis auferens injustitiam nobis fecerat, multo tempore a nobis excommunicatus, tandem culpam fecit apud Conedam, et absolutus a nobis est. Hominum recognovit et resirmavit, et ex toto cellam eandem vurpivit. Obsides dedit, quorum hæc sunt nomina : Hugo frater ejus, Rainaldus de Roca, Deodatus, Girardus de Roura, et frater ejus, Waldricus, Gauzfredus de Masiaco; cui ego 20 solidos dedi. Actum 5. feria paschæ 18. Kal. Maii Conedæ.

Pontius quoque Grimensis comes pro homicidio quod fecerat de Pontio serviente nostro, natalem et neptem ejus nobis reddidit 110 solidis acceptis, et absolutus est 16. Kal. Maii. Postea eum cepit, et pro redemptione 50 solidos habuit.

(fol. 158.) Joffredum de Prumiaco, et fratrem ejus cum uxoribus et filiis, uxore quoque Odonis Tuat. et uxorem Heinrici cum filiis, uxorem etiam Johannis de Poliniaco cum filiis et totam eorum progeniem, quæ latissima et optima est, mediante Raynaldo de Roca, datis solidis 30 Odoni vicecomiti Rubei montis, sancto Petro quietam feci. Testes horum, qui infra : Gislebertus juvenis. Teubodus Mant, Rainaldus Roca, Gislebertus de Turre, Hagano Roc, Hugo Miscus, Goslenus, Gerardus Duis, Brunardus, Rainaldus Fla, Rainaldus.

Willelmo de Turraboit 30 solidos pro quibusdam compositionibus; Gisleberto solidos 30 pro redemptione equi illius de Grosbof quem cepit et mihi reddidit.

(fol. 157) Anno eodem ab incarn. Domini 1098. obiit Agano Eduensis episcopus 7. Kal. Julii (207); et sequenti obiit abbas Rodulfus 5. Kal. Aprilis. Regimen æcclesiæ Eduensis post venerabilem Aganonem Norgaudus suscepit, in eadem æcclesia præcentoris functus officio (208). Hic sub contentione electus est. Pro qua tamen electione cum multoties Eduam issem, quia vox nostra prima esse debebat in electione; tandem in ascensione Domini invitatus, cum essem in exteris partibus, occurrere nequivi. Quendam tamen e nostris misi, qui vicem nostram suppleret; et ego postmodum exoccupatus, Lugdunum euntem ad consecrationem solus de abbatibus sum prosequutus: et hec faciens furorem animi ejus, quem conceperat ex absentia nostra, sedare non potui, cum etiam in redeundo duobus ei diebus apud Colticas (209) et toto comitatu ejus servierim satis superque. Hic Flaviniacum veniens honeste a nobis susceptus est; et in eadem nocte dominicæ diei, cum ei honeste servissem, in treva Dei bancos et scarriones (210) mercati homines ejus fregerunt et tulerunt, quia erant ante domum episcopalem, et terra ipsa, antequam domus ibi fuisset, censita erat hominibus pro mercato eorum; et requisiti ab hominibus quorum juris erant, redditi non fuerunt. Et cum redditi non essent, interim emit quidam homo eorum carnem bovis ad opus episcopi: cum homines nostri pro reverentia episcopi alibi eum vellent occidere, ille coegit eos ante præfatam domum mactare, nostrique parati sunt affirmare, quod defensionem eis et tuitionem promiserit. (fol. 158) Occiso bove, homines nostri jussu nostro pro honore episcopi alibi eum traxerunt. Videntes homines quorum erat terra censita, quia ego eis primus, qui defendere debebam, de consuetudine et usu eorum deficiebam, ipsimet in terra censuali sua scarriones firmaverunt, et carnes reposuerunt. Propter baculos qui allati sunt, et quia congregati sunt homines ad tuendum usum censualitatis suæ, malum fuit episcopo, et dixit se assallitum; tamen hominem non percusserunt, quia nullus eos assallivit, et ipsi neminem. Ubi vidi molestum id esse episcopo, ego ipse cum quibusdam fratribus et nobilibus viris et servientibus ivi ad eum, et cum consilio optuli ei, quod tantum ei inde facerem in crastino, quantum congrueret justo et honori, et quantum possem et deberem. Et mox ascendens, casatos requisivi et nobiles quos potui, ad faciendum quod optuleram. Interim ipse christianitatem mihi abstulit (211) ita ut nuptiales qui aliunde veniebant missam perdidissent, et corpus sepulturam. Ego tamen quod promiseram munitus consilio implere volui, et in me non remansit, nec sic missam habui. Diem constituit mihi apud Eduam; suscepi. Cumque

NOTÆ.

(207) vi Kal. Jul. habet Necrologium S. Benigni K.
(208) Paschalis papa litteris xviii Kal. Mai. 1100 datis Norgaudi electionem confirmavit. Mansi XX,

1017. K.

(209) Couchy.

(210) *bänke und scharren* Teutonice.

(211) I. e. sacris mihi interdixit.

vellet ut homines illo ducerem, dixi non facturum; non enim poteram, quia nec usus erat ecclesie. Quesivi christianitatem, nec habui. Videns quia non haberem, de casatis ecclesie salvam firmitatem ei optuli quattuor milia solidorum, Walonem de Sarmatia, Gislebertum de Luciniaco, Rainaldum de Roca, Milonem de Frollone, Goslenum Sinemuro, Rainaldum, et Hugonem prepositum, videntibus canonicis suis, Walterio, Stephano, Duranno, et laycis Aymone et Josberto; et hec faciens missam quesivi, et non habui. (Jul. 15.) Eduam ivi, et in placito, quia ita egeram, missam ante alia quesivi, et hoc per iudicium curie. Et quoniam de testimoniis nostris laycos nominavi et ostendi, et quia de suis laycis Bernardus mariscaleus noster nominavit Aymonem et Josbertum, iudicium factum est per clericos et laycos. Firmitatem autem hanc ita fuisse oblatam affirmare voluerunt nostrates, ut iudicatum fuisset etiam per ignis aut aque iudicium. De his factum est huiusmodi iudicium:

Quoniam abbas et sui Josbertum non nominavit ad placitum accipiendum, hoc debet esse in respectu quod abbas requirit de missa recipienda, et propter hoc ipse non debet habere respectum de justitia hominum faciendam.

Audito hoc iudicio obstupui, et consilium ecclesie quod antea habueram requisivi, nec habui. Cumque adhuc morarer in consilio placiti et iudicii, rupit placitum, et abiit pransurus. Misi ad eum, et respectum quesivi, et non habui, nisi iudicium laudarem.

Quantum pro huiusmodi placito gravaverit ecclesiam, hinc colligi potest, quod hac eadem septimana, qua hoc factum est, centum equos absque servientibus 2^a, 3^a, 4^a, 5^a, 6^a feriis Eduam me tenere fecit; et communiam Eduensis et Cabilonensis parochie super nos postea Flaviniacum juratam adducere voluit, quod tamen infectum remansit. Voluit etiam interdicare omnes cellas et loca ad nos pertinentia; sed obstitit votis ejus integritas capituli Eduensis; fecisset tamen, nisi obstitisset. Tandem cum multociens pro hac causa Eduam venissem, justitiam presentans, et aliquando misericordiam querens, et nec justitiam habuissem nec misericordiam, consilio et hortatu ejus quidam fratrum nostrorum insurrexerunt in me, dicentes me conscium fuisse seditionis illius pro qua hec agebantur. Et ob id vocatus Eduam proficisci ceperam, vallatus consilio monachorum nobilium et servientium, ut credebam, quod tamen amisi instinctu ejus. Nam Bernardum de Montfort, quia suus erat de feodo sancti Petri, cui promiseram solidos 50 et bonum nostrum tenebat, ipse ne mecum iret prohibuit. Quod ceteri videntes, cum essemus 25, omnes recesserunt a nobis. Ego solus cum solo monacho et 5 servientibus capitulo me presentavi. Ecce circa horam tertiam advenerunt, conscio eo, quidam nostrorum, accusantes me in capitalio, quod

consciis fuisset, et alia quedam objicientes, que probare non poterant, maxime cum essent infames persone. Quidam etiam eorum Helinannus me relicto in consessu etiam canonicorum sedebat, cum eo manducans, bibens et equitans. Ego cum essem paratus canonicis respondere et iudicari, monachum ipsum nostrum, quem mihi episcopus tulerat, canonicis requisivi, nec habui. Insuper vidi eos me accusantes, et compulsus sum, ne quasi culpabilis viderer, ipse eis precipere ut erga me loquerentur. Abbatem ibi aliquem non vidi; iudicium quoque ceptum factum non fuit, quia talis quedam nos concordia sociavit, mediante episcopo Cabilonensi et Anserico preposito, ut redderem hominem, qui probaret sacramento me conscium non fuisse, et sic amicitiam episcopi reciperem, et in gratiam redirem: feci, nec gratiam, nec missam habui. Insuper prohibuit sub anathemate, ne fratribus ipsis pro hac de causa inimicarer, et omnino eos a nostra dispositione removit; ne vel saltim eos ab obediendis, quibus preerant, removerem.

(Dec. 6) Septies propter hoc placitum a festo apostolorum usque ad festum sancti Nicholai Eduam ivi, nec justitiam, nec gratiam, nec missam habui, maxime cum ad satisfaciendum ei quosdam laycorum, qui impetebantur, illo duxerim contra usum ecclesie. Quos qualiter ipse tractaverit, pudet reminisci, maxime cum nulla esset occasio pro qua hec agi deberent.

(fol. 158^v) Fratres quoque nostros Divionenses, qui mihi ad solatium laboris et ordinis custodiam dati fuerant, mihi abstulit, precipiens auctoritate qua poterat et debebat, ut infra dies tres Divionem nisi eos remissem, et eos qui projecti fuerant revocarem, nullam in ecclesia divionum officium fieret; et sic in crastinum mane factus Romam profectus est, ut nullus esset de missa recipienda vel fratribus retinendis deprecationis locus.

Ego, qui tanto constrictus articulo vellem etiam majora promittere — nimio enim tedio angebar, quod tantis injuriabar tribulationibus; siquidem a festo apostolorum Petri et Pauli usque ad diem ipsum beati Nicholai natale insignem, quo hec gesta sunt, nulla mea culpa existente, divino officio Flaviniacus vacaverat et sepultura — decrevi omni ei, etiam in contrariis et noxiis, subdi obedientiam, ut vel sic leviaretur et pacaretur animi ejus pertinacia; et dum ruinam quasi vitare volui, immanis precipitii⁴²⁷ baratrum incurri. Hoc enim in facto nec ejus amicitiam recuperavi, quam nunquam habui, nec monachorum nostrorum caritatem; quin potius, quod ipsi querebant, ad quod intendebant, patris nostri Divionensis et fratrum nostrorum unanimitatem offendi. Et quidem satis digne. Nam pro meritis acta res est, ut qui malum fecerant — quod certum est malum mihi esse, bonos a me mittendo ut veniret bonum, cujus venire nullam

VARIE LECTIONES.

⁴²⁷ precipitii c.

habebam confidentiam, sed plenariam diffidentiam —, ut impræsentiarum patet, ipse nec bonum haberem quod non credebam, et quod habebam perderem, ut sola vexatio intellectum daret auditui. Recepi postmodum absolutionem a Lugduno, non tamen per eum, quia per archiepiscopum, et interim dum absens fuit quievi, nisi quod omnia in pejoruere videbam pro destitutione ordinis, et emendare nequivi, quia solus eram. Tunc cepi sentire quid cogitaverant, quid attemptaverant, quid machinati fuerant, cum jam emendare non poteram.

Interim feci pacem cum Rainaldo de Granciaco, qui frequentibus irruptionibus et deprædationibus omnia nostra perturbabat, et quia justam causam habebat, 60 ei solidos composui. Pacem etiam cum Widone de Luciniaco fratre ejus, et de fædo quod calumpniabatur duos ei modios et octo sextarios reddidi, dum tutor esset filiorum Tebaldi Rufi; quartum mihi laude uxoris suæ et filiorum donavit, hominum fecit, et fidelitatem juravit.

His, qui graviores erant, ita pacatis, pro Walterio de Insulis, quem calumpniabatur Gislebertus Mischius, 55 solidos dedi, et pro filio sororis ejus 7 solidos et totam eorum progeniem quietam sancto Petro et sancto Prejecto feci. Actum Flaviniaco.

Ducem pro salvamento (212), quod homines nostri de Galæo contra jus et usum ei dare volebant, Flaviniacum venire feci; et per judicium curiæ nostræ et suæ, quia fædum nostrum habebat, salvamentum ipsum vurpivit. Cui ego equum centum solidorum pro honore dedi.

Arnulfus etiam de Grosboes, accepta a nobis societate, et 15 solidis pro caritate, duas familias de fælo sancti Petri in Cleriaco et Agerniaco nobis reddidit, et tertiam nobis contra Aymonem Lovel militem nostrum acquisivit. Reddidit et mansum unum in Cavanniaco de terra sancti Petri de fædo suo Flaviniaci, vidente R. majore, et filio ejusdem Arnulfi. Actum 4. feria jejunii mensis Septembris.

Aymo quoque de Griniaco hominum recognovit, et noster factus est. Walterius necnon de Grinione pro filio suo monacho terram magnam et pratum indomincatum juxta Corticellas multi precii sancto Prejecto dedit. Actum die festo S. Petri ad vincula.

Raynerio de Diusmo, pro quibusdam compositionibus, quibus terra de Empiliaco vastabatur, 50 solidos dedit.

Hugo de Asiaco accepta a nobis societate et 7 solidis pro caritate dedit sancto Petro feminam Walonis sacristæ, laudante filio suo, et alias quasdam de progenie ejus, feminam scilicet Christiani.

Quedam sanctimonialis sancti Johannis Eduensis, soror Aymonis Lovel, eodem fratre suo vidente fa-

ciente et laudante, hereditatem suam in Agerniaco sitam in terris cultis et incultis, mancipiis utriusque sexus, sancto Petro contradens super altare posuit, ea conditione ut neptis ejus soror Hugonis de Curenciaco, ea obeunte illa potiretur, et post ejus obitum dominio æcclesiæ Flaviniacensis eadem proveniret. Defunctis utrisque, de hæreditate nos vestivimus. Et cum calumpniaretur prædictus Hugo, judicio dato, duos legitimos homines produximus, prædicti fundi servum qui pariter datus est, et ministralem ejusdem fundi nostri qui interfuit, et probare voluerunt donum ita factum. Expectatum tamen est ut audiretur idem judicium in majori curia Actum Agenniaco. Sic terram habuimus.

Redemi etiam duos mansos, 1 intra curiam Laliaci, alium extra curiam, solventes quoque anno 12 denarios, 2 solidis, cum iret Hispaniam Folcuinus. Actum Flaviniaco.

Adelmannum quoque et progeniem ejus optinui ab eodem Folcuino 12 solidis. Actum Galiaico.

Tapetiolum etiam, quod Carlet dicitur, redemi 5 solidis.

(Fol. 159.) Duci equum 1 dedi 10 librarum pro insolentia unius servientis nostri, et ipse laudavit nobis donum quod quilibet miles ejus de fædo suo faceret Flaviniacensi ecclesiæ.

Walterio de Tilio in adjutorium ecclesiæ de Prisciaco equum unum 50 solidorum dedi.

Erleio et Widoni dominis Colticarum 40 solidos dedi, et ipsi vurpiverunt omnes malas consuetudines in Colticis.

In thesauro ecclesiæ hec addita sunt, filacterium 1 quod dedit Walterius monachus de Griæ., cum mappula pretiosa et alba parata. Cortina 1 quam dedit Teubodus cum mantili. Albæ 5 quas Hugo monachus de Belloloco moriens mihi misit cum calice argenteo, qui est apud Bellumlocum. Calices 2, unus in toto deauratus, quos Walo monachus de Roca fecit, cum cappa 1 de pallio et casula et stolis 2 et albis 4. Albæ 2 quas fecit Gywardus de Colticis. Alba 1 in capella nostra, quam mihi dedit uxor Gozelini de Besua. Alba quam mihi dedit Bovo de Bar, Baldrici filius super Albam, quando noster factus est. Supersedium 1. Redemi etiam palliolum unum 50 solidis et de eo limbum in pallio, quo corpus sancti Prejecti involutum fuit 500 et eo amplius annis, feci.

Bovoni prædicto de Bar, cum apud Flaviniacum requireret a me fædum suum, quia haberet filiam Folcuini, de sorore abbatis Odonis, qui idem fecerat casamentum, id est salvamentum hominum sancti Petri, qui sunt in castro illo vel in villis in circuito castri, nolui ei ad plenum reddere, quia legeram cartam quantam factam hominibus castri Blesensis, qui sunt sancti Petri, et verebar ne idem essent aut de eisdem. Tamen cum multi testes accessissent, quod Folcuinus idem salvamentum habuisset, ita

NOTÆ

(212) *Schutzgeld.*

concessi, ut si ego per nostros, misso nuncio et re explorata, aut ipsi homines per se ipsos probare potuissent quod numquam fuissent in salvamento, nichil ei dabam, quia magis æcclesiam quam eum diligerem. Sin aliter, haberet quod sui juris esset. Et ita noster factus est, sacramentum tamen non accepi ea pro causa. Actum Flaviniaco in claustro. Testes : Gerardus prior, Achadeus, Helinandus monachi ; layci : Hugo præpositus, Raynaldus, et servientes, Raynaldus filius præpositi, Gislerius. Ab hoc casamento illos de Arvico subtraxi, de quibus censum habebam, caseos scilicet, et illos quibus fuit carta facta. Omnes quoque, si probare potuissent, ut dixi. Quod et ipse laudavit.

His interim omissis superiora repetamus. Non tamen prætermittamus feminam illam, quam Deodatus tenebat de Noeirs, quæ nostra erat, et pater dimidius, quorum erant 6 filii, quos ita cum abbate sancti Valerii Hugone partivimus, in parte matris 3 filios, in patris vero unum et alterum dimidium, et censum capitis mihi primum misit mater. Partem etiam in Berengerio et fratribus ejus, quam acceptis 10 solidis Rainaldus de Colpeio nobis dimisit.

Igitur reverso a Roma episcopo, occurri ei apud Sedelcum, et benigne susceptus, osculo donatus sum et gratiis. Altera vice ab eo ibidem evocatus, post multas injurias finem de omnibus pro 10 libris feci. Quesivit iturus ad regem, ut mulam sibi præstarem. Ego, qui ejus amorem sitiēbam, quem et sciebam difficilem in acquirendo, optuli ei optimam mulam, quam manu ad manum emeram 150 solidis et dedi ei. Et sic veniens ad festum sancti Nazarii, honeste ei servivi, et gratus redii. Pro placito et fine illo Stephano dedit 20 solidos, Hubaldo 20, Hugoni Spiriac. 40, Rainaldo 40, Teubodo 10, Hugoni Misem 5, Gosleno 10.

Pro equo Gyrardi monachi dedi pro compositione Miloni constabulo 10 solidos.

Jam prope oblitus eram quod furnum villæ calumniabatur quidam Erembertus de Massiviaco, et præbendam et campum sancti Clementis, quia pro his 300 solidos dederat pater suus Odoni abbati, excepto quod præbendam pro sepultura sua donasset. Unde cum me multis placitis gravasset, et ob gravamen homo ducis et præpositi Sinemurensis factus esset, et testes quosdam e fratribus, qui hoc viderant, produxisset, eis omnino illi deficientibus, iudicium habuimus, quod pacem nobis in posterum contulit.

Ibi præpositus Sinemurensis mansum 1 vestitum in Massiniaco nostro sancto Petro et sancto Projecto dedit pro amore nostro, quietum ab omni exactione, qui nobis debet omnes consuetudines. Actum Flaviniaco.

Sunt in summa quæ dedi in proficuo æcclesiæ

A in 3 annis, 2 mensibus minus, solidi duo milia, exceptis quod datum et in pane et vino et vestitu fratrum, in procuratione hospitum, in Lobus et equis et vineis et in omni nostro apparatu et expensis.

Ab incarnatione Domini 1099. Abhinc multiplicata sunt mala in terra nostra, sed hec interim.

Eo anno, prima hora noctis, a parte aquilonis lux ingens quasi ignis ardentis emissa, usque prope diluculum, noctem prope convertit in diem. Quo etiam anno hiemps solito asperior octo continuis ebdomidibus inhorruit, ita ut bestias, aves, homines quoque plerosque vis algoris existeret ⁴²⁸. Fuerunt qui dicerent, lucem illam datam a Deo in necem et dejectionem Sarracenorum, ferente eo adiutorium et vires præbente Jherosolimitanis ad sternendam et omnino consumendam multitudinem principis Babiloniæ, qui venerat ad proterendos eos qui Hierosolimam ceperant, quorum numerus erat ut arena maris, et ob id lucem divinitus directam, ne christianis, qui eo die præliabantur prælia Domini, etiam in nocte lux deesset ad contritionem gentis adversæ. Utrum ita sit, an igneus ille splendor qui apparuit, et igneæ illæ acies portenderint effusionem humani sanguinis, quæ eo die et sequenti facta est, sicut legimus factum cum immineret bellum illud lacrimabile inter filios Ludovici Pii imperatoris; an imminet aliqua mundo tribulatio, ut legitur factum eo anno quo Ludovicus rex a Hugonis Magni procuratione separatus est, quando idem signum apparuit, portendens Hungarorum pestem, quæ mox acriter invaluit, viderint quorum opis ⁴²⁹ est id experiri et cognoscere. Visa est autem lux in parte aquilonari versus solis occasum, et nocte declinante respiciendo porrigebatur in ortum, sed antelucanum aliquantum delituit.

Hoc anno obiit Urbanus papa, Paschalis successit. Obiit dominus Rodulfus abbas Viridunensis 5 Kal. Aprilis (Jul. 29), et Hugo abbas Eduensis ⁴³⁰.

(Fol. 141.) Verum consideranti mihi dispensationem admirandæ et ineffabilis patientiæ tuæ et misericordiæ, cujus non est numerus in me, libet inherere considerationi miserationis tuæ, quamquam super me sint hæc, Christe : quomodo raptum ab uberibus ditasti donis superhabundantis pietatis tuæ, tradens me contubernio servorum tuorum, et replens gratia te diligentium ; quomodo ab ineunte ætate, cum jam irem per devia et lubrica, et præceps præcipitantem ætatem sequerer, confessionis antidoto cor lubricum medendo respirare sinebas, et fugientem te quadam blanda et inopinata nec cognita mihi revocabas dulcedine ; quoque modo, ubi jugi confessionis remedio aliquantulum tractus didici illecebrosa cavere, quamquam nondum tederet me ad integrum perversitatis meæ, ita ut scirem intellectu et opere, quod *perdis omnes qui fornicantur abs te* (Psal. LXXII, 27), remotum et segregatum a consor-

VARJÆ LECTIONES.

⁴²⁸ ita codex ; lege extingueret. ⁴²⁹ ita c. operis ? litterarum A. in marg. c.

⁴³⁰ Verte II folia et lege secundum determinationem

tio eorum quorum in medio coalueram, ad exteras A terras nolentem et repugnantem et quasi nescientem eduxisti; ubi positum benedictione insperata et multiplici ditasti, gratia scilicet servorum tuorum admirabili, qui in me diligebant quod nesciebam. Licet in his tua, Deus, dona, etsi refugus et desertor mei ipsius, intelligebam. Juvat, inquam, memorari mihi in me dulcedinis tuæ, qua misereris omnium, salvans homines et jumenta; id est et illos salvans, qui rationabiliter viventes non obliviscuntur dignitatis in qua et pro qua creati sunt, et eos, qui jumentorum more viventes facti sunt ut equus et mulus, quibus non est intellectus, per penitentiam supra primæ originis reparans dignitatem; inter quos et me gibbo peccatorum deformem, vanitatis et levitatis horrore sordentem, ad deponendam malitiam et inclinandam cervicem cordis jugo servitutis tuæ edomandam per tuos evocabas, et me mihi ipsi sordere intuitu miserationis tuæ faciebas. O miseriam meam, quæ ad te vocationis ingeminationes non evigilabat! utique nimia rubigo mea per ignem excoquenda erat, et ideo, etsi surgere conabar, scoria voluptatis inolitæ prævæ consuetudinis aggravabar. Projeceram post tergum peccata mea; denigrata enim erat facies mea, et tamen tu in servis tuis diligens, non feditatem meam, sed curationem in me quæ a te gratia tua futura est, sinebas me ire et prosperari, ut cum hæc reciperes a diligente non te, sed illa data tua vel permissa in quibus prosperabar, adurerer igne tribulationis, et saltim tunc intelligeret impietas mea mala sua, cum C pro eisdem malis inciperet jam puniri. Quid referam, quibus me nunciis ad meliorationem in mari navigatione nostra procelloso spiritu maris et quassatione navis, quæ per se infirma piscium impulsu quatiebatur, adgravata præmonuisti, et stertentem somno teporis et negligentia excitare conatus es, cum gubernaculo fracto, velo vi ventorum ad medium usque scisso, nautis timore dissolutis, præsentem intentarent omni mortem, nave solo tibi relicta, et quandam in vertiginem rotante? O qualis illa tunc hora eram! quam bene credulus, quam vel devotus, quam penitens, quam in promittenda correptione sedulus, constans et benivulus! quam peccatorum meorum accusator et iudex fidissimus! quam in D conversione morum et emendatione vitæ paratissimus! Vidisti hæc, Domine, et liberasti me; exaudisti me, et consolatus es me, et quamquam desperatum, quamquam novissimum, cum primi movissemus a portu, illesa nave cum omnibus quæ in ea erant, terræ reddidisti me. Sed ut pedem terræ appuli, illa dudum devota inter fluctus fervoris et emendationis promissio aliquantulum frigit, quam tamen reductus menti terror ex toto tepescere, ut assolet, non sivit.

Subsequuta est e vestigio alia vocationis compellentis iteratio mox ut Bajocas veni, infirmitas scilicet qua omnino desperatus sum, et quasi concla-

matus, de qua suscitasti me, juste rerum arbiter, idem sanctus Jesus. Quid in me operata sint hæc tua magnalia, Deus, aut in quo miseram animam lethargico somno oppressam, ad te timendum, te diligendum, exurgere et evigilare docuerunt; testis est repatriatio nostra, testis subsequens vita mea, quæ piam Dominum de placato reddere possit iratum, non quæ offensum dare sufficiat conciliatum.

(Fol. 141'.) Et nunc hæc qualiacumque nostra legat qui volet, irideat ut volet, dummodo libeat et concedatur immorari memoria dulcedinis tuæ, qui peccantem sustines ad penitentiam, et parcendo invitas ad conciliandam sustententis patientiam. Inde e vestigio illa nostra promotione, quæ nunc nobis horrore est, promotus, utrum gratia tua an permissu vel B iudicio nescio, per parvo temporis spacio assumpta prælationis gravitas, cum in me durasset, superducta eius species multis modis ita oblitterata est, ut non jam qualis essem, verum qualis fuerim rememorari difficile esset, vel quia honores mutant mores, vel quia id merebatur insolentia morum, nondum, ut decebat, satisfactionis verbere castigata et emendationis antidoto curata. Hinc iterum infirmitatis commonitio, privata et publica inquietudinis animadversio, illa de dormitorii solario plancis deficientibus vel sublatis ruina, immo propulsatio, qua ita affectus sum, ut vita me carere crederem. Nam et sanguis ab auribus eliciebatur, cum misericordia tua ad invocationem nominis Prejecti martiris, et C boni studii exequutio, in qua invenit me casus ipse — nam circum (215) matutinis exactis faciebam, — a mortis faucibus eripuerit. Et quidem eo ipso tempore, mense quoque eodem, in Collicensi cella nostra a dormitorio per præcipitium; item in Melundensi cœnobio æque duo monachi lapsi, non tamen satis de tam imminente altitudine ut ego, confessione et communione caruerant: mihi pietas tua vitam indulxit, qui etsi gravatus, non tamen aliqua corporis parte sum pessumdatus, quamquam cum difficultate sanitati redditus, adhuc casum doleam. Quam tantis beneficiis gratiarum actionem, die qua jacens in lecto signo sanctissimi clavi tui sanctarumque reliquiarum munimine signatus sum, et ablutione virtutifera potatus, post decursam ebdomadariam mei D ipsius alienationem, rependerim, rememorans erubesco, erubescens confundor, et quod tunc non feci jam facio, supplicans ut accepta tibi sit confessionis et laudis oblatio et inter flagella misericordiae tuæ ipsa erratus mei tuæque pietatis rememoratio. Et quia omnia adversa habet qui sibi displicet, in hoc tibi placere appeto, quod mihi te donante, te faciente, displiceo.

Sunt adhuc plura dulcedinis tuæ monumenta ingrato adhibita, usque ad hæc in quibus nunc versatur anima mea, in quibus quia faciem tuam reveritus non sum, juste versa est in luctum cithara mea, et organum meum in voce fletuum (Job. xxx, 31).

NOTÆ.

(215) Circa Teutonice die runde.

Itaque proclamet tibi tota substantia nostri in voce A exultationis et confessionis : omnia quæ fecisti no-
 vis in vero iudicio fecisti. Proclamet, inquam, tibi
 vita mea tota, ante promotionem peccatrix, post
 promotionem irritatrix : tibi peccavimus, et man-
 datis tuis non obedivimus. Condempnet se totam judi-
 cicio suo, jam quasi condempnata iudicio humano ;
 et non spe recuperandæ secularitatis, sed amore pro-
 vocandæ in se iuste exercitæ, et magis magisque exe-
 rendæ divinæ animadversionis, quoniam ego in fla-
 gella paratus, qui fragilitate deliqui, unde merito ad
 penam videar debere aptari, et dolor meus ante me
 est semper, quia a mandatis tuis declinavi. Quid enim
 referam tam evidens tuæ pietatis indicium, quod rar-
 us invenitur aut pene nullus qui ignoret Flaviniac-
 ensium, cum redirem a Sinemuro septus comitatu B
 nonachorum et laycorum, inter choruscos et tur-
 bines tempestatis inundantis, fulmen ante conspec-
 tus nostros cecidisse, ita ut bestia cui sedebam igne
 ipso ustulata caput pectus et crura, per 40 dies vix
 stabulo extrahi posset, et me clementia tua immu-
 nem a lesione servavit, cum ante me non longe eu-
 bito uno fulmen ipsum ceciderit? Quod in crastino
 quesitum et inventum est, omnibus admirantibus
 quomodo vivus evaserim, aut immunis a læsione,
 quamplurimis quoque sinistro id omine interpre-
 tantibus, maleficum me et morte dignum, quem
 Deus ipsa sua animadversione monstraret merito
 puniendum. Forte autem mihi junctus equitabat
 ante me eques armatus, et toto corpore pluvie C
 expositus, clipeo se recurvo et supra se pro-
 tento munierat, qui dum equo calcariis actis
 gressum accelerat, in ipsa fulminis jaculatione
 lanceam aversam ferebat; cuius mihi acies, dum
 pavet et ad tantam visionem hebescit, ipso suo
 timore gressu retardato, acceleranti mihi gutturi
 inlisa, nisi tu, Deus, bestiam cui insedebam a suo
 impetu refrænasses, et socii conclamatum illum ad
 anteriora compulissent, vitæ me extorrem dedisset.
 Quæ duplex nostri salvatio his qui viderunt, et qui
 audierunt, facta est miraculo. Jam præterierat illa
 nostra superius relata impetitio; jam multa alia,
 quæ enumerare perlongum est, tua beneficia mihi
 ingrato, sed non usquequaque inpensa, docebant te
 amandum, tibi adherendum, si invenissent cor do- D
 cile, benivolum et humile. Quid est, Deus piissime,
 quomodo procella venti inundantis secularitatis
 grassantis rapuit me ad te? Abstrahebar et videbam,
 rapiebar et sentiebam : furabar mihi ipsi a me ipso,
 et dolebam, et in conspectu tuo gemebam, et cura-
 tionem sitiebam, et a te vindicari et consumi pec-
 cata mea cupiebam, quæ jam ipse tibi confitens in
 me puniebam, quamquam non usque ad dignam
 pœnitentiam. Licet enim me peccare dolerem, et
 aliquando compungerer, non tamen in fine com-
 pungebar, ut peccare desisterem, quod est summa
 pœnitentiæ. Ei mihi! quomodo perturbatur animus
 præsentium favore adulantium? Quomodo qui
 beati dicuntur, decipiuntur, et viæ gressuum eorum
 dissipantur! Et quidem nervi testiculorum Beedmot
 perplexi, ossa ejus velut fistule aeris, cartilago ejus
 laminæ ferreæ (*Job xl, 12*) : quia argumenta diaboli
 inexplicabilia, consilia sonora quidem per dulcedi-
 nem sed enervia per delectationem, vitia specie
 virtutum palliata. (Fol. 142.) Absorbet Leviathan
 hic fluvium, et non miratur, et habet fiduciam quod
 influat Jordanis in os ejus (*Ibid., 18*); sed perfo-
 rata maxilla ejus hamo passionis dominicæ, electa
 tenere nequit, etsi ultro aliquando influant, traicere
 non prævalet quin effluant.

Dies erat dominicæ Resurrectionis honore insi-
 gnis (Apr. 10), missarum sollempnia agebantur,
 aderamus omnes. Forte porcus discurrens invisibilis,
 sed sensibilis, chorum peragrans sentiri
 datus est, et sensus est a cunctis, a me ipso quo-
 que, cum jam aliis vicissim sibi id nutu significan-
 tibus perdidicissem, moxque sensissem, et quid
 portenderet intelligerem; iterato a me sentitur jam
 stomachante, et vere dolente, et in me primo pro
 hoc ipso indignante adeo, ut in eum conculcatione
 qua poteram desevirem, qua actus in fugam cum
 grunitu quodam, qui et audiri potuit, ultra sentiri
 non potuit. Ingemiscebam dolore continuo, et tibi
 soli flebam, cybus in lacrimis, potus erat in suspi-
 riis : et ut me purgares, qui aliis purgandis institutus
 eram, tacito conscientie gemitu supplicabam, quia
 tanto videbam me invalidum peccatis meis exigen-
 tibus ad corrigenda quædam gravia, quæ solo tamen
 auditu didiceram, quanto videbatur mihi id ex in-
 curiæ meæ et negligentie desidia procedere. Sed
 quid dico gravia, cum ne minuta quidem corrigere
 prævalebam? Ita a me omnis virtus, omnis justitia,
 omnis rigor, postremo quidquid illud est quod præ-
 latum decet, a me recesserat, quasi factis ipsis
 mihi loquereris, et diceres, me primo curandum.
 Quis enim ego tunc, vel qualis eram? Utique homo,
 cui omnia ad vitam suppetebant, singula pro voto
 erant, ut mihi ipsi palam daretur intelligi, si tibi
 adhesissem, nec vitæ remissiori frena laxassem,
 succedentibus utrimque prosperis rex essem, et
 vere rex. Qui enim dominatur animo suo, melior
 est expugnatore urbium; quia vero regia mihi ipsi
 viluerat dignitas, et nomen quod merito honoratur
 sorduerat, sordes meæ foetere fecerunt odorem
 meum, ut fructus penitentiae darent odorem suum,
 te illuminante tenebras meas, et eraudante con-
 scientiam nostram. Unde non in longum prosperi-
 tate malorum meorum fruitus sum. Non enim
 multi fluxerant dies, et visitasti me gratia pietatis
 tuæ, ut discerem sperare in te, non in incerto hu-
 jus vitæ; decreverat enim facere hoc manus omni-
 potentie tuæ. Hora celebrabatæ tertia, intereram
 ipse choris psallentium. Subreperat mihi illa cogi-
 tatio, quam te permittente et donante habet qui sibi
 displicet : me arborem infructuosam, terram inuti-
 liter occupantem, fructus boni operis afferre fasti-
 dientem, dignam succidi et succendi. Non esse filios
 sanctorum qui tenent loca eorum, sed qui exercent

opera eorum, me omni lacrimarum fonte plangendum, quo nemo magis noceret in ecclesia, quoniam et perverse vivebam, speciemque religionis et locum praelationis habere videbar. Clamabam non parvo affectu, interno tantum cordis gemitu, ore silenti, quod tu dabas, quod cordi aspiraveras, usque ad oris suffusionem, et credo quod exaudieris vocem meam. Ostendisti enim servo tuo quæ oportebat fieri cito, loquens voce tua interna et mystica, multa esse peccata mea, pro quibus expiandis trium mihi daretur optio, aut famem venturam, qua populo dilabente et in mortem ruente tota pessumderetur abbatia, aut impugnationem diripientium vicinorum pati populum, qua ita dilapidaretur, ut mons ipse rarissimo incoletur habitatore, aut me fugere inimicos meos tempore præfixo, illos invalescere, me omnino deficere, ut omnino non esset qui me amicum agnosceret et ut amico beneficeret, et tamen infamia mea in omni tripertito hoc purgationis genere non lateret: esse autem in voluntate mea, ut abbreviaretur mali tempus exaggeratione vindictæ acrius inundantis, an prolongaretur morositate alicujus delinutionis. Obstupui ad vocem loquentis, et cum artarer responsis, recogitans quia ego sum qui peccavi, ego qui inique egi, subdidi me justitiæ Dei, quoniam bonus, et in seculum misericordia ejus. Timens vero ne deficerem in tribulationibus, cum orarem reservari mihi aliquos amicorum, quorum consiliis protegerer, non optinui nisi gratiam patris nostri, quem etiam novissime habiturus non essem, et audivi quod domus ducis maxime infamiam dilataret et amplificaret. Precatus sum, ut patientiæ virtute munirer, ne subcumberem, et ammonitus sum in tribulatione semper gratias agere, vera ejus judicia laudare, et mea malefacta accusare: hoc addito quod, quotiens hoc fecissem, mali molem levigandam consolatione propinquante. Futurum autem ut infamia cessaret, gratia rediret, tribulatio evanesceret, consolatio succresceret: tunc non obliviscerer Domini, qui percutit et sanat, deicit et allevat; cujus flagella miserationes sunt, verbera propiciationes sunt. Plura prætereo quæ implebuntur tempore suo.

(Fol. 159) Tercius igitur agebatur annus, et ipsius anni mensis nonus ex quo Flaviniacum veneram, cum repetitis ea quæ solebat domestica malicia me est aggressa calumpniis, et majoribus, Deo utique permittente, quem solum repperit turbavit injuriis. Ac primum clanculo fide sibi invicem data, fratres et filii nostri operis hujus conscios sibi consciscunt, complices advocant, fautores promissis et muneribus sibi conciliant, inde ipsi idem accusatores et testes procedunt, et ad lacerandam famam nostram et improbandam vitam nostram quæque possunt maligna concinnant, accusantes me apud omne hominum genus criminibus mortiferis, et quæ ipsæ audire aures expavescerent. Quod cum ego

A minus curarem, et cessasse eos atque ab injuria nostra cessasse, pro eo quod conatus eorum jam secundo irritus factus erat, crederem, et maxime pro jugi eorum obsequio, qui tamen non satis aptus et ideo parum erat acceptus, ita ut etiam referentibus non crederem, sensi tandem et expertus sum quem vix potui sperare dolorem. Avertat Deus furiam hanc ab ecclesia sua! in me finiat tanta malicia; huc eam venisse sufficiat. Hec Vigiliam diaconem in Silverii papæ beatissimi armavit dejectionem, et dum ejus concupivit sedem, adeptus est anathematis dampnationem; quam postmodum pari sorte multatus expiavit. Hæc pestis, ut de speciali, quia innumera occurrunt, interim taceamus, generali tabe omnia fere nostri temporis corruptit monasteria; et ignitus ille serpens obmurmurationis malum a populo Judaico migravit in turbas monachorum, ut jam pene ab eis quis filius patris benedictionem mereatur prorsus ignoretur; a quibus non tantum patrum pudenda revelantur, non tantum fratribus, verum extraneis irrisoribus, sed etiam ipsa paterna viscera scinduntur, dum pax ecclesiastica, glutine caritatis rescisso, dirimitur. Ubi ergo privatis consiliis factiosorum, non filiorum sibi ipsi visa est processisse calumpnia, ex occultis insidiis ad apertas prorupit inimicitias, et quod per socios disperserant, mihi ipsi inerubide (214) palam protestati sunt. Fateor, erubui, et ad me ipsum reversus, cogitans quia *judicia tua, Deus, abyssus multa* (*Psal. xxxv, 7*), cum solum me invenirem de amicis, objurgatis eis assurrexi, et multa volvens quæ audieram nec crederam, foveam mihi paratam, dolos aptatos intellexi, decrevique tandem experiri fortunam, si saltim in his quos ceteris præfeceram, fidem invenirem. Et licet pluribus experimentis unam eorum voluntatem scirem, cogitavi tamen eo mihi illos vinciri posse modo, si auctoritatem eorum illis opponerem, et conatus illorum illicitos horum gravitate coercerem; qua tamen molitione nihil profeci. Dederunt enim mihi verba, non consilia, ut Colticas irem, quo jam exacto anno et eo amplius non fueram, quasi ad ibi pausandum post laborem messis et vindemiarum, ipsis interim laboraturis pro pace et quiete nostra, re autem vera ad quod intendebant oportunitatem et ocium absentia nostra adepturis ut perficerent. Feci, et hoc minus astute, et paratis quæ necessaria erant, benedictione accepta, die 5 Kal. Octobr. (Sept. 27) pransum ivimus, quibusdam ex fratribus, quamplurimis ex laycis nobiscum accumbentibus, et post solito accuratius nobiscum progredientibus, nosque deducantibus, tota plebe quod non sperabam ingeminante, me scilicet non ad præsens reversurum discendere. Notabam singula, et admirans inopinatos voti eorum proventus, sentiens etiam in re multa et pene innumerabilia verbera et correptione dignissima, subdebar animo judicii divini misericordiae,

NOTÆ.

(214) I. e. non erubescens.

rememorans judicia Dei occulta et numquam injusta. Et nunc adhuc hec scribens supplico tibi, pater misericordiarum et Deus totius consolationis, da peccatori supplici tuo animum patientem, in tribulatione gratias agentem, errata sua agnoscere et sub flagellis pietatis tuæ humiliter ad te suspirare. Ab illo die neminem Flaviniacensium vidi, manifesta cognita Dei virtute, qui disponit omnia in tranquillitate, quia recesserunt omnes a me, qui et cum mecum essent, longe erant a me, et si qui adheserunt mihi in tribulatione, videntes quod defecerat Flaviniacus a me, ipsi quoque abiere. Et quia abusus sum potentia et honore seculari, dum licuit, donis tuis, Christe, quia totum erat abs te, nec ut debui et potui reveritus sum datorem illorum te : ecce solus sum, et non sum solus, quia nec solus patior; compatiuntur enim quotquot sunt patres, quotquot se viscera paterna habere memorantur. Sed cui averteras faciem tuam, juste factus est conturbatus. In omnibus ore et corde benedico te, solum meum refugium, qui et conturbatum non deseruisti, sed miris et variis modis cor meum visitasti, ut scirem quæ patior, a te esse; quia etsi peccavi, et peccata mea multa sunt et innumera, arenæ maris numero et pondere incomparabilia, non tamen qualia et quanta imposuerunt, mihi sunt. Et ecce porto pondus ⁴³¹ ignominie impositæ, obtenebratur mihi sol vespere, mane et meridie, benedicta dispensatio tua in me.

Veni ergo Divionem ultra spem et votum fratrum et filiorum nostrorum; sed et ibi turbata erant omnia nimietate infirmitatis quæ invaserat patrem nostrum, quem tu sanasti orationibus filiorum suorum fidelium tuorum. Attamen infirmitas ejusdem patris mea fuit infirmitas, quia nec ei loquutus sum, ad quem veneram accepturus de tanta tribulatione consilium. Aliis rem non judicavi propalendam, quod adhuc agebatur ut credebam in clanculo; sed Colticas abii, quia prioris ejusdem loci satis me credebam strenuitati, cujus tamen bonitate non in longum fructus sum : et in crastino eundem cum fratre qui nobiscum advenerat, Flaviniacum misi, ut ipse stultorum comprimeret insolentiam et edomaret superbiam. (Fol. 140.) Quo venientes, nuncios episcopi invenerunt; et simul villam ingressi sunt, sed intentione diversa. Mox enim ut ego Flaviniaco exivi, D contrarie partis filii non segnes in executione sui propositi, Sedelocum ierunt pontifici nostro prima gaudia perlaturi, quod abbas Flaviniacensis, suus et æcclesiæ hostis apertus, a quo tanta passus pontifex foret, æcclesiam dimiserat, fugæ præsidium latiturus non reversurus elegerit; æcclesia jam sine pastore, locus sine rectore, castrum sine tutore. Videret cujus hoc erat prospicere, ne quod dampnum inferretur matri æcclesiæ, neve ille rediret qui recesserat, quia omnia constaret amodo periclitari in ejus præsentia. Audiit episcopus, et letatus est, et auditum omnibus protestatus est. Et qui debuerat

A vecordium coercere præsumptionem, et perterrere exemplo Cham, qui quia patris verenda detexit, maledictionem hereditate possedit, inmemor fidei et pacis pactæ, gavisus est quod invenisset locum optatum quasi suas injurias ulciscendi; et infamiam nostram, antequam me conveniret legatis aut litteris, omnibus in curia et extra curiam publicandam curavit. Nec mora; Hubaldum de suis, illis fratribus infamatoribus nostris sociatum, Flaviniacum misit, et e diverso venientes legati sui, et nostri, cœnobium ingrediuntur. Nostri conventu adunato, salute data, pauca pro tempore et re loquuti, cum redarguissent eos verbis juvenum esse nimium credulos, optulerunt eis ex nostra parte purgationem illatorum, ne dissentirent a subjectione nostra et obedientia; nec suscepti sunt. Ingressis et illis, qui expectabantur omnium fere votis et assensu, revolvuntur in nos mille convicia, effunduntur obprobria, impropria dilatantur, quæ dum recolo horreo, dum horreo stupeo, et lux ipsa mihi est fastidio. Nec est inventus ex omnibus quibus benefeceram, qui vicem nostram doloisset, et saltem verbum pro patre quamquam peccatore dedisset. In conciliabulo illo fratres et filii nostri sanctæ obedientie libellum repudii conscripserunt, domino episcopo filiationem per legatos ejus offerentes, ei villam servari promittentes, et in omnibus mihi abrenunciantes. Decreverat hoc facere manus tua, Deus, et peccata mea etiam majora promeruerant, qui possederant nos, Domine, absque te, nec indignabitur humilitas nostra pati quæcumque decreveris, intuitu misericordie tuæ. Tunc primum legatis nostris ad nos sine fructu reversis, didici satius esse Deo absque Flaviniaco servire, quam propter Flaviniacum Deum offendere, quod ego feceram, cum fastu superbiæ turgidus et obsequentium cuneis delinitus. Deum non ut debui respexi, nec timorem ejus animo circumdedi. Fateor, sensi quod, non dicam credere, sed nec sperare potui : quia vidi me omnino sine amicis, qui, ex quo potui, ad hoc semper laboravi ut congregarem mihi amicos. Sed licet ipsum fluvium Romanæ eloquentie beatum Ambrosium legissem in libris de officiis tuba sancti Spiritus intonantem et eructuantem vires amicitie, nondum tamen ad plenum didiceram quis esset fructus ejusdem amicitie, quod omnimodis nescit qui unicuique personæ actum congruum dare non novit. Unde fit ut plerumque noxio velimus assentarie gratificari, et innocenti amico non vereamur insidiari, quod extra officium est. Quod dum stultus agit, violentur fœdera pacis, ut nec dicenda sit amicitia quæ nulla est, quia in nullo congruit ei qui hujusmodi est. Sit igitur benedictum nomen Domini, cujus judicium concessa vel permissa dedit, et misericordia abstulit.

Sed quis potest investigare vias hominis? Quamquam persuaderet mihi mens et ratio, judicio Dei id actitari, deliberavi tamen animo adire Lugdunum, vel quia intercepto nullum est consilium, vel quia

VARIÆ LECTIONES.

⁴³¹ vox crasa c.

tot sibi adversis succedentibus, bonum est a multorum maxime sapientum querere caritate consilium. Videbam enim me prægravari a proprio episcopo, et ideo recurrendum mihi videbatur ad metropolitanum, secundum scita canonum, tum propter antiquam familiaritatem, et, ut rebar, indissolubile vinculum amicitiae, quo jugi obsequio me peculiari ipsius famulatio devinixerat sedula nostri devotio, quod utique vinculum nullus mihi videbatur posse rescindere, nec ipsa manus referta munere: tum propter obstinatam dicti episcopi proterviam, et protervam obstinationem, qua nemini umquam inimico ignovit, nec noxio aut innocenti pepercit, quod furor animi ejus animatus in nos nullo nisi magni censura judicii foret medendus antidoto. Ivi itaque, et invenissem utique quod speraveram, nisi pluris constaret apud archiepiscopum numquam vacua a munere amicitia episcopi servitio nostro. Attamen remissus sum ab eo pro defendenda et tuenda parte nostra ad illum, a cujus alarum patrocinio rapuerat me, dominum scilicet Divionensem; ut ipse conveniret episcopum, quoniam inconventum, indiscussum, inauditum me bonis ecclesiae spoliasset, quod canonicis omnino sanctionibus aversabatur. Veni itaque ebdomada ipsa ante festum Sancti Benigni (Nov. 1), cum in omni terra adversus me hostis clamaret, et non jam extra synagogam, sed extra communem omnium habitationem ab inimicis pelli debere judicaret. Audierant et ipsi malum meum; nam quis locus esset quo bona fama nostri præcesserat, ad quem tanti infortunii rumor non accessisset? sed eum plus dolor angebat qui plus dilexerat, quia plus laboraverat. Ei mihi! quid refero? Vide, Domine, quia tribulor, vulneratum est cor meum caritate, quia a filiis viscera materna qua tiuntur et scinduntur. (Fol. 140'.) Inveni offensos animos omnium, quia eo ipso quo eos offenderam, scilicet in dimissione fratrum, memet destruxeram; unde et compassione pro his et aliis iudicio eorum merito carere debebam. Verum ubi adveni, a patre susceptus benivole, contuli cum illo incommoda hominis utriusque, et consiliator mihi factus est bonus, juxta quod eum decebat dare, et melius quam me decuisset accipere. Nam quia dixeram episcopo me ad eum venturum cum a Lugduno regrederer, qui me, ut audieram et per me ipsum probaveram, omnibus bonis spoliaverat, fait consilium ut prius Flaviniacum irem, loquuturus fratribus, casatis et servientibus nostris, et temptaturus quem erga me gererent affectum, quo uterentur animo; qui mihi ubi ab eis discesseram vale fecerant, et reditum nostrum maturius impleri rogaverant. Ivi itaque, et nuncio præmisso, priorem, quem amoto eo qui mecum erat priore Colticensi, in locum ejus substitueram, ad me apud Vidiliacum, et cum eo quos dignum duxi venire mandavi (Oct. 51). Venerunt satis protrahendo, et inmutata erat facies eorum, et cor eorum recesserat a me, nec agnoscebar ab illis quibus omnia bona feceram, et obstupescēbam, quia fugie-

bat a me vox et sensus. Dixi me venisse ad festivitatem dedicationis, quæ postera die futura erat; non receperunt, quia villam episcopo reddiderant, et me non suscepturos promiserant. Loquutus sum de infamia mihi imposita, pro qua defendenda Eduam proficisci paratus eram. Cum monuissem ut mecum irent, nec hoc audierunt, episcopum ut dicebant verentes. Videns quia omni eorum qui mihi juraverant destitutus eram solatio et amminiculo, et solus relictus, cum omnia quæ offerebam, derisui haberentur, destinavi per me ipsum ad nostrum reverti monasterium, satis et super satis experta fidelitate, ubi ipsi idem qui mecum erant a me in crastina, nec expectata festivitate sancti Benigni recesserunt. Benedictus Deus, qui misertus est nostri, ipse judicabit causam meam, cum liberam fecerit a peccatis, quæ increverunt super nos, animam meam.

Misi ergo episcopo litteras, ut quod per me ipsum non poteram, litteris implerem, quarum textus iste est: *Reverentissimo patri et domino suo N. Eduorum episcopo frater Hugo Flaviniacensis ecclesiae servus salutem. A Lugduno regressus, vobis ut nuper apud Eduam condixeram, occurrere debui, sed quia dominus Lugdunensis cognita causa nostra speculi me patris nostri Divionensis patrocinio, a cujus me alarum tuitione rapuerat, commisit, ut ejus consilio omnis ipsa causa nostra muniretur et protegeretur, Divionem peraccessi. Volens vero Flaviniacum ire, quosdam de fratribus, quosdam etiam de nobilibus et servientibus, ad me apud Vidiliacum venire feci, ut mecum irent, qui neque se mecum ituros, neque intra Flaviniacum recepturos dixerunt, timore vestro, ut asserebant, acti. Monui ut mecum Eduam proficiscentur, noluerunt. Ita omni nostrorum amminiculo destitutus et spoliatus, Divioni me recepi; et, quod solum potui, litteras has vestrae paternitati direxi, expoliationis indices, restorationis supplices, defensionis et purgationis meae presentatrices. Rogo itaque ne erga me aliter quam sancti canones præcipiunt, agere velitis, quia et ego in nostro capitulo Eduensi, quod justitia dictaverit paratus sum exequi. Advertite, queso, quid debeatis nobis, ut et nos faciatis advertere quid debeamus vobis. Valet.*

Has ipsas litteras apertas direxi capitulo, et extunc usque nunc Divioni maneo, tuam, Christe, præstolando auxilium, non ut abbas, sed quasi unus e fratribus, quod mihi est tutius.

Episcopus autem consilio a se ipso accepto, per nuncium diem mihi constituit apud Eduam, dicens me non esse spoliatum, et inde dandum iudicium si revestiri deberem. Ego communicato consilio respondi eis litteris directis in hec verba: *Domino N. Eduensi episcopo frater Hugo Flaviniacensis ecclesiae servus salutem. Miratur humilitas nostra quomodo discretio paternitatis vestrae diem mihi constituerit, Eduam quasi ad iudicium proficiscendi. Dicitis etiam, quod magis miramur, me non esse spoliatum. Nonne mox ut ad aures vestras rumor infamiae nostrae pervenit, qui debueratis laborare ad liberan-*

das, non infamandas, personas, Flaviniacum missis, villam vobis servari mandastis, fratres nostros et filios, nostro abjecto nomine, in filiationem recepistis, me indiscusso, inaudito, et nichil minus quam proscribi verente? Nonne apud Eduam in illo vestro honorabili consilio, cum Lugdunum me profecturum dixissem, promittere me fecistis ut de bonis ecclesie non me intromitterem, neque aliquid cuiquam darem, quasi ad tuendam et defendendam nequitiam meam? Ubi sunt abbates, decanus, archidiaconus et meliores in clero, per quos talis persona, qualis Flaviniacensis abbas esse debet, conventus est? Et ecce ad iudicium vocor, non restorationis, non redintegrationis, sed ad iudicium iudicii, si debeam investiri. Ubi sunt, queso, decreta apostolica, ubi constituta canonica, quae censent neminem spoliatum vocandum ad iudicium, cum non sit unde iudicari debeat jam nudatus? Sed heu misero mihi! cui soli vigor et integritas canonum deperit. Diem igitur constitutam attendere nequeo, quia non debeo. Data die competenti, paratus sum occurrere. Sin alias, in Lugdunensi capitulo paratus sum me presentare. Si ad altiora tenditis, et quae dixi nichil penditis, Romanum appello iudicium, et interim ex parte Dei et beati Petri ejusque Vicarii, domni quoque Lugdunensis et nostri capituli Eduensis interdico ne mihi abbatiam Flaviniacensem auferatis, neve in ea aliquem subintromittatis.

Exemplar earum capitulo quoque missum est; ejus cum fuisset voluntas et definitio ut investiret, noluit episcopus. Attamen postmodum mandavit ut secunda feria primae ebdomadae in adventu Eduam irem investiturus, aut tertia feria ante nativitatem Domini media via justitiam ei facerem, et ipse mihi. Dixi me iturum, si mitteret monachos et servientes qui mecum irent, et in eo remansit. (Fol. 141.) Et interim publica et privata satisfactione conciliavi mihi animos fratrum, subdendo me illis et corpore et voluntate, quia sic mihi noveram expedire, cum quo bene agebatur, si saltim inter infimos privato concedebatur vivere.

Anno ab incarnatione Domini 1100 apud Ansam convenerunt archiepiscopi Lugdunensis, Cantuariensis, Senonensis, Turonensis, Bituricensis, et episcopi numero novem, Eduensis, Matisconensis, Cabilonensis, Autissiodorensis, Parisiacensis, Diensis, et alii duo, et pace statuta, de via Jherosolimitana loquuti sunt, eos qui voverant, et voti exequutores non fuerant, a communione segregantes, quoadusque vota complerent. Miserat autem Lugdunensis legatos Romam, per quos velle suum papae ostenderat de via eadem, ut cum sua benedictione et absolute illo deberet ire; et Romanus pontifex annuerat, ammonens ut per se iret, ut legationem suam ei committeret in Asia, quam bene rexerat in Burgundia, et interim legatos a latere suo mittendos pro posse instrueret, qui vices papae exequerentur: et ideo illud colloquium quam maxime statutum

A fuerat, ut reversis missis suis cum litteris absolutiis, ibi quoque a suffraganeis et diocesi sua viaticum acciperet.

Hoc anno obiit Philippus Catalaunensis episcopus; quo etiam anno magna fuit annonae penuria, et multi fame periclitati sunt.

(fol. 142.) Igitur anno incarn. Domin. 1100 (Sept. 30) advenerunt missi ad Gallias legati sanctae Romanae ecclesiae, Johannes et Benedictus, a quibus concilium primo apud Eduam designatum, apud urlem Valentinam institutum est 2 Kal. Octobris, ad quod convenerunt archiepiscopi, episcopi et abbates numero 24, occurrentibus legatis domni Lugdunensis archiepiscopi, quia ipse intrinabatur, quamquam episcopi dioceseos ejus, Linguonensis et Cabilonensis — Matisconensis enim in redeundo a Roma captus a Wiberto in custodia detinebatur — non interfuerint, prohibiti, ut dicebatur, ab eodem Lugdunensi. Eduensis autem interfuit, quia accusabatur a canonicis suis de symonia et aliis quibusdam; pro ejus defensione maxime illo convenerant Lugdunenses. Ibi ego in primo aditu concilii purgationem illatorum offerens, accusatoribus tacentibus et deficientibus, iudicio concilii ad primam abbatis Divionensis vocem de abbatia investitus, astantibus canonicis Eduensibus et laudantibus, cappa et baculo donatus, in circo residere jussus, post soluto concilio ad propria sum remissus, litteris apostolicis munitus in haec verba: (fol. 142) *Johannes et Benedictus, sanctae Romanae ecclesiae cardinales et legati, monachis, clericis et laicis ac abbatiam Flaviniacensem pertinentibus, obediuntibus, salutem. Fratrem nostrum abbatem vestrum Hugonem, nobis karissimum, quem sancta synodus iudicio concilii de abbatia investit, dilectioni vestrae commendantes remittimus, praecipientes ex parte Dei et beati Petri, ut Divionem venientes eum ut abbatem vestrum requiratis, et in manu karissimi fratris nostri, sanctae Romanae ecclesiae filii, Divionensis abbatis, promittentes, vos eum secure et paterne tractaturos, cum honore debito ad monasterium eum reducat. Obedientes benedictionibus multiplicemini; inobedientes vero iram Dei in posterum sentietis, et a nobis pro contumacia sententiam dignam excipietis. Et quia nostrum est, obedire nolentibus aut differentibus praecavere vel obviare, interdico omnibus vobis in villa Flaviniacensi et in omnibus omnino locis ad eandem abbatiam pertinentibus divinum officium, donec praecceptis nostris quae sancta synodus firmavit, obediat.*

Imminente vero eodem concilio, ante mensem unum et eo amplius missae fuerant a me litterae Flaviniacum, quarum textus iste est: *Frater Hugo Flaviniacensis expulsus abbas, Girardo prioris et omnibus qui se profitentur filios ecclesiae Flaviniacensis monachis, clericis, laicis, casatis, servientibus; nobilibus et ignobilibus, cujuscumque aetatis aut*

VARIAE LECTIONES.

conditionis. *Audivimus, fratres, et scimus concilium celebrandum a cardinalibus sanctæ Romanæ ecclesiæ 2 Kal. Octobris apud urbem Valentinam, ad quod convocati sunt archiepiscopi, episcopi et abbates. Ad hoc vos invitamus ex parte Dei et beati Petri ejusque vicarii domni papæ Paschalis et cardinalium Johannis atque Benedicti, qui ad vices ejusdem papæ exequendas directi sunt. Nos enim concilio nos præsentabimus, Deo protectore, si vita comes fuerit, parati cum Dei adjutorio audire, respondere et judicari canonice. Veniant igitur accusatores, criminatores et testes, quicumque erga nos causam habent, qui expulsionem et spoliationem nostræ consensistis, qui inauditum, indemnatum abjecistis, et ammoniti resipiscere despexistis. Venite; ibi enim dabitur locus audiendi vos, ubi omnia Deo favente juste tractabuntur et canonice.*

His acceptis litteris, consilio dato quendam de suis contra me conspiratores illi miserunt, hominem qui in scholis puerum occiderat, et Christum ejusque genitricem baptismumque abnegans, servum se diaboli propria confessione fecerat, et absque penitentia monachus ordinatus fuerat; postea maligno spiritui traditus, et orationibus fratrum curatus, publicam inde confessionem fecerat, et quater professione violata, tandem pro fornicatione et immundicia a populo de monasterio cum sociis suis, eis scilicet qui contra me conspiraverant — sex autem crant —, projectus fuerat, et extra æcclesiam suam presbiter ordinatus erat, cum ante hec omnia in cella Colticensi archa fracta, pecunia sublata, dalmatica furata et in proprios usus aptata, sacrilegium perpetrasset, et alia quedam, quæ referre pudet, commisisset. In episcopi sociorumque tamen præsentia purgationem illatorum ante alia in omnium audientia optuli; quod deficientibus accusatoribus prosequi necesse non fuit; et sic in eorum præsentia abbatia iudicio concilii mihi reddita est, et sedi restitutus sum. Litteræ quoque missæ receptæ non sunt, quamvis a quibusdam lectæ sint. Die autem festivitatis exceptionis corporis sancti Proiecti, quæ celebratur 8 Idus Novembris, venerunt Divionem duo ex fratribus Flaviniacensibus missi ab eis, mandantes ut redirem, ipsi obedirent nobis. Consilium vero fratrum nostrorum fuit, quia dicebant pro timore Sarmatiæ et Sombornonis, quorum castrorum habitatores ecclesiam Flaviniacensem impugnabant, se non posse ut decebat ad nos venire, si hii qui præsentem aderant, litteris obedirent, culpam clamando et securitatem et obedientiam in manu prioris, quia dominus abbas aberat, ut paterne ab eis tractaret promittendo, et eos qui domi erant identidem facturos spondendo, ut Sarmatiam irem, suscepturus ab eis juxta tenorem litterarum. Ivi, et nichil eorum factum est, cum ad me quidam venissent, dicentes honestius id se facturos in capitulo Flaviniacensi. Credidi adclamationibus omnium, et in susceptione nostra nullum honorem, nullum affectum, nullam reverentiam expertus, quin potius dedecus, contumeliam et om-

nem inveni irreverentiam, ita ut etiam his qui mecum erant, panis negaretur, et equus servienti, quem solum mecum adduxeram, et ipsa omnis reverentia etiam a minimis non mihi redderetur, immo ipsi qui diligebant nos, vocati a me ipso ante me venire non auderent, sicut protestati sunt, prohibiti ab inimicis nostris, et insuper nisi citius monitus cameram exissem, iturus cum eis ad concilium, quia retardabar pro equo famuli nostri, minæ et opprobria et tumultuantis turbæ turbatio mihi intentaretur.

(Fol. 145.) Mane diei ipsius in capitulo litteras cardinalium lectas omnibus exposui, et expositis eis utrum obedirent, requisivi. In verbis vero eorum et factis nulla inventa est humilitas, aut erga statuta concilii obedientia. Sic in nulla re honoratus, ad concilium Pictavense proxima ebdomada futurum accelerantes, apud Collicas usque in diem quartum remorati, retrogradum iter arripuimus ea occasione, quia noluerunt ire eo quod de investitura sermo ageretur, cum etiam me coram eis professus essem bene investitum: ut vel sic ducerer ab eis, qui nec unum saltem fratrem amicum nobis et pernecessarium comitatu nostro, qui pro libitu eorum agebatur, adjungere volebant, cum ipsi omnes essent inimici, re autem vera ob id ire noluerunt, quia, parti suæ minus credentes, concilii justitiam et domni abbatis Divionensis nostramque verebantur præsentiam. Quod hinc liquido conici potest, quia cum me ita remorato quemdam de suis illo misissent cum litteris, et hoc me in scio, nec concilio interfuit, nec cardinalibus loquutus, ut venit, sic rediit. Ille autem illius superioris, quem Valentino concilio clandestina fuga se subduxisse memoravimus, in perpetratione sacrilegii pecuniæ et dalmaticæ sublatae et in expulsionem pro fornicatione sanctimonialium, maritatarum et puerorum particeps et socius fuit, causa caputque mali abba designatus a sibi similibus, qui mortem ablati Sancti Germani Autissiodorensis, a quo de monasterio fuga lapsus susceptus fuerat et honeste habitus, tercia manu juraverat, et ob id ad Cellam pulsus habitum dimiserat, et iterum post ignominiosam ejus expulsionem a me receptus, inhoneste et omnino perditè vixerat, ad hoc inhians dejectioni nostræ, ut ipse subrogaretur.

Verum, quid mirum si juvenilia pectora a vero et justo exorbitare cogit dominandi cupido, nullo religionis humilitatis caritative radicata plantamine? cum et ipsas mentes senii albescentis canicie venerandas, et quæ a primis annis religionem prætulissent, ab ipsa quoque tam diuturna monachili gravitatis imaginatione desuescere, et in patres armari faciat? Priorem ibi dictus episcopus constituerat grandævum, honoratum, et qui primo mecum semper fuerat. Hic ubi me Flaviniacum introduxit, cum me in sua præsentia passus fuisset dehonestari irrogatis contumeliis, et virgam pastorem in ipso ingressu nostro latenter vi et aperta rapina tulisset, illam nostram Valentinensis investituram concilii,

in crastinum, cum omnia nobis perturbata relinqueret, exivit, et per dies 10 quibus inibi moratus sum, tanta sum artatus custodia, ut omnis mihi negaretur ad publicum processus, omnium ad me vetaretur accessus; et non solum nulla investituræ melioratio, verum omnis erga me omnium rerum procederet deterioratio, illis privatim et publice per devia et facinorosa impune gradientibus, et in nullo religionis statuta servantibus, adeo ut propter eorum incorrigibilem et pudendam conversationem, et maxime quia inobedientes erant preceptis apostolicis, compellerer egredi, donec finito concilio Pictavensi, ubi de causa Eduensis invasoris, cujus tuitione eorum factio protegebatur, diffinitio synodalis et canonica expectabatur, legatorum consilio et iudicio negocium æcclesiæ ventilaretur: tum præcipue, quia ad propulsandam illius malivoli infaustam prælationem, majores in æcclesia Eduensi, quorum erat istud nostri discidii genus dirimere, Pictavis abierant, sine quibus recordium præsumptio non poterat coherceri. Miserabilis et prorsus desperata hujusmodi hominum præsumptio, qui nec Deum reverentur nec homines, dum intemerata a seculo præcepta spernunt apostolica, et interdictum usurpare non metuunt divinum officium! Non dubium quin eos ad hunc finem duxerit digna necessitas, ut quia contempnentes Deum, nec attendentes se ipsos, in patres armantur, et publicantes pudenda eorum pietatis paternæ jura violant; quæ etiamsi publicata, nec tamen a se, irridere solum voluissent, maledictionis Cham hereditarii possessores forent. Fiat illis ut peccatum eorum, quod penitendo cor rectum non est, sit et peccatum et causa peccati, et idem peccatum quod ex peccato oritur, sit non jam peccatum tantummodo, sed peccatum et pœna peccati, ut putent se divince legis statuta impune rescindere, dum atrectant inhibita altaris sacrosancta mysteria; non intelligentes quid sanctus Leo dicat in epistola sua: quod si quis contra canonum instituta venire temptaverit, et prohibita admittere ausus fuerit, a suo se noverit officio submovendum, nec communionis nostræ futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinæ. Quanta vero in eis et coessentibus sibi sit obæcatio, hinc datur intelligi, quod ipsi qui pro vita sua dampnabili et pudenda, omnibusque nota, a monasterio pulsi sunt manu layca, hii in hæc fece temporis prælati rectores et domini constituuntur: quondam ab eis a quibus nunc honorantur, publico obprobrio habiti, publica despectione, abjectione reprobati, verberibus et vinculis dedecoroso scemate dehonestati, et qui publica notatus confessione a clero reprobandus, et solum in fine vitæ suæ communionem donandus esset, hic celerarius monasterii, pater congregationis, ut curam gerat de omnibus promotus est; quique post abnegationem Christi Dei et Domini sine penitentia ordinatus diaconus fuit, nunc post homicidii et abnegationis publicam penitentiam, sacerdos et princeps (*sic*) institutus est.

A Hæc autem fuit occasio modernæ dissensionis, quia videbatur eis propter permissionem præceptam in litteris faciendam in manu abbatis Divionensis, velle me Flaviniacensem æcclesiam subdere ditioni Divionensis; quod ego nec speraveram, nec volebam.

(Fol. 145'.) In spacio igitur temporis quo Valentinnense celebratum est concilium, obiit Wibertus, 20 anno ex quo sedem invasit apostolicam, cum haberet in captione Matisconensem episcopum et alios quamplures clericalis ordinis, quos omnes pro absolute sua in egressu suo per se absolvit, monens episcopum, ut Romam remeans apud papam pro sua laboraret ereptione. Qui papam adiens, reperit ibi legatos ecclesiæ Eduensis super suo episcopo conquirentes, et gesta concilii referentes modumque accusationis:

B ¶. Quod promiserit Walterio archidiacono præsentem Stephano cantore in dormitorio Eduensi, si ipse adjuvaret eum, ne mater ejus vel frater, penes quos magnum erat posse, nocerent ei de episcopatu adipiscendo, haberet quidquid vellet in æcclesia, et quod pro hac accusatione, cujus erant auctores omnes fere canonici, illi quam maxime qui concilio interfuerunt missi ab aliis numero 13 de primoribus æcclesiæ, et in ea meliores archidiaconi duo, præpositus, cantor, et alii nobilitate et scientia honesteque præcellentes, ego quoque ipse qui ad quærimoniam capituli Eduensis iudicio concilii in sedem et locum restitutus eram; quod pro hac, inquam, accusatione, quam eo enixius domnus abbas Cluniacensis per legatos suos, domnus quoque Divionensis per se efferebant, quo inclementius tyrannidem ipsius qui impetebatur, experti erant, controversia in concilio orta fuerit; dicentibus his qui partes accusati defendebant, non esse idoneas ad accusandum personas, pro eo quod oves pastorem reprehendere aut accusare non habent, hii maxime qui electioni ejus consenserant, et faverant consecrationi. Audierant quoque anathema inveciam in eos, qui eam reprobendam seirent nec manifestarent, et rem ipsam ante consecrationem actam constabat, quodque post consecrationem accusator ipse diaconii officium locumque promotionis ab eo susceperit, et testis accusationis officium cantoris, et uterque ei hominum fecerint, non esse sufficientem accusationem, in qua alter accusator, alter esset testis idemque accusator. Legatis e contra respondentibus, in causa symoniæ nullum omnino, quamquam infamem, quamquam subditam personam, removeri ab accusatione, cum domnus papa Gregorius VII in concilio Romano ad accusationem cujusdam abbatis symoniacum quemdam deposuerit episcopum, eodem abbate primo pro eadem symonia, cujus ipse particeps et consentaneus fuerat, deposito, sufficientem esse in uno accusatore et uno teste accusationem. Illis quoque qui impetebant objicientibus, et sacramento probare volentibus, quia juniores erant et non adeo in canonibus exercitati, ignorasse quod

esset in promisso illo pestis symoniæ, et mox ut resciverunt prodidisse, sicque a se jaculum excommunicationis repellentibus, adjicientibus etiam quod electio ejus in ipso exordio infirmata et omnino reprobatâ fuerit a metropolitano, pro eo quod anno et die in excommunicatione manserit, archidiaconi officium in æcclesia Linguonensi optinendo, itemque archidiaconi et cantoris — cum non esset diaconus — in æcclesia Eduensi, contra vetitum ejusdem metropolitani et legati, et in ipsis prælaturis symoniace vivendo; quodque postea quam infirmata est, absque conscientia capituli Lugduni diaconus ordinatus sit. Referebant etiam idem legati, ubi ad judicium ventum est, dissensionem accrevisse, dicentibus episcopis, pro usu Gallicanæ æcclesiæ, qui quasi confirmatus erat in concilio Clarimontensi pro præsentia Urbani papæ, itemque in conciliis habitis a domno Lugdunensi, purgationem imponendam ipsi qui impetebatur, quamvis hoc canonum auctoritatibus firmare non sufficerent. Legatis e diverso respondentibus, et canonica assertione firmantibus, accusatorum esse probare quod objecerint, si legitimi sunt, vel in causa symoniæ ubi nulla requiritur legalitas, eo quoque qui accusabatur Romanam sedem appellante, cui appellationi non assensum sit ab eis: eo quod curam, quam alii in parte sollicitudinis, ipsi haberent in plenitudine potestatis, qui Romana æcclesia, et iudices in eadem essent æcclesia. Cumque tardantibus episcopis judicium dare, nox imminens et expectatio episcoporum conventum solvisset, dilatione data, sententia suspensa, in crastinum eadem reditius ventilata, agitata, nec terminata — petentibus omnibus episcopis de judicio dissidentibus — induciæ datæ sunt usque ad Pictavense concilium, quo pars utraque vocata est; eo tamen a pontificali et sacerdotali suspenso officio, cum idem per se et suos munera quædam episcopis nocte eadem misisset, quæ a quibusdam suscepta, a quibusdam sunt reprobata: quod etiam cardinales non latuerit, adeo ut in plenario conventu gratiæ circumsedentibus redditæ ab eis sint, quod sacerdotalia pectora auri sacra fames etsi temptasset, non irrupisset.

Hec quidem, cum præsens esset Matisconensis, in audientia domni papæ referebantur. Aderant et litteræ cardinalium sedi apostolicæ directæ pro eadem causa; ne quod factum erat ad honorem Romanæ æcclesiæ cardinales sinerent infringere. Et cum rogaret pro confratre episcopo, dimissus est ab eo, acceptis mandatis ut justitiæ faverent cardinales, apud se ratum fore judicium æquitate Petri prolatum. Sicque rediit, et Pictavensi concilio interfuit.

Quod aggregatum est in æcclesia sancti Petri, die octavarum sancti Martini (215) (Nov. 18), episcoporum et abbatum numero 80. Affuit et Eduensis cum Cabilonensi Diensis quoque episcopus, quem

A illo miserat domnus Lugdunensis, ut partes Augustunensis sua vice tgeretur. Advenerunt et canonici adversus eum numero 55. Repetuntur quæ jam in priori concilio super accusatione ejus objecta fuerant; quibus miro modo, multo documento, set non probabili, ab alia parte resistitur. Manet controversia præfata, et fere a toto concilio repugnatur superius dictis cardinalium responsionibus pro usu Gallicanæ æcclesiæ, illis suam auctoritatem in nullo infringere volentibus, nec appellationi assentientibus. (Eol. 144.) Datur tamen ei locus se purgandi cum idoneis personis, sicut voluerat concilium, et hoc impræsentiarum, non concessa dilatione induciarum quæ quærebantur, nec admissis a purgationem Cabilonensi, quem secum adduxerat, et Diensi, quem B archiepiscopus miserat. Quod cum factum non fuisset, judicio dato, eis frustra sedem apostolicam appellantis, rogabatur stolam reddere et anulum. Et interim ipse retro altare secedens cum suis, nec judicio parere voluit, nec ad consessum remeare, ut præcipiebatur, assensit. Quamobrem ab episcopali et sacerdotali est officio omnino depositus, et nisi obediret, a liminibus sanctæ ecclesiæ segregatus; omnesque qui ei ulterius ut episcopo obedirent vel revererentur, æterna maledictione multantur, vel qui ei opem ferrent in pertinacia persistendi. Quid autem intercesserit, quod cum Turonensis archiepiscopus, et Redonensis, et alii quamplures cooperatores se primo optulerint defensionis et adjutores purgationis, quia erant de provincia Lugdunensi, in tempore se necessitatis subtraxerint, reticere non debemus. Ubi audierunt canonici nostri, id ab eis presentari personæ illi cujus ignorabant vitam et mores, solliciti ad eos conveniunt, privatim contestantes et publice, ne attaminarentur communione illius nec dicendi sacramenti, immo perjurii, quorum purgatione eadem certissimum erat periculum, si tamen purgatio dicenda esset criminis exaggeratio; assentes si non adquevissent, se quotquot erant canonici, perjurium eorum ratione et sacramento declaraturos, et judicio ignis probaturos. Quod dictum ab accepto eos prohibuit, maxime quia videbant viros tantæ auctoritatis et nobilitatis rationem suam evidenti assertione et documento probabili astruere. Et de eo quidem ita se res habet. Ipse vero quamquam depositus, quamquam a consortio et communione æcclesiæ sequestratus, stolam retinuit, et anulum; bona tamen episcopii clerici providebant et disponebant, quod et nunc usque faciunt, omnimodis id egre ferente archiepiscopo, quod extra voluntatem suam et accusatus et judicatus depositusque foret a se sacratus episcopus, querimonia extra provinciam ventilata per manus legatorum, nec ad se, qui metropolitanus et primas erat provinciæ, infra provinciam relata secundum scita canonica. Ad quod tamen exequendum, et ita ut actum est peragen-

NOTE.

(215) Cf. epistolam legatorum ad Lambertum Arelatensem, Mansi XX, 1125. Vide ibidem Acta concilii

lii a. 1100, non integra

dum, justæ ees rationis evidens adduxit necessitas. Etenim cum in ipso primordio scandali cardinales advenissent, hortatu et precibus ejusdem pseudoepiscopi ad componendam pacem æcclesiæ, quæ fœda dilaceratione sed necessaria scindebatur, Æduam in festo sancti Nazarii venerunt, et audita partis utriusque sententia tanto favore prosequuti sunt et tuebantur vices illius, quamquam justitia canonicorum parti faveret, ut de maxima dissensione ad pacis unionem rediretur, et talis eos concordia sociaret, cui quamvis egre a canonicis assensum esset. Quæ cum tandem obstinatione ejus in irritum deducta fuisset, ab eisdem post capitulo abnegatam justitiam, ad audientiam metropolitani et judicium ejus, de communitatis dilapidatione unde agebatur, vocatus est. Quod respuit, et de priori benignitate cardinalium confidens, ad designatum Valentinense concilium eos ibidem responsurus et satisfactorius invitavit, et nolentes ire coegit invitatione sua, illis et pro publico dampno communitati eorum illato et pro privatis injuriis hominum ejus rejicientibus, et apertos se inimicos, ex hec maxime quia de rebus domesticis ad concilium et extra provinciam vocabantur, protestantibus. Dolenda hominis miseria, qui nullum unquam dilexit, a nemine dilectus est, nulli in se peccanti ignovit, nulli post iram benedictionem tribuit, in sola pecuniæ aggregatione spem suam omnem constituens! Non credatur nobis, si non in hoc vox una consonat omnium. Nec nostrum est, etsi lesi sumus, lesionis maledicto talionem rependere, qui scimus in nos peccantibus nos debere ignoscere; sed nec congruit veritati et pietati æcclesiasticæ, de his quibus in se peccantibus ignoverit, falsa pro veris concinnare, quia vera dilectio a fide veri nescit deviare. Tribuat illi Dominus ut, quia ceptis suis omnia adversa responderi videt, non adiciat ut similem principio finem faciat, set speret in nomine Domini, non in incerto divitiarum, et imitatur super domino Deo suo. Amen.

Et quoniam viros virtutis memoriæ commendare gratissimum omnibus et utile arbitramur, non ab re videtur nobis, si zelum horum legatorum contra impudicissimum Philippi regis Francorum adulterium, secundæ Jhezabelis beneficiis a vero et justo, utili et honesto depravati, paucis explicemus. Nec indignetur erga nos quispiam, quod quasi regia a nobis carpatur vita, aut laceretur tantæ majestatis vel nominis excellens auctoritas. Non est nostræ voluntatis aut studii, in his vel tempus expendere vel studium atterere; sed virorum facta fortia, quæ sine illis, quorum comparatione fortia sunt, et cum quibus decertatum est, memorari aut vix aut nullatenus possunt, a nostro non patimur alienari labore, ut si fortia audere nequimus, saltem fortium bene acta rimemur. (Cf. *Leg.* 1, 196.) Si sileat scedula, tota conclamabit Francia, immo totus Occidens una intonabit fama quod rex, legitimo abdicato matrimonio,

VARIE LECTIOES

⁴³³ exaltatam primo scriptum fuisse videtur.

regiæ stirpis uxore repudiata, thori fide violata, regii cubilis decore obnubilato, regii germinis splendore obfusato, comiti suo Andegavensi uxorem subripuit, militi utique suo cui fidem promiserat, et carnis consanguinitate propinquo: adeo ut ex una parte in tertio, ex alia in quarto propinquitatis sanguine necterentur, et federa conjugii, quæ ne dirimerentur regalis gladius ultor hactenus inhibuit, impudica et incontinentens regis dissolvit lascivia, impudica et irreverens, scindenda et dirimenda tot annis violat obstinatio. Verum quid mirum, si in fluvio seculi, in torrente fluoris regii, Leviathan antiquus quem absorbeat invenit; qui in descensu Jordanis preciosa et electa rapit, in ordine episcoporum qui præesse debent ipsos præidentes sibi substernit? Rex regiæ castitatis osor, regii thori violentus effractor, diadematis regii proceax conculeator, etsi potuit reginam a thoro et corona indebite dejicere, non poterat adulteram in solio regni benedictione firmare, nisi in ordine episcoporum complices sibi invenisset, vel sibi ipse miserabili desperatione promovere fecisset, qui voluntatis ejus exequutores, et reginæ novæ novi forent sacratores. O impudentia! o miserabilis dispersio lapidum sanctuarii in capite platearum! (1092) si regina immerito abjicitur, quid est quod adultera, quod cognato juncta, marito reclamante vimque passo, subintroducitur? (Fol. 144) Si vis regia jus abnegat, fas subruit, nefas attollit, quid rogo est, quod nefas benedicatur; et in templo sacrilegium attollitur, adulterium sacratur, impudicia promovetur, et hoc per manus episcoporum? Nequius hic aliquid video, quam in tempore beati papæ Nicholai in Tietberga regina repudiata et Waldrada adultera subintroduca a Lothario, Lotharii imperatoris qui monachus factus est filio, quia, etsi ibi fallax episcoporum judicium, si reginæ innocentis dejectio, si legitimi thori divortium, si pelicis exaltatæ⁴³³ intra regales aulas prostibulum, non illa tamen viro juncta, non a latere viri, consanguinei et militis rapta, non in ea nuptiarum utrimque sunt federa violata, sed concubinariæ oblectationis antiquæ gurgis inexplebilis intemperanter memoriæ reductus, dum concupiscentiæ ænerves laxat habenas, nec scit revocare solutas, sibi mortem, regno horrorem, episcopis calamitatem, optimatibus miserabilem induxit necem et confusionem. Hic omnia confusa, omnia horrentia, omnia diabolico astu et malignitate corrupta. Invenit, inquam, rex iste in episcopis, quos sibi sociaret, quos tanti sacrilegii ministros efficeret, Philippum Trecensem episcopum, et Walterium Meldensem; cui ob hoc episcopatum dedit, ut sacrationi, cujus Trecensis esset operator, hic foret consentaneus et minister. Sed quid succensemus episcopos, quibus pietas apostolica errati tribuit remissionem? Multa hii a domno episcopo Lugdunensi tunc temporis legato Romanæ ecclesiæ coerciti invectione, multa, nisi ipsi sibi præcavissent, multati fuissent

severitate. Sed, ut præfati sumus, Romana pietas et errata donavit et remissione sua infamiam superavit. Adeo ut compelleretur archiepiscopus datis a Roma sibi litteris, utrumque communionem suscipere et osculo. Quod ex quo pietatis fonte manaverit, querat qui volet, et si potest intelligat. Regem quoque ipsum pelicis suæ prostitutione superbum, a reproba ejusdem conjunctione sequestrare temptavit, interdicta illi corona nisi obediret. (1094) Sed nescit impietas mala quæ fecit, nisi cum pro eisdem peccatis cæperit jam puniri. (1095) Diu de his tractatum est, Sed renuit apostolico mederi antidoto, cui veritas et iudicium ad arbitrium pendet femininum; usquequo Urbano papa decedente Paschalis succederet, et has æcclesiæ columnas de quibus agitur, ad Gallias destinaret, quos jure columnas æcclesiæ dictos ex ipsa sui infirmitate et inconcussa animi virtute, qui opera eorum solerter intuentur, colligere potest. Hi post concilium Valentinum per se ipsos rege convento, cum nullam in verbis vel actibus ejus correptionem vel penitentiam, fodiendo circa arborem infructuosam et cophinum stercoris aggregando, reperissent; non passi tantam videre in æcclesia catholica ignominiam et conculcationem, membrum putridum in concilio Pictavensi a compage corporis Christi gladio anathematis præcidere non metuerunt. (1100, Oct. 20.) Aderat ibi comes Pictavensis, summa prece eos deprecans ne dominum suum excommunicarent. Aderant et episcopi identidem facientes, et cum non impetrarent quod volebant, a consessu et loco concilii, idem comes et sui minas intendendo, aliqui quoque ex episcopis, multi ex clericis, innumera- biles ex laicis exierunt. Sic ordine turbato, pace in tumultu versa, illi remanserunt qui Finees ze- lum imitari gestiebant; et sicut ille scortum Zama- riæ cum Chorami Madianita gladio pupugit, furo- remque Domini placavit, sic et isti, non veriti fre- mitum perstreptium, adulterantem regem cum adultera quem corrigere nequiverunt, excommunica- tionis pugione perfossum, vitæ, quæ in Christo est, extorrem reddiderunt. Hoc autem actum est, quando jam erat solvendum concilium. Jamque laus Christi in ore eorum quasi stabant pro dimissione concilii, ut moris est, resonabat, et æstus turbæ tumultuantis ut fervor maris incandescebat pro domini sui regis ex- communicatione insanientis, cum quidam e populo in superioribus consistens æcclesiæ lapidem jecit, car- dinales ferire volens, cujus ictu clericus quidam qui astabat capite illiso prosternitur. Sanguine ma- nent ⁴³⁴ pavimenta, clamore confuso domus imple- tur, furore et insania intus et extra ministri satanæ debachantur. Manent columnæ Christi immobiles, mortem si Dominus jubeat intrepidi opperientes, et ad saxa volantia mitris ablatis capita nuda reigen-

tes, nec aliquando a laude Dei et prædicatione veri- tatis reticentes, quod voce prosequuti erant, san- guine confirmare, si sit necesse, gestientes. Quorum constantia devota et devotio constantissima furen- tium facta est repressio et ad penitentiam cordium inclinatio. Adeo ut comites et quotquot antea gras- sabantur in confusione eorum humiliati sint in conspectu illorum satisfactione præmissa et præ- tenta obedientia.

Tractatum est in concilio eodem de expulsionem ab- batis sancti Remigii injusta et Burchardi substitu- tione illicita, et cum diu re ventilata conversatio ejus sancta, introitus legitimus, promotio atque sa- cratio inventa fuisset autentica et canonica, quæ etiam litteris domni papæ Urbani roborabatur, qui- bus merito fides adhiberetur, cum jam ipsa etiam pars inimica restaurationem ejus non reprobarat: pro quibusdam litteris confictis, quasi a sede apo- stolica directis, in quibus cardinales nec stilum Ro- manum nec pergamenum Romanum agnoscebant, maxime cum in fine earum subscriptum foret: *Va- lete*, quod Romana non habet auctoritas, pro illis itaquam confutandis judicatum est ad sedem eundem apostolicam, quibusdam qui primo appellaverant, nec concessum erat eis, id egre ferentibus; quibus tamen evidenti ratione responsum est, etsi satisfac- tum non est.

Quantam autem fidei frugem virilis illa propu- gnationis cœlestis seges attulerit, hinc colligi po- test quod postea, cum apud urbem Senonum rex cum regina sua per 15 fere dies remoratus fuisset, clausis tota urbe æcclesiis, nulla facta est ei chri- stianitas (216), in tantum ut Jhezabelis furor usus novitate profana manus impias in Deum extendens, missis apparitoribus æcclesiam frangeret, et in ea sibi missam a sui similibus dici cogeret. Ve huma- næ impudentiæ! Inerubida, servilis et non regii animi cavillatio, Romana usa levitate, nunc usque reginam suam tuetur, et dedecorosis amplexibus erroris et impuditiæ estibus succensa, coronæ di- gnitatem dedecorat; et cum olim ad exorandum Deum gentiles reges, et absque jugo leges dederint, et blasphematoribus seu contemptoribus Dei vindic- tam intentaverint, hic regni Francorum propagator, christianæ legis propugnator, contraria præceptis prædecessorum peragit, legis sanctæ et Romanorum pontificum statuta convellit; et, quod pejus est, eis- dem atrociantibus, si dici licet quod pudet, igno- minia suæ defendit causas, excusationes præterdit, et a quibus cogi debuerat ut resipisceret, eisdem faventibus admonetur ut in iniquitate perduret. Agit hoc Romanæ ⁴³⁵ avariciæ gurges inexplebilis, qui dum nequit expleri, novit rescanda tueri. Ve- rum de his ista sufficiant.

(Fol. 145.) Anno inc. dom. 1101, Johannes Tu-

VARIÆ LECTIONES.

⁴³⁴ ita c. loco manant. ⁴³⁵ vox a Labbeo prætermissa.

NOTÆ.

(216) I. e. missa.

scolanus episcopus a papa in Angliam missus est propter censum beati Petri. Ille canonicus Sancti Quintini Belvacensis regularis, professione violata, habitu deposito, ad seculum rediit; et cum improperium ferre nequiret, Becci monachus factus, cum esset natione Romanus, papa Urbano ad Gallias veniente, familiaritatem ejus adeptus est, Romamque reductus, et defuncto Lavicano episcopo, cum jam de abbacia quadam muneratus esset, demum de abbate in episcopum promotus est. Jam Romam cardinales redierant, sententiam depositionis factam in Eduensem invasorem palam confirmantes, et testimoniis authenticis canonicam eam pronunciantes, cum a domno Lugdunense hoc eorum factum improbaretur palam et publice. Hunc Ierosolimam euntem prædictus Tuscolanus sive Labicanus episcopus invenit in itinere (217) cum Cabilonense et ipso Eduensis ecclesiæ invasore, et absentibus accusatoribus extra provinciam purgationem Eduensis suscepit, Lugdunensi prosequente, et juramentum ejus ita confirmante : *Credo Norigaudum istum Eduensem episcopum vera jurasse sicut me Deus adjuvet*, Cabilonensi quoque in id consentiente, et idem jurante. Ego miror gravitatem tanti viri, pro ingenuitate sibi bonitate et honestate fama ubique celebrati, cujus inadulatam constantiam Gallicana veneratur æcclesia, ita ab uno homine potuisse decipi, ut nunc usque partes illius manu teneat, tueatur et protegat, et fere solus sit in nostro orbe, qui de illo homine bona et recta sentiat, cum sententiæ ejus huic omnium fere etiam absentum et ignotorum repugnet generalitas et generalis unanimitas. Additur et hoc miraculo, quia, cum ante ordinationem illius infamam venissent ad eum bonæ memoriæ domnus Hugo abbas Sancti Martini Eduensis, præpositus quoque ejusdem Eduensis ecclesiæ, et archidiaconus Signius, et electionem illam symoniace factam approbassent, decania, archidiaconia, præcentura et aliis quibusdam æcclesiasticis officiis promissis et datis, ut nunc potis est apparere, verba dixit esse ex odii fonte manantia, coegitque viros ab incepto interim silere, dum voci illorum renuit aurem accommodare. Adeo ut eos etiam fecerit eidem ordinato professionem facere, quem culpabant de tam manifesta ambitione; promittens, si symonia illa effectui manciparetur, se aliter loquuturum; nunc de occultis alieni cordis non debere temere judicari. Et ne aliquis esset, qui ordinationem illam a se factam improbaret, eandem professionem, quam illi fecerant, omnes canonicos qui convenerant promittere fecit, et eos qui domi remanserant idem agere mandavit, cum in primordio electioni eidem omnino obstitisset, quia semper canonicis repugnasset decretis, in duabus æcclesiis prælationem optinendo, scilicet archidiaconias duas, cum non esset diaconus, nec esse vellet, et cantoris officium.

A Ea igitur suscepta purgatione, præfatus Johannes Eduensem secum reduxit, Lugdunense Romam tendente, ubi et canonicorum Eduensium aliquos invenit causam suam agentes. Excommunicaverat enim eos idem post discessum cardinalium, quia se dimisso apud Romanos iudices accusationem retulerant, et quia bona æcclesiæ pro hac dissensione, dum quod ceperant ad perfectum elaborant deducere, aliquantulum distraxerant, et quia de his vocati ad iudicium, audientiam ejus, quem sibi inimicari cognoscebant, non receperant, et quia domum episcopalem sibi reddere volebant. Unde Romæ questione habita, et ipsi a papa absoluti pronuntiati sunt, et domum cum litteris apostolicis remissi, Lugdunensi cum Diensi Jerosolimam proficiscente. Norigaudus vero Eduam veniens cum Johanne, apud Sanctum Martinum hospitatus, a canonicis susceptus non est; in eodem tamen cœnobio missas celebrat, crisma fecit, et ministerium sacerdotale attemptare non timuit, parvipendens quidquid cardinales in eum intentaverant, et de tuitione archiepiscopi et pietate apostolici et sua liberalitate confidens. At vero cardinales in sententia permanentes, quod factum erat publice reprehendebant, quod non esset canonicum, sed ab æquitate Petri alienum; et ob id a familiaritate et consilio papæ se subtraxerunt, ita ut Johannes, Roma relicta, Papiæ etiam nunc remoretur, regulariter degens cum fratribus in æcclesia, de qua ad palatium rapus erat. Benedictus vero in titulo suo remoratur, a curiæ consilio se removens, et quod dampnavit improbens. Ita turbata Eduense æcclesia, Norigaudus Flaviniacum ivit, et Gyrardum aliquando priorem Collicensem contra interdictum capituli Eduensis ibi abbatem constituit, mercedem pertinaciæ suæ in hoc etiam consequutus, ut omnia diebus suis in pejus vergi videret, sicut et de ecclesia sancti Martini religionem exturbavit, et secularitatem introduxit eum ibi ordinans, quem nomine tenus domnus archiepiscopus interdixit; sic et in hac summam infelicitatem de dispersione et destructione ordinis consequutus, non intelligens quod dicitur in Sardicense concilio cap. 4 : *Cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negocium in urbe Roma, episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit iudicio Romani episcopi terminata*. Ita Norigaudus indiscussum, inauditum, indempnatum me, Eduensis capituli audientiam et Lugdunensis appellantem, et cum ad hec non admitterer, Romam etiam appellantem, et ex parte Dei et beati Petri et papæ ordinationi illi contradicentem, quantum in se fuit dejecit, et ipse quod quesivit invenit. Nunc igitur si juste, si canonice egit, letetur in pastore quem constituit, et in grege cui

NOTE.

(217) Hugonem post iv Id. Mart., anno 1101, iter ingressum esse docet charta Gall. Christ. IV, 107. R.

tam idoneum pastorem providit; sin aliter, egrediatur ignis de Norigaudo, et devoret eum cum suis; egrediatur ignis de Gyrardo et sibi commissis, et consumat Norigaudum cum ordinationibus suis.

Post hoc missus est legatus in Franciam Milo ex monasterio sancti Albini (218)..... ⁴³⁶ episcopus. Illic fecit ut infra civitatem Norgaudus reciperetur, et quandam concordiam inter eum et canonicos fecit; fecit etiam ut in capitulo Cluniacensi suscipere-
retur, et episcopus acclamaretur, facta in eodem capitulo cessione quarundam æcclesiarum numero..... ⁴³⁷ absque laude canonicorum, et eorum qui erant cum eodem Norgaudo, et eorum qui contra eum venerant causas acturi in præsentia legati ⁴³⁸.

(Fol. 145^r.) Anno inc. dom. 1099, (Aug. 2) obiit Urbanus papa, successit Paschalis. Obit etiam Wil-
helmus junior rex Anglorum. Quo etiam anno in Anglia fons verum sanguinem olidum et putentem manare visus est. Ad quod spectaculum cum fere tota insula cucurrisset, insolita rei novitate stupefacta, rex præfatus advenit, et vidit, nec tamen ei profuit vidisse. Autumabat vulgus promiscuum, portentum istud mortem regis portendere, quod etiam ei dicebatur a referentibus; sed homo secularis, et in quem timor Dei non ceciderat, voluptatibus carnis et superbiæ deditus, divinorum præceptorum contemptor et adversarius, qui tamen satis regii fuisset animi, si non Deum postposuisset fastu regni inflatus, nec cogitabat se moriturum. Ideo cum temporibus ejus miranda in Anglia contigissent, Domini reordatus non est, immo nec sui ipsius, cum etiam quibusdam revelationibus, quæ tamen ei non profuerunt, ad Deum converti moneretur, quibus nec obedivit, pena quæ ei iudicio divino intentabatur perterritus. Impletum enim erat in illo quod dictum est: *Peccator cum venerit in profundum malorum, contempnet* (Prov. xviii, 5). Et quia Deum deseruit, sanctam æcclesiam opprimens et eam sibi ancillari constituens, a Deo quoque derelictus est; in silva, quæ adjacet Wintoniæ (219) civitati dum venationem exercet, sagitta a quodam percussus, quo lethali vulnere decidit et exanimatus est, penitentia et communione carens, et apud eandem urbem sepultus. Temporibus ejus ventus vehemens de flumine Tamisiæ exurgens edificia plura destruxit, nec aliquando tantus turbo ventorum sevientium illo auditus est. Hic irruens monasterio sanctæ Mariæ in civitate Londoniæ constituto, ubi hec acta sunt, tectum omne dejecit, trabes novem numero uti erant compactæ, distantibus inter se spaciis insimul arripiens, longius asportavit usque ad forum passus fere 50, et in eodem foro, quod dictu quoque incredibile est, ita distantibus equaliter spaciis ut erant compactæ, terræ

capitibus in ima demersis, infixit, ut vix cubitus unus de tanta earum longitudine foris appareret, quod et permanet usque in hodiernum diem. Quadros etiam super muri altitudinem sitos, supra quos tectum stabilitum erat, usque ad septem miliaria evolare fecit, quod nunc usque cernere possibile est; fuit autem circa horam diei nonam. In eadem etiam æcclesia jacebat quidam edituus cum alio quodam in lecto uno, et inter medium eorum, cum jacerent distante inter se spacio, una trabium vento æcta per medium lecti terram intravit, ut vix summitas ejus appareret, nec lesit jacentes, nisi quod timore peneexanimati sunt.

In eadem civitate spaciosa et populosa, cum essent multi canes ad observandas domos, qui quanto breviores sunt corpore, tanto sunt acrioris et ferocioris naturæ, nocte obtenebrante ante domum majoris æcclesiæ sancti Pauli congregabantur, ita insistentes transeuntibus, si quem forte offendissent solum aut impotentem aut sine baculo, ut nullus auderet absque comitatu vel defensione per locum illum transire, præsertim cum jam plurimos morsibus atrectassent; et singulis noctibus ad hujusmodi excursus ferebantur. Jam prope nullus per illud iter agebatur, et, si cui forte incumberet necessitas itineris, diverticula querebantur, cum congregati Londonienses in banno placito suo clamorem super hoc bis terque fecerunt, et cum præceptione data ut unusquisque canes suos includeret noctibus et custodiret, nec sic revocari ab incepto potuissent, data sententia adjudicatum est omnes debere occidi, die quoque constituta qua id deberet fieri. Quæ cum instaret, nocte ipsa quæ diem præcedebat, ita omnis multitudo canum illorum fere usque ad quatuor milia diffugiens, non comparuit, iucertum an in mare se jecerint, ut nullus inveniretur qui diceret quo abierint, vel quid facti fuerint; et ita civitas liberata est.

Pudet referre illud inauditum seculis omnibus monstrum, quod tunc temporis in eadem insula contigit; sed reticendum non est, ut quicumque audierit, tinniant aures ejus, et obstupescat, et erubescat talibus involvi, quibus nullus unquam irretitus est, nisi qui a Deo derelictus in reprobum sensum traditus est, hominem dico masculum a masculis impregnatum, et monstrum illud cum dedecorosa concreione usque ad quædam liniamenta corporis humani perductum, et hominem illum, quod detestabilius est, clericum de capella regis, Petrum dictum, per annum integrum et eo amplius hoc portentoso et ignominioso onere dehonestatum, et usque ad mortem perductum, cum ille palam et publice confiteretur peccatum suum, quod si vellet, celare non

VARIE LECTIONES.

⁴³⁶ *cathedræ locus vacuus.* ⁴³⁷ *numerus vacat.* ⁴³⁸ *reliqua paginæ vacant.*

NOTÆ.

(218) Scilicet Andegavensis.

(219) Winchester.

posset, et aperiri sibi uterūm ad detrahendam et eruendam informis prodigii sarcinam deprecaretur, nec impetraret, ad hoc usque ingravescente et recrudescente insania, cum feminea pati cogereetur, et natura repugnaret, perductus est ut mori ei necesse esset, ignominiosam mortem de ignominiosa vita consequutus, et extra cimiterium absque officio christianis debito, suo tamen jussu et petitione, sepultura asini sepultus. Cujus cadaver apertum, ita in se habere inventum est, sicut relatum est. Frater hic erat Girardi, cui post rex præfatus Eboracensem dedit archiepiscopatum; ejus vita cum satis superque esset notabilis, etiam diabolo sacrificasse impetebatur. Fuisset nimia in omnes magnates ejus et amicos demonum oppressio, et in omnes et obsequentes, nisi camerarius ejus, cui porcum parare et sibi clanculo afferri mandaverat, ammiratus quid vellet facere, in locis abditioribus se occulisset, cum rogatus fuisset egredi, illis tamen locis de quibus liber esset videndi quæ ab illo operabantur accessus; et cum cum demone loquentem audisset, ejus tamen vocem audiens formam non vidisset, et post cum illum per necessarias translatus jussu demonis ab illo vidisset, et post ab eo adoratum, infanda etiam quædam in conciliabulo illo audisset, cum post evocato ei præceptum fuisset instruere convivium, convocare omnes quotquot posset ad epulum, et de illo porco omnibus omnino prælibationem quandam parare, ut nullus esset qui non gustaret, ille porcum terræ infodisset, et de alio quod præceptum fuerat implere studuisset: illo ita ut preceperat factum fuisse putante et credente, nisi a demone instructus fuisset, a quo, quidquid camerarius fecerat, publicatum ei est. Qua de re cum camerarius impeteretur, et capi mandaretur, ille qui hoc timens sibi præcaverat, gladio educto sese defendendo domum venit, et conscenso equo quem paraverat, ad regem Heinricum Willelmi successorem confugit, cui omnia retulit, paratus quod dicebat uti judicatum fuisset approbare. Hec et alia quædam monstruosa ferebantur hoc anno de eo per totam insulam, quando ibi fuimus, et dies quo de his et aliis disceptatio haberetur, et judicium daretur, constitutus erat, quem tamen non expectavimus. Hoc tamen de eo omnibus notum erat, esse eum malæ vitæ et omnino episcopi officio indignæ, quæ a puero impura extitisset, nec aliquando emendationem suscepisset. Quo etiam anno inundatio sanguinis a præfato fonte manare dicta est, quam tamen non vidimus. In capella autem omnibus diebus dominicis sive festis sodomitæ excommunicantur. (fol. 446) Alibi quoque enixa est vacca fetum informem bicipitem, quadricornem, ammirari quis posset tantam rerum novitatem, nisi, quod mirabile, Dei patientiam tanta hominum criminum et peccata tanta patientia sustinere, ut jam pene rarus sit qui credat Deum aut res humanas curare, aut in malefactores vindictam exercere; ita cernimur omnes in iniquitatibus effervere. Quid enim nunc in mundo, nisi omnis justitiæ exinanitio,

omnis iniquitatis et abominationis inundatio? Sed nos interim hec tristia seponentes, paulo superiora repetamus, et quod dulcescat spiritui referamus.

Non autem prætermittendus a nobis est domnus Hugo abbas Sancti Martini Eduensis, qui ad eandem æcclesiam in pristinum statum ordinis et religionis restituendam de ecclesia Divionensi raptus, et in illo pastor institutus, cum multa adversa passus fuisset, et nec nocte nec die requiesceret, cum etiam de monasterio expelli ad horam quos secum adduxerat a Divione vidisset, et post securi percussus pene cerebro vacuatus esset indefessus perstitit, et novissime, ut dicitur, veneno vitam finivit, bravium beatæ perennitatis adeptus. In ejus obitu omnis illa religiositas cepta deperit. Quis autem ejus successor institutus sit, referre supersedeo, quia ad injuriam domni Lugdunensis referri potest, nec sine ejus nota dici; cum ille, quem ipse nomine tenus, ne intronizaretur adhuc abbate vivente, interdixerat, ut dicitur, hic eo sciente, eo suscipiente, eo annuente ordinatus est. Sed hec interim.

Anno igitur præfato ab inc. Dom. 1099 domnus et pater noster Rodolphus abba post multa peregrinationis et laborum pericula, cum ad eternæ repaurationis vocaretur gaudia repromissa, in quadagesima infirmari cepit. Morabatur tunc apud Flaviniacum villam, honestam et optimam monasterii cellam, vel propter incurantium occupationum vitandas molestias, vel ut liberius spiritualibus intenderet theoriis et filiorum utilitatibus. Et quamvis gravissimis infirmitatis corporeæ artaretur anxietatibus, pernox tamen in orationibus et vigiliis, divinis intererat officiis, diurnale seu nocturnale officium ante se religiosa devotione celebrare faciens, et ad missam semper in oratorio sustentatione obsequentium fultus iens; ubi vero immensitate doloris et infirmitatis lecto in totum decubuit, quod solum poterat, affectu, desiderio, manibus protensis, et oculis totus ad Deum vigilabat, nec de rigore propositi, animo et fide constans, quidquam minui patiebatur. Et jam fama infirmitatis ejus vicinos et absentes, longe etiam positos perterruerat fideles, et certatim confluebant omnes, mediocres, divites, comites, duces, ipsi etiam præsules, ut tanti viri scirentur alloquio et caritate; dampnum enim sibi maximum reputabant, si insalutatus ab eis recederet. Quibus ipse tanta sedulitate, dapsilitate, industria, et caritate servire amonebat, ut cum pene innumerabiles cotidie confluerent, mirum videretur etiam his qui suscipiebantur, unde tanta abundantia, tanta largitas, tanta in omni apparatu hylaris et non deficiens exuberaret caritas. Nec recusabat, ut plerisque infirmis moris est, intrantium et exeuntium devotorum frequentiam; quin potius tanto affectu et officiositate qua poterat, et gestu corporis suscipiebat, ut nullus esset qui non se reffectum, qui non consolatum, qui non adjutum, dum solum videre liceret, profiteretur. Direxerat jam Viridunum epistolam infirmitatis suæ nunciatricem, et ipsi circumquaque

miserant ad congregandos fratres qui possent venire, et qui non possent, ut sanitatem ejus a Domino expeterent, aut exitum ejus orationibus præmunerent ⁴³⁹.

Cum igitur ad eum visendum certatim undique concurreretur, ipse omnes commonefaciebat, omnibus fidem quam tenuerat et pro qua exulaverat tenendam inculcabat; dicens hanc esse veram fidem, hanc catholicam et apostolicam, pro qua nullus dubitare deberet pati adversa, inmo nec ipsam mortem subire; asserens se, si vellent et oportunum fuisset, in tam tremenda hora, cum ad Dei judicium festinaret anima, se paratum esse quod dicebat sacramento firmare, et pro fide eadem milies, si Deus juberet, velle occidi (Mart. 28). Et cum jam totus ad sui dissolutionem laboraret, inde tamen totus ei sermo, totum desiderium, tota affectio, ut hec fides servaretur, hæc tota virtute, tota anima custodiretur; nec aliquis ante eum venit, qui non ad hoc commoneretur: dicens omnino damnatos esse quorum mens ab hac observantia per se repelleretur, si contingeret eos absque pœnitentia defungi, ut non per pœnitentiam unitati corporis æcclesiæ redintegrarentur. Aliquibus ergo diebus intercedentibus, quasi presagus vicini sui transitus, fratres et filios quos Christo adquisierat, ante se venire fecit, et ammirabili vultus et oris gratia de salute sua eos commonefaciens, et in Domino sperare ammonens, confitebatur quod non bene eos rexit, non ita paterno erga eos affectu egisset ut debuerit, quia homo esset, qui nunquam in eodem statu permanet (fol. 146). Et eum eos satis paterne ammonisset ut in fide recta firmi persisterent, sicut eum viderant constanter et firmiter perdurasse, et omnes astantes ne flerent manu et voce qua poterat compesceret: *Ego, ait, qui patris vice et officio, licet immeritus fungor, primus vos absolvam auctoritate Dei et sanctorum et officii mihi commissi, et vos post hæc patrem karissimum, sicut filii amantissimi et desiderantissimi; et sic separabimur corpore, non autem spirituali affectione. Vos præmittetis patrem, et ipso affectu deducetis ad Dominum; ego, si Deus misericordiam animæ meæ fecerit, quod credo et expecto, adjutor et corroborator ero fidei vestræ omnibus diebus, et mei memorum memor ero per auxilium gratiæ Dei.* Hec dicens, stolam sibi fecit afferri, et cum eam collo ejus imposuissent, jacentis tanta gratia et decore resplenduit facies ejus, et ita aptabatur ei, ut omnes mirarentur, et nunc usque protestentur quod nunquam ita ei in tota vita sua habitudo vestimenti illius in gratia coaptata sit: sicut tunc, cum omnibus diebus usque ad id tempus et horam vix inventa sit persona aliqua, cui sic conveniret ornatus et appositio sacrarum vestium sicut ei, in gratia, in honestate, in proceritate, in vultus, et pronuntiationis, et habitudinis dignitate. Prostratis ergo omnibus, absolvit cunctos,

A et absolutus ab eis est. Inde sociatus omnibus in osculo sancto, cum vidisset aliquos nobilium astantes, viros religiosos et qui Deum pluris habuerant quam seculum, ipsos etiam ad se evocavit et osculatus est. Stabant in partem alteram et nobiles feminae, et ipsæ a seculo conversæ, soror scilicet Richardi Albanensis episcopi, et alia quedam non ignobilis familiæ; quas cum ad se similiter evocasset, et pio patris affectu eas filias et sorores suas protestatus fuisset, dicens debere et ipsas patri ultimum vale dicere, manum eis porrexit ut eam oscularentur, hanc designans ipsarum esse debere ad eum socialem unionem, quod non sit licitum mulieres sacerdotibus jungi in osculo, et maxime religiosas religiosis. Cum igitur et ipsas, ammonitas ut his quæ aliis dicta erant intenderent, et scirent eadem dicta esse et sibi, a se dimissas gratiæ Dei assignasset, corpus dominicum sumpsit, et totus ad Deum conversus, se et omnes pietati ejus commisit, præcipiens omnibus ut quem nominaret donnus Godezo, qui sibi assistebat, vir utique boni testimonii et religiosæ conversationis, ipsum sibi ipso die tumulationis suæ per obedientiam successorem eligerent, et illi obedirent; et si alter illo neglecto et repulso eligeretur, nullo modo ei obedirent. Dicebat enim nolle ut, quod ipse ædificaverat, alius destrueret. Cui præcepto cum omnes se assensuros promisissent, omnes manu protensa benedixit, et clausis oculis, præparabat se ad horam Domini venientis, ut aperiret ei, intraturus cum eo et per eum ad nuptias agni. Legebantur ante eum passionibus dominicæ ab eo quem voluit, et cui præcepit (220), et cum recitaret lector quæ et quanta fecerunt ei, totus in se fremebat, adeo ut crebro audiretur vox dicentis: *Inimici Dei quare hoc fecerunt? Non agnoscebant Deum vera dicentem, mira facientem? Ah! quales penus modo tuunt!* Venit ergo hora quam semper optaverat, et cum paululum siluisset, oculis clausis veluti dormiens spiritum efflavit. Corpus ejus lotum et curatum pia filiorum diligentia, vestibus sacratis ex more indutum est, et ante altare sancti Firmini piis suorum humeris delatum est, et excubiis debitis, quas dictavit et potuit amor filiorum, honoratum est (Mart. 29). In crastinum missa cum nimio luctu et ululatu omnium celebrata, ad monasterium iter aggredi maturarunt, quo se sepeliri mandaverat, quia inter filios in humili loco, sicut et præcepit et voluit, tumulari disposuerat. Ideo autem egredi acceleratum est, ne veniente duce vel comite ceterisve patriæ primoribus, a quibus nimio diligebatur affectu, corpus ejus retineretur, et ad monasterium D perferri vetaretur; quod et contigisset, nisi ab his, quorum studii id erat prospicere, anticipatum esset, ut a villa elatum jam partem viæ peregisset, quæ ducit illo quo erat tendendum. Occurrebat corpori honorifico turba populi diversi sexus et ætatis, et

VARIÆ LECTIONES.

⁴³⁹ 14 lineæ erasæ.

(220) Scriptor horum fuisse videtur.

ubicumque per villas intrasset, signa pulsabantur, populus a vicis et agris conveniens venientes opperiebatur cum crucibus, thuribulo et luminaribus. Illud autem mirabilius, quod cum a longe viderent venientes funeris obsequutores, hii qui erant in agris vel in pascuis equorum, rustici boves relinquebant, equites equos ascendebant, et funus injussi prosequiebantur, et ne saltem oneri viderentur esse bajulis exequiarum, quæ necessaria erant ipsi sibi præparabant, et cum offerretur, non accipiebant. Cum tali igitur triumpho Tullum venerunt, et ab episcopo et abbate Sancti Mansueti parata sollempniter processione, tota congregatione albis induta, crucibus, vexillis et diverso gloriæ apparatu elatis, corpus sanctum excipitur, ante altare deponitur, et exequiis solempnibus honoratur. Itaque ibi pernoctatum est. (Mart. 50.) Ubi illuxit, ad missam devota fratrum caritas accingitur, et occurrentibus certatim fidelibus, cum summa devotione in laude Dei et fidelium oblatione percelebratur. Expectabant ecclesiæ majoris sancti Stephani canonici deferri sibi glebam corporis, ut et ab ipsis exequiis debitis honoraretur, et per monasteria civitatis deportaretur; sed ab his, quorum erat iter accelerare, permissum non est, quod satis egre ab episcopo et canonicis acceptum. (fol. 147.) Ea die longo ordine præcedentium et subsequentium, ventum est ad monasterium sancti Michaelis (221) super Mosam fluvium situm, uti tunc et nunc præsidet abbatis officio dominus O. (222) bonæ simplicitatis vir, innocentiae et religionis domicilium, de eodem cenobio, ubi vir Dei de quo agitur monachicum scema susceperat, raptus ad regimen animarum! Qui etiam tanta se invicem caritate dilexerant, ut intelligeres quandam in eis caritatis et benivolentiæ communionem et similem innocentiae et religionis concordiam, unde et iste illum patri debito reverebatur honore, et istum ille quadam tenerrima et inreprehensibili amplexabatur filiatione, utpote qui bonæ vitæ, bonæ famæ, bonæ conversationis erant et gratiæ. Hic ut audivit patris defuncti adesse corpusculum, quasi qui suscepturus esset preciosissima pignora sanctorum, sic instituit processionis officium crucibus, vexillis, timiamatheriis, ceroferariis et omni gloriæ apparatu, et sic decoratis omnibus sericis auroque textis vestibus obvius procedit corpori totus festivus, excepto quod cum lacrimis et gemitu; quamquam et hoc sit festivum esse, exequias religiosorum, eorum maxime qui laboraverunt in verbo et opere, et de quorum vita non dubitatur, in quorum estimatione laus nostra non periclitatur, celebrare sollempniter in gemitu et animi contritione. Volebant aliqui reprimere impetum viri, sed qui noverat defuncti innocentiam, nichil nimis facturum se credebat ad ejus pro Deo reverentiam. (Mart. 51.) Fecit ergo nocte illa, quod potuit et dictavit æstuantis affectus animi, et locata nave et nautis bajulis funeris per Mosam fluvium, ipse præ-

A sens cum fratribus, quoadusque navi impositum aspectui subduceretur, dirigit Vir dunum, omnibus trito calle gradientibus, et psalmodiæ officium non deserentibus. Ventum est igitur ad quandam villam Giniscort nomine populosam, supra præfatum alveum sitam, tribus leugis ab urbe longe positam, et illis remorantibus aliquantulum qui per sinuosos et reflexos fluminis anfractus corpus deducebant, cum illi jam venissent qui exequias deducebant, et remigantes expectarent, vellent etiam et ammonerent clericos villæ, trium scilicet æcclesiarum, ut corpori obviam euntes funebria justa persolverent, sicuti et alii fecerant etiam non ammoniti: maligna quædam et indigna obicientes sacerdotes, numquam ad id cogi potuerunt, ut consueto jure humanitatis orationem progredientes darent; sed malignum eum asseverantes, eum esse, qui erga episcopos rebellionem uteretur, ipsos sacerdotio, imperatorem regno quasi detrudere moliretur, conclamabant beatam esse horam faneris ejus, in quo omnis rebellionis et dissensionis occasio deperisset. His ita garrulitate rusticana perstreptentibus, corpus pertransiit, prosequentium turba ceptum iter prosequuta est, rusticanorum vesaniam ultione divina evestigio consequente. Cum enim hec se fecisse gaudent, et quadam superba levitate recte se fecisse applaudunt sibi palam et publice, impenitentes ignis ultor invasit, et totam villam incendio ab integro concrematam necdum mense exacto fuisse constat. Non credent his, qui non credunt Deum vindictam retribuere in hostes populi sui, sanguinem servorum suorum paratum ulcisci. Jam ad monasterium nuncius adventantium exequiarum præcurrerat, jam grex filiorum patri pie devotus in occursum corporis appropinquantis longo processu se proripuerat, et prætergressa civitate ad suburbium ultramuraneum opperiens venientes in æcclesia sancti Victoris consederat. Erat in eadem congregatione frater aliquantæ utilitatis, si scisset reprimere motus animi indignantis, et appetitus frangere carnis male blandientis, ut quod plerumque male ceperat bene nosset dimittere; qui et ordinationi ejus in initio, in medio et in fine semper extitit contrarius, et omnibus prope factis ejus et præceptis seu constitutionibus erat adversarius; sed quod destruere non poterat, quia aliter nequibat, egre videbatur assentaneus. Erat etiam, ut videbatur, et ut asserebat, infirmitatibus carnis aliquantulum præpeditus, sicut plerumque assolet ex indignatione et adversa habitudine, seu passionibus hominis interioris exteriorum corrumpi et indignari; dum non est qui medicamentum adhibeat, aut malagma plagæ liventi imponat, quod illi quam maxime contingit, qui passiones animæ patri spirituali differt confiteri. Hic, dum alii accinguntur expeditioni, qua patri obviam eant, operam dare dum conantur et necessaria præparant, ad priorem accedens causas infirmitatis enunciat non posse se iter illud conficere autumat, ut remittatur exorat. Prior tergiversationis ejus non ignarus,

NOTÆ.

(221) S. Mihel.

(222) Odelricus.

quo pede claudicaret bene sciolus, nec concessit nec abnuit, sed ei totum imposuit, ut ipse videret quid ageret, negocium istud dicens inter Deum et ipsum constare, qui cordis videret occulta; præcaveret ipse sibi, si vera esset impossibilitas quam prætendebat; Deum paratum ulcisci omnem dolositatem, inobedientiam et mendacium; se super se nichil horum accipere, sed Deo et ipsi totum imponere. (fol. 147.) Itum ergo est, illo remanente, et omnem illum pro mortuo apparatus quasi graviter ferente. Sed qui ad patris ire distulit exequias, ipse eo qui sibi confessionem daret, viaticum porrigeret, morienti exequias faceret, obsequio caruit: subita et inopinata morte defunctus, ut etiam post mortis ejus maximum intervallum vix adveniret qui funeri ejus justa persolveret, Deo in hoc etiam servi sui injurias ulciscente. Fratribus igitur, ut ad rem redeamus, in ecclesia sancti Victoris corpus patris operientibus, episcopo vero cum clericis et diverso, ut in talibus assolet, apparatu ripæ fluminis astantibus, nautæ adveniunt cum corpore; et tota urbe certatim occurrente, ut ex concertatione affectum omnium erga mortuum intelligeres, funus excipitur; et congregationibus præcedentibus, ut mortis est, crucibus et reliquo apparatu circa corpus remanentibus, ad ecclesiam majorem sanctæ Mariæ iter protenditur, tota urbe signis pulsantibus. Videre erat suburbanos homines, et etiam rusticanos, compati doloribus monachorum pro sua destitutione merentium, et ex compassione in vocem cum lacrimis erumpere, et dicere: *Boni monachi, non amplius recuperabitis patrem tam pium, tam amatissimum; merito doletis, merito tristamini.* Quod ideo erat mirabilius et ad divinitatis laudem honorabilius, quia qui aliquando ab ineptis et minus sapientibus subversor legum et patriæ pro dissensione regis, quia nolebat communicare destructoribus sanctarum constitutionum divinæ legis, appellabatur, hic nunc ab omnibus in commune et absque detractatione pater civitatis et patriæ, et qui non amplius recuperari posset, vir consilii, murus et scutum domus Domini pronuntiabatur, ut lacrimæ et gemitus dictorum fidem astruere videretur.

(Apr. 1.) Sic deductum corpus a filiis et ab omni fere populo civitatis, a canonicis occurrentibus infra D monasterium sanctæ Mariæ excipitur, et post exequias de more celebratas missa generalis cum oblationibus celebratur. Dehinc ad monasterium sancti Vitoni processio dirigitur. Precesserant autem fratres ejusdem cœnobii, postquam corpus patris a canonicis susceptum est, et quasi patrem recepturi quem eternaliter essent habituri, sic se competenti more adornaverant, et ita caverant, ut canonicis egredientibus portam urbis, ipsi in suo suburbio occurrerent, et corpus honore condebito suscipientes, eisdem comitantibus cœnobio inferrent. Post quod a canonicis discessum est, et a filiis quæ justa sunt corpori propensius exhibita sunt. Ita omnia ordinate et compositè proveniebant, ut palam daretur intell-

ligi quod, quia ipse, cujus erat funus, ordinate vixerat, honeste et ordinate se habuerat, omnia quæ ei competeabant, ordinata et composita a Deo ei providerentur. Nam et cum de petra qua claudi debebat ageretur, et vix inveniri posse videretur, ad locum ubi inveniri putabatur artifices directi, prima irruptione seu aditu terræ quinque petras excavatas invenerunt cum operculis, quarum quæ dignior, et major, et habilior visa est, receptui corporis beati aptata est. Dicebant aliqui ut juxta domnum Berengarium episcopum, qui institutor fuit cœnobii, ante altare scilicet sancti Firmini sepeliretur, pro eo quod monasterio, ubi preciosum corpus ejus quiescit, vita excesserat; sed quia locus ille a conspectu congregationis nimium remotus erat, ante altare B sancti Benedicti, juxta domnum Dadonem episcopum, ubi etiam domnus Humbertus primus ejus loci abba requiescere dicebatur, sepultura ejus iniciata est. (Apr. 2.) Qua operose accelerata, in crastinum congregata est omnis civitas ad sepeliendum cum; et missa dicta, sermone dato, terræ redditus est, resurgendus in gloria et nobiscum semper spiritualiter conversaturus; quod et ipse promiserat, dum suos, qui præsentés aderant, ad Deum iturus, Deo, cujus erant, qui sibi eos commiserat, assignaret. Cui et hoc digne potest in meritis ascribi, quod apud Deum vivens optinuerit ut inter sepulera episcoporum 25 sepeliretur, ubi, præter domnum abbatem Richardum, et præfatum Humbertum Ermenricum quoque æque abbates, domnum quoque Bernerium urbis præpositum, cui pro suæ sanctitatis merito sepultura illa concessa est, nullus sepultus invenitur, cum locus ille ducum, marchionum, comitum aliorumque procerum sepultura insignis habeatur.

(Apr. 2.) Expleta igitur sepultura, ad consolandos fratres in capitulum venit episcopus cum abbatibus et cleri primoribus; et cum, habita tractatione de morte patris, ad eligendum successorem qui esset idoneus commonerentur, cujus protelatio religionis et honoris esset diminutio, maxime cum constaret defunctum præcepisse ut die eodem sepulturæ suæ successor sibi eligeretur, de capitulo egressus est episcopus dans oportunum locum fratribus, ut de patre sibi præponendo licentius ab eis tractaretur. Et cum omnes exissent, et hii solum ad quos pertinebat electio, remansissent, et terræ prostrati 7 psalmos, cum orationibus, quarum initium est: *Adsumus, sancte Spiritus, peccati quidem immanitate detenti, sed in tuo nomine congregati,* decantassent, ubi assurgentes resederunt, et a priore ammoniti essent ut quem idoneum judicarent eligerent, se si idoneum nosset electum, paratum electioni assentire: assurgens suprascriptus frater bonæ vitæ et testimonii ante conversionem et post conversionem, fideles orationes toto conventui ex parte domni abbatis Rodulfi peroravit. (fol. 148.) Quibus ammirantibus, et salutationem illam genibus terræ deflexis grate et cum lacrimis excipientibus, ille adjecit: jubere domnum abbatem Rodul-

fum per obedientiam, ut successorem sibi quem ipse nominasset, quem elegisset, cui onus suum imponendum decrevisset, eligerent. Qui cum stupentes obedientiam excepissent, ille subjungens priorem nominavit, et pro eadem obedientia, quæ sibi sicut et aliis injuncta fuerat, ne inobediens esset, cum cum nominasset elegit, Assensum est ei a cunctis, sed ab eo, qui nominabatur, non est: *Ego, inquit, dixeram, si idonea persona eligeretur, me consensurum electioni; nunc, quia video vos infirmum et hebetem elegisse, et cujus infirmitas desidiæ vobis fomentum sit, non assentio, maxime cum et electio vestra canonum repugnet institutis, et ob hoc infirma sit, quod non licet prælatum ecclesiæ successorem sibi eligere.* Dicebat hec et alia multa, cum ille frater id solum omnibus obiceret: *Domnus abbas Rodulfus per obedientiam precipit.* Quid multa? Electio facta ad laycos relata est, et præceptum atque consilium præfati patris illis relatum est, in quo omnis assentiret congregatio. Quam electionem illis suscipientibus, et in ea una voce omnibus acclamantibus, ad capitulum revocatur episcopus. Et cum resedisset cum abbatibus et cleri capitaneis, assurgens sepedictus frater idem, quod dixerat fratribus, recapitulavit episcopo ceterisque primoribus, domnum videlicet abbatem Rodulfum et jubere et precari ut successor a se electus et nominatus sibi daretur. Electionem igitur quantum in se erat, laudat episcopus, et inquit utrum in hac consentiret conventus et populus. Quibus pariter acclamantibus, cum electus quæ dixerat eadem et similia vellet repetere, et electionem in se factam niteretur improbare, a fratre cui præceptum fuerat concurratur, arripitur, et cum sederet, ab eo et reliquis qui ad hoc ipsum opem suam paraverant, præsentiae episcopi sistitur, et ut baculum pastorem suscipiat, ammonetur, cogitur, nec vincitur. Ubi inflexibilem ejus animum vidit episcopus et qui aderant, inchoata antiphona *Confirma hoc Deus*, in æcclesiam a fratribus asportatur potius quam deducitur, et in loco abbatis sistitur, signa manibus ejus vi imponuntur, nec ab eo pulsantur; et a conventu ut moris est jam non resistens, quia non proficiebat, deosculatur, et sequenti dominica in abbatem benedicitur. Actum est hoc anno ab inc. Dom. 1099. 4. Non Aprilis, 4. feria, 5. die depositionis (225) bonæ memoriæ patris Rodulfi. At veto sepulcrum patris prædicti diligenter clausum et bituminatum est, et ei tabula marmorea imposita est, et quia est in ingressu chori, ante altare scilicet sancti Benedicti, ut ubi a mandato cotidiano fratres redeuntes prosternantur,

et oratione finita memoriam patris inibi quiescentis faciant, constitutum est; et ne cui grave videretur, memoria quæ solita erat pro domno abbate Richardo dici post matutinos, quæ quasi ob gravamen fratrum ab eo intermissa est, quia id fratribus aliquibus, apud quos, ut dignum est, patris Richardi memoria celebris habetur, grave videbatur, repetita est, ne quasi causarentur memoriam illius intermissam, et hujus iniciatam. Sed et usque hodie bonus utrorumque patrum successor, ante sepulcrum transiens, oves sibi ab eo commissas illi reconsignat; et ut ab eo regantur et protegantur, et pastor et oves plerumque ore, semper autem animo ac devotione exorat. Tribuat illi Deus ut curam, quam invitatus suscepit, fideliter exequatur, ut ab auditu malo non timeat, sed *Euge* dominicum audiat, et supra multa constitui mereatur. Qui autem voluerit agnoscere quid de patre nostro Richardo huic patri nostro Rodulfo ab angelo ostensum sit, ut ab eo fratribus relatum est, in vita præfati venerabilis viri Richardi querat, et inveniet. Natus est autem isdem vir, qui sic ordinatus est, in episcopio Leodensi, non ignobilis familiæ, et eodem tempore quo et domnus abbas Rodulfus seculo derelicto monachicum habitum suscepit, et in eodem cenobio quo et ipse; et, illo promotus ad abbatiam cum prior esset, in locum ejus substitutus est, et post eum Divionem commigrassemus, claustralis ibi prior habitus est, et postmodum regressis fratribus ad cenobium, revocante eum præfato patre, sub eo et ab eo prior Virdunensis institutus est. Sic per singula monasteria et ministeria probatus, semper ascendens et proficiens, ad regimen animarum loco et voto patris assumptus est.

Anno ab inc. Dom. 1101. die festivitatis sanctæ Cecilie, ventus vehemens Normanniam intravit, qui adeo vehemens fuit, ut quedam edificia straverit, silvas autem ita devastaverit, ut etiam annosas quercus non aliquibus ut assolet in locis, sed totam silvam, dum hec eruta alteri innisa, eam cui innitur frangit et dejicit, ab imis radicibus eruerit. Fuit autem circa mediam noctem, et duravit fere usque ad diem mediam, nec aliquando temporibus nostris hujusmodi ventus auditus est, quocumque irruerit, ita omnia pessumdederit.

Anno ab inc. Dom. 1102, ordinatus est in episcopum Aniciensem Pontius Casæ Dei abbas, et abbatiam Casæ Dei procurandam suscepit Aymericus. Legatus quoque in Burgundiam et Franciam directus est Richardus Albanensis episcopus, primus sancti Stephani Mettensis ecclesiæ decanus.

SERIES ABBATUM FLAVINIACENSIIUM.

.⁴¹⁰ Gayroinus episcopus successit, et in expeditione imperatoris obiit 2 Non. Julii 755 indict. 13.

Manasses ordinatur abbas dono Pippini regis. Hic corpus sancti Præjecti a Volovico relatum Flaviniacensi ecclesiæ intulit. Moritur anno 787 [789.]

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁰ Quæ præcedunt, investigare nulla ratione valuimus. Labbe.

NOTÆ.

(225) Scilicet primæ, ante altare S. Firmini Flaviniaci, ipso die obitus.

ind. 15. et post eum ⁴⁴¹ Adalbertus ordinatur. Obiit A anno 4. et Zacho successit, ordinatus Kal. Maii (224), et hic quarto anno obiit 7. Idus Maii (an. 795). Alcuinus post hunc successit (796), 7 anno Apollinari sedem reliquit dono Karoli imperatoris (803). Quantus hic, qualisque fuerit, publica continent gesta; obiit tempore Ludovici imperatoris indict. 4, 826, et mortuo Vigilus successit. Huic anno 839, Adrevaldus successit, et tertio anno obiit. Marianus successit 845. ind. 8, et Wlfaldo sedem reliquit. Quo migrante, Warinus comes dono imperatoris Karoli præfuit vice abbatis, et sub eo Sarulfus diaconus, et post eum Gozserus abbas successit. Quo defuncto, Hugo successit 16 anno Karoli; et ei successit sanctus Eygil. postmodum Senonensis archiepiscopus, qui corpus sanctæ Reginæ transtulit. Huic etiam Sigardus succedit et 5. anno Wolfardo, Ludovici II imperatoris sororio, dono ejusdem sedem reliquit. Cujus ordinationis anno 3 consecratio Flaviniacensis ecclesiæ acta est a Johanne papa et 18 episcopis, anno 878 ind. 11. Quo etiam anno moritur Ludovicus imperator, et Karlomannus successit. Post hæc Adalgarius episcopus Eduensis a Karolo Simplice primo anno regni ejus sub Odone abbatiam perquisivit et obtinuit, et ab hoc a papa Romam invitatus, in itinere obiit Trenortii, anno eodem, scilicet 895; et sub eo Aquinas præpositus fuit.
 Richardi ducis successore. ordinari, quem ordinavit Argrimus a Johanne papa de Lingonensi episcopatu depositus, sed a Formoso restauratus in Lugdunensi, cum non haberet pallium, nec restitutam dignitatem qua posset episcopum consecrare, et contradiceret ordinationi ex parte papæ Tetbaldus Lingonensis episcopus. Quamobrem Argrimum Formosus inrecuperabiliter deposuit et Walonem cum fautoribus, id est Richardo, Manasse et reliquis, pro invasione ecclesiæ Flaviniacensis excommunicavit. Walo tamen sæculari potentia fultus, episcopatum obtinuit, et abbas Flaviniacensis factus a se ipsaq casamentum sua manu retinuit, et sub se Otbertum præpositum constituit. Sic per multa annorum curricula absque abbate fuit Flaviniacensis ecclesia. Sic etiam casamenta D ecclesiæ, dum sibi vicissim succedunt, pontifices Eduenses in sua divisione obtinuerunt. Post Otbertum prælatum, Girfredus de morte Adalgarii culpatus, sed iudicio episcoporum purgatus, prælationem obtinuit: cui successit Raingus magnæ utilitatis et honestatis. Obiit Idus Maii. Obiit etiam Walo anno inc. Dom. 915 ind. 15. Herveus successit, et sic abbatiam sibi tenuit, et sub se Gausarium prælatum constituit. Herveo nihilominus decedente, Romundus substitutus est. Hic curam Flaviniacensis

ecclesiæ Rainoni abbati Magabrensi commisit, tempore Rodulfi regis filii Richardi Justitiarum. Quo decedente, Wichardus succedit, et ei dominus Fulcherius tempore Ludovici filii Caroli Simplicis. Hic Hierosolymam profectus anno dom. inc. 944 indict. 2, partem clavi Domini et portiunculas crucis ejus, zonæ et sudarii, baculi quoque apportavit suæ ecclesiæ. Rexit etiam Divionensem ecclesiam. Sanctam quoque Paschasiam Flaviniacensi intulit ecclesiæ, mediam scilicet partem corporis ejus. Obiit quarto Kalendas Maii, anno 955, et successit ei Milo Magabrensis. Romundo migrante anno 968 indict. 11, Gerardus successit. Milo abbas Romam profectus, privilegium a Benedicto papa obtinuit. Gerardo pontifici Eduensi dominus Walterus successit anno 978. ind. 6. Hic defuncto Milone, Roberto Flaviniacensem tradidit ecclesiam; qui totam eam, nisi cautum esset, pessumdedisset ecclesiam. Expulsus enim de abbatia, quia erat propinquus Landrici comitis Nivernensis, commissus est ei prioratus cellæ Corbiniaci, et Heldricus Cluniacensis monachus abbas subrogatus est. Robertus vero Corbiniacum veniens, de eo se abbatem vocari fecit. Ex eo Corbiniacus abbatia dicitur. Obiit Heldricus anno dom. inc. 1010, et Amedeus successit, et cellam Corbiniaci recuperavit. Colticensem et Sine-murensensem et Bellilocensem cellas instituit, et multæ authoritatis et dignitatis obiit, et Aymo successit, sed culpatus de simonia, in manu Leonis papæ IX virgam pastorem dimisit, et Odo I Aremari monasterii monachus successit, et post 2 annos Odoni II sedem reliquit, Elmuino sedem Eduensem procurante, qui etiam Corbiniacum, quia tunc non habebat, nostræ reddidit ecclesiæ; ubi cum processione facta susciperetur a monachis, in processione minus caute virgam pastorem, quam Robertus diabolicus laqueus habuerat, suscepit, a fratribus nostris id omnino calumniantibus, et ob id de processione statione recedentibus. Hac igitur de causa invalescentibus mandatis apostolicis, ne quis abbas duas obtineat abbatias, accusatus ab eisdem in concilio Exoldunensi, quasi qui contra decreta apostolica duabus præisset ecclesiis, virgam reddidit, et requisita justitia de cella sua, id est fundo Flaviniacensis ecclesiæ, nihil obtinuit. Errwino tandem episcopo decedente, cum in Aganonem communis processisset electio, curiam regis Francorum Henricus abbas adiit, auribus regiis querimoniam suam propalavit, et procedente justitia coactus est episcopus sacramento firmare ut, mox post consecrationem suam, jus suum reformaret Flaviniacensi ecclesiæ. Et quia abbas Flaviniacensis est prima vox in electione episcopi, quam omnes debent confirmare, in capitulo Flaviniacensi veniens electus episcopus, fidem fecit in osculo sancto fratribus pusillis et

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴¹ p:.... apud Labbe.

NOTÆ.

(224) 9 Kal. Mart., Ann. Flavim.

magnis de redintegratione ecclesiae Flaviniacensis, id est de restitutione cellae Corbiniacensis. Sed quod promisit, delinitus obsequio Corbiniacensium non implevit, jus tamen suum esse semper protestatus est privatim et publice. Odone ergo decedente, Rainaldus ducis frater, ejusdem loci monachus, substitutus est. Illic corpus sancti Præjecti recondidit in loculo aureo, gemmis et argento sub studio et labore composito, et ad transmutationem ipsam

A invitavit domnum Hugonem Cluniacensem abbatem. Ecclesiam quoque sibi creditam honestavit palliis et cappis et ornamentis diversis; strenuitatem tamen animi sui infirmitate præpediente, ut voluit, exequi non potuit; mortuus enim est in primævo flore juventutis, necdum septem annis in prælatione perexpletis. Et post hæc fere septem annis absque rectore fuit ecclesia, nisi quod Elmuinus solis duobus præfuit mensibus.

CIRCA INITIUM SÆCULI.

BEATUS WOLPHELMUS

ABBAS BRUNWILLERENSIS PROPE COLONIAM.

VITA B. WOLPHELMI

Auctore CONRADO eiusdem loci monacho ac beati Wolphelmi discipulo.

(MABILL, *Act. Bened.* VI, II, 675)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Beatus Wolphelmus, tertius monasterii Brunwillerensis abbas, vitæ suæ scriptorem habuit unum e suis discipulis, Conradum nomine, qui sancti magistri sui gesta, ut pleraque viderat, ac de cætero ab aliis viris fide dignis audierat, scriptis fideliter et accurate commendavit. Illud opus paucis post beati viri obitum annis scriptum fuisse patet, tum quod Everhardo proximo Wolphelmi successori sit nuncupatum, tum ex fine prologi, ubi auctor sic loquitur: « Quod si ullius fides hæsitaverit, tot exstant idonei testes quot ex illius temporis collegio fratres usque nunc permanent superstites. » Conradi vero ipsius elogium paucis his verbis describit Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1091, ubi de Wolphelmo agens ait: « Ejus vitam plenam virtutibus et signis Conradus monachus atque discipulus ejusdem veraci narratione descripsit ad Everardum Brunwillerensem et Hermannum Sancti Pantaleonis abbates; qui Conradus, cum esset in sacris sæcularibusque litteris non infime doctus, et a bono doctissimoque præceptore optime in omni scientia imbutus, composuit et alia quædam opuscula quibus ingenii sui acrimoniam ad posteritatis notitiam transmisit. » Quænam sint illa opuscula quæ edidit Conradus, nos latet, nisi quod idem Trithemius in Sængallensi Hirsaugiensi Chronici editione et in Catalogo virorum illustrium, alterum librum de beati Wolphelmi miraculis præter ejus Vitam, ac complures sermones ab eo editos fuisse dicit, cum aliis opusculis quæ sibi incognita fatetur. Laudatum hic a Trithemio De miraculis librum, si alius fuerit a Vita quam Bollandiani exhibent, excidisse facile crediderim, cum neque a Surio, neque a Bollandianis, ad quos multa de Brunwillerensibus sanctis transmissa sunt, editus fuerit.

2. Porro ex hac Conradi Vita plerique auctores qui postea secuti sunt beati Wolphelmi elogium contextuere, quales sunt ex recentioribus Yepesius tomo VI Annalium Benedictinorum, Bucelinus in Menologio Benedictino, aliique ordinis nostri historiæ scriptores, et inter cæteros ipse Trithemius, qui in Chronico Hirsaugiensi hæc ad annum 1091 habet: « Eodem anno quo in abbatem fuerat electus Gebhardus, tribus videlicet et septuaginta diebus ante obitum sancti Patris Wilhelmi, anno Christianæ salutis 1091 x Kalendaras Maii, mortuus est venerabilis atque sanctissimus ille Brunwillerensis cœnobii abbas, Wolphelmus nomine, vir tam in divinis Scripturis quam sæcularibus litteris egregie doctus, cujus sanctissima conversatio multis profuit ad salutem. Magna inter duos istos reverendissimos viros, Wilhelmum Hirsaugiensem et Wolphelmum Brunwillerensem familiaritas pari fuit sanctitate comparata, quæ usque ad mortem utriusque inviolata permansit, » etc. Iisdem elogiis eum exornat in Catalogo virorum illustrium, qui Germaniam suis scriptis illustrarunt, ubi etiam opuscula ab ipso edita recenset. « Wolphelmus, inquit, abbas. . . , vir in divinis Scripturis eruditus, et in sæcularibus litteris egregie doctus, vita et conversatione devotus atque sanctissimus, et multorum miraculorum patratorum clarus, ingenio subtilis et comptus eloquio, metro excellens et prosa. Scripsit nonnulla præclara volumina, sed pauca eorum ad notitiam meam pervenerunt. Contra Berengarium Turonensem de sacramento altaris edidit parvum, sed necessarium opus ad Meginhardum abbatem, lib. 1. Sermones quoque multos ad fratres, et varias ad diversos epistolas. Carmina etiam multa et elegantia vario genere metri composuit, et epigrammata super omnibus voluminibus suæ bibliothecæ ordinavit. Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur, quæ ad notitiam nostræ lectionis minime venerunt. » Ejus opusculum De sacramento altaris, cujus Baronius meminit ad annum 1059, Conradus Vitæ inseruit num. 40, in quo illud singulare observari potest quod Berengarius Dominum Christum ad discipulos januis clausis ingressum fuisse negaverit, quem errorem ab aliis auctoribus ei fuisse tributum nusquam invenimus.

3. Præter monasteria Sancti Maximini Trevirensis et Sancti Pantaleonis Coloniense, in quibus privatam vitam egit beatus Wolphelmus, aliis tribus præfuit, quæ non solum sanctissima vita, sed etiam cura pasto-